JOSEPH KESSEL

ATLILAR

3. BASKI
Çeviri: DURSUN HATKO

can
roman

Les cavaliers, Joseph Kessel
© 1967, Éditions Gallimard
© 1981, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1981
3. basım: Mart 2014, İstanbul
Bu kitabın 3. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Pelin Mestçi

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3 Güven İş Merkezi, Bağcılar, İstanbul
Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-07-1969-1

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

JOSEPH KESSEL

ATLILAR

ROMAN

Fransızca aslından çeviren

Dursun Hatko

Joseph Kessel'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Aslan, 2011
Gündüz Güzeli, 2014

JOSEPH KESSEL, Gazeteci, yazar ve maceraperest, 1898 yılında Rus bir doktor olan babasının görevi nedeniyle bulunduğu Arjantin'de dünyaya geldi. Nizza'da başladığı eğitimine, Paris'teki Louis-le-Grand Lisesi'nde devam etti. Edebiyat eğitimi aldı. On yedi yaşında gazeteciliğe başladı. Kessel, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanların Fransa'yı işgali sırasında direnişçilerin saffına katıldı. Savaşın sona erdiği 1946 yılında Direniş Hareketi'nin tarihçesini kaleme aldı. 1962'de Académie Française üyeliğine seçildi. 1919 yılında çıktığı bir dünya gezisinin ardından, o zamana dek az tanınan bazı ülkeleri sıra dışı ve duyarlı röportajlarıyla tanıttı. Gözlemlerini, insan deneyimlerini ve insan-doğa ilişkisini *Aslan, Atlılar* gibi romanlarına aktardı. 1926'da yayımlanan *Les Captifs* adlı romanıyla Fransa'nın en saygın edebiyat ödüllerinden biri olan Fransız Akademi Ödülü'nü aldı. 1979 yılında Fransa'da hayatını kaybetti.

Babamın anısına.
O büyük, sevecenlik dolu bilgeliğine.

Cümle âlemin atası

Kamyonlar deve kervanlarından, at üstündeki adam yayadan pek de hızlı ilerleyemiyordu. Şosenin hali hepsini aynı hıza zorluyordu: O korkunç ve görkemli Hindukuş Dağları'nın biricik geçidi, 3 500 metre yükseklikteki Şebar'a yaklaşıyorlardı. Güney ve Kuzey Afganistan arasındaki bütün trafik ve ticaret buradan geçerdi.

Bir yanda, testere ağzı gibi diş diş dik bir kayalık. Öte yanda, dipsiz bir boşluk. Tekerleklerin açmış olduğu derin çukurlar, yerinden kopup yuvarlanmış, yolu kaplamış kocaman kaya parçaları. Bayırlar, zikzaklar, dönemeçler gittikçe dikleşiyor, baş edilmesi gittikçe daha güç ve tehlikeli bir hal alıyordu.

Şiddetli soğuk ve incelmiş hava yüzünden kervancılar, katırcılar, çobanlar ve hayvanlar gerçekten çok yorgun düşmüşlerdi. Ama hiç değilse onlar, karınca dizileri gibi dağın böğrüne yapışmış, tehlikesiz yol alabiliyorlardı.

Kamyonlar öyle değildi. Çoğu yerde yol öyle daralıyordu ki, kamyonlar yolun bütün yüzeyini kaplıyor ve tekerlekleri uçurumun gevşek, ufalanan kenarını aşındırıyordu. Şoförün bir sakarlığı, dalgınlığı, motorun veya frenlerin bir arızası bu bakımsız, vaktinden önce hurdahaş olmuş arabaları her an uçuruma yuvarlanma tehdidi altında tutuyordu. İzin verilen ölçüleri her zaman çok aşan

yükleri bu araçları sarp yokuşlarda daha güç kullanılır hale getiriyordu. Üstelik, aşırı yüklemenin tek ve en kötü yanı, koli, sandık, küfe, çuval ve balya fazlalığı değildi.

Eşya yükünden başka, kapalı kamyonların üzerinde –kapalı değilse muşamba örtülerin üzerinde– dolup taşan bir insan yükü de taşınıyordu.

İnsanlar üst üste yığılıp istiflenmiş halde küt, biçimsiz, kaynaşan ve kaygan bir piramit oluşturuyordu; bu yığını sarıp sarmalayan sarıklarla rüzgârda uçuşan yıpranmış kumaş parçaları arasında yolcuların güneş yanığı yüzleri görünüyor, kamyonların sarsıntısıyla hiç durmadan bir gözlerden silinip bir yeniden beliriyordu.

Bu kamyonlardan birinde, bu çeşit bir insan piramidi üzerinde çok yaşlı bir adam tünemiş gibi oturuyordu. Oraya çıkmak için hiçbir çabada bulunmamıştı. Öylesine zayıftı ki, ne ağırlığı ne hacmi var denilebilirdi. Kötü gerilmiş muşambalara başkent Kâbil'den beri gelip kat kat yapışan yolcuların itişmesiyle sadece, kendiliğinden, öteki vücutların üstüne çıkmıştı.

Ayakları önündeki bir enseye dayalı, kendisi de iki güçlü boyun arasına sıkışmış, duygusuz bir bakışla sıra sıra Hindukuş tepelerinin, doruklarının geçişini seyrediyordu – kamyon öylesine ağır gidiyordu. Kayaların üstü, yanları, girinti ve çıkıntıları kül rengiydi, çok yaşlı ve kasvetli bir renk. İç karartan, topak topak bir çeşit kül, dev dağın her yanını, çıkıntılarını, oyuklarını, buza kesmiş donuk gök parçalarının uçlarına değin kaplıyordu.

Kamyon yolcularının konuşmaları gitgide azalıyordu. Hayat dolu iyi huylu bir halkın, Şebar'a yaklaşıncaya kadar yolculuğu şenlendirmiş olan canlı söyleşileri, öyküleri, şakaları, gülüşleri artık duyulmuyordu. Ara sıra bir yolcunun ağzından bir ünlem, bir iç çekiş, bir dua yükseliyordu sadece. Derken, bu sesler de kesildi. Bu denli bir ıssızlık karşısında konuşma da bir savunma olamıyordu

artık. Sadece, başkalarıyla paylaşılan bir sıcaklık, güven verebilirdi insana. Yolculardan her biri, kemikli vücuduyla yanındakilere sokulmaya çalışıyordu. Sessizce.

Öbürlerinin üzerine tünemiş oturan çok yaşlı adam ne kaygı ne keder duyuyordu. İç dünyasının gözüyle o, etraftaki ölü yıldız görüntülerinin ötesinde, şen vadiler, kaynaşan kentler, kızgın çöller, uçsuz bucaksız bozkırlar görüyordu. Bu Afganistan'dı. Bütün illerini, köy yollarını, patikalarını bilirdi. Bütün sınır boylarını, İran ve Rus, Tibet ve Hindistan sınırlarını dolaşmıştı. Buralardan artakalan imgeleri her an belleğinden çekip çıkarabilirdi. Onun için artık yaşamak, hatırlamak demekti. Ve anılarını rüzgârgülüne göre dilediğince çekip çevirebiliyordu.

Birden dorukların sırt çizgisi ve gök kubbe gözlerden silindi. Aynı anda keskin haykırışlar ihtiyarı dört bir yandan sardı; yaşlı adam çözülüp dağılan, kamyonun gerisine doğru kayan insan yığını üzerinde bir an dengesini kaybedip yuvarlandı. Bağırmalar birden kesildi. Şaşkınlığın yerini dehşet aldı. Motor çalışmıyordu. Şoför, motoru çalıştırmaya uğraşıyordu ama boşuna. Sonuna kadar basılmış frenler öfkeyle gıcırdıyor, yine de aşırı yüklü koca kamyonu tırmandığı bayır üzerinde tutmaya güçleri yetmiyordu. Kamyon henüz geri kaymıyordu. Ama kararsız sallanıyor, yerçekimine boyun eğmeye hazırlanıyordu. Her an her bir parçası, tahtası ve metali, artık insan kontrolünü aşan bir ağırlık, güç ve ifade kazanıyordu. Kamyon, yavaştan, bir parmak kaydı; biraz daha hızlı, bir parmak daha. Uçuruma pek az kalmıştı ki... Yeniden bağrışmalar yükseldi. Dibe yığılmış, önlerindeki baş ve sırtlardan başka bir şey göremeyen yolcular bağırıyorlardı:

"*Daida Penç!*"[1]

1. Beşinci Vites. (Y.N.)

"*Daida Penç* de ne yapar?"

Kamyonun kenarına tutunmuş yolcular yanıtladılar:

"*Daida Penç* gerekeni yapar."

"Becerikli ve çeviktir."

"Peygamber yardımcısı olsun!"

"Allah zihin açıklığı versin!"

Yolcuların yüreklendirmeleri ve tanrısal yardım çağrıları daha çocuk yaşta denilebilecek yeniyetme bir delikanlıya yönelikti; dıştan kamyonun arkasına asılıp, kendi boyunda ve kendisi kadar ağır kocaman bir kamanın üzerine çöreklenerek yolculuk etmişti. İlk sarsıntılarda hemen yere atlamıştı. Şimdi de kamayı, onu tutan çengellerden çıkarıyordu; işi bitirmek üzereydi. Kamyon daha hızlı geriye kaydı. Tekerlekler harekete geçti. Bir kez daha dönseler, uçuruma düşeceklerdi. *Daida Penç*, sol tekerleğe, en tehlikelisine, takoz koydu. Kamyon bir defa, iki defa, üç defa sallandı. Sonra hareketsiz, yolu kapladı.

Önden ve arkadan, kamyonun yollarını kapadığı arabalardan öfkeli klakson sesleri yükseldi, şoförün sarıklı başı pencereden dışarı uzandı. Bağırdı şoför:

"Yere inin! İtin arabayı ve ben seslenmeden tekrar binmeyin."

Yolcular aceleyle indiler. Çok yaşlı adama sıra gelince yanındaki yolcu, sık siyah saçlı bir demirci ona şöyle dedi:

"Dur dede, otur orada. Senin ağırlığını duymadım bile. Bir bıldırcından daha hafifsin sen."

Motor yeniden çalıştı ve kamyon ilerideki ilk düzlüğe kadar tırmandı. Yolcular birer birer muşambanın üzerine çıktılar. Demirci, hem güçlü olduğundan hem öyle istediğinden, tekrar ihtiyarın yanına ulaştı. Soluk soluğa ama halinden memnun, şöyle dedi:

"Canavar gibi çabaladım, ittim. Bu bana korkumu unutturdu, fena korkmuştum doğrusu."

İhtiyar sordu:

"Neden korktun o kadar?"

"Neden olacak, ölümden," dedi demirci.

"Gerekmezdi," dedi usulca yaşlı adam.

Demirci heyecanla ama tatlılıkla cevap verdi:

"Senin kadar ölüme yakın olunca böyle düşünmek kolaydır, dede."

"Sen daha yakınsın, oğlum," dedi yaşlı adam. "Çünkü sen ondan korkuyorsun."

"Herkes gibi!" diye bağırdı demirci.

"Doğru," dedi ihtiyar, "insanların ölümü de işte bu büyük korkudadır, yalnız ondadır."

Demirci örste çalışmaktan nasır tutmuş başparmağı ile çok kalın, çok kara kaşlarını uzun uzun kaşıdı.

"Anlamıyorum," dedi kaygıyla.

"Önemi yok, oğlum," dedi yaşlı adam.

Etleri öylesine erimişti ki, yüzü artık hiçbir şey ifade edemez olmuştu. Kesik kesik, çatlak, çizgi içinde, bumburuşuk cildi, donuk mavi gözlerini sıkıştırıp yerinde tutan çok ince delikli bir ağ gibiydi. Yine de demirciye öyle geldi ki, ihtiyarın ipince kansız dudakları hiç kıpırdamamakla birlikte, kurumuş yüzünde dost bir titreyiş derinin küçücük bir kıvrımından ötekine yayılarak gözlere ulaşıyor ve gözlerden dışarı birer kıvılcım fışkırtıyordu. Daha fazla bir şey anlayamadı demirci ama içinde bir güven duydu.

Birçok sarsıntıdan sonra gelen yeni bir sarsıntı kamyonun muşambası üzerindeki insan yığınını bir kez daha dağıttı. Demirci güçlü koluyla ihtiyarın omuzlarını sardı, tatlı bir sesle konuştu:

"Benim adım Gulam, ya seninki, dede?"

"Gardi Geç," dedi ihtiyar. Demirci tekrarladı:

"Gardi Geç! Gardi Geç!" diye tekrarladı demirci. Sonra mutlu, gülümseyerek, "Bir bıldırcından bile hafifsin," dedi.

Toprak düzleşti. Dört bin metreye yakın yükseklikte Şebar Geçidi göründü.

* * *

Mola yeri geçidin öte yanında, bayır aşağı ilk düzlükteydi. Batı yanını dağın kapadığı, doğu yanını, dibinde sellerin gürüldediği bir boğazın kestiği, geniş, kayalık bir düzlüktü bu. Önceden saptanmış olan bu yerde, Hindukuş ile bölünen Afganistan'ın iki yarısı arasında ticareti sağlayan bütün araç kafileleri mola verirdi. Burada her zaman, her iki yönden gelmiş düzinelerle araç bulunurdu. Güneyden gelenler sel yatağı boyunca, öbürleri de kayaların yanı sıra dizilirdi.

Düzlüğün her iki yanında basit yapılar uzanıyordu. Buralarda başlıca içilen şey çay olduğundan –siyah ya da yeşil çay– bunlara çayhane denirdi. Bu kerpiç duvarlı yapılar loş birer odadan ibaretti. Dışında, üstü kapalı birer sundurma vardı. Yolcular sundurmalarda toplanırdı. Oralarda soğuk daha keskin, rüzgâr daha amansızdı. Ama aklı başında hangi insan, bu kadarcık bir şey için, mola veren kamyonları, inen yolcuları, ters yönlerden gelmiş dostların buluşmalarını seyretmekten kendi isteğiyle vazgeçerdi? Bütün Afganistan'da, Şebar Geçidi'ndeki bu yerden başka nerede, Kâbil'den ve Hazarracat'tan, Kandehar'dan ve Celalâbad'dan, Gazne'den ve Mezar-ı Şerif'ten insanlar böyle hep bir arada görülebilirdi? Hepsi de memleketlerine ve aşiretlerine göre giyinmiş, ya bol gömlekler ya dar, uzun ceketler ya da kaftanlar içinde; başlarında da bazen uçları salıverilmiş dalgalanan, bazen sıkıca tepede toplanmış sarıklar, astragan kalpaklar, parlak renkli ipek takkeler veya koyun yününden uzun külahlar. O insanlar ki, öykülerden, tartışmalardan, haberlerden, yalanlardan oluşan sonu gelmez ve şaşırtıcı kon-

serleriyle dikkat kesilen kulaklara ne büyük haz verirler! Gerçekten bu mola yeri kaderin bir armağanıydı, bayram meydanıydı, onun bir ânını bile kaçırmak için insanın deli olması gerekirdi.

Çok yaşlı adamın bindiği kamyon, sel yatağının yanında, daha sonra kuzeye gidecek kamyonların ardına yanaşınca, yolcular muşambanın üzerinden aşağı atlayıp bir an önce çayhane sundurmalarına koşmak için kamyonun durmasını bekleyemediler. Demirci bile, ihtiyarı acele yere indirdikten sonra bağırdı:

"Artık bana ihtiyacın yok, değil mi dede?"

Ve geniş adımlarla uzaklaştı.

İhtiyar, hafif heybesini omzuna atarak hiç kımıldamadan durdu. Yaşına ve etten kastan yoksun bedenini sarsan derin soluk alışlara rağmen dimdik duruyordu; güneşin ve tozun yıprattığı, berbat yolların harap ettiği araçlarıyla, çayhane sundurmalarında çömelmiş, yere uzanmış yolcu ve şoförleriyle Orta Asya'nın göbeğindeki dev sıradağların tepesinde kaybolmuş bu mola yerinin garip yüceliğini ağır ağır, usulca içine sindiriyordu. Ve dört yandan hemencecik başlayan kayaların sonsuz çıplaklığı ve kısırlığı, suların sonsuz gümbürtüsü, dünyanın tepesinden gelen buz gibi sonsuz esinti. Gardi Geç, dünyanın iki parçasını birleştiren, aşılması kaçınılmaz bu geçidi izlemek zorunda kalmış insan dalgalarını düşündü: sel gibi akan fetihler, ırmaklar gibi yayılan dinler...

Bütün bunları kendi gözleriyle görmüş gibi geliyordu yaşlı adama. Ne uzun yaşamıştı... Afgan topraklarında ne çok dolaşmıştı... Anılarının kökleri ne kadar derindeydi...

Düşünceli düşünceli, en yakın çayhaneye doğru yürüdü.

* * *

Yol arkadaşlarından bazıları çayhaneye gelmişti bile. İlk gelen en acelecisi, boynundan topuklarına kadar inen, içi koyun postuyla astarlanmış kahverengi kaftanlı, uzun boylu, çok zayıf bir seyisti. Böyle giyinmiş bir insanın hangi memleketten olduğunu söylemesi gereksizdi. Çapan denilen bu çeşit kaftanı kuzey bozkırlarının Özbek ve Türkmen atlıları giyerdi.

Çayhanenin sundurmasına girer girmez adamın çok garip davrandığı görüldü. Hiç kimseyi umursamaz bir sabırsızlıkla çayhanenin müşterileri arasından ilerledi. Dövülerek bastırılmış toprak zemini örten yırtık halı parçaları üzerine konmuş çay sinileri etrafında toplananları çiğnedi; arkalıksız, çarpık bacaklı alçak iskemlelerde, ya da oturma yerleri iple örülmüş, şiltesiz, ham tahtadan yapılmış kasnaklarda oturanlara çarptı.

Ardından mırıltılar duyuldu.

"Ne hayvan herif!" dediler.

Ve devamında:

"Yükseklik başına vurmuş!"

"Benim katırın ayağı bununkinden hafiftir!" dediler.

Ağır sözler söylendiyse de, ses tonları yumuşaktı. Gerçekten öfkelenen, şişman, yağlı bir molla oldu. Nargilesine çarpan imansızı peygamberin hışmına havale etti.

Adam, söylenenleri hiç duymadan ve çıkık elmacık kemikleri arasında tetikte bekleyen gözlerinin görüş alanını genişletmek için boynunu daha da uzatarak kendine yol açmaya devam etti. En sonunda, sundurmayı yoldan ayıran alçak duvarın dibinde aradığını buldu: çapanlar. İki taneydiler: biri siyah çizgili şarap tortusu renginde, öteki, yeşil çizgili kuru yaprak renginde. Bu çapanları giymiş olgun yaştaki iki adamı genç seyis daha önce hiç görmemişti. Ama bunun önemi yoktu. Bu kılıklarıyla ve bozkırda geçen hayatlarıyla kardeşti onlar. Çevresindeki,

Afgan topraklarının her köşesinden gelmiş bu insan kalabalığında sadece bu ikisi onu anlayabilir, duygularını paylaşabilirdi.

Şarap rengi çapanla kuru yaprak rengi çapan seyise yer açmak için birbirlerine sokuldular. Seyis bunun da farkına varmadı. Sordu:

"Kâbil'e mi gidiyorsunuz, oradan mı geliyorsunuz?"

Daha şişmanca ve saçı daha ağarmış olanı, "Dün Mezar-ı Şerif'ten çıktık," dedi.

"Öyleyse en önemli haberi bilmiyorsunuz!" diye bağırdı seyis.

Çapanlı iki yolcu yüzlerini ağır ağır seyise çevirdiler. Kaygıyla karışık bir merak kısık gözlerini canlandırmıştı. Seyisin gençliğinden çok daha ulu yaşlılıkları ve onunkinden hayli yüksek sosyal durumları bu merakı açığa vurmalarını engelliyordu. Daha önce konuşmuş olanı, tekdüze ve az çok uykulu bir sesle sordu:

"Bu gençliğin ve deneyimsizliğinle, en önemli haberden kastın nedir?"

"Başka hiçbir haberin bunun yanında esamesi okunmaz!" diye yanıtladı seyis.

Bildiğini açıklamak arzusu içini yaktığı halde, büyük bir sırra sahip olmanın nüfuzunu birkaç saniye olsun tadabilmek için sustu. O zaman iki yolcu bir ağızdan konuştu:

"İllerimize yeni bir genel vali mi atandı?"

Seyis, cevap vermeden başıyla hayır işareti yaptı.

Maymana ilinde bir halı fabrikası olan, çapanı kuru yaprak rengi adam sordu:

"Dokumalara yeni bir vergi mi kondu?"

"Yoksa astragan derilerine mi?" diye sürdürdü şarap rengi çapan giymiş adam. "Mezar-ı Şerif bozkırlarında uzun tüylü koyun yetiştiriyordu kendisi."

"Keşke hepsi bu kadar olsa!" dedi seyis.

Sonra kendisini daha fazla tutamayarak, bir şarkı söyler gibi bağıra bağıra konuştu:

"Dinleyin, iyi dinleyin! İlk defa başkent Kâbil'de bir buzkaşi yapılacağını size haber veriyorum."

Seyis heyecanlı bakışlarını çapanlı iki adamdan ayırmıyordu. Umudu boşa çıkmadı. O âna kadar duvara dayanıp son derece vakarlı, sözlerinde ve davranışlarında ağır ve ölçülü oturmuş olan iki tüccar artık kendilerine hâkim olamadılar. Tek bir hareketle ayağa fırlayıp bir ağızdan bağırdılar:

"Kâbil'de bir buzkaşi mi? Doğru mu duyduk: Kâbil'de bir buzkaşi mi?"

Seyis, "Hem de en parlağı en unutulmayacak olanı!" diye şakıdı.

"Burada havalar senin yeniyetme kafan için fazla serttir," diye bağırdı astragan tüccarı.

"Vadilerde oturanlar atları nereden bulacaklar? Binicileri nereden?" diye bağırdı halı dokumacısı.

Sırası geldiğinde, seyis sesini daha da yükselterek bağırdı:

"Bizim oralardan!"

Tüccarlar, şaşkın, sustular. Yeniden söze girişmek istediklerinde ise artık çok geçti. Başkalarının sesleri onlarınkini bastırdı.

Kavgayı andıran bağıra çağıra konuşmalar, kır saçlı iki yaşlı adamın davranışlarında beliren ani ve adeta yakışıksız değişme, çayhanenin bu kısmındaki yolcular arasında mutlu bir merakın ürpertisini yaydı. Yolcular üç çapanlının etrafını sardı. Daha ötelerde çay içenler de öbürlerini meraklandıran şeyin ne olduğunu öğrenmek için çay sinilerinden uzaklaştılar. Komşu çayhanelerde de ayağa kalkmalar, haber almak için koşuşmalar başladı.

Bütün bu kaynaşma arasında tek bir söz işitilebiliyordu: "Buzkaşi! Buzkaşi!" Bu söz sundurmanın dip tara-

fından gelip, ağızdan ağza dolaşarak kalabalığa dağılıyordu. Ama yolcuların çoğu bunun ne demek olduğunu bilmiyordu. Onlar ne Hindukuş vadilerini ne de Kunduz ve Baglan kentlerini görmüşlerdi. Büyük bir gürültüyle, sözü edilen konunun kendilerine anlatılmasını istiyorlardı. Açıklama satır satır geliyordu:

"Bir oyunmuş, anlaşılan, evet, bir oyun. Ta oralarda, bozkırda."

Giysileri dorukların sert rüzgârıyla kamçılanan insanların oluşturduğu bu kalabalıkta pek çok kişi, haberi alınca, acı bir hayal kırıklığına uğradı. Komşu sinilerdeki yarenler arasında, bedenlerinin sabırla ısıttığı yerlerini bırakmış, kaynar çaylarını soğutmuş olmak! Neyi öğrenmek için? Kuzeyin uzak ve kurak, bilinmeyen bölgelerindeki bir oyunu. Bir oyun, peygamber aşkına! Sanki onların yüksek kentlerinde, yeşil vadilerinde yeterince oyun yokmuş gibi! Oysa en iyileri vardı. Gazne'nin, Kâbil'in, Kandehar'ın ve Hazaracat'ın insanları birbirlerine seslenerek bağrışıyorlardı:

"Bu buzkaşi denen, kulaklarımızı sağır eden oyun cirit oyunu kadar ustalıklı mı?"

"Koç dövüşünden de mi sert?"

"Kurtlarla köpeklerin kavgası kadar amansız mı?"

"İki azgın devenin ölüm dövüşü kadar dehşetli mi?"

"Birbirlerini boğazlamak için yetiştirilmiş bıldırcınların vuruşması kadar ustaca mı?"

Dağ insanlarının karşı çıkışı böyle oldu.

Çapan giymiş üç adamla kuzeyden gelmiş daha birkaç yolcu şamatayı bastırmak için gürler gibi konuşuyorlardı:

"Siz buzkaşinin güzelliğinden ne anlarsınız!"

"Siz uyuz bir beygiri safkan attan ayırt edemezsiniz!"

"Eyerin üstünde, hep bir eşeği çekiştirir gibi dursunuz siz!"

Ses tonları yükseliyordu. Cevaplar küfre dönüşüyordu. Tartışma, oyun konusunun ötesinde, aşiretlere ve illerin onuruna kadar uzanıyordu.

* * *

Çayhane sahibi ayaklar altında çiğnenen fincanların paramparça olduğunu, devrilen semaverlerden kaynar suların fışkırdığını gördü. Az daha zaman geçse bu çılgın adamlar her şeyi kırıp döküp altüst edeceklerdi. Patron çene kemiklerini sıktı. Yüzü yassı ve sert, gövdesi irikıyım, kolları kısa bir adamdı. Ama güçlü ve kararlı da olsa, tek başına ne yapabilirdi ki? Genç hizmetkârları baçalardan[1] hiçbiri on beş yaşından fazla değildi.

Öbür çayhane sahiplerinden ve ahbap olduğu kamyon şoförlerinden yardım istemek için sundurmada kaynaşan kalabalık içinden kendisine hoyratça bir yol açıp yolun kenarına çıktı. Tam o sırada, Kâbil'den son gelen kamyondan bir demircinin yardımıyla inmiş olan, küçük heybeli çok yaşlı adamı gördü, "Allah gönderdi bize onu!" diye bağırdı çayhane sahibi.

Dönüp tekrar öfkeli kalabalığın içine daldı. Ama sözünü dinletemeyeceğini hemen anladı. Boyu kısaydı ve çok uzun zamandan beri böylesine yüksek yerlerde yaşadığından sesi kısıktı. Ne yapmalı?

Baçaların en küçüğü, on üç yaşında bir oğlan, patronun yanına kadar sokulmuş soruyordu:

"Fincanlarla semaverleri içeri götürelim mi?"

"Bekle," dedi çayhane sahibi.

Çocuğu yakaladı, omuzları üzerine çıkardı, buyruğunu bildirdi:

1. Genç uşak. (Y.N.)

"Bütün gücünle ama bütün gücünle sana diyeceklerimi bir bir tekrarlayacaksın."

Baça, ellerini ağzına götürüp boru gibi yuvarladı, ustasından duyduklarını avaz avaz bağırmaya koyuldu:

"Durun! Durun! Dinleyin! Dinleyin!"

Bütün başların üstüne çıkmış bu çocuk başı, bu genç ve tiz ses dikkatleri çekti. Gürültü bir an için durulduu. Bütün yüzler, en öfkelileri bile, baçaya döndü. Çocuk konuşmayı sürdürdü:

"Ne diye kavga edip duruyorsunuz? Sizi ayırabilecek adamın, tek adamın geldiğini görüyorum... Gardi Geç!"

Baça, bir an sustu sonra ciğerlerinin ve gırtlağının bütün gücünü harekete geçirerek bağırdı:

"Cümle Âlemin Atası!"

Doruklardan gelen rüzgârın estiği duyuldu, o denli derin bir sessizliğe gömüldü kalabalık. Ve bu sessizliğin merakla hiçbir ilişkisi yoktu.

Kuşkusuz, yolculardan pek azı ömürleri süresinde bu ihtiyara rastlamıştı. Ama aralarında onun takma adını bilmeyen yoktu. Afgan topraklarının bir ucundan öbürüne, kuşaktan kuşağa büyükbabalar torunlarına bu ihtiyardan söz etmişler, ondan öğrendiklerini anlatmışlardı. En yitik yerlerde bile tek bir köy veya kasaba yoktu ki, ihtiyar oradan geçmiş olmasın. Ve Gardi Geç bir yerden geçti mi, artık unutulmazdı.

Baça, ustasının omuzlarından aşağıya kaydı. Çayhane sahibi ihtiyarın yanına gitti, yerlere kadar eğildi, sağ elini tuttu ve kalabalığın kendiliğinden yol vermesiyle ihtiyarı sundurmanın dip tarafına doğru götürdü. Hepsi Gardi Geç'e hayranlıkla bakıyordu.

Biçimini yitirmiş kaftanı büyük, gevşek kıvrımlarla sarkan, teni, dayandığı budaklı uzun ağaç dalı ile aynı rengi almış, bu aşırı derecede zayıf, çökmüş, köseleye dönmüş ihtiyar kaç yaşındaydı? Dünyada bunu bilen yoktu. Kökeni, aşireti? Sadece şu söylenebilirdi: Moğol kanından değildi. Başkaca, Seyistan kumlarından da gelebilirdi. İran bataklıklarından da; Hindistan dolaylarından, Belucistan yabanından da... Hazari, Peştu, Tacik, Nuristanlı da olabilirdi. Yüz çizgileri zamanla öyle kurumuş, rengi atmış, silinmişti ki, onlarda artık hiçbir ırk

alametini, kan damgasını okumak mümkün değildi. Bütün illerin, dilini, lehçesini, deyimlerini de bilirdi. Derviş, büyücü, şaman da değildi. Ama bütün bu kutsal kişiler gibi o da büyük Afgan ülkesinin anayollarını, sapa yollarını, patikalarını yürür dururdu. Buz gibi ırmak sularının şakıdığı vadiler boyunca yürümüştü. Amuderya'nın bütün kıyılarını biliyordu. Dünyanın çatısını çevreleyen, insanoğlunun ancak Tibet öküzleri sayesinde yaşayabildiği o derin vadiden Pamir'in ezeli karlarına dek ulaşmıştı. Kızgın çöller çıplak ayaklarını yakmıştı. Ne zamandan beri böyle yürüyordu? Silinip gitmiş ayak izlerine sormalıydı. Hangi kuvvet onu böyle yürütüyordu? Hangi düş? Bilgelik? Hangi heves? Sonsuz bir endişe mi? Dinmek bilmez bir öğrenme susuzluğu mu? Geliyor, gidiyor, yıllar sonra yine görünüyordu. Durduğu her yerde yepyeni, harika bir öykü anlatıyordu. Bilgisi hangi kaynaktan geliyordu? Okuduğu hiç görülmemişti. Yine yüzyıllar boyunca Afganistan'ın dağlarında, geçitlerinde, bozkırlarında iz bırakmış tüm olay ve insanları hatırlar gibiydi, Zerdüşt'ten müridiymiş gibi; İskender'den, fetihten fethe onu izlemiş gibi; köylerin anası Belh'ten oranın yerlisiymiş gibi; Cengiz Han'ın kıyımlarından, sanki kılıçtan geçirilen kavimlerin kanlarına kendisi bulanmış, kalelerin yıkıntı ve külleri altında kendisi kalmış gibi söz ederdi.

Şimdiki zamanların yaşantısını da aynı biçimde anlatıyordu; bu öykülerde keçi çobanı veya gezgin deveci, silah ustası veya halı dokumacısı, darbukacı veya İstalif çömlekçisi efsanelerin kahramanları ve önderleri kadar belirgin bir yer alıyordu.

Duvar boyunca dizili kerevetlerden birinin önüne gelince, çayhane sahibi alçakgönüllülükle konuştu:

"Seni destekleyip saracak ne yastığım ne de yorganım var, Cümle Âlemin Atası... Biz Şebar'da çok yoksuluz..."

Gardi Geç, küçük kerevetin kenarına ilişti, değneğini dizlerine koydu, çenesini de değneğe dayadı.

"Üzülme," dedi, usulca. "Sadece başımı dayayacak bir yer gerek."

Sessizlik içinden birdenbire kaba ama sevecenlik dolu bir ses yükseldi:

"Biliyorum, biliyorum. Bir bıldırcın kadar ağır değilsin sen!"

O zaman, yanındakilerin bakışları altında sert yüzü sıkıntıyla kızaran, başı, boğum boğum, adaleli omuzları arasına gömülen demirciyi gördüler. Etraftan gülüşmeler duyuldu.

"Neredeyse dövüşeceklerdi," dedi. Çayhanenin sahibi, Gardi Geç'e, "Şimdi ise neşe içindeler. Senin kendilerini aydınlatacağına güvenleri var."

Bu sözler, yatışmış gibi görünen öfkeleri alevlendirmeye yetti. Bazıları Gardi Geç'e seslendi:

"Her şeyi bilen sen, söyle bize, doğru değil mi? Adını ilk kez duyduğumuz, bozkır köylülerinin bu buzkaşisinin, atalarımızın oyunları yanında ne değeri olabilir ki?"

"Bizim buzkaşinin yanında, bu cahil ova adamlarının övündükleri çeşitli oyunlar, güzellik, yiğitlik, güç ve ustalık açısından şahinin yanında kümes hayvanı gibi kalmaz mı? Böyle değil mi? Her şeyi bilen sen, söyle, doğru değil mi?"

Her iki tarafın insanları Gardi Geç'in vereceği yargıyı aynı saf güvenle beklediler: İhtiyar onlara hak verecekti. Oysa yaşlı adam da onların sorularını bir soruyla karşıladı:

"Neden cevabı sizin yerinize ben bulayım, dostlar?" diye sordu.

Kalabalık şaşırıp kaldı, sustu. Gardi Geç yeniden sözü aldı:

"Kendi başına düşünüp karar vermek herkesin hakkı ve görevidir. Ama önce karar verilecek konuyu iyi bil-

mek gerek. Buzkaşi konusunda da böyle. Size bunu anlatmamdan hoşlanır mıydınız?"

Orada bulunanlar –minnet dolu– derin bir soluk alarak, kuvvetle içlerini çekerek Gardi Geç'e cevap verdiler. Sihirli sözü söylememiş miydi o ? Bir öykü! Hem de onun anlatacağı bir öykü!

Hepsi biliyordu ki, yaş, bellek, aşılmış yollar, anlatım sanatı ve bilgeliği konusunda bu yaşlı adamın bütün Afgan yurdunda bir eşi yoktur. Cümle Âlemin Atası'ydı o!

Demirci ihtiyarın yanına varmayı başarmıştı. Ayaklarının dibine çöken ilk o oldu. Sonra herkes, sıra sıra, dizlerini büküp çömeldi. Yalnız verandaya sığmayanlar yol boyunca ayakta kaldılar.

Şimdi Gardi Geç, çeşitli illeri ve aşiretleri gösteren başlıkların oluşturduğu bir çeşit halıya tepeden bakar durumdaydı. Ve bu sarık, kalpak, takke, bere ve külahların altından görünen yüzlerde, çıkıntılarına ve düzlüklerine göre, adamların kökenleri yazılıydı: dağlar, vadiler, çöller ve ovalar, göçler ve fetihler ve birbirine karışmış kanlar. Ama yaşları ve yüz çizgileri birbirinden farklı bu insanlar şu anda aynı duyguyu; bir bekleyişi, çocuksu bir sabırsızlığı paylaşıyorlardı. Bu duygunun, kaynak başına varan bir yolcunun susuzluğu gibi kendisine doğru yükseldiği ihtiyar öykücü ise, yıpranmış, hemen hemen kemiklerine kadar aşınıp gitmiş etsiz, ağırlıksız vücudunda hâlâ duyabilecek yetenekte olduğu tek yaşama hazzını, ürpertisini duydu: Önündeki bu saf, şaşılacak bilgisizlik deryasına, bildiklerinden bir nebze akıtabilmek; öyle ki, öyküsünü dinleyenler onu başkalarına, onların her biri de daha başkalarına anlatsın, komşudan komşuya, babadan oğula geçerek zaman ve mekânda, kaynak sularının sayısız arka dağılması gibi durmadan yayılsın ve tanrıların haksız yere kendi tekellerinde tuttukları ölümsüzlüğü insanlar da tanısın.

Gardi Geç değneğini düşürdü (Demirci değneği saygıyla alıp kaldırdı), sırtını ve boynunu doğrulttu ve anlattı. Sesi son derece ince, hemen kırılıp dökülecek kadar hafifti. Yine de çatlak billurdan bir çıngırak gibi çok uzaklara kadar yayılıyordu.

* * *

Gardi Geç, söze şöyle başladı:

"Cengiz Han getirdi bunu."

Kalabalık, derin bir çukurdan yankılanırcasına, farkına varmadan fısıldadı:

"Cengiz, Cengiz..."

Bütün Afgan topraklarında, en gözden uzak en ilkel köylerde bile, ne denli bilgiden yoksun ve geri kalmış olursa olsun, tek bir insan tek bir çocuk yoktu ki, Cengiz'in korku salan adını duymamış olsun ve aradan geçen bunca yüzyıldan sonra hâlâ daha boş inançlarla karışık bir dehşet duymasın.

"Cengiz, Cengiz," diye fısıldaşıyordu yolcular.

Şebar rüzgârı bu mırıltıyı Hindukuş'un doruklarına taşıyordu.

Ve Gardi Geç düşündü:

"Gerçekten de, ardında yıkıntıdan başka bir şey kalmamış göz kamaştırıcı kentler, kısır çöllere dönmüş bereketli tarlalar, memedeki çocuklara kadar boğazlanmış insanlar, bir önderin anısına en soylu en uyumlu anıtlardan daha fazla katkıda bulunuyor. Şan ve şöhretin korkudan daha güvenilir bekçisi yok."

Gardi Geç bakışlarını yol kenarında toplanmış bir grup yol işçisine çevirdi. Soluk mavi giysileri paramparçaydı ve anlatılanları dinlemek için gün boyu kullandıkları küreklerine dayanmışlardı; bu küreklerle şosedeki çukurlara tozlu çakıllar atarlardı ve dağ rüzgârı da onları

hemen alır götürürdü. Bunlar, aşiretleri Hindukuş'un günbatısındaki sert yaylalarda yaşayan Hazarilerdi.

Gardi Geç'i dinleyenler, "Cengiz, Cengiz Han," diye fısıldaşıyorlardı.

Yol işçileri, onlar, hiçbir şey söylemiyorlardı.

"Bu zavallılar hiç değilse biliyorlar mı acaba?" diye düşünüyordu yaşlı öykücü, "Halklarının adının Moğolca olduğunu, 'yüzlük' anlamına geldiğini, yüz sayısının da Dünya Fatihi'nin kendi yenilmez ordularını kurmakta ve yetiştirmekte kullandığı temel sayı olduğunu?"

Kumandanlarının, bu bölgelere zamanın sonsuzluğuna dek hâkim olsunlar diye yerleştirdiği amansız süvarilerinin bu paçavralar içindeki torunları, kısık gözleriyle yarılmış ablak sarı suratlarıyla Gardi Geç'e budalalığın o sonsuz sabrını sunuyorlardı.

Gardi Geç devam etti:

"Moğollar eyer üstünde yaşar, eyer üstünde ölürlerdi. Oyunlarını da ancak at üstünde oynarlardı. Ve buzkaşi oyununu bütün öbür oyunlara –yarışlara, dörtnala giderken ok atışlarına, sürek avına veya şahinle avlanmaya– üstün tutarlardı. Cengiz'in savaşçıları, aygır ve kısraklarının ayakları altında çiğnenmiş bütün ülkelere bu oyunu götürdüler. Yedi kere yüz yıl geçtiği halde bugün de kuzey ovalarımızda buzkaşi oynanır, tıpkı o geçmiş zamanlarda oynandığı gibi."

Gardi Geç'in ayakları dibinde oturan demirci kendini tutamadı ve yaşlı yol arkadaşı üzerinde bir tanışlık hakkı olduğu duygusuyla bağırdı:

"Bu oyunun ne olduğunu, nasıl oynandığını öğret bize artık, Cümle Âlemin Atası!"

Demircinin sözlerinden yüreklenen kalabalık, Gardi Geç'e yalvardı:

"Ne olur, aydınlat bizi!"

"İlkin, gözlerinizi kapayın," dedi yaşlı öykücü.

Demirci, şaşkın, durakladı. Gardi Geç, demircinin gözlerini ayaklarındaki sandallardan biriyle kapattı ve kalabalığa buyurdu:

"Siz de kapayın, dostlarım!"

Önünde bütün yüzler körleşince yaşlı öykücünün sesi çatlak billurdan bir çıngırak misali, daha da bir çınladı:

"Büyük bir uğraşa hazırlanın," dedi, "kendi kendinizle uğraşmaya. Dağ yamaçları, yarları ve gölgelerinden hiç ayrılmamış olan sizleri gönül gözü ile kuzeyin büyük bozkırına götürmek istiyorum."

Yeğinlikten, gözkapakları birleşmiş bu maskelerde gördüğü ciddiyetten, hepsinin kendini kayıtsız şartsız ona teslim ettiğini anladı.

"İyi," dedi. "Şimdi bir vadi düşünün. Bir eşini hiçbirinizin görmediği bir vadi... Ömrü hayatınızda geçmiş olduğunuz bütün uzun ve geniş vadilerin hepsinden daha uzun, daha geniş bir vadi."

Büyük bir korkuya kapılmışçasına sesler yükseldi:

"Gazne Vadisi'nden de mi?"

"Celalâbad'dan da mı?"

"Kuh-i Baba'dan da mı?

Gardi Geç cevap verdi:

"Yüz kere daha fazla..."

Ve bağırdı:

"Haydi dostlarım, iş başına: Kaya duvarlarını tümden itin, uzaklaştırın... İtin, daha da itin... Soldan, sağdan, önden, arkadan... Sürüp götürün, itin... Uzağa, daha uzağa, iyice uzağa... Kayalar küçülüyorlar, değil mi? Eriyorlar... Yıkılıyorlar... İşte yok oldular!"

"Gerçekten de öyle, gerçekten," diye fısıldadı kalabalık. "Hiçbir şey yok artık."

"Gözlerinizi açmayın!" buyurdu Gardi Geç. "Ve şimdi hiçbir engeli, engebesi, sonu olmayan bu dümdüz,

çıplak, yalın ve yalnız ovaya, tek sınırı gökyüzü olan bu ovaya bakınız."

Gözleri kapalı insanlar, kendilerinden geçmiş, bağırdılar:

"Görüyoruz, görüyoruz!"

"Ve orada," diye devam etti Gardi Geç, "dünyanın ta öbür ucuna kadar bir ot ve çimen örtüsü uzanır ki, rüzgâr estiği zaman acı acı pelin kokar. Savaş atlarının en hızlısı bu çayırlıkta yorgunluktan yıkılıncaya kadar dörtnala koşabilir, kuşların en amansızı kanatları kendisini taşıyamaz oluncaya dek uçabilir. Yine de pelinlerin koku saçtığı otlardan, otlardan ve otlardan başka hiçbir şey görmezler."

Gardi Geç, güçlükle soluk alarak, kuş tüylerinin hışırtısını andıran yorgun ve yumuşak bir sesle sözünü bitirdi:

"Bozkır işte böyledir."

Kendilerinden geçmiş, "Bozkır," diye tekrarladı dinleyenler.

Çapanlı adamlar öbürlerinden de fazla bağırıyorlardı; ama memleketleriyle gurur duyduklarından değil. Memleketlerinin, orada yaşaya yaşaya artık görmez oldukları güzelliğini Gardi Geç'in anlattıklarıyla yeniden keşfetmenin heyecanıyla bağırıyorlardı. Gözlerini açtıklarında kendilerini, dev yapılı uğursuz zindancıları andırır kocaman kayalarla kuşatılmış, bastırılmış, cüceleştirilmiş görerek şaşıp kaldılar. Ömürleri boyu bu sıradağlar, doruklarla içli dışlı olmuş öbür yolcular da aynı şaşkınlığı duydular.

Gardi Geç, onlara hayallerindeki görüntüyü yitirme fırsatını vermedi:

"Evet, işte böyledir bozkır, buzkaşinin anası," dedi. "Bu güneş altındaki bütün topraklar içinde yalnız bozkırın, bütün insanlarını ve hayvanlarını besleyip büyütecek kadar geniş bir karnı vardır."

"Onlara bizim atları anlat!" diye bağırdı seyis.

"Bütün atların kanatları yok," dedi Gardi Geç. "Ama kuzeyin bey ya da han denilen soyluları sırf bu oyun için özel atlar yetiştirip eğitirler. Ve de ok gibi hızlı, yabanıl bir kurt gibi atak, sadık bir köpek gibi akıllı ve uysal, prensler gibi yakışıklı biniciler... Bunlar, dondurucu soğuğa olduğu kadar kavurucu sıcağa da dayanırlar ve gün boyu dörtnala gidebilirler."

"Öyleleri vardır ki, yüz bin afgani eder!" diye bağırdı seyis.

"Yüz bin afgani..." diye tekrarladı kalabalık (Çoğunun ömürleri boyunca toplam kazancı bu rakamı bulmazdı)... "Yüz bin afgani... Olmaz böyle şey!"

"Oluyor ama," dedi Gardi Geç. "Bu atlara binmek için de çopendoz olmak gerek."

"Her isteyen de çopendoz olamaz," diye bağırdı seyis. "Yüzlerce, yüzlerce ve yüzlerce buzkaşi içinden ve binlerce, binlerce, ve binlerce oyuncu arasından bir binicinin üstün gelmesi gerekir. Bu da yetmez. Ünü üç yurda yayılınca çopendozların en yaşlıları ve aman bilmezleri bir araya toplanır. Binici onların önünde sınav verir. Onları tatmin ederse ancak o zaman şanlı unvanı ve tilki veya kurt derisinden başlığı hak edebilir. O zaman bir bey veya han onu hizmetine alır. Artık onun buzkaşi oynamaktan başka bir işi yoktur. Ve bu oyundan yılda aşağı yukarı yüz bin afgani kazanır."

"Bu da doğru," dedi Gardi Geç.

"Ne çok para... Ne çok para..."

Kalabalığın mırıltısı bir iç çekiş kadar hüzünlü, bir yakınma kadar acılıydı.

"Ne çok para... Ne çok para..." diye fısıldadı kalabalık.

"Oyun da şöyle oynanır," dedi Gardi Geç. "Sürüden bir teke seçilir. Boğazlanır. Kafası kesilip koparılır. Postunu ağırlaştırmak için gövdesi kumla doldurulup suyla

şişirilir. Hayvanın tüylü gövdesi yerle aynı hizada olmak üzere sığ bir çukurun içine konulur. Çukurun yakınında bir yere sönmemiş kireçle küçük bir halka çizilir. Buna 'helal' denir. Bu, Türkmencede 'adalet halkası' anlamına gelir. Helal'in sağ tarafına bir direk, soluna bir başka direk birbirine eşit uzaklıkta dikilir. Ne uzaklıkta dikileceği konusunda belli bir kural yoktur. Dörtnala bir saat, üç saat, beş saat gidilen uzaklıkta olabilir. Her buzkaşinin hakemi dilediği gibi karar verir."

Yaşlı öykücü bakışlarını kalabalığın üzerinde dolaştırarak sözünü sürdürdü:

"Evet... İçine hayvanın gövdesi konulmuş bir çukur... Yanı başında kireçle çizilmiş bir halka... Ve uzaklarda, çoğu zaman çok uzaklarda, direkler... Biniciler çukurun çevresinde toplanırlar."

"Kaç binici?" diye sordu demirci.

"Duruma göre değişir," dedi Gardi Geç. "Bazen on, bazen elli, bazen yüz. Hakemin işareti üzerine hepsi başı kesik gövdenin üstüne atılırlar. İçlerinden birisi kapıp kaçar. Peşinde öbür biniciler, sağdaki direğe yönelir. Tekenin gövdesiyle direği dolanıp soldaki direğe götürmesi, onu da dolandıktan sonra halkaya varması gerekir. Başsız tekeyi kireç halkanın ortasına atabilen oyunu kazanır. Ama bu başarıya ulaşmadan önce ne dövüşmeler ne kovalamacalar ne engellemeler ve asılmalar, yeniden birbirine girmeler! Dövüşün her türlüsüne izin vardır. Başsız teke saatten saate, elden ele, eyerden eyere geçerek direkleri dolanır, halkanın yolunu tutar. Sonunda oyunculardan biri tekeyi ele geçirir, gövde elinde, onu öbür binicilerden sakınmayı veya onları alt etmeyi başarır, dörtnala kireç halkasına koşturur, tekeden geriye ne kaldıysa onu şöyle bir sallar ve..."

Bağrışma öykücünün sesini bastırdı. Öyle tiz, yabanıl, coşkun ve coşturan bir bağrışma ki, sanki uçsuz bu-

caksız otlar diyarının o sonsuz enginliğini taşkın coşkunluğuyla doldurabilmek için oluşturulmuş.

Bozkırların seyisi, "Helal! Helal!" diye bağırıyordu.

"Helal! Helal!" diye yanıtlıyordu çapanlı adamlar.

Şebar Geçidi'nin kayalık ve uçurumları bu bağrışmaları bin bir ses patlamasıyla geri çevirdiğinden dağ cinleri uzun süre tekrarlayıp durdular:

"Helal! Helal!"

En sonunda sustuklarında, şaşırtıcı bir sessizlik çöktü ortalığa. O zaman Gardi Geç konuştu:

"İşte, dostlarım, Cengiz Han'ın oyunu böyle bir oyundur. Şimdi onu siz de biliyorsunuz artık."

"Her şeyi bilen senin sayende, Cümle Âlemin Atası," diye bağırdı kalabalık.

Bu övgüler korosu içinde, Gardi Geç'in tam ayakları dibinden hem öfkeli hem yakınan bir ses yükseldi:

"Böylesine güzel bir oyunun kurallarını öğrenmek benim ne işime yarar, dede, hiçbir zaman göremeyecek olduktan sonra?"

"Hakkı var... Gerçekten... Demirci doğru söylüyor."

Dinleyicilerin çoğunluğunu oluşturan vadilerin ve yüksek kentlerin insanları böyle mırıldandılar. Hem kederli hem bir sarhoşluktan ayılmış gibi birer ikişer ayağa kalktılar. Kamyon şoförleri molanın sona erdiğini işaretle haber veriyorlardı. Ama Gardi Geç onları bir süre daha alıkoymak için değneğini kaldırdı ve şöyle dedi:

"Hiçbir faninin 'her zaman' demeye hakkı olmadığı gibi 'hiçbir zaman' demeye de hakkı yoktur, işte şimdi size bunun yeni bir kanıtını da veriyorum: Dünya, dünya olalı ilk kez buzkaşi Hindukuş'un öbür yanında, başkent Kâbil'in yakınlarında bir yerde oynanacaktır."

Şoförler çağrılarını kestiler. Yolcular, taş kesilmiş, Gardi Geç'in sözlerini duydukları andaki durumlarında kaldılar: Kimisi bir dizi üzerinde kimisi öbür dizi üzerin-

de, bazıları da her iki dizleri üzerinde, bedenleri kambur, öne doğru eğilmiş.

Sordular:

"Nasıl?"

"Niçin?"

"Ne zaman?"

"Çünkü," dedi ihtiyar, "Afgan topraklarının hükümdarı Zahir Şah bundan böyle her yıl Mizan[1] ayında, şahın yıldönümünde, bozkırların en cins atlarına binmiş en usta buzkaşi oyuncularının başı kesik tekeyle başkent yakınındaki Bagrami Düzlüğü'nde yarış etmelerini buyurdu."

"Mizan ayı!"

"Önümüzdeki Mizan ayı!"

"Ben orada olurum!"

"Ben de!"

"Son koyunumu satmam gerekse bile!"

"Gerekirse son aletimi!"

"Karımın çadorunu![2]"

Motorların gümbürtüsü çevreye yayılır, yolcular kamyonların üzerine yığılırken bağrışmalar hâlâ sürüyordu.

* * *

"Amca oğlumun evleneceği köy bu yolun üzerinde değil. Oraya yaya gideceğim. Ya sen, dede?" diye sordu demirci.

"Ben yola devam ediyorum," dedi Gardi Geç.

"Nereye kadar gideceksin?" diye sordu demirci.

"Bozkırlara," dedi Gardi Geç. "Şahın kararı, buzkaşi insanları arasında pek çoğunun hayatını değiştirecektir."

1. Ekim. (Y.N.)

2. Bedeni ve yüzü tamamen örten başlıklı, bol giysi. (Y.N.)

"Ne çıkar?" diye sordu demirci.

"Ölmüşlerin pek çok öyküsünü bilen kişi, fırsat bulduğunda, yeni bir öykünün doğuşunu görmek ister," dedi Cümle Âlemin Atası.

Birinci bölüm

ŞAH BUZKAŞİSİ

1

Tursen

Afganistan'ın kuzeyinde, Rus sınır boyundaki Maymana ve dolaylarında şafak sökmek üzereydi.

Sırtüstü yamyassı uzanmış –sırtı o kadar genişti ki bir tarafından öbürüne bütün çarpoyu[1] kaplıyordu– yaşlı Tursen kabaca yontulmuş bir tomruk gibi yatıyordu.

Uyanınca –kim bilir buna benzer kaç seferden sonra– bedeninin, en küçük en kolay hareketi bile yapmayı reddetmesine alışmıştı. Sanki ense kökünden ayak bileklerine kadar bütün mafsalları demir ve zincirlerle sıkıştırılmıştı. Cildi ise, örtülerin kaba dokusunu ve yorganın ağırlığını duymuyordu bile; ölmüştü.

Ve biraz sonra –Neden? Nasıl?– cildi yatak olarak kullandığı pamuk dolu torbanın sıcaklığını ve dolgusunu, onun altında kaba çerçeveye gerilmiş iplerin kesiciliğini duymaya başladı. Biraz daha sonra –Nasıl? Neden?– zincir ve demirler halka halka, kaynak kaynak gevşedi ve baskılarını hafifletti. Ağır, kuvvetli, düğüm düğüm, hareketsiz kas ve kemik kütlesi bir kez daha yaşamaya başladı.

Böylece yaşlı Tursen, bedeni kendisine tekrar boyun eğmeyi isteyinceye dek bekledi. Bütün bunlardan ne sa-

1. Hindistan'a özgü hafif karyola. (Ç.N.)

bırsızlık ne de burukluk duyuyordu. Gerçekten güçlü olan insan, kaçınamadığı kötülükleri taş gibi bir yürekle kabul etmeliydi. Hem ölüm dışında, yaşlılık da kaçınılmaz değil miydi?

Yavaş yavaş, her sabah olduğu gibi –ama her sabah biraz daha geç– yaşlı Tursen'in bir kez daha kol ve bacaklarına hâkim olduğunu hissettiği an geldi. O zaman kocaman, nasırlı, çarpılmış, çökmüş, biçimi bozulmuş, çok yaşlı bir ağacın köklerine benzeyen ellerini yatağın çerçevesinin iki yanına dayadı, üzerlerine abandı ve gövdesini kaldırdı. Öylece bir süre durdu; bu, kasıklarına girmek üzere olan ağrıyı bekleyişti. Ağrı her sabah ve her sabah biraz daha şiddetli olarak, Tursen ağır ağır dönüp önce sol sonra sağ bacağını odanın tokmaklanmış topraktan kırmızımsı tabanına indirirken giriyordu.

İki kalın, kaba değnek çarpoyun yanında duruyordu. Tursen onları yakaladı ve değneklerin kaba tutamak yerleri avuçlarının içinde kayboldu. Tursen, onları kaldıraç gibi kullanmadan önce kendine bir anlık bir süre daha tanıdı. Bu süre, Tursen'in, eklemleri her sabah gittikçe artan bir gaddarlıkla birbirinden ayrılan dizlerindeki acıyı –yırtılmaya, zaman zaman da yanmaya benzer bir acı– beklemesi ve düşünmesi için gereken süreydi. Hiç iç çekmeden, hiç yüz buruşturmadan, gözlerinde en ufak bir kıpırtı olmadan bu azapla da baş etmesi gerekliydi. Tursen'in dört duvar arasında yalnız olmasının önemi – tek bir tanık vardı: kendisi.

Sonunda, iki değneğine dayanarak sırtında uzun gömleğiyle, içinde çarpoy dışında, alçak bir masadan başka eşya bulunmayan odanın ortasında dikildi. İki adım attı, dayanaklarından birini biraz önce kalktığı yatağına fırlattı, tekrar ileri yürüdü, ikincisini de fırlattı. Vücudu dimdik ve dengeliydi. Kanının vücudunda dolaştığını, onu ısıttığını, eklemlerini gevşetip, yumuşattığını hisset-

ti. Giyindi: Önce onu boynundan kol bileklerine ve boynundan ayak bileklerine kadar örten, siyah çizgileri grimsi zemininden ayırt edilemeyecek kadar eski, yıpranmış, yumuşamış ve onu ikinci bir deri gibi saracak kadar Tursen'in biçimini almış çapanı giydi. Sonra çapanın uçuşan eteklerini tutmak için kemer biçiminde bükülmüş uzun kumaş parçasını beline sardı. Sonra uçları yırtıcı bir kuşun gagasına benzeyen kıvrık burunlu sert deri çarıklarını giydi.

Ama en güç işe daha sıra gelmemişti: sarığını mevkiine, yaşına ve ününe layık olacak biçimde bağlamak. Bunun için kollarını başının yukarısına kaldırması ve o vaziyette çalıştırması gerekiyordu. Kasıkların ve dizlerin çilesinden sonra omuzların çilesi.

Hiç kuşkusuz, bütün acıları önlemek için Tursen'in bir homurtusu yeterliydi ve Tursen bunu çok iyi biliyordu. Görevi kendisine hizmet etmek olan ve kapının önündeki koridorda yerde yatan baça, onu giydirmekten onur duyarak hemen içeri koşardı. Baça daha çocuktu; ama malikânede ya da çevredeki köylerde kim olsa, kendi gücüne, değerine, özgürlüğüne bakmadan, bu kişisel hizmeti şeref sayardı. Tursen gibi bir adama hizmet etmekte alçaltıcı hiçbir yan yoktu; tersine, övünç vardı, herkes bunun farkındaydı, en başta da Tursen.

Ama yaşlı Tursen bir şeyin daha farkındaydı; saygı gösterilerinin ve hizmet etme hevesinin gerçek güç anlamına gelmesi tek bir şarta bağlıydı: Onlardan vazgeçebilmeye.

Aynı çapan, aynı deve, aynı astragan koçu varlıklı bir beye sunulduğu zaman bir saygı nişanıyken, yoksul bir adama verildiği zaman bir sadaka, bir merhamet nişanı olur.

Tursen kuvvetinin azaldığını gördükçe giderek her türlü yardımı büsbütün reddeder olmuştu. Bir dilenci

durumuna düşmek istemiyordu. Ve onu bu davranışında ısrarcı kılan sadece onuru değildi. Öngörüsü de vardı. Gerçekten bilge insanın, hükmedebildiği yeteneklerinden emin olması gerekmez mi? Hele bu yetenekler durmadan azalıyorsa!

Tursen için yeteneklerinin sınırını ölçmenin en doğru yolu onları her gün, son haddine kadar sınamaktı.

Bundan ötürüdür ki, omuzlarının, boynunun ve bileklerinin verdiği işkenceye rağmen, ağır, kalın, çatlamış parmakları sarığını, bu sarığa görkemli bir taç görünümünü ve kendi etrafına dolanan bir sarmaşığın ince zarafetini kazandırıncaya kadar çözer sarardı.

Odada ayna yoktu. Tursen kendi erkekliğinin farkına vardığından beri böyle bir şey kullanmamıştı. Kadınlar ve çocuklar aynalarda kendilerini istedikleri kadar seyredebilirlerdi. Bir erkek yüzü ise böyle pis bir yansımayla kirlenirdi. Bir erkeğin yüzünü ancak, o da içmek için eğildiği zaman, su yansıtmalıydı. Su, onun susuzluğunu dindirirdi ve su Allah'ın nimetiydi.

Sarığı, Tursen'in yaşlı, titiz ellerinin istediği dalgalı biçimde yükselmişti. Kollarını yavaş yavaş iki yanına indirdi. Günü kendisine yakışır bir biçimde karşılayabilmesi için yapılması gereken son bir şey daha vardı ve bu, isyankâr, paslı bedenini büyük çaba harcayarak tekrar harekete geçirmek ve gerektiği gibi giydirmek için yaptığı bütün hareketlerin ödülü ve tacıydı: Binici kamçısını aldı –kamçı hâlâ gece boyunca yanağına dayalı olarak durduğu çarpoyun içindeydi– ve kuşağına soktu.

Kamçının kısa sapının bitimindeki madenî halka kamçı kayışına tam bir hareket serbestliği ve vuruş gücü sağlıyordu. Kamçı, kenarları keskin ve ucu kurşun toplarla ağırlaştırılmış kalın ham deriden bir saç örgüsüydü. Uzun yıllardan beri Tursen'e o kadar çok saldırıda, çarpışmada, yarışta ve savaşta yardımcı olmuş ve o kadar,

sayısız atın burnunu ve insanın yüzünü yırtıp parçalamıştı ki, insan ve hayvan kanına bulanmış, tere batmış, adeta cilalanmıştı.

Tursen kapıya doğru yürüdü. Adımları gerçekten ağırdı ama güvenliydi. Sadece bir değneğe abanıyordu; ama bu öyle bir abanmaydı ki, değnek dayanak olmaktan çıkıyor, bir görkemlilik simgesine dönüşüyordu. Her adımında kamçısının ucu çapanın kumaşı üzerinde titreyerek canlanıyordu.

Çaresizliğin sınırına dayanmış ihtiyar adama gelince, Tursen onu çıplak odasında hapsedip bıraktı. Kapıdan çıkan, hiç kimsenin yıkamadığı, korkulan adam, Ahırların Başı ve Atların Efendisi'ydi.

* * *

Tursen'in önündeki kapı kendiliğinden açıldı ve başçası Rahim, onun geçmesi için çekildi. Uykunun çapakları çocuğun küçük, zayıf yüzünde hâlâ görünüyor ve yırtık pırtık çapanı, üzerinde uyuduğu kızıl toprağın izlerini hâlâ taşıyordu. Ama göreve hazırdı ve Tursen'in aptes alması için su dolu toprak testiyi uzattı.

O da çok iyi biliyordu ki malikânedeki öteki önemli kişilerin –idare müdürü, bahçıvan başı, çiftlik kâhyası– emrindeki bütün konfor ve lüksün kendisine de bol bol verilmesi için yaşlı Tursen'in tek kelimesi yeterliydi. Tursen ve ötekiler ilin en zengin ve zengin olduğu kadar da cömert beyinin hizmetindeydiler. Ve Tursen aralarında en yaşlısı en kıdemlisiydi ve malikânenin onun sorumluluğuna verilmiş zenginliği de zenginliklerin en yücesiydi: atlar.

Suyun saflığı, içinde durduğu kabın pahasına mı bağlıdır? Hem bir odayı kalın halılar, duvar süsleri, tozlu perdelerle doldurmanın ne anlamı vardır? Hele ömrü boyunca eyeri bütün koltuklara yeğ tutmuş bir adam için?

Tursen, başasının yüzüne baktı. Rahim'in eğik boynu ile uzattığı testi aynı düzgün ve soylu çizgi üzerindeydi. Tursen'i o anda hareketsiz bırakan artık bedeninden doğan bir zorunluluk değil, bu belirgin uyumdu. Su testinin ağzında akmak üzere titredi ve Tursen düşündü:

"Suyu ben kullanacağım için Rahim bu kaba testiyi Semerkant'tan gelme pahalı bir ibrik, ya da en ince Acem porseleniymiş gibi tutuyor. Birçok ergin insanın tersine, elindeki nesnenin değerini, ne olduğundan çok ne amaç için kullanılacağına göre ölçüyor..."

Tursen kamçı zoruyla herhangi bir başadan tam bir uysallık ve hızlı hizmet elde edebileceğini düşünüyordu: Rahim kendinden öncekiler gibi kamçının tadını tatmıştı. Ama ne kadar sert olursa olsun beden ile ruhun bu uyumunu sağlayabilecek ceza yoktu.

Tursen kocaman yaşlı ellerini testiye doğru uzattı. Hâlâ gecenin serinliğiyle dolu su, elleri üzerinden aktı. Tursen yaban domuzununki kadar sık, ak sakalla kaplı yanaklarını ıslattı ve yüzünü uzun kuşağının ucuyla kuruladı.

Gözkapakları hâlâ inikti. Böylece, bir an için, efendisinin kişiliği sanki Rahim'e ve onun hayran bakışlarına teslim olmuştu. Başanın dünyasında Tursen'le karşılaştırılabilecek tek bir insan olamazdı. Hiç kimsede o güçlü göğüs, o geniş avuç, görkemli alın yoktu. Hiç kimsenin eti ve kemikleri o kadar çok şan ve şeref izi taşımıyordu: Dağılmış burun, yarık kaş kenarı, buruşuklarla kaynaşmış yara izleri, biçimi bozulmuş bilekler ve yerinden çıkmış dizler. Her yara, öyküleri çobanlar, bahçıvanlar, seyisler ve zanaatkârlar tarafından anlatılan yarı insan yarı at efsanevi kahraman binicinin saldırılarda, savaşlarda kazandığı zaferlerin tanığıydı. Rahim için Tursen'in yaşının hiç önemi yoktu. Kahramanlar ve tanrılar zaman ötesinde varlıklardır.

Tursen çekik gözlerini açtığında bakışlarında birdenbire gem vurulamaz bir canlılık ve ateş parlardı. Ona, yılların kötü etkilerini yitirmiş, dizleri hâlâ söz dinlemez bir atın kaburgalarını ezmeye kadirmiş ve parmakları, dörtnala giden coşkun binici sürüsünden tekenin leşini –bozkırın oyun ve yarışmalarının en yüce zafer nişanını– kapabilirmiş gibi geldi.

"İşte, biraz soğuk su yetti," diye düşündü Tursen.

Doğrusu –ne biri ne öteki bunu bilmiyordu– baçanın bakışlarıydı bu kudretin kaynağı çünkü gözlerini açtığında Tursen, kudretinin o saf aynadan kendisine sapasağlam ve ölümsüzmüş gibi yansıdığını görmüştü.

* * *

Evden dışarı çıktıklarında güneş ışınları bozkırın doğusunda ufuk çizgisini aşmıştı bile. Ovada hiçbir engelle karşılaşmayan güneş ışınları her yanı aynı ölçüde ışığa boğuyordu. Tursen ve baça, dağların, ovaların ve çöllerin ötesinde Mekke'nin bulunduğu tarafa doğru döndüler. Bu ilk ibadet saatiydi; günün tamamına şafağın saflığını getiren andı. Rahim dizlerinin üzerine çöktü ve alnını toprağa değdirdi. Tursen'in bunu yapabilmesi için vücudunun çok zaman ve çaba harcaması gerekliydi. Yaşlı adam ayakta kaldı ve sarıklı başını iki elini dayadığı değneğine yaklaşıncaya kadar eğmekle yetindi.

Ama görünmez bir kuvvetin etkisiyle eğilen Tursen'in boyun ve omuzlarının o denli iri ve güçlü oluşu, bu sade eğilişe öylesine inançlı ve alçakgönüllü bir ifade veriyordu ki, bunun yanında çocuğun yere kapanışı bir oyun gibi kalıyordu.

Rahim için önemli olan ibadetten çok Tursen'le aynı anda, onun ayaklarının dibinde ve başının, üzerinde görkemli bir ağaç gibi dikildiğini hissederek ibadet etmekti;

homurtuya yakın bir mırıldanmayla yarı konuşur yarı makamla okuduğu duaları tekrar etmekti; sabahın kutsal ihtişamını yaşlı biniciyle, adı Hindukuş'a kadar uzanan alçak ovaların bir ucundan öbür ucuna nam salmış çopendozla paylaşmaktı.

Mutfakta, bahçelerde, evde ya da ahırlarda çalışan ya da sürüleri güden öteki başçaların çalınmış yiyecekler veya sinsi kaçamaklar gibi konularda Rahim'e hiç kuşkusuz üstünlükleri vardı. Ama öte yandan o, Tursen'in öykülerini anlatırken –ya da uydururken– ötekilerin gözlerinde nasıl bir açlık, nasıl bir kıskançlık parlardı.

Birbiri ardından, eklemden ekleme, yaşlı adam başını, boynunu, omuzlarını doğrulttu. Rahim bir sıçrayışta ayağa fırladı ve bağırdı:

"Bugün güzel bir gün olacak."

Yassı burunlu ince yüzü ve nar tanesine benzeyen gözleri şöyle demek istiyordu:

"Güzel çünkü güne seninle başlamak talihine sahibim, ey büyük Tursen."

İhtiyar adam ağır ağır, "Mevsimin gereği," dedi.

Büyük sıcaklar geçmişti. Artık uçsuz bucaksız bozkırın ışıklı güz kuraklığında yaşama zamanı gelmişti.

Tursen, değneğine dayanarak, sarığı başının üstünde yüksek ve görkemli, ayak bilekleri, üzerinde çiy damlalarının parladığı otlardan nemlenmiş, sırtı güneşin ilk ışınlarına dönük, yassı burnunun kanatlarını açtı ve kocaman göğsünü –hava, güney rüzgârları, sürülerin hareketleri ve binicilerin dörtnala koşturmalarıyla yükselen tozla bozulmadan önce onun tadını almak için– tertemiz havayla doldurdu.

Malikâne, arkların içinde akan suyun mırıltılı rahmetiyle sulanan çayırlar, çiçek tarhları ve meyve bahçeleriyle dört bir yanında uzanıyordu. Daha ötede yeşil yapraklar görüntüyü kesiyordu.

Tursen'in Moğol göz çukurlarında derine batmış, ayrıkotuna benzer kaşlarının gölgelediği çizgi gibi gözleri yaprak perdesini deldi ve üzerinde o kadar uzaklara binip gittiği büyük ovayı gördü.

Maymana, Mezar-ı Şerif, Katagan.

Bu illerin her birinin halkı –bunlardan birincisi, Tursen'in doğduğu ildi, İran'ın kıyısından başlıyordu, ötekiyse Pamir Dağları'nın eteklerine uzanıyordu– en iyi astragan koyunlarına sahip olmak, en değerli halıları dokumak ve en hızlı atları yetiştirmekle övünürdü. Ama hepsi aynı kandandı. Ataları bu bozkırları fethetmek için aynı akınlarla yukarı Asya'dan gelmişlerdi.

Aynı dili konuşuyorlardı. Çocukları yürümekle ata binmeyi aynı zamanda öğreniyorlardı.

Maymana, Mezar-ı Şerif, Katagan.

Bu ülke, birkaç esmer tepenin dalgalandırdığı, tarım alanlarının ve insan yerleşimlerinin varlığını gösteren birkaç ırmağın suladığı bu topraklar, Tursen'in vatanı, onun biricik vatanıydı.

Gerçi Hindukuş'un göklere uzanan boğazları güneye doğru geçildiğinde, o yerler de Afganistan'ındı ama Tursen, bozkır çocuğuydu, bozkırdan başka ne bir yer biliyor ne de tanıyordu. Duyduğuna göre Hindukuş'un ötesinde yüksek vadiler ve korkunç doruklardan oluşmuş garip, yabancı bir ülke vardı. Erkekler orada çapan giymiyorlardı, saçları uzundu ve değişik bir dil konuşuyorlardı. İllerin valileri, yargıçlar, subaylar, yazıcılar, eyer üstünde çuval ya da kütük gibi duran bütün insanlar oralardan geliyordu.

Ve işte Uraz oradaydı, birkaç saat uzaklıkta...

Tursen'in müthiş elleri bastonunun sapını kavradı. Uraz'a yolculuğu düşünmeyi kendine yasaklamıştı.

O âna kadar ne sıkıntı çekmiş ne de övünç duymuştu. Kolları ve bacakları, giysileriyle mücadelesi, yıkanma ve ibadet her ânını doldurmuştu. Ve işte ilk boş anda...

"Uğursuz yöne baktım," dedi Tursen kendi kendine. Baçanın zayıf ve anlamlı yüzünü şaşkınlıkla dolduracak kadar sert bir hareketle kuzeye döndü. Böyle yapmakla iyi etmişti. O yönde toprak, her zaman üzerinde atını sürdüğü toprak, sonsuzluğa dek uzanıyordu.

Biraz ötede, dörtnala gidişle iki saatlik mesafede, bozkırların ırmağı Amuderya akıyordu. Onun ötesinde Rus toprakları uzanıyordu. Ama ırmağın her iki yakasında da, aynı dümdüz topraklar üzerinde, yaz aylarında aynı toz uçuşur, kış aylarında aynı kar toprağı örter ve ilkbaharda aynı uzun otlar biterdi. Her iki yakanın insanlarının da derileri safran rengi, gözleri çizgi gibiydi; ve iki yakada da Allah'ın en büyük lütfu, soylu bir attı.

Tursen, bütün bunları güçlü ve dipdiri gençliğinin ilk günlerinde, babası ile Amuderya'nın öbür kıyısına geçtiği zaman görmüştü. O günlerde Hive ve Buhara emirleri kuzeyin büyük çarına bağımlı oldukları halde, kendi emirliklerini kendileri yönetirlerdi. Ve aynı kandan, aynı tanrısal yasalara bağlı insanlar oralara serbestçe gidebilirlerdi.

Ey camiler, ey Taşkent ve Semerkant çarşıları!

Ey parlak giysiler, ipekliler ve işlenmiş gümüşler, değerli silahlar!

Tursen'in farkında olmadan yarı gülümseyerek gerilmiş kalın, çatlak dudakları o günlerde öğrendiği sözcükleri sıralıyordu. Ne var ki, o zamandan beri otuz yıl geçmiş, çok büyük bir devrim nehrin öbür yakasında her şeyi değiştirmiş, geçit ve köprüleri acımasızca kapatmıştı.

Yaşlı adam, "*Hleb... Zemlya... Voda... Loşhad,*" dedi alçak sesle.

Bunları söylerken Tursen'in dudaklarındaki kıpırtıların aldığı biçimlerden sözcüklerin anlamını çıkardı Rahim ve çevirdi onları:

"Ekmek... Toprak... Su... At.."

Tursen, anılarını kafasında daha iyi canlandırabilmek için onları sık sık baçasına anlatırdı. Ve Rahim o denli yakında ama artık o denli efsaneleşmiş olan ve Amuderya'nın her iki yakasındaki insanı ürküten askerlerce korunan ülkeye ilişkin öyküleri hiçbirine değişmezdi. Ve hiç usanmadan, saf gibi görünen ama aslında hileli ve umut dolu sorularla, Tursen'i geçmiş zamanın yollarına götürmek için elinden geleni yapardı.

O sabah baçanın hilelerine gerek yoktu. Tursen kendiliğinden ve içinden gelerek konuşuyordu. O da şimdiki zamandan kaçmak istiyordu.

Bir kez daha, güneş bozkır göğünde yükselirken, Tursen, gölgesinde duran ve yaşlı adamın söylediklerini daha iyi izleyebilmek için gözlerini kapayan zayıf, ince, kavruk çocuğun başı üzerinden, daha çok kendi duyabileceği bir sesle Kırgız kervanlarından, Tatar çarşılarından, dans eder gibi vuruşan binicilerin, prenslerin bahçelerinden ve saraylarından, Asya'nın göbeğindeki en güzel en zengin vahalarından söz etti.

Tursen susunca –öyküleri her zamankinden uzun sürmüştü– baça hayal kırıklığı duydu. Tursen her şeyden söz etmiş, asıl can alıcı konuya değinmemişti. Rahim bir süre yaşlı adamın susuşuna saygı gösterdi, önce nezaketten, sonra da Tursen'in gerçekten bitirip bitirmediğini anlamak için.

Sonra en tatlı en masum sesiyle sordu:

"Ya buzkaşi, büyük Tursen? Oralarda da bu oyunu oynarlardı, değil mi?

Yaşlı adam çenesini ileri uzatıp kaşlarını çatmakla yetindi. Yüzüne acımasız, yabanıl bir anlamın gelmesi için bu yetmişti. Rahim, bu yüz ifadesini iyi bilirdi. Yüreği korkuyla dolarak, "Gene ne yanlış yaptım? Hayatta en çok buzkaşiden söz etmeyi sever," diye düşündü.

Baçanın kafasında Tursen'in öykülerinin arkasında bıraktığı görüntüler canlandı. Tursen ise aynı görüntüleri sadece görmekten de daha ötelere gitti. Birbirine geçmiş binici ve at kütlesini yaran, onları yere seren, ısıran, şahlanan, tepinen at onunkiydi. Tek bir üzengiyle eyerine bağlı, tüm vücudu havada yay gibi gerilmiş, dörtnala giden, yanından hızla geçen hasmına doğru tekenin leşini elinden kapmak için uzanan binici kendisiydi. Ve ganimeti kaleye fırlatan, zaferi kazanmış binici – büyük, en büyük çopendoz, o da kendisiydi.

Ama bu düşünce Tursen'in öfkesini yatıştıracağı yerde iki katına çıkardı. "Neden ama neden?" diye soran korkmuş, saf yüzden nefret ediyordu. Sorunun yanıtını hiç kimseye verecek halde değildi.

Onun için soruyu soran yüzü dağıtmak üzere kocaman yumruğunu kaldırdı.

Rahim ne geriye çekildi ne de yumuldu. Büyük Tursen'in haksızlığına bile tapardı.

Ve yaşlı adam bunu baçanın gözlerinde okudu. Elini sopa gibi yanına indirdi ve birdenbire ama ağır ağır yürümeye başladı. Birkaç adım sonra, durmadan ve başını çevirmeden bağırdı:

"Arkamdan gel."

2

Çılgın at

Alçak kerpiç duvarlarla çevrili, eş türden dar aralıklarla birbirine bağlanmış on iki bölmeyi ardı ardına geçtiler: Toprak tabanı çıplak, çatlamış, henüz başucuna erişmemiş güneşin şimdiden yakıp kavurduğu dört kenarlı bölmeler. Her bölmenin her bir köşesinde ahırlardan yeni çıkartılıp kısa iplerle birer kazığa bağlanmış, bütün koşumları takılmış birer at duruyordu.

Hepsi de göz alıcı, etkileyici güzellikteydi. Uzun, sık, hayran olunacak derecede bakımlı yeleleri ve siyah, doru, al donları ham ipek gibi parlıyordu. Yüksek omuzları ve geniş, kavisli göğüslerinden tükenmez bir güçlülük, dayanıklılık, canlılık saçılıyordu.

Bu atların dörder dörder dağıtılmış olduğu bölmelerde toplam kırk sekiz at vardı.

Sırf şan için, bu kadar çok sayıda böylesine göz kamaştırıcı atı bir araya getirip yetiştirmek, bakmak için malikâne sahibi Osman Bey'in Maymana ilinin en zengin adamı olması gerekirdi. Bu hayvanların, buzkaşi mevsimi geldiğinde oyunlara katılmaktan başka bir görevleri yoktu. Çoğu da bu karşılaşmalardan yaralı, sakatlanmış dönerdi.

Bu prenslere has ahırların gerçek ve herkesçe de kabul görmüş efendisi Tursen'di. Osman Bey'in atları ka-

zandığı zaman bunun şanı da ahırların bu gerçek efendisine ait olurdu.

Böyle olması çok da adildi. Zengin bey, sadece parayı sağlıyordu. Geri kalanı Tursen'in başarısıydı. Taylar onun seçimine göre satın alınıyordu. Çiftleştirilecek aygırlarla kısrakları o kararlaştırıyordu. Hayvanların yemini, yataklığını o denetliyordu. Alıştırmaları, talimleri, eğitimi o yönetiyordu. Her atın hangi yaşta ilk yarışmaya katılacağına o karar veriyordu. Atların her birini yarıştan yarışa izliyor, kusurlarını düzeltip, yeteneklerini geliştiriyordu. Yaralarını, kırıklarını tedavi ediyordu. Oyunda ağır sakatlanan soylu atları da kendi eliyle –ve saygıyla– o öldürüyordu.

Tursen, Osman Bey'in sadece bütün atlarını değil, o, atlar için tuttuğu binicilerin de güçlü ve zayıf taraflarını bilirdi. Bunları dengeleyip ödünleyerek atla binicisini öylesine seçer ve birbirine uyumlu hale getirirdi ki, ikisinin bu bütünleşmesi yetkinliğe en yakın noktaya erişirdi.

Tursen, her gün yaptığı gibi, bir kez daha bölmeleri dolaşarak sorumluluğuna verilmiş kırk sekiz atı birer birer gözden geçirdi. Her birinin önünde uzun uzun durdu. Ahır uşaklarıyla seyisler neredeyse sofu bir sessizlik içinde peşinden geliyorlardı. Hepsi bu denetimin ne denli önemli olduğunu biliyordu.

İlkbaharın sonlarında atların yorulması ve sıcağın artması buzkaşi mevsimine son veriyordu. Güzün oyunlar yeniden başlıyordu. İki arada Tursen'in işi, amansız dövüş aylarında bitik düşmüş, yaralanmış hayvanların eklemlerini, kaslarını, kanlarını ve iliklerini elden geçirip güçlendirmekti.

İlkin atlar mutlak bir istirahate bırakılırdı. Atlar, ayaklarına yumuşak ve esnek gelsin diye her sabah tabanı kuru gübre ve kum döşenen bu geniş, ışıklı ve havalı ahırlardan hiç çıkarılmazdı. Geceleri arpa ve yulafla bes-

lenirlerdi. Gündüzleri ise özel olarak hazırlanan çiğ yumurta ile tereyağı karışımı verilirdi onlara.

Atlar hızla toparlanır, güçlenirdi ama aynı zamanda da şişmanlar, fazla kilo alırlardı. O zaman kantar denilen rejime sokulurlardı. Atlar, yaz ortasında haftalar boyu, sabah şafaktan akşam karanlık basıncaya kadar, dizginleri, eyerleri tam takılmış olarak, üstü açık bölmelerin dört köşesinde hiç kıpırdamadan dururlardı; yoğunlaşan ve yansıyan ışık ve ısı, bölmelerin havasını fırına döndürürdü. Güneş sıcağı yağları yakıp eritir, kaslara ve sinirlere kadar işleyip onları canlandırır, hayvanlara sabrı ve acıyı öğretirdi.

Şimdi güzün ortasıydı. Tursen'in karar vermesi gereken sabah artık gelip çatmıştı.

Ama o yine de avludan avluya geçmeye devam ediyordu. Ardından gelen gruba bir on kişi daha katılmıştı. Ahırlarda çalışanların çapanları gibi bu yeni gelenlerin çapanları da kötü kumaştan yapılmış, giyilmekten yıpranmış, güneşten rengi atmıştı; ayaklarında da iyi tabaklanmamış deriden çarıklar vardı. Ama bellerindeki kuşaklara, Tursen'in kamçısına benzer kısa, sert kayışlı kamçılar geçirilmişti ve öbürlerinin başlarına sardıkları, belli bir biçimi olmayan yağlı bez parçalarına karşılık bunların, hemen hemen kaşlarına kadar inen kürklü yuvarlak başlıkları vardı; başlıkların tepesi astragan yünündendi, kenarları ise tilki veya kurt kürküyle çevrilmişti.

Rahim, Özbek ve Türkmen yüzlerinin sert çizgilerini, çıkık elmacıkkemiklerini, kısık göz çukurlarını daha da belirginleştiren bu yaban hayvan kokan başlıklardan gözlerini ayıramıyordu. Bu başlıkları ancak insafsız hakemler önünde buzkaşideki ustalıklarını ispat edip onlardan çopendoz unvanını almış olanlar takabilirdi.

Rahim, yakınına düştüğü, ahırlarda çalışan bir oğlana, "Adlarını biliyor musun?" diye sordu.

"Nasıl bilmem?" diye yanıtladı çocuk, kibirli kibirli. "Talim ettirmek için at almaya geldiklerinde ve atı geri getirdiklerinde ben hep oradayımdır. İşte Yalvaç... İşte Buri..."

"Yalvaç... Buri..." diye tekrarladı Rahim titreyen bir sesle.

Yaşıtı bütün çocuklar gibi Rahim de çok buzkaşi görmüştü. Ama bunlar, amatör binicilerin rastgele atlarla yaptıkları köy oyunlarıydı sadece. Çopendozlar ise sadece büyük turnuvalarda ya birbirlerine karşı ya da başka illere karşı oynarlardı.

Bu unutulmaz karşılaşmaları seyredenler evlerine döndüklerinde kazanılan zaferleri anlatırlardı da anlatırlardı. Komşuları da dinledikleri bu öyküleri daha da allayıp pullayarak pazar yerlerinin dar sokaklarında, çayhanelerin gölgesinde, yol ve patikalar boyunca başkalarına anlatırlardı. Öykü ağızdan ağza yolunu bulur, kanatlanır, sonunda efsaneye dönüşürdü. En ücra yurtlarda bile büyük binicilerin zaferi yankılanırdı. Malikânenin bütün başaları gibi –küçük çobanlar, sebze ayıklayanlar, bulaşıkçılar, marangoz çırakları, demirci çırakları, bahçıvan yamakları gibi– Rahim de çopendozları adlarıyla biliyordu. Ama o âna kadar bu adlar erişilmez şeylerdi sadece. Şimdi ise birden...

"İşte Mengu," diyordu ahır uşağı. "İşte bu da Muzuk..."

"Mengu!.. Muzuk!.." Başa Rahim tekrarlıyordu.

Rahim'in her iç çekişi, ünlü binicilerin adlarını sıralayan zavallı küçük at pisliği toplayıcısının cakasını artırıyordu. O da biniciler gibi Osman Bey ahırlarının bir adamı değil miydi?

"Görüyorsun ya, başa," diye sözünü tamamladı, en güzel yarış atları ve en iyi biniciler bizimkiler.

Rahim, lime lime çapanının belini saran kirli bez parçasını çekiştirdi, kol yeniyle burnunu silip doğruladı:

"Onları biz seçiyoruz."

Rahim, öteki bölmeye geçmekte olan Tursen'in ardından koştu.

Kantar'a ayrılmış on iki bölmeden sonuncusuydu. Tursen tam orta yerde durdu ve işaret etti. Çopendozlar çevresine toplandılar.

Rahim, boğazı kurumuş, gölgelerinde durup bekledi. Talihine inanamıyordu doğrusu. O güne kadar bu bölmelere girmesine hiç izin verilmemişti. Ama işte şimdi hepsinin içinden geçmişti, işte şimdi Tursen onun önünde en önemli görevini yerine getiriyordu. Rahim gözünü kırpmaya bile cesaret edemiyordu. Gözkapaklarının en hafif en hızlı bir hareketi bile önündeki bu görüntüyü, bu düşü silip götürür gibi geliyordu ona.

Bölmenin ortasında Tursen'in görkemli sarığı yükseliyordu. Çevresinde, halka olmuş çopendozların yabanıl başlıkları. Geride, ahır adamları. Bölmenin dört köşesinde de, güzellikleri ve kudretleri içinde taş kesilmiş, tam tepeye yükselmiş güneşin alevlerinin üzerinden aktığı dört göz alıcı at. Alçak duvarların ötesinde ise ufka kadar uzanan korular, yuvarlak tepeler, malikâne otlakları.

Rahim, yoksul bir çoban olan babasını hatırladı. Ta oralarda bir yerlerde kavalı ve köpeğiyle birlikte Osman Bey'in astragan koyun sürüsünü bekliyordu. Rahim, "Beni burada, böyle ünlü kişiler arasında bir görebilseydi!" diye düşündü.

Çopendozlar ne yakışıklıydı! Hepsi de! Gencecikleri de, kır saçlıları da. İnce uzun, tüm kemik ve sinirden, endamları av için yetiştirilmiş şahinleri andırır, kalın çene kemikleri ve gövdeleri ise göçebe kervanların kocaman bekçi köpeklerini... Binicilerin yaşları, yüz çizgileri, boyları bosları başa için önemli değildi. Onları sıradan ölümlülerin üzerine çıkaran, taşıdıkları yara izleri, berelerdi. Bir de, buzkaşi oyununda teke postunu hasmından kapıp

bir daha başkasına kaptırmamak üzere sımsıkı tutabilen kalın bilekleri ve güçlü kocaman elleri. En zayıflarının bile elleri böyleydi. Ama hepsinden de fazla, takındıkları tavırdı: Bakışlarından yürüyüşlerine kadar, tüm davranışlarında kendi üstünlüklerine karşı kayıtsız ve soylu bir inanç seziliyordu. Çapanları kirli ve eskimiş olabilir, dünya malı namına derme çatma bir kulübe ile verimsiz bir bozkır parçası üzerinde birkaç keçiden başka bir şeyleri bulunmayabilirdi; yine de onlar, kürklü başlıkları içinde, ülkenin şatafatlı bey ve hanlarından daha gururlu daha özgür daha zengin görünüyorlardı.

Tursen, bastonuna dayanmış, susuyordu. Yabanıl başlıklı adamlar kıpırdamadan bekliyorlardı. Tursen'in bakışları her biri üzerinde ayrı ayrı duruyor, onları son bir defa tartıyor, değerlendiriyordu. Adeta derilerine nüfuz etmek, ta en derin liflerine, özlerine, güçlerinin, karar verme yeteneklerinin, ustalıklarının ve yüreklilikilerinin en gizli kaynaklarına kadar ulaşmak istiyordu.

Sonunda beş çopendozun adını, her birine bir atın adını da katarak sıraladı. Sonra ekledi:

"Bunlar başkent Kâbil'e gidecekler."

Rahim'in sıska vücudu baştan aşağı titredi. Demek doğruydu... Mutfaklarda, ahırlarda, demirhanede, eyer yapılan yerlerde bütün o anlatılanlar doğruydu...

Orada bir buzkaşi... Kâbil'de... En büyüğü... İlki... Hindukuş'un ötesinde, güneş yönünde ufku baştan başa kaplayan o yüksek, ucu bucağı görünmeyen dağların ardında... Kâbil'de, büyük kentte, şahın oturduğu şehirde.

Tursen'in adlarını saydığı çopendozlar kendisine yaklaştılar.

Baça kendi kendine, "Öbürleri ne yapacaklar şimdi," diye düşündü.

Kaygıyla, adeta haz veren bir kaygıyla boğuk ve tiz uğultu korosunu bekliyordu –öfkeli bağrışmalar, şiddetli

itirazlar, tanrısal intikam davetleri, kararın haksızlığına ve isabetsizliğine karşı beddualar– bu tür kararların alındığı durumlarda öfkeli el kol hareketleriyle birlikte, bu koronun yankısı hiç silinmezdi. Bu, en yoksullar için bile, bir bey, han veya hâkimin önünde bile bozkır aşiretleri kanından olmanın şartıydı. En büyük hayalleri suya düşmüş, gururları kırılmış çopendozların yapabilecekleri hem beklenmez hem bunlardan korkulmaz mıydı?

Oysa hiçbir şey olmadı. O güzelim buzkaşiden uzak tutulan çopendozlar sonsuz gökyüzünde kayan saydam bulut parçalarını, duvarların çatlaklarını, bölmenin dört köşesindeki kımıltısız atları seyrediyorlardı. Başlarını Tursen'i dinleyen çopendozlardan yana çevirmiyorlardı bile.

"İşte," diye düşündü Rahim, "ondan gelen her şeyi kabul etmeye hazırlar."

Tursen buyruklarını bitirince, çopendozların en yaşlı olanı, profili yırtıcı kuşları andıran Yalvaç, ona sordu:

"Oğlun Uraz'ı görmüyoruz. O, Kâbil'e gitmeyecek mi?"

"Gidecek," dedi Tursen.

"Ama hangi atla?" diye sordu Yalvaç. "En iyilerini bize verdin."

Tursen'in kocaman eli çopendozun omzuna indi ve Tursen gürledi:

"Saçlarına ak düşmüş ama Yalvaç," dedi, "baba ile oğul arasına bir başkasının giremeyeceğini hâlâ öğrenememişsin."

Çok sert itmişti Tursen. Yarış ve dövüşlerde öylesine tecrübeli olduğu halde sendeledi Yalvaç.

Tursen, Rahim'e, "Düş ardıma!" dedi.

* * *

Hoş görünümlü, ekili alanları geçtiler –bahçeler, meyvelikler, bağlar, kavun, karpuz tarlaları– ve malikânenin sürülmemiş topraklarına vardılar. Sonra, uzun bir süre daha yürüdüler. Tursen sağlam adımlarla önde gidiyordu. Artık ihtiyarlığa zincirlenmiş değildi. Güneş, şifalı bir yağ gibi kemiklerine akıyordu.

Arazi ağaçlıktı. Tursen, ardında baçası, dikenli bir böğürtlenlik içinden, patika boyunca ilerledi; sonra, başı fundayla donanmış bir tepeyi dolandı. Tepenin gölgesinden hemen hemen tam daire biçiminde bir ağaçlık görünüyordu. Ağaçlar o kadar sık ve öyle gür yapraklıydı ki oluşturdukları halkanın içine girilemez sanılırdı. Tursen, bastonuyla iki dalı aralayınca bir keçiyolu ortaya çıktı.

Rahim sık örtünün altından geçtiğinde kendisini yuvarlak, çok geniş, ağaçsız bir alanın kenarında buldu. Orta yerde bir havuz, taş bir sıra ve sıraya bağlanmış bir at vardı. Baça, ilkin, bu attan başka bir şey görmedi. Bu, uzun yelesi dalgalanan pembemsi doru bir aygırdı; boynu ve göğsü öyle güçlü, bacakları öyle canlı ve hafifti ki, sağlamlık ve güzellik bakımından Osman Bey'in en değerli atlarını çok geride bırakıyordu.

Rahim kendi kendine, "Böyle bir at nereden gelebilir?" diye sordu. "Peygamberimizi göğe çıkartan at sonra bulutlardan yere mi inmiş?"

Küçük baça gözlerini göğe kaldırdı ama ışıkla dokunmuş genişliğin derinliklerinden hiçbir yanıt alamadı. Sonra bakışlarını yere indirdi. Tursen, havuzun öte tarafında, ağaçlığın sınırına kurulmuş büyük bir çadıra yaklaşıyordu.

Oraya varmadan, çadırın kapısında bir adam göründü, yerlere kadar eğilerek bağırdı:

"Hoş geldin, efendimiz."

"Sağ ol, Mukhi," dedi Tursen.

Adam doğruldu. Çok genç, hemen hemen yeniyetme bir delikanlıydı, öylesine uzun boyluydu ki, Tursen'in sarığı çenesine geliyordu. Yüzü yamyassı, elmacıkkemikleri çok çıkık, ağzı çok büyüktü. Bedenine çok kısa gelen zavallı bir çapan, güçlü kasların yol yol belli olduğu baldırlara çarpıyor, Tursen'inki kadar kalın bilekleri açıkta bırakıyordu.

Mukhi'nin açık yürekli saf bakışları Rahim'in gözleriyle buluştu. Hiçbir neden yokken, sırf gülümsemenin zevki için, Rahim'e gülümsedi.

Tursen geri döndü, havuzu dolanarak pembemsi doru atın önünde durdu. Mukhi ile Rahim de yanına gittiler. Onlara uzak durmalarını işaret etti ve yalnız başına, yüzü aygıra dönük, iki eli bastonuna dayalı, bir ağaç kütüğü gibi kımıltısız durdu.

Aygır bu yoğunlaşmayı, ruh birliğini duydu. Güneş altında, ona öğretilmiş olduğu üzere bir heykel gibi durmaya devam etti ama son derece düzgün ve parlak derisinin altında önce bir kas titredi, sonra bir başkası, bir başkası daha, gittikçe sıklaşarak... Göğsü kabardı, bakışları alevlendi. Yabanıl bir hayvanmış gibi burun delikleri titredi.

Ağaçların ortasına gizlenmiş yuvarlak açıklıkta büyük bir sessizlik vardı. Havuzun suyu ışıldıyordu.

Sonunda Tursen, kendi kendine, "Bu at iyi bir durumda sanırım," dedi.

Mukhi, iki adımda yanına vardı:

"İyi durumda da ne demek!" diye bağırdı genç adam. "Ah, efendimiz, bu sözler çok hafif kalıyor. Bu ata kanatlar taksan, şimdi bozkırda koştuğundan daha hızlı gidemez. Karşısına, on tane yabanıl aygır getir, onunu da paralar. Ona istediğin şeyi sor, anlar, hizmetkârların en akıllısından, en sadık olanından daha iyi hizmet eder sana. Bu at öyledir ki... Öyle..."

Mukhi, sanki nefis yemekler tadıyormuş gibi dilini damağında gürültüyle şapırdattı. Meramını anlatmak için bulduğu bu yola kendisi de şaşırarak, sadece kendisinin gülebildiği gibi, ağız dolusu, göğsünü şişire şişire güldü. Hiç durmadan, bir kahkahası sona ererken bir yenisi başlıyordu. Gülmekten kalın dudaklı ağzı kulaklarına varıyor, dişleri parlıyordu. Bu öyle sağlıklı öyle masum öyle kendinden geçmiş bir gülüştü ki, Tursen'in gülümsemeye alışkın olmayan yüzünde bir neşe kıpırtısı belirdi.

"Sen iyi bir seyissin, Mukhi," dedi, neredeyse tatlılıkla.

Sonra daha sert bir sesle sordu:

"Bu hayvana en son kim bindi?"

"Dün akşam oğlun Uraz... Bu sabah da ben."

"Nasıldı?"

"Düş gibi," dedi Mukhi.

Alçak sesle, gözleri yarı kapalı konuşmuştu, sanki uçar gibi dörtnala gidişin rüzgârı hâlâ gözkapaklarına çarpıyormuş gibi. Tursen'in bakışları birden olgunlaşan bu yüzden Mukhi'nin kalın bileklerine, kocaman, kaba ellerine kaydı.

"Sen iyi bir çopendoz olacaksın," dedi Tursen.

Mukhi yine ancak kendisinin gülebileceği gibi güldü ve bağırdı:

"Bu at üzerinde herkes iyi bir çopendoz olur. Bir eşi, benzeri yoktur."

"Bir hiç üzerine yeteri kadar laf ettin," dedi Tursen.

Mukhi'nin neşesi tek bir vuruşla kesilmiş gibi oldu. Haddini aştığı, fazla gürültü ettiği duygusuna kapıldı. Uzun boyundan, gülüşünden utandı.

"Eyeri parlatmaya gidiyorum," dedi.

İrikıyım seyis daha kısa görünmek istercesine başını omuzları arasına gömerek, sırtını kamburlaştırarak çadırın içinde kayboldu.

Tursen taş sıranın üzerine oturdu. Tepesinde, pembemsi doru atın nefis boynu yükseliyordu.

Hayır, bunun gibi bir at bir daha hiç görülmeyecek, diye düşündü. Çünkü ortaya böyle bir at çıkarabilecek bir Tursen bulunmayacak. Karıştırılacak kanları seçmek; tayın tam bir serbestlik içinde büyüdüğü ilk üç yıl süresince besinini ayarlamak, sonra üç yıl daha onu geme, eyere, dizgine, üstüne binilmesine alıştırmak; bir üç yıl daha adım adım, talimden talime hayvanı her türlü yorgunluk, her türlü zorlu akrobatik hareket için her bir kasıyla hazırlamak...

Gerçekten de, bütün buzkaşi atlarının hem nadir hem de en zıt niteliklere sahip olmaları gerekiyordu: Atılgan ve sabırlı, rüzgâr gibi hızlı, eşek gibi inatçı, aslan gibi yürekli, özel yetiştirilmiş bir köpek gibi usta. Bunlar olmasa, dizlerin, dizginlerin veya mahmuzların en hafif bir kıpırtısıyla hırslı bir dörtnala gidişten birden duruşa, kaçıştan kovalamaya, savaşı savsaklamadan göğüs göğse savaşa, saldırmaz gibi görünüp sonra birden saldırıya geçebilirler miydi? Yine de insanı hayran bırakan bu atların hiçbirisi, sıcak solukları Tursen'in köseleşmiş yanaklarını okşayan bu aygırla boy ölçüşemezdi. Yaşlı çopendoz vaktiyle en iyi binicilerden ne denli üstün idiyse, bu aygır da bütün rakiplerine üstündü. Henüz gerçek bir sınav geçirmemişti, onuncu yaşına, olgunluk çağına yeni yaklaşıyordu. Ama bütün talimlerde, oyun provalarında, hayvan olma sınırını aşan nitelikler göstermişti. Sanki Tursen, gizemli bir yoldan, kendi hırslı iradesinin, soğukkanlı yürekliliğinin ve bilgisinin bir parçasını bu hayvana aktarmıştı.

Uzun dokuz yılın aşamaları, çabaları, kaygıları, mutlulukları, birer birer, yaşlı çopendozun zihninden geçti. Her anıda, –Gururla mı, hüzünle mi?– tekrarlıyordu: "Hayır, bir daha hiçbir zaman, hiçbir zaman!"

Bir iç çekiş Tursen'i düşüncelerinden ayırdı. Rahim, arkasında, ona dokunacak kadar yakın duruyordu.

Baça çok merak ediyordu: Dünyadan kopmuş şu yuvarlak açıklık... Ortasında, şu yaşlı adam ve şu at, ikisi de ihtiyarın oturduğu sıra gibi taş kesilmişler... Ve malikâne halkının zaman zaman fısıldaştığı şu efsane...

"Bu at, Cahil denilen at değil mi?.. Çılgın At?.." diye sordu Rahim.

Bunu söyler söylemez içgüdüsel olarak ellerini yüzüne götürdü, küstahlığını cezalandıracak, cezalandırması gereken tokattan korunmak istercesine.

Tursen onu işitmemiş göründü. Küçük baça bir daha bu konuyu ağzına almamaya içinden yemin etti ama yine de hemen ardından sordu:

"Neden ona bu adı takmışlar?"

Tursen hiç istifini bozmadan, "Çünkü bu at onların anlayamayacağı kadar akıllıdır da ondan," dedi.

Rahim derin bir soluk aldı. Başı dönüyordu. Ne kadar inanılmaz görünse de, Tursen sorusuna karşılık vermişti. Acele acele konuştu:

"Senin atın bu, değil mi? Kendi atın?"

Tursen bir daha cevap verdi. Belki, kendi de farkında olmaksızın, kafasına musallat olan düşünceleri yüksek sesle anlatabilmek için baçayı yanında getirmişti bu sabah. Çünkü, ancak bir çocuğun güvencesi, içten ilgisi ve saflığı, yaşlı, gururlu bir erkeğin anılarının yükünü onun üzerine boşaltmasını haklı gösterebilirdi. Tursen baçasına bir sırrını açıyor değildi, bir geleneği kırıyordu.

Tursen, bakışları aygırın üzerinde, anlattı:

"Her zaman bir atım oldu, kendi öz atım. Babamın, dedemin ve onun babasının olduğu gibi. Hepsi de iyi, gerçek birer çopendozdurlar. Bir buzkaşi atına sahip olmayı, bütün mala mülke tercih ettiklerinden, hiçbir zaman zengin olmamışlardır. Bilirsin bu atlar çok pahalıdır

ve oyunlarda hırpalanmaktan da pek kurtulamazlar. Ben babamın ve atalarının yaptığı gibi yaptım. Fazladan, onların bilgisinden yararlandım; bir de talihim yaver gitti, ilk atımı bana yirmi yaşında, en usta çopendozlara karşı oyun kazandığım zaman verdiler. Bu eskiden beri yarış atlarında ün salmış Baktriane'den bir aygırdı. Adı Cahil'di. Ondan sonra da, insanların budalalığı yüzünden bütün atlarıma Cahil denildi."

Tursen yeniden ellerini bastonunun üzerine koydu, çenesini de ellerine dayadı.

"O zamandan beri beş atım oldu," diyerek sözünü sürdürdü. "Her biri, bir öncekine üstündü; çünkü, zamanla kısrakları daha iyi seçmesini öğreniyor, yaşım ilerledikçe atları yetiştirmede tecrübe kazanıyordum, işte bu önündeki, hepsinin en iyisi, Cahillerin sonuncusu."

Tursen birden konuşmayı kesti. Oysa kendisi de çok iyi biliyordu ki, bütün bu uzun konuşmayı, hiç aklından çıkmayan bir düşünceyi açıklamak için yapmıştı aslında: "Evet, işte Çılgın Atların sonuncusu. Bense onu ilk buzkaşisinde koşturabilecek halde değilim. Hem de ne buzkaşi!"

Tursen böyle konuşabilmeyi nasıl da isterdi, buna nasıl da ihtiyacı vardı! Ama yine de bu kararı veremedi. Gururlu, yaşlı bir adamın, temiz yürekli bir çocuğa bile, en büyük üzüntüsünü açıklamaya hakkı yoktu.

Tursen taş sıradan kalktı. Ağrı hissetmedi. Oysa şimdi vücudu ona, şafak vaktinde, sanki zincirlerle bağlıymış gibi yerinden bir türlü kımıldatamadığı anlarda olduğundan daha ağırlaşmış geliyordu.

Mukhi çadırdan çıktı. Başının üstünde aygırın koşumlarını sallıyordu. Güneş ışıkları koşumun kösele ve madenleri üzerinde oynaşıyor ve onunla birlikte koca seyis de gülüyordu.

"Görüyorsun ya, efendimiz, görüyorsun ya, Cahil, şahın büyük kenti Kâbil'de seni utandırmayacak."

"Bu akşam son talimatı vereceğim," dedi Tursen.

Yaşlı çopendoz aygırın burnuna doğru şöyle bir davrandı ama bu hareketini tamamlamadı.

"Seninle de bu akşam görüşürüz," dedi aygıra.

Sonra Rahim'e dönerek, "Dönüşümü bekle," dedi.

"Cahil'in yanında mı?" diye bağırdı Rahim.

Tursen cevap vermeden uzaklaştı.

Rahim talihine şükretmek için gözlerini gökyüzüne kaldırdı.

3

İki yıldız

Bir saatlik bir yürüyüş insanı Osman Bey'in malikânesinden Devletâbad'a götürmeye yeterdi.

Devletâbad küçük bir kentti ama köyleri kerpiçten yapılmış birkaç kulübe ya da yarı göçebe yurttan ibaret, az nüfuslu uçsuz bucaksız bozkır ve otlak bölgesi olan buranın insanları için başkent yerine geçiyordu. Devletâbad'da bir bölge yöneticisi, bir garnizon, bir karakol, kentin ortasında bir çarşı ve girişinde yepyeni bir okul vardı.

Tursen çarşıya gidiyordu. Okulun önünden geçmesi gerekliydi.

Sabah dersleri bitmişti. Yine de okulu ve okulun bahçesini saklayan yüksek boz renkli duvarı bir çocuk kalabalığı çevirmişti. Çapanlarının durumundan da anlaşıldığı üzere, en zengin ve de en yoksul ailelerin çocukları irili ufaklı oğlanlar bir arada kaynaşıyorlardı.

Tursen'in ahırlardan seçtiği iri at kendiliğinden durdu. Çocuk kalabalığı yola taşmıştı. Hepsi garip bir sessizlik içindeydi, hepsi ayaklarının ucunda yükselmiş, ağızları açık, parlayan gözlerini okula dikmişlerdi.

Tursen, eyerinin yüksekliğinden, duvara yaslanmış adamı, bu çocuk güruhunun, olağan zamanlarda yarı vahşi, cüretkâr, güvenli olan bu yaratıkların, önünde büyülenmiş gibi durdukları adamı, tanıdı.

"Allah Allah," diye düşündü, "Gardi Geç gelmiş, öykü anlatıcısı yine aramızda."

Dizginlerini gevşetti ve büyük bir saygıyla, "Cümle Âlemin Atası, dönüşün hayırlı olsun," dedi.

Yaşlı adam ince ama uzaklara kadar erişen bir sesle, "Allah sana huzur ve onur getirsin, ey Tursen, bu ülkenin gördüğü en büyük çopendoz," diye karşılık verdi.

Tursen başını salladı. "Beni tanıdı," diye düşündü. "Nasıl tanıyor? Bunca yıl uzaklardayken, bunca yolculuktan sonra... Sayılamayacak kadar çok insanla karşılaştıktan sonra..."

Bunun üzerine çocuklar bağrışmaya başladılar:

"Bize bir öykü anlat, bize hemen bir öykü anlat."

Çocukların en ateşlisi en isteklisi, koltuk değnekleriyle ayakta duran hasta yüzlü yoksul küçük bir oğlandı.

Tursen, "Seni dönüşümde tekrar görürüm. Cümle Âlemin Atası," dedi.

Atının böğrüne mahmuzuyla dokundu ve kente doğru ilerledi.

* * *

Devletâbad Çarşısı ilin en eski çarşılarından biriydi; burada her şey, bu yüzyılın ortasında, hâlâ Orta Asya çarşılarının renk, koku, biçim ve göreneklerini, zamanın başlangıcında oldukları gibi aynen sürdürüyordu.

Çarşı dar, dolambaçlı ara yollar, çıkmaz sokaklar, satış tezgâhları ve dükkânlardan oluşmuş bir labirentti; yolları gölgelemek için dikilip çatılmış hasır ve dalların arasında oynaşan güneş birbiriyle zıtlaşan aydınlık ve karanlık alanlar yaratıyor ve bu boşlukta giysiler, yüzler, mallar, madenler ve yiyecekler gizemli bir zenginliğe bürünüyordu. Eski püskü bir çapan burada pahalı bir kadife gibi görünüyordu. Küçücük kovuğunda bağdaş kur-

muş yaşlı satıcının çizgi halindeki gözleri dünyanın tüm hilelerini içeriyordu. Büyük bakır semaverler ateş gibi parlayan altına dönüşüyordu. Tezgâhların üzerindeki çiğ et parçaları, iri üzümler, karpuzların akan kanları yabanıl bir coşkunlukla pırıldıyordu. Kapı tokmaklarına bağlanmış atlar başlarını silkeliyor, sinek bulutlarının ortasında hırıltıyla soluyorlardı. Zaman zaman yere çökmüş bir deve uzayıp giden bir sesle kükrüyordu. Böylece geleneklerin akışı devam ediyor, yüzyıllar boyu aynı metaların alım satımı, aynı usuller, aynı törenler, aynı pazarlıklardan oluşmuş ticaret biçimi, aynı yeşil ya da siyah çayların içilmesi, aynı kabullenilmiş yoksulluk ve aynı umursamaz zenginlik sürüp gidiyordu.

Labirentin bütün anayolları ve yan sokakları birbirine dolaşmış kaynaşan insanlar ve hayvanlarla doluydu. Bu sıkışık karışıklıkta rütbe ve zenginlik pek işe yaramıyordu. Yol açıp geçmek, en yoksul adam için ne kadar zorsa en zengin adam için de o kadar zordu. Yine de bu baskıdan kurtulan birkaç kişi vardı ve bunlar çopendozlardı. Onların başlıkları görününce her yandan güçlü bir mırıltı yükselirdi. Sevgili isimler ağızdan ağza dolaşırdı. Ve kalabalığın, en yoğun en sıkışık kalabalığın ortasında sanki bir mucizeyle birden bir yol açılır ve buzkaşi kahramanı serbestçe, çizmelerinin çok yüksek topuklarının zorunlu kıldığı ağır bir yürüyüşle açılan yoldan ilerlerdi. İnsan koridorunun her iki yanından yükselen karşılama, övgü ve şükran bağrışmalarıyla selamlanır ve kendisine kavun, karpuz dilimleri, üzüm salkımları uzatılırdı. O da soylu, yumuşak başlı bir tavırla bir teşekkür, bir kahkaha, bir espri ya da neşeli bir şakayla karşılardı onları.

Kadınlar –oynandığı yüzyıllardan beri tüm ülkenin oyunu olan buzkaşiyi seyretmelerine hiç izin verilmemiş kadınlar– çadırlarındaki açıklıktan hülyalı gözlerle çopendozları izlerlerdi.

Çarşının orta yerinde en varlıklı kumaş tüccarı, sokağa bakan tarafı açık ama üstünde çatısı ve yanlarında onu komşularından ayıran duvarları olan geniş, derin, yüksekçe bir peykeyi dükkân olarak kullanıyordu. Bu serin ve loş yerde önemli kişileri esas validen ayırmak için kendisine "Küçük Vali" denilen ve tüm Maymana ilini yöneten, bölgenin buzkaşi başkanı olan bölge yöneticisi ile Osman Bey ve atları Kâbil'deki Şah Buzkaşisi'ne katılacak ünlü ahır sahiplerinden ikisi daha toplanmışlardı.

Dükkân sahibi konuklarının onuruna gündelik kilimlerinin üzerini uzun tüylü halılarla kaplamıştı. Omuzları İran, Hindistan ve Japonya'dan gelmiş pamuklu ve ipekli yığınlarına yaslanarak gelişigüzel uzanmış konuklar misk kokulu yeşil Çin çaylarını Rus fincanlarından içiyorlardı.

Kasabanın bu ileri gelenlerinin, sanki çarşının kalabalığına bir sahneden tanıtılıyorlarmış gibi orada bulunmaları, meraklıları çekmişti. Dükkân sahibi bu meraklıları kovalamak için hiçbir şey yapmıyor, böyle kişilerin toplanmasının ona sağladığı onura bütün çarşının tanık olmasından sevinç duyuyordu. Dükkâna varmak için Tursen'in kırbacını sağa sola şaklatması ve atıyla kalabalığı yarması gerekmişti.

Attan inmek daha kolaydı. Üzerinde kumaşların yığılı durduğu peyke tam üzengilerinin hizasındaydı. Dükkânda çalışanlarla baçalar ayağını basmasına yardım ettiler, başının arkasına yastıklar koydular ve ardından çay sundular. Tursen, bu ihtimama rıza göstermeden önce uygun biçimde ev sahibini ve konuklarını selamladı. Ve onlar rütbe, görev ve zenginlikleri ondan üstün olduğu halde onu eşitleriymiş gibi karşıladılar, nezaketine nezaket gösterdiler, iltifatına iltifatla karşılık verdiler. Sonra, Tursen uzanıp yerleşirken ve kaynar çayını gürültüyle höpürdeterek içerken sessiz beklediler. Yaşlı adamın kendisine soru sorulmasından nefret ettiğini herkes biliyor-

du. Söyleyecek bir şeyi olduğu zaman, kendince uygun gördüğü an söylerdi.

Bir başa Tursen'in elleri arasına bir nargile yerleştirdi. Tursen nargilenin marpuçunu dudaklarına götürdü ve ciğerlerini, suyun serinlettiği dumanla doldurdu. Buzkaşi başkanı, ancak ondan sonra Küçük Vali'ye ve Osman Bey'e doğru, "Seçimi yaptım," dedi.

Kâbil için seçtiği binicilerin ve atların isimlerini verdi, sonra sustu. Tursen, rahat konuşan hazırcevaplar ülkesinde az konuşurdu. Bundan dolayı daha çok saygı ve korku uyandırırdı.

Bütün ilde çopendoz takımlarını yöneten buzkaşi başkanı, "Her şey mükemmel, senin her işin gibi," dedi.

Altmış yaşlarında, yüzünün çizgileri düzgün, uzun boylu, ince ve son derece kibar bir adamdı. Geniş çizgili açık yeşil ipekten bir çapan, gümüş rengi pantolonunu ve dize kadar gelen yumuşak deri çizmelerini örtüyordu. Yüzü, sesi ve tavırları kendisinin ulu bir bey olduğunu gösteriyordu. Ama Tursen'in iri başı kendisine yöneltilen övgüye teşekkür anlamında eğildiyse, bu, soylu adam atları ve binicileri hemen hemen kendisi kadar iyi bildiği içindi.

"Çopendozlar, atları ve seyisleri kamyonlarla hareket edecekler," diye sürdürdü konuşmasını buzkaşi başkanı, "Kâbil'in havasına alışabilmeleri için birkaç gün önce gitmeliler."

"Çok doğru... Orası buradan altı bin ayak daha yüksek," dedi Osman Bey, bu sözleri, çok zengin olduğu için özür diliyormuş gibi, şişman, düzgün ve parlak yüzünden eksik etmediği gülümsemeyle söylemişti.

Yeniden bir sessizlik oldu. Nargile elden ele dolaşmaya başladı. Tursen gözlerini kapadı. Osman Bey Küçük Vali'ye ısrarlı bir bakış fırlattı, buzkaşi başkanının dizine dokundu ve kulağına şöyle fısıldadı:

"Ya Uraz?.. Bu soruyu ancak sen sorabilirsin."

Buzkaşi başkanı çok güzel ve bakımlı eliyle kamçısının gümüş kakmalı sapını okşayarak şöyle dedi:

"Beyaz saçlarıma yakışmayacak bir sabırsızlık gösteriyorsam bağışla beni, saygıdeğer Tursen. Görev beni zorluyor... Hâlâ bilmiyoruz hangi atı seçtiğini oğlun Uraz için," dedi.

Tursen gözleri hâlâ kapalı karşılık verdi:

"Oğlum sizin yanınızda olacaktı."

Küçük Vali, "Çarşıda görülmüş," dedi.

"Nerede?" diye sordu Tursen.

"Deve güreşinde," diye yanıtladı Osman Bey gülümseyerek.

"Toplandığınızı bilmiyor mu?" Tursen bunu gözkapakları hâlâ inik olarak sormuştu.

Küçük Vali, "Güreşin sonunu görmek istiyor," dedi.

Tursen gözlerini ağır ağır açtı ve üç adamın her birinin yüzüne ayrı ayrı baktı.

"Baça," diye seslendi kendisine yeniden nargile sunan çocuğa, "git Uraz'a benim burada olduğumu söyle."

* * *

Devletâbad Çarşısı güney yönünde eski bir kalenin yıkıntılarıyla sınırlanmıştı. Üstü kapalı ara yollar ağı birdenbire kırmızı topraktan mazgallı bir duvarın koruduğu geniş bir alana açılıyordu. Tek bir adım, insanı dar geçitlerin tatlı loşluğundan en yüksek noktasına erişmiş bozkır güneşinin çiğ ve sert aydınlığına çıkarırdı.

Bu yakıcı saatlerde burası genellikle bomboş olurdu. Sadece kervancıların kalenin dibine bıraktıkları balya yığınları ile yıpranmış taşların ince gölgesine çökmüş hayvanları görülürdü orada. Ama o gün meydan çapanları birbirine değercesine sıkışık duran yüzlerce adamla dol-

muştu. Ve bu insan yığını arasında, seğiren bir doku gibi şiddetli, hayvansı bir heyecan yayılıyordu omuzdan omuza. Çünkü kalabalığın başlarındaki sarık ve paçavraların üstünde iki iri, çarpık, şişmiş, yılan gibi boyun üzerinde salyası akan iki hayvan ağzı birbirine meydan okuyordu.

Devletâbad'da, Afganistan'ın her yerinde olduğu gibi, insanlar hayvanların birbirini paraladığı, birbirini boğazladığı, birbirini yok ettiği gösterilere tutkundular. Ama bu tür oyunların –horoz, köpek, koç, bıldırcın dövüşleri– içinde, hepsinden fazla deve güreşini yeğ tutarlardı çünkü bu karşılaşmalar çok daha seyrek olurdu. Deve güreşi için son derece kuvvetli ve hırslı hayvanlara gerek vardı; üstelik develer sadece kızıştıkları zaman öldürme isteği duyuyorlardı.

Talih üç kez yüze gülmüştü; mevsim develerin kızışma mevsimiydi, Badahşan'dan gelen kervanda güçlü ve son derece saldırgan iki erkek deve vardı ve develerin sahipleri, onların bu hırsını kâra dönüştürmek istiyorlardı.

Kocaman kara tüylü hasımların yabanıl, huysuz görünümü develer kıpırtısız dururken bile seyircileri korkuyla dolduruyordu. Ölüm kalım savaşında birbirlerine kenetlendikleri şu anda ise, yarı yırtıcı hayvan, yarı canavar yaratıklar gibi görünüyorlardı. Savaş çırpınışları içinde birbirine dolanmış uzun, eğik, bükük, eklemleri gevşek bacaklar tiksindirici, tüylü yılanlar gibi birbirine düğümlenmişti. Yine birbirine sarılmış başka iki dev sürüngen –dövüşen hayvanların boyunları– ise kara tüylü hörgüçlerin üstünde yükseliyor ve saldırının kudurganlığıyla titriyordu. En tepede, iki açık ağızdan korkunç bir sırıtışla gerilmiş çarpık ve gevşek dudaklar arasından, kabarıp patlayan kanlı baloncuklarla karışık köpüklü salyalar akıyordu.

Dizlerini, ayaklarını, dişlerini kullanarak; şaha kalkıp, yere yatıp, dimdik durup, ayrılıp, sarılarak; ısırmak,

boğmak ya da karın deşerek öldürmek hırsına kendilerini kaptırmış tüylü, kara develer, tenasül organları dimdik ama çiftleşme coşkunlukları yerini saldırı öfkesine bırakmış, eski yıkık kulelerin kızıl ve pembe mazgallarının üzerinde kartalların ve şahinlerin döndüğü, dünyanın en karanlık gecesinin derinliklerinden fışkırmışa benzer bir savaş veriyorlardı.

Kâh kükreme kâh uluma halini alan bitip tükenmez bağırtılar saldırılara eşlik ediyordu: ağıt ve öfke, savaş çığlıkları, sonsuz hayat özüne çağrılar ve ölüm habercileri... Her hareket, hayvanların ölüm çılgınlığı içinde çıkardıkları her ses, kanı güneşin sıcaklığıyla bir hummaya dönüşüp kaynamış, beyinleri, canavarlardan taşan ter, kan ve çiş kokularıyla durgunlaşmış kalabalığın uğultusuyla yanıtlanıyordu.

Ama seyircilerin en ön sırasında durduğu halde bu çılgınlıktan etkilenmemiş gibi görünen biri vardı. Kolları kahverengi çapanının üzerinde hareketsiz duruyor ve kürklü çopendoz başlığının altındaki zalim ve kurnaz yüzünde hiçbir kıpırtı görülmüyordu. Karşısındaki görüntüye karşı ilgisini tek belli eden, dudaklarındaki kurt gülüşüne benzer gerilmeydi. Ama kumaş tüccarının habercisi elinden çekince, başaya dikilen kısılmış, ateş saçan bakış ortak çılgınlığa kendini gizlice de olsa kaptırmış bir adamın bakışıydı.

Bastırılmış bir öfkenin titrettiği bir sesle, "Benden ne istiyorsun, pazar biti?" dedi.

Başa omuzlarını kaldırarak büzüldü ve acele acele, "Çabuk, efendimin evine gelmelisin!" diye karşılık verdi.

"Daha önce de söyledim. Bitmeden gelmem."

"Ama..."

Çopendoz, habercinin varlığını unutmuştu bile. Kalabalıktan, öncekilerden keskin, acı bir çığlık yükselmişti. Develerin birbirine düğümlenmiş boyunları kasılarak

çaba harcıyordu; kemiklerin çıtırdadığı duyuldu. Bu birinden birinin ölümü mü olacaktı? Hangisi yere yıkılacaktı?

Kurt gülüşü çopendozun dudaklarını yeniden gerdi. Orada kendinden geçmiş böyle dururken ona hiçbir şey erişemezdi. Oysa, bir ad yetti bunu başarmaya.

"Tursen..." demişti baça.

Elinde olmayarak dinledi çopendoz.

"Baban saygıdeğer Tursen geldi ve seni sordu..."

Kürk başlıklı adam bir an güreşin sona erdiği umuduna kapıldı. O zaman her şey yolunda gitmiş olacaktı. Ama develer birbirlerinden ayrılmışlar, kızıl mazgallara, kızgın göğe bakıyor, saldırıya geçmeden önce onlardan medet umuyormuş gibi böğürüyorlardı.

"Baban... Büyük Tursen..." diye tekrarladı baça.

Çopendoz yerinden ayrıldı.

* * *

Başı dosdoğru ve dimdik, sağına soluna bakmadan, gözlerini, çizgi bile denemeyecek kadar kısık gözlerini, kalabalığın onun için kendiliğinden açtığı yola dikti. Genel olarak çopendozlar için açıldığından daha çok açılan yola.

O, çopendozların en ünlüsü değil miydi?

Uraz, bu eşi benzeri olmayan saygı gösterisine, onunla beraber ilerleyen övgüye kör, sağır ve karşıtmış gibi görünüyordu. Bir kez daha, o kendisini yiyip bitiren ve tek gerçek isteği, en zorlu ihtiyacı olan ün tutkusunun doğurduğu iç çatışması Uraz'ı yakalamıştı. Ünsüz yapamazdı. Ne pahasına olursa olsun istiyordu onu. Ün, onun hayatı için ekmek kadar, su kadar gerekliydi. Ve ün onundu; pırıl pırıl geliyordu peşinden, uysal ve sadık. Ama kimin tarafından verilmişti ona bu ün? Bu güruh... Bu

ayaktakımı tarafından. Terleyen deriler... Budala gözler... Yılışık ağızlar... Ve o, onur kurallarına göre hiç kimseye ihtiyacı olmaması gereken Uraz, hayatını sürdürebilmek için bu koyun sürüsüne muhtaç olmak durumundaydı.

Ün. Evet. Bozkırların göğündeki güneş. Yüksek otlarda rüzgârın şarkısı. Bu sesler değil! Bu suratlar değil!

İşitme onları. Görme onları. Gözlerinin iki yanında perde varmış gibi yürü. Sık. Sık dişlerini.

Adımlarını zorlaştıran yüksek topuklarının üzerinde Uraz böyle yürüdü. Hem insanların verdiği ün olmadan yaşamayı istemeyen hem de insanların kendisine ün verme hakkını reddeden Uraz.

Hançer ucu gibi sivri kesilmiş sakalının incelttiği, çizgileri düzgün ama zalim yüzünde, sıkılan çenesi dokularını titretiyor, elmacıkkemiklerini daha belirginleştiriyordu. Ve çarşı fısıldıyordu:

"O hiçbirine benzemiyor."

"Tek kelime etmiyor."

"Hiç gülmüyor..."

"Ne de gururlu. Ne de sert."

"Kimseye dostluk göstermiyor."

"Atlara bile."

"Korku salıyor."

"Bir kurt o."

Kendilerinde yarattığı şaşkınlık ve çekinmeden dolayı kalabalık ona daha fazla hayranlık besliyordu. Ve genellikle, Uraz bu büyük telaştan derin bir zevk duyuyordu. Bu, gururunun katıksız beslenebildiği bir duyguydu.

Genellikle böyleydi ama bu sabah değil. Bu sabah Uraz, "Bugün korkan benim," diye düşündü. "Siftinen köpeğe dönen benim. Islıkla çağırıyorlar, ben de koşarak gidiyorum." Bir kez daha büyük kara develerin birbirine saldırdığını gördü, savaşlarını sonuna kadar izleyemediği hayvanların. Ve kendi kendine şöyle dedi:

"Peygamber aşkına, benim kimseye, hiçbir şeye ihtiyacım yok. Kimseden ve hiçbir şeyden korkum yok. Ve ona bunun böyle olduğunu göstereceğim."

* * *

Konuktan konuğa dolaşan nargile Osman Bey'e gelmişti. Kumaş tüccarının konukları arasında en çok o, varlık ve ayrıcalıklar içinde yetişmiş olduğundan, duyumsal zevklerin tadını çıkarmasını biliyordu. Ve gergin yüzünde hazzın ilk izleri belirmeye başlamıştı ki, ansızın, onu dört bir yanından destekleyen yastıkların üzerinde doğruldu.

Uzaktan gelen karmaşık bir gürültü dükkâna erişmişti ve aynı anda, omuz omuza duran kalabalığa bakınca olanaksız görünmesine rağmen, dükkânın önünde bir yol açılmıştı. Alışveriş edenler, boş gezenler, su satıcıları, işportacılar ve dünyanın en inatçı yaratıkları olan katırcılar gerilediler, kendilerini tezgâhlara yamyassı yapıştırdılar. İnce bir koridor meydana geldi ve en gerisinde kürk başlık giymiş bir adam göründü.

Tursen onu yanındakilerden önce tanıdı. Alçak ve umursamaz bir sesle, "İşte Uraz," dedi.

Ve kalabalık bu adı onun ağzından kapmış gibi, oğlunun adı yüzlerce ve yüzlerce defa tekrarlanarak şanlı bir yankılanmayla ona geri geldi!

"Uraz... Uraz... Uraz... Uraz..."

Tursen, farkına varmadan omuzlarını yastıklardan hafifçe kaldırmıştı. Şimdi duyuyordu:

"Uraz... Uraz... Tursen'in oğlu."

Tursen, devasa avuçlarına dayanarak iri gövdesini iyice doğrulttu. Kaderin böyle bir armağanını yattığı yerde karşılamak olamazdı. Gururun mutluluğu, ünlü olmanın pırıltılı sıcaklığı. Oysa Tursen, kendi içinde bu duyguların

tümden ölmüş olduğunu sanıyordu. Uzun bir süreden beri Osman Bey'in malikânesinde her şeyden elini çekmiş yaşıyordu ve ün artık onun yüzünü belirlemiyordu çünkü efsane, yaşayan insanların yüz çizgilerini siler. Şu anda Uraz'ın adı kendi adıyla birlikte söyleniyorsa, yaşlı Tursen, bunun, tıpkı geçmiş günlerde ona, "Tursen, Tursen, Tongut'un oğlu," diye bağrıldığı gibi, eski bir alışkanlık ve töreden kaynaklandığını gayet iyi biliyordu.

Bütün bunların ne önemi vardı! Şimdi duyduğu, o uzun sessizlik döneminden sonra, kalabalığın bir kez daha ona doğru yükselen sarkısıydı.

Ve bu görkemli ses ona bir bakıma oğlundan dolayı sunulduğu için, Tursen birden Uraz'da onu kızdıran ve usandıran her şey için özürler buldu. Omuzları geniş ve iri mi değildi? Ama buna karşılık ne şaşırtıcı bir kıvraklığa ve hıza sahipti! Yüzü yarasız, bir çopendozun şeref izlerinden mi yoksundu? Bu herhalde onun ustalığının kanıtıydı! O hafif, tez yürüyüşü kırk beş yaşında bir adamın vakarına uygun mu değildi? Ama o eyer üzerinde ne cambazlıklar yapardı! Ve Tursen, ikisinin adını beraber bağrışanların ortasında, daha çocukken kamçısıyla silemediği, yenemediği Uraz'ın o küstah, kurt gülüşünde haklı bir gururun izini gördü.

Uraz, kumaş tüccarının dükkânına vardı. Basamaklara önem vermeden, heybenin kenarına hafifçe dayanarak bir sıçrayışta halıların üzerine çıktı. Herkes, tüccar ve konukları, onu karşılamak için ayağa kalkmıştı. Herkes – Tursen hariç. Uraz'ın ilin en iyi çopendozu ve kahramanı olması onun için pek bir anlam taşımıyordu. Ondan önce kendisi ilin en iyi çopendozu ve kahramanıydı. Bu çopendoz ise sadece onun oğluydu.

Uraz, Tursen'in, çapanının altında bağdaş kurduğu bacaklarının üzerinde, sonsuzluğun bir parçası, bir anıt gibi yükselen gövdesini görünce elinde olmayarak dü-

şündü: "Ötekiler bu yaşlı adamdan daha varlıklı, daha soylu, daha kudretli. Ama gerçek bey o."

Onun için, gururuna rağmen, Uraz görevinin gerektirdiği gibi eğildi, alnını Tursen'in omzuna değdirdi ve hemen hemen kölece bir tavırla, saygı ve itaat sözlerini, bir oğulun babayı selamlarken söylemesi gereken ama otuz yılı aşan bir zamandan beri nefret ettiği sözleri söyledi.

Ve Uraz'ın ona tapan kalabalık önündeki bu uysallığı, Tursen'e bir an için baba olduğunu duyurdu.

Ayağa kalktı; bir elini kaldırdı. Herkes o anda sustu ve Tursen şöyle dedi:

"Gereksiz sözlerden hoşlanmam. Onun için iyi dinle çünkü kısa konuşacağım. Buzkaşi için hazır ettiğim bir aygır var, adı Çılgın At."

Kalabalık, "Adını biliyoruz," diye bağırdı.

"Sözünü ettiğim at, soyunun en sonuncusu en yetkinidir."

"O halde," dedi buzkaşi başkanı, "o halde üç ilde eşi yok demektir."

Tursen, "Öyle sanıyorum," dedi. "Onun için başkent Kâbil'de oğlum Uraz ona binecek."

Tursen derin bir soluk aldı. Söylemek istediği söylenmişti. Artık yapacağı tek şey yastıkların üzerindeki yerine dönmekti. Oysa bitirmediğini göstermek için elini bir kez daha kaldırdı.

Uzun süre karanlık, buzlu bölgelerde kaldıktan sonra güneş açlığını doyuramayan bir yolcu gibi, kalabalığın heyecanını ve sıcaklığını içinde, üzerinde tutmak mı istiyordu? Ya da Uraz'a borçlu kalmak elinden gelmiyor muydu?

Tursen ağır ağır konuştu:

"Siz burada toplanmış olanlar ve sözlerimi birazdan her yana yayacak olanlar, sizi tanık tutuyorum. Eğer başkentte, Kâbil'de, benim Cahil'im Şah Buzkaşisi'ni kaza-

nırsa, o anda oğlum Uraz'ın olacak ve onun olarak kalacaktır."

Tursen, sözlerini bitirince yerine oturdu. Bağdaş kurduğu bacaklarının üzerinde sırtı dimdikti.

O daha oturmadan her yandan bağrışmalar yükseldi. Söylenenlerde gerçek, yalan ve hayal birbirine karışmıştı. Armağanın yüceliği herkesi heyecanlandırmıştı. Bağırıyorlar, türkü söyler gibi çığırıyorlardı:

"Aygırdan vazgeçiyor!"

"Onca değerli aygırdan!"

"Ne şeref!"

"Oğlunu nasıl da seviyor!"

Ve Tursen hayretler içinde düşünüyordu. "Doğru olabilir mi? Ama madem böyle yaptım, demek hiç kuşkusuz seviyorum onu."

Uraz gözlerini babasına dikmişti: Gururlu, acımasız yüzünde çocukça denebilecek bir imansızlık vardı. Uraz'a; geleneklere, ırkının ve kanının kurallarına ihanet eden, kazandıklarını zafer ziyafetlerine, pahalı çizmelere, başlıklara ve koç, horoz, köpek ve bıldırcın dövüşlerine harcadığı için kendine yakışır bir ata sahip olmayan, her zaman başkalarının atı üzerinde başarı kazanan Uraz'a Çılgın At armağan edilecekti. Ona, Tursen'in aygırına binmişti. Birbirlerini tanıyorlardı, ikisi birlikte Şah Buzkaşisi'ni kesin kazanırlardı.

Uraz, Tursen'in omzunu öpmeye eğildi, hayatında ilk kez bunu serbestçe ve mutluluk içinde yapıyordu. Eğilirken içinden, "Babam, benim öz babam. Onunla övünüyorum ve onu seviyorum," diyordu.

* * *

Konukları dükkânın arka tarafından bir araya getiren yemekte yan yana oturan Tursen ile Uraz birbirleriy-

le fazla konuşmadılar. Ama sıcak, yumuşak buğday somununu bölerken, parmaklarını on baharatlı, on renkli pilav tabaklarından birine, ya da koyun yahnisine, tavuk yemeğine ya da ekşi sütten yapılan peynire daldırırken, yiyeceklerin çok ötesinde bir şeyi paylaşıyorlardı.

Ziyafet uzun sürdü. Sonunda başalar konukların ellerine ibriklerle su döktüler; sonra buzkaşi başkanı şöyle dedi:

"Ev sahibimize teşekkür eder, bizi bağışlamasını dilerim. Gitme zamanı geldi."

Çarşının boşalmış dar sokaklarında gün ışığı solmaya başlamıştı. Küçük Vali, dostlarını Devletâbad'ın ana meydanına, oturduğu vali konağının önüne kadar geçirdi. Burada kocaman, parlak eski bir Amerikan arabası duruyordu. Kaportası açılmıştı. Osman Bey'in sarıklı ve çapanlı şoförü kapıları açtı. Efendisi, buzkaşi başkanı ile Uraz'ın öne, şeref koltuğuna binmeleri için ısrar etti. Kendisi de ilin iki varlıklı adamıyla arkaya oturdu.

Şoför, böylesine şanlı bir hareketin şerefine motordan ve kornadan korkunç sesler çıkarttı. Araba meydanı dolaştı. İçindekiler seslendiler, güldüler ve sarıklarının uçları, çapanlarının yenleri rüzgârda uçuşarak ellerini salladılar. Yalnız Uraz'ın kurt derisinden başlığı kıpırtısızdı. Tursen, arabanın bir sokağın köşesinde gözden kaybolduğunu gördü. Göğsünde âni bir boşluk duydu. Şimdi Uraz bir yabancıydı; başka yabancılarla birlikte onları Maymana, Mezar-ı Şerif ve Hindukuş geçitlerinden Kâbil'e götürecek tozlu yolda gidiyordu. Ve sonra... Tursen'in ağzına ekşi safra tadı geldi... Büyük, eşsiz buzkaşide, Şah Buzkaşisi'nde, Kâbil'de, o büyük kentte, kendi çılgın atına binecek çopendoz kendisi olmayacaktı.

Küçük Vali konuştu:

"Ey Tursen, evimde bir fincan yeşil ya da siyah çay içme onurunu bana bağışlar mısın?"

"Hayır," diye cevap verdi, ters. Tek bir şey istiyordu: Büyük ağaçların ortasındaki havuzun yanında bekleyen aygıra tez elden kavuşmak.

* * *

Tursen, okulun önünden geçerken, Gardi Geç'in hâlâ kara duvara yaslanmış durmakta olduğunu gördü. Artık yalnızdı. Tursen, ihtiyarı selamladı ve yoluna devam etmek istedi. Birdenbire, nedenini bilmeden atını durdurdu ve:

"Cümle Âlemin Atası, evimde konuğum olma onurunu bağışlamanı gönülden dilerim," dedi.

Gardi Geç, "Bundan ben onur ve mutluluk duyarım," diye yanıtladı.

Ayaklarından birini binicinin çizmesi üzerine koydu, etsiz bir el uzattı ve Tursen onu arkasına çekti. Bunu yaparken ihtiyarın bedeninin en ufak bir ağırlığı yokmuş gibi geldi ona.

"Her şeyden önce," dedi Tursen, "sana atımı göstereceğim."

Yaşı belirsiz öykücü, "Cahil, son çılgın at," dedi.

İlk kez büyük aygırın adı bütün güzelliği, dolgunluğu ve Tursen için taşıdığı gizli anlamla çınladı. Ve yaşlı çopendoz, Gardi Geç'i, böyle olağandışı bir günde, yanında kendinden daha akıllı bir adama ihtiyacı olduğu için götürdüğünü anladı.

Hızla yol alıyorlardı, sessiz. Osman Bey'in arazisine vardıklarında, Tursen, aygırın saklı bulunduğu yere hiç kimseye rastlamadan ulaşabilmek için, malikâne evinin ve yan binaların uzağından dolanmaya dikkat etti.

Ağaçtan perdenin önünde Rahim mutlu gözlerle yumuşak ve tatlı göğe, alacakaranlığın ilk izlerini taşıyan göğe bakıyordu. Hayatının en güzel gününü yaşamıştı.

Tursen'i görünce baça inmesine yardım etmek üzere koştu. Tursen eyerinin üzerinde kıpırdamadan, "Ne yapıyorsun?" diye sordu.

Rahim yüzünü kaplayan bir gülümsemeyle, "Burada kalabileceğimi söylemiştin, efendim," dedi.

"Niçin Mukhi ve aygırın yanında değilsin?"

Rahim geri sıçradı ama şaşkınlık vardı bu hareketinde.

"Demek bilmiyorsun, efendim?"

Rahim, Tursen'in bakışlarını görünce duraladı.

Tursen, "Evet?" dedi.

"Gittiler... Kâbil'e gittiler..." diye yanıtladı.

"Kâbil'e mi? Beni beklemeden mi? Oysa seyise buyruğumu bildirmiştim..."

Tursen'in sesi alçak ve boğuktu.

"Ben ne yapabilirdim?" diye bağırdı baça. Küçük Vali'nin askerleriyle bir kamyon geldi. Ellerinde buzkaşi başkanının Cahil'i götürme buyruğu vardı.

Tursen, "Burada yalnız ben buyruk veririm," diye gürledi. "Sus, yalancı baça."

Tursen, eyerin yüksekliğinden, dirseği arkasındaki yaşlı öykücüye çarparak, kamçısını Rahim'in yüzünde iki kez şaklattı.

Kamçının ucundaki kurşun top, baçanın iki yanağını da yardı. Aniden kan fışkırdı. Tursen hızla atını sürdü.

Rahim ellerini iki yanına sarkıttı, kanın yüzünden akmasını engellemedi. Ağlamadı. Tursen'e karşı hiçbir öfke duymuyordu. Çocuğun gözünde, ihtiyar çopendoz kaderin kendisiydi.

* * *

Osman Bey'in malikânesinin bir yanını Şirin Derya çayı sınırlıyordu. Çamurlu kil kıyıları arasından o denli

yavaş akardı ki, bu kızılımsı bulanık suyun ve üzerinde yüzen yüzlerce koyun pisliğinin hareketi zor fark edilirdi.

Tursen ile Gardi Geç'i taşıyan at, Şirin Derya'nın dik ve kaygan kıyısı boyunca dikkatle ilerledi ve sonra suyu hiç zorluk çekmeden geçti. Su, üzengileri aşmıyordu bile. Karşı kıyıya, birincisi kadar yüksek, dik ve kaygan kıyıya tırmanmak daha güçtü. Tepeye çıkınca, ayaklarının altında düz, kuru, taşlı bir yol buldu. Tursen, atını tırısa kaldırdı ve tepenin önündeki hilal biçiminde bir düzlüğe çabucak eriştiler. Tepeye sırtını vermiş, boz renkli birkaç biçare kulübe vardı. Düzlüğün orta yerinde eski Özbek tipi, yarı kulübe yarı çadır, alt tarafları yuvarlak, üstleri sivri, ham yün ile sazdan yapılmış, yarı yerleşik yerde göçebe barınaklar –yurtlar– bulunuyordu.

İki adam bu zavallı köyün önünden geçerken, yaşlı öykücü mırıldandı:

"Kalakçekan."

Ve yurdun yanından inerlerken Gardi Geç, Tursen'e şöyle söyledi:

"Senin büyükbaban bu yurdu buraya kurmuştu. Bu küçük toprak parçasını da birkaç dişi koyun karşılığı elde etmişti."

Gardi Geç ve onun belleğinin gücü konusunda tüm bildiklerine rağmen bu sözler Tursen'i gene de şaşırttı. Ama belli etmedi. Tepenin eteğine sokulmuş köyden gelme, ikisi de yırtık pırtık giysiler içinde, omuzları düşük köylü ile oğlan çocuğuna döndü. Köylü Tursen'in buyruklarını dinledi. Yaşlı çopendoz, ancak ondan sonra konuğuna sordu:

"Bu kadar, bu kadar çok şeyi nasıl olup da hatırlayabiliyorsun, Cümle Âlemin Atası?"

Gardi Geç, "Gözler ve yürek sevdiklerini kolaylıkla hatırlar," diye karşılık verdi. "Bu yurdu kurmak için büyükbaban kendi gibi bir yer seçti. Burası oldukça çorak

bir yayladır, pek yüksek de değildir ama burada bir insan kendi kendisinin efendisi olur ve bakışları bozkırın ta ötelerine kadar uzanır."

Tursen, kaç akşam bu saatlerde ufka doğru tek bir dalga halinde uzanan ovaya bakmış, ve yüreğinin huzurla dolduğunu, bütün günlük kaygılardan kurtulduğunu hissetmişti; tıpkı önündeki özgür ve uçsuz bucaksız bozkır gibi; o bozkır ki, batan güneşin ışıkları yaldızladığı zaman, üzerindeki bir avuç kavruk bitki, hafif, saydamlaşmış, değerli bir otlağa, at sürmek için yaratılmış bir otlağa döner.

Ama Gardi Geç'in sesi ve sözleri, iğrenç, bitkin bir ihtiyar olarak hatırladığı büyükbabasının da aynı yerde aynı mutlulukla yüksek bozkıra gözlerini diktiğini ve bozkırın onun için de, Tursen için olduğu gibi, büyük bir bilgelik yazıtı olduğunu ilk kez anlamıştı; bozkırın en belirsiz engebeleri bile bu yazıtın sonsuz alfabesini oluşturuyordu.

Düşünceli düşünceli, "Söyle bana," dedi, "yüreğin ve gözlerin çok şey sevmiş olmalı, bu kadar çok yeri ve kişiyi aklında tutabilmen için."

Gardi Geç, başını hafifçe eğdi:

"Gök kubbenin altında çok yer ve sevilecek çok kişi var. Aynı görüşte değil misin?

"Hayır," dedi Tursen. "Hayır. Herkesin dostu olan hiç kimsenin dostu değildir."

"Öyleyse, sen neye önem verirsin?" diye sordu Gardi Geç.

Tursen bozkıra doğru parmağını uzatarak, "Ona... Ve değerli atlara... Ve birkaç iyi çopendoza," dedi.

Küçük oğlan köyden geri gelmişti. Yurdun yanına ağır bir sıra ile bir masa sürükledi. Tursen, "Birazdan serinleyeceksin, Cümle Âlemin Atası," dedi.

İki adam yan yana oturdular, önlerinde alabildiğine uzanan ıssız düzlükten başka bir şey yoktu. Güneş yavaş

yavaş indi. Uzak tepelerin üstünden koyun sürüleri geçiyordu. Bu sürüleri güden, tüfekleri omuzlarına asılı, kara, keskin çizgilerle çizilmiş çobanların şekilleri ateş kesmiş gökyüzünde beliriyordu. Bu atlıların bazıları delinmiş kamıştan yapılma kavallar çalıyordu ve saf, eski ezgileri bozkırın sessizliğini aşıp Tursen'e kadar geliyordu. Bu hüzünlü havayı çocukluğundan beri bilirdi. Tursen için bu ses alacakaranlığın bölünmez bir parçasıydı. Ama o anda birdenbire sesin hüznünü ve yalnızlığını bundan önce hiç fark etmemiş olduğu duygusuna kapıldı ve varlığının derinlerinde dayanılmaz bir boşluk, dayanılmaz bir soğuk hissetti. Birden şöyle bir soru sordu:

"Söyle bana, Cümle Âlemin Atası, Kâbil'de Şah Buzkaşisi'nin yapılacağı alanın adı ne?"

"Bagrami," dedi Gardi Geç.

"Çok mu yüksek?" diye sordu Tursen.

Yaşlı öykücü başka bir soruyla karşılık verdi:

"Neden kendin gidip görmek istemedin? İline şeref katmak için senin de çopendozlarla gitmen önerilmiştir eminim."

Tursen sert, boğuk bir sesle, "Ben çok yaşlıyım," dedi.

"Daha o kadar da yaşlı değilsin. Daha yaşlanmanın acısını çekmektesin."

"Daha açık söyle."

"Gerçek yaşlılık bütün acı ve çilelerin ötesindedir," dedi Gardi Geç, "Gurur, pişmanlık ve acıları unutmuştur. Kendi kanından olanın gücüne imrenmez artık."

Tursen, elleri kaba masaya dayalı, yarı doğrulmuştu. Sordu:

"Bunu bana niçin söylüyorsun? Niçin?"

Yaşını belli etmeyen gözleri ufka dikilmiş, cevap verdi Gardi Geç:

"Kendi oğlundan, sana kalan tek oğlundan, başka hiç kimseden etmediğin kadar nefret ediyorsun çünkü Tur-

sen değil, Uraz başsız tekeyi şahın ayakları dibindeki adalet halkasına fırlatabilir."

Yaşlı çopendoz başını eğdi ve kocaman avuçlarına daha fazla yaslandı. Gardi Geç sürdürdü konuşmasını:

"Senin yerine Çılgın At'a bineceği için Uraz'ı bağışlayamıyorsun, oysa atı ona sen kendin verdin."

Tursen'in eğilmez boynu daha da eğildi.

"Ve oğlundan hıncını almak için mutlu bir çocuğun yüzünde sonsuza dek iz bıraktın," diyerek bitirdi sözlerini Gardi Geç.

Tursen, halsiz, bitik, sıraya çöktü. Ölümsüz öykücüyü evine çağırırken bilmeden gerçeği aramıştı. Şimdi gerçeği apaçık görüyordu – için için istediği de buydu.

O, Tursen, bütün işlerinde o denli dürüst, kendisinin insanlara ve onların kendisine karşı nelerden yükümlü bulunduklarından o denli emin, benliğinin derin uyumunda hiçbir zaman bir iç çatışmaya düşmemiş olan o, Tursen, bütün bu uğursuzluklarla dolu günü, ne yaptığını bilmeden geçirmiş, karışık bir duygudan, daha karanlık bir duyguya yuvarlanmış ve kör öfkesi, çaresizliği içinde boynuna kement geçirilmiş bir at gibi çırpınıp durmuştu. Düğümü tek başına çözecek güç yoktu onda. Onun huyu kesip atmaktı. Kesip atmak, başka bir şey yapmamak. O yüzden yardım için Gardi Geç'e başvurmuştu.

Ve yardım gelmişti. Bu güçsüz, çatlak bir çıngırağın sesi gibi ince ses ona, inatçı bir gurur ve onur yüzünden, kendi kendine idrak etmeyi reddettiği şeyi öğretmişti.

Bir an kendine, başka birinin kendi hakkındaki yargısını başı önünde kabul ettiği için şaştı. Ama az sonra, acısını, utancını ve mutsuzluğunu önünde utanç duymadan gösterebileceği bu denli yaşlı, akıllı ve eşsiz bir insan bulmuş olması, içinde ferahlıktan başka bir duygu bırakmadı. Başını kaldırdı ve şöyle dedi:

"Haklısın, Cümle Âlemin Atası ama ne yapabilirim?"

"Çabuk ihtiyarla," diye yanıtladı Gardi Geç.

İkisi de sustu. Düşük omuzlu köylü, önlerine kuyrukyağında pişmiş bir tabak pilav, dövülmüş badem ile kuru üzümden yapılmış bir çörek, kesmik, karpuz dilimi ve kaynar çay koydu. Ama Gardi Geç ile Tursen'in gözleri göğe dikilmişti.

Dolunay zamanıydı. Ay ufuk çizgisinin üzerinde henüz yükselmişti, güneş ise yolunun sonuna varmamıştı daha; böylece, birbirinden tüm gök kubbeyle ayrılmış, ışıklı iki yıldızdan birinin tırmanışını, öbürünün inişini görmek kabildi. Sonra öyle bir an geldi ki, ikisi aynı yükseklikte, ıssız dünyanın iki yanında birbirlerini dengelediler. İkisi de aynı büyüklükte, aynı renkteydiler. Ve kan rengi bu iki yuvarlak, Kalakçekan Yaylası'nı zamanın sonsuzluğuna dek noktalamış gibiydi.

Sonra, her biri kendi yolunu izledi, güneş ateş pırıltısına, ay altın pırıltısına büründü. Biri kendi dipsiz uçurumuna yuvarlandı, öbürü gecenin ülkesinde yükseldi.

Omuzları düşük köylü, Tursen'e sitemle, "Konuğumuzun pilavı ve çayı soğuyacak," dedi.

"Doğru söylüyorsun," diye karşılık verdi Tursen.

Ve Gardi Geç'e döndü:

"Bağışla beni, Cümle Âlemin Atası, aklım başka yerdeydi."

Yemeğe başladılar. Köylü uzaklaştı.

"İyi bir hizmetkârın var," dedi Gardi Geç.

"Evet," diye yanıtladı Tursen. Oğlu Mukhi bir gün iyi bir çopendoz olacak. Şimdilik benim Çılgın At'ın seyisliğini yapıyor.

Yemek Tursen'e birden tiksinti verdi ve el sürmez oldu önündekilere.

Gardi Geç, "Oysa göğü gördün," dedi. "Yeryüzünde hiçbir şey dengede kalmıyor. Biri yükselirken öbürü iniyor."

Tursen, yumruklarını sıkarak, "Evet," dedi, "evet. Ama güneş yarın yeniden yükselecek."

"Belki biz de öyle," diye yanıtladı Gardi Geç.

Ayın dolgun ışıkları yaylayı sardı, ötede, yoksul Kalakçekan köyünün zavallı bir evinden yumuşak bir davul ve tambur sesi duyuldu.

4

Şanlı gün

Süvari bölüğünün borazanları çalıyordu.

Gökyüzü açık, güneş sıcak, karlı dağlardan esen rüzgâr serindi. Dorukların esintisinde, Kâbil'e yakın Bagrami Düzlüğü'nün dört bir yanına dikilmiş bayraklar, sancaklar, flamalar, flandralar dalgalanıyor, uçuşuyor, oynaşıyor, şakıyıp şaklıyordu. Altı bin ayak yükseklikte ilk Şah Buzkaşisi oynanacaktı.

Alan çok genişti ama ölçüsüz denecek derecede değil. Atlılar, doğdukları bozkırlarda âdet edindikleri gibi kaçıp saatler boyu gözden kaybolamazlardı. Burada seyirciler, onların, dörtnala koşuşmalarını ve dövüşmelerini bir an olsun gözden kaçırmayacaklarından emin olabilirlerdi.

Kuzeyde, yeni pembe ve maviye boyanmış kerpiçten köy evleri, dipteki dağ perdesi üzerine tezhiple işlenmiş bir resim gibiydi. Batıda, uzun bir duvar çekiliydi. Doğuda ise en parlak renklerle donanmış bir dizi kamyon bir başka duvar oluşturuyordu. Güneye doğru da, yolun öte yanında, alçak bir tepe yükseliyordu. Bütün bu yerler –duvar, kamyonlar, evlerin düz yassı damları, alçak tepe– rüzgârın keyfince uçuşan, gevşek bırakılmış kumaş parçalarıyla örtülmüş, adeta boğulmuştu: uzun ceketler, poturlar, kemer saçakları, sarık uçları. Bu kalabalığa ba-

kınca, Kâbil'de ne yaşlı ne genç ne çocuk hiç kimse kalmamış denilebilirdi.

Borazanlar çalıyordu.

Borazanların tiz, neşeli, rüzgâr gibi kanatlı ezgileri, sabahleyin dört fersahlık yolu tozlar içinde yürüyerek başkentten Bagrami'ye gelmiş olan bu binlerce insanı uyanık tutuyordu. Daha da gelenler vardı. Yürüyenlerin önünden ve ardından, güneş ışınlarının yarıp geçtiği toz sütunları yükseliyordu. Yolun güneyindeki tepeye vardıklarında çok susamış oluyorlardı. Bunun için hemen, işini bilir esnafın bir gün önceden kurduğu derme çatma çayhanelere veya kavun karpuz, üzüm, nar yüklü sergilere yöneliyorlardı. Çok yoksul olmayanları, ellerinde nargilelerle kalabalık içinde dolaşan baçalara sesleniyorlardı, nargilelerin ücreti her çekiş başına ödeniyordu.

Borazanlar çalıyordu.

Tepenin eteğini dolanan yolun öte yanında, tepenin tam karşısına gelen yerde, tören için güzel renkli branda bezinden ve açık renkli ağaçtan yapılma, oyun alanına bakan yan yana üç pavyon vardı. Göçebeliğin anıları ta içine sinmiş olan halk bunlara büyük çadır diyordu.

Afganistan'ın ileri gelenleri, Avrupalı giysileri ve başlarında kalpaklarıyla, sağdaki tribünde yer almıştı. Soldakini ise önem verilen yabancılar doldurmuştu. Tam ortasına büyük kırmızı bir koltuğun konmuş olduğu ortadaki çadırda ise hiç kimse yoktu. Burası şaha ayrılmıştı.

Astragan başlıklı insan yüzleri, boş alanın ötesinden, durmadan yabancı konuklara çevriliyordu. Bu konuklar arasında dünyanın en güçlü milletlerinin zenginliğini, kudretini, bilimini temsil eden insanlar vardı. Ama Afganların bakışlarını üzerlerine çeken bu elçiler, subaylar, bilimadamları, misyon liderleri değildi. Bakışlar, gördüklerine inanmazcasına ve büyülenmiş gibi, kadınlar üzerinde toplanıyordu. Düzlüğün çevresine yayılmış insan

yığınları arasında bu daracık yerde toplanmış yabancı kadınlardan başka bir tek kadın görmeye olanak yoktu. Hindukuş'un kuzeyinden veya güneyinden olsun, ister en yoksul ister en ünlü aileden gelsin, hiçbir kadın hiçbir şekilde –başından ayaklarına kadar inen ve yüzünü üç kat peçeyle örten bir çador giyerek bile– kamuya açık bir törene gelemezdi, bu tören halkın geleneklerine, kanına işlemiş bir tören olsa bile.

Bozkırların köylü kadınları babalarının, erkek kardeşlerinin, kocalarının ve oğullarının sözünü ettikleri, deli oldukları, yaşadıkları buzkaşi oyununu yüzyıllar boyunca hiç görmemişlerdi. Bu ünlü oyun en sonunda Kâbil'e ulaştığı, şahın onuruna düzenlendiği ve Kâbil'in dilencilerine varıncaya kadar şahın bütün uyrukları bu eğlenceye çağrıldığı halde, eşi sultan çağrılmış değildi. Afgan büyükleri –düşünceli– kol ve gerdanları açık yabancı kadınların yüksek sesle konuşmalarını, tiz gülüşmelerini dinliyorlardı.

Borazanlar çalıyordu. Flamalar oynaşıyordu.

İki asker şeref tribünlerinin önünden geçti. Başı kesik büyük bir tekenin gövdesini taşıyorlardı. Tekenin kesik boynundan hâlâ kanlar sızıyordu. Köy damlarını, kamyonların üstlerini, tepenin eteklerini boğuk ve açgözlü bir uğultu dolaştı. Yabancı kadınlar küçük çığlıklar attılar.

Askerler tüylü gövdeyi, hâlâ daha boş duran kırmızı koltuğun karşısında, ona çok yakın açılmış, ağzı yerle bir çukura attılar. Bu çukurun sol yanına ve yine şah çadırına çok yakın bir yere sönmemiş kireçle parlak bir daire, Adalet Halkası çizilmişti. Üç şeref tribününün hemen dibinde de, şahı ve konuklarını korumak üzere, dikey iç cidarları betondan yapılmış geniş ve derin bir hendek uzanıyordu. Bozkırlardan gelen danışmanlar böyle öğüt vermişlerdi. Onlar biliyorlardı ki, Moğol çopendozları bir kere buzkaşi şeytanına tutulmayagörsünler, artık hiç-

bir şeyi, hiç kimseyi umursamazlardı, onuruna canlarını tehlikeye sokacakları şahı bile.

Borazanlar daha güçlü daha açık işitiliyordu. Bir toz kasırgası kırmızı beyaz yollu tentelerin altına süzülüp yutuldu. Tribünlerin arkasındaki yolda bir dizi araba durdu. Silahlar şakırdadı. Kalabalık alkış tuttu. Zahir Şah maiyetiyle birlikte şah çadırına girdi. Uzun boylu, zayıf, soyluluğu halinden belli, sırtında Avrupalı giysileri ve başında en iyi cins astragandan bir kalpak, Zahir Şah ağır adımlarla parmaklığa kadar ilerledi.

O zaman, miğferli askerlerin ve silahlarının ucunda kırmızı flamalarla mızraklı süvarilerin çerçevelediği, yığın yığın insanın, renklerin, uğultunun kuşattığı, yüce sıradağların tepeden baktığı, hava ve ışığa batmış geniş alanda Şah Buzkaşisi'ni başlatacak tören alayı yürüyüşe geçti.

Alanın dip tarafında, pembe mavi boyalı köyün bulunduğu yerde, belli belirsiz görünen bir atlılar grubu şöyle bir yekindi ve görkemli bir ağırdan alışla şahın çadırına doğru ilerlemeye başladı; önde, bir üçgen meydana getiren üç borazancı yürüyor, bakır çalgılardan, bir genç kızın adımları kadar canlı ve neşeli bir marş yükseliyordu. Birkaç adım geriden, bindiği safkan Arap atını kibirli bir rahatlıkla gemleyen, şahın akrabalarından genç bir albay geliyordu; oyunun bütün heyecanlı olaylarını, gelişmelerini yönetmek ve denetlemek görevi ona verilmişti. Biraz daha gerilerden, yan yana üç kır saçlı binici öndekileri izliyordu; eyer üstünde olmaya öyle alışıktılar ki, sanki yumuşacık yastıklara oturmuş gibiydiler. Her biri rakip takımlardan birini getirmişti. Her biri kendi ilinin buzkaşi takımının başkanıydı: Maymana, Mezar-ı Şerif ve Katagan illeri. Bu üç il, bütün Afganistan'da, unutulmuş zamanlardan kalma gelenekleri dolayısıyla şahın önünde yarışabilecek kadar hayvanları dirençli, hızlı ve eğitilmiş, binicileri güçlü ve usta olan illerdi.

Buzkaşi başkanları beyaz çizgili yeşil ipekten çapanlar giymişlerdi.

Onların ardından, her biri yirmi kişilik üç takım tek çizgi üzerinde ve tek saf halinde açılmış ilerliyordu. Ağır hareketlerle, adım adım, altmış çopendoz topluluğu büyüyor, gerçek boyutlarını kazanıyordu. Yüz tane zorlu, yıpratıcı sınavdan geçirilerek seçilmiş, bozkırların en iyi, en ünlü çopendozları üç ilin en güzel atlarına binmiş geliyordu.

Bugün çopendozlar her zaman olduğu gibi çapan giymiş değillerdi. Her takımın sırtında Şah Buzkaşisi için hazırlanmış özel giysiler vardı. Katagan ilinden olanlar, etekleri demir grisi bol poturlar içine sokulmuş yeşil çizgili beyaz gömlekler giymişlerdi; poturların paçaları da dizlere kadar çıkan siyah çizmeler içinde kaybolmuştu. Mezar-ı Şerif'ten olanların dizlere kadar inen dar ceketleri ve kısa pantolonları pas rengindeydi ve sarımtırak çizmeleri baldırları hizasındaydı. Maymana çopendozları aynı türden çizmeler giymişlerdi ama koyu kestane rengi gömlekleri daha bol, daha kısaydı. Sırtlarında, bacaklarından gerilip tutturulmuş beyaz astragan postları garip birer yıldız gibi parlıyordu. Bütün çopendozların kenarları kaba bir kürkle çevrilmiş başlıkları vardı, başlıkların sivri uçlu tepe kısmı ya tüylü yündendi ya da ham deriden.

Böyle giyinmiş ve süslenmiş, renkleri simsiyahtan beyaza kadar değişen göz kamaştırıcı atlara binmiş altmış bozkır kahramanı, elde kırbaç, tek saf halinde, durmadan çalan borazancıların ve yaşlı başkanlarının ardından Bagrami Düzlüğü'nü bir baştan bir başa ağır ağır geçiyorlardı.

Her birinin yüzü, ağaçtan oyulmuş veya en kaba köseleden biçilmiş gibiydi. Güneş yanığı sarımsı bir ten, aman bilmeyen sert dudaklar, çıkık elmacıkkemikleri, çekik, yırtıcı kuş gözleri.

Altmış çopendoz tek saf halinde şah çadırının önüne geldi. Biniciler atlarını durdurup eyerlerinin üzerinde doğruldular.

Solda, yeşil beyaz yirmi gömlek.

Ortada, pas rengi yirmi dar uzun ceket.

Sağda, sırtları beyaz astragandan yıldızlı, yirmi tane kestane rengi gömlek.

Katagan.

Mezar-ı Şerif.

Maymana.

* * *

İlinin en iyi çopendozu sayıldığından Uraz'a takımın tam ortasında yer verilmişti. Uraz, sağında ve solunda, her birini dövüşürken salıverdikleri ter kokusuna kadar tanıdığı insanlardan oluşmuş bir insan çiti uzanmasına, onlarla aynı giysiyi ve başlığı giymiş olmasına ve atının üzerinde aynı şekilde taş kesilmişçesine durmasına rağmen, kendisini onların dışında ve üstünde, sanki bir başka kanla beslenmiş gibi hissediyordu. Hayvansı memnuniyetleri, sınırsız kendini beğenmişlikleri Uraz'a tiksinti veriyordu. Bu ne hal! Marifetli maymunlar gibi ortalıkta dolaşmak şan vermeye yetiyordu onlar için. Altmış kişilik bir şan ve şeref! "İki kişi olsaydık bile," diye düşündü Uraz, "birimiz fazla gelirdi."

Zahir Şah, sağ eli gri astragan kalpağında, atlıları ayakta selamlıyordu. Kazanana şahın kendi eliyle vereceği ve bir yıl süresince onun ilinde kalacak olan sancak, şahın yanı başında, parmaklığa dayalı duruyordu.

"O benim olacak," dedi Uraz içinden. Ve Tursen'in gövdesinin ve yüzünün bozkırların şimdiye kadar hiç elde etmediği bu ödülün kıvrımlarıyla gölgelendiğini görür gibi oldu.

Zahir Şah kırmızı koltuğa oturdu. Uraz'da gülümseme yerine geçen bir sırıtış, onun sivri dişlerini açığa vurdu. Maymunluk sona ermişti. İlk Şah Buzkaşisi başlıyordu.

* * *

Kavgaya ağırdan ve temkinli tutuştular. Altmış atlı, sessiz ve adım adım, teke leşinin bulunduğu çukura yaklaştılar. Durduklarında, çukur, sıkı bir halkayla çevrilmiş oldu. Halkanın üç bölümünden her biri takımlardan birinin rengindeydi: Katagan'ın yeşil beyazı, Maymana'nın kestane rengi, Mezar-ı Şerif'in pas rengi. Toprağın hemen yüzeyinde açmış bu garip, kocaman çiçek bir an hiç kıpırtısız durdu.

Sonra, birdenbire, uçları kurşunlu kamçılar ıslık çalan bir yılan sürüsü gibi kürklü başlıkların üstüne yükseldi; her telden çığlığın karıştığı yabanıl, çılgın bir uluma dalga dalga düzlüğe yayıldı, teke çukuru bir insan ve hayvan yığınıyla örtüldü. Bu değişim öyle birdenbire oldu ki, hiç kimse tam ânını yakalayamadı. Ağırbaşlı, düzenli çopendozlar kafilesi artık bir kargaşa, bir kudurganlık, bir kasırgadan başka bir şey değildi. Yuhalar, küfürler, açık söylenmeyen tehditler... Şaklayan, burun ve yüz kesen kamçılar... Bir kabarıp bir sinen kalabalık... Birbirine kenetlenmiş vücut ve göğüslerden daha yükseğe, bütün heybetleriyle dimdik şahlanmış atlar... Başsız tekeyi bulmak, kapıp kaçmak için hayvanlarına asılmış, böğürlerinden aşağı sarkmış, başları toz içinde, tırnaklarıyla toprağı tarayan çopendozlar ve içlerinden birisi bunu başarır gibi olur olmaz aynı derecede güçlü, yırtıcı ellerin hayvanı çekip alışı. Teke leşi atların boyunları üstünden, gözleri önünden, karınları altından tekrar tekrar geçip sonunda yere düşüyordu. O zaman, kaynaşan bir dalganın dibinden fışkırır gibi yeni bir göğüs, yele, başlık ve kamçı karı-

şımı beliriyor, birincisini dağıtıyor ve giderek o da kumaş, gövde ve vuruşlardan oluşan, kendi ekseni çevresinde yuvarlanan yüksek bir dalga halini alıyordu.

Yalnız, sırtında Maymana ilinin alameti beyaz astragan bulunan bir çopendoz bu kudurganlığın dışında kalıyordu. Kargaşanın hemen sınırında, ona hafifçe dokunarak ama kasırganın emme gücüyle onun içine sürüklenmeyecek biçimde, öylece duruyordu.

Çopendozların yüksek Bagrami Yaylası'nda sürdürdükleri saldırıyı gaddar bakışlarıyla izleyen Uraz, "Burada memlekettekinden de fena kudurdular," diye düşündü. "Orada olduğu gibi burada da bütün bu kudurganlık boşuna kuvvet harcamak. Orada olduğu gibi burada da çok geçmeden öbürleri tekeyi kapana yetişecek."

Uraz, Cahil'i geriye aldı. Kasırga onlara doğru geliyordu.

"Ve böyle olduğunu onlar da benim kadar biliyorlar," dedi Uraz kendi kendine.

Dövüşen bu düzinelerce atlının çarpışıp sıçramasını, ilerleyip gerilemesini, bir kabarıp bir sönmesini bakışlarıyla izliyordu. Dövüşenlerden yayılan koku, toz kokusuyla karışarak, her an daha keskinleşiyordu.

Ve Uraz düşündü: "Yanılıyorum. Bunlar artık hiçbir şey bilmiyorlar."

Şimdiden süslü giysiler, ter, köpük ve kana bulanmıştı. İnsan omuzları, at yeleleri arasından zaman zaman görünen, toprak ve kamçı izleriyle damgalanmış, azap ve mutluluk karışımı bir sırıtışın genişletip dondurduğu maskelere benzer yüzlerde artık, yalın bir saldırı içgüdüsünden başka hiçbir şey okunmuyordu.

Uraz yine kendi kendine söylendi: "Bunlar, oynamak için oynuyorlar... Bense, kazanmak için."

Tam bu sırada ileri doğru atılmak isteyen Cahil'i sert bir hareketle tutması gerekti. Aygır başını silkeledi.

Uraz, hayvanın boynunu usul usul okşayarak alçak sesle konuştu:

"Ah, Cahil, sen de oyuna katılmak istiyorsun... Ama sırası değil daha. Kendini sadece zafer için, sondaki zafer için tutmasını bilmelisin. Soylu kandan olunca, bunu yapabilmek zordur. Hatırlıyorum."

Uraz, gittikçe şiddetlenen kavganın her dalgalanışını, her kabarıp sönüşünü gözlemeye devam etti. Bir yandan da aklından başka çarpışmalar geçiyordu: henüz çopendoz başlığı giyme hakkını kazanmadığı için başına basit bir sarık sarmış çok genç bir delikanlının hırs ve saldırıda bütün öbür binicileri geride bıraktığı çarpışmalar...

Uraz, aygırına seslendi:

"O delikanlı bendim, Cahil."

Hiç sebepsiz ve amaçsız, kendi kendine yoğunlaşıp insanın kanını tutuşturan o hayvansı saldırganlığı, barbarca mutluluğu bir an için yeniden duydu ve onu yitirdiğine esef etti.

Cahil, yine öne doğru bir davrandı. Uraz öyle amansız bir hareketle onu geri çekti ki, at bütün heybetiyle şaha kalkıp kişnedi. Yüzünde beliren acıma bilmez anlatım Uraz'ın elmacıkkemiklerini, çöküк yanaklarını daha da belirginleştirmişti. O, buzkaşiyi, kendi yeteneklerine göre, gerektiği biçimde oynamasını gem ve dizginden öğrenmiş değildi. Tursen'in derslerinden öğrenmişti.

"Allah, binicisinin omuz ve kollarına kuvvet vermediği zaman, onun aklına güvenir."

Bunca yıl sonra bile bu sözler, kavganın yabanıl gürültüsünü bastırıyordu. Tursen'in onur kırıcı ağır sözleri, eskiden olduğu gibi şimdi de, açık açık söylenen sözlere içten geçirilenleri de katıyordu:

"Sen, zavallı yer cücesi. Bir kendi bedenine bak, bir de benimkine. Neden oyunu benim gibi oynamaya yelteniyorsun?"

Dayanılmaz bir aşağılama. Ama nasıl da faydalı.

"Anladım, o zaman her şeyi anladım," dedi Uraz kendi kendine. Bunları aygıra mı, kendine mi, yoksa babasına mı söylüyordu, bilmeden...

İnsan ve hayvan kasırgası öfkeli, karmakarışık bir atılımla ona doğru kaydı. Uraz, Cahil'i biraz daha gerilemeye zorladı. Ve yeniden konuştu:

"Bunlar gibi çiğnenmek, ezilmek, paramparça olmak, beklemekten daha kolay..."

Uraz, ilk kez; ter, ham deri ve yaralanmış et kokusuyla –buzkaşi kokusu– dolmuş yüksek yayla havasını derin derin içine çekti. Sürü halinde çarpışmayı inatla reddedişinin önceleri yol açtığı gülüşme ve küçümseyişleri hatırladı. O bunları es geçmiş, kaslarını ve soluğunu hesaplı kullanmış, bir kurt, bir şahin gibi uygun ânı, atlılardan birinin tek başına hedefe yaklaştığı ânı beklemiş ve sonra, çevik atının üzerinde taptaze, sinirlerine hâkim, saldırmış, zorlamış, kazanmış, kazanmış, kazanmıştı. Her zaman. Her yerde. Gülenler ve küçümseyenler çoktan susmuştu. İhtiyatlılığı, şanının bir parçası olmuştu.

Birden Uraz'ın bacakları Cahil'in böğrünü sıktı. Kavgayı sürekli gözleyen keskin bakışlı gözlerinin üst kapakları titredi. Kasırga tribünlere doğru kaymıştı.

"Bir türlü sonunu getiremiyorlar bugün," dedi Uraz. "Şahın önünde daha da kudurgan oldular."

Aynı anda şunu da aklından geçirdi:

"Şahın bakışları benim de üzerimde – kavgadan korkan ürkek bir köpek gibi geride, siperde duran benim üzerimde. Maymana'da, Mezar-ı Şerif'te, Katagan'da bu tutumum kimseyi yanıltmaz. Oralarda benim kim olduğumu bilirler. Ama bütün bu prensler, soylu kişiler, uzak diyarlardan gelmiş bu yabancı baylar için Uraz da kim oluyor? Tabansızın biri, işte o kadar."

Uraz'ın eli kamçısının sapını hırsla kavradı. Bir davransa, kasırganın tam göbeğine dalacaktı. Kamçısının ka-

yışını ağzına götürüp dişleriyle ezdi. Yersiz bir utanca boyun eğmeyecekti. Oyununu kendi bildiği gibi oynayacaktı. Şu budalaların, uğrunda birbirlerini paraladıkları ganimeti Adalet Halkası'na attığı ve boğazından dünyanın en güzel çığlığı, "Helal, Helal!" fırladığı zaman yabancılar da, prensler de, şah da onu tanımak zorunda kalacaklardı.

Uraz, Cahil'e, "Sabırlı ol, sabırlı!" dedi. Hayvan zaten kımıldamıyordu artık. "İçlerinden biri neredeyse kapıp kaçacak. Öyle hissediyorum."

Uraz, birkaç dakika sonra düşündüğü oldu sandı.

Kargaşanın ortasından dimdik şaha kalkmış atının yelesine asılı bir atlı çıktı. Yelenin üstünden, içi ve kanı yarı yarıya boşalmış teke leşini sallıyordu. Hırs ve çabadan yüzleri çarpılmış, ağızlarını yırtarcasına bağrışan yirmi iblis, şahlanmış atları üstünde hemen onun çevresini sardılar, hepsi, kocaman hayvan pençelerini andırır ellerini ona doğru uzattılar. Ama, ganimeti elinde tutan atlı o kadar dev cüsseli ve atı da öyle iriydi ki, öbürleri avlarına yetişemediler. Dev adamın bileklerini ve yüzünü kamçılarının sapı ve keskin kayışıyla dövdüler, paraladılar. Bu, Korkunç Maksud'du. Mezar-ı Şerif'in çopendozları arasında efsaneleşmiş kuvveti, uzun boyu, sınırsız zenginliği ve nefis atlarıyla ün salmış olan Maksud.

Uraz farkına varmadan kendi kendine konuştu: "Maksud elinden bırakmaz onu, onları yarıp geçecek!" Bekleme Uraz için öylesine dayanılmaz olmuştu ki, şimdi bu hödüğün, herkesten daha fazla nefret ettiği şu zengin oğlunun bu işi başarmasını diliyordu.

İçinden ona öğüt, emir veriyor, yol gösteriyordu:

"Haydi, haydi Maksud vur, sol yumruğunla vur... Sana en yakın olan ikisini vuracak kadar güçlüsün sen. Sonra atını geri çek. Vur yine. Sıçra, yarıp geç, yar geç! Davran Maksud, davran be!"

Çok yavaş, cüssece kuşkusuz çok ağır olan dev adam, gerekli hareketleri yapmakta sadece bir an gecikti. Çevresini saran iblisler bu andan hemen yararlandılar. On kol koluna yapıştı, on kol da atın gemine, yelesine. Bu insan topluluğunun ağırlığı Maksud'u öbürlerinin düzeyine indirdi. Maksud, saldırılar arasında gözden kayboldu.

"Domuzun oğlu! Katır kafalı! Şimdi yeni baştan almak gerek!" diye homurdandı Uraz. Aynı anda düşündü de: "Senin yerinde Tursen olsaydı..."

Babası yine, geçmişte çok görmüş olduğu gibi gözünün önüne geldi: Kürklü başlıklar, yabanıl yeleler, şaklayan kamçılar denizi üzerine yükselmiş dudaklarında bir meydan okuyuş, bir küçümseme ve elinde başı eksik teke. Tursen, her zaman yarıp geçmesini bilirdi. O eski, yakıcı hayranlık yeniden yüreğini doldurdu. Büyük Tursen'in oğlu olmanın ve hiçbir zaman ona erişememenin azabı dayanılmazdı. Uraz, "Ama onun her zaman bir Cahil'i vardı," dedi kendi kendine.

Ve hemen ardından:

"Bugün benim de bir Cahil'im var. Öyleyse..."

Pek farkına varmadan aygırını geriye, daha geriye almıştı. Yine pek farkına varmadan, dizginleri çekmiş, dizleri titreyerek atın boynuna doğru eğilmişti. Elden ele, atların böğürlerini sıyırarak, burunları önünden, karınları altından tekrar tekrar geçen koyu renk tüylü nesnenin yerini iyi görebilmek için gözleri iyice kısılmış, birer yarık halini almıştı.

Birdenbire Uraz'ın attığı çığlık, tek başına, avlanmaya çıkmış bir kurdun uluması gibi uzun ve tiz yankılandı. Mahmuz ve kamçının dürttüğü Cahil, boğuşan kalabalığa doğru atıldı. Çopendozlardan hiçbiri böyle arkadan bir saldırıyı, böyle toslamayı, top güllesi vuruşunu beklemiyordu. Uraz, bir atılımla kalabalığı yardı ve doğru nişan almış olduğu için de başsız tekeye ulaştı. Hızla

hayvan leşini yakaladı, çekip aldı ve tam tamına önceden hesapladığı gibi, Cahil'i şaha kaldırdı, çevirdi ve daha tam kapanmamış olan gedikten kaçıp kurtuldu.

Hemen ardından, peşine düşenlerin hızlı nal sesleri havayı doldurdu. Ve Uraz anladı ki, Cahil'in bütün üstünlüğüne rağmen kendisine yetişeceklerdi. Başka türlü olamazdı. Tekenin etrafında dolandırılacağı birinci direğe kendisi hepsinden önce varsaydı bile, dönüşte, ikinci direğe doğru giderken, kestirme yoldan önüne çıkacak atlılar bulunacaktı, öyleyse, bir işe yaramayacak anlamsız bir yarışta kendini harcamak, tükenmek niye? Değerini herkesin gözüne sokarcasına kanıtlamıştı. Bu kadarı yeterdi. Şimdi yavaşlamalı, bir çatışma gösterisinden sonra tekeyi elden bırakmalı ve en uygun anı beklemeye geçmeliydi. Zaferi kazanmanın şartları bunu gerektiriyordu. Ama bir başka dürtü, geçmişten artakalan bir dürtü şimdi Uraz'ı etkisi altına almıştı. Uraz, yirmi yıllık eğitimi süresince bu dürtünün üstesinden gelmeye, onu bastırmaya uğraşmıştı. Şimdi, bir an için soluk almasına, gücünü göstermesine müsaade edince, gençliğinin bu hırsı, birden bırakılan bir sapandan fırlayan kör bir taş gibi, onu elinde olmayarak ileri atılmaya iteledi. Uraz, Cahil'i geri çekip tekeyi, çatışmaları, saldırıları, yorgunluğu ve yaralanmaları başkalarına bırakacağına, kamçısının kayışı dişleri arasında, tüylü et parçası kalçasıyla eyer arasında sıkıştırılmış; dizleri, mahmuzları ve çığlıklarıyla aygırı sürüyor, doludizgin gitmenin coşkunluk ve mutluluğunu onunla paylaşıyordu.

Bekleyişi, sabrı, ihtiyatı, iyi düşünülmüş ince hesapları insanın içinden çıkarıp atması; kasında, sinirinde ve kanında artık hız, coşku ve heyecandan başka bir şey duymaması, ne ferahlık!

"Haydi, Cahil! Haydi prensim, şahım benim! En hızlı biziz, en güçlü de biz!"

Uraz artık kendinin değil, benliğinin derinlerinden fırlamış ve her şeye hâkim, onu alıp götüren bir iblisin sesiyle böyle şakıyor, böyle bağırıyordu.

Direğe ilk Cahil ulaştı. Mezar-ı Şerif ve Maymana çopendozlarından daha ince yapılı ve daha çevik atlara binmiş, yeşil beyaz gömlekleriyle bir yabanarısı sürüsünü andıran, daha ufak tefek ve daha hareketli Katagan çopendozları içinde atını en hızlı sürenleri bile Uraz'ı uzaktan izliyorlardı. Uraz, dörtnala direği dolandı ve tekenin ilk menzili aştığını üç ilin çopendoz başkanlarına, şah temsilcisine ve seyirci kalabalığına iyice gösterebilmek için hayvan leşini bayrak gibi salladı. Sonra, ölü tekeyi tekrar eyerine kıstırarak, bir fersah ötedeki ikinci direğe ulaşmak için atını batıya doğru mahmuzladı.

O zaman, Uraz'ı kovalamak için boşuna çırpınacak yerde onun dönüş yolunu kesmeyi tercih etmiş binicilerin kendine doğru geldiklerini gördü. En azından yirmi atlıydılar.

Uraz, üzerine gelen bu kalabalığı sıyırıp geçebileceğine nasıl inandı? Yine de bir denedi. Tüylerinin sürtüşünü oyluklarında hissettiği yumuşak, ıslak, kanlı ganimet Uraz için şimdi kendi öz varlığından daha üstün bir değer kazanmıştı; içinden yağ ve bağırsak sarkan bu tüylü deri uğruna artık bütün ustalığını, bütün benliğini ortaya koydu: Gençliğinde edindiği ve hiç bozmadan koruduğu o şaşırtıcı çeviklik ve hız; olgun yaşın sertleşmiş, yoğun kuvveti; eşsiz bir cambaz ustalığı; otuz yıldır oynanan oyunların her sınavıyla zenginleşmiş, beslenmiş, bilinçlenmiş bir tecrübe ve en sonuncusu, bugün onu birdenbire kavrayıp ileri iten coşkun tutku. Onu seyreden üç buzkaşi başkanı hayranlıkla başlarını sallayıp kır sakallarını sıvazlıyorlardı. Uraz'ın böyle oynadığını hiç görmemişlerdi. Ve çok gerilere giden anılarında böylesine şaşırtıcı bir oyuncu da hiç yoktu. Uraz saldırıyor, kaçmıyor,

aldatmacalara başvuruyor, dönüyor, sonra da hasımları arasından sıyrılıp çıkıyordu. Kimini yere yıkıyor, kiminden kaçıp kurtuluyordu. Atının bazen sağ böğrüne, bazen sol böğrüne kayarak, atı şahlandığı zaman da boynu üzerinde dikilerek, gerektiğinde ise karnı altında gözlerden silinerek saldırılara meydan okuyor, hileleri boşa çıkarıyor ve tekeyi elden bırakmadan boyuna ilerliyordu. Cahil, hayran olunacak bir şekilde ona yardım ediyordu. Sadece hızı ve kuvvetiyle değil, ondan da fazla, içgüdüsü ve zekâsıyla Uraz'ın öbür yarışmacılara üstün gelmesini sağlıyordu. Uraz'ın her isteğini, verdiği her işareti yerine getirmekle kalmıyordu. Her an efendisinin umduğundan fazlasını başarıyordu. Kuvvet bakımından olduğu kadar ustalıkta da. İster çarpışmada, kaçınıp sıyrılmada, kurnaz aldatmacalarda, ister beklenmedik saldırılarda. Daha da iyisini başarıyordu. Hatta Uraz'ın isteklerini bütün gerekleriyle yerine getirmenin Cahil'e yetmediği bile söylenebilirdi. Önceden sezip önlemek de yetmiyordu. Kendisi oyunlar icat ediyordu. Kendi başına ve kendisi için oynuyordu buzkaşiyi. Yanılmaz bir içgüdüyle.

Bunu gören Uraz, "Ey Cahil, sen büyük bir çopendozsun!" diye düşündü.

Aldatmacaları onların sıyrılıp kurtulmalarını sağlamakla beraber, yavaşlamalarına, yoldan sapmalarına da sebep oluyordu, öbür atlıların çoğu dönüşte yollarını kesmek için yetişmişlerdi bile.

Atlı sürüsünün gürültüsü, soluğu üzerlerindeydi. Onları hemen o an yarıp geçmeleri gerekiyordu.

Önlerinde yolu kesen hareketli rakip perdenin zayıf noktasını hangisi sezdi ve hangisi, sadece iki atlının, hem de en korkulacak atlılardan ikisinin tuttuğu dapdaracık toprak parçasını seçti? Uraz mı? Cahil mi? Her ikisi birden mi? Uraz'ın hayvanı dürtmesine gerek kalmadı.

Uraz ile Cahil'i karşılamaya koşan iki çopendoz cepheden saldırıya geçmediler çünkü kendilerininkine göre çok güçlü ve çevik olan bir atı durduramaz, onun atılımına dayanamazlardı; yakalamak, Uraz ile atını çelmelemek için her biri bir yandan geldi. Bir zafer çığlığıyla ikisi birden avlarına uzandılar. Tam o anda Cahil arka ayakları üzerinde dimdik yükseldi, kişneyerek başını soldaki hasmına çevirdi, hasmın elini dişleriyle ezdi. Uraz ise, aygırdan kopmuş gibi üzengileri üzerinde ayağa kalkarak kamçısının sapını hasım çopendozun tam göğsüne indirdi. Çopendoz, eyerden aşağı yuvarlandı.

"Tekeyi ikinci direğin etrafından da ben dolandıracağım," diye düşündü Uraz.

Uraz'ın çevresinde apansızın kas ve etten bir duvar belirdi. Uraz başını kaldırdı ve kendinden epeyce yüksekte, Korkunç Maksud'un gözlerini gördü; tamamlanmamış hissini verecek kadar ablak suratında kısık gözleri ip gibi incelmişti. Uraz'ın kendisini ne denli küçümsediğini bilen Maksud'un gözlerinde, doyurulmak üzere olan bir kinin yabanıl mutluluğu okunuyordu. Cahil, yolunu kesen ve boy bos bakımından kendisiyle eşdeğer olan ata karşı bir hareket yapamadan, Maksud'un kocaman eli Uraz'ın ensesine inip onu içine kepek doldurulmuş bir kukla gibi eyerden kaldırdı ve serbest eliyle de teke leşini yakalayıp bağırdı:

"Aa!.. Sen de oyunu herkes gibi oynamaya karar verdin demek! Öyleyse al sana, sümsük yer cücesi!"

Dev çopendoz, Uraz'ı elinden bırakıverip yere düşürdü; atını mahmuzladı, kamçıladı, dörtnala ikinci direğe yöneldi, içi boşalmış, sersemlemiş, her türlü duygu ve refleksten yoksun Uraz, Maksud'un ardından bakakaldı. Yanağına bir yele sürtündü. Cahil'in nemli, kıvılcımlı, sabırsızlanan gözleri Uraz'a dikilmişti. Uraz titredi. Eşi benzeri olmayan bir aygırdan alaşağı edilmişti, hem de nasıl!

Aygırının önünde onuru kırılmıştı. Daha da dayanılmaz bir düşünce aklına geldi o sıra. Tursen hiçbir zaman...

Ancak genç bir erkeğin başarabileceği bir sıçrayışla eyere atladı. Mahmuzları Cahil'in böğrünü yardı. Kamçısı derisini kesti. Tekenin ardından değil, Maksud'un canını almak için koşuyordu.

Dev çopendoz pek uzaklaşmış değildi. Ona birer birer asılmaya kalkan üç Katagan atlısından kendisini çekip kurtarması gerekmişti. Kataganlılar küçük ve hafif ama zorlu ve inatçıydılar. Her bir karşılaşma Maksud'a zaman kaybettirmişti. Şimdi batıya doğru kaçıyordu. Onunla karşılaşmaya. Uraz, ona yetişebileceğini kesinlikle biliyordu. Cahil, kovaladığı at kadar güçlüydü, hızda ise ondan üstündü. Ayrıca, Uraz, Maksut'tan yarı yarıya hafifti ve kendisinin, bindiği atın bütün yeteneklerini işe koşmakta bozkırlarda bir eşi yoktu. Bütün çopendozları geçebilirdi: Bunu düşününce soluğu rahatladı. Maksud'a yetiştiğinde yalnız olmalıydı. Çatışma sırasında isteminin şiddetini, öldürücü öfkesini kıracak, güçlük çıkaracak başka gövdeler –insan veya hayvan– bulunmamalıydı, istediği oldu da işte!.. Kendisi ile Maksud arasında hiç kimse yoktu artık... Ve aradaki mesafe eriyordu... Eriyordu...

Birden, Cahil'i gemleyerek, kovalamadan vazgeçecek gibi oldu. Maksud'a yetişince ne yapacaktı? Nasıl öldürecekti onu? Mezar-ı Şerif'in bu devine karşı elleri, kamçısı ne işe yarardı? Ah, bir bıçağı olsaydı! Eskiden çopendozların olurdu; aman nedir bilmezdi onlar; dizginleri ve kolanları kesmeye izin vardı o zamanlar!

Mamafih Cahil dörtnala koşusunu sürdürüyordu. Ganimet erişebileceği kadar yakındı. Cahil yine kendisi için oynuyordu. Uraz bir kurt sırıtışıyla gülümsedi. En iyi silah Cahil'in kendisiydi. Ondan yararlanmak için düşünmeye gerek yoktu. Düşünce yerine içgüdüsü işi başardı. Maksud'u atının sağ yanından görüyordu, o yanda-

ki bacağını kurtardı, sonra sola doğru aşağıya kaydı, ardından tek ayağı üzengiye takılı, atın yelesine tutunarak Cahil'in sol böğrüne yapıştı, yamyassı oldu. Cahil'in kulağı dibinde –tam kulak deliğine– gırtlağından çıkarabildiği en tiz en çılgın çığlığı attı. Cahil büyük bir atılımla ileri sıçradı. Uraz soluk almadan uluyor, uluyordu. Aynı zamanda bu ileri atılışı çapraz bir çizgi üzerine yöneltiyordu. Çarpışma ânında Cahil'in omzu Maksud'un atının tam çenesine gülle gibi vursun diye.

"At birden yıkılacak, Maksut da onunla birlikte. Kaba kas yığını zavallı bedeni çiğnenecek, ezilecek, paramparça olup ayaklar altında pelteye dönecek."

Uraz böyle düşünüyor ve Cahil'in kulak zarını patlatacak çığlıkları gittikçe tizleşiyordu.

Maksud çığlıkları işitti. Başını çevirdi ve o korkunç adam korkuya kapıldı. Bu çılgın, büyümüş gözler ve burun delikleri! Binicisi olmadan, kendi heyecanı, kendi öfkesiyle üzerine doğru koşan bu yabanlaşmış, bu kudurmuş hayvan... Maksud, çarpışın hızını kesmek için, tekeyi tutan kolunu ileri doğru uzattı. Bu kol öyle kalın, öyle ağır ve sertti ki, Cahil'i yolundan saptırdı. Bir an meselesi. Ama işte o anda Uraz, eyerin üstüne sıçrayıp doğruldu ve ince topuklu çizmesinin bir vuruşuyla Maksud'un bileğini kırdı.

Parmakları gevşedi. Teke leşi kayıp kurtuldu. Uraz atını koştururken tekeyi yakaladı, Cahil'i ileriye doğru sürdü. Maksud, garip, dayanılmaz bir acıyla sarkan kırık eline bakıyordu.

* * *

Uraz, ganimeti ikinci direğin etrafından da dolandırdı. Dönemecin sonunda çopendoz kalabalığı yine onu bekliyordu. Bu kez –başıboş kalıp düzlüğe dağılmış atla-

rını seyislerin bağıra bağıra çağırdıkları yaralanan ve sakatlanan biniciler hariç– bütün çopendozlar Uraz'ın önünde toplanmıştı. Son sınırına varmış çılgın bir öfke hepsinin içini kemiriyordu. Sınavın son bölümüne gelmişlerdi. Bundan böyle, tekeyi elinde tutan kimse, her ne yoldan olursa olsun Adalet Halkası'na erişmek gücünü, ustalığını, şansını kendisinde bulursa, Şah Buzkaşisi'nin galibi olacaktı.

Oyunun açılışındaki boğaz boğaza kavga yeniden başladı. Yeniden teke postu, şahlanmış atlar arasında ve bir başlıklar, yeleler, kamçılar, kayış ve kurşun parçalarıyla paralanmış terli yüzler kasırgası içinde elden ele uçtu. Sonunda, bir atlı kaçıp kurtulmayı başardı. Bu, Uraz değildi, öbürleri gibi Uraz da atlının ardına düştü. Ve öbürleri gibi o da her kovalamaya, atılıma, engellemeye, saldırıya katıldı. Teke postu parmakları arasına giriyor, çekip almıyor, tekrar geliyor, tekrar kurtuluyordu. Bütün bunların Uraz için artık hiç önemi yoktu. Bir tek isteği vardı: vurmak, hiç durmadan vurmak.

Kovalama ve geri çekilme, geçit verme ve engelleme, teker teker karşılama ve kitle saldırısı, bütün bunlar arasında bağrışan kafile yine de hedefi gösteren sönmemiş kireç halkaya doğru ilerliyordu. Sonunda, güneşte parlayan halkayı gördüler. Bu sırada teke Maymanalı bir çopendozun elindeydi. Şansını deneyip sıyrılmaya çalıştı. Birden yanı başında Kataganlı bir atlı belirdi, tekeyi çekip aldı ve halkaya doğru dörtnala yöneldi. Birkaç adım daha Adalet Halkası'nın menzili içinde olacaktı. Ama başıboş koşan sahipsiz atın yolu üzerine çıkması, onu hafiften yön değiştirmeye zorlayarak az bir zaman kaybettirdi. Bundan kurtulunca da bir düzine çopendoz halkaya ulaşmasını önlediler. Onu sarmak, elinden ganimetini almak isteyenlerin nal seslerini duydu. Zafere bu kadar yaklaştıktan sonra bu durumu kabul edemezdi, yok, ede-

mezdi. Atını mahmuzlayıp tribünlerin önüne geldi. Çopendoz sürüsü peşindeydi. Ondan nasıl kurtulurdu? Büyük çadırları koruyan geniş hendeğin üzerinden mi atlasındı? Onur konukları binicinin büyümüş ve yabani gözlerinde bu isteği öyle açık seçik gördüler ki, hepsi sıraların üstüne yığıldılar. Son anda, gömleği beyaz üstüne yeşil çizgili binici, hendeğin genişliğinin bütün umutları kırdığını, en usta bir atlayışın bile hendeğin beton kenarlarında kemiklerinin kırılmasından başka bir sonuç vermeyeceğini anladı. Bunun üzerine, ardında tüm çopendozlar, hendek boyunca doludizgin gitti. Tribünlerde oturanlar, yarışanların hızından, yüzlerinden, bağrışmalarından anladılar ki, bozkırların bu atlıları ellerinden gelse, içler acısı tüylü bir post parçası için kendi şahlarını bile çiğnemekten çekinmeyeceklerdi.

Kovalanan çopendoz şeref tribünlerini geçince, üzerlerine insan yığılmış, binlerce sallandırılmış sarık ucunun rüzgârda uçuştuğu bir kamyon duvarıyla karşılaştı. Kataganlı binici için ancak iki çıkış yolu vardı: sol yanında, düzlüğün kenar kısmı. Ama orada, ağır kamyonların üzerine itilip kıstırılmaktan kurtulamazdı. Sağ yanında ise, Kâbil yoluna açılan kısa ve dar bir geçit. Kataganlı yola çıktı. Yolu, bütün genişliğince, şah ve maiyetinin arabaları kaplamıştı. Dizi dizi arabaların arasından geçti, son sıradakilerin üzerinden atladı ve kendini tepenin önünde buldu. Düzlüğün hemen bitimindeki tepenin üstü, arasına barakalar, çadırlar, sergiler ve kocaman bakır semaverler serpilmiş, hıncahınç bir halk kalabalığıyla örtülmüştü.

Çopendoz hiç düşünmedi. Mahmuzlarının bir dürtüşü ve kamçısının şaklayışıyla kalabalığın içine daldı. Ardındaki atlılar da hiç duraksamadılar. Atlıların akını tepeyi sildi süpürdü. Dümen suyunda meyveler, semaverler, tahta parçaları, sarıklar, sandallar havaya fırladı. Atlıların dokunmadığı insanları da onların önünden ka-

çışanlar yere yıktı. Dehşet çığlıkları ve insan sesine benzemeyen ulumalardan oluşan gürültü, sanki toprak ve kayaların bir yakınmasıymış gibi, tepenin üstünde asılıp kaldı.

Kovalayanlar arasında Uraz yoktu.

Hayvansı öfkesi kendiliğinden tükenecek zamanı bulmuş muydu? Yoksa, kırmızı kadife üzerine kabartma bir resim gibi duran başı tanımış olması mıydı? Şah çadırının önünde Uraz birden kendine gelmişti.

Usta bir el hareketiyle Cahil'in gidişini yavaşlattı; çopendoz sürüsü tepeye giden geçide daldığında Uraz peşlerinden gitmedi.

Orada, tepede, dehşete kapılmış kalabalık bağırıyordu da bağırıyordu. Uraz atının başını çevirdi. Binlerce ve binlerce insanın itişip kakışması arasında Kataganlı atlıyı yakalamanın olanağı yoktu. Uraz onu tepenin eteğinde, şeref tribünlerinin ve onları koruyan hendeğin arkasında, pusuda beklemeli ve birden baskın vermeliydi.

Yanı başındaki ışıltılı kireç halkaya varabilmek için tekeyi elinde tutan atlı şuradan, Uraz'ın yakınından geçmek zorundaydı. Çevrede, bir kolu kırmızı bir çevreyle askıya alınmış, atı üstünde amaçsız, bir aşağı bir yukarı gezinen irikıyım bir tek çopendoz vardı: Maksud.

Uraz kendi kendine, "Artık hiç kimse için korkunç değil," diye söylendi umursamazlıkla.

Uraz yeniden her zamanki tutumuna girmişti, insanlar onun için oyunun öğelerindendi sadece. Cahil'in boynuna eğildi, hafifçe dokunarak hayvanı hazır olmaya uyardı.

Her şey Uraz'ın öngördüğü gibi oldu. Kataganlı yola, Kâbil yoluna çıktı; yolu bir atılışla geçip hedefe yöneldi. Uraz pusuda beklediği yerden fırladı; Kataganlı saldıranın kim olduğunu, nereden çıktığını anlayamadan ve

öbür çopendozlar, en önde gelenleri bile, yanlarına varamadan Cahil Kataganlının atına zorlu bir hamleyle çarptı. Yeşil çizgili beyaz gömlek giymiş binici eyerin üzerinden kaydı, sonra dengesini bulmaya çalıştı. Bu iki hareket arasında Uraz tüylü postu kapmış ve tek başına hedefe yönelmişti. Oraya varınca, Adalet Halkası'nın ışıltılı çizgisinde durdu, tekeyi tutan kolunu yukarı kaldırdı. Atmak için bir davrandı. Baş döndürücü "Helal" çığlığı gırtlağından dışarı fırlamaya hazırdı. Tam o sırada kocaman bir el tüylü posta yapıştı: pas rengi bir ceketten –Mezar-ı Şerif'in rengi– uzanan bir el, Maksud'un sağlam sol eli. Uraz'ı engellemeyi başaramadı ama ona eşlik etti, tekeyi halkanın ortasına atan harekete katıldı.

Bir anlık bir bozgun, bir sessizlik oldu. Sonra, bir atılışta Maymana'nın ve Mezar-ı Şerif'in çopendozları yara bere almış, tere batmış, ak köpüğe bulanmış hayvanlarını şah çadırının önüne sürdüler. Kırk atlı hep bir ağızdan yabanıl bağrışmalarla beton hendeğin öte yanındaki şaha seslenmeye başladı. Kırbaçları havada şaklıyordu. Pas rengi ceketlilerle sırtlarını yıldız biçimi beyaz postların işaretlediği insanlar, zaferin kendilerine tanınmasını aynı hırsla istiyorlardı.

Maymana çopendozları, "Biz kazandık!" diye bağırıyorlardı. Mezarlılar tekeye öyle bir dokundular, o da tam son anda. "Hırsız köpekler! Arsızlar, yüzsüzler!" diye bağırıyorlardı.

Mezar-ı Şerifliler de, "Ayıp! Yalan!" diye bağırıyorlardı. "Tekeyi asıl tutan Korkunç Maksud'du. Onun eli attı tekeyi!"

Her iki ilin, yaşları ve mevkileri dolayısıyla saygıdeğer buzkaşi başkanları ellerindeki kamçıları sallayarak meydan okuyorlardı. Atların kaldırdıkları kalın toz bulutları şah çadırına giriyordu. Şah bu bulut arasından kıvranan, yırtınan, haşin ve korkunç insan şekilleri; kafa

tutan, küfreden, lanetler yağdıran kan ve çamura bulanmış maskeler görüyordu.

Şah elini kaldırdı. Her şey sustu. Sonra konuştu:

"Adalet uyarınca, ödül paylaşılsın. Kararım budur. Şerefin yarısı Maymana'ya, yarısı Mezar-ı Şerif'e. Oyun yeniden başlasın."

Çopendozlar bekliyorlardı. Yeni bir tekenin öldürülüp başının kesilmesi zaman aldı. Binicilerin en zenginleri bu aradan yararlanarak atlarını yenilediler. Öbürleri, susuzluklarını gidermek için seyislerinin uzattıkları karpuz dilimlerini, üzüm salkımlarını iştahla dişlediler. Bazıları da gruplar halinde yere uzanmış, atlarının dizginlerini kollarına dolamış, sigara içiyorlardı. Buzkaşi başkanları ise atlarından inmeden, her biri kendi ilinin çopendozlarına çıkışıyordu. Onlara, son oyunda yaptıkları gibi, tek başlarına birer yalnız kurt oyunu oynamaktan vazgeçmelerini, kendi zaferleri için değil, geldikleri bozkır parçasının zaferi için, ekip halinde yarışmalarını öğütlüyorlardı.

Uraz, Cahil'in üstünde bir kenarda duruyor, Mukhi de hayvanı baştan aşağı siliyordu. Uraz'ın gözleri karlı dağlara dikilmişti. Osman Bey'in malikânesi şu doruklaın ötesinde, uzakta, çok uzaktaydı. Şahın kararı haklı mıydı, haksız mı? Ne önemi vardı! Şahtan sancağı alıp Tursen'in önüne koymaktan onu alıkoyamayacaktı ki...

Başsız tekeyi sürükleyip götüren iki asker geçti.

* * *

Teke iki direğin de çevresini dolanmıştı. Boğaz boğaza kavga artık hedeften yüz elli ayak ötede geçiyordu. Tekeyi kapıp kaçacak atlı her şeyi umut edebilirdi.

Uraz kavgayı hesaplı, doğru bir mesafeden gözlüyordu. Her zamankinden çok daha sıkı oynamıştı. Ne

tehlikesi ne de şanı olan bir oyun, yalnız bulduğu binicilerin elinden tekeyi kapmış, öbürleri yanına varınca da gerçek bir çatışmaya girmemişti. Şimdi, üzengilerden dizginlere kadar bütün vücudunda, kendisini çok tehlikeli kılan o soğuk nöbetin yayıldığını duyuyordu.

Uraz, Bagrami Düzlüğü'nü kuzeyde sınırlayan mavili pembeli köye, güneyde uçuşan kumaş parçalarıyla örtülü tepelere, yaya ve atlı polisler, askerler ve konuklar arasında Zahir Şah'ın oturduğu tribünlere, berrak ve ince havaya, dağlara ve dağlar yönünde, bu yükseklikte ovadakinden daha kısa olan günlük yolunun sonuna yaklaşmış güneşe bakıyordu. Aynı zamanda, günün en sert kavgasını da bir an olsun gözden kaçırmıyordu. Çopendozlar, kuşkusuz biliyorlardı ki, bugün bir başka çatışma daha olmayacaktır.

Uraz, daha önceleri de birçok defa kendi kendine sorduğu gibi, bu saldırıların neden sonsuza dek sürüp gitmediğini soruyordu. Omuzların, göğüslerin ve hayvan sağrılarının bu dalgalanışı içinde hasım taraflar birbirine eşitti, atları da. Yine de, her zaman, içlerinden birisi ansızın tüylü deriyi kapıyor, eyerine yerleştiriyor, kendine bir yol açıp dörtnala uzaklaşabiliyordu. Şimdiki çatışmada bunu kim başaracaktı?

Bu kişi kendi takımından bile olsa, Uraz zaferi ona bırakmamaya kararlıydı. Böyle bir günde kendisinden başka hiç kimsenin o kutsal çığlığı atmaya hakkı yoktu: Helal! Helal!

İşte, kendi üzerine dolanıp hiç ayrılmamacasına birbirine geçmiş görünen kalabalık birden yarıldı ve atını bir sağa, bir sola sürüp bütün gücüyle çevresindekilere vurarak kendisine yol açan bir çopendoz göründü. Şaşırtıcı bir kurnazlık, ustalık ve çeviklikle, kendisini serbest alandan ayıran son sıradaki çopendozlardan da sıyrıldı. Birden ortaya fırladı. Hayvan kendisine siper olsun, pe-

şinden gelenlere karşı korusun diye onun sol böğrüne yatmış, yapışmıştı; serbest eliyle de porsumuş tüylü deriyi yerle bir sürüklüyordu. Kireçle çizilmiş halkaya kadar boş olan alana ulaştı, atını hedefe yöneltti ve insan sesine benzemeyen uzun bir çığlık attı. Zafer çığlıklarının tizliğinde bir çığlık.

Bu, Uraz'ın dizginlerini gevşetmesine yetti. Cahil yeniden taptazeydi. Efendisinin onu alıkoyduğu dövüşün gürültüsü ve korkusu Cahil'i yeniden kızıştırmıştı. Bütün gücünü topladı.

Mezar-ı Şerifli binici amansız bir kamçılamayla atını sürdü. Hedef yakındı. Ama boşuna. Büyük aygır onun atından çok daha hızlıydı. Birkaç sıçrayışta ona erişti. Kudurgan bir yarışma içinde iki atlı yan yana ilerlediler.

İşte o zaman Uraz, kovalamanın başladığı andan beri kendini hazırladığı harekete geçti: Bu büyük bir hünerdi, buzkaşi oyununun en güzel ve en zor hüneri. Yarışmanın en hızlı noktasında, yalnız bir topuğu bir üzengiye takılı ve kolları öne doğru uzanmış, hayranlık uyandıran bir dengelenmeyle dengelendi, iyi nişan almıştı. Elleri teke postunu buldu, yakaladı, atılımın ve düşüşün hızıyla daha da güçlenen bu eller avını kapıp götürdü.

Uraz'a, avıyla birlikte yeniden eyere oturmaktan ve hedefe koşmaktan başka yapacak iş kalmamıştı, bu yeniden yerine oturuş bütün seçkin çopendozların bildiği bir şeydi. Uraz ise çopendozların en iyisi olarak tanınıyordu.

Uraz yeniden doğrulurken, birden, kasları üzerindeki kontrolü yitirdiğini, aksak, porsumuş, güçsüz sallandığını hissetti. İlkin ne olduğunu anlayamadı. Yere düştüğünü, yüzü kuru otlara sürtünerek bir bohça gibi sürüklendiğini fark edince de üstüne aptalca bir şaşkınlık çöktü. Ama ayağı hâlâ üzengideydi. Oraya dayanıp Cahil'in yelesini yakalayarak kendini yerden kaldırabilir, doğrulabilirdi. Ama ayağı ile dizi arasında artık hiçbir bağlantı,

hiçbir alışveriş kalmamıştı. Demek ki, bir burkulma, bir incinme, sinirlerin veya kasların bir zedelenmesinden daha önemli bir şey olmuştu. Uraz'ın başına birçok kez buna benzer haller gelmişti ama hiçbir zaman, atın üstüne sıçramasına ve kazanmasına engel olmamıştı. Şimdi ne oluyordu öyleyse? Nasıl oluyordu? Ve niçin?

Uraz'ın daha fazla düşünmeye vakti olmadı. Cahil birden durmuş ve bunun sarsıntısıyla Uraz'ın ayağı üzengiden kurtulmuştu.

Aynı anda düzinelerce atın nal sesiyle kudurmuş bağrışmalar kasırgası kafasının içinde yankılanır gibi oldu. Katagan, Maymana ve Mezar-ı Şerif takımları Uraz'ın hâlâ tutmakta olduğu teke kalıntısı üstüne hep birden saldırıyorlardı.

Uraz, "Bu saldırı beni de şu teke postu gibi çiğnenip hamur olmuş ete döndürecek," diye geçirdi içinden. Yine de onu elden bırakmayı bir an bile düşünmedi. İçinde hiç korku yoktu. Hiçbir şeyden, hele ölümden hiç korkmuyordu. "Sonum geldi," diye düşündü. "Bu, Tursen'e o kadar övündüğü geçmiş zamanları anımsatacak, iyi bir çopendoz ölmeden gerçek bir buzkaşinin oynanmadığı zamanları."

Bağrışan kudurgan sürü Uraz'ın üzerine çullandı. Ama amacına erişemedi. Cahil, Uraz'ın üzerinde durmuş, titreşen sütunlara benzeyen bacakları arasında onu koruyor, siperde tutuyordu. Hayvan sağrılarına, göğüslerine, tırnaklarına, dişlerine karşı Uraz'ı savunuyordu. Uraz da teke postunu her zamankinden daha sıkı tutuyordu.

Bu uzun süremezdi. Uraz'ın parmakları kamçı saplarıyla vurula vurula kırılmıştı. Eyerlerinden baş aşağı sarkmış biniciler, Cahil'in bacakları arasından uzanıp, Uraz'ı kemerinden, saçlarından dişliyor, bazıları da hırsla teke postunu çekiştiriyordu. Sonunda, çopendozlardan

biri kanı akmış, içi boşalmış, sertleşmiş teke kalıntısını çekti aldı. Öbürleri hemen onun üzerine atıldılar.

Ancak o zaman Uraz yenilginin utancını duydu ve bu utancı yaşayacağını anladı. Bir yerlerden bir canavar düdüğünün yakınması duyuldu, büyüdü, yaklaştı. Üzerinde bir Kızılay bayrağının uçuştuğu bir ambulans yaralı çopendozu alıp götürdü.

Adalet Halkası'ndan doğru kısık, kendinden geçmiş bir ses, kendi çığlığıyla coşarak bağırıyordu:

"Helal! Helal!"

Uraz kırık bacağına öfkeyle vurdu, acı, düşünmesini engellesin diye.

* * *

Hastane, Kâbil'in varoşlarında çiçek dolu büyük bir park içindeydi. İyi donatılmıştı. Uraz'ı candan ve ilgiyle karşıladılar. Şah, çopendozları kendi konukları saydığını bildirmişti onlara.

Ameliyat odasında, Kâbil Üniversitesi'ndeki Fransız profesörlerin öğrencisi olmuş genç asistan, Uraz'a, incikkemiği kırığını düzeltip alçıya alacağını söyledi.

"Kısa zamanda bacağını tamamen kullanabileceksin," dedi.

Uraz hiç ses çıkarmıyor, hiçbir şey anlamıyor, hiçbir şeye inanmıyordu artık. İçinde, utançtan başka hiçbir şeye yer yoktu. Adı olmayan, sonsuz bir utanç.

Ambulans, hastabakıcıların vücudunu ellemeleri... Bozkırda ona böyle davranmaya hiç mi hiç cesaret edemezlerdi. Bozkırda, bir arkadaşının omzuna asılarak tek ayak seke seke atına kadar gider, evine, yurduna bir binici gibi, bir erkek gibi varırdı. Herkes gibi çapan giymiş bir çıkıkçı veya sihirli formüllerle hastaları iyileştiren bir şifacı gelir ve her şey gizli kapaklı, adabıyla olur biterdi.

Burada ise biçimsiz bir demir karyolaya boylu boyunca uzanmış yatıyordu; beyaz gömlekli genç bir adam, sanki Uraz âciz bir çocukmuş gibi, onun yerine her şeye karar veriyordu. En onur kırıcı olanı da, Avrupalı bir kadının onu soyması, yaralı ayağının kıllarını tıraş etmesiydi. Bütün bu onur kırıcı işlerin yanında ameliyatın verdiği acı hiç kalırdı.

Sonra Uraz'ı, yataklara uzanmış zavallıların doldurduğu pis kokulu geniş bir salondan geçirdiler, hepsinin gözleri Uraz'ı yatağına kadar izledi. Uraz'ın yatağı hiç değilse köşede, parkın çiçek kokularını ve akşam serinliğini içeri alan yarı açık bir pencerenin yanındaydı. Çopendoza saygı göstererek bir başka hastayı bu yataktan taşımışlardı.

Orada Uraz başına gelen felaket üzerine düşünme fırsatı buldu. Kusuru kendinde bulmak bir an bile aklından geçmedi. Onun çapında bir çopendoz için bu olanaksızdı. Bir rastlantı mıydı? Uraz için rastlantı diye bir şey yoktu. İradesinin, aklının dışında kalan her şey, son derece alıngan ve öç almakta eli tez cinlerin, şeytanların, gizemli güçlerin işiydi. Bugün onların öfkesini hak etmiş miydi kendisi? Aptes alırken sol elini mi kullanmıştı? Yoksa buzkaşinin, oyunun seyrini tayin edici önemli bir ânında, daha önceki atlarının hepsinde olduğu gibi Cahil'in de boynunda asılı olan, içine talih otu konmuş eski meşin keseye dokunmayı mı unutmuştu? Uraz belleğini ne kadar yoklasa da, kendine kusur bulacağı, herhangi uğursuz bir hareketini hatırlamıyordu. Ancak birisi büyü yapmış olabilirdi o halde. Ama hangi düşmanı? Hangi kıskanç?

Uraz, sabırsız bir hareketle kımıldadığında, sol bacağında garip bir ağırlık duydu, örtüyü, çarşafı hemen kaldırdı: Alçıyı gördü, titredi. Bir insanın bedeni üzerinde bundan daha uğursuz bir nesne düşünülemezdi. Küçük

bir tabut! Uraz, Maymana çopendozlarını tedavi eden ay yüzlü bakıcının heybesinden çıkardığı, ayrı ayrı töresel hareketlerle ve gerekli efsunlarla takdis edilmiş merhemleri, balsamları, şifalı otları, kısrak sütünde bırakılmış yılan derilerini, kurt dişlerini, ince toz halinde dövülüp koç boynuzu içine konulmuş akrep iğnelerini, bütün o etkisi şaşmaz ilaçları esef, sevgi ve umutsuz bir özlemle düşündü.

Bu Kâbil'in insanları deli miydi, yoksa ona karşı düşmanca maksatları mı vardı? Uraz'ın dudakları kupkuruydu, yanıyordu. Alnı ve saçları sıkıntıdan tere batmış, sırılsıklam olmuştu.

Örtüyü ve çarşafı birden üstüne çekti. Bacağının kıllarını tıraş etmiş olan Avrupalı kadın yaklaşıyordu. İriyarı, güçlü kuvvetli, henüz genç bir kadındı, yüzünde dingin, baştan çıkarıcı bir neşe vardı. Bu, Uraz'ı daha da tiksindirdi. Kadın onunla zar zor Afganca konuştu. Uraz, söylediklerinden bir şey anlamadı. Yanındaki yatakta yatan bir lise öğrencisi ona tercümanlık yaptı. Çok geç olduğu halde, özel izinle Uraz'ın bir ziyaretçisi içeri alınmıştı.

Mukhi, üzerindeki bakışlardan tedirgin, boyunu kısaltmak istercesine başını omuzları arasına gömmüş, salonu geçti. Ama Uraz'ın önüne gelip de öbürlerinin hepsine birden arkasını dönünce, koca seyis, ablak yüzünde kulaklarına kadar yayılan bir gülümseyişle doğruldu:

"Peygamber efendimizin seni koruduğunu, çok yakında eski haline döneceğini öğrendim," dedi.

Sonra bir solukta ekledi:

"Cahil ahırda, suyu verildi, tımar edildi. Yatağı iyi, yulafı da iyi, hemen hemen bizdeki kadar iyi."

Uraz, haşin sordu:

"Kim 'Helal' diye bağırdı? Mezar-ı Şerif mi, Katagan mı?"

Mukhi'nin iri gülüşü salonda gümbürdedi.

Uraz azarladı onu: "Kes sesini, eşekoğlueşek. Ne gürültü ediyorsun?"

"Ne Mezar-ı Şerif'ten ne de Katagan'dan birisi," dedi Mukhi. "Bizden birisi kazandı Şah Buzkaşisi'ni. Sevindin mi?"

Uraz dişlerini sıktı. En kötüsü başına gelmişti. Takımı, o olmadan zafer kazanabilmişti.

"Kim?" diye sordu.

"Salih!" dedi Mukhi.

"Nasıl olur? Onun atı bitikti."

Mukhi kocaman ellerinden birini tavana doğru kaldırdı:

"İçine doğmuş. Cahil'in binicisi yoktu ya... Salih, üzerine atlamış."

Uraz'ın vücudu baştan aşağı kasıldı, bacağının üzerindeki alçının ağırlığını yeniden duydu. Demek, küçük düşüşünün aracı kendi öz atı olmuştu. Hiçbir şey de diyemezdi. Aynı takımdan herhangi biri kendisininkinden daha iyi bir attan her zaman yararlanabilirdi, eğer binicisi artık o atı kullanamıyorsa.

Mukhi hâlâ gülüyordu, Uraz'a olan saygısından, sessiz gülüyordu:

"Çifte kısmetin varmış," dedi Mukhi. "Maymana şah sancağını kazandı, Cahil de bundan böyle senin artık."

Uraz hiçbir şey anlamayan bakışlarla onu süzdüğünden, irkıyım seyis yaralıya doğru eğilerek fısıldadı:

"Buzkaşiyi Çılgın At kazandı. O senin artık."

O zaman Uraz, Devletâbad Çarşısı'nda, bütün halk önünde, Tursen'in verdiği kesin sözü kelimesi kelimesine hatırladı:

"Eğer Şah Buzkaşisi'ni Çılgın At'ım kazanırsa, demişti Tursen, kazanması da gerekir, o anda ve ondan sonra oğlumun, yalnız onun, atı olacaktır."

Uraz, o gün ömründe ilk kez duymuş olduğu minnet ve sevecenliği de hatırladı. Ağzının içi o kadar acıydı

ki, içinden tükürmek geldi. Bozkırların en güzel aygırı artık onundu, ne var ki, başka bir binicinin sayesinde.

Hastabakıcı yine geldi. Elinde cıvadan yapılmışa benzer küçük bir tüp vardı. Uraz'ın yatak komşusu bunun bir termometre olduğunu söyledi ve ne işe yaradığını anlattı.

"Bu söylediğin doğru değil, olamaz, kimse, hayatta beni buna zorlayamaz..." Uraz, yastığa yaslanarak doğrulmuş, yanık, sarı benzi daha da sararmış, homurdanıyor, kekeliyor, utanç ve nefretten boğuluyordu.

Hastabakıcı, "Daha sonra bir Afgan gönderirim," dedi.

Mukhi kocaman yuvarlak başını sallayarak kadının arkasından baktı. Bu denli yakışıksız işler kafasını karıştırmıştı. Uraz'a döndü, dedi ki:

"Salih de, Maymanalı öbür arkadaşlar da bu akşam gelemedikleri için onları bağışlamanı istediler. Sarayda şölen var. Onları yarın burada göreceksin."

Uraz öfkeyle, "Hayır!" diye bağırdı. "Burada hiç kimseyi görmeyeceğim."

Özbekçe konuştukları, Kâbilliler de bu dili bilmedikleri halde Uraz sesini iyice alçaltarak fısıldadı:

"Giysilerimi ve Cahil'i al, gece yarısı penceremin dibine gel."

"Ama hastane kapısında askerler nöbet tutuyor," dedi Mukhi.

"Çapanımın cebinde para var, onlara yedireceğinden daha fazlası. Almazlarsa, duvardan atlarsın, sonra beni de geçirirsin. Bunu yapabilecek kadar boylusun. Gücün de yerinde. "

"Kalbinden geçenleri anlıyorum," dedi Mukhi.

* * *

Ateşten, ya da sancıdan uyuyamayan hastalar gece yarısı garip bir görüntüyle karşılaştılar. Köşedeki çopendoz yarı çıplak yatağından kalkmış, alçılı bacağını sürüyerek pencereye gelmiş, pencereyi açarak dışarı sarkmış ve gözden kaybolmuştu.

Mukhi, Uraz'ı usulca eyere oturttu. Uraz dizginleri eline aldı. Parkın aralık duran demir parmaklı kapısından çıktılar. Nöbetçiler, kulübelerinin içindeydiler. Parkı çeviren uzun duvarı arkada bırakınca Mukhi sordu:

"Seni izlerler mi dersin?"

"Kuşkusuz," dedi Uraz, "ama bana yetişemezler."

Uraz, Cahil'i durdurdu.

"Her şeyden önce kötü kaderimi değiştirmek gerek. Bir taş bul bana..."

Mukhi, çakıllı yoldan irice bir taş alıp getirdi. Uraz, alçılı bacağını uzatıp buyurdu:

"Şu tabutu kır bakalım bana!"

Mukhi var gücüyle vurdu.

Uraz, hiç beklemediği öyle keskin bir acıyla kavruldu ki, elinde olmadan dizginlere asıldı, Cahil'i şahlandırdı. Ama uğursuz kalıp da parçalanmıştı artık.

"Heybemde yazılı bir kâğıt bulacaksın," dedi Uraz Mukhi'ye, "Peygamberimizin sözleridir o. Devletâbad'da bir molla onu Kuran'dan benim için kopyalamıştı."

Mukhi kutsal kâğıt parçasını bulunca Uraz, "Onu yaranın üstüne koy ve kemerinle sar," dedi.

Dediğini yaptı.

İkinci bölüm

İĞVA

1

Çayhane

Kâbil'i dolanan yol uzun ve oralı olmayanlar için güç bir yoldu. Ama Uraz, hastaneden bir an önce ve hızla uzaklaşma telaşında olduğu halde, kentin içinden geçmektense o yolu izlemenin daha doğru olacağını düşündü. Birkaç gün içinde o kadar çok polis, o kadar çok devriye, o kadar çok kışla, subay ve resmî görevli görmüştü ki, ona bütün kent bir tuzakmış gibi geliyordu. Bütün bu insanlara ve daha bir sürü başkalarına onu kovalamaları, durdurmaları ve utanmaz yabancı kadının emrindeki şerefsiz yatağa sokmaları için buyruk gönderildiğinden emindi. Mukhi, onun bu inancını paylaşıyordu. Bu dünyanın büyükleri, kendi bozkırlarında, bir çopendozun, hatta ünlü bir çopendozun kaderinin pek az önem taşıdığını nasıl bilebilirdi?

Bir zamanlar Kâbil'in varoşlarını savunmuş ve şimdi de kimi tepelerin eteklerini dolaşıp, kimi yarların dibine inen sonsuz yıkık suru kendilerine kılavuz olarak aldılar. Suru dışından ve oldukça uzaktan izliyorlardı. Surun yüksekliği Uraz'ı rahatlatıyordu. Ona göre bu sur, ilk amacının tersine bir işe yarıyor ve onu kentten –çok büyük, çok kalabalık, çok gürültülü ve içinde hiç kimsenin kendisini tanımadığı kentten– koruyordu.

* * *

Kaçakların izlemek zorunda kaldıkları yamaçların arasındaki patika tekerleklerin derin izlerini taşıyordu; kaymış toprak parçaları ve düşmüş kayalarla kaplı belli belirsiz, düzensiz bir yoldu bu. Ama ayın ışığı yeterli, Cahil'in adımları güvenliydi. Hindukuş'un görkemli doruklarının sonsuz karları şafak renklerine büründüğü zaman, Mukhi arkasına döndü, eski surun en dıştaki uçları bile görünmez olmuştu.

"Kâbil çok geride kaldı," dedi.

"İyi yol aldık," diye yanıtladı Uraz.

Mukhi, "Ne at ama," diye sürdürdü konuşmayı.

Kocaman nasırlı avuçları aygırı şaşılası bir yumuşaklıkla okşuyordu. Cahil keyifle kişnedi ve seyis güldü, gür ve sonsuz. Bu kez Uraz göğsünde bu gülüşün bir biçimde yankılandığını hissetti. Şafağın ışıktan kanatları doruktan doruğa yayılıyor ve Uraz'a, yarasını, yenilgisini, utancını, hastaneyi ve geceyi yendiğini kanıtlıyordu. At üstünde yeniden kendi kendisinin efendisiydi. Kartallar uçmaya başlamışlardı. Biri hemen önünden havalandı. Hayra alamet...

Mukhi'ye, "Namaz için ineceğim," dedi. "Güneş doğuyor."

Mukhi sordu: "Eğilirsen daha kötü olmaz mısın?"

"Mesele değil," dedi Uraz.

"Allah yaralıları hoş görür," diyerek diretti Mukhi: "Büyük Tursen de biliyor; dinine çok bağlı olduğu halde ayakta namaz kılıyor. Sen de eyerinden inmeden bunu yapabilirsin."

Uraz'ı yeryüzünde hiç kimse karar verdiği bir şeyden döndüremezdi. Babasıyla boy ölçüşme isteği, sakatlıkta eşitlik değildi. Sağlam bacağını üzengide gerdi, öbürünü Cahil'in üstünden aşırdı, atın boynuna yaslanarak kendi-

ni doğrulttu, sağlam bacağını kurtardı ve üzerine bastı, dizini yavaş yavaş büktü, kırık bacağını uzatmadan önce iki elini yere dayadı. Başını toprağa değdirdi ve boş inançlarla karışık imanının bütün gücüyle dua etti.

Seyis, onun arkasında, yere kapanmış alçak sesle, güvenli bir çocuk gibi, kutsal ayetleri tekrarlıyordu.

İlk doğrulan Uraz oldu, dizlerinin üzerine inmesini sağlayan hareketleri tersinden tekrarlayarak başardı bunu. Şimdi daha güvenli olduğu için daha hızlı hareket edebiliyordu. Fazla hızlı... Kırık bacağı yere değdi ve bedeninin ağırlığının bir kısmı onun üzerine bindi. Kısacık bir an, ve çok hafif bir basınç. Ama yetmişti. Kırık kemiğin içinde bir şey çıtırdadı. Bacağından doğru o denli keskin bir acı duydu ki Uraz, "Fena düşeceğim," diye düşündü. Kendini koyuvereceğine ya da yardım etmesi için Mukhi'ye sesleneceğine Cahil'in yelesine yapıştı, kollarının gücüyle doğruldu, sağlam ayağını üzengiye geçirdi, hasta bacağını aygırın sağrısından aşırdı. Ancak ondan sonra dişlerinin arasından şöyle dedi:

"Sargıları sıkıla, Mukhi."

Seyis, sargıları çekmeden önce baldırı yokladı:

"Derinin üstünden, küçük bir kemik ucu elime geliyor, " dedi.

Uraz, "Namazdan sonra kötü bir şey olmaz," diye yanıtladı.

Kurtunkine benzer gülüşüyle güldü. Bir kez daha hükmedeceği bir şeyi vardı: acı. O âna kadar ağrısı sessiz, uyuşmuş ve yumuşak olduğundan onu rahatsız etmemişti. Şimdi ise ağrı sinirlerini testere gibi törpülüyordu. Ağrıya aldırış etmemek artık bir uğraşı, her an yenilenen bir zafer olmuştu.

Uraz bağırdı:

"Sıçra arkama, çabuk!"

Cahil keyifle yola çıktı.

Uraz, "Bütün buzkaşi boyunca alandaki atların hepsinden iyi koştu," diye düşündü. "Ve gece yarısından beri bir an bile dinlenmeden iki adam taşıyor. Yine de ne yorgunluk ne huysuzluk gösteriyor." Uraz, Cahil'in sağrısını okşadı. Aygır burnundan bir hırıltı çıkardı ve adımlarını açtı. Birden başını dimdik kaldırdı, kulaklarını dikti ve havayı derin derin kokladı. Atın böğürlerinde ince bir ter belirmişti. Adımları kuşkulu ve dikkatli olmuştu.

"Bir hayvan kokusu aldı galiba," dedi Mukhi.

Uraz, Cahil'i kasvetli, karanlık ve çıplak kayalar arasında döne döne uzanan patikaya zorladı. Bu kez iki adam birden büyük bir uğultu duydular. Anladılar. Hemen önlerinde, bir dönemecin gözlerden gizlediği büyük bir kuzey yolu uzanıyordu.

Merkezde, güneyden, doğudan, Kâbil'den, Peşaver, Gardez, Gazne ve Kandehar'dan, Hindukuş'un ötesindeki ovalarla bozkırlara giden tek yoldu bu. Ülke trafiğinin tümünü taşıyordu.

* * *

Mevsim sonbahardı; beş aylık kuraklığın sonuydu. Ve daha sabahın bu erken saatinde, sayısız tekerleğin, insan ve hayvan ayağının kaldırdığı toz ince bir örtü, hafif, kıpırtılı bulutlar halinde havada uçuyor ve tıpkı başka ülkelerdeki buhar ve sis gibi, yükselen güneşin ışınlarını yansıtıyordu. Bu dalgalanan, kısa ömürlü, tozlu tüllerin altında kamyonlar, insanlar ve hayvanlar gidiyor, yürüyor, kaynaşıyordu.

Birbirini izlemek, geçmek ve trafik düğümlerini çözmek için hiçbir kural yoktu. Her şey talihin, kişilerin, gururun, pısırıklığın, dikkatsizliğin ve kaderin oyununa bırakılmıştı.

Yoldaki karışıklık, kaos denecek kadar büyüktü. Aryan kabilelerini, İskender'in askerlerini, Buddha'nın mü-

ritlerini taşımış olan eski yolu her iki yönde giderek biraz daha eskiten Peştu, Tacik, Hazari, Özbek, Nuristanlı yayalar, atlılar, sürüler, kamyonlar ve kervanlar için bütün bağrışmalar, kişnemeler, melemeler, havlamalar, düdük sesleri, korna sesleri, motor hırıltıları, hepsi, tek bir uğultuydu...

Tüm bu farklı soydan insanın kendine özgü giysilerini, başlıklarını, donanımını ve yüz çizgilerini taşıyan bu karmaşık ırmakta ticaret, iş arama, sürülerin kışlık otlaklarına, insanların kendi kabilelerine dönüşü, macera peşinde koşma hep birden yer alıyordu.

Uraz ile Mukhi, büyük kuzey yoluna bakan tepenin üstünden, içine atılacakları bu ırmağı sessizce gözlediler, ikisinin de içinden Cahil'i ileri sürmek gelmiyordu.

Mukhi, sonunda saf bir şaşkınlık içinde, "Oysa bu yoldan gelmiştik," dedi.

Uraz karşılık vermedi.

Mukhi tekrar, "Gerçi sen Osman Bey'in o büyük, güzel motorundaydın. Bense kamyonla geldim," dedi.

Aygırın sağrısına vurdu.

"Cahil de öyle," diye ekledi.

Uraz yolun karşı yanındaki çorak topraklara, esmer, kızılımsı, sıcak, yanık renkli topraklara baktı. Onların ötesinde şaşılası derecede duru ve aydınlık bir gök, dağların kıpırtısız dalgalarının üzerine abanmıştı. Uraz'ın gözleri yola döndü, yolun kargaşalığına ve gürültüsüne...

Mukhi, onun omuzlarını dikleştirdiğini, dizginleri daha sıkı tuttuğunu gördü.

Cahil yamacı dikkatle indi. Aşağıya eriştiklerinde Uraz, onu keskin acı bir haykırışla, itişip kakışan, renkli ve gürleyen akıntıya sürdü.

İlk anlarda bozkırların atlıları sağır olmamak, çarpışmamak, altta kalmamak için uğraştılar. Ama ne toz kendi illerininkinden daha boğucu ve kör edici ne çevrelerindeki kalabalık bir buzkaşidekinden daha yoğun ve yabanıldı.

Uzun boylu seyis gürültülü kahkahasıyla güldü ve Uraz'a şöyle dedi:

"Doğrusu yolculuk dediğin böyle olur. Bizi Kâbil'e getiren sandığın içinde etrafı görme olanağı yoktu. Üstelik yol boyunca sarsıntı beni ürküttü, Cahil'in dizlerine ve eklemlerine bir şey olacak diye."

Uraz ses vermedi. Kendisi ile Maymana arasındaki bütün o mesafeyi ve peşine düşmüş polislerle askerleri düşünüyordu. Kovalanan bir adam gibi, kafasını ikide bir arkasına döndürmesine yalnızca gururu engel oluyordu.

Mukhi yeniden konuştu:

"Cahil de böyle daha mutlu."

Aygır, trafiğin durmadan yenilenen dalgalanmalarına uyarak, kendiliğinden yana çekiliyor, ileri atılıyor, kaçıyor, yetişiyor ve girdapları, durgun bölgeleri aşıyordu. Şimdiye kadar bilmediği bir oyunu öğreniyordu, büyük Afgan yolu oyununu.

Ve yol, kocaman resimli bir kitap gibi sayfalarını birbiri ardına gözler önüne seriyordu.

Şaşkına dönen Mukhi ikide bir, "Bak! Bak! Bak!" diye bağırıyordu.

Şu Nuristan'ın yüksek vadilerinin keçileri, ne karaydı renkleri ne sağlam yapılı ne canlı ve çalımlı! Ya onların genç çobanı – çakır gözlüydü.

Cahil'in neredeyse çiğneyeceği şu yoksul, kadidi çıkmış ihtiyar, yolun boyuna değişen akıntıları ortasında yürüyen bu adam, kollarını güdük kanatlar gibi yana açmış, başı yukarı uzanmış, perde inmiş gözleri göremediği kocaman yuvarlak güneşe dikilmiş, nereye gidiyordu öyle?

Öküzlerin çektiği, tekerlekleri som tahtadan bir kağnı içine doluşmuş tepeden tırnağa çarşafa bürünmüş, kalın peçeleri inik kadınları sarsa sarsa götürüyordu.

Burada gezgin bir çalgıcı ağır ve heybetli, tatlı ezgilerini Mukhi'nin çocukluğundan beri dinlediği tambur-

lara hiç benzemeyen telli sazını sırtına yüklemiş gidiyordu.

İki Hintli tüccar da katırlarının yanı sıra yürüyorlardı. İki hayvanın semerleri arasına bağlanmış, ağzı açık, içi pamuk, ipek, kap kacak ve bıçak dolu bir sandık –gezginci bir sergi– büyük yolda sarsıla sarsıla ilerliyordu. Ve hayvanlara binmiş hocalar, dervişler ve bileklerine bağlı kartal, şahin, atmacalarla ava çıkmış soylular.

Ve bir de kamyonlar.

Hepsinin, en eski püskü ve soluğu kesiğinden en yeni ve güçlüsüne kadar hepsinin, kaportalarında ve yanlarında göz alıcı renklerde çiçek demetleri, küçük ağaçlıklar, tanıdık hayvan ve kuş resimleri vardı. Mukhi, bu ağır motorları süsleyen her resmi gördükçe şen bir kahkaha patlatıyordu. Resimleri çizen tanınmamış ressamlara hayranlık duyuyordu. Ona göre bunlar yol yorgunluğuna ve kazalara karşı birer tılsımdı.

Uraz'a, "Bak! Bak!" diye bağırdı.

Uraz karşılık vermedi. Mukhi'nin gözleri yeniden yolun eğlencelerine çevrildi. Kamyonlar, evet ama çok çabuk gidiyorlardı. Her şeyi iyice görmeye vakit kalmıyordu. Oysa kervanlar...

Onlar, Allah razı olsun, insan yürüyüşü hızında, acelesi olmayan insanların hızında, gidiyorlardı. Kervanların ne insanları ne hayvanları zamanla ilgileniyorlardı. Mukhi onları doyasıya seyredebiliyordu.

Mukhi, Uraz'a, "Bak! Bak!" diye bağırıyordu.

Uraz hiçbir şey görmemeye kararlıydı. O yeni şeyler gördükçe sevinçle bağıracak bir çocuk değildi. Ona vız geliyordu bu bilinmeyen ülkenin garip görüntüleri. Tek bir derdi vardı: Bu ülkenin ötesine kadar gitmek, onu geride bırakmak ve memleketinde kendi dünyasını tekrar bulmak. Uraz çevresinde kaynayan bu kargaşalıkta tek bir yarar görüyordu: güvenlik. Bunca yolcu, sürü,

kamyon ve kervan arasında o, bozkırda tek bir ot yaprağına benzemiyor muydu? Toz ve yol üzerindeki gürültü bile yardımcı sayılabilirdi. Onlar Uraz'ı örtüyor, sarıyor, saklıyor, koruyordu. Artık Kâbil'deki düşmanlarını düşünmez olmuştu.

* * *

Güneş baş ucuna erişmiş ve ışınları insanı tüketen bir parlaklık kazanmıştı. Gök durgun, dağlar renksiz, yeryüzü gölgeden yoksundu. Isı, tozu yakıcı küle çevirmişti.

Yol üstündeki trafik yok denecek kadar azalmıştı. Göçebeler çadırlarını açmadan yol kenarlarına kamp kurmuş, yüklü, çökmüş develeriyle birlikte tekrar yola çıkabilmek için havanın biraz serinlemesini bekliyorlardı. Kamyonlar geçmiyorlardı artık. Yayalar ve hayvanlar üstünde gidenler çayhanelerin sundurmalarına doluşmuşlardı.

Bu çayhaneler, bütün yol boyunca, anayolun her iki yanına sıralanmışlardı. Büyükçe köylerin yakınlarında boydan boya sıralanmış oluyorlardı. Ve en küçük en yoksul köyün bile bir çayhanesi vardı.

Nerede olursa olsun bütün çayhaneler boyut, müşteri ve yapı bakımından aynı derece ilkeldi ve onlarda sadece kervanların ve Orta Asyalı yolcuların yüzyıllardan beri bildiği şeyler bulunuyordu. Loş, tek odalı, beyaz badanalı kerpiçten yapılmış bir eşkenar kutu. Ön duvarda gelişigüzel oyulmuş kapı boşlukları çayhanenin ana özelliğine açılıyordu: Birkaç eğri büğrü ince ağaç gövdesinin üzerine oturtulmuş, kuru yaprak ve dalların gölgelediği bir sundurma. Yerde iplikleri meydana çıkacak kadar tüyleri aşınmış ve tozdan başka rengi kalmamış halılar ya da yırtık pırtık çullar. Hepsi bu kadar.

Ama bu çıplaklık hiç de sıkıntı verici değildi. Çayhanelerin tümü böyleydi. Hepsi yolcuları aynı şekilde karşılardı. Hepsinde, kocaman semaverlerin karınlarında kaynayan suyun şarkısı duyulurdu. Beyaz badanalı duvarlara sıra sıra asılı fincanların parlak renkli resimleri göz alırdı. Küçük kafeslerinde kuşlar cıvıldardı. Kaba sıvalı dış duvara boylu boyunca ilkel, canlı renklerle arabeskler ve çiçekler çizilmiş olurdu. Ve her yerde bu sıradağlar, doruklar, vadiler, şelaleler dünyasının vahşi, sınırsız özgürlüğü bulunurdu.

* * *

Güneş, yörüngesinin en yüksek noktasına, dünyanın sonuna kadar orada kalacakmışçasına asılı duruyordu. Hâlâ yürümekte olan insanlar ve hayvanlar zorla ilerliyorlardı. Tere bulanmış sağrıları ve üzerindeki çifte yüke rağmen Cahil aynı uzun, çabuk, güvenli adımlarla gidiyordu.

Mukhi, önünden geçtikleri her çayhanede yolcuların sundurmaların gölgesinde dinlendiğini görüyor; kuzu etinden şiş kebabının, kuyrukyağında pişen yumurtaların kokusunu duyuyor; fincanların sesini işitiyor ve bu fincanların, içenin keyfine göre, yeşil Çin çayı ya da siyah Hint çayıyla dolu olduğunu biliyordu. İri gövdesinin her bir yanı ısınmış, susamış ve acıkmıştı. Uraz'ın omzuna yaslanırken içinden bağırmak geliyordu:

"Ne olur herkesin yaptığını yapalım! Haydi, duralım!"

Ama sabırsızlığını ve yorgunluğunu kendinden daha yaşlı, üstelik daha güçsüz ve yaralı biri önünde göstermekten utanıyordu. Onun için kendince pek kurnaz hilelere başvuruyordu. Şöyle diyordu:

"Bak, Uraz, şu çayhanede konuşan bir kuş var, herhalde bir ada tavuğu."

Ya da:

"Bak, Uraz, bak! Şu semaver gördüklerimizin en büyüğü, değil mi?"

Ve dahası:

"Ne öyküler anlatıyordur şurada duran kamyondan inenler!"

Beyhude çaba. Uraz, eyerinde kıpırtısız, dudakları kısılmış, aygırı yanan, boş yolun üzerinde dümdüz ileri doğru sürüyordu. Oysa sıcak ve susuzluk ona Mukhi'den daha fazla acı çektiriyordu. Nöbetin ağrısı derisini, bağırsaklarını ve boğazını kavuruyordu. Ayağını biraz dinlendirmek için üzengiye geçirdiği zaman kemik parçalanıp dağılıyor gibi oluyordu. Yarasını saran bez yapış yapıştı. Ve üzerinde toplanan toz, kocaman sineklerin kümeler halinde sızıntılardan beslenmelerini engelleyemiyordu.

Her çayhaneye yaklaştıklarında varlığının derinliklerinden bir dua, sundurmaya gidebilmesi, güneşten kaçabilmesi, kırık bacağını bu korkunç ağırlıktan kurtarabilmesi ve doyasıya, önce sürahilerden soğuk su, sonra kaynar, yatıştırıcı, siyah, şekerli çay içebilmesi için bir dua yükseliyordu. Ama etinden gelen isteğin böylesine güçlü oluşu Uraz'ı bu isteği yerine getirmekten alıkoyuyordu. Ondan da fazlası: İçinden yükselen bu yakarışı söküp atmak ve hor görmek ona yabanıl bir haz veriyordu. İşkence ne denli şiddetli olursa olsun, bedeninin onu alt edemeyeceğini kanıtlama ihtiyacı Uraz'da musallat bir fikir haline gelmişti: Bu ihtiyaç, bedenini acımasızca, saatlerce eyerde tutmak ihtiyacı, göklerin ve nöbetin tüm ateşlerinden daha yakıcıydı.

Yükselen bir tepe, aşağı doğru bir iniş... Tekrar yokuş. Uraz, Cahil'i, sonsuzluk önlerine seriliymiş gibi sürüyordu.

Daha dik bir yamaca vardılar. Mukhi yere atlayıp aygırın yanında yürümeye başladı. Uraz içinden, "Cahil'in

yorulmaya başladığını anladı," dedi. Hiç kuşkusuz atın hızı değişmemişti. Ama soluk alışında hafif bir hızlanma, adım atışında belli belirsiz bir sertleşme vardı. Uraz dişlerini gıcırdattı. Boyun eğmeyecekti. Sadece kendi isteğiyle elde ettiği sonsuz, sınırsız dünyadan, bir kez daha, sınırlılığın köleliğine boyun eğmiş başka bir dünyaya geçmeyecekti. Cahil'i kendisi gibi sonu olmayan bir yolculuğun sonuna dek, çözülüp dağılıncaya dek, yok oluncaya dek devam etmeye zorlayacaktı. Ama sonra Uraz'ın en güçlü içgüdüleri, eğitimi, ırkı, bozkırı hepsi birden ona karşı ayaklandılar. Bir Maymanalı binici, bir çopendoz, Cahil kadar soylu bir hayvanı böyle kullanamazdı. Uraz alçak bir sesle:

"Mukhi," dedi, "hayvan için en iyi çayhaneyi bul."

Mukhi seçimini yaptığında, yol üzerindeki trafik yeniden başlıyordu. Bir tepenin eteklerinde ortasından bir ırmak akan yürek biçiminde bir köy uzanıyordu. Yüreğin sivri ucunun yolun bir yanına dayandığı yerde bir han vardı. Han tıpkı ötekilere benziyordu ama sundurmasının yanından temiz bir su akıyor ve içinde birkaç söğüdün büyüdüğü küçük bir bahçeyi suluyordu.

Uraz, atını hana sürdü, Mukhi'nin uzattığı omzu reddederek yaralı bacağının üzerine indi.

İçi pamuk dolu ince bir döşeği koşturan başaya sertçe, "Lüzum yok," dedi.

Daha sonra Mukhi'ye, "Sen ata bak!" diye buyurdu.

Seyis geldiğinde Uraz kırmızımsı toprağa sırtüstü uzanmış, kıpırtısız yatıyordu. Kolları iki yanındaydı. Cılız söğüdün yaprakları arasından pırıldayan ışığa dimdik bakan gözlerine zaman zaman bir hayat emaresi veren, gözkapaklarının kıpırtısı da olmasa insan onu ölü sanabilirdi.

Mukhi utançtan yerin dibine geçti. Kendi susuzluğunu ırmaktan, yüzü Cahil'in yüzünün yanında, obur

gibi su içerek dindirirken Uraz'ı susuzluktan yanar bırakmıştı. Bağırdı:

"Baça... Hemen... Çağıracağım."

"Hiç kimseyi, senden başka hiç kimseyi istemem," diye fısıldadı Uraz.

Tanımadığı bir sese, bilmediği bir yüze dayanamazdı. Kırık bacağını bahçenin serin killi toprağına uzatıp, yarasını rahatlatacak biçimde yerleştirdiğinden beri altındaki topraktan ve onun sağladığı destekten, ırmaktan ve şırıltısından, ağaçtan ve gölgesinden o denli yarar, o denli sevecenlik görmüştü ki, hiç kimseden, özellikle kendisinden, hiçbir şey istemiyordu.

Mukhi, "Hemen... Yemin ederim... Her şeyini getireceğim," diye bağırdı.

Koşarak çayhaneye doğru gitti.

Uraz yumuşak bir sesle, "Git öyleyse... Git," dedi.

İsteği, tek isteği o şaşırtıcı mutluluğa –artık var olmamanın ve bunun bilincinde olmanın mutluluğuna– bir an önce yeniden kavuşmaktı. Ama insan bedeni uzun zaman hor kullanılmaya izin vermez. Mukhi, Uraz'ın başını kaldırıp su dolu bir İstalif testisini çatlamış dudağına değdirince, son damlasına kadar içti. "Daha!" dedi sertçe. Ve susuzluğu giderilince de açlık bağırsaklarını burktu. Mukhi'nin uzattığı yumuşak, sıcak, ince pideleri kopardı, kızgın şişlerde kızarmış yağlı koyun etlerini sardı, sonra şişten çekip çıkardı ve açlıktan ölen bir kurt gibi birbiri arkasına yuttu. Sonunda karnı doyunca, daha sırtı söğüt ağacına dayalı otururken, birden uyku bastırdı.

Mukhi altına aldığı ayaklarının üzerine oturmuş, kendi yemeğini yedi. Gözleri Uraz'dan bir an bile ayrılmıyordu. Her lokmadan sonra başını hızla sallıyordu. Uraz nasıl da atıştırmıştı! Şimdi nasıl derin uyuyordu!

Şu yeryüzüne geleli beri Mukhi'nin baça, seyis, uşak olarak görevi hayvanlara ve insanlara bakmak ve onları

rahat ettirmekti; iyi yürekli ve güçlü olduğu için bu görev ona derin bir haz veriyordu. Onun çabalarıyla yetişmiş uzun tüylü ve semiz bir koç, derisi parlayan ve onun bakımıyla gücü yerine gelmiş bir at – bunlar onun gurur ve şefkat ihtiyaçlarını tümden karşılıyordu.

Uraz'ı uyurken aynı duygularla seyrediyordu. Kendi kendisine Uraz'ı sevip sevmediğini hiç sormamıştı. Cahil tımarlanıp, doyurulup, suyu içirildikten sonra Mukhi'nin hazırladığı taze samanın üzerinde uyuduğunda onu sevip sevmediğini sormadığı gibi. Ama ablak, tüysüz yüzünü sallarken, ve içten bağlılığın ona verdiği mutluluk neşeli, dürüst gözlerini çizgi gibi dar yuvalarında parlatırken, Mukhi kendi kendine, kollarında taşıması gerekse bile, Uraz'ı Maymana bozkırına kadar sağ salim geri götüreceğine ahdetti.

* * *

Aydınlık ve sıcak azalıyordu. Uraz'ı barındıran söğütten güvensiz bir kuş cıvıltısı yükseldi. Görünmez kuşlar akşamın yaklaştığını bildiriyorlardı. Uraz uykuyu sürdürüyordu. Çayhanenin bahçesine giren yolcular büyük bir gürültü koparıncaya kadar onu hiçbir şey uyandırmadı. Yolcular külüstür, kırık dökük bir arabayla kuzeyden geliyorlardı. Hepsi birden bağırıyor, yolların, tozların ve Hindukuş geçitlerini süpüren buzlu rüzgârların boğuklaştırdığı seslerle kimi siyah çay, kimi yeşil çay istiyordu.

Uraz, gözleri kapalı, önce kollarını sonra sağlam bacağını uzattı. Sonra dikkatle öbürünü kımıldattı. Acı derhal bacağını dolaştı. Ama tanıdık bir acı, baş edilebilir, sanki artık benliğinin bir parçası olmuş bir acı. Memnun, hafifçe iç çekti: İyi hissediyordu kendini. Yorgunluğundan arınmıştı. Peşini bırakmayan korkulardan ve utançtan arınmıştı.

Başının üzerindeki dallarda kuşların korosu her an daha yükselip daha tatlılaştıkça, düşüşünün bir kazadan, hem de olağan bir kazadan başka bir şey olmadığını düşündü. Evet, Şah Buzkaşisi'ni kazanmasını engellemişti. Ama bundan böyle her yıl olacaktı Şah Buzkaşisi. Önemli olan tez elden iline dönüp iyileşmesiydi. O zaman görürlerdi. O hâlâ Uraz'dı ve Cahil'e sahipti.

O âna kadar gözleri hep kapalıydı. Şimdi açtı onları ve bakışları topuklarının üzerine oturmuş onu gözleyen seyisinkilerle karşılaştı. Yumuşak bir sesle:

"İyi uyudum, Mukhi," dedi.

Seyis, "Peygamber efendimiz tanık, gerçekten de iyi uyudun," diye bağırdı. "Şimdi insanın yüreğini tazelemeye muktedir en siyah en sıcak en tatlı çayı içeceksin! Hemen koşup getiriyorum."

Uraz'ın gözleri yüce doruklara ve dorukların destek olduğu gök kubbeye çevrildi. Güneş indikçe her şey yeniden canlılık ve renk kazanıyordu. Gök, ürperten koca bir mavilikti; dağlar üzerinde uçuşan yaldızlı ışıklar akşamın koyu erguvan kızıllığının öncüleriydi.

Ama Uraz kendi sınırsız bozkırına alışıktı ve bu büyük taş duvarlara sevgi duymuyordu. Ufku kapatıyor ve yakınlaştırıyordu bu dağlar. Gözlerini yere indirdi, indirmesiyle yabancılıktan kurtuldu. Bozkırlardaki çayhaneler; derin vadilerde, tepelerinde ve uçurumlarında rüzgârın uğuldadığı yüksek geçitlerde, amansız çöllerde, birkaç cimri su damlasının bir hayat kıpırtısı yarattığı yerlerde, her yerde boy gösteren bu yolcu uğrakları, hep birbirine benzerdi. Kocaman bakır semaverin yumuşak fısıltısı, kuyrukyağının acı, çayın güzel kokusu, baçaların bağrışmaları. Uraz kendini rahat, evinde gibi hissetti.

Ve orada bağdaş kurup oturan yolcular, onlar da ona tamamen yabancı değildi. Mezar-ı Şerif'ten astragan derisi, Maymana'dan halı almaya giden Kandehar tüccarları

–bu iki ilde onların benzerlerine çarşıların barınaklarında, hanların sundurmalannda çok rastlamıştı– ve onların kendi bölgelerinin âdetlerine göre sarılmış sarıklarını, geniş uzun sakallarını boyayan koyu kına rengini tanıdı.

Seyis elinde çaydanlıkların ve fincanların parıldadığı bir tepsiyle geri geldi, Uraz'ın karşısında çıplak topuklarının üzerine oturdu.

"Cahil senden daha uykulu," dedi, "hâlâ uyuyor."

"Hayvanın uzun uzun dinlenmeye ihtiyacı var. Yarından önce yola çıkmayız," dedi Uraz.

Uraz bunları söylerken Mukhi'nin tozdan, güneşten ve uykusuzluktan kızarmış gözkapaklarına ve yırtık pırtık denecek kadar eski ve boyuna göre gülünç derecede kısa çapanına baktı ve, "Ona bir yenisini almanın zamanı çoktan geldi," diye düşündü.

Bunu düşünürken Uraz onu sevip sevmediğini sormadı kendine; ama her nasılsa şimdi gülümsemesi akla bir kurt gülüşünü getirmiyordu.

* * *

Çayı uzun, gürültülü yudumlarla içtiler, hem çok sıcak olduğu için hem de böyle içmek onlara daha iyi geldiğinden. Kendilerini çayın zevkine vererek, tek kelime konuşmadılar. Söğütteki kuşlar korosu kulakları sağır edeceksınıra varmıştı. Dallarının gölgesi şimdi Mukhi'nin omuzlarına kadar geliyordu. Güneşin eğik ışınları, sundurmanın saçağı altından süzülüp kap kacağın süslerini, semaverin kızıl sarısını ve badanalı ön duvardaki resimlerin renklerini tüm parlaklığıyla meydana çıkarıyordu.

Kandehar tüccarları yemeklerini bitirip parasını ödemişlerdi. Çayhane sahibi onları uğurlamaya geldi. Ufak tefek canlı bir ihtiyardı, saçının rengi, yüzünün biçimi ve hareketli gözleri onu kül rengi bir fareye benzetiyordu.

"Bundan sonra yol güvenli ve rahattır. Kısa zamanda Kâbil'e varırsınız," dedi. "Ama yazık ki oraya çok geç gitmiş olacaksınız. Şah Buzkaşisi orada dün bu saatlerde yapıldı."

Mukhi bu sözleri duyunca irkildi, ağzını açtı. Sert bir hareketle Uraz ona susmasını ve yerinden kıpırdamamasını buyurdu. Sonra elini yavaş yavaş alnında dolaştırdı. Bu olabilir miydi? Dün! Sadece dün müydü?

Çayhane sahibi özlem dolu bir iç çekişiyle konuşmasını sürdürdü:

"Kâbil'in değerli kişileri, eminim bu oyundan başka bir şeyden söz etmiyorlardır. Size kim bilir ne öyküler anlatacaklar!"

Tüccarların en yaşlısı, sakalı en uzun ve kınalı, bu uzun kınalı sakalın üzerinde yayıldığı giysisi en zengin olanı, onuru kırılmış gibi bir sesle şöyle dedi:

"Sıkma canını," dedi, "beni şaşırtamazlar. Zavallılar! İlk buzkaşiyi görmek için düne kadar beklemek zorunda kaldılar, oysa ben... Benim gördüğüm buzkaşiyi onlar hayatlarında göremezler."

"Anlat bize, ey varlıklı adam, anlat!" diye yalvardı çayhane sahibi ve karşılık beklemeden sundurmaya doğru dönüp seslendi:

"Baça, hey baça! Yastıklarımı, çabuk! Benim çayımı, çöreklerimi, reçelimi getir."

İriyarı Kandehar tüccarı alev alev yanan sakalını kararsızmış gibi sıvazladı. Ama minder gibi üzerine oturabilmek için bacakları bükülmeye başlamıştı bile.

Arkadaşları onu örnek aldılar. Kâbil'e niyet ettikleri saatte varamayacaklardı ha? Ne gam! Zaman akıp gider... Güzel bir öykü ise kalır.

* * *

Gerekli her şey, fincanlar, çaydanlıklar, özel yiyecekler getirilmiş, yere konmuş ve çabuk çabuk herkese sunulmuştu, iki baça efendileri kadar merak içindeydiler. Hizmet etmeyi bitirince bağdaş kurarak dikkat kesilmiş halkada yerlerini aldılar.

Oysa Kandehar tüccarının hiç acelesi yoktu. Nezaket gereklerini yerine getirmesi gerekiyordu, dinleyicilerinin ilgisi daha da artırılmalıydı. Onun için çayın, ballı çöreklerin, kuyrukyağlı kavurmaların tadını çıkardı ve hepsini ev sahibine bir bir övdü. Sonra uzun elleriyle alev alev yanan sakalını okşadı. Artık başlamak üzere olduğu belliydi.

"Yıllar yıllar önce," diye başladı adam, "kuzey iline o günlerde herkesin yaptığı gibi ben de at üzerinde gittim. Oraya en iyi astragan derilerini seçmeye gitmiştim. Bu, Maymana'da o kadar güç bir şey değildir. Oraların en zengin ve de özü sözü doğru ağası Osman Bey'le iş yaptım."

Söğüdüne yaslanmış Uraz ile topukları üzerine oturan Mukhi, uzun uzun bakıştılar. Osman Bey! Onun adını bozkırların bu denli uzağında duymak!

Kandeharlı tüccar devam etti:

"O sıralarda Osman Bey en küçük en sevdiği oğlunu evlendiriyordu. Ah, değerli dostlarım, ne şenlikler! (Konuşmacı gözlerini göğe kaldırdı ve sakalı rüzgârda alev alev dalgalandı.) Ne şenlikler! Yedi gün yedi gece sürdü. Osman Bey, üç ilin vali ve paşalarını misafir ediyordu. Aşiretlerin başkanlarını da. Hatta Kaşgarlıların bazıları ta İran'dan gelmişlerdi.

Şenliğin yedinci günü konuklara bir buzkaşi sunuldu.

Kale, Adalet Halkası –oralarda böyle denir ve sizler bunları ancak dün öğrendiniz– Osman Bey'in ve ünlü konuklarının tam karşısına çizilmişti. Osman Bey'in ayaklarının dibine ipek çapanlar, nadide halılar, gümüş kakmalı

silahlar yığılmıştı, ötelerde çobanlar nefis tüylü astragan koyunlarının ve ponponlarla, tüylerle süslenmiş cins develerin başını bekliyorlardı. Bunların hepsi, çapanlar, halılar, hayvanlar ve silahlar, oyunu kazanan, en parlak vuruş ve atılımları yapan binicilerin olacaktı."

"Nasıl olur? Bunca mal nasıl dağıtılır?" diye sordu çayhane sahibi.

Buna karşılık olarak Kandeharlı tüccar ayrık, sürmeli, kara gözlerini göğe kaldırdı. Bu denli bilgisizlik anlaşılır gibi değildi.

Mukhi, Uraz'ın kulağına fısıldadı:

"Söyledikleri doğru. Düğün benim doğduğum yıl yapılmış ve..."

Uraz, yalnızca nöbet yüzünden rengi solmuş dudaklarını kıpırdatarak, "Sus!" dedi.

Bu yarım akıllı köylü gerçekten hiçbir şey anlamıyor muydu? Osman Bey'in adı anıldığı anda, korkunç bir gücün harekete geçtiğini ve kendilerinin, o gücün cümleden cümleye ilerleyişini dinlemek, gözlemek ve izlemek zorunda olduklarını anlamıyor muydu?

Öykücü devam ediyordu:

"Oyundan önce, eski çapanlar ve etrafı tilki ya da kurt kürküyle çevrili yuvarlak başlıklar giymiş on kadar atlı Osman Bey'i, selamlamaya geldiler. Osman Bey'in çopendozlarıydı onlar. Aralarında görünüşü beni son derece şaşırtan biri vardı. Sendeleyerek yürümesinden, birçok kez orasının burasının kırılmış olduğu belliydi. Yüzü geçmiş yaraların izleriyle kaplıydı. İki yanındaki genç ve çevik adamların ortasında o aykırı düşüyordu. Yanındakine sordum, 'Yaşı kaç?' diye. Komşum yanıtladı: 'O kadar yaşlı ki, ev sahibimizin çopendozları arasında gördüğün şu delikanlı onun oğlu olabilir.

Ben, 'Ha anlıyorum, yaşlı adam buzkaşiye katılmıyor,' dedim.

Komşum, 'Hepsiyle birlikte katılıyor. Şu farkla ki o kendi atına biniyor,' dedi."

Gençliğinin anılarına dalan Kandeharlı zengin, sakalından çektiği elleriyle âni bir hareket yaptı.

"Ve," diye bağırdı, "ve peygamberimiz adına yemin ederim ki daha ilk çatışmada, çopendozların en yaşlısı en korku salan çopendoz olduğunu kanıtladı. Hep çarpışmanın göbeğinde, hep teke leşine en yakındı. Güç, ateşlilik, zekâ bakımından da onun atı hepsini geçiyordu. Evet, dostlarım, inanın yaşlı çopendoz çok olağanüstü, çok müthiş bir adamdı. Osman Bey, o eşsiz ev sahibi, benim için iyi bir at eyerletmiş olduğundan, bu çopendozu oyun boyunca yakından izleyebildim."

Çayhane sahibi, "Allah, peygamber razı olsun. Sonra ne oldu?" diye sordu.

Kandeharlı tüccar, "Her şeyi anlatmaya kalksam sonunu getiremem," diye yanıtladı. "Çok saat geçmiş, çok yol alınmıştı, yaralanmış binicileri yere yuvarlanan birçok at bozkırda başıboş dörtnala koşuyordu ki, çopendozların en yaşlısı tekeyi aldı. Kendisinden önce tekeyi ele geçirenlerin tersine, geriye dönüp Adalet Halkası'na gitmeye kalkmadı. Atını ileri doğru sürdü gitti. Ve atı hepsinden güçlü ve hızlı olduğu için bütün atlı sürüsünü sonsuz ovada ardından sürükledi.

Planını yapmış mıydı? Belki. Oraları herkesten iyi biliyordu. Yoksa mutlu bir rastlantıdan mı yararlanıyordu? Bilmiyorum. Ama olan şu: Bozkırda birden yalnız başına bir çoban kulübesi yükseldi ve çopendoz atının hızını kesti. Öteki çopendozlar ona yetiştiler. O anda atını ilk kez kırbaçladı ve kulübeye doğru öyle bir hızla gitmeye başladı ki ben ona çarpacak ve at da, çopendoz da paramparça olacak sandım. Oysa son anda aygırın yerden ayaklarının kesildiği ve uçup, uçup, evet uçup diyorum, kulübenin düz damına konduğu görüldü."

Kandeharlı tüccar o denli hızlı, o denli heyecanlı anlatıyordu ki, boğazı kurudu. Kendisine biraz çay koymak için döndü. Çaydanlığı boşalmıştı.

Başaların küçüğü, "Allah peygamber aşkına, ben gelmeden anlatmayın," diye bağırarak semavere doğru koştu.

Uraz'ın gözleri kapalı, bedeni de yüzü kadar kıpırtısızdı. Ama kamçısının kayışı parmaklarının baskısı altında can çekişen bir yılan gibi kıvranıyordu.

Başa geri gelerek, "Buyur, varlıklı bey," dedi.

Kandeharlı tüccar çayını içti ve öyküsünü sürdürdü:

"Gerçekten görülmemiş bir sıçrayış yaptırmıştı yaşlı çopendoz atına. Üç ilin en iyi atlarına binmiş, en iyi binicileri aynı şeyi yapmaya boşuna uğraştılar. Birçoğu zamanında duramayıp duvara son hızla çarparak hurda oldular. Öbürleri yaşlı çopendozu örnek almak istedi ama hiçbirinin atı onun atının yaptığını yapamadı. Ve birçoğu atlarını sakatladı. Çatının hizasına erişenleri ise, aygırın üstünde dimdik duran yaşlı çopendoz yüzlerini kırbaçlayarak arka üstü düşürdü. Ve bazen de kafa tutmak için onlara elindeki tüylü hayvan leşiyle vurdu ve bu onları öfkeden çılgına çevirdi.

Yine de bu kazandığı anlamına gelmiyordu. Yaralanmamış atlarının üzerinde bir sürü yaralanmamış çopendoz, kulübeyi, henüz erişemedikleri ama canını alacaklarından emin oldukları avlarını saran bir kurt sürüsü gibi sardılar. O sırada yaşlı atlının oğlu, 'Senin için ne yapabilirim?' diye bağırdı.

Baba, atının köpük içindeki boynunu okşayarak, 'Bekle' diye yanıtladı.

Ah, dostlarım, inen güneşin altında o bozkır! O tek başına kulübe. Tepesinde o yaşlı adam ve yüzünü kaplayan yara izleri!"

Çayhane sahibi, "Gözlerimin önüne geldi. Onu görüyorum! Sonra ne yaptı?" diye bağırdı.

"Aşağıdakilerle dalga geçmeye, hakaret etmeye ve böylece onları çileden çıkarmaya başladı. Aynı zamanda damın bir başından öbür başına atını her yöne çeviriyor ve aşağı atlayacakmış gibi yapıyordu. Her seferinde çopendozlar aşağı atlayacağını sandıkları yere karmakarışık atılıyorlardı. Yaşlı çopendoz ise yerdekilerin kendi zorlamasıyla yaptıkları hareketleri aralıksız gözlüyordu. Birden, oğlunun durduğu yerde, hasımlarının oluşturduğu halkanın zayıflamış olduğunu gördü ve oğluna, 'Bana yol aç, oğul!' diye seslendi. Genç adam, ne onları ne de kendini esirgemeden, atlıların üzerine atıldı. Ve yaşlı çopendoz müthiş bir sıçrayışla aralarından bir kasırga gibi geçip gitti.

Ondan sonra hiçbir engelle karşılaşmadan dörtnala koşup zafere ulaştı."

Kandeharlı tüccar yastığına yaslandı, kollarını karnının üzerinde dalgalanan bakır rengi sakalının altında çaprazladı ve dinleyicilerine bakarak hazla güldü. Öyküsünün etkisini yüzlerinden ölçebiliyordu.

Kısa bir sessizlikten sonra hepsi birden bağrıştılar:

"Bize gördüklerini anlattığın için Allah senden razı olsun."

Mukhi, Uraz'a baktı ve korktu. Uraz yüzünün üst kısmını sağ eliyle güneşten korunmak istiyormuş gibi örtmüştü. Oysa güneş batmıştı. Artık akşam olmuştu.

"Hasta mısın?" diye fısıldadı seyis.

O sırada merakın son derece tizleştirdiği bir ses hepsini bastırdı:

"Yaşlı çopendozun adı neydi?" diye sormuştu çayhane sahibi. "Hatırlıyor musun, sen ey saygıdeğer konuğum?"

Kandeharlı tüccar, "Ömrüm boyunca unutamayacağım," diye yanıtladı.

Uraz'ın eli geri düştü.

"Adı büyük Tursen'di," dedi Kandeharlı tüccar.

Çayhane sahibi ibadet eder gibi, "Büyük Tursen," dedi.

"Büyük Tursen," diye tekrarladı tüccarlar.

Onların arkasından başalar, "Büyük Tursen," diye tekrarladılar.

Başala'rın en küçüğü utanarak, "Acaba babasına öylesine kahramanca yardım eden oğulun adını da hatırlıyor musun?" diye sordu.

Kandeharlı tüccar çocuğa baktı baktı, sakalını salladı ve şöyle dedi:

"Şunu iyi bil, ey başa, eğer bir anı taze kalacaksa, önemi olmayan isimlerle yüklenmemelidir."

Yolcular otomobillerine doğru yürüdüler. Çayhane sahibi onları geçirdi. Çanaklar ve kalan yemekler kaldırıldı. Bahçeye garip bir sessizlik indi; bahçe akşam rengine bürünüyordu. Mukhi, yorgunluğun kendisini alt edeceğini hissetti. Çaktırmadan Uraz'a baktı. Uraz'ın yüzü inanılmayacak ölçüde gerilmişti. Duygusuz bakıyordu. "Sana sokulup uyuyacağım ve seni ısıtacağım," dedi Mukhi.

"Cahil'i eyerleyeceksin," dedi, Uraz.

"Ama... ama... demiştin ki," diye kekeledi seyis.

"Sana Cahil'i eyerle, dedim."

Uraz'ın sesi alçak ve dingindi. Ama emri katiydi. Mukhi, ırmağın yanında Cahil'i konuk eden ağaçlığa doğru ilerledi. Ağır ağır ve dizleri bükülüverecekmiş gibi yürüyordu.

Uraz, "Çabuk ol!" diye bağırdı.

Hiç, hiç aklına gelmezdi, burada biraz önce çektiği acı gibi bir acının var olabileceği. Artık her şey, bahçe, su, ağaçlar, kuşların uyumlu ötüşmeleri ona zehir olmuştu. Her şey kanını kaynatıyor; her şey beynini kasıp kavuruyordu. Arkasını yasladığı söğüt bile sırtını yakar olmuştu. Onun gövdesini ve dallarını artık bir ağacın parçaları

gibi değil de bir adamın, yaşlı, budaklı, yıkılmaz, eski kahramanlıkları şimdi Hindukuş'un öbür yanında anlatılan bir adamın simgeleri gibi görünüyordu. Oysa o, Uraz, ilk Şah Buzkaşisi'ni kazanacak yerde, kıpırdamadan yatıyordu; her zaman olduğu gibi yine babasının gölgesindeydi.

Uraz, iki elini sıkıca yere dayadı ve zorlu bir çabayla bedenini yukarı ve öne doğru kaldırdı. Bu hareketi ne hesaplamış ne de öngörmüştü. Hiçbir şey kendisini bunaltan bu gölgeden kurtulmak kadar önemli değildi. Kırık kemik sert toprağa çarptı ve çıtırdadı. Aman vermeyen bir ağrı bir an Uraz'ın düşünmesini engelledi. Sonra aklı yerine geldi. "Gitmek! Evet, kolay. Ama ne için? Anayolu tam güvenlik içinde izlemek? Basiretli bir insan gibi molalar vermek? Her çayhanede Kâbil'den kamyonlarla gelen insanlara rastlamak ve Şah Buzkaşisi'nin öyküsünü bir daha, bir daha dinlemek? Ve bütün bu yolculuğun sonunda Tursen'le karşı karşıya gelmek?"

Sonra Uraz, yüksek sesle konuştuğunun farkında olmadan, "Bunlar olmayacak," diye fısıldadı.

Nasıl bir tılsımla? Hangi kaderle? Nasıl bir mucizeyle? Yanıtlarını bulmak için kafasını yormadı. Sadece tekrar etti: "Bunlar olmayacak."

Kandeharlı tüccarları uğurlamış olan çayhane sahibi, Uraz'ın yanına geldi. O konuşmaya vakit bulamadan, Uraz sordu:

"Buradan öte yan yolları biliyor musun?"

Çayhane sahibi, "Hepsini bilirim," diye yanıtladı. "Ben bu köyde doğdum."

Uraz yeniden sordu: "Maymana iline hangi yoldan gidilir?"

"Çok uzağı sordun," dedi adam. "Bizim için Maymana başka bir dünyadır. Bamyan'dan, Büyük Buddha'lar Vadisi üzerinden gidildiğini biliyorum. Ve sana eski, çok

eski zamanlardan kalma Bamyan yolunu tarif edebilirim. Ama ondan ötesini sorarsan..."

"Tamam," dedi Uraz, "borcum ne kadar?"

Kül rengi bir fareye benzeyen adam, araştıran, işini bilir gözleriyle Uraz'ın bitkin yüzünden bacağındaki kararmış sargıya giderek, "Dur!" diye bağırdı, "Dur! Seni uyarmalıyım. Bu yollar çok sarptır, güvenli değildir. Orada geceler buz gibi dondurucudur ve oralarda benimki gibi bir çayhane bulamazsın."

Uraz, "Bana doğruca yolu söyle," dedi.

Sonunda bakışları canlanmıştı. Karşısına yeni yeni engeller çıktıkça kalbinin atışı düzeliyordu.

Çayhane sahibi konuşmasını bitirirken, "İşte böyle," dedi, "sen anayolu seç."

Uraz, "Eski yola nereden sapacağız?" diye sordu.

Çayhane sahibinin durmadan kıpırdayan gözbebekleri besbelli şaşkınlıktan donakaldı.

"Demek ne olursa olsun yine o yoldan..." dedi çayhane sahibi.

Uraz, "Acelem var," diye yanıtladı.

"Hedefe en çabuk ulaştıran yol her zaman en kısa yol değildir. Üstelik..." dedi patron.

Sustu. Mukhi ile Cahil, Uraz'ın yanına geliyorlardı. Adam yeniden söze başladı:

"Gerçekten sana yardımcı olacak güzel bir atın ve güçlü kuvvetli bir seyisin var."

Uraz, tek ayağının üzerine basarak kalktı. Adam ona yardıma koştu.

"İstemez," dedi Uraz.

Eyer kasına tutunup Cahil'in yelesini yakaladı. Bir an sonra atın üzerindeydi. Mukhi de arkasına atladı.

Çayhane sahibi acele acele konuştu:

"Soldaki yola sapın. O sizi bir kuyuya götürür. Orada karşınıza dik bir yokuş çıkar. O patikayı tepedeki eski

kervansaraya kadar izleyin. Ve acele edin. Oraya gece basmadan varmalısınız. Eğer varamazsanız, peygamberimiz yardımcınız olsun."

Cahil onları alıp götürdü. Çayhane sahibi uzun uzun içini çekti. Bir kez daha garip bir yolcu sırrını açmadan bahçesinden geçip gitmişti.

2

Ölü

Köyden çıkar çıkmaz ilk dağlarla karşılaştılar. Oradan öte, kaya ile uçurumun arasına çizilmiş, dik, kaygan, zikzaklı bir patika uzanıyordu. Cahil'in gösterdiği tüm yürekliliğe rağmen, dünya karanlığa gömüldüğünde yolcular mola yerine varamamışlardı.

Mukhi yere atladı ve aygırı yularından tutarak yürümeye başladı. Karanlıklarda, görünmeyen uçurumların ucuna asılmış dar, tehlikeli yoldan ayrı düşmemek için de boşta kalan eliyle kayalığın pürüzlü yüzünü yokluyordu. Birden çocuksu bir sesle konuştu:

"Korkuyorum Uraz."

"Cahil de korkuyor," dedi Uraz. "Duyuyorum korktuğunu."

"Asıl korkum uçuruma yuvarlanmak değil," diye fısıldadı Mukhi. "Başka..."

"Biliyorum," dedi Uraz.

Uraz da seziyordu: Sayısız canlının, adlandırılamayan, biçimsiz, kanatlı, çengel gibi eğri, çıplak, tüylü canavar ve hayaletlerin, kan emici habis ruhların, ölü kafalı kuş ve sürüngenlerin kapkara bir göle batmış gibi karanlıklara gömülü uçurumların üstünde, şu dağların yüzeylerinde kaydıklarını, uçtuklarını, tırmandıklarını, yüzdüklerini seziyordu. Kaçıştıklarını, durakladıklarını, tısla-

dıklarını ve güldüklerini işitiyordu. Bazen tiksinti veren solukların yüzünü dondurduğunu bazen de pençelerin, kanatların, antenlerin, kuş tüylerinin, dillerin, boynuzların, ürkütücü ve kaçamak, bir değip geçmesiyle tüylerinin diken diken olduğunu hissediyordu.

"Evet, biliyorum," dedi Uraz bir daha.

"E, sen korkmuyor musun?" diye sordu Mukhi alçakgönüllülükle.

"Yok," dedi Uraz, "korkmuyorum."

Ama bunu der demez öyle şaştı ki kendi söylediğine, Cahil'i birden durdurdu. Ne? Bu korkunç kaynaşmanın ortasında kendisi gerçekten hiç korkmuyor, hiç ürpermiyor muydu? Uraz, dağların karanlığında durup yüreğini dinledi. Ondan sonra tamamen dürüstçe, tekrarladı:

"Hayır, korkmuyorum."

Mukhi fısıldadı:

"Sen yüreklisin, dünyadaki tüm insanlardan daha yüreklisin."

Uraz dizginleri Cahil'e bıraktı. Hayvan yola koyulurken de Mukhi'nin usulca omzunu okşadı.

"Elini üstümden çekme," diye yalvardı seyis.

Kaya duvarının girinti ve çıkıntılarını yeniden eliyle yoklamaya başladı. Göz gözü görmeyen karanlıkta biricik yol güvenliği bundaydı. Uçurumlarla kayalıklar arasına sıkışmış sarp ince yol şeridinde böylece ilerlediler, at üstündeki yaya gidene, yaya giden de karanlık granite dayanarak...

Daha da dik bir inişe gelince, Uraz sordu:

"Korkun ne durumda, Mukhi?"

"Elin iyi geliyor," dedi seyis.

Yine de sesi zayıf ve tedirgindi. Sonra ekledi:

"Hiç değilse birkaç yıldız olsun isterdim."

"Çok geçmez, olur," dedi Uraz, "zamanı gelince."

Ama ilk gördükleri, gökteki yıldızlardan değildi. Patikanın yeni bir kavisini tamamlarken, birden çok yüksekte bir ışık titreşti. Çok uzakta ve çok yüksekte ama dünyanın üstünde olacak kadar uzak ve yüksek değil. Zayıf, kendi halinde bir ışık olmakla beraber, onlara büyük bir yıldızdan daha parlak, çok daha aydınlık göründü. Bu kayalar çölünde, kemiklerini ve ruhlarını saran soğukta, bu yıldız, insanların sıcaklığı, yaktıkları ateşin alevi demekti.

"Kervansaray!" diye bağırdı Mukhi.

Korkudan ve korkunun büyüsünden kurtulmuş, doğruldu. Uraz'ın eli omzundan çekildi. O, bunun farkına bile varmadı.

* * *

Patika, bir zikzaktan ötekine genişleyerek bir yol halini aldı ve bir yaylaya ulaştı; başka patikalar da orada son buluyordu. Bunların birleştiği yerde bir kervansaray vardı.

Koca yapı yıkıntı halindeydi. Karanlıkta bile, daha koyu görünen duvarların çöküntü ve yıkıkları insanı şaşırtıyordu. Bir fenerden fışkırır gibi her bir yandan dışarı sızan ışıklar çatlakları ve hasarı belli ediyordu. Ama gecenin köründe dağ sırtlarında gecikmiş yolcular için öylesine meleksi ve görkemli olan bu ışık, kervansarayın içinde camı kirli, kararmış, tüten bir lambadan başka bir şey değildi. Zavallı aydınlığı, insanlarla hayvanların karmakarışık yerlere serilmiş olduğu odanın loşluğunu gidermeye bile yetmiyordu.

Uraz, atıyla her yanı kırık dökük, yüksek kapıdan içeri kolayca girdi. Mukhi, birkaç başın yarı yarıya kalktığı gövdeler arasından, Cahil'i boş bulduğu bir köşeye götürdü. Tüyleri birbirine karışmış bir sürünün içindeki

bir kuzu meledi... Bir köpek rüyasında inledi... Yere çökmüş bir deve uzun boynunu doğrultup köpüklü burnunu uzattı. Hepsi bu kadardı. Kervansarayın kapısı, açık bir delik, damı, çökmüş bir kubbe ve duvarlarının her biri, yerinden oynamış tuğla yığını olsa da, insanlar da, hayvanlar da oraya girerken yolun tehlikelerine, çilesine karşı kendilerini korunmuş hissediyor ve eşya yükleriyle birlikte sürekli tetikte bulunmanın yükünü de sırtlarından, üstlerinden atıyorlardı. Bütün gün yürümekten bitkin, derin bir uykuya dalıyorlardı. Karanlığın derinliğinden yeni bir yolcu mu geliyordu?.. Daha iyi ya. Sayıyla birlikte güvenlik de artıyordu.

Cahil geniş odayı bir uçtan öbür uca geçtiğinde, Uraz yerinden kımıldamadı. Oysa hissediyordu ki, istese, sağlam bacağını Cahil'in üstünden aşırıp o ayağının üzerine basabilir, sonra da yavaşça yere koyabilirdi. Sadece bunu istemesi yeterdi ama Uraz artık hiçbir şey istemiyordu.

Mukhi, çopendozun gururuna saygı göstermeye o kadar alışmıştı ki, ilkin, Uraz'a yardım etmek için hiçbir harekette bulunmadı. Sonra bir çeşit utangaçlıkla sordu:

"Seni indireyim mi?"

"İndir," dedi Uraz.

"İyi olur," dedi Mukhi. "Bizi burada kimse görmez."

Uraz, ona cevap vermeyi küçümseyerek düşündü:

"Kâbil'de ya da Maymana'da herkesin önünde, hepsi bir."

Bedeni birden baştan aşağı kasıldı. Mukhi yaralı bacağını tam kemiğin kırıldığı yerden tutmuştu. Mukhi'nin, çocukluğundan beri koyunların, atların, develerin kırık bacaklarının nasıl tedavi edildiğini görmüş ve kendisinin de tedavi etmiş olması boşa gitmemişti; kocaman elleri, acıyı en aza indirecek biçimde, kırıkları sarıp tutmayı öğrenmişti. Uraz dişlerini gevşetti. Mukhi'nin serbest ko-

luyla kendisini bir çocuk gibi kaldırdığını ve usulca, odanın dövülmüş toprak tabanına bıraktığını hissetti.

"Dur, dur hele," dedi koca seyis, "Rahat edeceksin."

Yere dağılmış tuğla parçalarını topladı, yıkık duvardan da birkaç tuğla söktü, onları yığıp ortasını açarak ilkel bir su oluğu biçimini verdi ve yaralı bacağı içine uzattı. Bir yandan da hâlâ söyleniyordu:

"Dur, göreceksin... Dur hele... Sözüm söz..."

Bunları kendisi için söylüyordu. Kendi sesini işitmek ihtiyacı duyuyordu. Ne söylediğinin önemi yoktu. Eşsiz bir mutluluk şarkısıydı bu: "Hoşça kalın, sizi gidi gecenin canavarları!" Ve Uraz'a sonsuz bir bağlılığın şarkısı: "O dehşet saatlerinde, ey Uraz'ın o korkusuz eli!"

Mukhi, Cahil'in eyerini alıp Uraz'ın başının altına koydu. Kendi çapanını çıkarıp yaralıyı örttü. Aygırı Uraz'ın hemen yanı başına, yere çöktürdü ve kendisi de hayvanın öbür böğrüne yaslanarak toprağa uzandı. Bunları yaparken durmadan şakıyordu: "Tam bir dinlenme olacak bu. Boynun eyerin tam çukurunda... Bacakların, karnın, döşün çapanla sıcacık örtülü... Yarıklardan giren rüzgârdan da Cahil seni iyi koruyor... Ve bir şey gerekirse, herhangi bir şey, ben buradayım biliyorsun ya?"

"Ondan eminim," dedi Uraz usulca.

Seyis yanı başına uzanmıştı. Yarı karanlıkta, gözleriyle ağzının kaygısız, mutlu bir gülümseyişle parıldadığını görüyordu.

"Ben buradayım Uraz," diye mırıldanıyordu Mukhi.

"Ben buradayım, buradayım... Buradayım," diye tekrarlıyordu Mukhi soluk alıp verirken. Oysa derin bir uyku kaslarını ve sinirlerini, insanı bitik düşüren bir yorgunluktan, korkudan ve sevinçten kurtarmaya başlamıştı bile.

* * *

Oysa o, Uraz, uyumuyordu. Ama uykusuzluğun acısını da çekiyor değildi.

Öylesine uzun ve tehlikeli bir yolculuktan sonra boylu boyunca yatmış bedenin dinginliği, dondurucu karanlıklardan sonra sıcaklığın verdiği haz, aman vermeyen ağrının ansızın dinişi... İlk anlarda Uraz, bir anlamda bu hazineleriyle birlikte kendi içine gömüldü.

Ancak ağır ağır kendi içinden çıktı yeniden. Azar azar, kendisini çevreleyen şeylerle mutluluğu arasında şaşırtıcı bir uyumluluk buldu.

Boynu bir eyerin çukurunda dinleniyordu, insanların yaptıkları nesneler içinde en soylusu ve yirmi yıldan beri kendisinin en güvendiği arkadaşı. Eyerin biçimini ve dokusunu daha iyi duyabilmek için ara sıra başını oynatıyordu Uraz.

Teni eyere her sürttüğünde, güzel, ılık köselenin kokusu, Uraz'ın sevdiği bir başka kokuya, böğrüne yapışık yatan attan yükselen kokuya karışıyordu. Bunların üstünden de, yarık duvarlar arasından hava dolaşımının taşıdığı yün, deri, hayvan postu kokularıyla eski pamuklu bezlerin, çok uzun yol yürümüş, güneş altında çok çile çekmiş insan vücutlarının kokuları geliyordu. Uraz'ın burun delikleri bu yayılan kokuları daha iyi içine çekebilmek için genişledi; bu kokularda o, kendi halkını ve onun bütün hayvan sürülerini buluyordu.

Kervansaraydaki bu büyük uykunun da kendine göre bir dili vardı, insanlar ve hayvanlar uykularının derinliklerinden bu dili kokularıyla birlikte etrafa yayıyorlardı. Homurdanmalar, iç çekişler, havlamalar, horlamalar, iniltiler, ıslıklar, öksürükler, melemeler, kişnemeler, mırıltılar, hayvanların depreşmeleri, çene kemiklerinin vuruşu, çıngırak sesleri, yular şakırtıları hep birlikte, sonu gelmez, derin ve kısık bir uğultu oluşturuyordu, yarı hayvan, yarı insan uğultusu. Bu büyük ve karışık koroya, sesi

kısılmış ihtiyar, gücünü yitirmiş kadın, korkuya kapılmış çocuk, karnı tok adam, tedirgin at, hep tetikte duran çoban köpeği ve her biri kendi türüne göre, düşlerinin otlaklarını ve patikalarını izleyen keçi, koç, katır, eşek ve deve katılıyordu. Her sesi, her soluğu tanıyıp adını koyan Uraz, daha önce eşini tatmadığı bir haz duyuyordu. Sanki küçük bir oğlandı da, bütün korku ve tehlikeleri uzakta tutan o bildik ninniyi dinliyordu.

Gece ilerliyordu. Çatıdaki yarıkların arasında Uraz artık yıldızların çıkmış olduğunu gördü. Dalgın dalgın baktı onlara. Çok geç çıkmışlardı ortaya. Çok uzaklarda parlıyorlardı. Onu çevreleyen şeylerle hiç ilişkisi yoktu yıldızların. Uraz başını çevirdi.

Bakışları kirli lamba üzerinde durdu. Eritilmiş içyağına batırılmış fitil çok tütüyordu. Kenarları çentik, çatlak lamba camı, is ve tozdan çok kirlenmişti. Ama bu kir tabakası, arasından süzülüp gelen ışığa Uraz'ı büyüleyen bir öz kazandırıyordu. En soluk safran çiçeği kadar soluk renkli bu ışık, okşar gibi gözlerine değiyordu. Ve onun hafif, loş aydınlığında kervansarayın ve içinde uyuyanların yoksulluğu, pisliği, tüm kusurları biçim değiştiriyordu.

Olağan zamanlarda, Uraz'ın her şeyi çabuk kavrayan sert bakışları yöneldiği yüz ve bedenlerdeki kusur ve bozuklukları hemen bulup çıkarırdı. Bu adamın aşağılık ağzı, şunun bir köleyi anımsatan çenesi, ötekinin ürkek, yüreksiz bakışları, bir başkasının budala alnı, daha başkasının yılışık, hain gülümseyişi... Ve düşük omuzlar, öne doğru eğik enseler, sıska bacaklar, şiş göbekler... Topallar, çarpık bacaklılar, sümüklüler, boynunda guatr olanlar, tek gözlüler... Bütün bunlar Uraz'ın kendi benzeri olan insan sürüsüne duyduğu küçümsemeyi yıldan yıla artırarak beslemiş, güçlendirmiş ve bununla birlikte kendi gururu ve yalnızlığı da o ölçüde büyümüştü. Oysa bu gece

isli lambanın ışık oyunları Uraz'ın yol arkadaşlarındaki tüm bayağılıkları ve utanç damgalarını siliyor, yıkıyordu. Burada uyuyanlar çoban ve rastgele yolculardan başkası değildi. Yarı karanlığın büyüsü onların gerçekte acınacak, zavallı dokumalardan yapılma kirli, tarazlanmış, yırtık, yamalı giysilerini yumuşak, soylu kumaşlara dönüştürüyor, yıkık duvarları ipek ve kadifelerle kaplıyordu. Ara sıra, belirsiz bir yüzde bir göz, açıldığında, kara kara parlayan bir elması andırıyordu.

"Ben onlardan bu denli başka mıyım?" Uraz, birden, kendine bu soruyu sordu.

Ömründe ilk kez soruyordu bunu... Derisi yanıyordu. Mukhi'nin çapanını üstünden attı. Onun bu hareketi veya esintinin sertleşmesi (lambanın alevi kuvvetlice titredi), ya da bir böcek sokması Cahil'i tedirgin etti. Başını biraz kaldırıp uzun, sık yelesini silkeledi. Sonra hemen uykuya daldı yeniden. Ama hayvanın bu soluması, kaslarının bu dalgalanışı binicisini yeniden gerçekler dünyasına döndürdü. Uraz'ın gövdesi kasıldı. Başının altındaki o değerli eyer bir hasta yastığı oluverdi birden.

Yaya yürümekten başka bir şey bilmeyen bu zavallılar, bu toprak kazıyıcıları, bu keçi çobanları, yollara dökülen bu ayaktakımı, Cahil'in efendisinin gerçekten eşiti olabilirler miydi hiç?

Uraz'ın ateşi yükseliyordu. Kanı durmadan ısınıyor, başı hafifliyordu. Yarı uykuda yarı uyanık bir düş gördü bu sırada. Sonsuzluğa doğru uzanan bir çayırdı, güçlülüğün, yiğitliğin, yarışmanın ve alabildiğine genişliğin heyecanıyla kendinden geçmiş yirmi görkemli at, dörtnala uçar gibi nallarıyla bozkırı dövüyorlardı. Bu atları koşturanlar bu yörelerin en iyi binicileriydi. Derken bu atlılardan birisi öbürlerinin arasından sıyrılıyor, uzaklaşıyor, onları o denli gerilerde bırakıyordu ki, bir toz bulutu içinde gözden kayboluyordu. Bu öndeki binici tek başı-

na atını koşturuyor, koşturmaktan başka hiçbir amacı olmadan koşturuyordu.

Bu binicide Uraz kendisini tanıdı. Yüreği, şan ve zaferi kutlayan bayram davulları gibi gümbürdedi.

Derken içindeki şarkı kesildi. Uykusuzluğun verdiği yorgunluk, kımıltısız duran bacağının ağırlığı, lambanın yaydığı yanık içyağı kokusu, anasının memesine yapışmış yeni doğmuş bebeğin dudak şapırtıları mıydı nedeni? Uraz şanlı biniciyle özdeş değildi artık. Her geçen an bu şanlı binici ona, kervansaraydaki şu yabancılardan daha yabancı, anlaşılması daha güç geliyordu. Onlar, yorgun uyuyorlardı. Gün doğunca bir sonraki durağa doğru yeniden yola koyulacaklar ve böyle, gitmek istedikleri yere varacaklardı. Her şey açıktı. Ama öteki, kudurmuş gibi ileri atılan, rüzgârın yassılaştırıp genişlettiği yüzündeki o sessiz gülümsemeyle nereye gidiyordu? Kime karşıydı bu akın, bu saldırı? O çılgın tutkusuyla neye erişmeyi, nereye varmayı umut ediyordu? Ufuğa mı? Ama nasıl? Ufuk boyuna geriye çekiliyordu, durmadan.

Bu çılgın atlı Uraz'ın sinirine dokunuyordu. Gözlerini kapadı. Harika bir çarşı belirdi gözlerinin önünde. Devletâbad Çarşısı'ndan daha zengin, Mezar-ı Şerif'inkinden daha büyük, Akşah'ınkinden daha renkli bir çarşı. Çarşının üstü kapalı loş geçitlerini, güneşli sokaklarını dolduran sayısı belirsiz bir kalabalık, tümüyle, çevresine hiç bakmaksızın, kurt kürküyle bezenmiş başı dimdik, çizmelerinin yüksek topuklarını yere vurarak yürüyen bir adama yol veriyordu. Bu, bozkırların atlısıydı. "Elbette, işte bunun için koşturuyordum ben," dedi Uraz kendi kendine. "Elbette, bunun için."

Anlayamıyordu bir türlü. Bunca çaba, ustalık, tehlikeleri küçümseme, ısrar, bunca istek, heves... Neyi elde etmek için? İşte şu aşağılık budala satıcılarla, kazıkladıkları müşterilerinin övgüleri için. Ne maskaralık!.. Ve bü-

tün bir ömür boyu, her geçirilen sınavı mutlaka kazanmakla ancak elde tutulabilen bu övgü ne de güvenilmez ne de vefasızdı! Ters bir raslantı... at birden kapaklanıverir... Bir kas yarılır... Küçümsenir, unutulursun hemen... Ve çarşıların kalabalığı bir başkasının önünde açılır, yol verir.

Uraz bunları düşünürken, birden, kalabalığın selamladığı atlının yüzünün kendi yüzü olmadığını fark etti. Salih'in yüzüne dönüşmüştü o, Şah Buzkaşisi'ni kazananın yüzüne. Ama Uraz, böyle bir durumda içini doldurması gereken, küçük düşmüş olmanın azabı yerine –bu gece onu en derinden şaşırtan şey de bu oldu– sadece kibirle karışık bir acıma duydu.

"Git yoluna oğlum, git," dedi Uraz kendi kendine. "Senin zavallı kafan hâlâ inanıyor bütün bunlara... Git hadi... Seve seve bırak kendini, övsünler seni, alay etsinler seninle... Bir dahaki düşüşe kadar... Git bakalım... Bu aldatmaca oyununda ben yokum artık."

Uraz, içinde ateş nöbetinin gürüldediğini duydu; sanki bozkırların bir ırmağı bahar taşkınında onu alıp götürüyor gibiydi. Güçlü bir şeydi bu. Sıcaktı. Daha iyi düşünebiliyordu insan. Daha geniş. Daha hızlı...

Ya, öyle! Bu kötülük pazarında çok uzun süre, çok fazla durmuştu. Bir uçtan öbür uca, uşaklar, esirler, köleler! Hepsi! Hele o ün peşinde koşanlar! Ve ünün yaklaştığını görünce gözleri büyüyen, meleyenler! Yeter!

Uraz yavaş yavaş kayıp kendini işlenmiş toprağa bıraktı. Tamamen serildi. Ensesi eyerin çukurundaydı. Kervansarayı dolduran kokuların, seslerin, gölgelerin ve ışıkların tam ortasında. Sessiz sakin. Sağlıklı. Suç ortağı. Ve Uraz şöyle düşündü: "Bundan böyle, işte benim arkadaşlarım."

Onlar buzkaşinin, çopendozun ne olduğunu bile bilmiyorlardı. Başını her şeyin ve herkesin üstünde, fela-

ketlerin ve sevinçlerin üstünde tutmak gerekmezdi onların arasında – sırf saygıdan başka bir şey kabul etmemek ve karşılığında gururdan başka bir şey vermemek için! (Ah ya Rabbi'm! Yarı tanrı olmak nasıl da bıktırıcıydı!) Kendisi artık sakat bir insansa, pekiyi, varsın sakat olsun. Ne yenik ne de galip. Sadece sakat. Başkalarının, aynı yolun yolcularının kabul ettiği bir insan... Aynı aşiretten olanların... Aynı hayatın içinde birbirinin benzeri olan insanların... Hep birlikte yürüyeceklerdi.

Boğazların, vadilerin, ovaların içinden çok gösterişsiz. çok yoksul bir kervan gidiyordu... Ve o, Uraz, o da kervandaydı. Miskin bir ata binmişti, bir katıra, yok, bir eşeğe. Evet, bir eşeğe... Hatta öyle de değil, koltuk değnekleriyle gidiyordu... Evet, koltuk değnekleriyle. Herkes ona Mukhi'nin gülümseyişiyle gülümsüyordu.

Yıldızlar kaybolmuştu. Uraz, "Gökyüzü tüm gururundan arındı: mutlu artık," diye düşündü. Sonra kendinden geçti.

* * *

Mukhi esnedi, gerindi, içini çekti, hatır hatır kaşındı. Bedeni daha dinlenmek istiyordu ama o bu isteği yerine getiremezdi. Güneş ve Mukhi her zaman birlikte kalkarlardı.

Kendini toparlar toparlamaz ilk kaygısı Uraz ve Cahil oldu. İyi; her ikisi de uyuyordu. Şafak vaktinin çağrısını kendisi gibi duymuş başka insan suretlerinin belirsizlikten kurtulup ortaya çıktığı kervansarayın öbür ucuna gitti. Her yanı dökülen kapıya gelince gözlerini kocaman avcuyla tembel tembel ovuşturdu. Uyku, yaylaya yapışıp kalmış gece gibi Mukhi'nin bedenini bırakmıyordu. Ama Mukhi gözlerini yukarılara kaldırdıkça kayaların çıplak yüzeyleri giderek aydınlanıyordu. Şimdiden doruklarda,

sivri kayalık kenarları boyunca, çıkıntılı noktalardan yayılan ışınlarla aydınlanırmış gibi ipince, tatlı ve yarı saydam bir ışık saçağı titreşiyordu. Hava dehşetli soğuktu.

Mukhi, su şıpırtısını kılavuz alarak, kurulmuş bir makine gibi oluğa doğru yürüdü. Ellerini daldırıp suyu yüzüne çarptı. Su havadan da dondurucuydu – teniyle kurulandığında Mukhi'de uyku sersemliğinden ve yorgunluktan eser kalmadı. Sonra kocaman ellerini üst üste salladı, göğsünü yumruklamaya başladı. Önce kuvvetlice, sonra daha kuvvetli, daha, daha da kuvvetli. Vuruşları sabahın sessizliğinde uzun uzun yankılandı. Vuruşlarının ritmi Mukhi'yi coşturuyordu. Hem demirci hem de örstü. Daha kuvvetli, daha, daha kuvvetli.

Birden kolun tokmak gibi dövülmesi kesildi. Mukhi'nin başı gökyüzüne uzanmış, donup kaldı. Olan biteni anlayamıyordu.

Yukarılarda, dorukların çizgileri arasında, gün doğuşuyla birlikte gelincik kızılı ve pelin yeşili çayırların doğduğunu görüyordu. Gün hızla ağarıyordu. Ve Mukhi günün gelişini dağlarda ilk kez yakaladığı için, gün ırmağının kaynağından çıktığı bu çok bildik ânı şimdi tanıyamıyordu.

Bozkırda gök ve toprak birlikte uyanırdı. Işık düzenli biçimde artarak ufku bir uçtan bir uca yıkar, sular, doldururdu. Gök, ışıktan bir göl; bozkır, çimen ve çiyden bir halı olurdu.

Burada ise sabah parça parça, atlaya atlaya geliyordu. Dev gibi iki dağ arasında epey zamandır parlak bir alan belirmişti, doruklarda ise hâlâ gölgenin külleri savruluyordu. Tek bir tepe, yalnız başına, ateş alıyordu. Bir kayalık birden ayna gibi parlayıveriyordu. Ama bunların karşısına düşen alanlar yine sönük, kör kalıyordu.

Düzensizlik gittikçe artıyordu. Şafağın, doğu yönündeki bütün yırtık, yarık, gedik ve çatlaklarda kayna-

yıp köpürdüğü, ışıktan mızraklarını çoğalttığı, tüm kütüklerini tutuşturduğu görülüyordu.

Hava som ışıktı, ışık ise buz. Mukhi derin bir soluk aldı. Dağ sabahı içine doldu, her yanını kapladı. Öyle kuvvetli, öylesine duruydu ki, Mukhi, hazla kendinden geçerek gözlerini kapadı. Tam gülecek, bağıracak, mutlulukla şakıyacakken, birden gözkapaklarında ılık, yumuşak bir dokunuş duydu. Gözleri aralandı ve Mukhi kirpiklerinin arasından pembe bir ateş kavsi gördü.

Güneş... Nihayet... Güneşin ta kendisi!

Mukhi kıbleye doğru secdeye varmıştı bile.

Yapıla yapıla, söylene söylene Mukhi için tüm etkisini, tüm özünü yitirmiş olan hareketler ve sözler şimdi onu birden ve derinden etkiledi. Kalp atışları hızlanıyor, boğazı düğümleniyordu. Yeni bir günün eşiğinde, dizleri üzerine çökmüş duruyor ve günün bu ilk namazının alışılmış hareketlerinde, nice amansız korkudan sonra kendisine böylesine harikalar sunan şu dağlara şükranını bildirmek için yeni bir dil buluyordu.

Daha başka sesler aynı sözleri tekrarlıyordu. Bunlar kervansarayın kapısı önünde ya da duvarları dibinde yere kapanmış insanların sesleriydi. Ama yanan alnı topraktan ayrılmayan Mukhi'ye sadece kendi sesi gibi geliyordu. Yüzlerce yankıyla büyümüş kendi sesi.

* * *

Mukhi ayağa kalktığı zaman, hemen hemen kendisi kadar boylu ama zayıf ve kambur genç bir adam ona dostça bakıyordu. Kederli iri gözleri badem biçiminde ve rengindeydi. Bakışı kadar yumuşak ve içe işleyen bir sesle konuştu:

"Bu genç yaşında tüm gönlünü kıldığın namaza böylesine verebildiğin için övgüler sana."

"Bana mı?" diye bağırdı Mukhi.

Kederli güzel gözler ona gülümsedi. Mukhi bu aydınlık bakışların kendisini de aydınlattığı duygusuna kapıldı.

"Belki öyle olmuştur bu sabah," dedi çıplak ensesini kaşıyarak. "Ama ilk kez oluyor, inanın."

"Benim yoksul mülkümde böylesine dua ettiğin için bir kez daha övgüler sana," dedi kambur genç.

"Ne?" dedi Mukhi. "Buraların efendisi sen misin?"

Genç adam hafifçe güldü. Tuhaftı ama bu gülüşü işitmek insana güç ve güven veriyordu.

"Bu yıkıntıların sahibi için işte büyük bir söz! Gerçi bu kervansaray bana, ben Golem'e geçen yıl babam Haydar'dan miras kaldı, ona da, buraları ilk kuran babası Ferhat'tan kalmış. Dedeme gerçekten efendi diyebilirdin. Nüfuzlu ve zengin biriymiş. Onun zamanında kamyonlar bilinmezdi. Bütün mallar hayvan sırtında taşınırdı ve bütün yolcu kafileleri, geceleri, onlar için yapılmış barınaklarda konaklamak zorunda kalırlardı. Şimdi ise büyük kervanlar sadece göçebelerin kervanlarıdır, onlarsa, bilirsin, hiçbir zaman dört duvar arasında konaklamazlar. Benim kervansarayın halini de işte görüyorsun."

Yeni doğmuş güneş kırmızı topraktan kerpiç yapıyı insafsızca aydınlatıyordu. Her bir yanı kırık dökük, bir barınaktan ziyade, bir yıkıntı yığınıydı. Şimdi geceyi içeride geçirmiş insan ve hayvan sürüleri bu inden çıkıyor, yeniden yola koyulmak için acele hazırlanıyorlardı.

Mukhi var gücüyle alnına bir yumruk indirdi. Bu yola çıkış tantanası içinde Uraz ile Cahil'i nasıl yalnız bırakabilmişti?

Kervansarayın kapısı önünde sıska, tüyleri dökülmüş bir deveye, vücutları yara içinde, kabuk bağlamış eşeklere ve onları ucu sivri değneklerle dürtükleyen, üstü başı yırtık, yamalı adamlara yol vermek zorunda kaldı. İçeride

ise iç acısı yolcu kafileleri toparlanıyor, sıska sürüler bir araya getiriliyordu. Hayvanlar yüklenmişti bile. Şimdi ise, kadınlar hayvanların iki yanına küçük yaştaki çocuklarını bağlamışlardı neredeyse. Mukhi, hayvan sağrıları ve semerler arasından süzülüp arkadaşlarının yanına vardı. Orada rahat bir nefes aldı. Uraz, bütün bu gürültünün içinde hâlâ uyuyordu. Aygır, kuşkusuz, sabırsızlık belirtileri gösteriyordu. Ama tanıdık elin boynunda ve yüzünde gezindiğini duyunca, hemen yatıştı.

"Sabırlı ol, sabırlı," dedi Mukhi tatlı bir sesle. "Her şeyin çaresine bakacağım. Şimdi geliyorum."

* * *

Mukhi yanılmıştı. Uraz'ın gözleri sıkı sıkı kapalıydı ama uyumuyordu. Gürültü onu tedirgin uykusundan hemen uyandırmıştı. Hem de en kötü koşullar altında. Gün ışığı lambanın ve onun belli belirsiz ışığının yerini almıştı. Koca han odası örümcek ağlarıyla bezenmiş pis bir yıkıntıdan başka bir şey değildi artık. Gölgeler ve zengin giysiler zavallı insanların ve hayvanların biçimini almıştı. Uyanık hallerinde daha da bayağılaşmışlar ve hep birden bağırmaya, havlamaya, homurdanmaya, kişnemeye koyulmuşlardı.

Bütün bunlar, eyerine dayanmış yatan hasta adamın bedenine eziyet, acılaşmış yüreğine tiksinti veriyordu. Cinlerinden kurtulup yatışan, yumuşayan adamla artık hiçbir ortak yanı yoktu. Çevresindeki bu zavallılar şimdi Uraz'da, onların kaderini paylaşmayı, sevecenlikleriyle mutlu olmayı düşlemiş olduğu ölçüde, hatta daha da fazla küçümseme ve öfke uyandırıyordu. Ancak bu yıkıntılarda yuvalanan uğursuz bir ruhun esinlemiş olabileceği o aşağılık isteğin anısı bile şimdi Uraz'a tiksinti veriyordu. Ara sıra, kirpiklerinin arasından süzülen bakışları ma-

razi bir sabırsızlıkla kalabalığın toparlanıp gidişini gözlüyordu. Hepsi çekip gitsin... O insanlar ki, onların arasında o, Uraz, gururundan arınarak mutlu olmuştu.

* * *

Dışarıda aile reisleri gecelik han ücretini ödüyorlardı. Az bir şeydi ama yine de bazılarına fazla yüksek geliyordu. Bunlar, büyük bir ciddiyet içinde, Golem'e, "Allah sana verir," diyorlardı.

Golem de, aynı ciddiyetle başını sallıyordu.

Mukhi ona, "Çay, sonra da yulaf veya arpa istiyorum," dedi.

"Sizinki gibi cins bir hayvana göre yem bulunmaz burada," dedi Golem. "Bize gelen yolculara böyle yem gerekmez çünkü."

Golem'in bu sözlerinde bir taşlama yoktu ve yolcular da hiç alınmadı bu sözlerden.

"Köy uzak değil," dedi kambur genç. Orada istediklerin satılıyor. Çay için binayı dolan. O işe kardeşim bakıyor.

Çayhane, kervansarayın delik deşik duvarlarının en fazla güneş alan yerine bitişik, topraktan bir setti, hepsi o kadar. Setin yukarısına kuru dal ve yapraklardan bir gölgelik yapılmış, çayhanenin üstü bununla örtülmüştü. Setin ortasında da duvara oyulmuş oldukça derin bir girinti vardı. Yeniyetme sıska bir oğlan odun ateşinde bir yandan bazlama pişiriyor, bir yandan da korları alıp alıp, yamuk yumuk, eski, kararmış bakır bir semavere atıyordu.

Mukhi ayakta durmuş, kaynar siyah çayı azar azar yudumlarken, toprak setin ta ucunda sırtüstü uzanmış yatan birini gördü. Sabahın dondurucu soğuğunda, incecik, eski pamuklular içinde kim böyle yatıp uyuyabilirdi? Üstelik öyle kaskatı olmuş halde ki, saçağa doğru dönük çıplak ayakları taştan sanki... Mukhi, yatan adama

yakından bakmaya gitti. Görünmez kıskaçlarla sıkıştırılmış gibi ufalmış, sertleşmiş yüzde gözler kocaman açılmış ama bakışsızdı. Ölü gözleri.

Elinde tuttuğu çay fincanından kaşığın çıkardığı ses, Mukhi'yi şaşkınlıktan kurtardı. Döndü, semaverin çevresinde toplananların yanına geldi.

"Orada bir ölü var!" diye bağırdı.

Golem'in kardeşi işine ara vermeden kovuğun içinden yanıtladı:

"Ha, biliyorum. Gün ağarırken onu donmuş buldum."

Yaşlı bir çoban söze karıştı, "Ruhunu teslim ederken ben yanındaydım," dedi. "Buraya bizimle aynı zamanda gelmişti, akşam karanlık basarken gezginci bir çömlekçi takımıyla birlikte. Tek bir eşekleri vardı, ona da bu binmişti. Eşekten inmedi, düştü. Soluğu kesilmişti bile. Oraya koydular."

Golem'in kardeşi, "Az önce çömlekçiler eşeği alıp gittiler," dedi.

Sonra neşeli neşeli bağırdı:

"Haydi, demli siyah çay isteyen var mı? Güzel kokulu yeşil çay? Sıcak, yumuşacık pişkin ekmekler?"

Yolcular yeniden yemeye, içmeye, öyküler anlatmaya, gülmeye koyulurken, ölü, artık insanlığa ait olmayan gözlerini onlara dikmişti.

Mukhi için çayın tadı kalmamıştı. Şimdi, ejderha dişlerine benzeyen sivri dorukları göğe gömülmüş dağlar ona yine korku veriyordu. Kim olduğu bilinmeyen ölüyü Mukhi de öbür yolcular kadar umursamıyordu, o uyuyan Uraz'ı düşünüyordu... Belki de uyumuyordu... Daha da kötüsü, belki...

* * *

Sonunda Uraz yalnız kalmıştı. Yok... Daha değil. Bir adam koşuyordu, yaklaşıyordu, soluk soluğa... Mukhi üzerine eğiliyor ve inliyordu: Bu mum gibi beniz... Çökük yanaklar... Kanı çekilmiş dudaklar... Gerçi Uraz soluk alıyordu daha ama kesik kesik, ölüm hırıltısı gibi... Mukhi daha fazla dayanamadı, başı elleri arasında yere, Uraz'ın yanına çöktü. Ellerini yüzünden çektiğinde, Uraz'ın yakıcı bakışları seyisinin kederle altüst olmuş, ablak, iyi huylu yüzünü inceliyordu. Uraz, kendine yönelik sevecenliğin, acımanın kokusunu duyar gibi olmuştu.

"Nerelerde geziyordun?" diye sordu, hiçbir şey belli etmeyen bir sesle.

Sonra Mukhi'nin bir şey söylemesine meydan bırakmadan buyurdu:

"Çay getir!"

"Elbette, elbette!" diye bağırdı Mukhi. "Hemen düzelirsin, görünüşün kötü biraz... Ama yine de uzun ve iyi uyudun, değil mi?"

"Çay!" diye tekrarladı Uraz.

Mukhi kapıya koştu. Uraz ardından nefretle baktı. Bu zavallı budala onu korumaya kalkıyordu. Uraz fısıldadı: "Göreceksiniz siz. Hepiniz... Göreceksiniz." O hâlâ yarışın başını çeken, kaderi alt edendi. Hangi yarış? Hangi kader? Söyleyemezdi ama söyleyememesi inancını sarsmıyordu.

3

Yazıcı

"Buyur, bak sıcak sıcak... Yumuşacık... Burada bunlardan başka bir şey bulunmuyor ama verdikleri çok güzel." Mukhi, böyle bağırarak getirdiği tepsiyi yere koydu.

Mukhi'nin her hareketi, sağlıklı ve güçlü olduğu için, Uraz'a bir hakaretti. Ama onu daha da öfkelendiren, daha da büyük hakaret saydığı şey, Mukhi'nin sesindeki aşırı tatlılıktı, hasta bir çocuğu, ürkek bir atı yatıştırmak, yüreklendirmek için kullanılan seslere benziyordu.

Uraz demlikteki çayın hepsini hırsla içti, ekmeğe dokunmadı bile.

Mukhi yalvardı: "Tadına bak, Allah aşkına... Bu bazlamayı senin için pişirdiler, taptaze..."

Uraz bazlamayı kaptı, elinde ezip hamurdan bir top haline getirdi, yere çaldı, öfke, yüzünün etlerini daha da inceltiyor, kemiklerini daha da belli ediyordu. Mukhi, "Onu öldürüyorum ben böyle," diye düşündü. Acınası bir neşe çabasıyla, "Haklısın," dedi.

"İçine çekmeden yersen, yediklerin bağırsaklarında düğümlenir. İştah kendiliğinden gelir zaten. O zaman sana yağlı kebapla safranlı pilavların en iyisini yedireceğim... Ben kendim gidip alacağım sana... Buranın sahibi Golem tamamen senin hizmetinde. Kardeşi de öyle."

"Benim kimseye ihtiyacım yok," dedi Uraz. "Cahil yemini bitirir bitirmez, yol için gerekli alışverişleri yap. Hepsi bu kadar."

"Ne yolu?" diye kekeledi Mukhi. "Yine mi dağlar? Daha yüksek, daha soğuk, daha ıssız?.."

"Korkuyor musun?" diye sordu Uraz.

"Sen Golem'le bir konuşsaydın," diye bağırdı seyis. "O bana anlattı bu korkunç dağ yollarını."

"Bir kambur için korkunçtur, gerçekten," dedi Uraz.

"Yolculardan öğrenmiş. Yolcular biliyorlar," dedi Mukhi.

"Bu denli mi korkuyorsun?" diye sordu yine Uraz.

Seyisin masum bakan gözleri dolu dolu oldu. Uraz'ın hatırı için dünkünden bin kat daha korkunç bin bir kahır çekmeye razıydı ama onun göz göre göre ölüme gitmesine yardımcı olamazdı. Bir solukta konuştu:

"Öyle, korkuyorum. Bu dağlardan sağ çıkmazsın. Az önce bir ölü gördüm. Benim yüzünden başına bir şey gelmesini istemiyorum, ölünü taşımak istemiyorum. Sonra Tursen'in karşısına nasıl çıkarım? Nasıl?"

Mukhi derin bir soluk aldı. Çaresizliğin verdiği bir gözüpeklikle bağırdı:

"Gelemem, seninle gelemem ben."

Dizleri üstüne çöktü, Uraz'ın elini yakalayıp öptü ve usul usul konuştu:

"Gerçekten, seninle gelmeyeceğim."

Uraz, bu hareket ve bu sesten anladı ki, buyruk, talep ya da tehdit, hiçbir şey seyisinin direnişini kıramayacaktır. Uraz'ı bir titreme aldı. Seyisi olmayınca hiçbir şey yapamayacağını, kendisinin de bir hiç olduğunu aniden kavramıştı. Başka hiçbir kinle ölçülemeyecek bir kin duydu seyisine karşı. Derisinin altında yayılıp kanının her bir damlasına kadar işleyen dondurucu, soğuk bir kindi bu.

"Titriyorsun. Üşüyor musun? O kadar mı üşüyorsun?" diye sordu Mukhi.

Gece Uraz'ın üstüne örttüğü çapanının şimdi yarı yarıya açılmış olduğunu gördü. Çapanı yeniden üstüne çekmek istedi. Uraz giysiyi parmaklarıyla yakalayıp vahşice yere fırlattı. Kırık bacak ortaya çıktı. Kırığın sımsıkı sarılmış olduğu pis, nemli bezden çürümüş et kokusu yükseldi. Cahil tıksırdı, burun deliklerini kıstı, kafasını silkeledi, pis kokudan kurtulmak için ayağa kalkmaya davrandı. Mukhi, atı yelesinden tutup yere çekti. Aygır dostça kişnedi, yeniden yere uzanıp boynunu Mukhi'nin böğrüne dayadı.

"İkisi de bana karşı," diye düşündü Uraz. "Seyisim de, atım da."

Her ikisinin ayakları dibinde yere yatmış, gözlerini kırpmadan Mukhi ve Cahil çiftine baktı. Güçlü... Sade... Birbirleri için yaratılmışlar. Ah! Diri diri derilerini yüzsünler ikisinin de!

Uraz'ın bakışlarındaki bu ifadeyi gören Mukhi, elini Cahil'in yelesine daha da daldırdı, atın boynuna daha da abandı.

Uraz'ın ağzının yanındaki derin çizgilerde sarımsı bir köpük belirdi. "Seyisim aygırı şimdiden kendisinin sayıyor," diye düşündü. "Kendisinin... Kendisinin... Peygamber hakkı için!"

Tam o anda Uraz'ın soluğu kesilir gibi oldu. Peygamberin adını anmıştı. Peygamber de onu karşılıksız bırakmıyordu işte. Şimşek gibi birdenbire içine doğan, parlayıp yüreğini aydınlatan, göz kamaştıran bu esinlenme ancak ondan gelebilirdi. Sadece ondan. Şimdi her şey çözüme kavuşuyordu.

Havayla birlikte kesin bir inanç, Uraz'ın göğsünü doldurdu. Evet, peygamber hakkı için, evet. Kendine reva görülen bu hakaret, en mükemmel intikamın, şanların en yücesine erişmenin bir aracı olacaktı.

Uraz bakışlarını seyisine çevirdiği zaman, yüksek ateşin ve acı safranın kavurduğu dudakları bir kurt sırıtışıyla açılmıştı.

Bu sırıtış ve şimdi Uraz'ın bakışlarında okunan iyilik, Mukhi'yi uyarmalı, ürkütmeliydi. Oysa, o saflığı içinde, "Öfkesi geçti... Kabul ediyor," diye düşündü. Cahil'in yelesine dalmış parmakları açıldı.

"Benimle geleceksin," dedi Uraz.

Mukhi'nin eli yeniden kapandı. Bunu bir okşayış sanan Cahil'in boynu tatlı tatlı dalgalandı.

"Ama sana anlattım..." diye mırıldandı Mukhi.

"Ben de dediklerini tamamen anladım," dedi Uraz.

Eyere dayanarak yavaş yavaş doğruldu. Tam dik oturduğunda ağır ağır konuştu:

"Sen de beni iyi dinle ve anlamaya çalış. Sırf ölümüme sebep olmamak için benimle gelmek istemiyorsun değil mi? Tek sebep bu?"

"Gerçekten, gerçekten öyle... Allah şahidim olsun, tek sebep bu."

"Peki," dedi Uraz ve yine ağır ağır sözünü sürdürdü:

"Benim kaderim seni ilgilendirmez. Bu konuda bütün kaygı ve sorumluluğu senden alıyorum. Her şeye kadir olan Allah şahidim olsun, başıma gelen bütün tersliklerden sadece ben sorumluyum, başka hiç kimse değil."

Mukhi konuşmaya yeltendi.

"Daha bitirmedim," dedi Uraz. "Sen ister gel, ister gelme, ben gidiyorum, kendi seçtiğim yoldan gidiyorum."

"Yalnız başına! Yalnız! Doğru söylemiyorsun!" diye bağırdı Mukhi.

Atın yelesinde parmakları titriyordu.

"Dediğimi her zaman, kim karşı çıkarsa çıksın yaparım. Sen de bilirsin bunu," dedi Uraz.

"Senin ölümün olur bu," diye mırıldandı Mukhi.

"Elbette," dedi Uraz, "benim ve Cahil'in."

"Cahil'in mi?"

Kendi adının geçtiği bu yakınmayı duyunca aygır, parlak, kibirli bakışlarını Mukhi'ye çevirdi.

"Issız kayalıklarda sahipsiz, yitik... Başka bir sonu olur mu?"

"Yok, yok," diye fısıldadı Mukhi. "Allah korur."

"Ben de ona inanıyorum."

"Ama nasıl? Nasıl?"

"Sen de bizimle geleceksin, öyle," dedi Uraz.

Sonra çabuk çabuk ekledi:

"Senin gençliğin var, gücün var. Yorgunluğa dayanıklısın, sabırlısın, beceriklisin. Sen bize bakarsan, sonuna kadar gidebiliriz."

"Ben zavallı bir hizmetkârım, başka bir şey değilim, değilim," diye bağırdı Mukhi. "Elimden geleni yaptığım halde, ya sen yine de göçüp gidersen?"

Çektiği azap yüzünden hemen hemen çocuksu bir hal almış olan bir yüz, Cahil'in boynu üzerinden, eyere dayanmış, dimdik oturan adama doğru uzanıyordu. Uraz karar verdirecek ânın geldiğini biliyordu. İçindeki isteğin dışa vuran ışıltısını gözkapaklarını indirerek örttü. Saflığı baştan çıkartmak için, istek örtülü olmalıydı.

Mukhi, "Evet," diye sözünü sürdürdü, kesik bir sesle. "Evet, yine de kötü kader üstün gelirse? O zaman ne olacak? O zaman?"

Uraz ellerini açtı, kader avuçları arasından akıp gitsin diye.

"O zaman Cahil senin olur," dedi.

Mukhi doğruldu, terli alnını silkerek kekeledi:

"Ben... Ne... Ben... Uraz, anlamıyorum."

Uraz'ın gözleri iri iri açıldı. Artık bakışlarına güveniyordu. Kelimeleri dura dura tekrarladı:

"O zaman Cahil senin olur."

"Ne diyorsun? Ne diyorsun?" Mukhi bağırıyordu.

Elini aygırın yelesinden, ateş almış bir çalılıktan çekercesine çekti. Cahil bunu bir oyun sandı. Mukhi'nin elini yakalayıp dişleri arasına aldı, kalın, yumuşak dudaklarıyla sardı.

"Görüyorsun," dedi Uraz.

Göğsü bir çöldekinden, çölün çektirdiği susuzluklardan daha çok kavruluyordu.

"Öyleyse?" diye sordu.

"Dur, dur hele!" diye yalvardı Mukhi.

Başı dönüyordu. Cahil'in yakaladığı elini çekmeye bile çekiniyordu. Aygırla kendisinin aynı kandan, aynı aileden oldukları duygusu vardı içinde. Ama bu akrabalık ilişkisinde kendi yerini hiç unutmuyordu: En altta bir yer. Oysa, işte şimdi o, yoksul Mukhi, Tursen'in büyük başarılar kazanmış, efsanelere geçmiş aygırlarının bu dölüne, Uraz'ın isteğiyle sahip olabilecek, onun efendisi olabilecekti. Bileğini ıslatan Cahil'in salyası kadar koyu bir ter yüzünden aşağı süzülüyordu. Şaşkın bakışlarını çevresinde gezdiriyor, duvarların sayısız yarığı arasında oynaşan ışıklı toz iplikleri baş dönmesini daha da azdırıyordu. Bağırdı:

"Olanaksız bu Uraz... Çılgınlık bu... Delilik... Ateşin var da ondan..."

"Değil, Mukhi, değil... İnan bana," dedi Uraz.

Sesi öylesine açık yürekli ve dostçaydı ki, kendisi de şaştı buna.

"Cahil'i senin kadar hak etmiş başka biri var mı bu dünyada?" diye sürdürdü sözünü. "Onu senden daha çok seven var mı? Kim ona senin kadar iyi bakabilir? Seninle birlikte, senin sayende, bu dağlardan sağ çıktığı zaman onu verebileceğim bir insan göster bana."

"Dur! Dur!.." diye yalvardı Mukhi.

Sert bir hareketle elini Cahil'in dişlerinden kurtardı. Ona arkasını döndü, sonra fısıltıyla konuştu.

"Sus, Uraz. Sanki şimdiden ölmüşsün gibi konuşuyorsun."

Uraz başını eğdi; kaderin yolu açık ve geniş olsun diye avuçlarını yeniden açtı. Mukhi, bomboş ve geniş kervansarayın ortasında, her yanı dökülen yüksek kubbenin altında yatan bu küçülmüş insan bedenine, kanı çekilmiş, incelmiş bu yüze bakarken, yine, çayhanedeki ölüyü düşündü. Bu sırada doğrulup kalkmış olan Cahil başını seyisin omzuna dayadı. Mukhi, Uraz'ı susturmak, kendisi için de bütün umut kapılarını kapamak için bağırdı:

"Başımıza ne gelirse gelsin, kimse, hiç kimse böyle bir atın benim olduğuna inanmaz. Beni yalancı, hırsız yerine koyarlar."

"Haklısın," dedi Uraz. "Kamburu çağır."

Mukhi bağırarak kapıya koştu. "Golem, Golem!" Uraz'ın isteğini yerine getirmekten çok, ondan kaçmaya çalışıyordu.

Cahil, gözden kaybolunca kadar Mukhi'nin arkasından baktı, sonra gözlerini Uraz'a çevirdi. Uraz kolunu uzatıp aygırın boynunu okşadı. Artık ona kızmıyordu. Mukhi'ye de, başka hiç kimseye de kızmıyordu, ömrünün en zor, en önemli yarışına kendini hazırlıyordu.

Kervansarayın sahibi her zamanki tatlı sesiyle sordu:

"Ne yapabilirim senin için, sayın konuğum?"

"Senin yapabileceğin bir şey yok," dedi Uraz. "Ama yakınlarda bir yerde bir yazıcı bulunur mu?"

"Köyde bulunur," dedi Golem.

"Bilgili midir?"

"Çevrede herkesi memnun ediyor," dedi kambur genç, gülümseyerek.

Uraz, Mukhi'ye, "Bul getir onu," dedi.

Seyis kapıya doğruldu.

"Cahil'le git," dedi Uraz.

"Sen... Gerçekten... Sence, daha mı iyi olur?" diye sordu Mukhi, aygıra bakmadan.

"Elbette," dedi Uraz, "böylece her şey daha çabuk hallolur, acelemiz var."

Mukhi, Cahil'in gemini takmaya koyuldu. Mukhi'nin omuzları düşüktü, başı da omuzlarının arasındaydı, ürkmüş gibi hareketleri sakardı. Dışarı çıkmaya sabırsızlanan Cahil, kaslarını geriyordu ve kasları boynundan sağrısına doğru nefis bir ürperişle dalgalanıyordu.

"Ben ömrümde çelimsiz eşeklerden başka bir şeye binmedim," dedi kambur Golem. "Ve bizim buralarda, attan anlamayız. Ama doğrusu insan sadece seyretmek için bile böyle bir atı olsun ister."

"Sen onu bir de dörtnala giderken görseydin," dedi Uraz. "Öyle değil mi, Mukhi?"

Seyis yanıtlamadan, Cahil'e çıplak binmek için bir davrandı.

"Eyeri al!" diye buyurdu Uraz.

"Ya sen?" dedi Mukhi titrek bir sesle.

"Seni dışarıda, duvar dibinde bekleyeceğim. Han sahibi bana yardım eder."

* * *

Güneşin sıcağını emmeye başlayan toprak duvara sırtını dayamış oturan Uraz, Cahil'i üstünde iki adamla uzaktan gördü.

Uraz, seyisin arkasında oturan adam için "Ne de yaşlı!" diye düşündü. "Tamam iyi eğitim almıştır almasına da... Yaşlılıktan elleri öylesine titrer ki bunun, okunabilir tek satır bile yazamaz!"

Yine de, Cahil kervansarayın önündeki düzlüğe çıktığında, Uraz'ın öfkesi bir an için yerini inançsızlığa bıraktı. Yaşlı adamın kemikten başka bir şey kalmamış yü-

zünde derisinin paçavra gibi kırış kırış, bumburuşuk sarkıyor olmasını bekliyordu Uraz. Ama kaş yerine, kül rengi bir tür et köpüğüyle kaplı bu göz kemerlerini, buhar odasından yeni çıkmışa benzer bu gözkapaklarını ve iğrenç göz çukurları içinde, en küçük kıvılcımı, ışığı ne geçiren ne de yansıtan bu perde inmiş gözleri hiç beklemiyordu.

Bu sırada Golem ile kardeşi konuğu karşılamaya koşuyorlar, attan indiriyorlar, onun koluna girip yürümesine yardım ediyorlardı. O ise, başını az bir şey göğe doğru kaldırmış, gözlerinin feri sönmüş insanlarda görmenin yerini alan o dikkatli dinleyiş içinde, kıpırtısız, dik tutuyordu.

Hiç şüphesiz, Uraz'ın gelmesini dört gözle beklediği yazıcı kördü.

Afganistan'da yaşlılara gösterilen o kudretli saygı geleneği, Uraz'ı öfkesini açığa vurmaktan alıkoydu. Öfkesi, Golem'e dikilen bakışlarında toplandı. Kervansarayın sahibi bu bakışları en tatlı gülümseyişiyle karşıladı ve yaşlı yazıcıyı, sırtını duvara dayayarak, Uraz'ın yanına oturttu.

"Huzurun daim olsun, ey uzaklardan gelen atlı!" dedi yaşlı yazıcı.

"Senin de huzurun daim olsun, çok görmüş geçirmiş yazıcı," dedi Uraz, gereken nezaketi göstererek.

Sonra, hışımla kervansaray sahibine seslendi:

"Şimdi ne olacak, kambur?"

Kör adam söze karıştı:

"Hemen başlamak mı istiyorsun?"

"Sakın bunu bir buyruk sayma, saygıdeğer ihtiyar ama işim acele," dedi Uraz.

Her şeyden önce şu gülünç oyuna bir son vermek istiyordu.

"Çok iyi," dedi yaşlı yazıcı.

Kemerinden iş aletlerini çıkardı: İçinde hokka ve kalem bulunan, üstü pembe güllerle süslü siyah bir kutu, ardından da, üzerine ak bir kâğıt iliştirilmiş bir tahta levha. Kâğıdın her iki yanına, yukarıdan aşağıya, sık, eşit aralıklarla küçük çiviler çakılıydı.

Yazıcı kalem kutusunu yere koyup, tahta levhayı dizlerinin üstüne yerleştirdi ve "Ben hazırım," dedi.

"Pekiyi," dedi Uraz. "Ben, Tursen oğlu Uraz, tanıklar önünde beyan ve yemin ederim ki, şimdi çıkacağım yolculukta ölürsem, aygırım Cahil oğlu Cahil ve tüm koşumları gösterdiği bağlılığın karşılığı olarak vefalı seyisim Mukhi'nin malı olacaktır."

Golem, çabucak, Mukhi'ye bir göz attı ama seyisin yüzünde hiçbir şey yakalayamadı: ne bir düşünce ne bir duygu hatta ne de herhangi bir hayat belirtisi. Uraz, yazıcının her hareketini yırtıcı bir dikkatle gözlüyordu. Bu zor işin üstesinden gelebileceğini gerçekten umuyor muydu bu ihtiyar?

"Bana adını söyle, olmaz mı?" dedi yazıcı. "Öbür ikisininkini buraya gelirken delikanlıdan öğrendim."

"Tursen oğlu Uraz," dedi Tursen.

"İyi," dedi yazıcı.

Hemen hemen saydam hale gelmiş ince, uzun avuçlarını levhanın üzerine koydu, birer parmağı her iki yandaki en üst çiviye değiyordu. Sonra kalem tutan eli sağdan sola doğru çok ağır, belli belirsiz kaymaya başladı.

Ve Uraz, saydamlaşmış parmakların altında, sadece okunaklı olmaktan öte, şaşılacak mükemmellikte bir yazının belirdiğini gördü. Madenden iki kılavuz noktası arasında ilk satır tamamlandığı zaman, yazının akışında herhangi bir düşüklük, sözcüklerin aralarındaki boşlukların dengelenmesinde herhangi bir kusur, işaretlerin yapısında herhangi bir özür bulmak olanaksızdı. Yazı, bir sanat yapıtı görünümündeydi.

"Nasıl, nasıl başarıyorsun bunu, gözleri ışıksız dede?" diye bağırdı Uraz.

"Ta Abdurrahman'ın zamanından beri karanlıkta meşk etmek için çok aylak zamanım oldu," dedi yaşlı yazıcı.

"Abdurrahman mı dedin?" diye bağırdı Uraz.

"Ta kendisi."

Yazıcının herhangi bir duyguyu belirtebilme yeteneğini çoktan yitirmiş sesinde, yine de, çok yaşlı insanların, artık tarihe mal olmuş kişilerle ve olaylarla aynı çağda yaşamış olduklarını anımsamaktan duydukları hazzın izleri vardı.

"Abdurrahman..." dedi yeniden Uraz.

Geçen yüzyılın büyük emiri... İngilizleri oynatmış, Hazaracat'ı yatıştırmış, Kâfiristan'ı almış, büyük derebeylerini dize getirmiş. Afgan topraklarını birleştirmişti... İnce hesaplı. Bilge. Efsanevi.

"O öldüğünde, senin doğumuna daha çok vardı ama ben olgunluk çağında bir adamdım. Yıllardan beri de kördüm."

Parmakları ikinci satırı yazıyordu. Sözünü sürdürdü:

"Daha okuldayken parmaklarım bilgin kişilere nasip olan hünere sahipti. O zamanlarda okumuş kişiler azdı. Onun için daha genç yaşımda çok bereketli Kuh-i Baba Vadisi'ne vergi tahsildarı olarak atandım. Katır üstünde köyden köye dolaşıyor, hükümdarım Abdurrahman'ın adalet ve bilgeliğiyle koymuş olduğu vergileri, aşarı, rüsumu topluyordum."

İkinci satır da tamamlanmıştı, birincisi kadar kusursuzdu. Ölü gözlü yazıcı daha alttaki satıra başladı. Sanatında öyle usta olmuştu ki, hem yazıyor hem öyküsünü sürdürüyordu.

"Derken bir akşam, o günkü gezimi tamamlamış dönerken yolum, pazarı yeni kapanmış büyük bir köye düştü. Köyün çıkışında üç tane küçük ama ağır torba yüklen-

miş güçlü kuvvetli bir adam ağır ağır yürüyordu. Katırımla ona kolayca yetiştim. Rüstem adında, şen ve sevimli bir gezgin kasaptı. Bütün parça etlerini ve kuyruk yağını büyük kârla satmış, evine dönüyordu. Omuzlarını çökerten torbalarda gümüş para olarak o günkü kazancını taşıyordu. Gideceği yer uzaktı. Benim oturduğum köye kadar da yolumuz birdi. 'Torbalarını benim katıra yükle,' dedim. 'Onları yeniden alma zamanı gelince daha az yorulmuş olursun.' Nazlanmadı. Sade, insanlara güvenen bir adamdı. Kendisinin düzenli iş yapma merakını bana da beğendirmek için, her torbayı semere bağlarken içindeki para miktarını ve ağırlığını bana söylüyordu: En büyüklerini bir torbaya, orta boy paraları bir başka torbaya, en küçüklerini de üçüncü torbaya doldurmuştu.

Sakin sakin yol aldık. Rüstem iki karısından, oğullarından, satın almak üzere olduğu eşekten söz ediyordu. Bizim köye vardığımızda Rüstem torbalarını almak için davrandı."

Kör adam yazmayı kesip gözlerini doğrudan parlak güneşe kaldırdı ve devam etti:

"İnsanın, kendisinin de bilincinde olmadan tasarladığı kötülüğü ancak Allah önceden bilir. O zamana kadar dinibütün, namuslu bir adam olmuştum. Ama Rüstem'in semerdeki torbalardan birini çözmeye davrandığını görünce, birden, 'Onun bu parası benim olacak,' diye düşündüm. Kazancından öylesine mutlu olması mıydı nedeni? Özellikle, karılarından söz etmesi miydi? Ben de bana onur verecek ve toplumda ilerlememe yardım edecek bir ailenin kızıyla evlenmek istiyordum. Böyle bir kız babasının, damat adayından ne büyük başlık parası istediğini de bilirsiniz."

Yaşlı adam başını indirmemişti. Saydamlaşmış eli kâğıt üstünde harfleri aynı özenle yazıyor, zayıf, tekdüze sesi öyküsünü sürdürüyordu:

"Rüstem'i ittim, torbaların benim olduğunu söyledim. Bağırıp çağırmaya başladı doğal olarak. Koşup gelenler oldu. Haklı olduğumu onlara göstermek için, her torbada ne kadar ve ne cins para olduğunu söyledim. Rüstem her ne kadar bunu kendisinden öğrendiğimi söylediyse de, kanıtlayamadı. Ben de onun benden öğrendiğini söylüyordum. Sözün kısası, birimizin sözüne karşı öbürünün sözü. Benim sözüme, bir vergi tahsildarının sözüne karşı tanınmayan bir kasabın sözü. Sonunda iş ilçe mahkemesinin önüne geldi. Sonra il mahkemesinin. Sonuç hep aynı. Kâbil'deki mahkemede de aynı. O sırada Abdurrahman bizim davayı duymuş. Duruşmalarını halkın önünde kendi yürüttüğü mahkemeye çağırdı bizi."

Yaşlı kör adam yazısına ara verdi.

"Böyle olacağını önceden kestirebilmiş olsaydım, Rüstem'in parasına el koymaya hiç kalkmazdım. Suç bendeyken, yüreklere korku saldığı kadar da bilge olan bir hükümdarın önünde yargılanmak düşüncesi beni tir tir titretiyordu. Ama ne yapabilirdim? Duruşmaya gitmemek suçumu önceden kabullenmek olacaktı. Çok ileri giden, sonuna kadar gitmek zorundadır. Sonra ortada hiçbir kanıt da yoktu, öbür mahkemeler için olmadığı kadar emir için de yoktu.

Gerçekten de, emirin önünde yapılan sorguda da ortaya bir şey çıkmadı. Her an kendime güvenim daha bir artıyordu. Emirin yüksek adaleti beni ezemeyecekti. Sakince kararı bekliyordum. Ama Abdurrahman, kararını bildirecek yerde, 'Bir küp dolusu kaynar su getirin!' buyruğunu verdi birdenbire. Ve önce Rüstem'e, sonra bana dönüp, 'Yalan söylüyorsan eğer, gözlerinin bu suyla yakılmasına razı mısın?' diye sordu birdenbire. 'Evet, efendim,' dedi kasap hiç duraksamadan. E, ben ne yapabilirdim? Yalan ve suçluluğu hükümdarımın önüne çıkıncaya

dek sürdürmüş olan ben, Rüstem'den de daha yüksek bir sesle, 'Evet, efendim!' demekten başka ne yapabilirdim?

Abdurrahman, 'Pekâlâ,' dedi. Uğruna bunca yalan yemin etmiş olduğum gümüş paraları, dumanı tüten küpün içine attırdı. Herkes susuyordu: Yargıçlar, yazıcılar, askerler, cellatlar, seyirciler... Kimse emirin niyetini anlamıyordu. Sonunda emir bana döndü. Yüzünde korkutucu bir dinginlik vardı. 'Şerefe, namusa ihanet eden ey vergi tahsildarı! Gözlerini son bir kez daha kullan da şu suyun yüzündeki lekelere bir bak, içindeki paralardan çıkan lekelere. Koyun yağı olduğunu görmüyor musun? Doğal olarak kimin elleri bu yağa bulanır? Bir vergi tahsildarının elleri mi, yoksa gezgin kasabın mı?'

Emir cellatlarına işaret etti. Geldiler, gözkapaklarımı paralayıp kaynar suyu gözlerime akıttılar."

Altmış yıl önce genç bir vergi tahsildarına verilmiş cezanın öyküsünü dinleyenlerin her biri kendine göre bir tepki gösterdi. Mukhi inledi ve sanki bir ateş fışkırıyormuş da kendini korumak istiyormuş gibi elleriyle yüzünü kapadı. Öyküyü birçok kez dinlemiş olan Golem ile kardeşi acıyan iç çekişlerle başlarını salladılar. Uraz ise şöyle dedi:

"Kaynar suyu akıl edebilmek için Abdurrahman gibi bir hükümdar olmak gerekir."

"Hükümdarların en büyüğü," dedi kör yazıcı dingin bir kesinlikle. "Beni doğum yerim olan bu köye göndertti. Karanlıkta yazı yazmayı öğrendim, isteyenlere yararlı olabilmek için, senin bugün istediğin gibi."

Yaşlı adam kalemini tahta levhanın üzerine bıraktı. Öyküsüyle işini aynı zamanda bitirecek biçimde ayarlamıştı. Son onaylama satırının altına imzasını attı.

"Yazabiliyor musun?" diye sordu Uraz'a.

"Sadece adımı," dedi o.

"Daha fazlası gerekli değil," dedi yazıcı.

Sonra Golem'e döndü:

"Her zamanki gibi yap. Kardeşin okuma yazma bilmediğine göre, hem kendin hem onun adına onayla."

Kör yazıcı kalem kutusunu dikkatle yerleştirdi. Kâğıdı tahta levhaya tutturan küçük çivileri çıkardı. Uraz kâğıdı katladı, gömleğinin içine, çökmüş karnıyla kemeri arasına sıkıştırdı. Yazıcıya parasını ödedi ve, "Ey yazıcıların en ustası, daha nice yıllar yaşamanı dilerim," dedi.

"Allah nasip ederse," dedi yaşlı yazıcı, "bu, günahımın kefaretini daha uzun süre ödemem içindir."

Tatlı bakışlı Golem ekledi:

"Ve hepimizi iğvaya, onun pençelerine düşmeye karşı uyarmak için."

Bunu söylerken Mukhi'ye bir baktı. Seyisin elleri hâlâ yüzündeydi.

* * *

Çay içtiler. Mukhi kör yazıcıyı Cahil'in sırtına bindirip köye götürdü.

Köyde Uraz'ın istediklerini aldı: Yol için biraz yiyecek ve birkaç alet, dört yorgan, uzun kolları koyu renk yünlüyle astarlanmış iki büyük puştin[1] ve bir hançer satın aldı. Hiçbir şeyi unutmadı ama yaptığının da pek farkında değildi. Ne kafasında gerçek bir düşünce ne içinde gerçek bir duygu vardı.

Kervansaraya dönünce yola çıkış hazırlıklarını aynı dalgınlık içinde yaptı. Bütün işler tamamlanınca da, tek kelime söylemeden Uraz'ın ata binmesine yardım etti.

"İşte bu iyi oldu," dedi Uraz. "Daha gündüz. Kambur da nerede? Parasını almak istemiyor mu bu adam?"

1. Nakışlarla bezeli, içi koyun kürkünden deri ceket. (Y.N.)

Mukhi, çayhaneye giderken Golem'e rastladı. Toprağa bulanmış ellerini pantolonuna siliyordu.

"Burada bulunduğunuz son anlarda yanınızda bulunamadığıma gerçekten üzgünüm," dedi. "Şu zavallı çömlekçiyi gömüyordum."

"Çömlekçi... Çömlekçi..." dedi Mukhi üst üste, aptal aptal.

Titremeye başladı. Yüzü korkunç bir acıyla kasıldı. Bir kolunu Golem'in kamburu üstüne koyup kendine doğru çekti, omzuna dayadı.

"Ah kardeşim, ne olur, beni bu yolculukta koruyacak bir dilekte bulun."

"Bundan böyle de güneşi bu sabah selamladığın gibi selamlayabilmeni dilerim," dedi Golem usulca.

Seslerini duyan Uraz, kamçısı dişleri arasında, Cahil'in üstünde onlara doğru geldi.

IV

Tambura

Uraz, Mukhi ve Cahil, kervansaraydan çıkıp batıya doğru Hindukuş'un korkunç geçitlerine yöneldiklerinde güneş dorukların çizgisine inmişti. Ama dev dağların ötesindeki bozkır toprağının çizgisine değmekten uzaktı henüz. Orada güneş, Maymana ilinin dingin yaylasındaki Kalakçekan köyünün tam tepesine varmış değildi.

Tursen, yurdunda oturmuş, yaşı belirsiz öykücü Gardi Geç'le yeşil çay içiyordu.

Toprağa serilmiş kötü bir halının üzerinde bağdaş kurup oturmuşlardı. Halı rahat etmelerini sağlamaktan çok onurlarına katkıda bulunuyordu.

Çarpılmış, kararmış bakır bir semaver ve kaba fincanlar taşıyan bir tepsi iki gövdeyi ayırıyordu: Biri masif bir kütük gibi, öbürüyse kemiklerine dek eriyip incelmiş.

Gardi Geç'in ağzı kanı çekilmiş bir kıvrımdan başka bir şey değildi, Tursen'inkiyse patlamış olgun bir incir renginde, kalınlığında ve çatlak çatlaktı. Yine de her ikisinde aynı dingin ifade okunuyordu.

Günün bu son bölümü onlarındı. Sabah, umut dolu genç atlıları sever. Öğlenin ağır yemekleri ve ardından gelen derin uyku olgunluk çağındakilere yakışır. Ama akşamın başlangıcı insanların yaşlılık çağına ayrılmıştır.

Güneşin, bozkırın bir ucundan öbür ucuna yaptığı yolculukla azalmış ateşi, bu saatlerde, yakmadan yüzdeki buruşuklara nüfuz eder ve fazla hızlandırmadan, kanın akışına yardım eder. Kemiklerin oyuklarındaki soğumuş iliği ısıtır ve ağrıyan kaslara yatıştırıcı bir merhem olur.

Işık artık göz alıcı değildir. Işığın alev alev yandığı onca yaz görmüş olmanın yorduğu gözlere artık insaflı davranmaktadır. Gölgeler yeryüzünün sınırlarından ve bağrından fışkırmaya başlamıştır. Oynaşan, dans eden gölgeler sonsuz genişliği, ince ince akan suları ve çalı kümelerini ta gök kubbenin sınırlarına dek doldurmakta, belirlemektedir.

Şu ince dumanların geceyi ya da ölümü haber vermesi pek önemli değildir. O zamana dek geçecek her an, dünyadan bir el etek çekme ve bilgeliktir; bu anların her biri kendi başına bir sonsuzluğu içerir.

Gardi Geç'in aşırı ince ama yine de kervan çıngıraklarını gibi duru sesi yükseldi ve, "Güneş içime batıyor," dedi.

Tursen kırık ve yara izleriyle oyulmuş ablak yüzlü başını ağır ağır salladı. Derinlere daldığında, kendini tüm varlıktan, bilinçten boşalmış, alacakaranlığa açık, içi oyulmuş bir kap gibi hissettiği olurdu. Akşamın balı için bir küp. Serinliği için bir testi. Işınları için bir mahfaza. Ama Tursen için günün sonuyla kendisi arasındaki bu eksiksiz uyumu Gardi Geç kadar uzun sürdürmek olanaksızdı. Zihnin işleyişinin askıda kaldığı bu mutlu bütünleşme sürecinin tam ortasında bir tür kurt kıpırdanmaya, canlanmaya başlardı: düşünce.

O zaman ışıklı dünya yeniden insana kapanır ve insan yeniden azap ve yalnızlığın kucağına bırakılırdı.

"Çopendozların Şah Buzkaşisi için Kâbil yolunu tuttukları günün akşamında buraya geldik," diye düşün-

dü Tursen. "Burada, yurdumda tek bir gece geçirecektim, oysa yedinci gece oluyor da Cümle Âlemin Atası bunun farkında bile görünmüyor."

Tam bu sırada Tursen, az önce o güzelim alacakaranlığın ayrıldığı gibi Gardi Geç'in de kendinden kopup ayrıldığını sezdi. Az önce üçü birden tek bir mutluluk içinde kaynaşmışlardı. Şimdi ise erişilmez bir gökyüzü ve ondan uzak, çok uzakta iki ayrı varlık bulunuyordu. Tursen bundan acı bir hüzün duydu. Düşünmeye başladı. Bu derdin çaresi yoktu. Hurda semaverin öte yanındaki şu insan sureti ne denli çelimsiz, neredeyse ele gelmeyecek denli incelmiş olsa da, yine de bir iç gücü, kendine özgü ayrı bir kaderi ve gizemi vardı.

"Her zaman yollardadır," diye düşündü Tursen. "Aynı dam altında iki gece geçirmez ama şimdi buraya kök saldı birden. Dinlenmek istediğinden değil. Ben şafak sökmeden kalktığım halde çarpoyun üzerindeki yerini hep boş buluyorum. Yemek dersen, ayıp olmasın diye şöyle bir tadar görünüyor. Tüm zamanını bir benzeri daha bulunmayacak denli yoksul, kendi halindeki köyde geçiriyor. Orada yaşlıları, çocukları, hatta yaşı dolayısıyla yanlarına yaklaşmakta zorluk çekmediği kadınları dinlemekle günlerini geçiriyor."

Tursen kendini tutamayıp neredeyse bağıracaktı:

"Söyle, ey Cümle Âlemin Atası, söyle, söyle bana! Seni burada tutan nedir?"

Ama yine de soramadı bunu. Gardi Geç, çoğu kez yaptığı gibi ona bir soruyla karşılık vermez miydi, "Ya seni, ey Tursen?" diye.

Yaşlı çopendozun ayrık dizleri üzerinde parmakları açık duran elleri kapanıp tokmak iriliğinde birer yumruk oldu. Benzer irilikte bir başka yumruk yüreğini sıkıyordu. Artık akşamın çimenlerinde ve alçak tepelerinde neşe de, dostluk da yoktu. Tursen, bir haftayı aşan bir

süreden beri denetlemediği hayvan yataklarını, yemleri, gebe kısrakları, hasta ya da yaralı hayvanları, memeden kesilecek küçük tayları, yetiştirilmekte olan genç aygırları düşündü. Hepsini sorumsuz seyislere bırakıp gelmişti. Ah, evet. Gardi Geç'e, o hiçbir sorumluluğu, görevi olmayan, kendisi de öyküleri gibi bağımsız ve uçarı olan Gardi Geç'e, burada kendisini neyin tuttuğunu şaşarak soracak olsa, Tursen'e tam yakışır duruma düşerdi doğrusu!.. O, Tursen, Ahırlar Başı, bir sakat, bir hasta, ya da emekli bir adam gibi kamçısını getirip yurdunun gölgesine bırakmıştı.

"Niçin? Ama niçin?" diye sordu kendi kendine bir kez daha.

Başı önüne düştü, bir atsineği musallat olmuş gibi bir sağa bir sola gidip gelmeye başladı.

Akşamın saydam sessizliğinde köyden bir saz sesi yankılandı ve ses hızla yurda yaklaştı.

Tursen'in yumrukları açıldı. Artık konuşabilir, yakışıksız bir iş yapıyor durumuna düşmeksizin kendi kendinden kaçabilirdi.

"Dinle, Cümle Âlemin Atası," diye bağırdı. "İşte Niyaz geliyor."

Gardi Geç bir an sessiz kaldı. Onun kulağı Tursen'inki kadar iyi değildi.

Sonra, "Şimdi ben de işitiyorum," dedi. "Elbette, onun saati geldi çünkü. Güneş gözlerimin hizasında."

Kır saçlı, yüzü gözü oynayan, bitli, yamalı yırtık paçavralar içinde bir cüce, yurdu dolanıp ortaya çıktı. Sürekli sarsılıp sıçrayarak yürüyordu. Vücudunun her bir yanı titreyip hopluyordu: Omuzları, eklemleri, anlamsız bir gülüşle dudakları, boynunda kabaran damarları ve âdemelması, hepsi titreyip sarsılıyordu. Bunlarla birlikte, parmakları arasında tuttuğu ince, zarif, telli saz da –bozkırların tamburu– oynaşıp duruyordu. Ama tam-

burdan çıkan sesler öyle duru, öylesine falsosuzdu ki, Gardi Geç, "Gerçekten, saf insanlar tanrılara daha yakın oluyorlar," diye mırıldandı.

Cüce, onları selamlamak için sazını havaya fırlattı. Tambura havada iki kez döndü, tınlaması daha kesilmeden cücenin avuçlarına düştü ve türkü sürüp gitti.

"Kendisine her gün yemek veren komşularının ve doğumunu görmüş olan benim kim olduğumuzu Niyaz çoğu kez unutur," diye düşündü Tursen. "Ama Cümle Âlemin Atası'nı hiç karıştırmaz."

Cüce sazını çalmayı hiç kesmeden geldi Gardi Geç'in yanına, yere bağdaş kurdu.

"Sadece onun için geldi buraya," diye düşündü Tursen.

Niyaz, tamburayı yine elleri arasında döndürdü, sonra birden ritmi değiştirdi, ince, uzun bir yakınma teller boyunca yayıldı, bir daha, bir daha yinelendi, durmadan. Yaşı belirsiz yolcu Gardi Geç, kırk, elli, altmış ya da daha çok yıl önce bu havayı Himalaya'nın ötelerinde, Tibet yollarında dinlediğini hatırladı.

Yitik köylerin birinden çıkmış bu cüce, yakındaki tepenin ve Osman Bey'in malikânesinin dışında sadece –o da azıcık– Devletâbad kasabasından başka bir yer bilmeyen bu adam, bu ezgiyi nereden ve nasıl öğrenmişti? Ya müziğini ve sözlerini yanlışsız söylediği bütün öbür türküleri? Çobanların, savaşçıların, sevdalıların türkülerini? Bugünün ve geçmişin türkülerini? Kendi ilinin olduğu kadar Taşkent ile Buhara'nın, Hive ve Semerkant'ın, Afgan, Rus, Çin ve bütün Orta Asya'nın, bu uçsuz bucaksız otların ve kumun, deve kervanları, yorulmak bilmez atlılar dünyasının türkülerini!

"Gerçi bozkırda her türden insana rastlanıyor," diye düşündü Gardi Geç. Çarşıların çatıları altında dört bir yandan gelen yolcular birbirine karışıyordu. Ama flüt-

ten, kavaldan, tamburadan, dümbelekten ya da yoldan geçen birinin ağzından tek bir kez işitilen bir türküyü, müziği ve sözleriyle, bir kuşçunun fileyle kuşları yakalaması gibi hemen kapıvermek ve akılda tutmak için nasıl da keskin, nasıl da iyi bir kulak gerekliydi!

Geçmişin derinliklerinden sürüp gelmiş, delilere ve aptallara saygı gösterilmesini emreden gelenek doğru ve haklıydı. Tanrılar, kafalarındaki boşluğu, kendilerine özgü bir yetenekle doldurmak için onları akıldan yoksun bırakmışlardı. Kimine bir kâhinin dilini, kimine altıncı hissi, başkasına lanetleme gücünü, öbürüne de ermişliği armağan ediyorlardı. Ona ise ölümsüz türküler miras kalmıştı.

"Seninle ben, akıl fukarası ile bilge, bu dünyaya aynı maksatla gelmişiz," diye düşündü Gardi Geç. "Biri türkü, öbürü öykü toplar. Ama akıl fukarasının bilgeye bir üstünlüğü var. Bir öykü, en olağanüstü öykü bile yavaş yavaş, kelime kelime ilerlemek zorundadır. Türkünün ise kanatları var. Seni selamlarım, akıldan yana fukara kardeşim, ustam benim."

İstek denen şeyin ne olduğunu çoktan unutmuş olan Gardi Geç, birden, karşısındaki akıl fukarasına güzel bir türkü armağan edebilmek için garip, güçlü bir istek duydu.

Ama böyle bir türküyü nereden bulmalı? Niyaz zaten pek çok türkü biliyordu. Gardi Geç'in belleği ise türküler konusunda öykülerde olduğu gibi güvenilir değildi. Tam umutsuzluğa düşüyordu ki, uçup gitmiş ölü yılların kat kat birikimi içinden zavallı, duru, çocuksu bir ezgi kendiliğinden kaynayıp akmaya başladı. Kendisinden başka dünyada hiç kimse bu ninniyi bilemezdi. Ninni kendi hayatının kaynağıyla karışıyordu. O zamanlar Kâfiristan'ın atmaca yuvalarını andırır köyleri ve mutlu vadileri, adları unutulana dek ortadan silinip süpürül-

memişti. Emir Abdurrahman, ülkenin, yenilmez Yunan İskender'in savaşçılarından gelme savaşçılarını henüz kan ve ateşle dize getirmemiş, som ağaçtan yontma tanrı suretlerini yerle bir etmemişti.

Akıl fukarası, sazını çalmayı sürdürüyordu. Tellerin üzerine konan uzun bir parmak birden sazı susturdu. Niyaz başını Gardi Geç'e çevirdi. Yassı, donuk yüzünün kırışıkları ve dudakları ölüydü ama bakışları, hayvanlarınki gibi, ilkel duyguları en yalın en yoğun biçimde anlatabiliyordu: "Sen, sen! Benim biricik dostum, sen artık benim sazımı istemiyor musun? Beni istemiyor musun?" diyordu Niyaz'ın bakışları.

Sarkmış gözkapakları altından iki adamı belli etmeksizin büyük bir dikkatle gözleyen Tursen, beklenmedik bir şaşkınlığa uğradı. Cümle Âlemin Atası sağ elini kaldırıp Niyaz'ın yüzünü örttü. Sonra bilinmeyen bir dilin sözcüklerini garip bir ezgiyle sıralamaya başladı.

Öykü anlatırken, tüm kırık dökük lüğüyle birlikte o denli duru olan Gardi Geç'in sesi türküde yaşını belli ediyordu: uyumsuz, çatlak, kocamış. Yine de, şimdi artık yangından kararmış dağınık birkaç taştan başka bir şeyin kalmadığı, kartallar uğrağı bu küçük köyde yüz yıl önce bebekleri uyutan ninniyi tatlı tatlı sürdürdü, sürdürdü.

Yaşlı bedeninin her teli ninninin ritmini usulca izliyordu. Derken Niyaz, yüzünü örten, kış yapraklarından daha kuru elin bir kaynak gibi canlandığını duydu. Ses dalgası alnını, ensesini yıkadı, parmaklarından süzülüp tellere aktı. Gardi Geç sustu. Ninniyi sürdürmesine artık gerek yoktu. Onun yerine saz söylüyordu, hem de hiç çabalamadan, ışık ve akşamla özdeşleşen bir dinginlik, duruluk ve tatlılık içinde.

Gardi Geç'in binbir kırışıklı teninden bambaşka bir ürperti geçti. Ninniyi çıkarmaya çalışırken, sadece, ezgi-

yi elinden geldiğince Niyaz'a iletmek istemişti. Ama ninni, doğru biçimde, taze, yeni ve saf, kendine geri yansıyınca, ona öyle geldi ki, kendisi rastgele bir avuç çakılı havaya fırlatmıştı da şimdi çakılların zamanın uçurumunda yuvarlandığını işitiyordu. Ve çakılların düşüşü, gizemli kuyunun kara derinliklerinin zamanın başlangıcından beri ve sonsuza dek tutmak için, toplayıp da diplere sakladığı sesleri ve solukları yeniden canlandırıyordu.

Gardi Geç, eskiyip aşınmış bedeni hemen hemen cisimsizleşmiş ve yaşlılığının uzun süresiyle tüm duygusal yetenekleri körleşmiş olan Gardi Geç, kaygı ve sevecenlikle titremeye başladı.

Belleği ne denli güçlü ve derin idiyse de, yeni doğmuş bebeğin renkler, sesler, temaslar, kokular ve tatlar yoluyla dünyadan haber aldığı ilk günlere kadar inememişti. Ama şimdi sazın her titreşimi bunları içine gömülmüş oldukları çukurdan çekip çıkarıyordu. Ve onu tüm insanlardan koparan, kökleri ufalanmış bir ağaç gibi durmadan ölüme doğru eğen ileri yaşına ve hayat tecrübesine karşın Gardi Geç, yaşlı, dingin yüreğinin atışları bozulana dek çırpınmasını önleyemiyordu. Kendi hayatını evrenin hayatında sezebildiği, kavrayabildiği o ilk anları, süt ve gökkuşağı gibi bulanık ve ışıklı, henüz başlangıcın karanlıklarına bürülü o ilk anları yeniden yaşıyordu da ondan.

Yanık odun kokusu... Dalların çıtırdayışı, kıvılcımların oynaşması... Hafif, ılık esinti ve teni okşayışı... Gidip gelen tanıdık gölgeler... Sarıp sarmalanmış, sıkıca tutulan bedenin dinginliği... Yağlı, sıcak, cana can katan bir sıvıyla dolmuş olmanın mutluluğu... Dudaklarda kalmış olan tat ve onun tükenmez kaynağının o yumuşak kabarıklığı... Ve bu muhteşem bolluk ve rahatlık içinde yatarken, yanan ateş gibi iyi, özsuyu gibi ılık bir ses, uykunun

eşiğine varana dek, sevginin cömertliğini, güvenliğini, iyiliğini anlatan bir ezgiyi söylüyor, baştan alıp tekrar tekrar söylüyor, söylüyordu.

Güneş sürekli alçalıyordu. Artık ışıkları bozkırın sınır çizgilerinden tepenin yukarılarına vuruyordu. İnsan duyularının dayanamayacağı denli ince ve yumuşaktı ışık. Saz bu yücelmiş ışımayla öylesine uyuşuyordu ki, sürdürdüğü ezgi yalnız beşiktekileri değil, ondan da öte, gecenin gelişiyle ürkmüş tüm dünyanın yüreğini yatıştırmak ister gibiydi.

Günün sonu... Türkünün sonu...

"Neye yarar?" diye düşünüyordu Gardi Geç. "Herkesten, daha uzun yaşamak neye yarar, bu uzun yaşam da en kısaları gibi yakında, çok yakında sona erecek olduktan sonra? Ve bunca bilgelik niye, bu bilgeliğin biricik marifeti –bunu birden, şimdi anlıyordu– insana bu sonu kabul ettirmek olduktan sonra."

Uzakta, bozkırın ta ucunda, güneş yuvarlağından kızıl bir çizgi kalmıştı sadece.

Tamburanın sesi kulaklarına ulaşmıyordu artık ama Niyaz'ın parmaklarının tellerde gezindiğini ve Tursen'in kocaman başıyla tempo tuttuğunu görüyordu.

"Dostluğumuz aşkına, durma sakın, sür git!" diye bağıracaktı az kalsın Gardi Geç. İçinden yükselen bu yakarışla kendi zavallılığının bilincine vardı sonunda. Ölümden korkmuyordu, çok uzun zamandır ölümle kucak kucağa yaşıyordu zaten. Ama ölüm ânında bir kez, tek bir kez daha, anasının onu sevgi dolu sesiyle sarmasını, uzun yıllardır artık onun biricik ailesi haline gelen yalnızlığını gidermesini ve onu, evet, bu yüz yaşını aşkın, gezgini, bilge ihtiyarı bir çocuk gibi iyilik dolu karanlıkta uyutmasını istiyor, ah, hem de nasıl istiyordu!

Tamburanın üzerinde cücenin parmakları iğrenç tırtıllar gibi durmuştu.

Ve bozkır birden kül rengine büründü.

* * *

Tursen sırtını doğrulttu. Geceyle birlikte esinti öyle inceden inceye başlamıştı ki teni henüz onu duymuyordu. Ama eklemleri duymuştu bile. Cücenin başı sallandı, öne doğru eğildi ve altçenesi düşmüş, dudakları sarkmış, göğsüne inip dayandı.

Gardi Geç kendisi ve insanoğlu için duyduğu derin kederle gözlerini kapadı. Ve düşündü: "Dünyada hiç kimse bana yardım edemez. Ama belki benim hâlâ yardım edebilecek gücüm vardır."

Tursen'e döndü, "Aygiz'i gördüm," dedi.

"Aygiz..." diye homurdandı Tursen, "Aygiz..."

Uraz'ın doğumundan sonra kısır kalan ve bundan ötürü de hemen boşadığı bir kadının kendi yanında anılması Tursen'e garip ve yakışıksız göründü. Yasa, gelenek, onur uyarınca boşamıştı onu. Kırk yıldır da onun var olduğunu bile unutmuştu.

"Hiçbir eksiği yok, sanırım," dedi Tursen. Doğruydu bu. Aygiz'e köyde bir ev vermiş ve onun geçimini sağlamıştı.

"Seninle görüşmek istiyor," dedi Gardi Geç.

Tursen sertçe sordu: "Hangi hakla?"

"Ölmek üzere," dedi Gardi Geç.

Tursen'in geniş omuzları bir yandan öbür yana yaylandı. Ölüm döşeğinde bir erkek onu çağırmış olsaydı, şimdiden yola çıkmıştı bile. Ama bir kadının hevesine boyun eğmesi yakışır mıydı? Bu onun son isteği olsa da? Şöyle söyledi:

"Ölüyormuş. Ee, ne yapalım? Yeterince yaşamadı mı?"

"İnsan hiçbir zaman yalnız ölmeyi hak edecek kadar uzun yaşamış olmaz," dedi Gardi Geç.

"Öyle mi düşünüyorsun?.." diye homurdandı Tursen.

Söylediklerinin anlamını pek kavrayamamakla birlikte, Cümle Âlemin Atası'nın sezinlediği dileği yerine getirmek için güçlükle yerinden kalktı Tursen.

* * *

Kalakçekan köyü dik bir kayalığa sırt vermiş yirmi kadar izbeden, bir dizi zavallı kerpiç evden müteşekkildi. Irmağa doğru giderken sonuncu ev Aygiz'indi. Öbürleri gibi onun evinin önünde de kurumuş dallardan bir gölgelik vardı ve kerpiç duvarları, alçak tavanlı, penceresiz ve bacasız tek bir odayı kapsıyordu.

Tursen paldır küldür içeri girdi. Artık Gardi Geç'in etkisinde değildi. Bu saçma ziyaret içini utanç ve öfkeyle dolduruyordu. Eşikte bir an durunca, kapı ağzından daha geniş olan iri gövdesi son gün ışığını da kesti. Sonra çıplak odanın içine bir adım attı ve ta dipte, bir semaverin yanında iki yaşlı kadın gördü. Aygiz hangisiydi? Şu olmalıydı, kuşkusuz: Bir yastık yığını üzerinde sırtı duvara dayalı oturmuş, nasıl da şişman, soluk alışları nasıl da hırıltılı... Gerçekten de konuşan o oldu. Tıslayan, fısıltılı, guruldamayı andırır bir sesle konuştu:

"Tursen, ah Tursen!"

Ve oturduğu yere yığılıp kalmış, kötürüm gövde birden kıpırdadı. Sesi göğsünün hırıltısından daha baskın çıktı. Sabırsız, kaygılı, mutlu, buyruklar veriyor, yalvarıyordu:

"Haydi çabuk, beceriksiz kadın... Şilte getir... Işık getir... İçecek bir şeyler..."

Tursen bir adım daha attı.

"Bir şey istemem," dedi. "Vaktim yok."

"Hşş... hşş..." dedi Aygiz. Sonra yine kadına seslendi: "Haydi çabuk... çabuk..."

Hizmetçi kadın, karanlık bir köşeden içi pamuk doldurulmuş bir şilte getirip Tursen'in ayakları dibine serdi, bir yağ lambası yaktı ve bir fincana kaynar siyah çay koydu. Sonra küçük küçük adımlarla ardına bakmadan odadan çıktı. Kadın kapıyı kaparken Tursen köy halkının evin önünde toplanmış olduğunu gördü. Kalakçekan köyünün efendisi büyük Tursen boşadığı karısının evinde! Ne olay!

Birden, yanaklarının kiremit ocağından yeni çıkmış tuğlalar gibi kızarıp yandığı duygusu geldi Tursen'e. Derin derin soludu. Burun delikleri tiksintiyle titredi. Kuşkusuz, daha boğucu, daha pis kokularla karşılaştığı olmuştu. Çocukluğunun ahır ve ağılları... Sıradan kervansaraylar ve çayhaneler... İnsanların hayvanlarla bir arada yaşadığı izbeler... Yine de, en murdar insanların, en bakımsız hayvanların çıkardıkları kokular, hatta alışkın olduğu dışkı kokusu bile, ağırlığı, keskinliği, içe işleyişi bakımından şu izbenin dört bir yanına sinmiş kekre, tatlımsı koku, şu kokuşmuş ekşilik ve nem kadar zehirli ve iğrenç değildi. Bayat, iç bayıltan pis bir koku: hasta kadın kokusu.

Tursen hep ayaktaydı. Kolları iki yana sarkmış, yumrukları çapanının etekleri yanında sıkılmış duruyor ve sarığının son derece düzenli kıvrımları altından dik bakışlarla Aygiz'in biçimsiz göğüsleri ile karnını süzüyordu. İyileşmelerinden umut kesip bakımından vazgeçtiği hasta kısrakları anımsadı. Kokuşmuş karınları, patlayıp taşmış, çatlak çatlak, korkunç tulumlara dönerdi.

"Bu da öyle çöküp gidecek," diye düşündü Tursen. "Ama ölmeden önce beni kendisine acındırmak istiyor."

Tam bu sırada Aygiz yeniden konuştu:

"Sefa geldin, ey Tursen... Bu kölene... seni... ağırlama şerefini... vermeyecek misin?"

Sesi kısık, tıknefes, hıçkırık ve kasılmalarla kesik kesik çıkıyordu. Ama alçakgönüllüydü, terbiyeliydi. Tursen

ömrü boyunca adap ve erkânda kimseden aşağı kalmamayı kural bilmişti. Şimdi Aygiz'in kurallara uygun davrandığını kabul etmek zorunda kalınca, duyduğu bütün tiksintiye karşın, yapması gerekeni yaptı. Teşekkür etti, şiltenin çukuruna bağdaş kurup oturdu, kendisi için hazırlanmış çayı şapırdatarak içmeye başladı.

Şimdi kendi başı ile Aygiz'inki aynı hizadaydı. Yaşlı kadının yanı başına, yere konmuş lambanın ışığı Aygiz'e vuruyor ve onun morarmış, şişmiş yüzünün her bir çizgisi korkunç birer oyuk olup çıkmış bir et yığınını gölgeler içinden çekip ortaya koyuyordu. "Gerçekten de, dışarıda rastlasaydım neresinden tanıyabilirdim onu?" diye düşündü Tursen. Ve sordu:

"Beni hemencecik nasıl tanıyabildin?"

"Nasıl tanımazdım ki?" dedi Aygiz.

Gözlerini tümden örtecek kadar hastalıktan şişmiş gözkapakları arasında Aygiz'in bakışları canlandı, hafifçe ışıldadı.

"Omuzların," diye sözünü sürdürdü yaşlı kadın, "Hep aynı... Sonra, bütün bu yıllar süresince yurduna her gidiş gelişinde seni görüyordum. Gençliğimizde olduğu gibi, at üstünde dimdik..."

Aygiz sırtını duvardan ayırmış, garip biçimde güçlenerek gövdesini Tursen'e doğru eğmişti. Telaşla, bir solukta sözünü tamamladı:

"Gerçek bir çopendoz gibi."

Tursen başını arkaya atmıştı. "Kıpırdayınca daha da kokuyor," diye düşünüyordu.

Ama tedirginliğini ve öfkesini asıl artıran şey iğrenç koku değildi. Kendisi bu boşandığı kadının dünyada var olduğunu bile unutmuşken, kadının onu, yalnız hayatında, hiç belli etmeden bir ömür boyu izlemiş olduğunu öğrenmesiydi. Maksadı neydi? Ona büyü mü yapmaya çalışıyordu? Bunda başarılı da olmamış mıydı, işte şimdi

onun evinde, biçimini yitirmiş ayakları dibinde oturmuş olduğuna göre?

"Gerçek bir çopendoz," diye tekrarlıyordu Aygiz. "Gerçek..."

Birden soluğu kesildi. Elleriyle çırpındı, ardına kadar açılmış ağzından tiz bir inilti yükseldi. Bedeninin içinde kabaran bir tür ölü dalga karnının kat kat yağlarını sarsıp başını duvara çarptı.

Tursen ona acımayan bir tiksintiyle bakıyordu. Gidiyordu kadın, belki. Ve kendisinin, son anlarında yanında bulunmasını sağlamıştı... Ona acısın, onu teselli etsin diye... Ah bu kadınlar! Kadınlar!

Aygiz gözlerini kırpıştırarak fısıldadı.

"Gitme..."

Sonra:

"Düzelecek."

Tursen, bir eli kemerindeki kamçıda, bekledi. Kocaman karın yatıştı, duruldu. Gırtlaktaki kasılmalar azaldı.

"İşte... işte..." diye mırıldandı Aygiz.

Büyük bir çabayla gözlerini açtı. Rengini yitirmiş gözbebeklerinde yaşlı kadınlarda görülen ak gözyaşları titreşiyordu. Tursen'in parmakları kamçının kayışını burktu. Şimdi Aygiz onu acındırmak için ağlayacaktı. Ama ak damlalar hiç kımıldamadı, körlerde olduğu gibi gözbebeklerinde asılı kaldı.

"Oğlum Uraz'ı anlat bana," dedi yaşlı kadın.

"Neden anlatacakmışım?" diye homurdandı Tursen.

Sesi Aygiz'i ürküttü. Kadının gevşemiş sarkık dudakları titredi. İnledi:

"Kızma, yalvarırım kızma, Tursen. O senin oğlun, yalnız senin biliyorum."

Tursen ilkin ne demek istediğini anlamadı. Sonra, sanki kendi varlığının dışındaymış gibi, genç, güzel bir kadını cezalandırmak için dövdüğünü, geçmişin bulanık-

lığı içinde anımsadı; ilk ata binme dersinden yara bere içinde ama gururla dönen küçük bir oğlanı öpücükler, şımartmalar, türküler ve yufka yürekli masallarla kendine çekmeye, yumuşatmaya çalışıyor, diye.

Tursen'in kalın dudakları bir sırıtışla kıpırdadı. Zavallı çılgın kadın... Kendisini hâlâ karısı sanıp çocuk için onunla çekişmeye kalkıyordu. Uraz için – kendi içindeki gurur ve şan iblislerinden başka artık kimsenin olmayan Uraz için!..

Aygiz alttan alarak sözünü sürdürdü:

"Bana sadece Kâbil'den bir haber var mı, onu söylemeni istiyordum. Kimin kazandığını biliyor musun?"

"Hiçbir şey bilmiyorum," dedi Tursen.

Öyle bir konuştu ki, Aygiz'in pörsük yanaklarıyla gerdanı yine korkudan titredi.

"Bağışla beni," diye mırıldandı. "Bağışla beni. Doğru, buzkaşi kadın işi değildir."

"Kes sesini!" diye bağırdı Tursen.

Gerçekten de, geleneklere aykırı düşmüştü Aygiz. Ezelden beri hiçbir kadın hiçbir buzkaşi oyununda bulunmamıştı, şimdi ise Aygiz bundan söz ediyordu!

Aygiz'in ürkerek sorduğu sorunun Osman Bey'in ahırlarında, aş odalarında, bahçelerinde bir haftadan beri durmadan sorulduğunu, çağıldayıp uğuldadığını, yankılandığını birden duyar gibi oldu Tursen.

Bu uğultudan kurtulmak için kulaklarını tıkamak isteği geçti Tursen'in içinden. Çünkü bu gürültü, onu buraya, yurduna gelmeye itmiş ve onu burada günlerden beri alıkoyan duygunun ne olduğunu görmeye zorluyordu. Beklemenin nöbetine tutulmamak, Şah Buzkaşisi'ne kadar geçecek saatleri saymamak ve kazananın adı Kâbil'den Maymana'ya, oradan Devletâbad'a, oradan da Osman Bey'in malikânesine ulaşıncaya kadar kaçınılmaz olan sürenin her ânını hesaplamamak!

Kendini uyutmak, uyuşturmak için yüz yaşındaki bir bunağın öykülerine ve bir budalanın sazına sığınmıştı.

"Beni bağışladın mı?" diye fısıldadı Aygiz.

"Ne bağışlaması?" diye sordu Tursen.

Aygiz, düşüncelerinin akışını bu sorusuyla kestiği için sevinçliydi Tursen. Şimdi yalnız ve yalnız bir isteği vardı: bu kokudan, bu et yığınından, bu surattan uzaklaşmak. Tursen ayağa kalkarak, "Vakit geldi," dedi.

"Acıktın mı?" diye sordu Aygiz.

"Çok," dedi Tursen.

Buradan bir an önce çıkıp gidebilmek için başka herhangi bir karşılık da verebilirdi.

Aygiz yüzünü ona doğru kaldırdı. Bu yüzün çizgilerini oluşturan kıvrımlar ve şişler içten içe bir kaynamanın etkisindeymiş gibi kıpırdanmaya başlamıştı.

"Buraya kadar dayandı," diye düşündü Tursen. "Artık boşanacak."

Ayakta durmuş, ilk hıçkırıklarda, en küçük bir yakınmada en hafif bir iniltide hemen gitmeye hazır, Aygiz'e tepeden bakıyordu. Ama ne denli gözlerse gözlesin, kıpırdayıp duran bu gövdede en küçük bir umutsuzluk, hatta keder belirtisi yakalayamadı. Tersine, bu ölü et yığınının ta derinlerinde harekete geçen gizemli bir sürecin baştan aşağı kabarıp şişmiş bu kocaman gövdeyi aşağılatıcı durumundan yavaş yavaş kurtarmakta olduğu söylenebilirdi.

Tursen, ilkin, gözlerine inanamadı. İnanabilmek için Aygiz'e doğru eğildi. O zaman, tılsımlı bir olaya tanık olmuş gibi titredi. Aygiz'in kalın, irinli gözkapaklarından sıyrılıp iri iri açılan gözleri, barış ve sevecenlikle dopdolu, Tursen'e bakıyordu. Giderek bu gözler daha da irileşip aydınlandı, parlaklıkları gözyaşlarından değildi. Tursen alnını Aygiz'inkine daha da yaklaştırdı. Tursen bunu yaparken, bir an öncesine kadar korkunç görünen dudak

uçlarındaki küçük, titrek kıvrımlarda öylesine bir minnet, dostluk, mutluluk ifadesi belirdi ki, Tursen ölmekte olan bu yaşlı, iğrenç kadında yeni evlilerin gerdek gecesinde birbirlerini ilk kez görmelerine izin verilen aynada gördüğü o çocuksu gülümsemenin kıvrılışını, biçimlenişini yeniden gördü.

"Git Tursen, yemeğe git," diye fısıldadı Aygiz. "Hâlâ öyle bekleyemeyecek kadar iştahlı mısın?"

"Eskiden olduğu gibi."

Bu bakış, bu gülümseme, bu ses. Dayanamazdı daha fazla. Ama tiksintiden değil. "Benim için kaygılanıyor. O... ve ben!" diye düşündü Tursen.

Neden öyle konuştuğunu kendisi de bilmeden, şöyle söyledi:

"Senin pişirdiğin pilav gibisini bir daha hiç yemedim."

Birden Aygiz'in saçlarına dokunup homurdandı:

"Huzur içinde kal."

Ve Aygiz, töreler uyarınca selamına karşılık veremeden Tursen çıkıp gitti.

* * *

Tursen ılık ve yumuşak gecede ağır ağır yürüyerek geri döndü. Hiçbir şey düşünmeden, ham deriden sandallarının patikanın tozlu taşlarında gıcırdayışını dinliyordu. Bir rüzgâr feneriyle aydınlatılmış yurdunun siluetini görünce, artık onun kendisi için bir sığınak olmaktan çıktığını anlamıştı.

Niyaz gitmişti. Gardi Geç, başı elleri arasında, yemek yedikleri masanın yanındaki sıraya oturmuştu.

"Burada bu son gecem," dedi Tursen.

"Biliyorum," dedi Gardi Geç. "Kâbil'den gelen haberler artık çok uzakta olmamalı."

Gardi Geç, lamba ışığının zayıflıktan yarısaydamlaşmış derinin altındaki kemiklerine kadar sızdığı uzun parmakları arasından konuşmuştu.

"Yorgun görünüyorsun Cümle Âlemin Atası," dedi Tursen.

"Beden yorgunluğu değil," dedi Gardi Geç. "Birlikte gideriz."

Tursen'in işlerini gören sırtı kamburlaşmış köylü sıcak bazlamalar, kesik süt, katı pişmiş yumurta, koyun kavurması ve üzüm getirdi. Fincanlara çay koydu. Gardi Geç hiçbirine elini sürmedi.

Tursen başını sallayarak oturdu ve sert bir hareketle yiyecekleri önüne çekti. Ama onun da iştahı yoktu. Yemekleri birer birer geri iterek dedi ki:

"Çok acıkmış olduğuma ikna olunca birdenbire değişti."

"Aygiz mi?" diye sordu Gardi Geç.

"Evet," dedi Tursen.

Ve ölmek üzere olan yaşlı kadının korkunç yüzünde nasıl bir an için çok genç ve çok güzel bir kadının bakış ve gülümseyişinin belirdiğini anlattı. Ve Gardi Geç ona şöyle dedi:

"Görüyorsun ya, gidişin boşuna olmadı."

"Büyücülük bu!" diye bağırdı Tursen. "Ben büyücü değilim."

Gardi Geç, sıra boyunca uzandı, ensesini heybesine koydu.

"Büyücülük mü?" diye düşündü . "Belki de. Ama insanın özünden yapılmış ve yeryüzünde insan kadar eski bir büyü."

Gardi Geç, Tursen'i unutmuştu. En eski aşk efsaneleriyle en güzel aşk şiirlerinin ritimlerini dinliyordu içinden. Ara sıra dizeler dudaklarına kadar yükseliyor, bunları alçak sesle söylüyordu.

Tursen de başını sallayarak onaylıyordu. Dizeleri tanıyor ve buna hiç de şaşmıyordu. Yüz yıllar boyunca bu ünlü dizeler Hazar Denizi'nden Hint geçitlerine kadar çarşıların kemerleri altında, aile ocaklarında, göçebelerin kamp ateşi çevresinde şiir ve türkü olarak söylenegelmişti. Bunlar bilginin, gezginci halk ozanının ve en yitik çobanın ortak mirasıydı. Ve dağlarda ücra köylerin kucağında yaşayan kadınlar uzun destanları ezbere bilirlerdi.

"Firdevsi," diye mırıldandı Tursen.

"Hayyam."

Ya da:

"Hafız."

Sonunda Gardi Geç sustu, gözlerini açtı. Bozkır göğü yıldızlarla kaplanmıştı. Rüzgâr fenerinin ışığında Tursen'in yüzü ağaçtan oyulmuş bir resme benziyordu.

Gardi Geç usulca konuştu:

"Aşk büyüsü herkeste ve herkes için vardır, ey çopendoz," dedi.

Gardi Geç, Tursen'i iyi gözleyebilmek için masaya dayandı.

"Aygiz seni beklemiyordu, sana bel bağlamıyordu," dedi. "Ama sen onun evine gittin. Anladı ki, en eski en aziz dostu onu tümden unutmuş değildir."

Tursen konuşmak istedi.

"Dur, dinle," dedi Gardi Geç. "Senin için o çok uzun süredir bir hiçti. Ama sen onun için her zaman koca, binicilerin en yakışıklısı, bir tane oldun."

"Kadınlar," diye mırıldandı Tursen.

"Kadınlar," dedi Gardi Geç bambaşka bir ses tonuyla. Kâfiristan ninnisi kafasında yankılanıyordu. Bir an ninniyi bıraktı, sözünü sürdürdü:

"'Tursen benim için kaygı duyuyor, beni koruyor,' diye düşündü Aygiz. Bununla mutlu oldu. Sen ise acıktığını söylemekle daha da körükledin bu duyguyu. Elleri-

nin seni beslemek, giydirmek için uğraştığı günlere geri götürdün onu. Bu akşam orada bulunuşunun her ânı onun için paha biçilmez bir hazineydi. Yine de o seni yemeğe gitmeye zorladı. Seni yeniden koruyordu böylece."

"Kadınlar," diye mırıldandı Tursen.

"Yalnız onlar değil," dedi Gardi Geç. Çayından bir yudum içti.

"İnan bana, ey çopendoz," dedi. "Kendi postu içinde yapayalnız boğulup ölmemek için herkesin, bir başkası için gerekli olduğunu duymaya ihtiyacı vardır."

"Kimse için kaygılanmıyorum ben," dedi Tursen, "gayet de iyiyim."

"Gerçekten mi?" diye sordu Gardi Geç. "Atlara bakma görevini birden yitirsen, ne olur sana Ahırlar Başı? Yüreğin yine bu denli sıcak ve gururlu olabilir mi?"

"Bunu bir düşünmem gerek," dedi Tursen.

Osman Bey'in malikânesindeki hayvanlar gözünün önüne geldi: henüz güvenemedikleri titrek bacakları üzerinde ilk oyunlarını oynayan taylar, en çetin sınavlardan geçip gelişmiş, görkemli aygırlar... Kocaman gözleriyle kendinden şifa dileyen hasta kısrak... Ve iyileştirdiği zaman o gözlerde pırıldayan şükran.

Onların tümüne yeniden kavuşmak için öyle bir sabırsızlandı ki, damarlarındaki yaşlı kanın (Aygiz'inkinden yaşlı," diye düşündü elinde olmayarak) genç kanıymış gibi tutuştuğunu duydu. Onu böylesine zorlayan görev duygusu, kazanç hırsı, bey korkusu da değildi. Yelelerde, at donlarında, kişnemelerinde, nemli gözlerinde kendi uğraşlarını, kaygılarını, başarısını, gururunu, kudretini –tüm yaşantılarını– yeniden bulma isteğiydi. Bu hayvanlar da olmasa, yaşamak gerçekten neye yarardı?

"Hayvandan başka şey değil onlar," dedi Tursen yüksek sesle.

"Kendini böyle avut, bir diyeceğim yok," dedi Gardi Geç. "Bilirim, Tursen, çok güçlüsün... Ama gün gelir, en güçsüz olan kadar en güçlü olan da kendisine yardım edildiğini görmek ve bu yardımdan hoşlanmak ihtiyacını duyar. İnsanoğlu bazen korumak, bazen de korunmak ihtiyacı duyar."

"Bana göre değil," dedi Tursen.

"Bundan emin misin?" diye sordu Gardi Geç.

Sesi ince bir soluk gibi çıkmıştı. Bol giysisi, sanki içinde bir insan vücudu yokmuşçasına, her yandan sarkıyordu. Yüzünün sadece çıkık yerleri belirgindi, onlar da cam lifinden daha dayanıksız bir görünümdeydi. Tursen, içinden korkuyla geçirdi: "Her şeye kadir Allah'ım, bu adam şimdi çöküp gidecek!.. Her şeye kadir Allah'ım, istemiyorum bunu." Ve Tursen bu korku içinde, batan güneşle doğan ayın gökyüzünde karşı karşıya gelişini birlikte seyrettikleri akşamdan bu yana Gardi Geç'ten ne büyük bir yardım beklediğini ve de aldığını anladı. Fenerin yanında duran yumruğu yumuşak bir kök parçasına dönüştü.

* * *

Yurdun içinde yan yana uzanmışlardı. Ara sıra altlarındaki çarpoy gıcırdıyordu.

Tursen birden konuştu: "Ya sen, Cümle Âlemin Atası, yardım gerekse, kim yardım edebilir sana?"

"Bir tambura," dedi Gardi Geç.

Tursen bir süre sonra tekrar sordu:

"Her şeyi önceden bilebilen sen, söylesene. Uraz, Şah Buzkaşisi'ni kazandı mı, dersin?"

Gardi Geç bu kez de bir soruyla karşılık verdi:

"Gerçek isteğin bu mu, ey Tursen?"

5

Kamçı

Tursen at üstünde, Gardi Geç sağrısında, Osman Bey'in topraklarına girmişti ki, dörtnala koşturan bir atlı çıktı karşılarına. Tursen seyislerinden birini tanıdı.

"Selam Ahırlar Başı," dedi adam. "Senin yurduna gidiyordum."

Gardi Geç, önünde yükselen geniş omuzların dikleştiğini gördü.

"Haber geldi demek," dedi Tursen.

Seyis, atının yelesini çekiştirerek acele acele konuştu:

"Tam değil."

"Açık konuş," diye homurdandı Tursen. "Uraz'dan ne haber?"

Seyis gözlerini yere indirerek, "Allah yardım etmemiş," dedi, "ama..."

"Kapa çeneni," dedi Tursen. "Ulak nerede?"

"Bizim orada, ahırda uyuyor," dedi seyis.

Tursen buyurdu:

"Koş uyandır onu. Ondan başkasından hiçbir şey öğrenmek istemiyorum."

Atlı ağaçların ardında gözden kayboldu. Tursen'in ağzından bir lanet döküldü. Sonra bir çırpıda şöyle söylendi:

"Ayıp, ayıp! Beceriksiz oğlan, pazar yeri çopendozu! Oynanan ilk Şah Buzkaşisi'nde yenilgiye uğradın. Oysa

senin baban, babanın babası ve onun da babası hiçbir büyük sınavdan yenik çıkmamışlardı."

Ensesinde Gardi Geç'in elini hissedip sustu.

"Acı çekiyorsun, değil mi Tursen?" diye sordu yaşlı öykücü.

"Soyumun onuru adına ölünceye kadar acı çekeceğim," dedi Tursen.

"Ya kendi adına?" diye sordu yine Gardi Geç.

"Onu daha sonra düşüneceğim," dedi Tursen.

Sesinin tonu çok zalimdi. Dizginleri gevşetmek ister gibi birden öne doğru eğildi, oysa gerçekte Gardi Geç'e dokunmaktan kurtulmak istiyordu. Ağırlığı olmayan o eller, o renksiz ses – birden bunlara dayanamaz olmuştu. Bütün bir hafta kararsız, zayıf, kaygılı, gerçek kendisinin karşıtı bir adam haline sokmuştu onu bu eller ve bu ses. Ama hepsi bitmişti artık. Şimdi yine kendi öz toprağındaydı. Kök salıyordu yeniden. Doğru ile yanlışın, uygun ile uygunsuzun kurallarını yine o koyacaktı.

Tursen atını evine doğru sürerek, "Kendi işlerime bakarken, seni çatımın altında ağırlamak onurunu bana vermeni dilerim," dedi.

"Şükürler olsun," dedi Gardi Geç.

Rahim eşikte bekliyordu. Sağ yanağında kabuk bağlamış, üstü sineklerle kaplı uzun bir yara vardı. Tursen nefret etti çocuktan.

"Konuğuma yardım et," diye bağırdı. "Ona benden daha iyi hizmet edeceksin."

Gardi Geç yere inince Tursen'e, "Selametle, çopendoz," dedi.

"Sen de selametle kal, Cümle Âlemin Atası," dedi Tursen. "Az sonra görüşürüz."

"Kısmetse!" diye mırıldandı Gardi Geç.

* * *

Tursen Devletâbad'dan gelen ulağı atlara ayrılmış avluların ilkinde buldu. Ufak tefek, cılız, kötü bir çapan giymiş bir adamdı. Ama getirdiği haberin önemini bildiğinden, çevresine toplanmış ahır uşaklarına ve seyislere olayı dirhem dirhem ve tumturaklı bir dille anlatıyordu. Tursen adamın oyununu bozdu. Çapanının yeninden yakaladı ve hızla kendine döndürerek gürledi:

"Yalnız bana anlatacaksın. Çabuk."

"Yola geç çıktımsa, kusur bende değil," dedi ufak tefek adam, alttan alarak. "Telgrafın Maymana'ya gelmesi iki gün, Devletâbad'a gelmesi de bir gün sürmüş."

"İyi," dedi Tursen. "Uraz için ne diyor?"

Ulak telgrafı ezbere söyledi:

"Tursen oğlu Uraz'ın bacağı kırıldı. Kâbil'in ülkede bir eşi daha olmayan güzel hastanesinde sağ salim yatıyor."

Dinleyenlerin arasında bir teselli ve umut mırıltısı yayıldı. Tursen'in yüzü bir şey belli etmiyordu. Öyle olması gerekti. Ama içinden düşünüyordu: "Bizim buraların çarpoyları ile bakıcıları artık oğluma göre değil!"

Bir el işaretiyle Tursen çevresindekileri susturdu ve ulağa yeniden sordu:

"Uraz'ın bindiği at ne olmuş, biliyor musun?"

Ufak tefek adam doğruldu ve şarkı söyler gibi bir sesle:

"Çılgın at... Şanlı at," dedi. "Peygamberimiz şefaatini esirgemesin, Salih o atla Şah Buzkaşisi'ni kazanmış."

Büyük bir bağrışma yükseldi:

"Şanlar olsun Salih'e! Şanlar, böyle bir çopendozu olan Osman Bey'e!"

"Şanlar olsun!" diye tekrarladı Tursen, başı yukarıda ve hiç kımıldamadan.

Utancın öfkesi boynundaki damarları şişiriyordu: Bütün yüreğini, bütün ustalığını ortaya koyup gelmiş geçmiş çağların, tüm bozkırın en soylu, göz kamaştırıcı aygırını yetiştirmişti, eli altındaki çopendozların en kibirlisini, en kofunu zafere götürsün diye!.. Ve birkaç gün içinde Salih'in zaferine tanık olacaktı. İlin tüm ileri gelenleri, tüm aşiret başkanları en süslü giysileri içinde kutlamaya geleceklerdi. Ve kendisi, Tursen, kalkıp onu öven bir konuşma yapmak zorunda kalacaktı. Bu utancı borçlu olduğu oğlu ise o sıralarda Kâbil'de yan gelip yatıyor olacaktı.

Tursen bol pantolonunun cebinden bir tutam kâğıt para çıkarıp ulağa attı.

"Görevini iyi yaptın," dedi.

Sonra, sanki adam artık orada yokmuş gibi, seyis başına döndü:

"Hayvanlar yerinde mi?"

Seyis başı yanıtladı:

"Her zamanki gibi."

Ve Tursen, her zamanki gibi, ağır, güçlü adımlarla kurumuş kızıl toprağını güneşin çatlattığı avlular labirentine daldı.

* * *

Tursen'le birlikte ahırları dolaşanlar, onun halinden, az sonra yapacaklarının hiç mi hiç belli olmadığına daha sonraları Kuran üzerine yemin ettiler. Tursen'in her zamanki olağan davranışlarıyla çok iyi maskelediği dayanılmaz öfkesini, bu öfkenin yarattığı gerilimle yaşlılığın engellerini artık duymaz olmuş kaslarının o karşı konulmaz dürtüsünü kim sezebilirdi?

Denetim, her zamanki düzeni ve sertliğiyle sürüyordu. Avludan avluya, atların bağlandığı kazıktan kazığa.

Tursen bağlı atları ağır bakışlarla inceledi. Çok az uyarıda bulundu. Yokluğunda, hayvanların en iyi koşullarda bakımı için hiçbir şey esirgenmemişti. Derken, üçüncü bölmeye girdiklerinde, Tursen dosdoğru en uzak köşedeki atın yanına gitti. Bu az rastlanır güç ve güzellikte, kapkara orta boy bir aygırdı. Tursen tere batmış hayvanın yanına varır varmaz aygır başını silkelemeye, kişnemeye, arka ayakları üzerinde kalkmaya başladı.

"Fazla semiz. Fazla sinirli," dedi Tursen. "Kaç günden beri binilmedi bu hayvana?"

"Yedi," diye yanıtladı seyis başı.

"Neden?" diye sordu Tursen.

Yaşlı uşak, efendisine ürkek bir şaşkınlıkla baktı.

"Biliyorsun, bu at oğlun Uraz'a ayrılmıştı, sen Cahil'i ona vermeden önce. Uraz da kendinden başkasının bu ata binmesini yasakladı."

"Bu, Uraz buradan gitmeden önceydi," dedi Tursen.

Seyis başı, Tursen'le göz göze gelmemeye dikkat ederek, "Ondan beri de... Ben... en yeni bir emir almadım..." dedi.

Tursen, "Burada bulunmadığım için beni suçluyor," diye düşündü. Bir an, gözlerini kan ve öfke bürümüş gibi her şey ortadan silindi. Sonra yeniden aygırı gördü. Aygır, genişlemiş burun delikleri, isyancı gözleriyle çevresine hor bakıyor, meydan okuyordu.

"Benim koşu eyerimi bu aygıra tak," dedi Tursen.

"Kimin için?" diye sordu yaşlı seyis.

"Benim eyerime bir başkasının bindiğini hiç gördün mü sen?" diye sordu Tursen.

"Ne?.. Bu ata?.. Hepsinden en huysuzu... Hem de yedi gün sonra..."

Seyis başı birden sustu.

Tursen'in yara izleriyle kaplı yassı yüzü, güçlü, sessiz bir gülüşle genişlemişti. Kara aygır bağlandığı kazığı

hırsla sarsıyor, ayaklarıyla yerden toz sütunları kaldırıyordu.

"Görüyor musun? O anladı," dedi Tursen.

Adamlarından biri koşumları takarken, öbür ikisinin aygırı tutması gerekti. Gerçekte hayvanın isteği direnmek, koşumları üstünden atmak değildi. Sadece, sabırsızlığı o denli artmıştı ki, yerinde duramıyor, zıplıyordu. Gem ve dizginler takılıp sıkıca bağlanınca, Tursen aygırı ağır ağır dolanıp başının hizasında durdu. Koca ellerinden biriyle hayvanın çenesini tuttu, öbür elini de alnına dayadı. Böylece, aygır kıskaç içine alınınca, Tursen'in bakışlarının, nemli, kıvılcımlanan, çılgın gözlerinin ta içine kadar girmesini önleyemedi. Yavaş yavaş titremesi kesildi. Sadece uzun kirpikli gözkapakları titriyordu, hafifçe. Tursen hayvanın gözkapaklarını düzeltmek ister gibi başparmağını üzerlerinden geçirdi.

"İyi," dedi Tursen.

Atın başını salıverdi. Bir seyis, Tursen'i eyerin üzerine çıkartmak için hazır, üzengiyi tutuyordu.

"Geri çekil," diye homurdandı Tursen.

Sözlerinin yansıması daha sona ermeden, Tursen dediklerinin ne anlama geldiğini birden kavradı. Tursen de, her zaman, kendi yaşıtı ve dengi öbür erkekler gibi herkesin önünde ata binecek olduğunda, adamlarından kendisine yardım etme onurunu esirgemezdi. Böyle davranmak üstün durumunun bir hakkı, hatta gereği sayılırdı. Böylece, bir dermansızlık belirtisi, ya da ters bir hareket yapma olanağı ortadan kalkmış, seyircilerin hor görmesi ve acıması önlenmiş, saygıdeğer yaşlı binici küçük düşmekten kurtarılmış olurdu. Tursen ise şimdi kendisini oyunun , yasanın dışına çıkarmıştı. Bu durumda töreler yaşlılığın ona tanıdığı ayrıcalıkları korumazdı. Yaşı, mevkii, efsanelere geçmiş olması artık hiçbir işe yaramazdı.

Bir an için Tursen kendisini orada bulunan herkesin gözü önünde, o meraklı bakışlar altında vücudunun gevşemiş etleri, çarpılmış eklemleriyle çırılçıplak ortaya serilmiş gibi hissetti.

"Ya kayarsam... Yalpalarsam... Ya da bir çuval gibi yere serilirsem?.. Benim yaşımda hiç kimse böyle bir şeye dayanamaz," diye düşündü Tursen.

Bu düşünce onda öylesine gururlu, şaşırtıcı bir sevinç doğurdu ki, bu sevinçle yükselip havalanır gibi oldu. Bedeninin hiç ağırlığı kalmamıştı. Ensesinden ayak bileklerine kadar tüm eklemleri, hızla hareket edebilen uysal araçlardı artık. Tek bir hamleyle eyere atlayıp dizginleri ele aldı. Bunda gösterdiği kendine güven ve ustalık Tursen'i hayatının bir başka çağına geri götürdü ve yaşlı biniciyi sevinçten şaşkına çevirdi.

Altındaki hayvanın bir an daha beklemeden hemen ileri atılmaya, sıçramaya çabalamasının artık ne önemi vardı! Tursen'in cüssesi ve ağırlığı, dizlerinin kıskacı, tunç bilekleri ve tüm bilgisi bu heyecan nöbetinin nasıl olsa üstesinden gelirdi. Hayvan bunu sezdi, öylesine çabuk sezdi ki, Tursen hayal kırıklığına uğradı. Atını, çifte atıp şahlanırken sürmek, beden bedene onunla didişmek, bir mucizeyle kanını, iliklerini gençleştiren taze gücünü bu çabada kullanmak isterdi. Çabuk uysallaşan hayvanı gem ve mahmuz oyunlarıyla direnmeye kışkırtmak, hevesi kursağında kalan oyunlara zorlamak isteği geçti içinden. Tam zamanında, yetmiş yaşını ve mevkiini anımsadı birden. Ne denli ustalıklı olursa olsun, girişeceği hiçbir oyunu yutmayacak olan, hepsi kendi emrindeki bu adamların önünde tüysüz bir çopendoz gibi cambazlıklara kalkışamazdı. Tursen, aygırın uysallaşmasını onaylayan saygılı bir mırıltının eşliğinde atını ağır ağır sürdü, avludan çıktı ve öbür bölmeleri de aynı rahvan gidişle geçti. Aygır bu gemlenmenin acısını her bir kasında duy-

du. Onu buna zorlayan yaşlı binicisinin çektiği acı da daha az değildi.

* * *

Malikâne topraklarından çıktıklarında, bozkır baş döndürücü sonsuzluğuyla doğuya doğru önlerine serildi. O zaman Tursen atın titreyen boynuna abandı ve tam kulağının dibinde öylesine uzun ve tiz bir çığlık, uluma salıverdi ki, insan sesi bu çığlıkla yeri göğü sarsan bir güç kazanmış ve ufkun ötelerine kadar tüm boşluğu doldurmuş gibi oldu.

Aygır, çılgın, zapt olunmaz bir sıçrayışla ileri atıldı. Tursen buna hazırdı. Bunu kendisi istemişti.

Ne koşuş! Bu denli güzeli hiç olmamıştı. Bozkırı bin bir kez atının nallarıyla dövmüştü. Ama o koşturmaların hepsi de bir hak, bir borç, bir alışkanlıktı. Yaşını ve işe yaramaz hantal bedenini hiçe sayarak sürdürdüğü bu koşu ise ona gökten inen, Allah tarafından gönderilmiş bir nimetti. Hiç kuşkusuz sonuncusu: Mucizelerin, nitelikleri gereği, yarınları olamazdı. Sonuncusu olduğu için de ömrünün en güzeli, en değerlisiydi.

Çiğnenen otlardan acı pelin kokusu yükseliyordu, öyle baş döndürücü bir koku ki, Tursen'in ömür boyu duyduğu bütün güzel kokular ona karışmış gibiydi. Ufuktan kopup onu karşılamaya gelen rüzgârda, geçmişte alnını serinletmiş bütün sabah esintilerinin toplanmış olduğu duygusu vardı Tursen'de.

Dudakları aralanmıştı. Dişleri arasında tuttuğu kamçı kayışını daha bir güçlü ısırırken, kamçının boşta kalan sapı koşunun sarsıntısıyla omzuna çarpıyordu. Kamçısı: onun koruyucu meleği. Kendinden daha yaşlı. Babasının biricik armağanı. Kenarları bakırla işlenmiş, bugünün kamçılarından daha kalın, daha sert, ucundaki kurşun

ağırlığı daha büyük bir kamçı. Tursen, ateşin ağacı sertleştirmesi gibi yılların sertleştirmiş olduğu ham deride kayışın sayısız kez bulanmış olduğu terin, köpüğün ve kanın tadını buluyordu.

"Benimle mezarıma gideceksin," diye düşündü Tursen. "Ama şimdi bu şanlı sabah aşkına, durma şakı, güzelim; şakı, belalım benim."

Tursen, kamçısını ağzından çekip çıkardı, apaydınlık göğe doğru salladı. Kamçıyı hayvanın sırtına indirmesine gerek kalmadı. Kayışın şaklaması yetti. Aygır dörtnala hızını artırdı.

"Görüyorsun ya, görüyorsun!" diye bağırdı. İnsan yapamayacağını sandığı şeyi her zaman fazlasıyla yapabiliyor.

Kayışın keskin kenarını hayvanın böğründe gezdirdi. Bir daha, bir daha. Yarı okşayış, yarı tehdit anlamına gelen bu dokunuşların her biri atın öfkeli, çılgın koşusunu daha da hızlandırdı.

"Sel gibi... Yıldırım gibi... Kartal gibi... Gençlik gibi..." diye düşündü Tursen, bir yanağı aygırın boynuna yapışık ve yüzü, hayvanın dudaklarıyla burnunu ağartan köpüğe batmış halde. Sessizce gülüyordu. Derken, çene kemiklerini sıktı. Sel gibi... Ama sel ağaçları ve toprak parçalarını alır götürür. Yıldırım, köyleri yerle bir eder... Kartal, avının üzerine çöker... Gençlik, geleceğin ardında koşar... Ya kendisi? Çılgın bunak!

Sağ yanda, uzaklarda, duman gibi bir şey gördü. Tursen atını oraya doğru sürdü. Toz perdesine kadar uzanan alanı, gittiği hızda, çabucak aştı. Toz bulutu altında, çullar içinde üç yoksul adamla iki sert tüylü köpeğin sürdüğü koyunlar gidiyordu.

Kim karar verdi oyuna? Buzkaşi için yetiştirilmiş genç aygır mı, yoksa az önce hevesi kursağında kalmış, efsaneleşmiş olduğu oyuna susamış yaşlı binici mi? Ger-

çekte, aygırın kişnemesiyle yaşlı binicinin uluması aynı zamanda yansıdı ve dehşete kapılan sürüye birlikte saldırdılar.

Saldırının hızına ve dehşetine, arkadan baskına uğrayan yünlü kalabalığın karışıp kaynaşmasına karşın, tek bir koyun bile yaralanmadı. Ve Tursen tam ânında, eyerden kayıp en besili koça dalmayı ve hayvanı ensesinden yakalamayı başardı.

Ama tam doğrulurken belini bir ateş kuşağıdır sardı, öylesine yakıcıydı ki hareketini tamamlayamayacağını sandı. Yine de kendini eyerin üzerinde, dörtnala gider buldu. Kamçısı dişleri arasında, avı elinde.

Sel... Yıldırım... Kartal... Gençlik... İnsan her zaman sandığından daha fazlasını yapabilir.

Tursen, koçu aygırın boynundan aşırıp tutturduktan sonra, aştığı sürüye dizginleri boş bırakarak geri döndü. Hayvanları bir toplayıp bir dağıtarak, korkudan birbirine sokulup yere kapaklanmış, tüylü adacıkları andıran koyun kümeleri üzerinden atlayarak kendini eğlendirdi.

Çobanlar da kendilerini yere atmış, yüzlerini otların içine gömmüşlerdi. Ama öfkenin çılgına döndürdüğü, gözlerini kan bürümüş iki köpek, Tursen'in peşini bırakmıyordu. Tursen ise, hasmı insanlara meydan okuyacağı yerde, köpeklere meydan okuyor, küfür ediyor, açık ağızlarının yanından sıyrılıp geçiyor, bazen sağ, bazen sol eliyle koçu burunlarına tutup sallıyor, sonra son anda çekip uzaklaşıyordu. Aygır da aldatmacalara girişiyor, çarklar çiziyor, çifte atıyordu. Ve Tursen gülüyordu, sessizce, sevinçle. Birden bir topuğunun kıstırıldığını ve ısırıldığını hissetti. Köpeklerden biri onu yakalamayı becermişti. Tursen kamçısının ucundaki kurşun ağırlığı köpeğin tam iki gözü arasına indirdi. Hayvan yıldırım çarpmış gibi yere yuvarlandı.

Tursen, otlara yamyassı yapışmış yatan çobanların baş ucunda atını havaya kaldırdı, koçu öyle bir yere

çarptı ki, hayvanın ayakları kırıldı. Sonra çapanının cebinden avuç dolusu para çıkarıp, bağırarak yerde yatan zavallı adamların üzerine doğru üç kez savurdu:

"Koç için! Köpek için! Korkunuz için!"

Doğuya doğru dörtnala uzaklaştı.

Sınavdan geçen sürünün yakınmaları yavaş yavaş hafifledi, sonunda işitilmez oldu. Tursen, yeniden sessizliğin alanına girince aygırı yavaşlatarak önce tırısa, sonra rahvana geçirdi.

Hâlâ buram buram koç kokan eliyle tere batmış alnını, yanaklarını sildi. Ensesini ovaladı. "Sarığım!" dedi Tursen kendi kendine. O düzen ve vakar anıtı şimdi çözülmüş buruşuk bir bez parçasından başka bir şey değildi.

Tursen bir an kendisini çobanların görmüş olması gerektiği gibi gördü: Dünyadan habersiz bir koyun sürüsüne saldırıp iki aç köpeğe karşı buzkaşi oynayan ak saçlı, kocamış bir adam. "Deli bir moruk," diye düşündü Tursen. Ve sonra, "Böyle yakışıksız işlerden azap duymam gerek doğrusu," diye ekledi. Ama azap çekecek yerde rahat rahat ilerliyordu bozkırda. Kocamış: Hiç kuşkusuz. Deli: Belki de... Ama kendisine karşı kazanılmış ne yaman bir zafer!

Tursen aygırın ıslak boynunu okşadı. Eli hem sevindirmek istiyor, hem de sevindirmesini biliyordu. Aygır tatlı tatlı kişnedi. Tursen için atın bu yanıtı insan dilinden çok daha anlaşılır bir dildi, "Övgüler sana, şükran sana, bugün bana bütün yaptırabildiklerin için," dedi aygıra. "Kölen olayım, seviyorum seni." Tursen kolunu uzatıp nasır gibi sertleşmiş tırnaklarının ucuyla hayvanın iki gözünün arasını birkaç kez kaşıdı. Hayvanın terden parlayan güzel derisi boyunca bir haz ürpertisi dalgalandı. "Gerçi benim Cahil'imin topuğuna ulaşamaz ama ondan pek de geride kalmıyor," dedi Tursen kendi kendine. Bu genç aygıra karşı garip bir duygu vardı içinde. İlk Cahil, Tursen için bir kardeş gibi olmuştu. Ondan sonrakiler oğulları.

Bu bindiği aygır için ise, başucuna ulaşmış güneş altında uçsuz bucaksız otlar arasından küçük adımlarla ilerlerken, büyük oyunda henüz deneyimsiz ama bu sabahki zaferinin hem aracı hem tanığı olmuş bu genç, taptaze aygır için Tursen'in dudaklarında bir büyükbaba gülümseyişi vardı.

Tam bu sırada Tursen kulübeyi gördü.

Hemen tanıdı onu. Her yanı bir örnek bozkırı dolaşan herkes için, atlılar, çobanlar ve göçebeler için, tanıdık ve değerli bir nişandı kulübe. Tursen içinse, bundan da daha fazla bir şeydi. Bir zamanlar görülmedik bir binicilik ustalığıyla bu kulübenin damına atlamış ve oradan üç ilin en ileri gelen çopendozlarına, küstahça alay ederek meydan okumuş, onları yenmişti. O günden bu yana bu başarısı öykülere, türkülere konu olmuş, anlatılmıştı.

Başka zamanlar Tursen, yolunun üstünde bir ağıl gördüğünde yolunu değiştirir, sapardı. Ömrünün sonlarına doğru Tursen'in dönüşmüş olduğu binicinin, geçmişin genç binicisiyle artık hiçbir ilişkisi yoktu. Ama bu harika sabahta Tursen gözlerini doğrudan yapının düz damına dikti. Şu anda atını tembel tembel yol almaya bırakmış olan yaşlı binici geçmişin genç çopendozuna ne utanç ne de esef duymadan bakabilirdi: Birbirlerine eşittiler. İkisi birlik olmuştu, aynı zamanda hem kulübeye ağır ağır yaklaşan binici, hem de damda atını şaha kaldırıp çaresizlikle bunalmış bir hasım sürüsünü aşağılayıp deliye döndüren biniciydiler. Tursen, o zaman duyduğu sevinci, gururu yeniden duydu. Öfke ve kıskançlıkla allak bullak olmuş yüzlerin kendisine doğru uzandığını gördü. Küfürleri, bedduaları, lanetleri yeniden duydu. Nefretle beslenen bu gürültünün üstünde, sonsuz bir bağlılık, övünç ve dostlukla dolu gencecik bir ses çınlıyordu:

"Baba, baba... Şimdi ne yapmam gerek? Baba, benden hoşnut musun? Baba..."

Ve Tursen, o zaman olduğu gibi şimdi de şaşırtıcı bir sevincin kendisini ta içinden yakaladığını hissetti.

"Uraz... Oğlum... Evladım... Yavrum benim."

Aygır durdu. Kulakları titredi. Görünürde hayvanın bu ürküntüsünü haklı çıkaracak hiçbir şey yoktu. Bozkır öğle güneşi altında kavrularak kıpırtısız uzanıyordu. Duyarlı yüzeyini karıştıracak tek bir soluk esmiyordu. Havada gölgesi yabanıl ot halısı üzerine düşen tek bir atmaca uçmuyordu. Tursen de hayvanı ürkütecek hiçbir şey yapmış değildi. Dizleri, topukları ve kamçısı kımıldamadan duruyordu. Dizginler aygırın boynu üzerine bırakılmıştı. Ne var ki aygırın içgüdüsü hareketlerin kaba dilinden çok ötelere kadar uzanırdı. Bu kesik kesik soluklar... Bu gerilmiş kaslar... O âna kadar Tursen'in bedeniyle eriyip kaynaşmış gibi görünen bu varlıkta artık huzur ve dostluk yoktu.

Tursen'e de bütün pelinlerin acı özsuyu ağzına dolmuş gibi geldi, o ağız ki, daha az önce, şu kulübenin önünde üzengilere basarak dikelmiş bir oğlan çocuğuna sevecenlik dolu sözler söylüyordu:

"Evladım... Yavrum..."

Tursen bu sözleri bir daha söyledi. Ama bu kez sesi sıkılmış dişleri arasından ıslık gibi çıktı. Ve bu kez kalın dudakları aşağılık bir sırıtışla gerilip yassılaştı. Şimdi, bir ninni gibi söylenen bu tatlı sözlerin yöneldiği insan, olgunluk çağında bir çopendozdu... Sert, kibirli, içine kapanık.

"Oğlum... Evladım... Yavrum," diye homurdandı Tursen.

Dişleri gıcırdadı. "Ben de Aygiz'den daha iyi değilim," diye düşündü. "Gölgeler uğruna gözyaşı döküyorum, sarsak bir kocakarı gibi..."

Tursen içindeki safrayı tükürüp dışarı attı, koskocaman. Tükürük aygırın bacağına geldi, hayvan ürkerek

hızla iki adım attı: Tursen'in eli yabanıl bir öfkeyle harekete geçti.. Gemleri öylesine çekti ki, aygır ağzının iki yanından yarıldığını duydu ve kendi kanının tadını tattı. Aygır şahlandı.

Tursen, dimdik yükselen atın üstünden yine kendisini kulübenin damında gördü. Yenilmez çopendoz sıcaktan kavrulan bozkıra hakaretler yağdırıyor, meydan okuyordu. Ama onun karşısında hiç kimse yoktu. Kendinden, Tursen'den başka hiç kimse.

Tursen'in eşi olan binici, "Haydi, sümsük moruk! Haydi, dermanı kalmamış bel, sertleşmiş dizler, güçsüz topuklar! Haydi, bana katılmaya çabalayın, bakalım!" diye bağırıyordu.

Ve Uraz da oradaydı, acımasız, kıpırtısız bakışları Tursen'in üzerine dikilmişti.

Tursen topuklarını hayvanın böğrüne saplayıp kamçısını olanca gücüyle indirdi ve aygırı kulübeye doğru sürdü. Tursen, vücudundaki her bir kası, onu aygırla birlikte hedefe, kulübenin damına ulaştıracak sıçrama için hazırlanmış, dörtnala giderken, içinden, bir yakarış, bir buyruk, bir tehdit gibi tekrarlıyor, tekrarlıyordu:

"Yukarıya, yukarıya atlayacaksın. Yapabilirsin bunu. Yapmalısın."

Ve korkunun ittiği, sürdüğü, ayaklandırdığı aygır, doğal gücünün sınırını zorlayarak kendini aştı ve hiç sıçrayamayacağı gibi sıçradı. Karnı damın hizasına erişti. Onu o düzeyde tutmaktan başka yapacak bir şey kalmamıştı. Tursen zafere şöyle bir dokunmuştu. Ama o anda beline bir sancı saplandı. Tursen, acıdan çok şaşkınlıktan eyerde bir an kaykıldı. Aygır atılışının en yüksek noktasına erişmişti oysa. Alçaldı. Azıcık ama azıcık fazla. Tam damın hizasında ön ayakları havada, debelendi. Ancak kendini duvara çarpmaktan koruyup yere inecek kadar gücü kalmıştı aygırın. Şimdi yanı başında durduğu kulü-

be Tursen'e inanılmayacak kadar yüksek görünüyordu. Altındaki aygır ise tir tir titriyordu... Tursen'in tutkusu aygırı sürüp götürmüş, kaldırmış ve bir mucize yaratarak ona o şaşırtıcı atılımı yaptırabilmişti. Ama bu çaba hayvanı bitirmiş, boşaltmıştı. Girişimi yenilemek boş, gülünç olurdu. Tursen bunu biliyor, vücudunun her telinde duyuyordu. Ama yine de aygırı kulübeden gerekli uzaklığa götürüp yeniden denedi... Bir daha... Bir daha...

Her yeni denemede aygırın sıçrayışı daha ağır, daha aksak oluyordu. Tursen ise kudurgan bir ısrar içindeydi. Bahse tutuşan bir kimsenin hırsa kapılıp, sağduyunun bütün uyarılarına karşı gelerek cebindeki son lirasına kadar kaybetmesi gibi. Sonunda aygır yerden hiç kalkamayarak kulübenin duvarına gelip çarptı. Oyun oynanılmış ve kaybedilmişti. Tursen boş gözlerle duvara bakakaldı.

"İlk denemede dama çıkabilmeliydim," dedi kendi kendine, "Aygır üzerine düşeni yapmıştı."

Dizginler aygırın boynunda sallanıyordu, öğle güneşinin altında her şey dingindi. Tursen yine içinden geçirdi: "Kusur bendeydi... Benim yerimde Uraz olsaydı..."

Düşüncesi yarıda kaldı. Birden pis, alaylı bir sırıtışla yüzü altüst oldu ve şöyle bağırdı:

"Olabilir! Ama sen, beceriksiz oğlum, sana verdiğim Cahil'le Şah Buzkaşisi'ni kazanmayı başaramadın!"

Tursen, bunu söyler söylemez bir insanın duyabileceği en baş döndürücü sevinci –çünkü ahlaksız bir sevinçti bu– duydu: Kıskançlığın intikamı.

Yerle göğün dinginliği içinde kendi çatlak sesini duymanın şaşkınlığından mı, yoksa sevincinin o denli aşırı oluşundan mı, nedir, Tursen bu ağılı mutluluğu ancak bir an tadabildi. Gün ortasının o sıcağında birden üşüdü, iliklerine kadar üşüdü. Ve ilk kez korktuğunu itiraf etti.

Kimden korkuyordu? Neden korkuyordu? Tursen başını silkeledi, çözülmüş sarığının uçları yanağına çarp-

tı. Özellikle, özellikle kendi kendine hiç soru sormamalı... Hiç düşünmemeli... Kalakçekan'da bunu yapabilmeyi başarmıştı. Uraz'ın düştüğünü öğrenince de öyle. Bazen kendini bir uyuşukluk içine gömerek, bazen kudurgan bir öfkeye vurarak... Bilincinin ta dibindeki, kendi kendinden sakladığı karanlık bölgenin her an biraz daha daraldığını duyuyordu. Tek çıkış yolu vardı: Kaçmak, öylesine hızla kaçmalı ki, düşünce engellensin. Kamçısını bütün gücüyle vurarak atını dönüş yoluna sürdü.

Aygır elinden geleni yaptı. Ama kulübenin damına yaptığı delice saldırılardan sonra gücünün derin kaynakları tükenmişti. Daha ilk adımlardan belli oldu bu: Binicisi ne yapsa hayvan hızını artıramıyor, hatta aynı hızı uzun zaman sürdüremiyordu. Dünyada hiç kimse bunu Tursen kadar iyi anlayamaz, duyamazdı. Ve hiç kimse bundan onun kadar azap çekmezdi de.

Tursen, birlikte oynadıkları o hoş oyunu, paylaştıkları mutluluğu ve aralarındaki dostluğu hatırladı. Bütün bir ömrün geliştirdiği içgüdüsü, görev duygusu, şeref kuralları, kısacası, yaşlı çopendozun kişiliğinin en zorlu öğeleri ona hayvandan inmesini, onu okşamasını, ona teşekkür etmesini, bozkır otlarıyla ovup temizlemesini ve yeniden kendine gelebilmesi için gerekli zamanı ona bol bol verdikten sonra hayvanı ağır ağır ahıra götürmesini hem buyuruyor hem yakarıyordu. Ve Tursen, bunu yapabilmek için seve seve bir gözünü verirdi. Ama ortada korku vardı. Korku yer değiştirmiş, artık korku duymayacak kadar haksız yere cezalandırılmış hayvandan binicisine geçmişti.

Tursen, hayvanın zaten parçalanmış olan böğrüne amansız bir kırbaç daha indirdi. Bitik hayvanın ileri atılışı öyle içler acısı ve kısa süreli oldu ki, Tursen kırbacını yeniden kaldırdığında omzu utancın kıskacında kasıldı kaldı. Yine de kendi kendine şöyle dedi:

"Olsun! Öz oğlum için daha beterini istedim."

Kamçının kayışı şaklamadan sarktı, indi. Tursen dizginleri gevşetti. Kaçmak hiçbir şeye yaramıyordu. Sorun, atın durumu da değildi. Kulübenin önünde duyduğu aşağılık sevincin onu kabule zorladığı gerçekten, peygamberin kanatlı atıyla kaçılabilirdi ancak.

Aygır hızını tırısa düşürdü, çekinerek; sonra da rahvana. Tursen kendi haline bıraktı hayvanı. Artık acele etmek neye yarardı ve neye ulaşmak içindi? Şimdi kendini olduğu gibi, apaçık, kesinlikle gördüğüne göre?.. "Git yoluna zavallı hayvan, yürekli ve cömert... Dilediğin gibi git!" diye düşündü Tursen. O denli uzun süre ve o denli çılgın bir öfkeyle tanımamakta direndiği kendi gerçek yüzüne, bu yeni yüzüne alışabilmesi için Tursen'e zaman gerekti.

Kazanılmış zaferlerle kutsallaşmış uzun bir çopendoz ar soyunun şerefini taşıyan, Osman Bey'in ünlü ahırlarının baş görevlisi, efsanelere geçmiş koşu atlarının yetiştiricisi o, Tursen, Uraz'ın babası, her şeye ihanet etmişti: atalarına borçlu olduğu her şeye, efendisinin kendisine gösterdiği güvene, Cahillerin her kuşağına ve hepsinden de çok, kendi kanından olana. Şah Buzkaşisi yapılacağı haberi duyulur duyulmaz o, Tursen, ya Uraz kazanırsa korkusu içinde, evet, dehşeti içinde yaşamıştı.

Ohooo!.. Üç ilde yapılacak başka herhangi bir oyun olsaydı, en zengin ödüllü, en imrenilir bir oyun bile olsaydı, Tursen tamamen Uraz'dan yana olurdu. Bu şan ve şeref alanında her şeyi ona bırakabilirdi çünkü o alanda kendisi bütün altınları çoktan toplayıp almıştı. Ama Kâbil'de değil! Şahın elinden zafer sancağını değil! Zamanın başlangıcından beri ilk kez kendinden başka bir çopendozun adı Hindukuş'un ötesinde çalkalanacak, türkülerde söylenecekti. Ve kadere –yani kocamışlığa– boyun eğilecek ve Kâbil'de Tursen'den gayrı birisi oyunu

kazanacaksa, o kazanan, yıllar boyu Tursen'in gölgesinde yaşayıp ona dayanmış olan çelimsiz, sessiz oğlan, sonra gölgesinden bir kurt sırıtışıyla sıyrılan o nobran, içekapanık, kibirli çopendoz olamazdı, olmamalıydı. Evet bir insan, ömrünün sonunda, tacından olmayı, şanını yitirmeyi kabullenebilirdi, Allah'ın isteği böyle olduğuna göre. Ama kendi öz oğlu bu düşüşün aracı olsun ve bunu kendisi için ölçüsüz bir onur nedeni saysın... Her şeye kadir ve adil Allah elbette buna izin vermezdi!

"İşte bunun için," dedi Tursen kendi kendine, "yüreğimin en gizli köşelerine sinsice, herkesten ve kendimden bile saklı tutarak, Uraz'ın yenilmesini ve onun gururunun kırılıp benimkinin ayakta kalmasını istedim, bunu dileyip durdum." Sonra yine, "İşte... sonunda Uraz düştü," dedi.

At durdu. Güneş öylesine dimdik tepelerindeydi ki, Tursen'le atının gölgesi yerde bir çizgi, ipince bir ip gibiydi. Tursen hiç farkında olmadan dizginleri eline aldı. Uraz kendi başına düşmemişti. Kendiliğinden değil! Yok hayır! Uraz gibi bir binici, bir cambaz böyle düşmezdi... Dıştan bir kuvvet onu alaşağı etmiş, bacağını kırmıştı. Kem göz. Kötü kader. Ve kötülük etmeye gelince, kim büyüde kendi dölüne nazar değdiren bir baba kadar yetenekli ve usta olabilirdi?

Bu inanç daha Tursen'de tam yerleşmeden, topukları aygırın böğürlerini ezdi. Kamçısı da üst üste inmeye başladı.

Bu bir kaçış değildi. Tursen için, itiraf edilemeyecek düşüncelerden kaçmak değildi artık söz konusu olan. Çektiği acı sadece Uraz içindi. En iyi hastane... En iyi bakım... Kaygılanacak bir şey yok, demişlerdi ona. Doğru değildi bunlar. Çok basit! Çok kolay söylenmiş sözler! Bir babanın kem gözünün etkisi, kudreti bambaşkadır. Uraz'ın üzerinde korkunç, akıl almaz bir kudretin tılsımı vardı çünkü Tursen böyle olmasını istemişti.

Genç bir sesin, "Baba, baba, senin için ne yapabilirim?" diye bağrışı geldi yine Tursen'in kulaklarına. Ve Tursen bileğinin, omzunun tüm gücüyle indirdi kamçıyı aygırın sırtına. Kamçının sert kayışı aygırın buğular tüten derisini yarıp patlattı. Ve hayvan dörtnala gidişini sürdürdü.

"Ancak acıların en keskini bu atı koşturur," diye düşündü Tursen.

Böyle düşünür düşünmez de kolu ardı arkası kesilmeden bir tokmak gibi inip kalkmaya başladı. Vuruşlar birbirine eşit, mekanik vuruşlar değildi. Tursen çok iyi biliyordu ki, hayvanın yolda tükenip kalmasını istemiyorsa, tekdüze bir acıya alışmasına, duygularının uyuşmasına meydan vermemeliydi. Acının her an daha taze, daha keskin olması gerekliydi. Tursen işkenceyi durmadan yeniliyordu. Aygırın toz, ter, köpük ve kan çamuruna batmış derisinde sağlam kalmış ve çabuk zedelenebilecek yerler arıyordu. Ya da, açılmış yaraların, derisi yüzülmüş etin üzerine üzerine vuruyordu. Aygırın solukları öyle hırıltılı, gürültülü bir hal almıştı ki, nal seslerini bastırıyordu. Hiçbir dil bu sesler kadar anlaşılır değildi. Tursen, kendisinin olmayan, onun sorumluluğuna verilmiş ve kendisine iyi hizmet etmiş pahalı bir atı öldürmekteydi. Ama Uraz'a karşı işlemiş olduğu suçun yanında bu suçun ne önemi olabilirdi? Yerine ulaşmak... Tez elden öğrenmek; önemli olan buydu. Tursen, Dizleri, dizginleri, eğilip bükülen bedeniyle ölüm haline gelmiş atı ayakta tutmasını bildi, hedefine sürüp götürdü. Amaca erişildi. Genç kara aygır ancak ahırların önüne varınca çatladı.

* * *

Önce seyisler korkuyla dört bir yana kaçıştılar. Bakışları kıpırtısız, cayır cayır yanan, saçları diken diken,

başı sarıksız bu yaşlı adamda; kire batmış, paralanmış, kan revan içindeki bu hayvandaydı; sabahleyin, tertemiz ve görkemli, çıkıp gitmiş olan binici ile atını anımsatan hiçbir şey göremediler. Sonunda, içlerinden biri bağırdı:

"Ey, her şeye kadir Allah'ım! Büyük Tursen bu!"

Ve bir başkası, "Bu mevsimde bozkırda yabanıl hayvanlar olur mu?" diye sordu.

"Yoksa haydutlar mı?"

Tursen'e yaklaşır yaklaşmaz geriliediler. Aygır bir kütük gibi yere yıkıldı. Seyisler yaşlı çopendozun yardımına koştular. Ama onu attan indirmeye, tutup kaldırmaya gerek kalmadı. Tursen, sonun böyle olacağını çoktan beri biliyor ve kendini buna hazır tutuyordu. Seyisler onu can çekişen atın yanında ayakta buldular. Titrek seslerle sordular:

"Ne oldu? Ne oldu böyle, ey Tursen?"

Tursen –Söylenenleri, işitmiş miydi?– homurdandı:

"Ya Uraz? Ondan ne haber?"

Tursen'in bu sorusu seyisleri bütün bu olup bitenlerden daha çok korkutmuş gibiydi. Batıl inançların karıştığı bir korkuyla birbirlerine baktılar.

Sonunda seyislerin en yaşlısı, "Nereden... Nasıl oldu da öğredin?" diye mırıldandı.

Tursen, yaşlı seyisi çapanının yakasından yakaladı. Eski kumaş ikiye ayrıldı.

"Haberleri söyle!" dedi Tursen.

"Küçük Vali'den bir başka ulak geldi," diye kekeledi yaşlı seyis. "Uraz hastanede değilmiş... Bir cam kırmış, ortadan kaybolmuş... O zamandan beri haber alınamamış."

Tursen sallandı, aygırın üzerine yıkılır gibi oldu. Toparlandı. Saygılı fısıltılar yükseldi:

"Ne acı çekiyor!"

"Oğlunu ne de seviyor!"

Tursen'in gözleri aygırdaydı. Hayvanın burnundan kırmızımsı köpük baloncukları çıkıyordu. Ölüyordu.

"Kendi yerime onu mu cezalandırdım?" diye düşündü Tursen. "Yoksa onda kendimi mi cezalandırdım?"

Cahil'i düşündü. Uraz'a değil de bir başkasına kazandıran, Uraz'ın bacağını kıran Cahil'i... Üç ilin en iyi yetiştirilmiş, eşsiz aygırı!.. Kara büyü aracı olan Cahil... Artık Cahil bile onun değildi... Artık hiçbir şeyi kalmamış mıydı gerçekten?

Birden evine doğru yürümeye başladı. Orada Gardi Geç dinleniyordu. Dünyadaki her şeyi anlayan, her şeyi önceden bilen ama hiç yargılamayan tek insan. Ah, Tursen'in nasıl da ihtiyacı vardı Gardi Geç'e!

* * *

Rahim, alçak sesle, "Sen gider gitmez, ardından Cümle Âlemin Atası da çekti, gitti," dedi.

"Nereye?" diye sordu Tursen.

"Hiç kimseye bir şey demedi. Sana çok selamlarını, büyük şükranlarını bildirmemi söyledi."

Tursen çarpoya uzanıp gözlerini kapadı. Yalnızlığı öylesine derindi ki, yüreği bile kendisine ses vermiyordu. Tursen'in içinde bir haykırış yükseldi: "Uraz! Uraz! Neredesin?" Ve birden anladı ki, onun için önemi olan sadece oğluydu... "Öyleyse?.." diye sordu Tursen kendi kendine. "Öyleyse onu seviyor muyum?" Ve hemen ardından:

"Ya oyunu kazanmış olarak geri dönseydi?"

Tursen kibirli, herkesi küçümseyen, zaferle parlamış yüzü görür gibi oldu, bir an ondan nefret etti... Sonra, bu yüzdeki gözleri gördü, başka herkes için amansız olan ama onun, Tursen'in, bakışlarını gizli bir umutla, kabul görme, onaylanma gereksinmesiyle arayan gözleri... Eskiden orada, kulübenin önünde gördüğü gözlerin aynısı.

"Uraz, Uraz..." diye mırıldandı Tursen. İçinde kabaran çaresizlik ve sevecenlik dalgasını bastırabilmek için elini dudaklarına götürdü, bu bastırılan solukla birlikte o büyük gururu da eriyip gidiyordu.

Tursen daha fazla düşünemedi. Her bir yanında baş gösteren dayanılmaz ağrılar onu ele geçirdi. Bütün bedeni işkence altındaydı. Ağrıların ilk sarsıntısı geçince, Tursen sabahleyin atla geçirdiği serüveni düşündü.

"Bu sabahki gençliğimin bedelini ödüyorum," dedi kendi kendine. "Benim yaşımda böyle şeyler bağışlanmıyor."

Gardi Geç'in sesini işitir gibi oldu. "Çabuk yaşlan," diyordu.

* * *

"Senin için ne yapabilirim, ey Tursen?" diye sordu Rahim.

Tursen gözlerini açınca baçanın yanağındaki kabuk bağlamış yarayı gördü, ilk haksızlığı... İlk yakışıksız hareketi... Kamçısı... Oradaydı, başucunda... Her şeyden üstün tuttuğu kutsal nesne... Kayışı yüzüne yakın... Ne iğrenç bir deri, kan, ter kokusu... Öldürdüğü aygır...

"Kamçıyı al götür," dedi Tursen, Rahim'e. "Sakla bir yerlere, göm... İstemiyorum onu artık, hiçbir zaman!.."

Üçüncü bölüm

BAHİS

I

Cat kadını

Kervansarayın üzerinde bulunduğu düzlük kestirmeydi. Uraz ile Mukhi sel sularının dağ içinde oymuş olduğu boğaza çabuk vardılar. Yıkık dökük koca yapı bir kaya duvarının ardında gözden kayboldu.

Uraz, Cahil'in ardında yürüyen seyisine başını çevirerek şöyle dedi:

"Mola vermemiz uzun sürmeyecek. Göğe bak."

Batmakta olan güneş, sanki dipsiz bir kuyunun içine emilip çekiliyormuş gibi, iki dik tepe arasına iniyordu. Güneşin alevler saçtığı bu gök parçasının darlığından ötürü güneş yuvarlağı daha da büyük ve ağır, daha da yakıcı görünüyordu. Ve iki yandaki kaya duvarının yansıttığı ışığı garip bir renkte, siyaha çalan koyu mor renkteydi. Mukhi, kısık bir sesle şöyle dedi:

"Gece şimdiden güneşe gelmiş bile."

"Önden yürü," dedi Uraz, "kendimi daha güvende hissedeceğim."

İrikıyım seyis denileni yaptı. Uraz'ın yanından geçerken alçakgönüllü, üzgün bakışları, "Bana bunu neden söylüyorsun?" diye soruyordu. "Ben arkada yürürsem seni ne tehdit eder ki?"

Mukhi, Cahil'in önüne geçip yürüdü: Başı öne doğru eğilmiş, omuzları düşmüş, sırtı kamburlaşmıştı. "Islak,

dayanıksız, çürümüş odun kütüğü," diye düşündü Uraz. "Ama zamanı gelince seni tutuşturmasını bilirim ben."

Çok geçmeden mola verecek bir yer buldular. Gölgeler gece karanlığına dönüşmeden, tırmanmakta oldukları bayır birden düzleşerek yumurta biçimi bir meydanlığa açıldı. Burada hızı kesilmiş dere, doğal bir havuz oluşturuyordu. Çepeçevre kayalar hizasında ve elin kolayca erişebileceği yükseklikte sert çalılar, düğüm düğüm ağaççıklar büyümüştü. Bundan daha elverişli bir mola yeri düşünülemezdi.

"İndir beni!" diye buyurdu Uraz.

"Geldim, geldim. Hemen," dedi Mukhi.

Yine de, her zaman öylesine tezcanlı yardıma koşan ve bundan da mutluluk duyan Mukhi bu kez Uraz'a çekinerek yaklaştı. O güçlü, iyiliksever kolları bu kez ağır, güçsüz, sakardı. Uraz'ı kucaklayıp yere indirmesi aşırı zaman aldı. Ve bütün bu süre boyunca, bu denli beceriksizce tuttuğu vücudun acıdan kıvrandığını, kasıldığını hissetti. Uraz, ayağı yere değerken sert, boğuk bir ses çıkardı, içini çekercesine. Bu, inlemesini bilmeyen bir adamın salıverdiği bir iniltiydi.

"O kadar mı acıttım canını?" diye sordu Mukhi.

Uraz'ın sol bacağı olmayacak bir biçimde burkulmuştu.

"Ah, bacağın, bacağın..." diye mırıldandı Mukhi.

Çömeldi, kollarını kırık bacağa doğru uzattı. Ama Uraz itti onu, kendisi kırık kemiği avuçları içine aldı ve bacağını hiç ses çıkarmadan doğrulttu. Sonra hafifçe geri çekildi. Mukhi'yle yüz yüze geldiler. Uraz'ın yüzüne bu kül rengini, kadavra rengini alacakaranlığın daha da koyulaşmış olması mı, yoksa bitkinlik mi veriyordu?

"O kadar mı acıttım canını?" diye sordu seyis yeniden.

"Canımı çıkaracak kadar değil," dedi Uraz.

Sesi, yüksek ateş nöbetinin, acı safranın sesiydi. Mukhi, dizleri üstünde iki yana sallandı.

"Uraz... Ah, Uraz..." diye bağırdı.

Dua edercesine sallanıp alçak sesle yineledi:

"Uraz... Ah, Uraz..."

Ve bir kez daha, havuzdan geçen suyun şıpırtısından daha hafif bir sesle mırıldandı:

"Uraz... Ah, Uraz..."

Ama seslendiği adam gözden kaybolmuştu. Toprak düzeyinde şimdiden göz gözü görmez karanlığa dönüşmüş olan gecenin içinde Mukhi yere uzanmış, insan gövdesinden çok toprağın ya da karanlığın bir kıvrımına benzer bir nesneyi hayal meyal seçiyor gibiydi. Uraz toprağa mı gömülmüştü?.. Yutulup gitmiş miydi?..

"Olamaz bu!" diye mırıldandı Mukhi.

Mukhi, ayakları dibinde yere serilmiş, ne olduğu belirsiz nesneye dokunmak istedi ama Uraz'ın kendisine karşı beslediği korkunç kuşkuyu hatırlayınca durakladı. Uraz, Tursen'in oğlu, kendisinin efendisi. Ona, Mukhi'ye, vefalı seyisine karşı.

"Olamaz bu!" dedi Mukhi yeniden.

Başı çok ağrıyordu. Ağır ağır ayağa kalktı. Çepeçevre meydanlığa baktı ve bulunduğu yeri tanıyamadı. Birkaç dakika içinde gece, kara, sessiz, hızlı adımlarla gelip yerleşmişti. Dağların yamaçlarını gece karanlığı bürümüştü, sadece dorukların çizdiği değirmi bunun üstünde kalıyordu. Mukhi, çaresizlik içinde, "olamaz" anlamında başını salladı. Artık hiçbir şey anlamıyordu, çevresindeki hiçbir şeye inanmıyordu. Niçin ve nasıl olmuştu da buraya gelmişti? Bu kuyuya, bu tuzağa?

"Yok yok, bu olamaz!" diye bağırdı dağ gecesine.

Boğuk sesine bir kişneme karşılık verdi. Cahil onu çağırıyordu... Ona ihtiyacı vardı... Cahil, arkadaşı, çocuğu... Mukhi, çevresinde her şeyin yeniden canlandığını,

anlam ve gerçeklik kazandığını hissetti. Yeniden, ne yapacağını, hangi sıraya göre yapacağını biliyordu artık: Cahil'in sırtından çuvalları indirip, eyeri çıkarmak. Hayvanın yemini, suyunu vermek. Bir ateş yakmak, yemeği hazırlamak. Mukhi, yularından tutunca aygır hazla mırıldadı.

"Gel kardeşim, gel," diye fısıldadı seyis. "Prensler gibi bakılacaksın. Gel."

Ama daha bir adım atmadan, tüm haşinliğini yeniden kazanmış bir ses karanlıkta yükseldi:

"Aygır olduğu yerde kalacak," dedi Uraz. "Benim yanımda."

Mukhi'nin boğazı kurudu. Ancak alışkanlığın verdiği bir güçle konuşabildi:

"Su içirmek için ne yapacağım Uraz?"

"Onu buraya bağlayacaksın, ipini suya gidebilecek kadar uzun tutacaksın."

"Ama senin yanı başında olursa, bu hastalığın sırasında uykunu kaçırmaz mı?"

"Cahil'i ve kendimi sadece senin insafına bırakacak olursam, inan ki uykum çok daha fazla kaçar," dedi Uraz kısa bir gülüşle.

Mukhi, bu sözlerin altında yatan anlamı kavrayamadı. Aklı bu anlama karşı direndi, içine kapandı. Ama seyisin üzerine hiçbir çıkar yol bulamayan bir çaresizlik, sonsuz bir yalnızlık duygusu çöktü.

"İstediğin gibi olsun," dedi Uraz'a.

Cahil'in yükünü indirdi, koşumlarını çıkardı ve uzun bir iple aygırı Uraz'ın yaslandığı kaya parçasına bağladı. Çuvallardan yorganları çıkardı. Yemek kap kacağını da. Yiyecekleri de. Dal kesip ateşin üzerine yığdı. Mukhi, bütün bu işleri her zamanki el alışkanlığıyla yaptı. Yalnız, her zaman iş görürkenki neşeli, tatlı hali yoktu şimdi. Hatta gecenin soğuğu ve sessizliği içinde alevler

oynaşmaya ve ateş üstündeki su şakımaya başlayınca bile, bu ateş dansının da, şakıyan suyun da ona bir etkisi olmadı, oysa doğal koşullarda ne büyük bir mutluluk duyardı bunlardan.

Uraz doymak bilmeden yedi. Buram buram buğulanan tasın içine parmaklarını açgözlüce sokuyor, et parçalarını yakalayıp yanına bol pirinç katıyor ve bu kocaman lokmaları hemen hemen çiğnemeden, çoğu kez soluk bile almadan yutuyordu. Bunu yaparken de ateşin kızıl kıvılcımlar kattığı bakışlarını Mukhi'den ayırmıyordu. Bu bakış yüzünden Uraz'ın iştahı seyise doğal, sağlıklı gelmedi. "İnsanın karnı iyice acıkınca önündeki yiyecekten başka gözü hiçbir şey görmez," diye düşündü Mukhi. "Pilavıyla birlikte asıl beni yiyip yutmak istiyor."

Aklına geleni içinde tutmayı bilmediğinden, yüksek sesle, "Senin böyle yediğini hiç görmemiştim," dedi.

"Gücümü korumaya hiç bu kadar ihtiyacım olmamıştı," dedi Uraz.

"Doğru söylüyorsun, çok doğru," diye bağırdı Mukhi, olağan bir konuşma konusu bulmaktan mutlu. "Hastalığa karşı kendini savunman gerek."

"Ve hastalığımdan çıkar sağlanabilmesine karşı," diye yanıtladı Uraz.

Parmaklarını yaladı, ardı ardına üç fincan siyah çay içti, sonra da uzun uzun gerindi. Yarısından çoğunu boşalttığı yemek kabını, "efendinin artıkları uşağa" kuralı uyarınca seyise itti. Mukhi, yemeği son kırıntısına dek yedi bitirdi. Hiç tat almadan, neşesiz. Sadece, onun gibi bir yoksulun, kaderin kendisine armağan ettiği yiyecekleri, özellikle etli pilavı geri çevirme hakkı olmadığı için.

Uraz, gözkapaklarını indirmişti. Ateşten vuran ışıkta çöküк yanakları daha da çukurlaşmış, burnu incelmiş ve burun kemiği deriyi delecekmiş gibi görünüyordu. Rüzgâr, Uraz'ın yattığı yönden estiğinde, yarasının saçtığı

çürümüş et kokusu, o güzelim temiz dağ havasını kirletmeye yetiyordu.

"Şimdiden leş kokuyor," diye düşündü Mukhi. Daha birkaç saat önce Uraz'ın ölebileceğini düşünmek içini korku ve dehşetle karartıyordu. Şimdi ise bu düşünce onda hiçbir duygu uyandırmıyordu. Kader neyse o olur. Her şey Allah'a kalmış.

Ama ne yaparsa yapsın, Mukhi, aklının şu ya da bu yoldan, Uraz'ın katlayıp gömleği altına sıkıştırdığı kâğıt parçasına kaymasını önleyemiyordu.

Uraz, gözlerini açmadan uykulu bir sesle konuştu:

"Biraz uyumak istiyorum."

"Allah rahatlık versin," dedi Mukhi alışkanlıkla.

O da, sırtı Uraz ile aygıra, yüzü ateşe dönük olarak yere uzandı ve alevlerin hareketini seyre daldı. Alevlerin birbirini izleyen yükseliş ve düşüşlerinin, sivri dil ve kavislerinin tek bir akış içinde çizdikleri arabeskler Mukhi'nin düşüncelerini aldı, uzaklara götürdü. Her şeyi unuttu. Gecenin huzurunun bir parçası oldu. Yıldızlarla uyum içindeydi – yıldızların bazıları öyle pırıl pırıldı ki, meydanı çevreleyen tepelerin kesip oyduğu gök değirmisinin derinliklerinde çıtırdar gibiydiler. Havuzu altın çiçeklerle bezeyen kıvılcımların suda yansımasıyla uyum içindeydi, ve de ırmağın şakımasıyla, suyun, otların, çalılıkların kokularıyla.

Cahil'in kişnemesi Mukhi'ye dünyanın en korkunç sesi gibi geldi. Yıldızların titreşimiyle özdeşleşen sessizliği bozdu bu kişneme. Mukhi, aygırın yanına koştu. Cahil, arka ayakları üzerinde yükselmiş, ipini öylesine çekiştiriyordu ki, Uraz'ın dayandığı koca kaya parçası sarsılıyordu.

"Pek yakın bir yerde yabanıl bir hayvan var," dedi Uraz.

Mukhi, sol elini hayvanın gözlerine götürdü, sağ eliyle de yüzünü okşadı. Ve fısıldadı:

"Bize doğru geliyor... Cahil'in titremesi artıyor."

O sırada, meydanlığın Uraz ile Mukhi'nin gelmiş oldukları yönün karşısına düşen girişinden garip bir ses duyuldu. Bazen tiz, bazen kalın çıkan bir ses, türkü söyler gibi konuştu:

"Hayırlar olsun, geceyi kendilerine yurt edinen kardeşlerim. Uzun yeleli yoldaşınıza da hayırlar olsun. Benim hayvanın, kokusundan başka yabanıl yanı yoktur."

Ses karanlıklar içinden yavaş yavaş yaklaştı. Ateşin, aydınlattığı alanın sınırlarında durmadan oynaşan gölge ışık dokusunda özden yoksunmuş gibi silik bir şekil belirdi. Usul usul ilerliyordu, ağırbaşlı, dingin ve hafif.

"Kim böyle geçmiş ozanların dilini konuşup bir kral gibi yürüyebilir?" diye sordu Uraz kendi kendine.

Karanlığın içinden bir kadın çıktı ve karanlığın sınırında durdu.

Araları o denli açık olduğu halde, Uraz ile Mukhi yine de birbirlerine sokuldular. Onları buna korku zorladı, olağanüstü olanın verdiği korku. Gerçekten de, geceleyin buralarda bir kadının, evet bir kadının, rahat rahat yoluna gidişi inanılır şey miydi?

"İyi ama," diye düşündü Uraz gözleri gördüklerine alıştıkça, "neden sırtına bir puştin, uzun entarisi altındaki ayaklarına da kürklü potinler giymiş?.. Ya heybesi?.. Hayaletler üşümez, acıkmaz da. Bir büyücü bu herhalde..."

Gecenin içinden duyduklarını hatırlayıp Mukhi'ye sordu:

"Az önce konuşan bir erkek değil miydi?"

Soruyu yanıtlayan Mukhi olmadı. Hiç kıpırtısız duran, ne olduğu bilinmeyen yaratık sözü aldı:

"Bizde, türkü söylemek için doğmuş kadınların boğazlarında birden fazla sesi olur," dedi.

"Kim sizinkiler?" diye sordu Uraz.

Kadın soruyu umursamadı ve yerinden kımıldamadan yabancı dilde bir şeyler söyledi. Derken gecenin içinden insana benzer başka bir yaratık çıkageldi. Bodur ve tıknazdı, kalın bir sopaya dayanarak salına salına yürüyordu. Gelip kadının yanında durunca Uraz ile Mukhi, bunun sık, koyu renk tüylü bir maymun olduğunu gördüler.

Bir anda Uraz'ın korkusu, kaygısı, merakı dağıldı gitti. Karşısındakinin kim olduğunu anlamıştı.

Tükürür gibi, "Bir Cat kadını," dedi.

Bu küçümseme Uraz'ın ömründen çok daha gerilere uzanıyor, ona öylesine doğal ve doğru geliyordu ki, duygularını açıkça belli etmekle, geçmişin karanlıklarından bu yana bu tür küçümsemelere hedef olmuş bir ırkın insanlarını incittiğinin farkında bile değildi. Soy sopları, dilleri bilinmeyen, evleri, otlakları, sürüleri ve silahları olmayan bu insanlar küçümsenmez de ne yapılırdı? Her çeşit halkla karışmış ama hepsinin arasında yabancı kalan bu insanlar... Varacakları hiçbir yer olmadan yollara düşmüş bu kalaycılar, falcılar, ayı, köpek ve maymun oynatıcıları...

"Evet, bir Cat kadını," dedi Mukhi.

Anlatım yeteneğinden yoksun ablak yüzünde yine de bir tiksinti ve güvensizlik okunuyordu.

Hem bunlar kadar namussuz insanlardan kim nefret etmez ki? Gerçi, Catlar Osman Bey'in topraklarından sık sık geçtikleri halde Mukhi onların hiçbir kötülüklerini görmemişti. Ama çocukluğundan beri, herkesin bu ezelden gezginci insanları suçladığını o denli çok işitmişti ki, onları suçüstü yakalamış olduğuna yemin edebilirdi. Onlar gittikten sonra, denildiğine göre, mutlaka tavukların ya da koyunların eksildiği görülürdü. Bazen de –suçların en bağışlanmazı– atların eksildiği... Mukhi, Cahil'i daha sıkı tuttu.

Cat kadını ise kendisine ve halkına edilen hakareti anlamamış görünüyordu. Anlamış da belli mi etmiyordu? Alışkanlıktan mı? Gururdan mı? Umursamazlıktan mı? Hiç kımıldamadan, gözlerini bile kırpmadan ateşe bakıyordu. Alevlerden güçlü bir ışık vuruyordu kadına. Uzun boyluydu ve heybenin ağırlığı, dik, kalkık omuzlarını biraz arkaya eğiyordu. Yaşlıydı. Eski bir kürk başlıktan dışarı fırlamış kısa, kesik saçlarında çeliğin pırıltıları vardı. Soylu bir kemik yapısının alttan desteklediği yüz çizgilerine ancak zamanın kazandırdığı o arı ve yabanıl görkemlilikle güzeldi yüzü. Ve Uraz, ona baktıkça, karanlıklar içinde başını alıp buzlu dağ yollarından gitmesine, kendi gönlünce ve kaderince gitmesine artık şaşmıyordu.

Yaşlı kadın, maymunun zincirini çekip ileri doğru bir adım attı.

"Anladı," diye düşündü Uraz. "Yeniden yoluna gidiyor."

Kadın sadece ateşin yanına kadar gitti. Orada heybesini omzundan indirdi, yere çömelip ellerini ateşe tuttu. Maymun da hanımını örnek aldı.

Yaşlı kadının hareketlerinde ne bir meydan okuyuş ne de kaba bir kendine güven vardı. Ne de bir korku ya da kölece bir alttan alış. Sadece, çağlar boyu süregelmiş, doğal bir hakkı kullanıyordu. Yolcunun konukluk hakkını. Uraz ona bu hakkı tanımakla kalmadı, bu kuralı gözeteceğinden yaşlı kadının kuşku duymaması onu sevindirdi. Kadın ağırbaşlı bir edayla, "Allah, beyin ocağını korusun," deyince Uraz da aynı biçimde karşılık verdi:

"Ocağımı şenlendiren yolcu, hoş geldin!"

Sonra seyisine seslendi:

"Çabuk Mukhi, çay suyunu kaynat, pilavla bazlamaları ısıt."

"Cahil'i nasıl bırakayım?" dedi seyis. "Boyuna titriyor."

Uzun, kuru ellerini ateşe tutan kadın, Uraz'a döndü:

"Seyisine izin ver hayvanı bıraksın biraz, ben onu yatıştırırım."

"Nasıl yaparsın bunu?" diye sordu Uraz. "Seni tanımıyor ki..."

"Görürsün," dedi kadın.

"Dediğini yap!" diye buyurdu Uraz, Mukhi'ye.

Seyis, elini hayvanın gözlerinden ayırdı, kendisi de geri çekildi. Az bir şey, yeniden araya girmeye de hazır olarak. Ama buna gerek kalmadı.

Yaşlı kadın iki parmağını ağzının iki kenarına koyarak bir ıslık tutturdu, ilkin çeşitli ses perdeleri arasında bir gezindi, kısa ve canlı ama cırlak değil. Sadece bir uyarı: "Dinle beni." Cahil'in uzun kulakları dikildi ve başı ateşin önüne çömelmiş olana çevrildi. Kadın ıslığı sürdürüyordu. Çağrılar uzayıp gidiyor, giderek de tatlılaşıyordu. Cahil aksırdı. Vücudunu sarsan titremeler kesildi. İri nemli gözleri korkudan açılmış, bakışları şaşkın değildi artık.

"Gel... gel..." diyordu hafifçe uğuldayan, tatlı büyülü ses. Sanki göze görünmez bir iple çekiliyormuş gibi Cahil bir adım attı, bir adım daha, sonra yine bir adım. Cat kadınının dudakları kapalıydı şimdi ve bu dudakların arasından tekdüze, pürüzsüz bir ses, göllenmiş durgun suda kendine usulca yol açan akıntının şırıltısı gibi duru bir ses süzülüyordu. Yaşlı kadının yanına varan Cahil, başını öne doğru eğip burnuyla onun yanağına dokundu. Yelesi çelik rengi saçların üzerine yayıldı. Kıskançlığın dürttüğü maymun da çenesini getirip yaşlı kadının serbest kalan omzuna dayadı. Kadın ayakları dibindeki heybeyi açtı, içinden bir avuç tozşeker çıkartıp yalamaları için avcunu bir bu hayvana, bir öteki hayvana uzattı.

"İşte," dedi, Cat kadını, "dost oldular artık. Birlikte ekmek ile tuz yemiş gibi oldular kendilerince."

"Sen büyücüsün," diye bağırdı Mukhi, "bütün Catlar gibi. Bana doğru söylemişler... Büyücü."

Yaşlı kadın, Cahil'i bir yana itti, maymunu bir yana. Yerinden ağır ağır kalktı. Gururla karışık bir öfke yüzünün sağlam, dingin çizgilerinin düzenini bozmuştu.

"Büyücü! Büyücü!" diye bağırdı. "Budala, korkak çocukların, bilgisini ve becerisini anlamadıkları insanlara hep taktıkları addır bu!"

"Sen nereden elde ettin bu bilgiyle beceriyi?" diye sordu Uraz.

Yaşlı kadın elini kendisine sokulan Cahil'in yelesine daldırdı ve uzun boyuyla dikilerek dingin bir gurur içinde konuştu:

"Ben, Çeldaş kızı Radda'yım," dedi. Sibirya'dan Ukrayna'ya dek at alım satımında ve yetiştirmede Çingene Çeldaş'ın bir eşi yoktu.

"Hangi aşiret bu?" diye sordu Uraz.

"Bu, Cat'ın Rusçası," dedi kadın. "Başka yerlerde bize Roman, ya da Çingene derler. Ama dünya dünya olalı ve dünyanın bir ucundan öteki ucuna, nerede olursak olalım biz hepimiz tek bir halkız ve Hindistan'dan çıkma aynı dili konuşuruz."

Mukhi, çayla pilavı hazırlıyordu.

"Öyleyse sen Rus musun?" diye sordu Uraz yaşlı kadına.

"Babam ile kocam Rus'tu," dedi kadın. "Onlar büyük ayaklanmada öleli beri ben yolları arşınlayan bir Cat kadınından başka bir şey değilim."

"Yalnız mı?" diye sordu Uraz.

"Yok," dedi Radda. "Bazen şu hayvanı, bazen bu hayvanı alırım yanıma."

"Kaç yıldan beri?" diye sordu Uraz.

"Sen istersen hesapla," dedi Radda. "Benim zamanla işim yok."

Üstünde su kaynatmak, yemek pişirmek için ateşin biraz kenarına konulmuş ve şimdiden is bağlamış üç taşın karşısına bağdaş kurup oturdu kadın. Saygı duyarak, sessizlik içinde yedi yemeğini, çayını içti.

Ara sıra heybesinden ne olduğu belirsiz hamur parçaları çıkarıp maymuna veriyordu. Ateşin çevresinde oturanlardan hiçbiri Cat kadınıyla yol arkadaşı yemeklerini bitirinceye kadar konuşmadı. Yemek bitince kadın maymuna dönüp en doğal ses tonuyla sordu:

"Karnın iyi doydu mu, Şaşka?"

Maymun başını sallayıp karnını ovaladı. Sonra Uraz ile Mukhi'nin önüne gitti, elini göğsüne koyup yerlere kadar eğildi.

"Bize teşekkür ediyor, gerçekten de teşekkür ediyor," diye bağırdı Mukhi.

Yassı ablak yüzünde çocukluğun o yoğun hayreti vardı, önündeki bu canlı oyuncaktan başka aklında hiçbir şey yoktu artık. Maymun daha da aşağılara kadar eğilerek bir daha selam verdi. O zaman, sessiz, buz kesmiş gecede Mukhi'nin zamanın sonuna dek içinde boğulup susturulduğunu sandığı gür kahkahası çınladı. Maymunun ağzı hazdan açılıp iki yana yayıldı. Kahkahaları seviyordu. Gülüşlerde kendi başarısının kanıtlarını görüyordu. Mukhi'nin kahkahası ise gürlüğü ve açık yürekliliğiyle, şimdiye dek tüm duyduklarını geçiyordu. Bu kahkahayı bir daha patlattırmak isteğini, dürtüsünü duydu maymun. Kederli, kıpır kıpır bakışları yerde yatan yaşlı kadına kaydı. Kadın hafifçe başını eğdi. Maymun budaklı dal parçasını yerden aldı, omzuna götürdü, sırtını doğrultup sert adımlarla ileri doğru altı adım attı, sonra topukları üzerinde dönüp altı adım geri geldi. Mukhi'nin önünde durdu.

"Asker oldu! Anladım. Şimdi asker oldu işte!" diye bağırdı Mukhi ellerini çırparak. "Haydi bir daha!"

Maymun önce bir atlı, sonra bir sarhoş oldu. Mukhi'nin duyduğu sevinç neredeyse onu kendinden geçiriyordu.

"Yeter!" dedi birden Uraz.

Budalalar için olan bu oyunlardan hoşlanmıyordu, Mukhi'nin mutluluğundan ise daha da hoşlanmıyordu. Yaşlı kadına seslenerek şöyle sordu:

"Hep senin bu hayvan mı iş görür, Radda? Seninkilerin usta oldukları sanatlardan hiçbirini bilmiyor musun sen?"

"Falcılık mı, örneğin?" diye sordu Radda.

"Evet, örneğin," dedi Uraz.

Yüz çizgilerine ve sesine iyice egemen olduğunu biliyordu. Hayatının bu dönüm noktasında kendisini etkisi altına almış bulunan batıl inançların gücünü hiç kimsenin sezemeyeceğinden emindi. Yine de, ateşin önünde bağdaş kurup oturmuş olan yaşlı kadın, derinlikleri ölçülmez gözlerini ona doğru kaldırınca, Uraz gizeminin açığa çıktığını anladı.

"Ben geleceği avuç çizgilerinde ya da çay yapraklarında okumam," dedi Radda. "İnsanların içindekilere bakarım, en derinlerde, başkalarından, hatta kendi kendilerinden sakladıklarına. Anlaması onlara kalmış."

"Bildiğin gibi yap," dedi Uraz.

Cat kadını gözlerini neredeyse tamamen kapadı.

"Gurur," dedi Radda, "kendi kendinin dostu olmanın yerini alamaz. Ne de sertlik, yaşama cesaretinin yerini."

"Hepsi bu mu?" diye sordu Uraz.

Üst perdeden konuşmuştu ama hava soğuk olduğu halde elleri terliydi. Ve sorusunu yanıtlarken kadın başını öte yana çevirince içi ferahladı.

"Eğer sen, olduğunu sandığım insan isen, bu kadarı sana yetmeli," dedi yaşlı kadın.

Yaşlı kadının arkasında çekingen, çocuksu bir fısıltı duyuldu.

"Ya bana," diyordu Mukhi, "bana ne söyleyeceksin, eşsiz maymunun büyükanası?"

Radda, Mukhi'ye hiç bakmadan ve hiç hareket etmeden yanıtladı: "Sadelik her zaman masumiyetin teminatı değildir," dedi.

Uraz omuz silkti.

"Ona söylemenin ne yararı var?" dedi. "Aygırımla konuş daha iyi."

"Senin aygırın mı?" diye sordu yaşlı kadın yavaşça. "Her ikinizin kaderinin iplerini yelesinde taşıdığını bilmiyor musun?"

Uraz, karşılık vermeye kalkmadı. Büyük bir ağırlık vardı üstünde. Taş gibi. Derken, garip bir güç geldi Uraz'a, ateşin üzerine eğilmiş yaşlı kadına döndü. Bir türkü tutturmuştu kadın o sıra. Türkü gökyüzüne, gökyüzünün karanlığına ve yıldızlarına doğru ateşten bir fıskiye gibi yükseldi. Bu ezgide, sırasıyla, bir gongun titreşimleri, zillerin haykırışları, borazanların tizliği ve en kalın seslere zorlanmış telli sazların bozuk rehaveti vardı. Gerçekten de, ıssızlığın, gecenin, ateşin cin ve perilerinin hem doldurduğu, hem de sürdürdüğü bu türkü için tunç gibi sert, kadife gibi yumuşak bir ses gerekliydi. Uraz, daha önce hiç böylesine büyülü bir mutluluk duymamıştı. Bu öfkeli, nefis hamle, bu gururlu, geniş özgürlük. Bu sonsuzluğa yönelen çağrı soluğunu kesiyor, geri veriyor, canlandırıp sonra yeniden geri vermek için yeniden kesiyor. Kokuşmuş kırık bacağı artık Uraz'a acı vermiyordu. Ne denli uzaklarda, ne denli yüksekteydi o. Ve göğsü ikiye yarılmıştı; tüm şimşekler, tüm tayfunlar, tüm yıldızlar kanatlarının olanca gücüyle ve diledikleri gibi içine girebilsin diye...

Ses birden kesildi, orakla biçilmiş gibi. Uraz dayanılmaz bir eksiklik duydu. O yiğitlik ve zafer türküsünün birkaç sözcüğünü olsun yakalamak, tekrarlamak istedi.

O zaman yaşlı kadının kullandığı dili bilmediğini fark etti.

"Rusça mıydı söylediğin?" diye sordu.

"Yok, Çingene dili, Catça de istersen," dedi Radda.

Kadın ocakta kalan korlara bakıyordu: kızıllaşan birkaç ince dal... küller içine dağılmış küçük yakut kümeleri...

"Türkünün sözleri öğrenmeye değer mi?" diye sordu Uraz.

Yaşlı kadın, Uraz'ın yüzünü görebilmek için bağdaş kurmuş olduğu bacakları üzerinde yavaş yavaş döndü. Böyle dönerken, ateşten yükselen bir alev yüzünü çaprazlama aydınlattı ve ışıktan bir haleyle çevirdi. Bu çerçeve içinde yüz çizgilerinin soylu sertliği ve altındaki soylu kemik yapısı zamanla kararmış bir bronz görünümünü aldı.

"Teni sadece güneş yanığı değil," diye düşündü Uraz. "Bütün yolların tozu toprağı ikinci bir cilt oluşturmuş onda."

Yaşlı kadın, Uraz'a sordu:

"Demek türkünün sözlerini öğrenmek istiyorsun, öyle mi?"

Uraz, başını eğdi.

"Yerinde bir istek," dedi Cat kadını. "Atlılar için söylenmiş bir türkü bu."

Gözlerini kapayıp ekledi:

"Dur, önce aklımdan çevireyim bir."

Bir süre sadece bir zincir şakırtısı işitildi. Maymun kaşınıyordu. Sonra yaşlı kadın, Uraz'a şöyle dedi:

"Önceden uyarayım, Çingene dilinde olduğu kadar güzel olmayacak çevirisi. Sözlerin kanatlanıp uçabilmesi için doğdukları dilde yuvalanmaları gerek. Bir başka dilde kanatlarını yitirirler."

"Hele başla, başla sen" diye bağırdı Uraz.

Yaşlı kadın, beklemenin sabırsızlığını daha da alevlendirmek ister gibi, türküye dudakları kapalı başladı. Bu, sesine daha sert ama büyülü bir nitelik kazandırıyordu.

"Sesinde bile killi toprak var," diye düşündü Uraz.

Artık sabırsız değildi, kendini türküye bıraktı: Donmuş maskeyi andıran yüzün saldığı derin, ritimli mırıltı yükseldi, yükseldi, çağıltıya, gürlemeye, gümbürtüye dönüşerek Uraz'ı ta içinden yakaladı, alıp götürdü, yükseklere uçurdu. Sonunda türkü patlayıp döküldü ortaya:

Hey! Hey! Kanımı kaynatır ateş
Ve bozkır nasıl da uçsuz
Atım isterse rüzgârı geçer
Ve elimdir onu yöneten

Hey! Hey! Yürü, koş, kanatlan yoldaşım!
Dörtnala! Dosdoğru ileriye!
Küskün gece bozkırın giysisi
Orada şafak bekliyor bizi.

Hey! Hey! Biz uyandıracağız ışığı
Haydi atım, sıçra gökyüzüne
Ama sakın kendini,
Sıyırmasın Prenses Ay'ı senin yeleni.

Yaşlı Cat kadını sivri çenesi avuçlarında, ateşe bakıyordu, iki adam kıpırtısızdı.

"Ah ana, anacığım! Böylesine bir gücü nereden alıyorsun sen?" diye bağırdı Mukhi, kadınların en aşağılığına adların en kutsalını verdiğini fark etmeden.

"Kes sesini!" diye bağırdı Uraz yabanıl bir öfkeyle.

Büyülü mutluluğu yeniden bulmak, yakalayabilmek için mırıldandı:

"Prenses Ay'ı senin yeleni... Prenses Ay'ı..."

Boşuna. Tılsım bozulmuştu. Yaşlı kadına dönüp, "Peygamberimiz bir çopendoz olsaydı, bu türkü onun için yazılmış olurdu," dedi, "şükran sana, bana bu türküyü söylediğin için."

"Senin için değildi, aygır içindi," dedi Radda. "Babam görseydi, beğenirdi onu."

Son sözleri söylerken sesinde şaşırtıcı bir tatlılık belirdi, sanki ses birden çatlamış gibi. Ateşin üzerine daha da eğildi kadın.

"Başka türküler bilmiyor musun?" diye sordu Uraz.

Çatlak, yaşlı kadının dudaklarına, gözkapaklarına kadar yayıldı bu kez. Türkü dersen, yüzlercesini biliyordu o. Daha küçük bir kız çocuğu iken, Don ve Dinyeper kıyılarında, Urallarda, geniş Volga boylarında panayırdan panayıra, pazar yerinden pazar yerine babasıyla dolaşmalarında öğrendiği bütün o türküler. En kurnaz at cambazlarının üstesinden geldiği günlerin sonunda babasının verdiği şölenlerde öğrendikleri. Göçebe kamplarında, şimdi kendisini ısıtan bu ateşe benzer ateşlerin çevresinde öğrendikleri. Daha sonraları, gitarıyla ün salmış kocası ona daha başka türküler de öğretmişti, kendi ırkları kadar eski. Hiçbir ses, bu türkülere Radda'nın sesi kadar hakkını veremezdi. Kabilenin öbür kız ve kadınlarına, dansçılar çevrelerinde halka olmuş coşkun danslarını sürdürürlerken, sadece el çırparak ve nakaratlarda Radda'ya eşlik etmelerine izin verilirdi. Aşk türküsü! Sefahatin türküsü! Sonu gelmez yürüyüşün! Harika ezgilerle sözleri birbirine karışarak yaşlı kadının kafasında ve boğazında yankılanıyordu. Ama sevinç, eğlence, tutku... Bu iki adam bu duyguların haykırışına, sızlanışına sağırdı. Ve ölü zamanın hayaletlerini de uyandırmamak gerekirdi. Dayanma gücünü yok ederdi onlar. Anılar... Tümü ateşe! Küllere! Bütün geçmişi ayaklarının dibindeki şu heybenin içindeydi.

Yaşlı kadın heybeyi aldı, omzundan aşırdı.

"Başka hiçbir şey bilmiyorum," dedi.

Elleriyle yere abanmadan, akıcı tek bir hareketle doğruldu, kalktı.

"Genç bir kadın gibi hareket ediyor," diye düşündü Uraz. Yeniden sonsuz bir yorgunluk duydu.

"Allah senden razı olsun, bu yemeği verdiğin için," dedi Radda.

"Senden daha da fazla," dedi Uraz, "böylesine zengin bir armağan sunduğun için."

Mukhi, anlamadan onlara bakıyordu. Maymunun tüylü başı üzerindeki eli titremeye başladı. Hayvan usulca bu elden sıyrıldı, hanımının yanına gitti. Mukhi bağırdı:

"Ana! Ey, ana! Bu dostluk ocağında uyuyacağına neden gecenin karanlığına dalıyorsun?"

Yaşlı Cat kadını ateş karşısında önünü açtığı puştini ni çekip kapadı, sırtına attığı heybeyi düzeltti.

"Sabahı karşılamayı severim," dedi. Türküdeki gibi.

Maymunun zincirini tutup ekledi:

"Selametle kalın!"

"Selametle git," dedi iki adam.

Başı boynu üzerine sağlam oturmuş ve sırtı dimdik, ateşin çevresindeki ışıklı alanı yarı insan yol arkadaşıyla birlikte geçerken iki adam onu bakışlarıyla izlediler. Kadın, ötesinde gecenin buzdan imparatorluğunu yeniden kurduğu kıpırtılı ışık gölge sınırına vardığında Uraz, "Dünyada herkesten daha yürekli, daha gururlu, daha özgür..." diye düşündü. "Oysa bir kadın... Yaşlı bir kadın..." Ve elinde olmayarak fısıldadı: "Yürü git... Uzun zaman yürü, Radda... Adımların yeryüzüne iyilik getiriyor."

Cat kadını karanlığa daldı... Cahil usul usul kişnedi.

"Ana! Ey ana!" diye seslendi Mukhi.

Cat kadını onlardan yana döndü. Artık görünmüyordu. Sadece alevlerin gözlerinde ve puştinin açık renk iş-

lemelerinde yansıması olduğu yeri belli ediyordu. Mukhi, ona yeniden seslendi:

"Yalvarırım ana, yalvarırım, söyle bize, sizinkilerin at hırsızı oldukları doğru değil diye!"

Bomboş karanlığın içinden tunç gibi ses karşılık verdi:

"Güzel bir at, güzel bir kadın gibi, onu en iyi sevmesini bilenin helal hakkıdır."

Uraz, aygırın bağlı olduğu ve kendisinin dayandığı kaya parçasından aşağı yere kaydı. Çok acı çekiyordu. Dostça bir tonda sordu:

"İşittin mi Mukhi?"

Sırtüstü dümdüz uzandı. Nöbetin zil ve çan sesleri kulaklarını doldurdu. Uzaklarda türküyü neyin –yüksek ateşinin mi, Cat kadınının mı– tekrarladığını hiç bilemedi:

Ama sakın kendini
Sıyırmasın Prenses Ay'ı senin yeleni.

* * *

Mukhi, yeniden dallarla doldurduğu ocağın yanı başında top gibi kıvrılmış uyudu. Uraz, onun derin, gürültülü soluk alışlarını dinliyordu. Sonra yerinde doğruldu. Cahil'in ipini kayaya bağlayan düğümü çözdü ve ipi ağır ağır çekmeye başladı. Aygır erişebileceği kadar yakına gelince, kamçısıyla tam burnunun üstüne vurdu ve ipi salıverdi. Cahil öfkeyle kişneyerek arka ayakları üzerinde kalktı, ileri doğru atılmasıyla karanlıklar içinde, şırıldayan suya doğru, gözden kayboldu.

Mukhi, daha Uraz'ın çağrısının tam bilincine varmadan:

Ne var? diye bağırarak ayağa fırladı.

"At, kaçtı," dedi Uraz.

"Nereye?"

"O yana," dedi Uraz.

"Şimdi getiririm onu. Sen rahatına bak," dedi Mukhi.

Demesiyle koşmaya başlamıştı da. Ama tiz bir haykırış onu durdurdu:

"Peygamber hakkına, buraya gel," dedi Uraz.

Seyis dediğini yerine getirince, Uraz ekledi:

"Ben öleyim, aygır da sana kalsın diye Cahil'e binip gitmeyeceğine Kuran üzerine yemin et," dedi.

Mukhi, gözünün üstüne bir yumruk yemiş gibi sıçradı. Tek yanıtı zavallı, acı dolu bir çığlık oldu.

"Yemin et, Kuran üstüne," diye buyurdu Uraz.

"Ediyorum, ediyorum, Kuran üstüne," diye kekeledi Mukhi. Tek isteği bu korkunç sesi bir daha işitmemekti.

Cahil uzağa gitmemişti. Mukhi'nin ilk seslenişinde durdu, kendisini yakalamasına izin verdi. "Cat kadını geldiğinde, öylesine çekiştirmişti ki, ipini gevşetmiş olmalı," dedi Uraz, seyis ipi yeniden kayaya bağlarken.

"Kuşkusuz... Şüphesiz..." diye mırıldandı Mukhi.

Ne söylediğinin farkında değildi seyis. Orada karanlıkta, Cahil'in boynunu ne denli sevecenlikle kendisine yasladığını düşünmekten, korkuyla olduğu kadar hüzünle düşünmekten kendini alamıyordu. Ve Cat kadınının sesiyle tekrarlıyordu: "Güzel bir at onu en çok sevenin helal hakkıdır... En çok sevenin... En çok..."

Mukhi, Uraz'dan uzağa, ateşten uzağa gidip karanlığa dalarak, içinden yükselen yakarışı bastırmak için kendini donmuş toprağa attı:

"Ana! Ey ana! Neden böylesine yalnızım ben?"

O sırada, Uraz uykuya daldı.

* * *

Şafak söküyordu. Ocak, kararmış kordan başka bir şey değildi artık. Hafif hafif tüten dumanlar ve küller

içinde sadece üç değerli yakut ateş kırmızısı parlıyordu. iliklerine kadar işleyen dondurucu soğuk iki adamı uyandırdı. Uraz'ın vücudunun katılığı uyanmakla geçmedi. Mukhi'nin ilk işi ateşi harlatıp çay yapmak oldu. Çayı öyle sabırsızlıkla üst üste yudumladı ki, ağzı yandı. Kaynar çayın ve yeniden parlayan alevlerin sıcağı irkiyim vücuduna yayıldı. Sonra, buz tutup yere yapışmış gibi yatan adama çay götürdü. Uraz kımıldamadı. Ateşten vuran ışık, solgun derisini diken gibi sakalların çevrelediği, kemikleri çıkmış, erimiş, kıpırtısız ve donuk bir yüzü aydınlatıyordu.

"Ölmüş," dedi kendi kendine Mukhi. Ve boş eli kendiliğinden, kıpırtısız vücuda, kör yazıcının hazırladığı belgenin saklı olduğu yere uzandı.

"Çok acelecisin," dedi Uraz. "Çayı ver önce."

Çay içebilmesi için Mukhi'nin onu kaldırıp başını tutması gerekti.

"Bir tane daha. Daha demli, daha şekerli olsun," dedi Uraz.

Çayı içtikten sonra, yardımsız doğrulup sırtını kayaya dayadı.

"Beni donmaktan niye kurtardın?" diye sordu. Mukhi, sıkılmış dişleri arasından, "Bir mümin ölüme terk edilemez," dedi.

"Ha, anlıyorum," dedi Uraz.

Mukhi, bir kap içinde buz gibi su getirdi. Uraz parmaklarını daldırıp yüzüne su serpti. Soğuktan titredi. Tam o sırada bir ağrı saplandı, tüm vücuduna yayıldı.

"Bacağımı düzelt," dedi Uraz, Mukhi'ye.

Seyisin parmakları, bu parmaklardan umulmayacak bir beceriyle, yarayı saran yapış yapış, kokuşmuş bezi çözdü. Alevlerin oynak ışığında yara açığa çıktı. Kabuklar, şişkinlikler, kızarmış çatlaklarla çevrili yara, çürümüş patlıcan renginde ve kıvamındaydı. Patlamış, yüzülmüş

derinin içinden kırık kemiğin uçları görünüyordu. Mukhi, ablak yüzlü başını salladı.

"Canın acıyacak," dedi. "Böylesini bir öküzde bile görmek istemezdim."

"İşine bak," diye homurdandı Uraz.

Seyis, bacağı kırık yerinin altından ve üstünden kavradı, sonra gözle fark edilemeyecek bir hızla, güçlü, yerinde bir hareketle kemiğin iki parçasını uç uca getirip birbirine geçirdi. Uraz'ın yanakları daha da çöktü ve elmacıkkemiklerine bir kızıllık yayıldı.

"Kımıldama," dedi Mukhi.

Son derece eli tez, becerikli iş görüyordu Mukhi. Hareketlerindeki bu yetkinlik, Uraz'ın çektiği acıyı hiç umursamamasındandı. Akşam yedikleri pirincin boşalmış torbasını yırtıp ikiye böldü. Bir parçasını katlayıp irinli yaranın üzerine koydu, öbürünü ise uzun uzun parçalara ayırdı ve yaranın üstündeki kaba pansuman bezini bütün gücüyle sıkıp bağladı.

Şafak, iğrenç bir kokuya bulandı.

"Bağlar irin toplamış şişleri patlattı," dedi Mukhi.

Bir anda eskisi kadar yapışkan ve pis hale gelen yeni sargı bezlerini, yontarak çubuk haline getirdiği iki dal parçasıyla sağlamlaştırdı. Sonra kamp yerini toplamaya, Cahil'in eyer ve koşumlarını takmaya gitti. Her şeyi hazır ettikten sonra tekrar Uraz'ın yanına geldi.

"Seni ata bindirebilirim," dedi.

Kayaya dayanmakta olan Uraz sordu:

"Sen de Cat'ın maymunu gibi dinsiz mi oldun? Bak!"

Mukhi, Uraz'ın gösterdiği yana baktı ve ne yaptığını kendi de pek anlamadan hemen dizüstü çöktü. Dağların en yüksek dorukları ve eğimleri, şafağın kızgın korları, bahçeleri ve meyvelikleriyle renklenmiş, bezenmişti. Bütün bunların üstünde de, insanlara günün ilk duasına başlamalarını buyuran güneş yükseliyordu.

Mukhi, bir önceki sabah, kendi içindeki bir başkası dua ederken nasıl yüceldiğini, mest olduğunu hatırladı. Bugünse, şafağın ışıktan bayrakları, kanatları ve dantelleri gözlerinden ne kadar uzaklarda ise gönlünden de o denli uzaktı ve üzerinde diz çökmüş olduğu donmuş toprak kadar da soğuktu. Duaları gittikçe artan bir hızla okuduğunu işitiyor ama ne okuduğunu hiç anlamıyordu.

Mukhi, duaları sonuna kadar mırıldanıp bitirdikten sonra Uraz'a baktı ve onun görünümünün tamamen değişmiş olduğunu gördü. Gövdesi dayandığı kayadan ayrılarak öne eğilmiş, elleri göğsünde kavuşmuş oturuyordu. Kanın hızlanan dolaşımıyla yanakları canlanmış ve gözleri ışıl ışıldı.

"O hâlâ dua ediyor," diye düşündü seyis. "Ne dua hem de!"Gerçekten de Uraz, Allah'tan yardım dilediği hiç bir duaya kendisini bu denli yoğun, bu denli tüm benliğiyle vermemişti. Hiçbir buzkaşi için. Şah Buzkaşisi için bile. Şimdi giriştiği oyun bütün bunlardan çok daha ileriye gider nitelikteydi, geçmişteki bütün sınavlardan daha büyük bir anlam taşıyordu onun için. Ve gün tüm parlaklığıyla ortaya çıktığında Uraz hâlâ her şeyi bilene ve her şeye kadir olana yakarışını sürdürüyordu.

2

Gecenin sesi

İşte bu başlayan gün boyunca iki yolcu, yabanıl dağların kendilerine yabancı olanlar için ne denli amansız olabileceğini öğrendiler.

İnsanı gafil avlayan düşen kayalar... Bir insan vücudu inceliğinde daracık patikalar ve keçi yolları. Bir geçit dönemecinde birdenbire beliren uçurumlar. Ne bir tek girintisiz çıkıntısız düz, güvenli bir çizgi, ne bakışların serbestçe dolaşabileceği bir görüş alanı. Hep, ya bir kaya duvarı ya da karanlık bir uçurum. En küçük bir aksaklık – ayağın azıcık kayması, dizin bükülmesi, gövdenin hafifçe kaykılması– ve ölüm hemen orada bekliyor, ıssız, baş döndürücü, dibi görünmez, ağzını açmış çağırıyordu insanı.

Daha ilk andan korku Mukhi'nin içine yuvalandı ve bir daha da gitmedi. Tüm sorumluluk ondaydı. Bu kaya yığınlarında, tepeler, geçitler, yarıklar karmaşası içinde izleyecekleri yolu görmek, bulmak, yaratmak; cehennem azabı çektiren iniş ve tırmanışları düşünüp taşınıp kararlaştırmak; bir geçidin çıkmaz sonuyla karşılaşınca geri dönüp bir başka çıkar yol aramak, derin yarların kenarı boyunca sallanıp sendeleyerek ilerlemek...

Bir bozkır çobanının kaslarının, sinirlerinin, gözlerinin ve içgüdüsünün alışık olmadığı bu korkunç manevraları, cambazlıkları yaparken, bir yandan da, otlu düzlük-

lere alışkın bir ata durumu anlatmak, kılavuzluk etmek, onu bazen geri tutmak, bazen desteklemek gerekiyordu.

Önceleri aşılması ya da atlatılması olanaksız gibi görünen bir engel ya da tuzakla karşılaştıkları zaman Mukhi, Uraz'ın yüz çizgilerinde bir öğüt, bir yardım aramıştı. Ama hiçbir zaman bir karşılık görmemişti. Uraz bütün gücünü yorgunluğa, nöbete, ağrılara, acılara, aman vermeyen iniş ve çıkışlara karşı kendini eyerde tutabilmek için harcıyordu. Dünyada başka hiçbir şey yoktu onun için. Yüzü ifadesizdi. Gözleri erişilmez.

Mukhi, sonunda, bu maskeye başvurmaktan vazgeçti. Sonsuz tehlikeler içinde yapayalnız olma duygusu korkusunu iki kat artırdı. Korkudan da kin doğdu. "Bu çılgınlığı sen istedin," diyordu içinden Uraz'a, "şimdiyse, beni ve bu muhteşem hayvanı içine soktuğun tehlikeleri hiç umursamıyorsun. Lanet olsun sana!"

Saatler geçti, güneş döndü. Kayalar, sırtlar, sivri doruklar ve zor altında kalan kıskaç ağızları gibi burkulmuş, kıvrım kıvrım cefalı boğazlar kargaşasında hiçbir şey değişmedi.

Sonra, dağların böğrüne dadanmış cinlerin fısıldaştığı o upuzun o kapkara daracık geçide geldiler.

Ardından öyle dimdik, aşılması öylesine zor bir bayır çıktı ki önlerine, Cahil'in yükünü hafifletmek için bayırın gereklerine göre kap kacağı, giysileri, örtü ve yorganları rastgele attılar uçurumdan aşağı.

Sonra, karanlık basarken ulaştıkları ve en sonunda, ta aşağılarda bir vadi görebildikleri yar kenarı öylesine dardı ki, inişin helezonlarını dolanırken Mukhi, testere ağzı gibi diş diş, kenarını adımlarının dikkatle izlediği uçurumun çekişine kendini kaptırmamak için sık sık gözlerini kapamak zorunda kaldı.

* * *

Ölüm kalım savaşı verirken ne Uraz ne Mukhi ne de Cahil susadı. Ama selamete çıkınca susuzluk her üçünü de tüketmişti. İçlerinde, su bulma duyusu ve içgüdüsü en güçlü olan, aygırdı. Uraz ile Mukhi bunu biliyorlardı.

Cahil uzun boynunu uzatıp başını ağır ağır, çok ağır çevirerek havada bir yarım daire çizdi. Burun deliklerini ve sarımsı bir köpüğün üzerinde kuruyup kabuk bağladığı dudaklarını oynatıyor, akşam meltemini kokluyor, tadıyordu. Uraz ile Mukhi, bir tür alçakgönüllülük içinde, aygırın kararını beklediler. Sonunda aygır kişnedi, yürümeye koyuldu, adımlarını sıklaştırdı, derken hafif tırısa kalktı. Mukhi, yetişebilmek için ardından koşmak zorunda kaldı. Atın her sarsıntısı Uraz'ın bitkin bedeninde yankılanıyordu. Attığı her adımda Mukhi'den boğuk bir soluk kopuyordu. Boğazı öylesine kurumuş, kavrulmuştu ki, tükürüğünü yutamıyordu artık. Ama yolculardan ne biri, ne öteki bu olanların farkındaydı. Rüzgârın çalılıklarda çıkardığı hışıltının üstünde ayrı bir hışıltı işitiyor gibiydiler, rüzgârınkine çok benzeyen ama bambaşka, harika bir hışıltı. Bu, artık yaprakların ve dalların soluk alışı değildi sadece. Bu, suyun o nemli, dalgalanan, dile gelmez sesiydi.

Ses giderek türküye, bir gürleyişe, yırtıcı bir hale büründü – dünyanın en güzel sesi. Sonunda, kayaların derin bir kıvrımında şelale göründü. Kaynağı çok yukarılardaki dik yarın tabanıyla tepesi arasında, ortalarda bir yerdeydi. Batmakta olan güneşin ışınları kaynağa vuruyor, dağların bağrından fışkıran suları, altın ve kızıl renklerin cümbüşüne dönüştürüyordu. Sonra ışıklı sular, tek kol halinde gölgeler bölgesine giriyor, kayaların inişi boyunca kocaman, kara dalgalanışlarla akıp yüzyıllar süresince aşındıra aşındıra oymuş olduğu derin havuzda toplanıyor, oradan da zıplayıp aşağılarda daha sığ bir havuza dökülüyor, böylece havuzdan havuza geçerek hızlı ama

düzenli ve uslu akan bir ırmak halinde vadiye ulaşıyordu. Bu doğal havuzların sonuncusu, hemen hemen yerle bir düzeydeydi.

Buz gibi suyun ağzına dolması için Mukhi'nin başını eğmesi yetti – aygır ondan önce davranmıştı. Uzun süren bir kuraklıktan sonra bir anda bastıran yağmurla gelen mutluluk hissinden başka bir şey duymadı. Öyle ki, ensesine inen kamçının bile pek farkına varmadı. Kamçının ikinci inişi bir kulağını yırttı. Hâlâ ne olduğunu anlamadan doğruldu.

Cahil, su içmeyi sürdürürken Uraz, tek ayağıyla üzenginin üzerine basmış, önünde duruyordu. Uraz'ın kül rengi bir maskeyi andıran yüzü, çukura kaçmış yanan gözleri, tükürüğün kuruyup birbirine yapıştırdığı kanı çekilmiş dudakları, tepesinde şaklayan kamçıdan daha çok korkuttu seyisi. Kırmızımsı bir sis içinden el yordamıyla teke derisinden yapılma su matarasını kemerinden çözdü, havuza daldırdıktan sonra içi dolup şişmiş, parıldamış olarak ve üstünden sular süzülerek eyerin üstüne koydu. Uraz, suyu çok yavaş içti, neredeyse yudum yudum. Böylece Mukhi'ye bir ders vermek istiyor gibiydi. Oysa gerçekte, matarayı ağzına doğru eğmekte güçlük çekiyordu.

Birden rüzgâr arttı. Kısa bir sağanaktı ama çalılardan, otlardan ve havuzdan hüzünlü ve gizemli bir mırıltının yükselmesine yetti, geceyi getiren rüzgârın mırıltısı. Kartallar kocaman kanatlarını çırpa çırpa artık güneşin çekilmiş olduğu dağ doruğuna doğru yükseliyorlardı, dağın bağrındaki çağlayanın kaynağı ise karanlık bir delikten başka bir şey değildi şimdi. Mukhi, yuvalarına giden yırtıcı kuşları bakışlarıyla izledi ve Uraz ile kendisinin güneş yeniden doğuncaya kadar uzun, çok uzun saatleri bu yüksek, çok yüksek vadide, karanlıkta ve dondurucu soğukta bir lokma yiyecek ve üstlerine örtecek tek bir

şey olmadan geçirmek durumunda olduklarını düşündü. Aygırın yükünü hafifletmek gerektiğinde eşyaların tümü uçurumu boylamıştı. Şimdi kendileriyle gecenin soğuğu arasında onları koruyacak tek bir şey yoktu.

"Bu kez soğuktan donacak olursam ne yapacaksın?" diye sordu Uraz.

"Hiç," dedi Mukhi.

"Benden ölesiye nefret ettiğinden mi, yoksa aygırı ele geçirmek için mi?"

"Her ikisi de," dedi Mukhi.

Uraz, tüm yorgunluğuna karşın, bir anlık bir sevinç duydu. Mukhi'yi, getirmek istediği noktaya getirmişti.

"İyi, haydi gidelim," dedi.

Çok ağrı çektiği için yola devam etmesi gerekiyordu. Kırık bacağını tutan çubuklar çoktan çözülmüştü. Kırık yerinde kemiğin uçları etini deliyor, kızartıp şişiriyordu. Bu ağrı kaynağından kalın, yakıcı dalgalar, dikenli, dayanılmaz sancı dalları vücuduna yayılıyordu. Bunların ateşi ve ağrısı tüm kaslarını, iç organlarını, eklemlerini sarıyordu. Diz kapağı ile topuğu öylesine ağrıyordu ki, Cahil'in böğrüne değmekten kendiliğinden kaçınıyordu bacağı. Dizlerini kullanamayan bir atlı da neydi ki? Üstelik, çevresinde her şey sallanıyor, dönüyordu: karanlık çalı kümeleri, Cahil'in kulakları, Mukhi olduğundan artık emin olmadığı bir insan hayali. Daha da sert bir sarsıntıyla başı yerinden sıçrayınca, gök kubbe yana devrildi, yeni çıkan yıldızlar Uraz'ın üzerine yağdı. Ateş nöbetinin maden halkaları kulak zarlarını sağır edercesine çınlıyordu.

Öte yandan, bütün öbür duyularına kapanmış olan bu dünyanın kokularını o zamana dek hiç olmadığı ölçüde, çok keskin duyuyordu. Bitkilerin, suyun, ağaç kabuklarının kokuları ta uzaklardan en ince ayrıntılarıyla ona ulaşıyordu. Rüzgârın durulduğu anlarda dağlardan ko-

pup gelen taş, kaya kokusunu bile ayırt edebiliyordu. Böylece Uraz, sadece vadinin kokularına duyarlı, ilerliyordu boyuna. Birden başını Cahil'in kulaklarından daha yükseğe kaldırdı ve yüzünü gecenin kokularına daldırdı. Bitkilerin, ırmağın, kayaların kokularına yabancı bir koku, karanlığın içinden kayarak ona doğru geliyordu. Düşüncesi sesli çıktı:

"Nereden geliyor bu duman?

Mukhi, Cahil'i hemen durdurdu. Ne?.. Duman... Ateş... İnsanlar...

"Ne dedin? Ne dedin?" diye bağırdı.

Uraz onu işitmedi. Hayvanın birden durması onu eyerden fırlatırcasına sarsmıştı.

"Sayıklıyor," diye düşündü Mukhi. Yeniden yürümeye koyuldu. Uraz, kendisi de farkında olmadan, eyerde tutunuyordu. Bayılmıştı. Biraz kendine gelir gibi olduğunda, duman kokusu daha da belirgindi. Koku bedenini sarıyor, ona güven veriyordu. Gözlerini açtı. Artık başı dönmüyordu. Ağrıları azalmıştı. Sordu:

"Yurt nerede?"

"Hangi yurttan söz ediyorsun?" diye sordu Mukhi.

"Dumanın geldiği yurttan, budala," dedi Uraz.

"Duman... Aaa, öyle... Duman," diye fısıldadı Mukhi. "Senin zavallı kafanın dumanı... Dumanmış..."

Mırıldanmayı kesti, düşünmeyi de. Şimdi kendisi de bütün öbür kokuları unutturan, ne su ne ağaç ne maden kokusuna benzeyen bir koku duymuştu. Neredeyse elle tutulacak kadar kalın ve sanki besleyici bir tütsü yakılmış gibi, kuyrukyağıyla dolu, yağlanmış bir koku. Mukhi, Cahil'i koşturmaya başladı.

"Çabuk," diyordu Uraz, "çabuk yurda varalım!"

İnsanın iliklerine, damarlarının içine kadar işleyen bu soğukta, hastalığın yalnızlığı ve bitkinliği içinde bu yanık odun ve pişen yemek kokuları en güzel imgeleri

de birlikte koşturuyordu. Kocaman bir ateş... Ateşlenmiş bakır bir semaver... Duvarlar... Sivri tepeli bir tavan... Yerde ve çarpoyların üstünde parlak renkli halılar, yastıklar, kuş tüyü yorganlar... Ve çapanlar, kamçılar... Ve de tanıdık, dost, dingin yüzler...

Uraz'ın dünyaya gözlerini açtığı, kamış ve keçeden yapılmış, alt kısmı kalın, tepesi sivri bozkır yurdu böyleydi. Şimdi mekân ve zaman duygusunu tamamen yitirmiş olduğundan, yükselen ateşin helezonları onu böyle bir yurda doğru götürüyordu. Eyerin sarsıntıları beşik sallantıları gibi geliyordu.

"Geldik!" diye bağırdı Mukhi. "İşte geldik!"

Uraz, gözlerini açtı, kapadı, yeniden açtı. Boşuna. O büyülü yuvarlak yurt neredeydi? Geçmişin o sığınağı? Çalı çırpıyla yakılmış bu sönük, tüten ocak da ne oluyordu? Enlemesine asılmış, delik deşik, pis, boz renkli bu bez parçaları? Ya bu zavallı yüzler? Yırtık pırtık bu giysiler?

Uzun boylu bir adamla iriyarı bir kadın, yolcuların önünde yerlere kadar eğildiler.

"Safa geldiniz. Yoksul çadırımızda rahat etmenizi dileriz," dediler.

Ses ve hareketlerindeki yaltaklanma öylesine tiksindiriciydi ki, Uraz'ı gerçekler dünyasına geri getirdi. Bozkır yurtları Hindukuş'un yüksek yaylalarında türemiyordu. Uraz, acılarını ve yorgunluğunu soylu bir atlılar ailesine değil, Catlardan da daha aşağılık bir insan türüne taşıyıp getirmişti. Küçük göçebeler. Bunlar çapulculuk ve dilencilikle yaşarlardı. Her yerde herkes tarafından küçümsenmeleri sefaletlerinden kaynaklanmıyordu. Gururlu bir yoksulluk saygı uyandırırdı. Küçük göçebelerde ise yoksulluğun kaygıları, edep ve onuru yok etmişti. Azıcık bir para için yapmayacakları aşağılık iş yoktu.

Şişman kadınla kol ve bacakları örümcek gibi ince adam, Cahil'in önünde başlarını eğmiş duruyorlardı.

Ateşten vuran ışığın loşluğunda aygırın güzelliği ortaya çıktıkça başları daha da eğiliyor, belleri daha da bükülüyordu.

"Ey soylu, ey güçlü, ey varlıklı konuk, soyumuzun başı Esmagül'e ve onun eşi ben Ulcan'a izin ver bu akşam sana hizmet edelim," dedi kadın açgözlü ve telaşlı. Kocası ancak işitilebilecek kadar hafif bir sesle, "Ulcan," diye fısıldadı: .

Ulcan, Cahil'in soluna, Esmagül sağına geçip, bez çadıra kadar birkaç adımlık yolu tantanayla geçirtmek için aygırı yularından tuttular. Erkek, kadın, çoluk çocuk, tüm küçük göçebeler aygırın üstündeki yolcuya toplumsal durumunun gerektirdiği saygıyı gösterebilmek için çadırın kapısına üşüştüler. Kimi yerlere kadar eğildi kimi diz çöktü kimi de öpmek için yolcunun ellerini, atın üzengilerini tutmaya çabaladı.

"Geriye! Girin içeri, oturun!" diye bağırdı Ulcan.

Aşağılık aşiretin üyeleri telaşla çadırın ortasına çekilip yere oturdular. Uraz'ın bakışları belirsizlik ve bulanıklıktan bir an kurtularak, bir falcınınki gibi, karanlığın ve bedenlerin kalın perdesini delip geçmek kudretini edindi ve bu insanların yüz çizgilerinin maskesi ve derilerinin örtüsü altında saklı kişiliklerinin kaynaklarını görebildi. Söz konusu olan, bu adam ve kadınların üzerlerindeki yağlı paçavralar, onların yaşları, vücutları, hatta gözlerindeki ifade değildi. Uraz bu yaratıkların ta içinde korkunun, satılmışlığın, yenikliğin, kurnazlığın, yalanın ve utanmazlığın kıpırdandığını görür gibi oldu. Çocukların yakaran tatlı gülüşlerinde bile şimdiden bütün bunlar vardı.

"Böyle doğuyorlar; alçak ve kokuşmuş," diye düşündü Uraz. "Çadır göğünün altında hoşa giden özgürlük bunu ve aşağılık sefaleti gizliyor."

Çıplak toprağa serili paçavraların üzerine büzülüp oturmuş, çadır bezlerinin deliklerinden üfüren rüzgârın

kamçıladığı dört kır saçlı adamla daha genç yaşta beş kadın, içlerinde garip, yakıcı bir boyun eğme isteğinin titreştiği gözleriyle Uraz'a bakıyorlardı.

"Bu köleler, benden ne beklediklerini kendileri de bilmeden teslim oluyorlar insana. Bunlarınki aşağılığın en aşağısı: Kendi kendine yeten bir aşağılık," diye düşündü Uraz. Yine az önce gördüğü düşü hatırladı: Bozkır yurdunu, atlılarını... Birdenbire öyle bir yorgunluk çöktü ki üzerine neredeyse kendini bu yorgunluğa bırakıverecekti.

Tam o sırada Ulcan konuştu:

"Omzuma dayan da in attan, beyim. Çadırımıza buyur."

Bu sesteki okşayıcı ton, Uraz'ı irkiltti. Hayâsızlık ona dokunduğunu duymuştu. Kadının şiş şiş, en bayağısından boyanmış arsız yüzüne baktı ve gurur ona, yüksek perdeden, kendinden emin bir sesle konuşma gücünü verdi:

"Geceyi dışarıda geçirmek istiyorum. Seyisim gerekenleri yapar. İyi para veririm."

Uraz, Cahil'e çadırı dolandırdı ve arkasına gelince de, içinde birkaç eşeğin soğuktan titreştiği derme çatma bir çitle çevrilmiş yerin yanında durdurdu.

Cılız, sisli bir ışık çevresindeki taş ve çalıları aydınlatıyordu. Kuyrukyağına batırılmış bir hasır parçasından yapılma meşalenin ardında Mukhi'nin silik hayalini gördü.

"Seni attan şimdi indirmeyeceğim," dedi Mukhi, "toprak buz kesmiş. Ama gerekenler hemen yapılacak. Ulcan –burada onun sözü geçiyor– bu işe bakıyor."

İki kadın, kollarında zorlukla taşıdıkları çapan, puştin, yorgan ve halılarla çıkageldi. Ardından, Ulcan. Bu sonuncusu bağırdı:

"Benimkilerin sırtlarında ne varsa çektim aldım, beyim. Seve seve verdiler, sana hizmet edebilmek için."

Getirilen giysi ve dokumalar yırtık pırtıktı ama yine de, çok sayıda olduklarından kalın bir döşek meydana

geldi. Mukhi, Uraz'ı bu döşeğin çukuruna yatırdı. Kadınlar kucak dolusu ağaç dalı ve kamp ateşini tutuşturdukları odun parçasıyla tekrar geldiler. Ucu ateşli uzun bir dal Uraz'ın o kadar yakınında çıtırdadı ki, yükselen alevler az kalsın Uraz'ın yüzünü yalayacaktı. Elinin altında bir yere de kaynar bir çaydanlıkla kuyrukyağında pişmiş bir tabak pilav koydular.

"Yıldızların altında huzur içinde dinlen," dedi Ulcan.

Yüzündeki boyalara rağmen sade ve cömert görünüyordu yüzü. Ama hemen ardından ekledi:

"Sen öyle buyurdun diye. Ama bilesin, sen buyurdun diye hesabı seyise verdim beyim."

Uraz, kemerinden bir tutam kâğıt para çıkardı. Ulcan, şişman elini açıp paraları avucuna aldı, miktarını kestirmek için heyecanlı, yılışık bir gülüşle paraları parmakları arasında hışırdattı.

Uraz, ağzını yaka yaka içtiği kaynar çayla susuzluğunu bir türlü gideremedi. Mukhi, pilavı son pirinç tanesine kadar yiyip bitirdi, ikisi de sessizlik içindeydi.

Uraz'ın yanı başına bağlanmış olan Cahil kişnedi. Küçük göçebelerin aygıra verecek hiçbir şeyleri yoktu. Mukhi gelip hayvanın yelesini okşadı. Büyük buzkaşi atlarının kantar zamanı günlerce bir şey yemediklerini düşündü. Ama kavurucu sıcaklarda olurdu bu... Parmakları Cahil'in yelesine sokuldu, güneş altında pelinlerin acı acı koktuğu bozkırı düşledi.

Üstündeki paçavra yığını Uraz'ın kırık bacağına ağırlık veriyordu. Ağrısı her an artıyordu. Tam seyisine bacağını açmasını söyleyecekken bir başın kendisine doğru eğildiğini gördü. Örgülü, uzun saçları vardı başın. Bir kadının –hem de bu türden bir kadının– onun bitkin, gücünü yitirmiş bedeninin tepesine dikilmiş olması Uraz'a dayanılmaz geldi. Üzerine eğilen yüzü sert bir el hareketiyle itip sordu:

"Kimsin sen? Ne istiyorsun?"

"Adım Zere," dedi kadın. "Buraya ateşi, örtüleri, yemeği getirenlerden biriyim."

Sesi gizli saklı konuşmalara alışık gibi çok alçak ama çok duruydu.

"Benim hiçbir şeye ihtiyacım yok," dedi Uraz.

Mukhi de yardıma gelmişti. Uraz ekledi:

"Seyisim var."

"Hasta bacağına o bir şey yapamaz," dedi Zere. "Ben annemden kan için şifalı otları öğrendim, o da annesinden öğrenmiş. Parmaklarım bu otlardan merhem, ilaç ve toz yapmakta çok ustadır."

"Ulcan doymak bilmiyor, bir de seni buraya gönderdi, ha?" dedi Uraz, tiksintiyle.

"Yemin ederim, Ulcan çadırdan dışarı çıktığımı bile bilmiyor. Çıkmak için hepsinin uyumasını bekledim," dedi Zere.

Çok kısık olduğu halde, yine de kendine özgü bir inatçılığın vurgusu vardı bu seste.

"Anlıyorum," dedi Uraz. "Sana parayı gizlice vereyim istiyorsun."

"Sen ne para verirsen ver, ben almayacağım," diye fısıldadı Zere. Bu fısıltıda da aynı kararlılık vardı. "Ben..."

Birden diz çöktü kadın. Bunu yaparken de saç örgülerini, arkasında ayakta duran seyisin ellerine bıraktı.

"... Sadece yaran için geldim, bey," diyerek sözlerini tamamladı Zere.

Uraz karşılık vermeye fırsat bulmadan kadın paçavraları kaldırıp açtı, yaralı bacak ortaya çıktı. Uraz daha önce hiç duymadığı kadar büyük bir azap duydu bundan. Çektiği işkenceyle ilgilenmeye o âna kadar gönlü razı gelmemişti. Şimdiyse bu kadın onu buna zorluyordu.

Zere, Mukhi'yle konuşmak için başını arkaya attı ve saçları yeniden seyisin ellerine düştü; bu kez daha uzun, daha kuvvetle.

"Çaydanlığı getir, koca seyis," diye fısıldadı Zere.

Ateşin bulanık ışığında gözleri garip bir ışıltıyla parlıyordu. Mukhi, o uzun boyuyla bu gözlerin ışıltılı, dipsiz derinliğine tepeden bakınca, bir tür baş dönmesine tutuldu. Hareket özgürlüğünü yeniden kazanıp kadının isteğini yerine getirebilmek için Zere'nin başını öte yana çevirmesini beklemesi gerekti.

Çaydanlıkta su kalmamıştı. Zere çaydanlığı baş aşağı çevirdi ve yapışkan çay yapraklarını toplayıp sıktı, top top yaptı.

"Şimdi koca seyis, meşaleyi yak getir," dedi.

Meşalenin yağ kokan isli ışığı kokuşmuş yarayı aydınlatınca, Zere, daha yakından koklayabilmek için yaranın üzerine iki büklüm, iyice eğildi.

"Zamanı gelmiş," diye mırıldandı, "zamanı gelmiş, hem de nasıl!"

Ve elindeki çay yapraklarıyla yaranın üzerine basıp silmeye başladı. Parmakları son derece hafif ve becerikliydi. Uraz kaslarının kasılmasını önleyemedi. Zere durdu ve mırıldandı:

"Canını çok acıtıyor muyum bey?"

Uraz dirsekleri üzerinde hafifçe doğrulup Zere'ye dik dik baktı. Zere, nöbetin kararttığı gözlerine bu denli sert bir ışıltı veren anlatıma bir ad koyamadı. Zere korkuyu, imrenmeyi, boyun eğmeyi, hatta öfkeyi tanırdı. Ama onun dünyasında gurur geçer akçe değildi.

"Bana soru sormak iznini sana kim verdi?" dedi Uraz. Soluğu öyle bir tiksintiyle dolu ve kül rengi dudakları öyle bir horlayışla kısılmıştı ki, Zere o güne kadar var olduğunu bile bilmediği yeni bir duyguyu öğrendi. Buna dayanabilmek, hakaretlere ve dayağa dayanabilmekten daha zordu. Hakaret ve dayağa alışkındı. O hep aşağıdan almak, alçakgönüllü olmak için doğmuştu zaten, kaderiydi bu. Şimdiyse, Uraz'ın davranışıyla aşağılanmanın ne demek olduğunu öğreniyordu. O anda Uraz'a, daha önce hiç

kimseye duymadığı ölçüde derin bir kin duydu. Parmakları aynı beceriklilik ve hafiflikle yeniden işe koyuldular.

Ağrıları gittikçe azalıyordu. Yaranın irini yavaş yavaş boşaldı. Zere son damlaları da sıkıp akıttıktan sonra koynundan dört tane bez kese çıkardı, Mukhi'nin tuttuğu meşaleye doğru kaldırıp birer birer gözden geçirdi. Keseler ayrı renkte ipliklerle işaretlenmişti, Zere keselerin üçünü yeniden koynuna soktu, üzerine küçük mavi bir halka işlenmiş olanı açtı. İçinde boz renkte macun gibi bir şey vardı. Keskin bir küflü ağaç kabuğu kokusu Uraz'ın burnuna kadar geldi. Ama o başını çevirmeyi, gözlerini gökyüzünden ve yıldızlardan ayırmayı küçüklük sayıp hiç kımıldamadı. Bu kadın, tüm o ilaçlarıyla basit bir araçtı, öylesine aşağılık bir araç ki, var olup olmadığı hesaba bile katılmazdı.

"Artık ışığa ihtiyacım yok, koca seyis," diye fısıldadı Zere.

Uraz'ın karşısında yanan meşale söndü. Hoş bir rehavet çöktü Uraz'ın üstüne. Yeniden karanlıkta kalmasına yordu bunu. Ama üzerine çöken bu dinginlik giderek artan bir derinlik, yoğunluk ve güç kazandı. Uraz, sanki kendisinden bir parça, dengesi için elzem olan bir parça eriyip gidiyor, eksiliyormuş gibi garip bir tedirginlik, şaşkınlık duydu. Artık acı çekmiyordu. İnanılmaz bir şeydi bu. İçgüdüsel olarak kırık ayağını yokladı. Yerindeydi, yapışkan bir nesneyle sıvanmıştı.

"Zere'nin otları," diye düşündü Uraz. "Yalan söylememiş demek."

Bakışları bu bilimi elinde tutan kadına çevrildi. O âna kadar kadının yüz çizgilerine dikkat etmemişti. Ateşten vuran ışık, henüz yaşlılığın, güneşin, tozun toprağın, yorgunluğun yıpratmamış olduğu bir yüzde çıkık, sivri elmacıkkemiklerini, uzun kirpikli, iri kara gözleri, çok esmer teni açık seçik aydınlatıyordu.

"Utanmaz bir soysuzluğun ürünü," diye düşündü Uraz. "Bu kadında Özbek, Peştu, Hintli, her cins kan karışmış. Şaşılacak ne var? Bunların ailelerinde babalar ve kocalar kızlarını da, eşlerini de önlerine ilk çıkan adama birkaç afgani karşılığı satarlar."

Böyle düşünüyordu Uraz. Düşündüğü bunca hayâsızlık da içini rahat ettirmişti. Böyle bir kadına karşı minnet altında kalmayı hiç istemezdi elbet. Aşağılığın bu denlisi ise Uraz'ı her türlü minnet borcundan kurtarıyordu. Zere'de soylu bir duygu bulunabileceğini düşünmek doğru olmazdı. Zere'ye mal edildiğinde kirlenirdi.

"Ona bol para veririm. Aslında bütün istediği de bu zaten," dedi Uraz kendi kendine.

İnsanlara ve eşyaya dair son düşüncesi oldu bunlar. Kendi varlığının dışında kalan hiçbir şey onu ilgilendirmiyordu artık. İçindeki mutluluk çok büyüktü çünkü. Hiçbir ağrısı olmayan bir vücut –barınaklarının en harikası– benliğinin üstüne kapandı.

Zere ellerini kaldırıp bir an yaranın üstüne tuttu, gerektiğinde yeniden işe koyulmaya hemen hazırdı. Ama Uraz'da ne bir sinir, ne bir kas kıpırtısı vardı. Genç kadın derin bir iç çekişle kollarını indirdi. Vücudu gevşedi. Mukhi hemen arkasında, ayaktaydı. Zere'nin başıyla omuzlarının kalçasına ve dizlerine abandığını duydu. Tatlı, garip bir gevşeklik birden bütün vücudunu kapladı. Çok uzaklardan gelir gibi bir mırıltı kulaklarına ulaştı:

"Artık hiçbir şeye ihtiyacı yok. Uyuyor..."

Zere, genç bir hayvanın gerinmesi kadar yumuşak ve çevik bir hareketle ayağa fırladı ve Mukhi'ye döndü. Mukhi onun ne denli ufak tefek olduğunu o zaman fark etti. Alnı, göğsünün yarısına geliyordu. Bu Zere'nin büyüleyici çelimsizliğini daha da vurguluyordu.

"Gel," dedi Zere. "Üşüyorum."

Mukhi kadının ardından ateşin öte yanına geçti ve bir kucak odun attı ocağa.

* * *

Uraz; ateşin çıtırtısını, rüzgârın esişini, ağaççıkların titreşimini, ırmağın şırıltısını bilmeden duyuyor, içine sindiriyordu. Bu kısık sesler Uraz için bedeninin derinliklerindeki uğultuların yankılarından başka bir şey değildi, ateş nöbetinin, soluk alışının, kan dolaşımının yankıları.

Bu örtülü seslerle uyumlu olmayan bir gürültü belirdiğinde Uraz onu bilinçli olarak fark etmedi. Sadece üzerine garip bir hüzün çöktü. Hâlâ ağrısı yoktu ama karanlıkla toprak arasındaki uyumun kendisinden ayrılıp uzaklaştığını hissetti. Hâlâ ağrısı yoktu ama artık paçavraların üzerine uzanmış, kendisiyle baş başaydı. Gürültü yükseldi; gökten, dağlardan, yapraklardan, sudan ve ateşten gelen sesleri örttü, bastırdı. Uraz, sonunda gürültüyü işitti. Zevkli bir işkencenin bedenin ta derinlerinden koparıp çıkarttığına benzer boğuk, hırıltılı soluklar eşliğinde uzayıp giden ince, çatlak bir inilti, insan iniltisi olmakla birlikte kızışmış hayvanların baygın çığlıklarını andıran bir ses.

Uraz, bunun ne olduğunu hemen anladı.

"Mukhi ile Zere," dedi kendi kendine.

Bu çiftleşme Uraz'ı hiç ırgalamadı. Güçlü kuvvetli bir delikanlı ile satılık bir kadın... Bundan doğal ne olabilirdi. Herkese açık olan bu tür yosmaları kendisinin de kullandığı olmuştu. Uraz, bir an onları düşündü. Sayıları çok değildi –eline çok seyrek fırsat geçmişti çünkü– üstelik, iyi de anımsayamıyordu şimdi. Hepsi birbirine benzeyen buluşmalar: Rastgele bir mola yeri... Pislik içinde bir kamp... Karanlık... Arzunun sertçe, kestirmeden doyuruluşu... Önceden duyulan tiksinti... Olay sıra-

sında... Sonrasında... Silik bir hayalin anısı geçti aklından... Karısı... Evlendikleri yıl kolera alıp götürmüştü onu, gebeydi...

"Bir uğursuzluğa uğramaktan korkmuştum," diye düşündü Uraz. "Yanılmışım oysa... O yıl Mezar-ı Şerif'te ilk büyük buzkaşimi kazanmıştım."

Ateşin ötesinden uzun ve derin bir iç çekiş duyuldu. Kasıp kavuran bir susuzluk, sonunda giderilmiş gibi... Yanan dalların ardındaki çift sessizleşti. Ve Uraz, Zere ile Mukhi'nin varlığını bile unuttu. Ne yaptıkları ne oldukları hiç umurunda değildi. Şimdi karanlık, açık alanda yeniden vadinin solukları esiyordu sadece. Ve bunlar Uraz'ı beşikte sallar gibi uyutuyordu yeniden. Düşünce yükünden kurtulmuş, ta iliklerinde dinginliği ve meltemin, taşların, bitkilerin özgürlüğünü duyuyordu.

Tam bunların içine gömülüp gideceği anda bir ses onu durdurdu. Ama bu ses gecenin konserini bozmuyor, berbat etmiyordu. Sade, tatlı, akıcı, yeryüzünün mırıltılarıyla kaynaşan uyumlu bir mırıltıdan başka bir şey değildi. Güzel bir düşten uyanan bir çocuğun sesi kadar saf, şafağı selamlayan kuşların cıvıltısı kadar sevinçli bu ses hangi kadının olabilirdi? Ve kime söylüyor olabilirdi bunları? Uraz, dinledi, dinledi. Önceleri söylenenleri anlayamıyordu. Sonra meltem yön değiştirdi ve söylenenleri Uraz'a kadar ulaştırdı.

"Benim koca seyisim, koca seyisim," diyordu ses. "Ben sadece senin için geldim... Seni çadırın yanında görür görmez yemin etmiştim buna."

Kısa bir sessizlik oldu, sonra ses daha alçaktan ama aynı durulukta, yeniden konuşmaya başladı:

"Koca seyis, koca seyis, koca seyis..."

Meltem bir daha yön değiştirdi. Ama Uraz işiteceğini işitmişti. İnanılmaza inanması gerekiyordu. O çocuk sesi, kaynaktan akan su sesi Zere'nindi.

"Pis kahpe!" dedi Uraz kendi kendine. "Hem de en bayağısından. Orospu! Hem de en satılmışlarından!"

Sanki önüne birden bir tuzak çıkmış gibi, düşüncelerini daha ileriye götüremedi. Satılık, hiç kuşkusuz... Doğuştan satılık... Ama bu gece değil. Böyle bir sesi satın alabilecek para dünyada yoktur.

"Nedir bu öyleyse?" diye sordu Uraz kendi kendine.

Alev perdesinin ardında Zere'nin sesi yeniden su gibi akmaya başladı. Meltemin yönü Uraz'ı söylenenleri işitmekten alıkoyuyordu. Ama ne gam! Aklından geçen dizi dizi vezinli söz Zere'nin sesini bir ezgiyi izler gibi izliyordu:

Şimdi öğrenince
Senin verdiğin ışığı
Tüm öbür yollar
Olacak gecenin yolu

Ah, seni seveceğim
Soluk aldığım sürece
Aşkla kendimden geçerek...

Okulda öğrendiği Sadi'nin bu şiirindeki güzelliği Uraz hiçbir zaman anlamamıştı. Ama bir yurdun önünden at üstünde geçerken içeride genç bir kız gördüğünde, ya da çağrıldığı tantanalı bir düğünde gelini düşündüğü zaman, bu dizeler aklına geliyordu. O zaman, tatlı akıcılığı ile yüzyıllar boyu yaşayagelmiş bu dizeler Uraz'ı yumuşatacak, düşlere sürükleyecek yerde onda çılgın bir istek, bu saf yaratıklara, bu göğüsleri dipdiri, bakışları ürkek, el değmemiş kızlara sahip olmak, ırzlarına geçmek, onları kırıp geçirmek isteği uyandırıyordu. Şimdi de, böyle bitik, hasta yatarken de, aynı istekle birden yandı tutuştu. Bedeninde güç namına ne kalmışsa, tümüyle orta ye-

rinde toplandı ve bir sivri kazık gibi tüm varlığını egemenliği altına aldı. Ateş ve duman perdesinin ondan gizlediği kadını zapt olunmaz bir özlemle istedi. O düşlerin ve saflığın türküsü, şiirdeki erişilmez çiçekti. Ve Uraz onu hırpalamak, ezmek, paramparça etmek ihtiyacı duyuyordu. Onu çağıracaktı, onu...

Birden istek yok oldu gitti. Solumalar, iç çekişler, hayvansı iniltilerin yerini çocuk, kuş ve su sesi almıştı.

"Kancık... Kancığın teki," dedi Uraz kendi kendine.

Ölesiye yorgundu. Uyku mu bastırdı, yoksa bayıldı mı, hiç bilemedi.

* * *

Işıktan bir parmak gözkapaklarının her ikisine dokundu. Güneş yuvarlağı üç dişli bir doruğun üstünde yükseliyordu. Uraz, gözlerini açınca, ilk Cahil'e baktı. İlk yaptığı şey de koynundaki vasiyetnameyi yoklamak oldu. Aygır, hemen yanı başında, çiyle yumuşamış otları yiyordu. Yazılı kâğıt da gömleğinin altında duruyordu.

"Yolculuğun sonuna kadar bir daha böyle uyumayı hiç ama hiç istemem," diye düşündü Uraz.

Elini kırık bacağı boyunca gezdirdi. İyi durumdaydı. Allah'ın inayeti üzerindeydi hâlâ.

Mukhi'yi sönmüş ateşin yanında, yıldırım çarpmış gibi yatar gördü. Yalnızdı.

Uraz, yerden bir çakıltaşı aldı, hedefe yöneltti. Çakmaktaşının keskin kenarı seyisin kaşına çarptı, kaş yarıldı. Mukhi'nin başı pek kımıldamadı. Bir ikinci taş alnının tam ortasına indi. Seyis silkindi, ortalığın apaydınlık olduğunu gördü, bakışlarını çevresinde dolandırdı, kimseyi göremeyince, tehlikede olan değerli bir şeyi korumak ister gibi kocaman ellerini yüzüne götürdü, ağır ağır ayağa kalktı.

Ayakta durunca, ellerini yüzünden çekti. Uraz'ın şaşkınlıktan soluğu kesildi. Mukhi'nin yüzü yepyeni bir yüzdü. Saf bir kendine güven, sevecen bir coşku, gözlerini ışıldatan bir sarhoşluk, daha da dolgunlaşmış dudaklarındaki o kendinin de farkında olmadığı hafif gülümseme Mukhi'ye bir parlaklık vermişti.

Uraz, "Neredeyse yakışıklı olup çıkmış," diye düşündü.

Ve sonra, "Günün ilk duasını kaçırdı ama sanırsın ki duaların en ateşlisini ve Allah'ın indinde en makbul olanını yeni okuyup bitirmiş," diye sürdürdü düşüncesini.

Mukhi, küçük göçebelerin çadırına doğru bir adım attı.

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu Uraz.

"Çay almaya," dedi Mukhi.

"İstemez," dedi Uraz. "Hemen gidiyoruz. Yeterince geciktik."

"Ama... Ama... Senin biraz gücünü toplaman gerek."

"Kemiklerimi bir arada tutacak kadar gücüm var. Bu yeter."

Mukhi, gidip iki sağlam dal kopardı. Kırık bacağı bunlarla tutturdu. Bunu yaparken de, "Görüyorum ki ağrın yok artık," dedi.

Doğruydu. Ama onu iyileştirmiş olan ellerin kimliği yüzünden Uraz bu gerçeği Mukhi'ye de, kendi kendine de açıklamak istemiyordu. Mukhi bağırdı:

"Seni Zere iyileştirdi, seni iyileştiren Zere."

Seyis gözlerini kapadı ve tatlı, şaşkın bir gülümsemeyle üst üste tekrarladı:

"Zere... Zere..."

Uraz'ın garip bakışları onu hiç tedirgin etmedi. Uraz, hiçbir şey bilemezdi. Deliksiz bir uyku uyumuştu. Zere öyle demişti. Zere...

Mukhi, bu adı tekrarlayıp dururken, koşumları ve eyeri takılmış olan Cahil, dondurucu dağ havasında tu-

tulmuş kaslarını ısıtabilmek için yola çıkma sabırsızlığı içinde şöyle bir silkindi. Mukhi'ye birden hayatın akışı duruyormuş gibi geldi. Küçük göçebelerin kampından ayrılmak üzere oldukları birden kafasına dank etmişti. Şaşkın bakışlarla çevresinde gidişlerini geciktirecek, yapılması gereken bir iş, bir şey arandı. Boşuna. Bir tek çuvalları, bir heybeleri bile yoktu ki artık... Mukhi, her şeyi uçuruma feda etmiş olduklarını hatırladı.

"Ne bekliyorsun?" diye bağırdı Uraz.

"Dinle, dinle beni," diye kekeledi Mukhi. "Böyle... Hemencecik... Birdenbire gidemeyiz ki..."

"Niçin gidemezmişiz?" diye sordu Uraz.

"Çünkü... çünkü..." diye kekeledi Mukhi.

İçinden dua ediyor, yalvarıyordu: "Allah'ım, ah güzel Allah'ım, bedenim, yüreğim kurban olsun sana, buralarda azıcık olsun oyalanabilmek için bir sebep göster bana."

Bunu tam da şaşkınlığına sebep olan konunun kendisinde buldu.

"Sana yapılan bakımın karşılığını vermek gerekmez mi sence?"

"Korkma ödeyeceğim," dedi Uraz. "Her şey için."

Bakışlarını Mukhi'den ayıramıyordu. Sonra ekledi:

"Çadırın önünden geçerken ödeyeceğim. Şimdi atımı ver."

"İşte burada, işte," diye bağırdı seyis.

Zere'yi bir daha görmek, onunla iki çift laf etmek, belki de ona dokunabilmek, önemli olan sadece buydu. Zaman daha ötelere uzanmıyordu.

Ulcan, yerlere kadar eğilerek yolcuları selamladı. Ailenin erkekleri onun çevresinde toplanmıştı. Kadınlar geride duruyorlardı. Zere aralarında değildi.

III

Köprü

Çimenli patika, ırmak boyunca uzanıyordu. Yol öylesine düzgün, ırmağın şırıltısı öylesine duru ve tekdüzeydi ki, bir kör bile bu yolda kolayca yönünü bulup yürüyebilirdi. Ve gerçekten de Mukhi, gözleri iri iri açılmış, bir bakar kör gibi ilerliyordu. Ne yemyeşil vadiyi ne de altın yaldızlı sabahı görüyordu. Gecenin koynundan çıkmış değildi henüz. Zere'nin kokusu, teninin tadı, soluğunun sıcaklığı, ateşin gözbebeklerinde yansıması ve sesi, şu anda Mukhi için, bitkilerin ve kokularının, rüzgârın ve esintilerinin, güneşin ve ışınlarının, ırmağın ve şırıltısının yerini alıyordu.

Birden, olup bitenlere inanmadı.

Olanağı var mıydı, o, Mukhi, yoksulların yoksulu, ömründe tek bir kadına yanaşamamış, kötü kaderi böyle bir şeyi düşlemesine bile fırsat vermemiş olan Mukhi, kalın kemikleri, sakar halleri ve bedenine küçük gelen çapanıyla ona, o harika kadına sahip olsun ve dudaklarından dünyanın en güzel sözlerini işitsin? Yoktu. Bu imgeleri, bu sözleri düşünde görmüş, işitmiş olmalıydı. Allah ona bir saatliğine çılgın bir mutluluk ihsan etmişti. Öyle olmasa, Zere ona güle güle demeye gelmez miydi?

Mukhi, iki yumruğunu alnına götürüp birden gerisingeri döndü. Hiç değilse bir şeyin gerçekliğinden emin

olmak istiyordu: Küçük göçebelerin çadırından. Ama o da bir tümseğin ardında kalarak gözden silinmişti. Ondan artakalan tek iz, havada titreşen kül rengi hafif bir dumandı.

Mukhi'nin iriyarı gövdesi patikayı kapamıştı. Cahil, göğsüne dayanıp durdu. Uraz'ın bakışları, tutku ve umutsuzluğun apaçık okunduğu bir yüzle karşı karşıya geldi. Uraz sordu:

"İlk kadının mıydı o?"

Mukhi'yi heyecanlandıran ne utanç duygusu ne de şaşkınlıktı, sevinçti. Uraz biliyordu; demek ki düşü gerçekti.

"İlkti, gerçekten. İlkti," diye bağırdı Mukhi.

"Bu yosmadan başka bir şey düşünmez oldun," dedi Uraz.

"Zere sana yaptığı hizmet karşılığı hiçbir şey istemedi, benimse yarım liram bile yok, biliyorsun," dedi seyis.

Bunları söylerken ablak, anlamsız yüzü garip bir güzellik kazanmıştı.

Uraz, kamçısının ucuyla Mukhi'nin göğsünü sertçe dürterek gürledi:

"Yürü! Bir kancık için bunca söz yeter."

"Sen hiçbir şey bilmiyorsun, Uraz," dedi Mukhi, uysallıkla.

Yüreği büyük bir inançla güçlenmişti. Güneşin iyiliği, sabahın güzelliği, dağların görkemliliği gözlerinden, burun deliklerinden, dudaklarından ve derisinden içeri işliyordu. Uçlarında çiy damlalarının son pırıltılarını taşıyan otlar ve yapraklar bir yıldız tarlasıydı.

Mukhi, öne doğru eğildi, kaslarını ayarladı, omuzlarını kıstı ve geniş, hızlı adımlarla ilerledi.

Seyisin bu hızlı gidişi yüzünden Cahil de adımlarını sıklaştırdı. Uraz, hayvanı kendi haline bıraktı. Mukhi'ye

yetiştiler. Seyis, başı havada, bir türkü tutturmuş gidiyordu. Uraz yanından geçerken Mukhi ona gülümsedi.

"Daha dün ölmemi istiyordu. Nerede şimdi bu istek?" diye sordu Uraz kendi kendine.

Mukhi'nin söylediği türkü, peşinden geliyordu. Ama Cahil hızlı gittiğinden, az sonra meltemin ve suyun sesinden başka bir şey işitilmez oldu.

Irmağın birden sertçe kıvrılmasıyla Uraz durmak zorunda kaldı. Ulcan, söylemişti: Irmağı burada geçmek gerekiyordu. Tüm vadide başka köprü yoktu.

Uraz kararsızdı, iki kalas, daha doğrusu, kötü yontulmuş, kötü yerleştirilmiş, kabukları ıpıslak iki ağaç kütüğü sert bir eğimle çok daha sığ olan karşı kıyıya uzanıyordu. Seyis, hâlâ görünürlerde yoktu.

"Bana her zaman dadı mı gerekecek?" diye düşündü Uraz ve Cahil'i dar, kaygan köprüye sürdü.

Aygır çok isteksiz girdi köprüye. Ön sağ ayağını uzatıp kütüğün pürtüklü yüzeyinde gezdirdi hafifçe, sonra ayağını sürttü, zemini yokladı ve sonunda kütüğün üzerine koydu. Ardından ön sol ayağı aynı hareketleri tekrarlayarak birinciyi izledi. İki arka ayağı da öyle. Aygır, köprü üstünde bir adım attı ve durdu. Bütün kasları titriyordu. Uraz arkada bıraktığı kıyıya geri dönmeyi düşündü. Olanaksızdı. Köprünün darlığı, aygırın gerisingeri dönmesini, eğimi ise geri geri gitmesini önlüyordu. Tehlikeyi göze almaktan başka çare yoktu. Irmak burada böylesine sel gibi hızlı akıyorsa, aynı zamanda incelecekti.

Uraz'ın Cahil'i dürtüklemesine gerek yoktu. Aynı yerde durabilmesi gittikçe zorlaştığından, Cahil kendiliğinden köprüde ilerledi. Güvensiz bir adım. Sonra bir adım daha... Köprünün yarısı geçildi böylece. Derken Uraz, birden yana savruldu, cambazlık içgüdüsü olmasaydı düşmekten kurtulamazdı. Yeniden eyerin üzerine oturunca, felaketi gördü. Cahil'in sağ art ayağı kütüğün

ıslak kabuğu üzerinde kaymış, iki kütüğün arasına girmişti. Kütükler bukağılık hizasında bir kapan ağzı gibi kapanıp atın bacağını sıkıştırmıştı.

Aygır, bir an kıpırdamadan durdu. Göğsü düzensiz soluklarla inip kalkıyordu, başı sanki olup bitenlere inanmak istemiyormuşçasına eğik ve kıpırtısızdı. Sonra, hırslı bir kişnemeyle arkaya doğru kasılarak bütün kaslarını gerdi ve tüm gücüyle sıkışmış ayağını yukarı çekti. Boşuna. Yeniden, yeniden denedi. Boşuna.

Acı içinde çırpınan, korku ve şaşkınlıktan deliye dönen hayvan sarsılmaya başlayınca Uraz, ömründe ilk kez paniğe kapıldı. Ve bir ses duydu. Ses durmadan tekrarlıyor, tekrarlıyordu:

"Cahil yaralı, sakat, paralanmış, yitik... sakat... paralanmış... yitik..."

Öbürlerinden daha sert bir sarsıntı Uraz'ı kendine getirdi. Uraz, bozkırın en iyi binicilerinden miras aldığı bir duyuyla aygırın kendisini kurtarmasına ramak kaldığını anladı. Bir andan daha kısa bir zaman daha, bir çaba daha, ve kapana kısılmış ayak kurtulacaktı. Ama Cahil yapabileceğini, gücünün yettiğince yapmıştı. Hayvanın kasları gevşedi.

"Ayıp, ayıp bana!" dedi Uraz kendi kendine. "Kütük gibi ona ağırlık olacağıma, yardım edebilseydim, hayvan kurtaracaktı kendini."

Cahil yeniden uğraşmaya başladı. Kaslarının titreşimleri Uraz'ın anladığı bir dildi. En derinden gelecek, en şiddetli, hayvanın gücünün en uç sınırına eriştiğini bildiren titreşimi bekledi, o anda aygırı yukarı çekip ona yardım edecekti. Ama kaçırılmaması gereken tam o anda, topuğundan omzuna doğru saplanan bir ağrı Uraz'ı kıskıvrak yakaladı, felce uğrattı. Sol ayağını o sırada tamamen unutmuş olduğu için bu ağrı daha da korkunç, dayanılmaz geldi Uraz'a. Kırık bacağını aşağıya sarkıtarak

eyerin üzerine yığılıp kaldı. Zere'nin sürdüğü merhemin etkisi geçmişti.

Cahil, artık kımıldamıyordu.

"Ben üstünde oldukça artık hiçbir girişimde bulunmayacağını bana bildiriyor böylece," diye düşündü Uraz.

Kendisine karşı duyduğu kin ona gerekli gücü verdi. Cahil'in boynuna abandı, sağlam ayağını üzengiden çıkarıp hayvanın üzerinden aşırarak sola geçirdi. Sonra aygırın yelesine tutunup asılarak, kırık bacağını dizinden büktü ve tek ayak, köprünün kalaslarına bastı. Basmasıyla ağrının kıskacına tutulması bir oldu. Ağrıyla birlikte bastıran baş dönmesi ve mide bulantısı ne yapacağını şaşırttı ona. Dayandığı tek ayağı da kaydı ve Uraz köprünün üzerine düştü. Arkası ırmağa dönük olduğundan, son bir çabayla kendisini öne doğru atıp Cahil'in ayakları arasına, kalasların üzerine kapaklandı.

Bayılacak gibi oldu. Ağrılar bayılmasını önledi.

* * *

Az sonra Mukhi çıkageldi. Uraz ile Mukhi, tek sözcük konuşmadılar. Bir bakışma yetti: önce Cahil.

Mukhi, aygırın arkasına geçip diz çöktü. Kocaman ellerini iki kalasın arasına sokarak gözlerini kapadı, soluğunu tuttu, pazıları şişip fırladılar, kaldıraç gibi kollarına topladığı gücün bir parçasının bile boşa gitmesini istemiyordu. Sonra kısa, sert bir hareketle kalasları ayrılmaya zorladı. Kalaslar ancak kımıldadı. Mukhi, gözleri kanlanmış, bir ikinci kez davrandı. Kapan bir an için ve ancak sıkışmış ayağın genişliği kadar aralandı. Daha fazlası da gerekli değildi. Aygır kurtulmuştu.

Mukhi, sürüne sürüne Cahil'in boyunca ilerleyip öne geçti. Aygırı yularından tutup kendisi de geri geri giderek hayvanı yürüttü, karşı kıyıya çekti. Sonra, Uraz'ı

kaldırıp götürmek için geri geldi. Köprüyü geçerken, dengesini bulmak için, kollarında kendini bırakmış kımıltısız duran gövdeden yararlandı ve onu getirip Cahil'in yanına, yere bıraktı.

Uraz, yattığı yerden, Mukhi de diz çökerek, yine hiç konuşmadan Cahil'i incelediler. Kütüklere sürtme sonucu, topuk ekleminin yanındaki deri bir parça kopmuştu. Derisi sıyrılmış yara biraz kanıyordu. Başkaca bir hasar yoktu.

Mukhi, önce yarayı bol suyla yıkadı, sonra serin tutsun diye üstüne bir tutam ot koyup bağladı. Sanki aynı işin bir devamıymış gibi, Uraz'ın kırık bacağını tutan çubukları da yeniden sıkıştırdı.

Uraz, bakışlarını köprüden ayırmıyordu. İki kalas... Zavallı iki kalas. Üzerinden geçmesini becerememişti işte. Mukhi, bu olayı herkese anlatabilirdi, anlatacaktı da. Uraz, tırnaklarıyla otları, toprağı kazıyordu. Hayır, bu olamaz!

Peygamber hakkı için, hayır!

"Beni eyere bindir!" diye buyurdu Uraz.

Seyis hemen yapmadı efendisinin dediğini. Kolları iki yana sarkmış karşı kıyıya bakıyor, o yandayken kendisini bir an bile bırakmamış olan mutluluk güneşini kendi içinde yeniden bulmak istiyordu. Tek bir parıltı bile kalmamıştı. Vadiyi ikiye ayıran çalkantılı su çizgisi hayatı da ikiye bölüyordu. Zere bir yanda, kendisi öbür yanda, bir daha birbirlerini görmek kısmet olacak mıydı?

"Ee, ne oluyor?" diye sordu Uraz.

Mukhi, onu kaldırıp Cahil'in üstüne yerleştirdi ve patikaya daldı.

İpincecik, taşlı bir patikaydı. Yüzyıllar boyunca insan ve hayvan ayakları yeşillikleri içinde gide gele taşları ortaya çıkarmıştı. Patika, dosdoğru, batıda ufku kapatan dağ kitlesine uzanıyordu. Sivri dişleri, kertikleri olmayan, koskocaman kayadan yüksek bir tablo.

"İzleyeceğiniz yolu bir çocuk bile şaşırmaz," demişti Ulcan. "Köprüden sonra tek bir patika, sadece bir patika vadiyi bir baştan öbür başa keser. Sonra da ona bağlanan bir yol, tek bir yol, dağları kolayca aşıp Bamyan kentine götürür... En çok iki günlük yoldur Bamyan. Bu söylediklerime inan. Biz bu çevrede kuyudan su çeken eşekler gibi döner dururuz."

Uraz, kadının söylediklerini hatırladı. Şişko kadının bilgisine güveniyordu. Göçebeleri onun yönetmesi boşuna değildi. Yarın Bamyan görünecekti demek. Bamyan... Yolun yarısı.

Cahil, Mukhi'nin ardından sakınarak yürüyordu. Sanki hayvan çok hızlı gidiyormuş gibi Uraz dizginleri çekti.

"Yarı yol," dedi kendi kendine. "Yarı yol oldu bile... Bense işin neresindeyim?"

Mukhi, sırtı kamburlaşmış, başı öne eğik, dermanı kalmamış dizleriyle yürümekten çok sürükleniyor gibiydi. Uraz, düşünmeyi sürdürdü:

"Başarmıştım... Bana kin duymaya başlamıştı... Aygırı da istiyordu... Suç yüreğinde iyi filizleniyordu... Yosma çıktı ortaya... Ona duyduğu istekten başka hiçbir şey yok şimdi kanında... Yitik köpek!.. Koca budala!.. Al yeni baştan şimdi... Ama nasıl?"

Bu arada vadinin niteliği değişiyordu. Bitki örtüsü ırmağın öte yanında olduğundan daha koyu yeşildi. Otlar kısa ve sert, çalılıklar bodurdu. Ve güneş daha da yükselmiş, ışınları daha da sıcak olduğu halde, iki yolcu dondurucu esintiden korunabilmek için çapanlarını vücutlarına daha sıkı sardılar.

Dağ onlara yaklaşıyordu. Dağa bir boğazdan girdiler. Öğle üzeriydi, gölgelerin öldüğü zaman. Yanan kaya duvarlarının dibinde bile ince bir gölge şeridine rastlanmıyordu, yine de bir kayanın sivri burnunda esmer bir

leke gördü Uraz. Olamazdı bu, olanaksızdı. Uraz, şahin gözü gibi kısık, parlak gözlerinin üstüne bir elini koyup baktı, imkânsız gölgenin, kayanın ucuna oturmuş bir kadın olduğunu anladı, az sonra da tanıdı onu.

"Kahpe!" diye mırıldandı Uraz, belli belirsiz.

Sonra, yüksek sesle, "Zere!" dedi.

Başı öne eğik yürümekte olan Mukhi, sanki Uraz iki omzu arasından yüreğine bıçak saplamış gibi oldu. Uraz'a çevirdiği yüzü, çizgilerinin donmuşluğu ve yarı açık ağzıyla bir maskeyi andırıyordu.

"Orada," dedi Uraz.

Bu kez seyis de gördü Zere'yi ve ileri doğru atılmak istedi. Uraz onu çapanının yakasından yakalayıp fısıldadı:

"Allah şahidim olsun, eğer erkeklik onurunu kirletirsen kamçımın ucundaki kurşunla iki gözünü birden patlatırım. Onun bizi selamlaması gerektiğini bilmiyor musun?"

Ve Zere onlara doğru geldi. Mukhi'ye bakmadı bile. Uraz'ın önünde diz çöküp alnını üzengisine dayadı, bağıra bağıra yalvardı:

"Beni de, beni de yanına al götür, ey ulu bey. Benim gibi gözü tok, sessiz, bütün isteklerini yerine getiren sadık bir hizmetçi daha bulamazsın. Yalvarırım sana, o çadırdakiler arasında bırakma beni. Kocam öleli beri beni bir köle gibi kullanıyorlar. Hep onlar için çalışıyorum. Ancak artıklarını yiyorum. Erkekler diledikleri gibi beni çekip altlarına yatırıyorlar. Sonra da kadınlar bu yüzden tırmalayıp amansızca dövüyorlar beni. İzin ver, senin ardından geleyim, yüce beyim. Para filan istemem. Bir avuç pirinçle bir yorgan bu zavallı Zere'ye yeter."

Uraz'ın ilk düşüncesi kendisine balta olmaya kalkan bu haddini bilmez piçi geri çevirmekti. O aldanmazdı. Kadın burada, Mukhi için dizüstü çökmüş duruyordu, sadece onun için.

Topuğu ile Zere'nin başına vurmaya hazırlanırken, kadın başını kaldırıp ona baktı. Yüzüne doğrudan doğruya vuran güneş çizgilerindeki bütün yapmacığı silip götürmüştü. Uraz, bu kölece yakarışın, yalancı gözyaşlarıyla akmış boyaların altında birden, bir direnç, doymak bilmez bir hırs ve kararlılık gördü. Mukhi'ye bir göz attı. Seyis çocuk gibi, hasta bir adam gibi titriyordu. Gözlerinden, birbiri ardına tapınma, umut ve endişe geçiyordu.

Uraz'ın uzun zamandır görülmeyen kurt sırıtışı yeniden solgun dudaklarını hafifçe gerip bastırdı. Zere korktu. Alnını yeniden üzengiye dayayıp inledi:

"Acı bana, beyim!"

Bu zavallı yakarış vahşi boğazda yankılanıp geri geldi. Uraz, kamçısıyla Mukhi'yi dürtüp buyurdu:

"Yürü!"

Cahil, ileri doğru bir adım attı. Üzenginin demiri hâlâ diz çökmüş duran Zere'nin yanağını yaktı, sıyırdı.

"Gelebilirsin," dedi Uraz ona.

Zere ayağa kalktı, usule uygun olarak aygırın ardından yürüdü.

* * *

Boğaz, dağ kitlesini, aşağıdan yukarı, dosdoğru bir çizgi halinde kesiyordu. Bu dik yarığın dibine asılmış dar yolda tırmanması zor bayırlar yoktu. Yolcular dağı kolaylıkla ve hızla aştılar.

Dar geçidin çok yüksekteki çıkış yerinde kemer biçimi bir kaya döküntüsü iki yan kaya duvarını birleştiriyordu. Bu anıtsal kemerin altından geçip öte yanına çıkınca, Uraz, Mukhi ve Zere önlerinde bir yol gördüler. Yolun karşısında, alttaki sınırsız doğa görüntüsünün üzerine asılmış gibi duran bir çayhane vardı. Rengi sarıdan kahve-

ye dönmüş ıssız yaylaların ve pek derin olmayan yeşil vadilerin dalgalanan denizini sadece ufuk sınırlıyordu.

Uraz, aygırı çayhaneye sürdü. Mukhi, onu çayhanenin önündeki gölgeliği tutan yamru yumru ağaç direklerden birine bağladı. Sonra Uraz'ı kaldırıp, duvarın rüzgârdan, gölgeliğin güneşten koruduğu sundurmanın dibindeki köşeye konmuş bir çarpoyun üzerine yatırdı. Zere'yi ona bağışlamış olan adam için neler yapmazdı ki?

Çayhanenin yoksulluğu inanılmaz boyutlardaydı. Sedirleri kaplayan delik deşik, çürümüş hasırların ve , kamburlaşıp çukurlaşmış zeminin üzerinde, en yoksul barınaklarda bile görülen, kirli, yırtık halı parçaları olsun yoktu. Kuru yapraklardan gölgeliğin altında, bir nargile çevresinde toplanmış üç yaşlı adam oturuyordu. Ciltleri, renk ve doku bakımından, limon kabuğunu andırıyordu. Yassı burunlu dört köşe yüzlerinde kapakları şiş gözleri öylesine kısıktı ki, yüzlerinin kırışıkları arasında bu gözler, diplerinde birer damla kara gözyaşı parlayan, daha derince kırışıklar gibiydi.

"Hazariler," diye düşündü Uraz. "Buradan öte onların ülkesi başlıyor herhalde."

Mukhi, Uraz'a doğru eğilip şöyle dedi:

"Garip bir yer burası. Ortalıkta hiçbir baça görünmüyor, içeride de kimse yok."

Semavere en yakın oturan Hazari tembel tembel konuştu.

"Uğursuz çocuk bu sabah bir kervanla kaçıp gitti. Ülkeyi gezmek istiyormuş."

"Öyleyse, buranın sahibini istiyorum," dedi Uraz.

Bağdaş kurup oturmuş olan Hazari, ağır ağır Uraz'dan yana döndü.

"Benim," dedi, içini çekerek.

"Bize hizmet etmek için ne bekliyorsun öyleyse?" diye sordu Uraz.

"Size hizmet için mi?"

Topuğunu kaşıdı yaşlı adam, sonra ekledi:

"Domuzun oğlu hiçbir şey pişirmeden çekip gitti. Bayat bazlamadan başka bir şey yok."

"Ya aygır için?"

"Yol kenarındaki şu gördüğün çayırda benim eşek iyi ot buluyor," dedi çayhane sahibi.

"Ya çay?" dedi Uraz.

Ve çayhane sahibi yanıtlamaya vakit bulamadan, ekledi:

"Eşeğin, çayı da iyi buluyordur, herhalde."

Yaşlı Hazari önce bir bozuldu, sonra yüzündeki kırışıkların dibinde kıpırdanan kara damlalar parıldadı, ağzı sessiz bir gülüşle açılıp dişsiz etlerini açığa çıkardı.

"Duydunuz mu? Duydunuz mu?" diye bağırdı, arkadaşlarına dönüp.

Öbür ikisi kırış kırış yüzleriyle onun neşesine katılmışlardı bile. Çayhane sahibi, Uraz'a, "Seni sevdim, ey atlı," dedi.

"Hastasın ama yine de şakayı öfkeye yeğ tutuyorsun."

"Ben de seni sevdim," dedi Uraz. "İşin para kazanmak olduğu halde tembelliği açgözlülüğe yeğ tutuyorsun."

"Kusur bende değil," dedi yaşlı Hazari. "Çok uzun süre köle olmuş kişi için çalışmak hiçbir zaman hoş değildir artık."

İçini çekerek ayağa kalktı.

"Sana çok demli bir çay hazırlayacağım ama temiz fincanlarla değil. Köpoğlu baça bulaşıkları da yıkamadan gitti."

Çayhane sahibi, iki büklüm, küçük adımlarla uzaklaştı.

"En azından yetmişinde var," diye düşündü Uraz. "Emir Habibullah, durmadan ayaklandıkları için köleliğe sokulmuş aşiretleri azat ettiğinde ben küçük bir çocuktum."

Uraz başını salladı. Köleler... Cengiz'in ülkeyi korumak için buralarda bıraktığı atlıların torunları...

Bu sırada Mukhi konuştu:

"Bana ihtiyacın yok, sanırım. Atı çayıra götüreyim mi?"

Sesi kısık ve tedirgindi seyisin.

"Attan söz ediyorsun ama, aklın fikrin yosmada," diye içinden geçirdi Uraz. Elinin bir işaretiyle izin verdiğini belirtti.

Mukhi, sundurmanın gölgeliğinden çıkar çıkmaz Zere'yi gördü. Sundurmayı çayırdan ayıran duvarın dibinde oturuyordu. Üzerinden dökülen pamuklu giysileri dayandığı kerpiç duvarın renginde ve dokusundaydı, bu da Zere'ye, çayhanenin duvarı dibinde unutulmuş bir paçavra yığını görüntüsü veriyordu. Upuzun yolu ondan uzak, ayrı, aralarına girmiş at üstündeki Uraz'ın korkusundan başını çevirip geriye bakamadan yürüdükten sonra, şimdi onu bu denli yakınında, kolayca erişebileceği bir yerde görmek Mukhi'yi öylesine heyecanlandırdı ki, bir süre kımıldayamadan durup kaldı. Zere de yerinden kıpırdamadı, konuşmadı. Onu getirip Uraz ile Mukhi'nin yolu üstüne atmış olan tutkusu, o zamana kadar hiç tanımadığı bir güçle onu hükmü altına almıştı. Karnını ve kasıklarını bir ateştir sarmıştı. Çalımlı aygırın yanında duran seyis nasıl yakışıklı, nasıl da güçlüydü. Onu daha önce hiç görmemiş gibi geldi Zere'ye. Göğsü inip kalkıyor, üzerindeki paçavraları titretiyordu. Zor geçen hayatı boyunca edindiği duygularını saklama sanatı ve gücü, kendisini daha fazla ele vermemesine yardım etti.

"Sakın... Kolla kendini... Sabırlı ol... Sabırlı..." diye geçirdi içinden Zere. "Yeterince atılgan davrandım zaten. Şimdi adım adım, ağır ağır ilerleyip kendimi kabul ettirmeliyim... Bir adım fazla atarsam, her şey altüst olur. Patron kurt bakışlarıyla beni gözleyip duruyor."

Böylece, her ikisinin aynı şiddetle ve tam bir masumiyetle duydukları aşk, birinin saflığı, öbürünün ince hesaplılığı yüzünden ortaya çıkmıyor, gizli kalıyordu.

Mukhi, Zere'ye yaklaştı. Genç kadının güneşten yanıp köseleye dönmüş alnı Mukhi'nin ancak dizlerine geliyordu. Bu paçavra yığını ortasındaki yüz, Mukhi'ye kamptaki ateş ışığındakinden de daha güzel göründü. Ama o âna kadarki duygularına –arzu, beğeni, minnet– şimdi bir yenisi, Mukhi'yi kaygılandıran ve ona acı veren bir yenisi eklenmişti. Bu yeni duygu öbür duygulardan doğmuş, onlarla beslenip büyümüş, tatlılığını, yoğunluğunu onların her birinden almış, sonra da bütün o duyguları sonsuz, dayanılmaz bir acının araçları haline dönüştürmüştü. Ve bu acıda, Mukhi'yi Zere'ye, en duru mutluluktan daha fazla bağlayan garip bir güç vardı. Mukhi, aşkının kadınını dizleri dibinde bir dilenci gibi yalvar yakar görünce acımanın, seven insan üzerindeki mutlak kudretini öğrendi.

O zamana kadar Mukhi, yoksulların durumuna hiç şaşmamıştı. Dünyada yoksullar vardı, bir de zenginler. Doğanın kanunuydu bu. Ama şimdi, Uraz ile Mukhi, çayhanenin kaynaklarını tükettiğinden, şu yere çömelmiş Zere çaysız ve ekmeksiz beklemek zorunda kalınca, Mukhi, dünyanın insafsızlığına karşı başkaldırdı.

"Ne yapıyorsun orada?' diye bağırdı.

"Benim için başka bir yer var mı?" diye sordu Zere tatlılıkla.

Mukhi, sanki hiç beklemediği anda birisi ona vurmuş, dengesini bozmuş gibi bir öne bir arkaya sallandı. Ne diyebilirdi? Zere'nin söylediklerinde en eski göreneklerin ağırlığı, buyruğu, kutsallığı vardı. Ne sanıyordu ki? Bir kadın. En aşağı tabakadan hem de. Kocasız. Parasız. Çadırsız... Herkesin geldiği bir yere o girebilir miy-

di? Mukhi, kendisi böyle bir kadını orada görse şaşırır, kızardı. Pekiyi ama, onlar, erkekler içerideyken, Zere'nin aç, susuz, dişi bir köpek gibi dışarıda oturması iyi, doğru bir şey miydi?.. Yok, yok Zere için değildi... Ama neden sadece onun için? Ve Mukhi, sevdiği kadının ardında, tüm haklardan yoksun bırakılmış kız kardeşlerinin dizi dizi uzayıp gittiğini gördü; bir suç işlemiş gibi hissetti kendisini, ne olduğunu bilmediği bir suç, insan soyunun yarısının kurban gittiği bir suç.

Azıcık titreyen elini Zere'nin saçlarının üstüne koydu ve eğilip kulağına fısıldadı:

"Geri geleceğim, Allah tarafından! Geleceğim."

Çay tepsisi daha Uraz'ın önüne gelmemişti. Yine de sabırlı görünüyordu. Mukhi, gelip çarpoyun yanına çömeldi.

"Çayırın otu çayhane sahibinin dediği kadar iyi mi Cahil için?" diye sordu Uraz.

"Dediğinden de iyi," diye yanıtladı seyis, oysa çayıra göz atmamıştı bile.

"Öyleyse her şey yolunda," dedi Uraz.

"Yok, her şey yolunda değil," diye bağırdı Mukhi.

Başını uzatıp yüzünü Uraz'ın yüzüne yaklaştırdı, soluk soluğa, telaşlı, fısıldadı:

"Dışarıda Zere'yi gördüm... O bizden önce, şafakta yola çıkmış... Ne yiyeceği ne içeceği var... Ona yardım etmeliyiz..."

Uraz, gözleri yarı kapalı, usulca sordu:

"Ne öneriyorsun?"

"Ben hazırım..." diye başladı seyis.

"Ona çay ve yiyecek götürmeye," diye tamamladı Uraz, sesinin tonunu değiştirmeden. "Bunu biliyorum. Ama sen böyle bir şey yapmadan önce ben seni öldürürüm. Seyisin densizliği efendisinin onurunu kirletir."

"İzin ver, gelsin buraya," diye fısıldadı Mukhi.

Uraz'ın bakışı parlak, ince bir çizgi olmuştu, sesi daha da yakındı.

"Buraya mı?" diye dostça sordu. "Buraya? Gerçekten mi?" Çayhane sahibiyle konuklarına böyle bir densizliği kabul ettirebilsem bile, kim yanaşır onun gibi bir kadına hizmet etmeye? Başaların en zavallısı bile yapmaz bunu. Üstelik burada başa da yok.

Mukhi, dizleri üzerine yığıldı, başı omuzları arasına gömüldü. Zere'ye geri geleceğini söylemişti. Nasıl olurdu şimdi? Elleri boş mu gidecekti ona?

Uraz, durumdan kendine göre zevklenerek, yarı kapalı gözkapakları arasından Mukhi'ye bakıyordu. Daha dün gevşek, kof, durgun olan bu koca gövde, nasıl da birden duyarlı, yola getirilebilir hale gelmişti!

"Ayağa kalk, budala!" diye buyurdu Uraz. "Git, al getir onu!"

"Ama... Ama... Şimdi demiştin ki..." diye kekeledi Mukhi.

"Bir hizmetçiye hizmet edilmez, dedim ben. Ama bir hizmetçi hizmet eder, etmesi görevidir. Git ona bunu anlat."

Mukhi, daha çabuk gidebilmek için alçak duvardan atladı.

Çayhane sahibi eşikten seslendi:

"Bu kadının sana bakmak için buraya geldiği doğru mu?" diye sordu.

"Doğru," dedi Uraz.

"Peygamber hakkı için, bütün yolcular böyle davransa, burası cennetin giriş kapısı olurdu!" diye bağırdı çayhane sahibi.

Bir an düşündükten sonra sözünü şöyle tamamladı:

"İyi bir hizmetçi kadın dünyanın bütün başalarından daha iyidir. Bizim halk azat edildiği zaman, kimi efendi-

ler dişi dökülmüş kadın kölelerini oğullarına aldılar, onları aile içinde tutabilmek için."

Yaşlı adam dönüp arkadaşlarının yanına oturdu. Sessizce nargile içtiler. Çayhanenin öte yanından kap kacak sesleri, fincan şıngırtıları geliyordu.

Zere hiç zorlanmadan taşır göründüğü yüklü bir tepsiyle geldi.

"Her şey nasıl da temiz!" dedi Hazarilerden birisi.

"Çay güzel kokuyor," dedi öbürü.

"Bayat ekmeği ısıtıp yumuşatmış," diye bağırdı üçüncüsü.

Mukhi, mutlu bir gülümseyişle, farkına varmadan başını sallayarak onaylıyordu söylenenleri.

Zere önce Uraz'a hizmet etti. Uraz, yiyeceklere dokunmadı. Midesini bulandırıyordu. Mukhi ise, aç olduğu halde, sadece bir bazlama aldı.

"Hepsini yosmaya bırakıyor," diye düşündü Uraz. "Ben işleri düzene sokmazsam, kadın giderek onu adam yerine koymayacak."

Uraz, fincanını Zere'ye doldurtup Mukhi'ye seslendi:

"Cahil hamlıyor, rahvandan daha hızlı gitmeye yanaşmıyor. Onun bacaklarını çalıştır!"

"Ne diyorsun? Burada herkesin önünde? Gerçekten mi?" diye bağırdı seyis.

"Herkesin önünde," derken aklında Zere vardı sadece.

"Haydi, git," diye buyurdu Uraz.

Mukhi, çayırda otlayan, koşumları takılı Cahil'e doğru seğirtti. Boynuna abanıp, üzengilere dokunmadan eyerin üzerine sıçradı.

Onu sundurmadan seyredenler Mukhi'nin birden, gözleri önünde, bambaşka bir adama dönüştüğünü gördüler. Koca gövdenin hiçbir sakarlığı, tutukluğu kalmamıştı. Başka zamanlar kendisine sıkıntı veren uzun boyunu, iri cüssesini ve gücünü şimdi rahatça kullanıyordu

Mukhi. Fazla uzun bulup yakındığı kollar, kocaman eller, fazla iri bilekler, fazla kalın bacaklar birden dengesini, işlevini bulmuştu. Omuzları dar değildi artık. Omuzlarının o muhteşem genişliğinde başı dik ve özgür yükseliyordu. Ve yüzünde, her zamanki çocuksu saflığın yerini kararlı, buyurgan yeni bir görünüm almış ve bilinçle girilen bir deneyin doğurduğu çizgiler yüzüne vaktinden önce ergin erkek maskesini takmıştı.

Mukhi, atın gemini tek darbede kısaca ve sertçe çekti. Cahil, boydan boya şaha kalktı. Ayaklarını üzengilere geçirmemiş olduğu halde, seyisin iri gövdesi eyerde bir parmak bile kaymadı, dizlerinin ve bacaklarının kıskacı atı sıkı sıkı kavramıştı. Atla binicisinin başları yan yana, birlikte yükselmişti ve yayla rüzgârı birinin sarığının uçlarıyla öbürünün uzun yelesini tek bir dalgalanışla dalgalandırıyordu. Sundurmada nargilenin çevresinde bağdaş kurmuş üç yaşlı Hazari'nin ağzı açık kalmıştı. Binek hayvanı olarak zavallı katırlar ile küçük eşeklerden başka bir şey bilmezlerdi. Önlerindeki atla binicisini insana şaşkınlık veren tek bir yaratık gibi görüyorlardı.

Mukhi, Cahil'i, dengesini yitirene dek şaha kaldırdı. Atın ön ayakları şiddetle havayı dövüyordu. Dimdik havaya kalkmış gövdesinin ağırlığını taşıyan ayak bileklerinin titremesi artıyordu. Yine de seyis hayvanın yere inmesine izin vermiyordu. Sanki iki başlı canavarı hep havaya kalkmış durumda tutmak istiyordu. Hayvan yere inmeye davrandığı zaman kendini arkaya atıp amansızca gemlere asılarak, Cahil arkaya doğru devrilmek tehlikesi gösterince de bütün ağırlığıyla boynuna doğru uzanıp abanarak, seyis hayvanı doğrultuyor, sarıyor, kaldırıyordu.

Derken, birden dizginleri gevşetti ve bozkırların aygırını ileri doğru sürdü.

Cahil, bir sıçrayışta dörtnala koşmaya koyuldu. Çayır böyle bir koşturma için fazla kısa ve dardı. Birkaç sa-

niye daha, birkaç adım daha ve aygır çayhaneye dalacaktı. Yaşlı Hazariler yüzlerini elleriyle kapattılar. Zere, belinden yukarısını geriye atmış, iri iri açılmış gözleri kıpırtısız, sessiz bir çığlıkla ağzı aralanmış, "Öldürecek kendini... Öldürecek kendini..." diye geçiriyordu içinden.

Uraz'da bu korkulardan hiçbiri yoktu. Seyisin ne yapmaya hazırlandığını biliyordu. Gerçekten de, son anda, tam duvarın önüne geldiğinde, Mukhi kendini yana attı, atın böğrüne boylu boyunca yapışıp yumruğu, göğsü ve diziyle aygırı çevirdi, sundurmanın ön duvarı boyunca kaydırdı, uçar gibi koşturdu. Dörtnala dövülen toprağın titreşimleri sundurmanın zemininde yankılandı. Mukhi, aygırı bir daha çevirmiş, çayırda koşturmuş, yeniden dönüp geliyordu bile.

Uraz artık duvara dayanmıyordu. Seyisin çarpoyundan sarkmış, gömleğinin yırtıkları arasından görünen, güçlü kasları, kol kol belirmiş geniş, kabarık göğsünün soluk alıp verişine bakıyordu. Mukhi'nin hareketlerini öylesine isabetle önceden kestirebilmiş, anlamış ve onlara öylesine ortak olmuştu ki, kendisi de bu göğsün içindeymiş gibi hissediyordu.. O an Uraz için Mukhi tıpkı kendisi gibi bir insandı: bir binici.

O sırada, çarpoyun hemen yanı başında bir sesin fısıldadığını işitti:

"Atının üstünde bir prense benziyor."

Uraz, bakışlarını Zere'ye çevirdi ve çevirmesiyle kendine geldi. Hayranlık dolu bu ses, bu kamaşmış yüz... Umduğundan da iyi bir sonuç elde etmişti. Bu içten pazarlıklı kız artık kendini koyuvermişti. Cahil'in üstünde gördüğü Mukhi'yi artık hiç unutmayacaktı. "Atının," demişti, *onun* atının...

Uraz seyisine attan inmesini işaret etti. Mukhi yere atladı. Çapanı yine vücuduna küçük geliyordu.

"Gidiyoruz," dedi Uraz çayhane sahibine.

"Karanlık basarken iyi bir kervansaraya varacaksınız," dedi çayhane sahibi. "Orada rahat edeceksiniz."

Uraz, hesabı istedi.

"Hesap yok," dedi yaşlı Hazari. "Senin bize sundukların için ben sana daha çok borçluyum."

Uraz, ısrar edecekti ama yaşlı adam usulca ekledi:

"Sahip olduğu biricik zenginliği yoksulun elinden alma."

Yolcular –önde Mukhi, ortada at üstünde Uraz ve arkada Zere– Bamyan yoluna koyulunca, çayhane sahibi dönüp nargilesinin başına geçti, içmeye başladı. Arkadaşları kendi sıralarını beklediler. Bu eski köleler, nargileden yükselen soluk dumanın, gölgeliğin kuru yapraklarına doğru yükselişini sessizce seyrediyorlardı.

4

Yukarı yol

Eski Bamyan yolu, başlangıcı zamanın karanlıklarında kaybolmuş uzun ömrünün izlerini taşıyordu. Dar ve kıvrım kıvrım olan bu yol kurak mevsimde bir yorgan gibi kalın ve yumuşak bir toz tabakasıyla örtülür, yağışlı mevsimlerde ise bir çamur deryası olurdu. Kenarları yenmiş, ufalanmış, ortası derin çukurlarla çökmüş eski Bamyan yolu gerçekte kötü bir patikadan başka bir şey değildi. Tekerlekli araçlar bu yolu kullanamazdı. Güney ile kuzey arasındaki bütün yolcu ve yük trafiği ile ticaret, Uraz ile Mukhi'nin hastaneden çıktıktan sonra birkaç saat izledikleri anayoldan yapılıyordu.

Issız, gürültüsüz eski Bamyan yolu sadece ilin insanlarının işine yarıyordu; köylüler, zanaatkârlar, çobanlar, gezginci satıcılar, rastgele yolcular ve özellikle, yılda iki kez büyük göç kervanları: baharda gidiş, güzde dönüş göçleri. Şimdi ekim ayıydı. Her gün bu kervanlardan birkaçı geçiyordu.

Öğleden sonra, pas renginde duman gibi bir şeyin ufaktan kendilerine doğru geldiğini ilk kez at üstündeki Uraz gördü. Küçük duman sorgucu hızla büyüdü, yayıldı. Daha başka duman sütunları fışkırdı yerden. Yavaş yavaş hepsi birden birleşerek kil rengi kızılımsı bir bulut oldular, gök kubbenin tepesinden batıya doğru yarı yolu

almış güneşi kapatacak denli yoğun ve uzak bir bulut. Bu bulut ara sıra rüzgârın kuvvetli bir esintisiyle orasından burasından yarılıyor ve bu yarıklar arasından hareket halinde, karmakarışık insan ve hayvan kümeleri, sürüleri görünüyordu. Silah ve koşumların bakır ve çelik parçaları çaprazlama vuran güneş ışınları altında birden parıldayıveriyordu.

Mukhi, Uraz'ı beklemek için durdu. Bu arada Zere de onlara yetişip Cahil'in sağrısı yanında dikildi.

"Büyük göçebeler," dedi Zere.

"Büyük" derken sesinin tonu değişmemiş, aynı kalmıştı. Ama söyleyişindeki kesinliğin sade gücü, bu sözcüğe en derin çınlayışını, hakiki ve tüm gücünü vermeye yetti. Zere için kendisi gibi küçük göçebelerle, güneşin yaldızladığı bu kızılımsı esmer bulut içinde yürüyen insanlar arasında hiçbir ortak yan yoktu.

"Hangi aşiret?" diye sordu Uraz.

"Yukarı sınırlardan Peştular; güneşin doğduğu yerden," dedi Zere.

"Peştular..." dedi Uraz.

Peştular göçlerinde bozkırın epey güneyine kadar geçtikleri halde Uraz onların kervanlarına hiç rastlamamıştı. Ama bütün Afganlar gibi o da Peştuların adını ve ününü sadece duymuş olmanın ötesinde biliyordu. Doğu geçitlerinin, kartal yuvası misali dağlara konmuş hisarların Peştuları... Baş edilmez savaşçılar ve hayvan yetiştiricileri... Kendi gizli işliklerinde kılıç, mızrak ve tüfekler yaparlardı. Ovalık yerleri, ta Amuderya'ya kadar fethetmişler, Hazarileri köle yapmışlar, Kâfiristan'ın zındıklarını imana getirmişlerdi. Başka yerlerde yenilmez olan İngiliz kralının askerlerini bile yüzyıl süren savaşlarla, kendi dağ ve ovalarından sürüp çıkarmışlardı. Peştular, bir efendiler ırkı... Şahlar çıkaran aşiretler... Ve her yıl baharda, binlerce ve binlerce yüzyıldan beri sürüleri

yaylalara çıkarmak için ülkeyi bir baştan bir başa geçerler, Hindistan'dan İran'a kadar, yasaları ve sınırları hiç umursamadan, elde silah, giderlerdi.

"Peştular," dedi Mukhi.

Boğuk sesinde korku vardı. Maymana'da buyruk veren, denetleyen, cezalandıran kim varsa hepsi –valiler, kaymakamlar, vergi tahsildarları, ordu komutanları ve polis şefleri– hepsi, her zaman Peştulardan olurdu. Hindukuş'un ötesindeki Kâbil'den, otlu bozkırların halkına boyun eğdirmek için gönderilmiş, başka kandan insanlardı bunlar; galiplerin oğulları...

Mukhi, yeniden, "Peştular," dedi.

Hareket halindeki toz perdesi şimdi geniş vadinin bir yanından öbür yanına uzanıyor ve kıvrım kıvrım dalgalanarak göğe doğru yükseliyordu. Dünyanın henüz soğumamış, sıcak külleri denilebilirdi buna.

"Yürü!" dedi Uraz, Mukhi'ye.

Seyis irkildi, birkaç adım attı. Sonra döndü ve gözleri Cahil'in ardından gelen Zere'ye dikilmiş, "Çayırın ortasından geçen patikaya sapsak belki daha iyi olur," dedi.

"Niçin?" diye sordu Uraz.

"Peştular bütün yolu kaplamışlar, sürüleri çekirge bulutları kadar çok. Üstelik hepsi de silahlı," dedi Mukhi.

"Yol, gelip geçen herkese açıktır," dedi Uraz. "Haydi, yürü!"

Mukhi, başını omuzları arasına çekti ve yürüdü.

Toz dalgası üstlerine geldi, başlarından aştı. Hiçbir şey göremiyorlardı. Durmak bilmez ve gelişigüzel bir tepinmeden, maden şakırtılarından, hafif insan mırıltılarından ve bunların hepsinden de baskın, kişneyen, meleyen, böğüren, havlayan hayvan seslerinden başka bir şey işitmiyorlardı.

Zere, Uraz'ın yanına koştu, iki eliyle sağ ayağına sarılarak bağırdı:

"Yalvarırım, ulu beyim, hiç değilse yol kenarındaki hendek boyunca gidelim."

"Niçin?" diye sordu Uraz.

"Peştular her zaman doruk çizgisini izler, yukarı yollardan giderler. Yoksa başlarına bir uğursuzluk geleceğine inanırlar."

"Ben de öyle düşünüyorum," dedi Uraz.

Yüzleri tozlanmaya başlamıştı. Bu kül maskesi Zere'nin yüzündeki korkulu ifadeyi daha da vurguluyordu. İnledi Zere:

"Vay halime, benim gibi en aşağı tabakadan bir kadını, bir küçük göçebeyi, ayakları altında çiğneyip geçerler."

"İzin veriyorum sana, nasıl istersen öyle yap," dedi Uraz.

Genç kadın Uraz'ın ayak bileğini öptü ve üç sıçrayışta yol kenarındaki hendeğe atladı. Mukhi, bu ufacık tefecik, çelimsiz, yitik yaratığın ardından bir davrandı ama peşinden gitmeye cesaret edemedi.

"Sen de git," dedi Uraz, tiksintiyle.

Mukhi, Zere'ye yetişti. Elini tuttu. Bu elin kendi kocaman avcu içinde titrediğini duydu.

"Bak!" diye bağırdı Zere. "Senin efendi yola koyuldu. Deli bu adam."

"Gururlu," dedi Mukhi.

"Neyinden gurur duyuyor ki?" diye sordu genç kadın. "O denli zengin mi sanki!"

"Zenginliğin ne önemi var," diye yanıtladı seyis. "Üç ilde ondan daha iyi bir çopendoz yoktur. Hem de o, büyük Tursen'in oğlu."

Zere, buzkaşi oyunu ve ünlü oyuncuları konusunda hiçbir şey bilmiyordu. Seyisin yüzünde, büyük göçebelerin kendisinde uyandırdığı duyguların aynısını görünce, çok alındı bundan. Dünyada kimse, hiç kimse Peştu ululalarıyla kıyaslanamazdı!

"Çopendozmuş, değilmiş, hiç umursamam, paramparça olursa olsun. Ama atının ölümüne, sakatlanmasına sebep olmaya hakkı yok.

Mukhi'nin derisi birden kendisine dar geldi, bir sıcak bastı.

"Cahil benim atım değil," dedi.

Genç kadın şiddetle, yabanıl denilecek bir dikkafalılıkla bağırdı:

"O at senin için doğmuş."

Mukhi'ye sokulup çok alçak sesle ekledi:

"Çayhanenin çayırında bir prens gibiydin."

Cahil'i yukarı yoldan hiç ayrılmaksızın süren Uraz, üzengiden sağ ayağı üzerinde doğrulup kalktı ve bir elini gözüne siper ederek aygırı durdurdu. Aynı anda Zere paniğe kapılmış bir hayvan gibi ileri atılıp Mukhi'den ayrıldı ve bağırdı:

"Geldiler! Geldiler!"

Kervan, toz bulutunun içinden çıkmıştı. Bu gelen sadece öncü kesimiydi daha. Öyleyken, bütün yolu kaplamakla kalmıyor, kenarlarından taşıyordu da. Uraz, eyer üstünden, Mukhi ile Zere hendek içinden baktıklarında, rüzgârın ve güneşin her an dokusunu ve yoğunluğunu değiştirdiği toz kıvrımları, atkıları, tülleri arasından, öncü kesimin hemen ardında sürülerin asıl kitlesini gördüler. Sonu yoktu. Bir biçimi de yoktu. Dağların bir yanından öbür yanına tüm vadiyi dolduruyorlardı. Ne Uraz ne Mukhi hatta ne Zere ömürlerinde böyle bir hayvan denizi görmüşlerdi. Sanki kabarmış, taşmış büyük bir yün ırmağının suları onlara doğru akıp geliyordu. Toz bulutu atlara, katırlara, eşeklere ve boynuzlu hayvanlara kısa tüylü birer post giydirmiş gibiydi.

Birtakım akıntılar bu taşkın sularını bir çalkalandırıyor, bir yatıştırıyor bir yavaşlatıyor bir hızlandırıyordu. Bu dalgalanışlara göre havlamalar, bağrışmalar, kamçı şaklamaları işitiliyordu. Çobanlar ve köpekler göze gö-

rünmüyorlardı, hareketlerini düzenledikleri bu dalgalar arasında yitmişlerdi. Yarı bele kadar kalabalığın içine gömülmüş olan atlılar ise, uzaktan bakılınca, yarım atların üzerine binmiş yarım insan gövdelerinden başka bir şey değillerdi. Bu akan kitleden sıyrılıp beliren sadece çalımlı, anıtsal deve katarlarıydı. İkişer ikişer sık sıralar halinde gidiyorlardı, ister yük ister yarış devesi olsun, çadırlar, halılar, parıldayan kap kacaklar, ya da içlerinde tüm bir aileyi barındıran tahtırevanlarla yüklü bulunsun, hepsinin gidişi birdi: tembel ve kibirli. Uzun esnek boyunları üzerinde iri çeneli, yabanıl suratları sallanıyor, bağırıyordu boyuna. Küçükbaş hayvan sürüleri üstünde dalgalanan katarların başını en iri, en güçlü develer çekiyordu. Bu kervanbaşı develerin üzerindeki süslere insan şaşar kalırdı. Tepeden tırnağa, demet demet, boy boy kuş tüyleri, saçaklar, kurdeleler ve tüllerle bezenmiş, donanmıştılar. En çiğ renklere boyanmış bu süslere takılı çıngıraklar develerin attığı her adımda çıngırdıyordu. Bu şatafatlı, tüllü ejderhalar, kervan ırmağının akıp giden dalgaları üstünde yalpa vurup sallanarak, uykulu ve ağır, ilerliyorlardı.

Uraz, varlığının yavaşlığı, gücü ve kaçınılmazlığıyla kabarıp üstüne doğru gelen bu dalgaya bir göz atmakla yetindi. Bütün dikkati katarların en ucunda, orada başı çeken iki hayvan üzerinde toplanmıştı. Bu develer o eski Baktriane ülkesindendiler ve ezelden beri, cüsse, dayanıklılık ve dövüşkenlik bakımından eşi benzeri olmayan bir soydandı. Çok irikıyım hayvanları olsa da, artlarındaki katarın tepesinden aşıyorlardı. Uzun, sık, sert, yabanıl tüylerine baştan aşağı –yüzlerine, boyunlarına, sırtlarına, hörgüçlerine, karınlarına ve bacaklarına– kına yakılmıştı. Bu boyalı postlarına takılı kumaş parçaları, muskalar, tılsımlar ve sorguçlar ateş kızılı ve altın yaldızı ışımalarla pırıldayıp dalgalanıyordu.

Sağdaki canavarın üstünde bir adam vardı, soldakinde, bir kadın.

Adam gençti daha. Başındaki sarığa kadar ulaşan kısa kesilmiş, sık, sert sakalında tek bir ak yoktu. Bu sakal, güneş ve rüzgâr yanığı tenine, kibirli, kemerli burnuna, lav taşlarının haşin, donuk, koyu rengini taşıyan gözlerine, abanozdan bir çerçeve gibiydi. Altdudağının hemen altında, düzgün kapanmamış bir yara izi, etinde derin bir oyuk açarak uzanıyordu. Kemerine iki hançer geçirilmişti. Namlusu aşırı uzun, dipçiği altın ve gümüş işlemeli bir tüfek de kalçasına yerleşmişti.

Kadın yirmi yaşında yoktu. Her şey bunu gösteriyordu: yanaklarının gerginliği, bakışlarındaki parlaklık, yumuşak alnı, taptaze dudakları... Bununla birlikte, bu yüz çizgilerinin kıpırtısızlığı onlara daha yaşlı, daha güçlü, daha kibirli bir ifade veriyordu. Yüzünde hem taze bir çiçeğin parlaklığı hem de bir maskenin buyurgan donukluğu vardı. Üzerindeki ipekliler çiğ mavi, parlak kırmızı, acı sarı renklerdeydi. Boynu, kolları ve ayak bilekleri koca koca, kalın gümüş gerdanlıklar ve ağır bileziklerle öylesine yüklüydü ki, bir zırh giymiş gibiydi kadın. Dirseğinin oyunda da reisinki kadar gösterişli bir tüfek yatıyordu.

Baktriane'li develerin tepesine tüner gibi oturmuş bu adamla kadın, yolun ortasında, doruk yolunun tam üstünde durmuş olan atlıyı ta uzaktan görmüşlerdi. Ama davranışlarında bunu belli eden hiçbir şey yoktu. Yüzleri yine kıpırtısız, yine alabildiğine kibirliydi. Başlarını çevirip de birbirlerine bakmamışlardı bile.

Uraz da aynı oyunu oynuyordu. Üzerine doğru gelen devasa iki yaratığı görmüyor gibiydi, oysa hayvanlar öylesine yaklaşmışlardı ki, kına kokusu burun deliklerini ürpertiyor, rüzgârın uçurduğu tükürük damlacıkları alnını ıslatıyordu. Geldiklerini gerçekten görmediğine kar-

şısındakilerin inanacağını bir an bile düşünmüş değildi. Bir oyunda –şimdi oynadığı da bir onur ve haysiyet oyunuydu, temel ve ölümcül bir oyun– davranışların gerçekçiliğinin bir önemi yoktu, yeter ki, kurallara ve töreye uygun olsun. Bunun için Uraz, yolun ortasına dikilmiş bir heykel gibi kaskatı ve dimdik, bekliyordu: Kıpırtısız gözleri iki Baktriane devesini ayıran boşluğa bakıyordu ve kaslarına, sinirlerine, kafasına, her türlü hareketi, tepkiyi, düşünceyi yasaklayabilecek denli hâkimdi. Hayatının ve zamanın nabız atışlarını ancak kırık bacağının zonklamasında, ağrının rakkasında duyuyordu: Sancı saplanıyor, yatışıyor, saplanıyor, saplanıyor, yatışıyordu.

İki Baktriane canavarı arasındaki boşluk birden kapandı. Uraz'ın bakışları tüylü bir duvara çarptı, yan yana yapışmış develerin göğüslerine. Tepesinde boğuk, ezgisiz bir ses duydu:

"Uğurlar olsun!" dedi kadın.

Uraz, ancak o zaman başını kaldırdı ve kısık gözleri, yüzünde yara izi olan adamın kocaman, derin, lav rengi gözleriyle karşılaştı. Uraz, karşılık verdi:

"Sana da uğurlar olsun, kudretli aşiret reisi. Ve senin aracılığınla tüm aşiretine."

Uraz'ın söylediklerinde, kolunda tüfekle, kocası kadar yükseğe oturmuş, onunki kadar heybetli, ondan daha da süslü bir hayvana binmiş anayolun öbür yolcusu kadına ilişkin hiçbir şey yoktu. Kadının varlığını bilmezlikten geldiğini iyice belirtmek için başını elden geldiğince öte yana çevirmişti. Büyük göçebeler kadınlara eşit davranmaktan hoşlanıyorlarsa, Uraz'ın bunun için yapacağı bir şey yoktu. Ama bir çopendoz, çopendoz oğlu ve torunu bir çopendoz, kendi halkının töresini aşağılatmaz, orospular gibi boyanmış develerin ayakları altında çiğnetmezdi.

Peştu prensi susuyordu. Kervanın bin bir uyumsuz sesten oluşan gürültüsü Uraz'ın kulak zarlarını tırmalı-

yordu. Ateşi yükseliyordu. Yarası fena halde acı veriyordu ona. Cahil'i kımıldamadan yerinde tutmakta zorluk çekiyordu.

Aniden çok sert bir şey sağ tarafına vurdu ve Uraz'ın gövdesi elinde olmayarak o yana döndü. Tüfekli kadınla yüz yüze geldi. Kırmızı köseleden eyeri üzerine amazonlar gibi oturmuş, bindiği boylu hayvanın tepesinden Uraz'a bakıyordu. Tüfeği umursamaz bir tavırla yeniden eski yerine, dirseğinin kıvrımına yerleştiriyordu.

"Bana dipçikle vurmuş," dedi Uraz kendi kendine. Duyduğu çılgın öfkeyi açığa vurmamak için korkunç bir çaba harcaması gerekti. Bindiği hayvanın yüksekliği ve uzun, yılan gibi esnek boynu kadını koruyordu; Uraz'ın kamçısıyla bile ona erişebilmesi mümkün değildi. Onurlu bir adamın, böyle çaresizken, sakin davranarak hakaretin üstüne çıkması gerekirdi.

Uraz da böyle davrandı. Ve tüfekli kadın, kocasınınkinden daha da saldırgan, daha da çalımlı bir sesle, "Sen ne arıyorsun burada, bizim tozumuzu yuta yuta?" diye sordu.

Uraz, Cahil'i öyle bir döndürdü ki, Cahil'in sağrısı kervanın hanımına doğru çevrildi. Ve Uraz yanıtını Peştu reisine yöneltti:

"Yolumun açılmasını bekliyorum."

Büyük göçebe, elinde olmayarak, vadide ilerleyen, yayılan, dört bir yana taşan, ucu bucağı belirsiz insan ve hayvan seline bir göz attı, sonra bakışlarını yeniden Uraz'a çevirerek konuştu:

"Bizi görünce neden, senin için açık olan tek yolu, dağların eteğinden giden yolu seçmedin?"

"Ben hep yukarı yoldan giderim," dedi Uraz.

Aşiret reisinin yüzündeki oyuk yara izi hafifçe morardı.

"İddialaşıyor musun?.." dedi.

Sözünü bitirmeden ve başını bile çevirmeden, geniş bir kol hareketiyle ardındaki hayvan sürülerini, insan kalabalığını işaret etti. Sonra, "Savaşçılarıma bile gerek yok," dedi. "Ben yoluma giderim ve bir bakmışsınız, senden ve atında geriye et ve kemik parçalarından başka bir şey kalmamış."

"Gerçekten de bunu yapabilirsin," dedi Uraz. "Ve işte bunun için tek başına ve silahsız giden bir adama yol vermek zorundasın."

"Yukarı yola mı?" diye sordu aşiret reisi.

"O yolun üstünde değil miyim zaten?" diye cevapladı Uraz.

Reisin karısı sırtını doğrulttu. Göğüsleri iki kalkan gibi ipek giysisini şişirip kabarttı. Gerdanlıklarının ve bileziklerinin şıngırtısı duyuldu.

"Çok uzun ettin," diye bağırdı kocasına. "Aklını yitirmişse, ne yapalım, Allah sonunu hayırlı etsin."

Peştu reisinin Uraz'a dikili gözleri hep lav rengindeydi.

"Yoldan çıkmak için bir dakika sana, sadece bir dakika," dedi Uraz'a.

Tam o sırada karşı konulmaz bir dalgalanma her şeyi altüst etti.

İkişer ikişer sıra olmuş, başkanlarıyla karısını çok yakından izleyen en öndeki develere binmiş olanlar, onların neden durduklarını açıkça görüp durumu anladılar. Ve onlar da aynı şeyi yaptılar. Daha arkadan gelenler de, nedenini bilmemekle birlikte, hayvanlarını durdurdular. Ama vadiye baştan başa yayılmış olan kervanın asıl kitlesi, aradaki uzaklık ve engebeler yüzünden, öncü kesimin durduğunu bilemezdi. Deveye binmiş olanlar, atlılar, yayalar, ilerlemeye devam ettiler böylece. Çobanlarla köpekler, sürüleri yine dürtükleyip durdular. Dalga dalganın sırtına binip yığıldı. Sonunda, yığılıp kabaran insan ve hayvan denizi iki Baktriane devine gelip erişti.

Önce direndi devler. Efendileri yola devam işareti vermemişti ve onlar, güçleri, irilikleri ve mevkileri dolayısıyla, aşağılık hayvanların itişine boyun eğmeyecek kadar kibirliydiler. Kocaman ayakları birer vantuz gibi yola yapışmış, bedenleri geriye doğru kasılmış, arkadan zorlayan baskıya bütün güçleriyle karşı koydular ve dalgayı yerinde tutmayı başardılar. Ama bu denge kısacık sürdü, aşiret reisinin Uraz'la konuşmasını bitirdiği an son buldu. Ardından, durmadan artan baskı altında iki devin ayakları kaymaya başladı. Dalga onlardan daha güçlü çıktı.

Devlerin ayakları tozlu yoldan yükseldi ve önlerinde dikilen at ile binicisine doğru kaydı. İtilip kakılmalar, sürtüşmeler, tepişmeler arasında maden, kösele ve kuş tüyü süslerin derilerine battığı, binlerce çıngırak şıngırtısının tedirgin ettiği develer, efendilerinin buyruklarını karşılayamaz hale geldiler. Kalkık dudaklarından öfkeli bir böğürtüyle bir tükürük sağanağı fışkırdı.

Bu ilkel, kudurgan öfkenin bir nesneye yönelmesi gerekirdi. Bunun için şu cüce atla binicisinden daha uygunu da bulunamazdı; ayak altında çiğnenip pelte haline getirilecek, yolun tozu toprağına karıştırılıp yok edilecek gülünç yaratıklar... Deve azmanları, atla binicisine doğru bir adım attılar.

Cahil'in tepkisi Uraz'ın düşüncesinden daha hızlı harekete geçti. Aygır, bu iki canavardan nefret ediyordu. Tanımadığı o kına kokusu, çıngırakları, tüyden süsleri, yüzüne sıçrayan salyaları, kendisine yol verirken direnişleri; her şey, daha karşılaştıkları ilk andan itibaren Cahil'i içgüdüsel olarak iki deve azmanıyla karşı karşıya getirmişti. Develer saldırıya kalkışınca, Cahil onlardan önce davrandı. Kişnemesinin tizliği ve şiddeti develerin sesini bastırdı. Aynı anda kendine yer açmak için bir adım geriledi, şaha kalktı ve saldırdı. Önlerinde birden ayağa kalkan bu hayvanın öfkeli, meydan okuyan kişnemesi,

hareketlerindeki çabukluk, Baktriane devlerini öylesine şaşırttı ki, hızları kesildi, allak bullak oldular. Aygır üzerlerine atıldığında toparlanmaya vakit bulamadılar. Boylu ve ağır oldukları halde korkuya kapıldılar ve birbirlerinden ayrıldılar.

Atın boynuna yatmış, başını yelesine yapıştırmış olan Uraz, önündeki sık ve esmer bir yosunla kaplı duvarda bir yarık açıldığını görür gibi oldu. Aygır yarıktan içeri daldı. Uraz'ın bacakları, şişkin, tüylü böğürlere çarptı, kırık bacağından öyle bir ağrı yükseldi ki, Uraz ölmek istedi. Ve birbirine sokulup yapışmış deve katarının daha uzağa gitmelerini engellediğini görünce de, "Olsun!" diye düşündü, "Beni öldürseler bile, doruk yolunda öldürmüş olacaklar ya..."

Aşarak da, içlerine dalarak da geçemeyeceği ucu bucağı görünmez, kesif sürüyle karşı karşıya gelince, Cahil yeniden şaha kalktı. Ön sıradaki hayvanlar geriliediler. Onların ardındakiler de. Daha arkadaki sıra da. Karşıt yöndeki iki zorlamayla bir anlığına denge sağlandı.

Aygır kendini yere bıraktı. Soluğu kesik kesik ve boğuktu, bakışları çılgın... Artık kımıldanacak, dövüşecek yer kalmamıştı. Önünde, bir adım ötede öfkelenmeye başlayan deve kitlesi vardı. Her iki yanında da Baktriane canavarları, öylesine yakınındaydı ki, karınlarında öfkenin guruldadığını duyuyordu Cahil. Uraz ile Cahil, boğulup ezilme ânının gelip çattığını aynı anda hissettiler.

Uraz'ın kırık bacağının sargıları çözülüp sökülmüş, poturunun paçası yırtılmıştı. Kırık kemik ve kokuşmuş yara açığa çıkmıştı. Büyük göçebelerin reisi, hasta bacağı düşünceli düşünceli süzdü.

"Senin durumundaki biri hasım değildir," dedi Uraz'a. "Geç git! Hastalığının yüzü suyuna seni bırakıyorum."

"Ben de aygırının hatırı için..." dedi tüfekli kadın.

Reis, geriye doğru dönüp bir buyruk verdi ve dev hayvanını yola sürdü. Karısını taşıyan dev de onu izledi. Çıngıraklar yeniden şıngırdamaya başladı. Uraz boğazına kadar kaldırdıkları toza battı. Ve Cahil, reisin buyruğu gerilere, kervanın içine doğru tekrarlana tekrarlana yayıldıkça, tüylerle süslü deve katarları arasında açılan dar yoldan ilerledi. Doruk yolundan gidiyordu.

* * *

"Beni yukarı kaldır," dedi Zere, Mukhi'ye.

Yukarıdaki yol üstündeki kargaşa yüzünden Uraz ile Cahil'i görmez olmuşlardı. Kervan yeniden yola koyulduğunda kaderlerinden habersizlerdi.

Mukhi, hazla dolu, zengin vücudu komik denecek bir kolaylıkla kaldırıp başının üstünde tuttu. Zere, batan güneşin ışıkları ve toz bulutu arasından sürülere karşıt yönde giden bir atlının kervan denizi ortasından bir yol açtığını gördü.

"Bu kuşkusuz odur," dedi Zere. "Doruk yolundan gidiyor sonunda."

"Başka türlüsünü kabul etmezdi o," dedi Mukhi.

Genç kadın, kızgın bir kedinin yumuşak ve hızlı hareketi gibi öngörülemez bir hareketle Mukhi'nin parmaklarını gövdesinden ayırdı ve toprakta, gövdesi boyunca kayıp gitsin diye bıraktı. Kabarık alnının altında, dikbaşlı Zere'nin gözleri öfkeden kararmıştı.

"Onunla çok gururlanıyorsun, değil mi?" diye bağırdı Zere. Hayvanın kaybolması pahasına da olsa.

"Uraz sürdükçe Cahil tehlikede değil ki..." dedi Mukhi.

"Ama her şey tamam değil daha," diye bağırdı genç kadın. "Kervanın yarısına bile gelmedi."

"Öyleyse onunla birlikte gitmemiz gerekir," dedi seyis.

Zere daha fazla oyalanmadı. İçini kutsal bir korkuyla dolduran develi çift artık uzaklaşmıştı, toz bulutu içinde gözden silinmişlerdi. Şimdi yanlarından geçen kadın ve adamların giysileri, davranışları ve mevkileri onları daha az korkunç kılıyordu Zere için. Ve onlarla birlikte sürülerin ana kitlesi geçiyordu. Zere de Mukhi kadar hayvanlara alışıktı. Yün denizinin içine daldılar.

Denizi geçmeleri uzun sürdü. Yürüyen hayvanların sağrı, omuz ve ağızlarından sakınmak; tepen ayaklardan, sivri dişlerden, süsen boynuzlardan korunmak için en uygun hareketleri içgüdüsel olarak ve deneyimlerinden ne denli bilseler de, bazen bir dalganın yoğunluğu karşısında durmak, bazen de bir akıntıya kapılıp sürüklenmek durumunda kalıyorlardı. Köpekler peşlerinden geliyordu. Atlı çobanlar kamçılarıyla tehditler savuruyordu. Kaynaşan, tozla kaplı kalabalıkta, fasılalarla, dura kalka yol alıyorlardı. Giderek sürüler seyreldi. Kervanın arkadaki kafilesiydi bu. Mukhi ile Zere adımlarını sıklaştırdılar, birbirinden ayrılmış hayvanların arasından koştular. Tam Cahil açık alana çıkarken Uraz'a ulaştılar.

Orada, aygır, seyis ve küçük göçebe kadın, sanki içgüdüsel bir uyumla, akşam havasını derin derin içlerine çekmek üzere hep birlikte durdular. Her üçünün de, hayvan denizinden çıkar çıkmaz, yeniden sağlam toprağa bastıklarını anlayabilmek için şöyle bir soluklanmaya ihtiyacı vardı. Ve böylece akıp giden kervanın gittikçe zayıflayan uğultusunu dinlediler.

"Aman Allah'ım, Rahim Allah'ım!" dedi Mukhi, fısıltıyla. "Zere, bak... Ah! Bacağına bak..."

Genç kadın, yaranın açık ağzını, çevresinden irin ve kan sızan iltihaplı, paramparça kenarlarını gözden geçirdi.

"Hayvanlara sürtünmekten," dedi.

"Sen hemen bir şeyler yapabilir misin?" diye sordu Mukhi.

"Yapabilirim," dedi Zere.

Seyis tam Uraz'a seslenecekken, berikinin iskelet haline gelmiş çökük yüzünde kansız dudakları güçlükle kıpırdadı.

"Duydum," dedi.

Ve Cahil'i sürdü.

* * *

Gün batarken, yolun biraz gerisine yapılmış ve üç bir yanı kıvrılan küçük bir dereyle çevrili bir kervansaraya vardılar. Yapının dördüncü tarafı sarp bir tepenin kayalığına dayanmıştı. Oturaklı, basık yapı, Emir Abdurrahman'ın gözlerine mil çektirdiği yazıcının Uraz'ın vasiyetini kaleme aldığı kervansaray kadar büyük değildi ama sağlam ve bakımlıydı. İki baça, yolcuları ellerinde meşalelerle daha avluda karşıladılar ve daha büyükçe olan, geleneksel selamlaşmalardan sonra, Uraz'a sordu:

"Öbür yolcularla birlikte mi kalacaksın, yoksa hizmetkârlarınla ayrı bir odada mı?"

"Yalnız kalmak istiyorum," dedi Uraz, güçlükle. "Ben ve atım."

Baça, Cahil'i yularından tutup yeni gelenleri koğuştan geçirdi. Başka yerlere benzemeyen bir temizlik içindeydi her yanı, bu tür hanlarda genellikle yaygın olan düzensizlikten hiçbir iz görülmüyordu. Katırcılar bir aradaydı, keçi sahipleri ve deveciler de öyle. Hayvanları çevrelerinde, belirgin kümeler halinde duruyordu. Yaya ya da tek hayvanla gelmiş yalnız yolculara ve zanaatkârlar ile onların aletlerine de özel bir yer ayrılmıştı. Camları tertemiz gaz lambaları grupları aydınlatıyordu. Orası bir koridora açılıyordu. Her iki yanında, tavanı kubbe biçiminde birer oda vardı; odalar birkaç kişi alacak kadar geniş ve bir atın barınabileceği kadar yüksekti. Kapının

hemen iç yanında su dolu bir leğenle kuru ot dolu bir gerdel vardı. Dipteki duvara da yatak olarak kullanılmak üzere ot şilteler istif edilmişti.

Uraz bu şiltelerden birinin üzerine uzandığında, köşeye asılmış gaz lambasının çiğ ışığı yarasının tüm çirkinliğini ortaya çıkardı. Yaranın kokusu başayı irkiltti. Zere, Mukhi'ye fısıldadı:

"Başadan kaynar su ile temiz bez iste."

Seyis, kadının dediğini yaptı. Oysa aşağı tabakadan bir göçebe, kervansaraylarda iş gören genç bir uşağa bile hiçbir şey buyuramazdı.

Uraz'ın sert, bitik yüzü, bulanmış olduğu tozla, kilden bir maske görünümü almıştı. Zere, yarayı yıkadı ve ardından heybesini açtı. Ama elini heybenin içine sokacağına, birden geri çekti. Uraz'ın yanından hiç ayırmadığı kamçısı kolunu dağlamıştı.

"Artık merhem, ot, toz ilaç istemez," dedi gözleri kapalı kilden maske, dudaklarını hemen hemen hiç açmadan.

Uraz'ın ıslıklı, zor anlaşılır sesi buyurdu:

"Başa... siyah çay... çok demli... bol şekerli... hemen..."

Küçük uşak koşarak çıktı gitti.

"Mukhi... yarın... şafakta... bacağımı sararsın... şimdi... ikiniz de dışarı..."

Seyis ile Zere küçük uşağı koridorda, duvara yapışmış konuşulanları dinler buldular.

"Söyle bana, söylesene," dedi Mukhi'ye fısıltıyla, "ölmez değil mi?.. Burada ilk kez olurdu..."

"Yok, ölmez. Söz veriyorum sana," dedi seyis. "Çok zor geçen bir günden sonra yorgun düştü... Çay onu canlandırır şimdi."

"Bizde her zaman kaynayan iki semaver hazır durur," dedi başa.

Yeniden büyük koğuşa girdiler. Şimdi bir tek lamba yanıyordu, insanların ve hayvanların çoğu kendilerine ayrılan yerlerde, düzenli biçimde taş zemine uzanıp uyumuşlardı.

"Buranın efendisi kafasını kullanan biri olmalı," dedi Zere.

"Ah! O mu?" dedi baça. "Benden pek büyük değil. Dul anasıdır her şeyi yöneten."

Mukhi ile Zere yerde yatan insan ve hayvanların tepesinde dikilmiş, ayakta duruyorlardı. Seyis, farkında olmadan kendisine bir kez daha sıkıntı veren iri gövdesinin ağırlığını bir bu ayağı, bir öbür ayağı üzerine kaydırıyordu. Yalnız bu gece, kubbeli geniş odanın ve uykulu uğultusunun eşiğinde dikilmiş dururken, duyduğu tedirginlikte uzun boyunun ve sakarlığının payı, gerçek niteliğini anlamaktan çekindiği bir sabırsızlığın payından daha küçüktü. Tek başına yolculuk edenlerin kaldıkları köşeye doğru kararsız bir hareket yapıp Zere'ye sordu:

"Uyuyalım mı?"

Kadın bir şey söylemedi. Mukhi, devam etmekte zorlanır göründü. "Yorgunluktan yere yıkılacaksın... Gel," dediğinde kendi sesi kendisine yalancı, sahtekâr geldi.

Genç kadın tırnaklarını seyisin bileğine batırdı ve tek söz söylemeden onu çekip dışarı sürükledi.

Dış avluya çıktılar. Sundurmanın üstüne asılmış bir fener sönük bir ışık veriyordu. Zere göğsünü Mukhi'ye yapıştırdı.

"Benim koca seyisim," dedi, "koca seyisim. Bütün gün bekledim."

Birden geri çekildi. Sessiz alacakaranlıkta kararlı ve tane tane konuşan bir kadın sesi yükselmişti.

"Yeter!"

Ses yapının ön duvarından gelir gibiydi. Mukhi ile Zere fenerin üstündeki duvarda daracık, uzun bir pence-

re gördüler, eski bir mazgal deliği. Erimiş kuyrukyağına batırılmış fitilin isli ışığı baştan aşağı, bol, kara bir kumaşa bürünmüş, baş tarafı kukuleta görünümünde, biçimi belirsiz bir yaratığı aydınlatıyordu. Yalnızca bulanık ışıkta pırıl pırıl parlayan gözleri seçilebiliyordu.

Mukhi fısıldadı:

"Zere, bu bir hayalet..."

"Korkma," dedi Zere bir solukta. "Kervansarayın hanımı o. Dul kadın... Gözetliyor..."

Kukuletadan gelen ses yeniden duyuldu:

"Benim mekânımda kancıklığa yer yok... Başka yere gidin!"

Mukhi, Zere'yi telaşla avlu kapısına doğru çekip götürdü. Zere, ışıkta durup geriye baktı ve biçimi olmayan kara hayalete doğru üç parmağıyla onu lanetleyen, hakaret dolu bir hareket yaptı ve dişleri arasından mırıldandı:

"Koleraya tutulasın, geceleyin bile çador giyen pis, sofu karı! Sevilecek yaştaki genç kadınları kıskandığı için kendini yiyip bitiren büyücü koca karı seni, koleraya tutulasın!"

Dışarıda sert, dondurucu bir rüzgâr Zere'yi paçavraları içinde titretti. Mukhi, çapanının önünü açtı, bir yanıyla genç kadını sarıp kendine çekti. Seyisin iç gömleği Zere'nin entarisi kadar delik deşikti. Yırtıklar arasından tenleri birbirine değdi. Dosdoğru yürüdüler, sendeleyerek... Yıldızlardan başka ışıkları yoktu. Sadece kervansarayın yakınında kavis çizen küçük dere onları bir an için yollarından alıkoydu. Mukhi, Zere'yi kucakladığı gibi bir sıçrayışta dereyi aştı. Genç kadını göğsü üzerinde ezercesine bastırarak sık bir çalılığa daldı. Dikenler her ikisinin de etlerine battı. Hiç duymadılar. Az sonra dikenlerin ardı kesildi. Mukhi, tabanlarının altında otların yumuşaklığını duydu. Vardıkları açıklık tam bir insan bo-

yunda ve enindeydi. Zere kollarını Mukhi'nin boynuna dolayıp kenetledi, bacaklarıyla belini sardı ve şaşılacak bir güçle Mukhi'yi kırağıyla ıslanmış yosundan yatağa çekti.

Daha sonra üzerlerine çöken tatlı sükûnet içinde, her ikisi de aralarındaki ilişkinin artık aynı olmadığını belli belirsiz sezdiler. Birbirlerine duydukları isteğe ve bundan aldıkları hazza bir de güven, inanç ve şehvetli bir dostluk eklenmişti.

Soğuk onları kendilerine getirdi. Ama ona da birden boyun eğmediler. Birbirine yapışmış göğüsleri, birbirine dolanmış bacakları öylesine sıcaktı ki, bu sıcaklık bütün vücutlarına yayılıyordu. Zere, parmaklarını Mukhi'nin göğsünde usul usul gezdirdi, gömleğin yırtıklarına varınca durdu. O zaman, istekleri doyurulmuş Zere'nin içinde, doğrudan kendisine ilişkin olmayan bir duygu ömründe ilk kez belirdi. Bu çıplak tende dünyanın adaletsizliğine dokunuyordu.

"Niçin," diye kendi kendine sordu Zere, başını döndürecek kadar derin, sevecen bir acıyla, "niçin insanlar böyle bir düzen kurmuşlar? İçlerinde en iyileri paçavralardan başka bir şeye sahip olamazken, öbürleri..."

Zere birden, çok dingin bir sesle konuştu:

"Bu at senin olmalı."

Zere'nin sözlerine elinin hareketlerinden daha az dikkat eden Mukhi, sakince konuştu:

"Uraz ölmeden Cahil benim olmayacak."

"Neden?" diye sordu Zere.

"Vasiyetnameden ötürü," dedi seyis.

"Ne vasiyetnamesi?" diye bağırdı genç kadın. "Çabuk anlat. Her şeyi bilmeliyim."

Mukhi, Uraz'ın vasiyetini nerede ve nasıl yazdırdığını anlattı. Zere, daha iyi duyabilmek için kendini biraz geriye çekti. Öykü sona erdiğinde, seyis ile genç kadın,

artık birbirine dokunmayan bedenlerini soğuğun dağladığını duydular.

Aynı anda ayağa kalktılar.

"Ölmüş, ölmemiş, önemi yok," dedi Zere. "Atı kaçırmanın bir yolunu bulacağız."

"Onun gibi peygamberlere layık bir atı herkes tanır," dedi Mukhi.

"Herkes mi?" diye sordu Zere, "Nerede?"

"Her yerde," dedi Mukhi, "Maymana'da, Mezar-ı Şerif'te..."

Zere, kısaca güldü, sevecendi.

"Sana göre tüm ülke bu yitik bozkırlardan ibaret," dedi.

Gülmeyi kesti. Soğuktan dişleri birbirine vuruyordu. Mukhi, onu yeniden çapanının altına aldı.

"Afgan toprakları uzun mu uzun, geniş mi geniş," diye sözünü sürdürdü Zere. "Her vadi, kendi başına bir ülkedir... Ya, koca seyis, birinden ötekine ömrümüzün sonuna kadar dolaşırız da ne seni ne de aygırını tanıyan çıkar."

"Yok, yalvarırım, olmaz," dedi seyis. "Vasiyetname elimde olmadan çok korkarım, ben."

Zere, Mukhi'nin elini korkmuş bir çocuğun elini okşar gibi okşadı.

"Kâğıdı da alacağız," dedi.

"E, nasıl geçineceğiz?" diye sordu Mukhi, alçak sesle.

"Yarışlara girer kazanırsın," dedi.

"Buzkaşi sadece bizim oralarda oynanır," dedi Mukhi.

Genç kadın yine güldü ve elini kendisini ısıtan omuzla çapan arasına sokarak, "Yine senin bozkırlara geldin," dedi usulca. "Buzkaşiden başka oyunlar da var atla oynanan. Senin gibi bir binici böyle bir atla her zaman üstün gelir."

Bir an sustu, sonra sözünü tamamladı:

"Bir prense benziyordun orada, çayhanede..."

Bu hayal onu yeniden istekle doldurdu, elini ayağını kesti. Ama kendisini tutmasını bildi. Sonra, sonra... Özgür oldukları, yalnız kaldıkları zaman... Atı ele geçirdikten sonra.

"Dönelim," dedi Zere.

Mukhi, Zere'yi kaldırıp kucağına aldı. Ve Zere, çalılıktan çıkarken, küçük dereyi aşarken, kervansaraya giderken yol boyunca fısıldayıp durdu:

"Öyle bir atımız olunca kuşku uyandırmamak için bize iyi giysiler gerek. Sen güçlüsün. Ben becerikliyim. Hangi işte olsa çalışırız. Kazandığımız her kuruşu biriktiririz. Giysileri çabucak ediniriz böylece. O zaman..."

Zere, başını, sanki oyup içinde yuvarlanmak ister gibi Mukhi'nin kaslı göğsüne sıkı sıkıya bastırdı.

"Dinle, dinle beni, koca seyis," dedi. Sesinde çok uzun zaman ve büyük bir tutkuyla sürdürülmüş bir düşe inancın ateşli heyecanı vardı. "Dinle beni. Buradan kalkar, güneşin battığı yöne doğru yürürsen, günlerce ve günlerce yol gittikten sonra Hazaracat'a varırsın. Dağlık ve yaylalık, büyük, özgür bir ülkedir orası. Oralarda tekerleğe elverişli yol yoktur. Tam ortasında, çok yüksek-lerde, eşsiz güzellikte otlaklar vardır. Ben hiç görmedim ama biliyorum, biliyorum."

Gecenin karanlığında kervansaray şöyle bir belirdi.

"Dur, bekle de sözümü bitireyim," dedi Zere.

Mukhi, kolları arasındaki genç kadını daha da sıktı ve başını ateş gibi yanan dudaklarına eğdi.

"O yerlerde," diye konuştu Zere, "yılın yarısı hiç kimse oturmaz. Her yanı kar kaplar... Ama baharda otlar çıkar, gür, taptaze; gözler şenlenir. Çiçekler açar. Ta yaz ortasına kadar tüm dağ yamaçlarını kaplar. Oraya her hafta ardı ardına kervanlar gelir. Peştu kervanları da, bugün gördüğüne benzer. Onlar da Hazaracat'tan dönü-

yorlardı, güz geldiği için. Evet, büyük göçebeler her yıl sayısız sürülerini otlatmaya Hazaracat'a getirirler. Hepsi oraya varınca, bir araya toplanınca –dinle, koca seyis, dinle bak– işte o zaman büyük bir panayır kurulur. O kurum kurum kurumlanan aşiretler, pahalı, süslü giysileriyle... Elli bin kişi, yüz bin... Kim bilir kaç kişi... O çadırları, halıları, kıymetli silahlarıyla... Lavta, tambura çalanlar, oynayanlar... Neşe saçarlar ortalığa. Biz de büyük göçebelerle birlikte oluruz. Korkudan, yoksulluktan ırak. Yeni giysilerimizi giymiş, dünyanın en güzel atına binmiş... Ben, en boylu en güçlü en usta binicinin ardına oturmuşum. Herkes imrenir bize..."

Zere'nin kısık ama ateşli sesi Mukhi'nin yırtık gömleğinin açıkta bıraktığı göğsünde titreşiyordu. Seyise bu ses kendi bağrından kopup çıkıyor gibi geldi. O muhteşem kent dekorunu Zere'ye armağan etmeye öylesine heveslendi ki, birden genç kadını telaşla yere indirdi ve kulağına fısıldadı:

"Gel gidip Cahil'i alalım."

Zere, seyisin yüzünü iki eliyle kavradı ve soluğunu bitkin düşünceye kadar içine çekti.

* * *

Kervansarayın avlusundaki fenerin ışığı daha da solmuş, daha da is çıkarır olmuştu. Fenerde çok az yağ kalmıştı çünkü. Mukhi ile Zere eski mazgal deliğine kaçamak bir göz attılar ve daha rahat bir soluk aldılar. Pencere boştu.

"Ya Cahil'i götürürken dul kadın gürültüyü duyarsa?" diye mırıldandı Mukhi.

"Atı efendinin buyruğu üzerine, dereye yıkamaya götürdüğünü söylersin," diye fısıldadı Zere.

Hiç gürültü etmeden, yolcuların uyuduğu koğuşu çabucak geçtiler. Uraz'ın yattığı odanın eşiğinde durdular. Uraz kıpırdamadı. Yüzü hep bir ölüm maskesiydi.

"Sen ata bak," dedi Zere, dudaklarını hemen hemen hiç açmadan. "Vasiyetname için benim elim daha hafiftir."

Mukhi, Cahil'i çözdü, ayağa kaldırdı. Hayvan hafifçe soludu ve seyisin yanaklarını yaladı. Zere bu arada Uraz'ın üzerine eğildi. Maddeden tamamen yoksunmuşçasına ince, hafif parmaklarını hastanın bedeni boyunca gezdirdi. İkiye katlanmış kâğıda dokununca tırnaklarının ucuyla onu yakaladı. O anda maske alçak sesle konuştu:

"Onu alabilmek için önce beni öldürmek gerek."

Zere çığlığını bastırmak için hırsızlık yapan elini aceleyle ağzına götürdü. Mukhi, Cahil'in yelesine tutundu. Dizleri bükülüyordu.

"Cahil'i bağla ve yanında kal," dedi Uraz, seyise. "Gün ağarırken bacağıma bakarsın. O küçük yosma da defolup gitsin. Hemen."

Zere kaçtı. Ve sonunda kendini uykunun kucağına bırakmadan önce, Uraz'ın zihni, büyük bir buzkaşiye başlarken olduğu kadar açıktı ve yüreği de acımasız.

5

Yıldırım ve topuz

Güneş göğün ortasına vardı. Şafaktan bu yana yoldaydılar, kolay ilerliyorlardı. Yol durmadan yükseliyordu, düzenli bir eğimle, kavak kümelerinin, küçük buğday ve fasulye tarlalarının, zaman zaman da bağların arasından geçiyordu. Su boldu. Sayısız ırmak, çay, dere, küçük ırmak, toprağı pırıltılı bir ağ içine almıştı. Kayalıklarda bile gür ve neşeli otlar büyümüştü. Evler artık küçük köylerde kümelenmişti ve buralarda gittikçe daha çok insana rastlanıyordu. Yoldan gelip geçenler ağırbaşlı ve sevimli insanlardı. Yolcuları söz ya da bir el işaretiyle selamlıyorlardı. Bazıları durup Allah'ın, çalımlı atlı ile sadık hizmetkârını koruması için dua ediyorlardı.

Mukhi, onların övgülerine dayanamıyordu. Hatta daha önce, kervansaraydan ayrılırlarken, Uraz'ın yüzünde kabuk bağlamış tozu toprağı yıkayıp, yarasını temizleyip sardıktan, yaralı bacağı iki çubuğun arasına bağladıktan sonra –Uraz'ın ağzından, duyduğu büyük acıya karşın, en ufak bir inilti bile çıkmamıştı– Mukhi, yüreğinin derinliklerinden, "Bağışla beni, ey Tursen'in oğlu! İçimde bir şeytan seni soymamı ve savunmasız bırakmamı söyledi," diye bağırmıştı. Şimdi de tekrar tekrar, "Ben onu iyi olmaz sandım. Gitti artık diyordum çünkü aygırına göz dikmiştim. Ben bir katilim... Allah şahidim olsun, bir

daha hiç ama hiç elimi sürmeyeceğim bana Zere'yi veren adama," diyordu.

Mukhi, sık sık omuzunun üzerinden göçebe kıza bakıyordu. Kız başını önüne iyice eğmiş öyle yürüyor, bu yüzden, alnı saçlarını örten paçavranın altından daha da yuvarlak, daha da inatçı görünüyordu.

Böylece gece oluncaya dek yol aldılar.

Sonra Bamyan Irmağı'nın yüzyılların başından bu yana oyduğu boğaza geldiler ve orada durdular: Duygularını anlatacak söz bulamadılar.

Tüm dünya birden ateş almıştı. Alev alev ışığın nedeni batan güneşin ışınlarının kocaman yarığın içine vurmasından çok kayanın kendi rengiydi. Tepesinden dibine dek her yanı kıpkızıldı: Irmağın köpürüp şakıdığı dimdik yükselen kızıl duvarlar, sütunlar, alınlıklar, revaklar, kabartmalar, çatlaklar... Her sırt, her kıvrım, parlak kırmızı, al, kızıl renklerle yanıyor, kıvılcımlanıyordu. Kaya duvarının düzgün olduğu yerlerden sanki suyun üzerine ve bir kor ateşin kalbine asılmış devasa aynalardan yansıyormuş gibi alevler fışkırıyordu. Kayadan bir temel üzerinde yükselen ve aynı alevli cevherden yapılmış eski kale kentin, boğazın üzerine asılı görkemli kalıntıları, sonsuza dek yanmak üzere çağlar önce tutuşturulmuş kocaman kutsal bir ocağı andırıyordu.

"Allah'ım, aman Allah'ım!" dedi Uraz.

"Her şeye kadir Allah'ım!" diye bağırdı Mukhi.

"Rahim Allah'ım," diye mırıldandı Zere.

Onları birbirinden ayıran şeylere karşın hepsi aynı garip duyguda birleşmişti. Onların soluklarını kesen ama yine de yüreklerine dokunmayan bu dehşet duygusu, içlerini ezen, kanlarını donduran bir korku değildi. Bu bir baş dönmesiydi. Öylesine hayranlık dolu bir baş dönmesi ki, hem ondan ürküyor hem de sonsuza dek sürmesini istiyorlardı.

"Allah'ım, aman Allah'ım!" diye tekrarladı Uraz.

Ve Mukhi, "Her şeye kadir Allah'ım," dedi.

Zere, "Rahim Allah'ım," dedi.

Bir kez daha hep birden konuşmuşlardı çünkü çopendoz, seyis ve göçebe kız, aynı topraktan yoğrulmuştu ve kendilerini dış dünyaya karşı savunabilmek için o toprağı yoğurmuş olan Allah'a, ihtiyaçları vardı.

Uraz, buna bir andan fazla dayanamadı. Aygırını köpük renkli su ile alev renkli kayanın arasında sayısız insan ve hayvan ayağının aşındırdığı patikaya sürdü.

Sürekli tırmanarak, hızla akan ırmak ve üzerindeki çağlayanlar, girdaplar, şelaleler boyunca yol aldılar. Işıl ışıl ırmağın zafer şarkısı kulaklarını sağır ediyordu. Göklerin yangını onlarla birlikte ilerliyordu. Sonunda yamaç daha düz, ırmak daha sakin oldu. Alev alev yanan kaya duvarlar birbirinden daha bir uzaklaştı. Birdenbire Bamyan Vadisi göründü.

Vadinin eşiğinde yolcular bir kez daha durdular. Yine beklenmedik bir şeyle karşılaşmışlardı. Nefis bir görüntü; on bin ayağa yakın bir yükseklikte inanılmayacak denli engin bir vaha önlerinde uzanıyordu. Vadinin her yanı cıva rengi su yollarıyla çizik çizikti, her yanı sık yapraklı ormanlar, korular, bahçelerle yemyeşil parlıyordu, dört bir tarafına küçük köyler serpiştirilmişti. Sol yanda, çok uzakta, akşam ışığının yumuşattığı yabanıl dağlar gökyüzüne yükseliyordu. Sağda, patikaya dayanan kıpkızıl kaya yukarı doğru tırmanıyor, tırmanıyordu.

Yanlarından çobanlarının peşine takılmış sürüler, develerin telaşsız yürüyüşüne ayak uydurmuş ağır ağır geceyi karşılamaya, kamp kurmaya giden kervanlar geçiyordu. Tüten dumanlar ağaçların arasına gizlenmiş evleri ortaya çıkarıyordu. Daha sık bir yeşilliğin üzerinde duman yoğunlaşıyordu. Yolcular, bu iki işaretten Bamyan kasabasının yakınlarında olduklarını anladılar. Birden

kendilerini uzun yolun yorgunluğuyla bitkin hissettiler. Geceyi geçirebilecekleri bir yerin özlemi onları sardı. Yine de, az daha ilerleyince durdular.

Kenarı boyunca ilerledikleri yüksek duvarda, o dimdik, saf kan rengi, düzgün yüzlü kayada kocaman bir delik buldular. Bu doğal bir yarık değildi, insan eliyle açılmıştı. Üst yanı kubbemsi dört köşe bir şeydi. Dip tarafta, arkasını loşluğa dayamış dev bir yaratık duruyordu. Boyu birbirinin üzerine konmuş üç gözcü kulesinden daha uzundu. Bedeni bütün barınağı dolduruyordu. Kafası kubbenin tamamını işgal ediyordu. Yumurta biçimi kafanın çizgileri düzgün ve yumuşaktı ama yüzü yoktu. Yüzü, sanki kesilip atılmış gibi yok olmuştu. Yine de alnı barınağın ışık ve gölgesinde yaşıyor, düşünüyor gibiydi.

Uraz da, Mukhi de, hatta Zere bile öykücülerin, yolcu ve kervancıların yüzyıllardır anlattıklarından, Bamyan'da Buddha adında eski bir tanrı için kurulmuş büyük anıtlar bulunduğundan haberdardılar. Ancak, bunca yorgunluk ve mihnetten sonra bu dev varlık onları dehşete düşürmüştü. Alev saçan o koca kaya kitlesinin yanında bir atlı ufacık, önemsiz bir böcekti.

"Allah, yalnız Allah gerçektir!" diye bağırdı Uraz.

"Doğru! Doğrusu bu!" dediler, Mukhi ile Zere bir ağızdan.

Birkaç dakika sonra, kavak ağaçlarının ardında kasabaya ulaştılar.

Evler, kerpiç duvarlı, beyaz badanalı kutu gibi yapılar sıralanmıştı yolun kenarına. Bunlar zanaatkârların, küçük esnafların barakasıydı. Evlerin en iyisi bir handı. Hanın sıradan bir çayhaneden daha bol yeri vardı ve daha rahattı.

Uraz yalnız başına bir oda, Cahil ise ahırda bir köşe bulabildi.

Uraz, han sahibine, "Aygırıma bir prensmiş gibi göz kulak olacaksın," dedi.

Sonra birden derin bir uykuya daldı. Güven içinde uyuduğu bu uykunun bir ânı bile ziyan edilemeyecek denli değerliydi. Böyle bir uykuyu bir kez daha uyuyabilmesi için çok zaman geçmesi gerekecekti.

Seyis, Zere'yi sundurmanın bitiminde, han duvarının dibine çömelmiş buldu. Beyazımsı kerpiç duvarın önünde kız çok küçük, boz bir leke gibi duruyordu. Mukhi ona dokunmadan yanına oturdu. Akşamın karanlığında önlerinden ağır ağır gölgeler geçiyordu. Yandaki evde bir gramofondan tiz, yürek burkan, tekdüze bir şarkı avaz avaz yükseliyor, yalnızca eski plaktaki çiziklere rastlayınca kesiliyordu.

Zere, "Ahırı gördüm," diye fısıldadı. "Uzun boylu bir baça aygırın yanında yatıyor. Bu gece denemeyelim."

"Yarın gece de, öbür gece de, hiçbir gece," dedi Mukhi?

Zere, "O kadar mı korkuyorsun?" diye fısıldadı. "Dün başaramadığımız için mi?.."

Kız, Mukhi'nin karanlıkta başını umutsuzca iki yana salladığını görüyordu. Mukhi, "Çalınmış at uğursuzluk getirir," dedi.

Zere bir an elini Mukhi'nin çapanının yeninden içeri soktu, kolunu okşadı, tatlı tatlı güldü: "Nazara karşı tüm tılsımlı sözcükleri ben biliyorum," dedi.

"Hayır hayır, peygamber efendimiz tanığımdır!" diye bağırdı Mukhi.

Ve kendi sesinin gürültüsünden korkarak ağzını kapadı.

"Kalbini ferah tut, yalvarırım sana, koca seyis," dedi Zere. "Neden böyle üzülüyorsun? Kararları ve buyrukları hangimizin vereceğini ben çok iyi biliyorum. Herhalde ben vermeyeceğim. Ne de olsa ben kadınım."

Mukhi, bu sözlerle ikna oldu ve içi ferahladı. Hiç böylesine güçlü, böylesine gösterişten uzak bir aşk duymamıştı kimseye.

Zere, hizmetçi kadınların bölümünde, seyis de ahırdaki samanların üzerinde uyudu. Cahil ile arasında güçlü kuvvetli bir delikanlı uzanmıştı. Mukhi, atı orada görmekten sevinç duydu.

Ay ışığı Buddha'lar Kayası'nın üzerine serilmişti. Oyukların derinliklerinde, o koca karanlık deliklerde, dev heykellerin biçimleri belli belirsiz görünüyordu. Yandaki evdeki gramofonda aynı çizik plak dönüp duruyordu.

* * *

Mukhi, şafakla uyandı. Yüksek yaylaların havası, güçlü, temiz ve taptazeydi. Seyis, ırmağın geniş vadiyi sulayan binlerce sulama kanalından birinde yıkandı. Buz gibi su, hava kadar keskin ve temizdi. O anda kızıl kayanın tepesi parlak bir ışıkla aydınlandı. Mukhi, içten gelen ve huzur dolu bir inançla namazını kıldı. Allah'ın lütfu ve dünyanın güzelliği sonsuzdu.

Canı çay ve bazlama istedi, mutfağa koştu.

Bu erken saatte yeni tutuşturulmuş ateşin karşısında esneyen ve gerinen tek bir baçadan başka bir şey bulacağını sanmıyordu. Hanın kadın erkek tüm işçilerini harıl harıl çalışırken görünce şaşırdı. Kimileri büyük semaverlere yanmış kömür dolduruyor, kimileri hamur yoğurup açıyor, tepsilere tabak fincan yerleştiriyor, daha başkaları dağ gibi pilav ve börek pişiriyor, kavun karpuz kesiyor, çanaklara kesmik, sepetlere üzüm ve badem dolduruyor, yumurtaları kırıp çırpıyor, tavuk ayıklıyor, et ve kuyruk topakları kesiyor, şişlere geçiriyordu.

Baçalardan biri Mukhi'nin kulağına bağırdı:

"Bugün büyük pazar kurulur! Haftada bir kez olur bu."

"Sahi mi? Sahi mi?" dedi Mukhi.

Seslerin karmaşıklığı, gülüşmeler, buyruklar, azarlamalar, fincanların şıngırtısı, tencere ve tavaların tangırtısı, sıcak yağın cızırtısı, kaynayan suların şarkısı, yanık kuyrukyağı ve baharat kokuları Mukhi'yi sersemletmiş, şaşırtmıştı. Öbür kadınların ortasında Zere'ye gözü ilişti. Becerikli, hamarat elleri çalışırken, açgözlü bakışları etlerden peynirlere, pilav yığınlarından tatlılara gidip geliyordu. Zere hayatı boyunca böylesine zengin, böylesine bol yemeği bir arada görmemişti. Mukhi, uzaktan ona işaret etmeye bile kalkışmadı. Eline bir çaydanlık geçirir geçirmez sundurmaya çıktı.

Sundurmaya ilk gelen o değildi. Satıcılar mallarını, sarmak için kullandıkları bezlerin üzerine seriyorlardı: Eski saatler, kocaman anahtarlı kilitler, İstalif'ten gelme ve aşıboyası boz ya da mavi sırlarının üzerine arslan, keçi, horoz ve atlara ya da hecin develerine binmiş adam resimleri çizilmiş ince, çocuksu çömlekler. Telli çalgısını akort eden bir kör çalgıcı bile vardı. Kılavuzu olan on yaşlarındaki oğlan çocuğu başını bir dümbeleğe yaslamış uyuyordu.

Çobanlar, koyunları, keçileri, eşekleri ve katırları otlatmak üzere Bamyan kasabasının ana caddesi işlevini gören eski yolun üzerinden her iki yandaki alçak düzlüklere doğru sürüyorlardı. Zanaatkârlar develerinin üzerinde yığınla halı ve kumaş getiriyorlardı. Bir Cat ailesi geçti. Zincire bağlı bir Himalaya ayısı, aşiret reisinin peşinden gidiyordu. Kadınlar omuzlarında Hindistan'dan gelen küçük maymunlar taşıyorlardı. Ve Mukhi, köylerden, çiftliklerden, tek tek evlerden dışarı taşan ve hayvanlarını, mallarını, soytarılık becerilerini satmak için sonsuz yolu dolduran tüm bu insanları görünce şaşakaldı.

Sabah ilerledi. Satıcı ve alıcı kalabalığı giderek arttı. Vadide yaşayanların tümü pazara gelmişti. İşportalar,

tezgâhlar, karpuz ve nar yığınları, tüylerinin rengine göre düzenlenmiş sürüler; her şey, kasabanın hem sağ, hem sol yanına dolmuş taşıyor ve her iki yandan da kızıl kayalardaki büyük oyuklara kadar uzanıyordu. Mukhi, sundurmadan bakınca her iki oyuktaki gölgeden yavaş yavaş çıkmakta olan devasa heykelleri görüyordu. Boynundan kasıklarına doğru bir ürperti duydu ve soru sorarcasına çevresindeki insanlara baktı. Hiçbiri dehşet saçan heykellere karşı en ufak bir ilgi göstermiyordu. Ölü tanrılar hayatlarının bir parçası olmuştu.

Bir baça, sundurmada koşarak bağırdı: "Ahırdaki en güzel aygırın seyisi! Yaralı binicinin seyisi! Efendin çağırıyor..."

Avluda Mukhi, Zere'yle karşılaştı. Küçük göçebenin gözlerinde işbilir bir hırsızın o sert ve kıpırtısız parlaklığı vardı.

"Gördün mü? Gördün mü?" diye fısıldadı.

Pazarı gördün mü? Ben yalnız bir dakika girebildim içine. Aman Allah'ım, ne kumaşlar ne taraklar, ne kemerler ne kolyeler!"

Tekrarladı:

"Ah! Hey her şeye kadir Allah'ım!

Kumaşlara ve mücevherlere duyduğu istek yüzüne acı dolu bir ifade vermişti. Ömründe para nedir düşünmemiş seyis, yoksulluğundan ötürü suçlu hissetti kendini. Ah, ah, neden, neden tezgâhlardaki bütün şaheserleri bu kızın önüne seremiyordu?

Zere'ye bakmadan, "Burada daha fazla oyalanamam," dedi.

Uraz'ın odasındaki çürüme kokusu boğucuydu. Gözlerinde ve elmacıkkemiklerinde ise nöbetin izleri görülüyordu.

Uraz, "Gidiyoruz," dedi.

"Ne? Hemen mi?" diye bağırdı Mukhi.

"Hemen, şimdi," dedi Uraz.

"Ya alacaklarımız? Her şeyimizi kaybettik, biliyorsun," diye yeniden bağırdı Mukhi.

Uraz, "Yolda alırız," dedi. "Git Cahil'i hazırla."

Seyis ağlamaklı bir sesle, "Ama bugün buranın pazarı var," dedi.

"Ne pazarı?" diye sordu Uraz.

"Büyük bir pazar. Gerçekten. Ve çok zengin. Catlar, çalgıcılar, öykücüler..."

Uraz, sabırsızlıkla omuzlarını silkti. Ters bir sesle sordu:

"Dövüşen hayvanlar da var mı?"

"Var ya! Gerçekten var," diye bağırdı Mukhi. "İki dövüş koçunun geçtiğini gördüm. Dehşet koçlardı. Birinin adı *Yıldırım*. Öbürünün adı *Topuz*."

Uraz, "*Yıldırım* ile *Topuz*," diye tekrarladı.

Ve sonra buyurdu:

"Gel beni ilk dövüşe yetiştirmek üzere buradan al."

* * *

O sabah, üzerinde pazarcıların tezgâhlarının sıralandığı yolun kuzey yanında Buddha'lar Kayası yükseliyordu, öbür yanda hafif bir bayır ırmağa doğru iniyordu. Irmağın yanındaki düzlükte ilkel bir dövüş meydanı hazırlanmıştı. Dikenli çırpılarla birbirine bağlanmış dikine kazıklar yarımay biçimindeki meydanın sınırlarını çiziyordu. Meydan yumuşak kısa otlarla kaplıydı. Yarı yuvarlak meydanın düz yanını kapatan çitte küçük bir kapı vardı. Onun ardında birkaç boş kulübe, söğüt dallarından çitler, uzun kamışlar ve kavaklar akan suyu gizliyor ama yine de suyun ipek gibi tatlı mırıltısı işitiliyordu. Yol yönünde ise görüşü kesen hiçbir şey yoktu, yerin eğimi, bir sıra doğal basamak oluşturmuştu. Mevki sahibi ve

varlıklı kişiler için kazıkların dibine kilimler serilmiş, yastıklar yığılmıştı.

Uraz, Mukhi'nin yularından çektiği Cahil'in üzerinde oraya vardığında, sıkışık ve heyecanlı bir kalabalık yolunu kesti. Kendisine yol açmalarını istemedi. Kalabalık öylece, kendiliğinden açılıverdi. Yabancıya konukseverlik gösterilmeliydi. Yaralı adam korunmalıydı. Ve böylesine güzel bir at ile böylesine sağlıklı bir seyisin efendisi yalnızca tek bir sırada oturabilirdi: En ön sırada.

Mukhi, Uraz'ın sırtı güneşe dönük oturabileceği bir yeri özenle seçti, onu eyerden indirdi, yastıkların arasına yerleştirdi ve Cahil'i olabildiğince yakın bir yere bağlamaya gitti.

Uraz, ona yer açmak için kenara çekilen iki adama teşekkürlerini sundu. Önemli kişiler oldukları her hallerinden belliydi.

Solundaki adamın; giysilerinin kumaşından, pabuçlarının derisinden, tombul yanaklarından taşan sağlıktan, kırlaşmaya başlayan yelpaze biçimi sakalının pırıltısından, zenginliğinin tüm nimetlerinden yararlandığı belli oluyordu. Zenginlik onu zorba ya da kibirli yapmamıştı. Uraz, onun iyi huylu tabiatı, sade tavırları sebebiyle Maymanalı Osman Bey'e, soylu atların o değerli sahibine benzediğini düşündü.

Uraz'ın öbür yanındaki komşusu, giysileri lekeli, kirli, yüzü aksi, huysuz, çiçek bozuğu, gözleri anlamsız, sivri çenesi diken diken, kırçıl, seyrek bir sakalla kaplı bir adamdı. Yine de çopendozun teşekkürlerini önce ona bildirmesi gerekiyordu. Başındaki yeşil sarık, –yalnız Mekke'ye hacca gitmiş olanların giyebileceği yeşil sarık– onu en zenginden, en kudretliden bile üstün kılıyordu.

Uraz, "Ey Hacı Efendi," dedi, "ülkesinden geçen bir atlıya yerini vermek inceliğini gösteren Bamyanlı Hacı'nın övgüsünü kendi uzak ilime götüreceğimden emin olabilirsin," dedi.

Yeşil sarıklı adam tiz bir sesle, "Şu çürümüş bacağın seni o denli uzağa kadar hayatta tutarsa," diye karşılık verdi. "Baksana."

Parmağıyla göğü işaret ediyordu. Uraz yukarı baktı. Tam tepesinde kocaman bir leş kargası dönerek alçalıyordu. Bundan daha kötü bir uğursuzluk olamazdı. O anda seyisin başı Uraz'a doğru eğildi ve onun görüş alanını kesti.

Seyis, "Cahil yerleşti, ben de buradayım," dedi.

Uraz'ın yüreği ferahladı. Mukhi, şeytanın işini bozmuştu.

Seyis, "Bir şeye ihtiyacın var mı?" diye sordu.

Uraz, "Gerekeni yaptın," dedi.

Sonra solundaki komşusuna dönüp sordu:

"Tursen oğlu Uraz'a adını bağışlar mısın, sana gerektiği gibi saygılarını sunsun?"

İri yarı adam tatlı bir haşmetle, "Bana Emcet Han derler," dedi.

Uraz, "Adını ömrüm boyunca hatırlayacağım," diye sürdürdü konuşmasını. "Eğer seninle konuşmakta geciktimse, ey Emcet Han, Allah şahidim olsun nankörlükten ya da yol iz bilmemekten değil. Gördüğün gibi Hacı beni engelledi; inceliğiyle..."

Emcet Han, bunları duyunca sanki bütün bedeniyle sessiz sessiz gülmeye koyuldu: Tereyağı sürülmüş gibi pırıldayan yumuşak gözleriyle, dudaklarının ve yanaklarının sağlıklı etleriyle, göbeğini saran ipek kumaşla ve hatta yumuşak, tombul parmaklarıyla çektiği lacivert tespihle.

Tatlı bir sesle, "Hacı Zaman'ın sözlerine çok önem verme, Tursen oğlu," dedi. "Onun her düşündüğü dilindedir."

Hacı, "Gerçeğin ağzı," diye ciyakladı.

Başka biri, çok acayip bir sesle, "Gerçeğin, Ali'nin gerçeğinin!" diye bağırdı.

Derin, çatlak, kısık ses, yeşil sarığın arkasında, Mukhi'nin yanına oturan hırpani bir adamdan geliyordu. O da seyis kadar uzundu ama hayalet gibi ince olduğundan, daha boyluymuş gibi duruyordu. Yırtık pırtık giysilerinin altından kaburgaları görünüyordu. Kemikli yüzünden kocaman, kanca gibi bir burun fırlamıştı.

Acayip ses, "Ali! Ali!" diye bağırdı.

Uraz, onun kuzey illerinde Muhammed'in kendisi kadar sayılan peygamberin damadı şehit Halife'yi çağırdığını sandı. Bozkırların başkenti Mezar-ı Şerif'in ortasında onun anısına yaptırılmış mavi kubbeleri ışıldayan camiyi hatırladı. Ve mezarına konan o binlerce harika güvercini görür gibi oldu.

Birden, sert bir kaykılışla, arkasındaki yastıklara gömüldü. Kara kanatların çırpınışı gözlerini karartmıştı...

Karga, gaklaya gaklaya, kendisi de karga sesli olan adamın başına kondu. Tüyleri, adamın kollarına kadar sarkan mavi siyah saçlarına karıştı. Kuşun pençeleri ve gagası bu saçlar üzerinde son derece dikkat çekiciydi: Pençeleri ve gagası kan kırmızıydı.

Emcet Han hafif bir sesle, "Şaşma," dedi. "Efendisi Hozad, Ali'yi güzelleştirmek için onları vernikle boyar."

"Ali... Demek bir karga?"

Emcet Han içini çekerek, "Ne diyeyim bilmem ki? Hozad, Halife'nin ruhunun kara kuşunda yaşadığına inanıyor," dedi.

Sonra sesini alçaltarak devam etti:

"Ama bak ne denli zayıf olduğuna, bak gözlerine..."

Uraz, "Anlıyorum: Haşhaştan delirmiş," dedi.

Hacı Zaman yine havladı: "Kitapların Kitabı'nda bir adamın dilerse kendisini bitkilerle beslemesini yasaklayan tek bir satır bile yoktur."

Çatlak bir kahkaha ve uzun bir gaklama ona karşılık verdi. Uraz hangisinin, karganın mı, efendisinin mi güldüğünü, hangisinin gakladığını ayırt edemedi.

O sırada çevresinde bir kıpırtıdır başladı. Herkes ayağa kalkıyor, eğiliyordu. Emcet Han da öyle. Yalnızca, yaralı olduğu için Uraz, bir de yeşil sarığından dolayı Hacı yerinden kalkmadı.

Avrupalı giysiler içinde, başında astragan kalpağıyla genç bir adam kalabalığı yararak geliyordu. Haşin bir yüzü, sert bir ağzı vardı. Üniformalı bir polis onu izliyordu.

Hacı Zaman, "Kaymakam sonunda tenezzül ettiler," dedi. "Bu küçük devlet memuru hacca gitmeyi de erteler! Acelesi yoktur. Ağırdan alır..."

Uraz, "Senin acelen ne, ey Hacı?" diye sordu.

Hacı Zaman, "Ben buraya kumar oynamaya geldim," dedi.

O âna değin donuk ve anlamsız olan yüzüne birden yoğun bir canlılık gelmişti. Soluk gözlerinde ışıklar pırıldıyordu. Kumar şeytanı, Hacı Zaman'ın içinde olduğu için Uraz, sakin sakin tespihini çeken Emcet Han'dan çok bu iğrenç adama yakınlık duydu.

Kaymakam, Emcet Han'ın yanına oturdu. Polis memuru düdüğünü öttürdü. Dövüş meydanının girişinin yanındaki yıkık dökük kulübelerin kapıları açıldı. Açılan kapıların her birinde bir koç başı göründü.

* * *

Kaymakam, Emcet Han'a doğru eğilip, "Birbirine denk ve pek gösterişli hayvanlar," dedi.

Uraz da aynı görüşteydi.

Koçların ikisi de aynı büyüklükteydi. Boyluydular ama çok da değil, ikisi de kül rengi sık astragan tüylüydü. Yalnız birinde boz çizgiler, öbüründe yer yer mavimsi parçalar vardı. Yılanlarınkine benzer uzun suratlarının çevresindeki çarpık alınlarını uzun boynuzlar çerçevelemişti.

Hacı Zaman başını arkaya atıp kargasını okşamakta olan Hozad'a, "Bunlar şımartılmış ve tembel," dedi.

Uraz, ona hak veriyordu.

Küçük kapıdan meydana girerlerken ne biri ne öteki önden geçmek için öbürünü kenara itmeye ve üstünlüğünü kabul ettirmeye çabalamıştı. Bu iki terbiyeli koç, birbirinin peşi sıra geliyordu. İlk giren, bakıcısının boynuzundan çekerek getirdiğiydi.

Pazar yerini bırakıp gelenlerle büsbütün artan kalabalıktan neşeli sataşmalar duyuldu:

"Hey, Cemal, sen hayvandan daha acelesin."

"Seninkine gelince, Ahmet, dikkat et de kucağında uyuyup kalmasın."

"Bu koçlar ağıla girermiş gibi çıkıyorlar meydana."

"Koçmuş... koçmuş... Kim güvenebilir bunlara! Bunlardan daha tehlikeli koyunlar vardır."

Yeni yıkanmış pantolonlar ve deri ceketler giyinmiş çok genç iki delikanlı olan Cemal ve Ahmet özenle sarılmış sarıklarının altında kızardılar. Ve ikisi de avaz avaz, getirdikleri hayvanların niteliklerini sayıp dökmeye başladılar:

"En cin en güçlü..."

"Sürünün şahı..."

"Yenilmez savaşçı..."

"Benim koçuma oyna, zengin ol."

"Benimki sırtındaki bukle sayısı kadar afgani getirir."

Bunların hepsi laf olsun diye söyleniyor ve çobanların kendileri dahil, herkes bunu biliyordu. Ama kendi yaygaralarıyla kendilerini gaza getiriyorlardı. Kendi söylediklerine kendileri inanmaya başlamışlardı. Surat, beden, eller, giysilerinin kıvrımları; her şey, inançlarını en ateşli biçimde yansıtıyordu. Aldanmak istemiyorlardı.

"Dövüş başlasın, dövüş başlasın!" diye bağırdılar.

Bahislere girilmişti bile.

Uraz'ın parmakları kemerinin katlarının derinliklerindeki para tomarını yokluyordu. Acaba kaç lirası vardı? Hiç bilmiyordu. Hesap yapmaktan nefret ederdi. Onun tek bildiği ceplerinin dolu ya da boş olduğuydu. Hiç değilse, elinin altında hışırdayan tomar oldukça kalındı. Kâbil'e giderken, Osman Bey de, Tursen de ona çok cömert davranmışlardı. Buzkaşiden önce başkentte para harcamak için ne istek duymuş, ne vakit bulmuştu. Sonra da...

Uraz solundaki komşusuna, "Sen hangi koça oynayacaksın?" diye sordu.

Emcet Han özür dilermiş gibi gülümseyerek, "Hiçbirine," diye yanıtladı. "İkisi de benim. Onları halk eğlensin diye bağışladım. Eğer bahse girersem hayvanlar hakkındaki bilgimden ya da çobanlar üzerindeki etkimden kâr sağladığımı düşünürler."

O anda Hacı Zaman'ın acı sesi duyuldu:

"Sen, ey yabancı, sen ey konuğumuz, dinibütün bir adamın liralarının en zengin hanınkiyle aynı değerde olduğunu bilmiyor musun?"

Uraz, yeşil sarığın altındaki surata baktı. Bu surattaki çizgiler ve buruşuklar daha önce gördüğü açgözlülüğe ek olarak bir de meydan okuyuşun kibrini yansıtıyordu. Uraz; içinden, "Paramı almanın yanı sıra bir de gururumu kırmak istiyor," diye düşündü. Yanaklarına birdenbire bir sıcaklık yayıldı; kumarın, kazanma düşüncesinin ötesinde, onurunun, bir insana açılan savaşa dönüştüğü, bir kader sınavı haline geldiği zamanlardaki garip ve tartışılmaz egemenliğini üzerinde hissetmişti.

Uraz, bedeninin yastıklarla desteklenen üst kısmı ile öne uzatılmış bacaklarının oluşturduğu kucak boşluğuna gelişigüzel bir para tomarı yaydı. Hacı Zaman, ibadet eder gibi ellerini yeşil sarığına götürdü ve katlarının arasından sağlam ham ipekten yapılma bir para kesesi çı-

kardı. Keseyi okşayarak dizlerinin arasına sıkıştırdı ve içinden bir deste yüz liralık çıkardı. Paralar öylesine düzgündü, öylesine düzenli katlanmıştı ki ağır bir ütüyle ütülenmiş gibi duruyorlardı. İçinden tek tek beş banknot ayırdı, Uraz'la paylaştığı şeref kiliminin üzerine dizdi ve Uraz'a sordu:

"Bahse var mısın?"

Uraz, hacının parasının yanına, atılacak kâğıtmışçasına buruşuk banknotlar koydu.

Hacı Zaman, onları açıp saydıktan sonra bir miktar bozuk paranın fazla olduğunu gördü ve Uraz'a geri verdi. Uraz, dönmeden paraları başının üzerinden arkasındaki Mukhi'ye uzattı, "Sen de eğlen!" dedi.

Çobanlar meydanın çevresindeki turlarını tamamlamışlardı. Cemal, koçunu meydanın sağına, Ahmet, soluna götürdü.

Uraz, "Hayvanı kim seçecek?" diye sordu.

Hacı Zaman, yeşil sarıklı başını eğerek, "Konuk," diye karşılık verdi.

Uraz, "Teşekkür ederim," dedi.

Oysa ona böyle bir incelik gösterilmemiş olsa daha iyiydi. Koçlardan hiç anlamazdı. Cemal'in tuttuğu hayvana, sırf sağda, soylu yanda durduğu için işaret etti.

Kaymakam kolunu kaldırdı. Ahmet ile Cemal ellerini hayvanlarının kıçlarına dayayıp meydanın ortasına doğru ittiler.

Koçlar oldukça ağır adımlarla birbirlerine doğru yürüdüler. Düzgün ve dosdoğru bir çizgide ilerliyor gibiydiler. Sanki ikisinin de eğik başlarının oyuğunda hasmını kendine doğru çeken bir mıknatıs vardı. Uraz'la aynı sırada oturanlar, hayvanların başlarını yandan görüyorlardı. Koçların tüylere gömülmüş gözlerinde yerleşik budala bir öfkenin belirdiğini ve giderek büyüdüğünü izlediler.

Uraz, "Bu hayvanlarda iş yok... Hiç ilgilenmiyorlar dövüşle," diye düşündü.

Yastıklarına yaslandı. Girdiği bahis onu ne zengin ederdi ne yoksul. Geriye hoşça vakit geçirmek için tek bir yol kalıyordu: Dövüşün aşamalarını ve sonuçlarını doğru tahmin etmek.

Kendi kendine, "İşte meydan okuma başlıyor," dedi.

O anda iki koç durmuş, başlarını kaldırmış, gözleri en ilkel öfkeyle ışıl ışıl, birbirlerine bakıyorlardı.

"Şimdi saldırı başlıyor," dedi Uraz.

Düşüncesini daha tamamlamamıştı ki koçlar birbirlerine saldırdılar.

Kudreti insanı şaşırtan bir kaynak, sık uzun tüylerin kalınlaştırdığı, hareketlerini kısıtladığı, irileştirdiği bu iki yavaş, ağır hayvanı birden harekete geçirdi. Hamlenin ekseni bir kurşununki gibi düz ve dosdoğruydu. Eğilmiş başlar o çizgiden kılpayı bile şaşmadılar. Buluşma, alın alına bir toslaşma oldu.

Hava titreşti. Toslaşmanın sertliği ve şiddeti zillerin birbirine çarpışını akla getiriyordu. Bu sese karşılık kalabalıktan boğuk, derin, gök gürültüsünü andıran bir uğultu yükseldi; uğultu sıradan sıraya yayılarak tepeyi aştı, yolu geçti, sarp kayalara ulaşıp dev oyuklara girdi, Buddha'ların ayakları dibinde devasa borazanlar gibi yankılandı.

Aslında toslaşma koçların kafataslarını içine çökertmeliydi; oysa onları sadece bir an için sersemletti. Başlarını salladılar, biraz gerilediler ve daha kudurgan bir atılımla yeniden saldırdılar.

"Ay! Ay!.."

"Hey! Hey!"

Seyirciler, birbirlerini paramparça etmek için yeniden sertçe çarpışan kafalarla aynı anda inlediler ve iç geçirdiler.

Uraz, hiç oralı olmadı.

Bu budalaca öfkenin, cesaret, zekâ ya da hayal gücüyle hiçbir ortak yanı yoktu. Sıradan toslaşmalardan daha fazla bir şey değildi bunlar. Her iki koç da, kafasını, içlerinden biri yıkılıp ölünceye değin balyoz gibi kullanacaktı. Hangisinin yıkılacağı Uraz'ın umurunda değildi.

Bir saldırı daha, bir daha, bir daha. Kemik kemiğe çarptıkça duyulan çatırtı sürüp gidiyordu.

Uraz, "Ne kadar budala olurlarsa, o denli dayanıklı oluyorlar," diye düşündü. Kendi tuttuğu hayvanın kaybetmesinden hoşnut bile olacaktı çünkü o zaman hemen başka bir dövüş başlayacaktı. Gözleri, bayırın aşağısına, Bamyan Irmağı'nın kıyılarında, vadinin bir ucundan öbür ucuna dek sıralanmış kavak dizilerine kaydı. Yolculuğunun buradan ötesi ırmağın yatağına doğru olacaktı.

Birden dikkati yeniden meydana yöneldi. İki kafanın birbirine düzenle toslamasında bir vuruş eksilmişti. Uraz nedenini hemen gördü. Koçlardan biri karşısındakinin saldırısını savuşturmuştu. Uraz, "Acaba bu öbüründen daha az mı budala?" diye düşündü. Bu manevra ilgisini canlandırmıştı. Bunu yapan, onun seçtiği hayvandı, öbür koç, hamlesinin boşluğa rastlamasıyla dengesini kaybederek sendeledi ve dizlerinin üzerine çöktü. "Benimki onun bu düşüşünden yararlanacak, yandan saldıracak ve onu yere yuvarlayacak..." Yanındaki ve ardındaki insanlar onun bu düşündüklerini bağırarak dile getirdiler. Ayakta kalan koçun çobanı Ahmet, seslenerek ve hareketleriyle hayvanı söylenenleri uygulamaya zorluyordu. Hayvan kılını kıpırdatmadı. Gözleri seyircilerin ilk sırasına dönmüş, birinden ötekine bakıyordu. Uraz'a rastladığı zaman, Uraz bu bakışlarda daha önceki vahşi, öldürücü öfke pırıltısının en ufak bir kıvılcımını bile göremedi. Bu gözler sersemlemiş bir budalalıktan başka hiçbir şey yansıtmıyordu. Hasmı yerinden kalkmak için vakit

buldu ve düşüşünün katmerleştirdiği öfkeyle ileri atıldı. Ahmet'in aptallaşmış, şaşkınlıktan gözleri büyümüş koçu kaçmaya başladı. Aynı anda kulakları sağır edici alay, küçümseme, hakaret, tehdit ve küfür dolu bir bağrışma yükseldi. Bütün bu gürültünün ortasında, çeneleri sıkılmış olan Uraz, yeşil sarıklı komşusunun sesinden başka bir şey duymadı. Bu ses hepsinden yüksek çıkıyordu, en hakaretamiz, alaycı sesti ve Uraz, tüm alaylarının ve hakaretlerinin hayvanın beceriksizliğini bahane ederek, aslında kendisine yöneltildiğini sezinledi.

"Amma da soyluymuş hayvanın! Gerçekten de sana yaraşır bir hayvan!" diye bağırdı solundaki komşusuna.

Emcet Han'ın diri dudakları nargilesinin marpucunda büzülüp kalmıştı. Ağzından yavaş yavaş duman saldı ve duman temiz havaya karışıp giderken tatlılıkla konuştu:

"Ey bozkırların atlısı, ben hayvanlarımı ölesiye dövüşmeleri için eğitmiş değilim. Ben sadece değerli hemşerilerim eğlensinler diye onları bağışlıyorum. Peygamber isteyince de kazanıyorum. Dinle, bak!"

Haşin alaylar ve hakaretler birden kesilmişti. Koskocaman bir kahkaha sıradan sıraya yayılıyordu. Bazıları karınlarını tutuyor, bazıları gözlerini siliyor, bazıları da yanlarındaki hiç tanımadıkları adamların sırtlarına vuruyorlardı.

Çünkü korkan koç, meydanda kaçışıp duruyordu. Körmüş gibi. Çılgın, sarsak fırlamalar, çırpınıp sıçramalar, beceriksiz hamleler, kendini kaldıramayacak ağırlığıyla dörtnala koşmalar... Tüyleri yeri süpürüyordu. Yağlı kuyruğu iyi asılmamış bir torba gibi sağa sola çarparak sallanıyordu. Hemen ardından öbür koç saldırıyordu. Birkaç kez kurbanına neredeyse yetişecek gibi olduysa da, her seferinde, kapıldığı korku, kaçağı erişilmez uzaklıklara fırlatıyordu. Meydanda dönüp duruyorlardı. So-

nunda kaçan koç, çitteki deminden beri açık duran ve önünden, hiç fark etmeden, kaç kez geçtiği açık kapıyı gördü. Oradan fırlayarak gözden kayboldu.

* * *

Emcet Han nargilenin marpucunu yeniden eline aldı. İstekle ağzına götürmeden önce Uraz'a gülümseyerek şöyle dedi:

"Öfke, korkuyu kovaladı. Ama korkunun kanatları daha hızlı. Görüntü birkaç afganiye değdi doğrusu, değil mi?"

Uraz, yanıtlamaya vakit bulamadan pençe gibi bir el baldırına değdi.

Hacı Zaman, "Paralarını alabilirim sanıyorum," dedi.

Uraz, Hacı'nın büyük bir özenle katlamış olduğu paraları bir fiskeyle darmadağın ederek ona doğru itti.

"Sen buna para mı diyorsun!" diye bağırdı. "Yaşlı bir kadının sadakası seni daha fazla zengin ederdi, eminim. Bana gelince, para sözünü etmeye değecek bir bahse girmenizi öneriyorum."

Kalan parasını otların üzerine fırlattı.

Hacı Zaman, güvenini kaybetmiş bir sesle, "Ne... Bu ne?" diye sordu.

Uraz, "Bundan sonraki dövüş için koyacağım para," dedi.

Kazandığı paraları düzenlerken Hacı Zaman'ın parmakları titriyordu.

"Burada çok, çok para var," dedi.

"Senin gibi bir kumarbaza ortaya ne kadar çok para konursa dövüşün o kadar zevkli olacağını ben mi öğreteceğim, ey Hacı Efendi?" dedi Uraz.

Sesinin tonu ile bakışı kışkırtıcı ve küçümseyiciydi. Konuşmasını sürdürmeyi isterdi ama Hacı Zaman artık

söylediklerini işitmiyordu. Açgözlülük onu tepeden tırnağa sarmıştı. Buruşuk banknotları yaydı, düzeltti, okşadı ve alçak sesle saydı. Sayıları mırıldanışı bir dua, bir yakarış gibi geliyordu kulağa.

Sonunda Hacı Zaman, derin bir iç çekişle, "On üç bin iki yüz altmış dört," dedi.

Gözlerini Uraz'a dikti. Gözlerinde hem perdelemeye çalıştığı büyük bir haz hem de alev alev yanan bir açgözlülük vardı.

"Ne kadar para sürdüğünü biliyor musun?" diye sordu.

"Biliyorum ve sürüyorum," diye yanıtladı Uraz.

Hacı Zaman, "Koçu seçme sırasının bende olduğunu da biliyor musun?" diye sordu.

"Kural kuraldır; oyunu oyun yapan da kurallardır."

Hacı Zaman, yüzünü elleriyle kapadı ve bedenini bağdaş kurduğu bacaklarının üzerinde ağır ağır öne arkaya sallamaya başladı. Sonunda bağırdı:

"Hozad, hey Hozad!"

Karganın sahibi, gaklayan sesiyle, "Buradayım," diye karşılık verdi.

Hacı Zaman, "Bir işaret bekliyorum," dedi.

İskelet gibi surat, karganın başına doğru eğildi ve kansız dudaklar sessizce kıpırdadı. Karga, Hozad'ın sol omzundan kalktı, boynunun çevresinde dolaştı ve sağ omzunun üzerinde durdu.

Hacı Zaman, "Ne demek?" diye sordu.

Hozad, "Kendin yorumla ey Hacı," diye gakladı.

Hacı, sallanması onu arkaya götürünceye dek bekledi, sonra başını çevirdi ve parmaklarının arasından baktı.

İnlercesine, "Allah sağ yandaki diyor," dedi.

Sallanması bitince ellerini yüzünden çekti ve Uraz'a, "Bunu sen istedin, kendini beğenmiş atlı," dedi.

Bu alçak sesli konuşmalar, Uraz ile Hacı Zaman'ın çevresindeki insanların dikkatini çekmemişti. Hepsi kay-

bettikleri bahisleri ödemek ve yenilerine girmekle uğraşıyordu. Sadece Uraz'ın söz ve hareketlerinin hiçbirini kaçırmamış olan Mukhi, efendisinin giriştiği korkunç tehlikeyi fark etmişti. İçinden, "Yine kaybederse tek liramız kalmayacak," diye düşündü. "Üstelik daha yüksek, daha ıssız dağlarda açlığa ve soğuğa karşı çok şey almamız gerekirken!" Mukhi, yeşil sarıklı adamın kesesinden banknotları tek tek çıkardığını ve önüne kusursuz bir tomar halinde yerleştirdiğini gözledi. Varlığının en derininden, "Ah Uraz, yalvarırım sana, vazgeç, durdur onun ellerini! Koyduğu paranın yarısını, hiç değilse dörtte birini geri al!" diye bağırdı. Ve hiçbir şey söylemedi. Genç bir uşaktan başka bir şey değildi. Uraz'ı küçük düşürmeye hakkı yoktu.

Bir uğultu, yeni koçların göründüğünü haber verdi.

Onları çekiştirmek değil, tersine alıkoymak gerekiyordu. Aksi halde meydana önce çıkmak için gösterdikleri heves onları daha eşikte birbirine tutuşturacaktı. Onların, kendilerini yönetmek, denetlemek için, düşük maaşa çalıştırılan çobanlar yerine, olgun çağda, güçlü kuvvetli, ağırbaşlı ve sert görünüşlü yetiştiricileri vardı. Koçların kendileri de dövüş meydanlarının acemisi değildi; meydanın düzenini, törelerini ve yasasını biliyorlardı. Kendiliklerinden hemen yerlerini aldılar. Birinin mürekkep gibi siyah lekeli uzun tüylü beyaz bir postu vardı. Öbürününki yanmış toprak rengindeydi ve arasındaki kırmızımsı çizgiler alev almış çırpılara benziyordu.

Koçlar bir ağızdan yükselen övgülerle karşılandı.

Kalabalık, birinci koça, "Yaşa, sen ey *Topuz*, yaşasın senin amansız vuruşun!" dedi.

Öbürünü, "Çok yaşa, ey *Yıldırım*, sen her zaman ezer geçersin, asla yere serilmezsin!" diye karşıladı.

Uraz, bu saygı dolu sözlerden iki hayvanın da değerini ve şöhretlerinin parlaklığını ölçebiliyordu. Onlar yıl-

lar boyu dövüşmüşlerdi ve her dövüşten sağ çıkmışlardı. Düzinelerle hasmı sersemletip yere çalmış, akıllarını başlarından almış, bayıltmış ya da öldürmüşlerdi. Şimdi ilk kez karşılıklı dövüşüyorlardı. Bu büyük bir gündü.

Koçlar övgülerden hoşlandılar ve dehşetli heyecanlandılar. Başlarını alkış tutan seslere doğru kaldırdılar; alınlarını toprağa sürttüler.

Emcet Han, Uraz'a, "Bu hayvanları benimkilere tercih edersin herhalde," dedi.

Uraz, "Yalvarırım az önceki pek de terbiyeli olmayan çıkışımı unut ama itiraf et, sen de bunları tercih edersin," diye yanıtladı.

Emcet Han, "Bunu da nereden çıkardın?" diye sordu.

Uraz, "Nargileni unutmuşsun da," dedi.

Emcet Han, kaba ve güzel sakalının arasından güldü.

"Haklısın, bozkırın atlısı," dedi. "İnsanlar öyle yaratılmışlardır ki, en az kan dökücü olanı bile ölümün konuk edildiği bir gösteriyi sever. Ve bu iki hayvandan biri meydandan canlı çıkmayacaktır. İkisinin de savunacak aşırı gururu, aşırı onuru var çünkü."

"Gerçekten," dedi Uraz. "*Yıldırım* ya da *Topuz*, ikisi de girdiğim bahse değer."

6

Tek boynuzlu hayvan

Bağrışmalar durmuştu. Seyirciler yeniden bahse tutuşuyorlardı. Koçlar artık kıpırdamıyordu. Eğik başlarının altından karşılıklı birbirlerini süzüyorlardı.

Sahipleri yanlarında duruyordu. Koçları ne sözle, ne okşayarak yüreklendirmeye çalışıyorlardı. Arada bir hayvanların ayaklarını ovmakla yetiniyorlardı. O zaman koçların durumu inanılmayacak kadar değişiyor, her iki gövde de vahşi gerginliğini kaybediyor, dokular kendilerini güven ve dostluğa bırakarak gevşiyordu. Her koç kendiliğinden ayaklarını bir bir kaldırıyor ve ayağını açılmış bekleyen ele koymadan önce, pürtüklü burnağını ona hafif hafif sürtüyordu. Sonra, kuzu gibi sevimli bir tavırla, burma boynuzlu başını, şefkatli bir rehin gibi, adamın omzuna yaslıyor ve becerikli parmaklar etini ve sinirlerini ovaladığı sürece öylece kalıyordu.

Uraz, birden Hacı Zaman'a dönerek, "Haydi bakalım, Hacı Efendi, seçimini yaptın mı?" diye sordu.

Ne yeşil sarığın altındaki sert profil, ne de kırçıl kılların arasındaki sımsıkı kapalı ağız kıpırdadı. Hacı'nın küçük, seyrek, kır sakalı bir eline gömülü olduğu halde gözleri yumuşak gözkapaklarının perdesi altında pırıldayan birer çizgi haline gelmişti. Hacı Zaman, bir o koçu, bir öbür koçu öyle delici, araştıran bir dikkatle süzüyordu ki, bakışlarının yoğunluğu işkenceye varıyordu.

Yıldırım mı, *Topuz* mu?

İrilik, ağırlık, yetişme ve zafer sayısı bakımından birbirlerine eştiler. Ne görünümlerinde, ne tavırlarında birini öbürüne tercih etmeye neden olacak açık seçik bir şey vardı. Hacı, gözle görülebilir niteliklerin ötesinde, güç, beceri ve hızın ötesinde, dövüşün sonunu belirleyecek gizli kaynakları –yüreklilik, dayanıklılık, ustalık ve kazanma istemini– kendi sezgisiyle arayıp bulmak zorundaydı.

Hacı Zaman, koçların o güne değin vadinin her yanında katıldığı dövüşleri apaçık hatırlıyordu. Hırslı kumarbaz kafası onların dövüşme güçlerini tüm canlılığıyla içinde saklıyordu. Ama bu iki koç güçlerini daha birbirlerine karşı hiç göstermemişlerdi. Onun için nereden bilecekti? Ah! Karşılaşmış olsalardı, bir kerecik karşılaşmış olsalardı! Gülünç istek... Bu denli üstün, bu denli soylu yaratıkların ikinci bir karşılaşması diye bir şey olamazdı.

Yıldırım mı, *Topuz* mu?

Topuz mu, *Yıldırım* mı?

Yapacağı seçime o kadar çok para bağlıydı ki, Hacı Zaman'ın, açgözlülüğün tutkusuyla keskinleştirdiği gözleri, elinin ulaşacağı yerde duran para kümelerine tekrar tekrar kayıyordu. Olumlu bir işaret vermeleri için yalvarırcasına. Banknotlardan hiçbir işaret gelmedi.

Uraz, "Bekliyorum, Hacı Efendi," diye bağırdı. "Bütün bahisler yapıldı."

Hacı Zaman, gözlerini kapadı ve oturuşunu hiç değiştirmeden, "Hozad!" diye seslendi.

Siyah tüylerin gölgelediği iskelet kafa, yeşil sarığa değene dek öne eğildi. Hacı Zaman, onun kulağına bir şeyler fısıldadı. Hozad, kendisine söylenenleri boğuk bir sesle koruyucu meleği kargaya aktardı. Kuş ağır ağır dolaştı. Kanatlarının hareketi giderek yavaşlıyor, yumuşu-

yordu. Sonunda havada *Yıldırım*'ın tepesinde kıpırtısız kaldı. Gölgesi koçu tümüyle kaplamıştı.

Kıpkırmızı pençelerinden ve gagasından sanki kanlı ter damlaları dökülüyordu.

Hacı Zaman, "*Topuz*'u seçtim," dedi.

Ölü kafası yeşil sarıktan uzaklaştı. Hozad, uzun, etsiz bedenini doğrulttu. Karga gelip sağ omzuna kondu. Mukhi, arkasında dizlerinin üzerine çöküp sadece Uraz'ın duyabileceği bir sesle onun ense köküne doğru yalvardı:

"Paranı geri al... Buna hakkın var... Büyü yaptılar..."

Seyisin fısıltıları birden kesildi; Uraz, kamçısının sapını seyisin boynuna vahşice indirmişti.

Uraz, "Budala," diye düşündü içinden. "Büyü yapanı görmesini ben bilmez miyim? Onun kudretini bozmayı ben bilmez miyim?"

Her zaman mintanının altında, boynunda taşıdığı deri muskayı daha sıkı tuttu. Aynı anda karganın havalanır havalanmaz, muskayı yakaladığını ve dövüşün sonuna dek elinden bırakmayacağını anladı.

Dövüş başladı. Kaymakam kolunu kaldırmıştı. Koçların sahipleri aynı hareketi yaptılar; hem bir buyruk hem bir güven mesajı olan hafif bir duraksama ve onları kaderlerine doğru iten sevecen bir okşayıştı bu.

Sonra, iki adam topuklarının üzerine oturdular. Yüzleri ifadesiz, bakışları boştu.

Yıldırım sağdan, *Topuz* soldan geldi. Birbirlerine çok sakınarak yaklaşıyorlardı. Ayakları yeri yokluyor, ölçüyordu. Aşağı sarkıttıkları başları ağır, düzenli bir ritimle sallanıyor ve sert, kurnaz gözleri düşmanın başı, göğsü, sağrıları ve ayaklarını incelemekten bir an bile geri kalmıyordu.

Sıra sıra oturmuş seyircilerden hiç ses çıkmıyordu. Birbirine yaklaşan koçların her adımında, seyirciler

amansız bir iradenin büyümekte olduğunu hissediyorlardı. Yürekleri en olağanüstü kaygıyla doluydu.

Sonunda, koçlar birbirlerine on beş adım kadar yaklaşmışlarken, durdular. Yay gibi gerilmiş ayaklarını toprağa öylesine kısa bir an bastılar ki, süresini kavramak olanaksızdı. Kalçalarının ve kasıklarının itişi koçları öylesine bir şiddetle ileri fırlattı ki, seyirciler aralarındaki uzaklığı aştıklarını görmediler bile – sanki koçlar saldırıya geçtikleri anda kafaların birbirine çarptığı duyulmuştu. *Yıldırım* ve *Topuz* iki kocaman yün yumağı gibi geriye doğru, eskisinden daha uzağa fırladılar. Kendilerini yeni bir saldırı için toparlamaya başladılar.

İkisinden daha hızlı olanı güneşte alev gibi parlayan kızıl lekelisiydi. O *Topuz*'dan sadece bir an ve bir sıçrayış ilerideydi ama bu onun gövdesine hız ve güç kazandırmak için yeterliydi. Görkemli, burma burma boynuzlu kafaların toslaması *Topuz*'u geriye fırlattı. Kalabalık ilk çığlığını attı. Ama siyah lekeli beyaz koç ne düştü ne de geri bastı. Dengesini de, oyun bilincini de tamamıyla korumuştu. *Yıldırım*, soluk almayı beklemeden yeniden atıldı. *Topuz*, yana sıçradı. Hasmı onun yanından sıyrılıp geçti. Yalnızca hamlenin rüzgârı tüylerini kıpırdatmıştı. Bu kez o da, kandırdığı düşmanını şaşırtmak ve dengesini bozmak için ileri atıldı. Boşuna. Daha o durmadan, *Yıldırım* dönmüş, ayaklarını toprağa geçirmiş ve başını omuzlarının arasından arkaya atmıştı. *Topuz*'un alnı kendisininki gibi, taşa benzeyen bir alna çarptı. Hâlâ topuklarının üzerinde oturan ve yüzlerinde hiçbir heyecan izi görülmeyen koç sahipleri, garip bir perdeden uzun bir bağrışla hayvanlara seslendiler. *Yıldırım* ile *Topuz* sahiplerinin yanlarındaki yerlerine döndüler. İki adam da kendi hayvanının eklemlerini yoklamaya başladı. Ama bu yoklama sürerken *Yıldırım* ileri fırladı. Onun kendi içgüdüsüne mi, yoksa yününe dalan parmakların bir işaretine

mi uyduğunu kimse bilemezdi. *Topuz*'un sahibi kötü bir küfür savurarak yerinden kalktı ve koçunu iki eliyle itti. Yeterli vakit yoktu. *Yıldırım* meydanın ortasına gelmişti bile. *Topuz*, daha ilk adımını atarken, otlarla örtülü toprak *Yıldırım*'ın ayak seslerini boğuk bir trampet sesi gibi yansıtıyordu. *Topuz*, içgüdüsel olarak kafa kafaya toslaşırsa hiçbir şansı olmadığını anladı. *Yıldırım*'la arasında iki adım kala sola sıçradı. Ama düşmanı aynı tuzağa iki kez düşeceklerden değildi. En güçlü ve en hızlı bir hamleyle o da yana saptı ve *Topuz*'u omzundan vurdu. Kalabalığın gırtlağından, göbeğinden yükselen ses koçların çarpışmasının sesiydi sanki. Irmağın üzerinden esen meltem, bu sesi kızıl kayalara kadar götürdü ve ses Buddha'ları barındıran oyuklardan yansıdı.

Mukhi, yanağını Uraz'ınkine dayamıştı, dudaklarından dökülen sözleri bir türkü gibiydi:"Peygamber efendimiz hakkı için, seninki daha güçlü. Sen kazanacaksın."

Uraz, seyisin yüzünü dirseğiyle itti (Eğer talihin sürüp gitmesi isteniyorsa ondan söz etmek olmazdı) ve tere batmış avcundaki muskaya daha sıkı yapıştı.

Topuz, yediği kafayla yere yıkılmış ve sırtüstü yuvarlanmıştı.

Bağrışmalar bir gök gürültüsüne dönüştü. Onlara katılmamak için Uraz'ın büyük çaba harcaması gerekiyordu. *Yıldırım* toparlandı, silkindi ve yerde sırtüstü bitkin yatan düşmanın üzerine atıldı... Bu ölüm vuruşu olacaktı.

Aynı anda *Topuz*, herkesi aptallaştıran şaşırtıcı bir çeviklikle iki kez yuvarlandı. *Yıldırım*'ın saldırısı hasmının koca gövdesinin ağırlığıyla ezilmiş otların üzerinden aştı.

Seyircilerin kükreyişi aynı hızla hedefini değiştirdi. *Topuz*, ayaktaydı. *Topuz*, geri gelen düşmana doğru koşuyordu. Hamleleri açısından bir koçun öbürüne üstünlü-

ğü yoktu. Güçleri eşitlenmişti. Artık ikisi de ıskalamaya çabalamıyorlardı. Kısılmış, kanlı gözlerinde ortak bir öfke alevlenmişti. Birbirine toslayan kafalarının çıkardığı gürültü akıl almaz boyutlardaydı. Yine de, orada, hiç sarsılmamış, bir adım bile geri çekilmeden burun buruna duruyorlardı. Sahipleri onları yanlarına çağırdı.

Topuz'un sahibine doğru çok yavaş gittiği apaçık görülüyordu. Adımları sarsak, solukları kesik kesikti. Bazıları omuz kemiğinin kırıldığını, bazıları dizini incittiğini, başkaları korkunç tozun ciğerinde soluk bırakmadığını, daha başkaları da artık dövüşü sürdürecek cesareti kalmadığını haykırıyorlardı. Herkes, şimdi daha hızlı, daha güçlü olan *Yıldırım*'ın dövüşü kazanacağını söylüyordu.

Kendisini yetiştiren, büyüten, eğiten adama erişir erişmez *Topuz*'un ilk yaptığı şey, beyaz tüylü ayağını bileğinden yukarı kaldırıp halsizce sallamak oldu. Ayağını açılan avuca bıraktı ve yavaşça geri çekti.

Seyircilerden ses çıkmıyordu. Yeniden konuşmalar başladığında, sesler çekingen ve güvensizdi.

"Efendisi onu yüreklendirsin mi istiyor?"

"Efendisine veda mı ediyor?"

"Ya da hayata?"

"Dövüşün durdurulmasını mı istiyor?"

Hacı Zaman, gözlerini üzerine oynadığı koça dikeceğine, ona sırtını çevirdi. Mosmor kesilen suratı, arkasındaki ölü kafasına döndü, ipince, ateş basmış dudakları fısıldadı:

"Hozad! Hozad! Kuş öbür koçun üzerine gölgesini düşürünce, bu onu seçmemem anlamına geldi, değil mi? Onun yıldızının talihsiz olduğunu bana anlatmak içindi, değil mi?"

Hozad, safça karşılık verdi:

"Ben alametlerden ne anlarım hazret? Mekke'ye giden ben miyim?"

Sonra alttan alarak açgözlülükle ekledi:

"Ama böyle de olsa, bana düş otu için para vereceksin, değil mi?"

Oysa yeşil sarığın altında gözlerinin görebildiği tek şey şişman, kırışık bir ense kökü oldu. Hacı Zaman, artık onunla ilgilenmiyordu.

Topuz ile *Yıldırım* yeniden savaşa tutuştular.

Ve o sırada bu sporun en yaşlı, en deneyimli erbaplarını bile şaşırtan bir şey oldu. Zayıf adımlarla külçe gibi ilerleyen *Topuz*, ot bürümüş meydanın ortasında yere yıkıldı ve beyaz tüylü ayağıyla boşluğu tekmeledi. Bu görüntü karşısında şaşıran hasmı yavaşladı ve ölçülü, dikkatli adımlarla yerde yatan koça yaklaştı. Beyaz ayak, kızılımsı ayağa doğru uzanıp ona zavallı, okşayan bir hareketle vurmaya başladı.

Seyirciler, kulakları sağır edici bir çığlıkla fırladılar.

"Yalvarıyor!"

"Korkak!"

"Hain!"

"Madrabaz!" diye bağırdı *Topuz*'u destekleyenler.

Öbürleri ise,

"Affetmek yok!"

"Sonuna kadar dövüş!"

"Vur!"

"Bağırsaklarını deş!"

"Öldür, ey eşsiz *Yıldırım*!" diye bağırıyorlardı.

Öç almak hevesiyle kan isteyenlere birinciler de katılmıştı.

Uraz da aynı hırsa kapılıp birden öne doğru eğildi. O anda kırık ayağından öylesine ansızın ve öylesine şiddetli bir ağrı saplandı ki, muskayı tutmakta olan elini ağrıyan yere bastırmaktan kendini alamadı...

Tam o sırada *Yıldırım* bir adım geri çekildi ve hasmına ölüm getirecek başını eğdi. Aynı anda *Topuz*, belini ve

kasıklarını yay gibi gererek yerden yükseltti ve üzerine sarkmış duran ağza korkunç bir tekme indirdi. Parçalanan kemik ve damarların sesi duyuldu. Hasmının başı dayanılmaz acıdan kaçmak istiyormuşçasına ileri geri sallanıyordu. Başın alt bölümü bir et, kan ve köpük kitlesi haline gelmişti. Ne burnu kalmıştı ne çenesi. Bu korkunç posadan, büyük dövüşçü koçtan, küçük bir kuzununki kadar duru, ince, masum bir yakarış yükseldi. *Topuz* doğruldu, telaşsız adımlarla geri geri gitti ve birden ileri fırladı. Alnı, inleyen, şaşkın hayvanın tam şahdamarını buldu. *Yıldırım* sendeledi ama düşmedi. Onu yere devirmek için *Topuz*'un üç saldırı daha yapması gerekti. Düşmanını yere yıktıktan sonra, kazanan koç, efendisine geri döndü ve beyaz tüylü ayağını onun eline bıraktı.

Çılgına dönen seyircilerin ön sırasında Hacı Zaman, yanında kümelenmiş paraları kaptığı gibi, ganimet kazanmış gibi havada salladı. Uraz, bir elini gayriihtiyari muskasına götürdü ama sonra eli düştü. Arkalarında Mukhi ağlıyordu.

Ve Hozad, tekrar tekrar kargasına, "Ah Ali! Sihirli ot... Ah, Ali! Şakıyan ot..." diyordu.

* * *

Gürültü ve kargaşa biraz yatışınca Emcet Han kaymakama doğru eğildi ve kulağına bir şeyler söyledi. Kaymakam olur der gibi başını salladı.

"Buraya yaklaş, Eyüp!"

Topuz'un efendisi, koçu ardında, gelip iki büyük adamın önünde durdu. Sonra saygı ve çalımla eğildi.

"Zengin ve soylu Emcet Han ile ben aynı görüşteyiz, ey Eyüp. Her zamanki ödül ve hasmına karşı kazandığın bahis, bir hayvana bunca beceri öğreten senin gibi bir adamın hak ettiğinden çok az. Ve Emcet Han, sana sürü-

lerinin arasından –ki sürülerinin bu ilde eşi yoktur– en beğendiğin iki koç yavrusunu seçme hakkını veriyor."

Eyüp sağ elini yüreğinin üstüne bastırıp başını Emcet Han'ın önünde eğdi.

Kaymakam konuşmasını sürdürdü:

"Bana gelince, bundan böyle *Topuz*'un Bamyan Vadisi koçlarının şahı adını almasını emir ve ilan ediyorum."

Bu sözler üzerine Eyüp'ün sarığının işlemeli kenarları neredeyse yere değecek gibi oldu. Uzun bir süre öyle iki büklüm kaldı. Sonunda, bütün gövdesiyle doğruldu ve sağ elini *Topuz*'un gösterişli boynuzlarından birinin üzerine koymak için göğsünden kaldırdı. Gözleri mutluluktan parlıyordu.

"Allah senden, oğullarından, torunlarından razı olsun efendimiz," dedi. "Benimkiler bu büyük lütfunu hiç unutmayacaklar."

Seyirciler bağırdılar:

"Bamyan'ın şah koçu yaşasın! Yaşasın!"

Kaymakam kolunu kaldırdı. Bağrışma kesildi.

"Böyle olacak. Yeter ki, adalet bakımından..."

Kaymakam sustu, tam sessizlik olmasını bekledi ve sonra konuşmasını sürdürdü:

"Yeter ki bir rakip çıkıp bu adı ondan geri almaya kalkmasın. Haklı değil miyim, Eyüp?"

Topuz'un sahibinin eli, kıvrık boynuzu daha sıkı yakaladı ve bağırdı:

"Hem bilge hem adil konuştun, efendimiz. Koçumun bir dövüşe daha girmekten başka isteği yok ve ben kendi hesabıma bana kazandırdıklarının tamamının üzerine oynamaya hazırım."

Eyüp sustu. Güven ve gururdan oluşan hafif bir gülümseme yüzünü aydınlatmıştı. Kaymakam seyircilere doğru soru sorar gibi döndü. Ağızlar kapalı kaldı. Tek bir el bile kıpırdamadı.

"Meydan okumana karşılık veren çıkmadı," dedi kaymakam, "onun için *Topuz*'un..."

Kaymakam sözlerini bitiremedi. En arka sıradan kaba ve cüretkâr bir ses yükselmişti:

"Bir dakika, eğer efendimiz izin verirse... Bir dakika. Geliyorum."

Sesin sahibi kalabalığın arasından hiç zorluk çekmeden ilerledi. Hareketleri öylesine canlı, kasları öylesine sertti ki, bedeni köşeliymiş gibi görünüyordu. Meydanı çeviren parmaklığa varınca üzerinden atladı ve gelip bir baş boyu yüksekten baktığı Eyüp'ün yanında durdu. Şimdi seyirciler yüzünü –açık havanın yıprattığı, derin çizgili, kapkara, sık, kısa sakalına doğru kartal gagası gibi kıvrık burunlu uzun yüzünü– görebiliyorlardı. Adam boz renkli kaba kumaştan bol ceketini kuru böğürlerinin üzerine sımsıkı saran fişekliğini daha da sıktı, omzundaki, kabzası süslü uzun silahını düzeltti ve kaymakama "Beni bağışla, ey efendimiz, bu denli geç konuştuğum için," dedi. "En arka sıradaydım ve benden önce konuşanlar olur sandım."

Kaymakam kim olduğu bilinmeyen adama saklayamadığı bir merakla baktı.

"Tam olarak istediğin nedir, yabancı?" diye sordu.

Silahlı adam, gözlerinin derinliklerinde saygısız bir pırıltı olmasa gerçek sanılabilecek bir yalınlık ve açık yüreklilikle konuştu:

"Senin önerdiğinden başka bir şey değil, ey efendimiz... Benim olan bir hayvanı Bamyan Vadisi'nin yeni şahına karşı dövüştürmek."

Her yandan şaşkınlık dolu sesler yükseldi ve kaymakam, "Gerçekten, gerçekten gördün mü? Eyüp'ün koçunun korkunç hasmını nasıl yendiğini, ey yolcu?" diye sordu.

Yabancı, "Gerçekten, gayet iyi gördüm," diye yanıtladı.

Kaymakam yeniden, "Ve hayvanının böyle bir savaşçıya karşı sonuç alabileceğine inanıyor musun?" diye sordu.

Yabancı, gözlerini, burnu geriye doğru kıvrık, ham deriden çarıklarının şeytanca bir görünüm verdiği kocaman ayaklarına indirdi. Utanır gibi konuştu:

"Bunu kendi gözlerinle göreceksin, efendimiz."

Bu yapmacık utangaçlık kaymakamı kandırmamıştı. Sesindeki alayı saklamaya gerek görmeden, "Öyleyse nerede bu tanınmamış şampiyon?" diye sordu.

Adam, kaymakama dimdik bakıyordu. İşbilirlik ve alaycılık gözlerindeki parlak dansı sürdürüyordu. Aynı tonda karşılık verdi:

"Başama, koçumu meydan kapısına getirmesini söyledim," diye karşılık verdi.

Kaymakam, "Göster bize onu," diye buyurdu.

Adam, üç parmağını ağzına sokup öyle tiz ve yabanıl bir ıslık çaldı ki, en ön sıradan en arka sıraya kadar herkes yerinden sıçradı: Yoksul insanlar düpedüz şaşkınlıktan, zenginler korkudan, maceraperestler garip bir haz duygusundan...

Giysisi, silahlı adamınkiyle aynı kaba kumaştan bir çocuk, meydana açılan çit kapısını itti ve koçun bağlı olduğu kısa ipin ucunu bıraktı. Koç, birkaç adımda sahibinin yanına geldi. Seyircileri o âna değin heyecanlandırmış olan tüm duygular bir anda tek bir duyguya dönüştü: Gözlerine inanamamak... Hayvanın boyu yabancı adamın dizine bile varmıyordu. Seyrek tüylü, tozlu postunun belirgin bir rengi yoktu. Bazı yerlerde tüyleri iyice dökülmüştü ve hayvanın çatlamış, pembe derisi, pek belirgin olmamakla birlikte, açığa çıkmıştı. Ve en tuhafı da hayvanın tek boynuzlu oluşuydu, sadece sol boynuzu vardı. Öteki boynuzu kafatasına yakın bir yerden kopmuştu. Öylesine yakın bir yerden ki, kırıldığı yer tüyleri-

nin arasında güç fark edilebiliyordu. Koç, adamın bacağına bir köpek gibi sürtünürken, inanamayan gözler, bu adi yaratıktan siyah beyaz, görkemli postu içinde iri *Topuz*'a kaydı. Şaşkınlık öfkeyle karışarak büsbütün arttı. Bu yabancı, Bamyan'a oranın halkıyla alay etmek için mi gelmişti? Halkın konukseverliğine hakaret mi etmek istiyordu? Kudurmuş kahkahalar ve kötü mırıldanmalar duyuldu. Eyüp, *Topuz*'u, yabancı koça değip kirlenmekten korumak istiyormuş gibi yana çekti. Kaymakamın yıldırıcı öfke dolu sesi yükseldi:

"Hangi şeytan, bu iyi insanlarla ve benim kişiliğimde senin de hükümdarın olan şahımızla alay etmeye yöneltti seni, ey yabancı? Bunu cezasız bırakır mıyım sanıyorsun?"

Silahlı adam, yürekten konuştuğunun kanıtı olarak sağ elini göğsünün sol yanına bastırdı.

"Alay etmek mi?" diye bağırdı. "Kim kiminle alay ediyor? Meydan okuyuşumu doğrulamak için şunu koçumun üzerine oynuyorum."

Ceketinin içinden ham deriden bir kese çekip çıkardı, bağlarını çözüp kaymakama verdi. Kaymakam, elini keseye daldırdı ve altınla dolu avucunu dışarı çıkardı.

Yabancı adam, "Daha iki katı kesede kaldı," dedi.

Kaymakam kesenin ağzını iyice açtı, içine baktı, eliyle ağırlığını tarttı ve alçak sesle, "Gerçekten..." dedi.

İfadesi epey değişen gözlerini yabancının yüzüne kaldırdı ve elinde olmadan gösterdiği bir saygıyla, "Adın ne senin?" diye sordu.

"Hayatal."

"İlin?"

"İnsanların iyi silah yaptığı ve kullandığı doğunun yüksek geçitleri."

Kaymakam, keseyi Emcet Han'a uzattı, Emcet Han kesenin içine baktı ve kınayla pırıl pırıl parlayan sakalını

olumlayan bir işaretle salladı. Kaymakam var gücüyle bağırdı:

"Ey Eyüp, ey Hayatal, koçlarınızı dövüştüreceksiniz!"

Sonra *Topuz*'un sahibine sordu:

"Kazandığın bütün parayı sürüyor musun?"

Eyüp omuzlarını silkti ve homurdandı:

"Neden çekineyim? Koçuma karşı işlenen ayıptan olabildiğince kazanç sağlamak isterim."

"Öyleyse git yerini al," dedi kaymakam. "Sen de Hayatal, öbür yeri al. Ve başlamadan önce bahislerin tamamlanmasını bekleyin."

Oysa –bir koç dövüşünde ilk kez böyle bir şey oluyordu– hiç kimse bahse tutuşmadı. Herkes aynı koça oynamak istiyordu: *Topuz*'a. "Ancak aklından zoru olan," diyordu seyirciler, "bu cüce, uyuz, sarsak, tek boynuzlu hayvana, sahibinin dövüşçülerin şahının karşısına çıkmaya zorladığı bu hayvana ancak aklından zoru olan biri en ufak bir başarı şansı tanıyabilir."

Hacı Zaman, Uraz'a, sesinden bal ve zehir akarak şöyle dedi:

"Sen de, anlıyorum, sen de yabancıyı desteklemeye korkuyorsun... Çünkü ben, hakçası ve dürüstlük gereği, bana para kazandıran koçtan başkasına oynamam."

Uraz, hiçbir şey duymadan, hiçbir şey görmeden dosdoğru karşıya bakıyordu. Kendisini bir veba salgınına uğramış, lanetli bir adammış gibi hissediyordu. Kaybettiğinden değil. Başka kaybedecek şeyi olmadığından.

Mukhi bağırdı:

"Daha ne istiyorsun, ey Hacı Efendi? Sen ve kargan, efendimin her şeyini aldınız! Her şeyini! Her şeyini!"

Mukhi'nin yakınması epey sesli çıkmıştı. Emcet Han, ona doğru döndü. Seyisin ablak, çocuksu yüzünden hiç saklayamadığı acılı bir keder okunuyordu.

Emcet Han, Uraz'a, "Bozkırların atlısı," dedi, "inan bana, kabul etmek şerefini bana bahşedeceğin parayı sana borç verebilirim. Erdemlilik taslamıyorum. Seninkisi gibi atı olan birine borç veren, karşılığını mutlaka alır."

Kendinden geçmiş haldeki Uraz söylenenleri anlamadı. Sadece sözlerin cömert sıcaklığını hissetti ve Emcet Han'a doğru eğildi. O sırada kocaman bir el, dirseğini yakaladı ve acı dolu bir fısıltı işitti:

"Uraz, peygamber aşkına, Uraz, her şeye kadir Allah aşkına bahse girme, Ah! Ne olur, Cahil'in üzerine bahse girme."

Efendisinin kendisinin bile henüz bilmediği şeyi Mukhi önceden sezmiş miydi? Uraz, Mukhi'nin kolunu itti ve yüzüne karşı, "Neden girmeyeyim?" dedi.

Mukhi, Emcet Han'ın başının üzerinden atlayıp Uraz'ın önünde diz çöktü.

"Yapma bunu, yapamazsın bunu, yapmayacaksın bunu."

Uraz, yerde uzanmış olduğu için Mukhi, yalvarır gibi yere çökmek zorunda kalmıştı. Ama sesinde hiçbir yalvarma yoktu, inatçı bir ısrarla konuşuyordu. Çopendoz, Mukhi'nin sertleşmiş, olgunlaşmış yüzünden, sözlerinin ardındaki duyguyu anlayabiliyordu. Seyisin gözleri, "Cahil sadece senin değil," diyordu. "İlk önce onu bugünkü Cahil yapan Tursen'in... Ona baktığım, onu iki gözümden daha fazla sevdiğim için benim de... Sonra Maymana'nın, bozkırlarımızın... Ve sen onu adi bir et parçası gibi talih pazarına fırlatıyor ve kim tarafından nereye götürüleceğine aldırmadan onu tehlikeye atıyorsun."

Kurt gülüşü Uraz'ın yüzüne her zamankinden daha keskin bir görünüm verdi. Gururla acımasızlığın insanlar, kader ve kendi kişiliği üzerinde yoğunlaşmasının zevkini ve azabını daha önce hiç bu denli duymamıştı. Tek bir hareketle tehlikeleri göze almayı ve her şeye karşı koymayı... Her ikisini de doruğuna vardırarak, birleşti-

recekti. Geleceğin cennetine ve geçmişin kutsanmasına karşı çıkıyor, meydan okuyordu. Mukhi'nin bağlılığını bir daha onarılamayacak ölçüde kıracak en güçlü silahı sonunda bulmuştu.

Uraz, kaymakama seslendi:

"Bana birkaç dakika izin verin, efendim. Bahis karşılığı olarak aygırım Cahil'i sürüyorum."

Hiçbir söz bundan daha büyük etki yapamazdı. Uraz'ın gelişini gören herkes Cahil'e hayran kalmıştı.

Kaymakam:

"Seninle bahse tutuşacak adamı nereden bulacaksın ki?" diye sordu. "Biliyorsun herkes aynı tarafı tutuyor."

Uraz, "Ben o tarafta değilim," dedi. "Ben yabancı Hayatal'ın koçuna oynayacağım."

Seyircileri dolaşan mırıltı, acıma dolu, sıkıntı dolu bir iç çekişi andırıyordu. Fısıldaşıyorlardı:

"Ah, ne yazık!"

"Ne de soylu bir at!"

"Gitti..."

"Sokağa atıldı..."

"Sahibi, yarasından ötürü aklını yitirmiş olmalı."

Hâlâ dizlerinin üzerinde olan Mukhi, yüzünü elleriyle kapadı.

"İsteğin buysa, ey atlı," dedi kaymakam, "bahis için sürdüğün değerin ölçülebilmesi için söyle aygırını getirsinler."

Uraz, kamçısının ucuyla Mukhi'nin omzunu dürttü.

"İşittin mi, seyis?"

Mukhi, bileklerine zincirler asılıymış gibi ağır ağır, hantal adımlarla yürüdü ve Cahil'i bağladığı kavak ağacına vardı. Kendini karşılayan mutlu kişnemeyi, ellerini yalayan dilin sıcaklığını duymamaya çalıştı. Kendisininkileri arayan iri yumuşak gözlerin tatlı pırıltısını da görmezlikten geldi.

Cahil'in ipini çözerken, dünyada en sevdiği sesin arkasından fısıldadığını işitti:

"Seyis, koca seyis!"

Mukhi, şimşek gibi döndü ve karşısında bir çeşit koyu renk kefene bürünmüş, yüzü siyah bir maskeyle örtülü biçimsiz bir varlık gördü.

"Zere... Sen misin?.. Nasıl?.." diye kekeledi.

Zere, soluk soluğa ve sabırsız, tepenin üstünü işaret etti.

"Oradan... Öbür kadınlarla birlikteydim. Erkeklerden uzakta ve çador giymek şartıyla seyretmemize izin verdiler. Ben de bir çador giydim."

Peçesini çekiştirerek ekledi:

"Bu torba, bu paçavra beni boğuyor. Göçebe kızları küçükken de, büyüyünce de böyle şey giymezler."

"Seni binlerce kadının arasında gözlerinden tanıyabilirim. Onlar yıldızlarım benim."

Kız kendini örten kukuletayı öfkeyle sarstı.

"Gözlerim atımızı elimizden kaçırmamızı önleyebilecek mi?"

Mukhi, "Demek biliyorsun?" diye mırıldandı.

"Çocuklar boyuna haber getiriyorlar. Söylediklerine inanamadım. Ama şimdi seni gördükten sonra... Demek doğru?"

Mukhi, öylesine alçak bir sesle, "Doğru" dedi ki, kız ne dediğini sadece dudaklarının kıpırdamasından anladı. Seyisin kolunu yakaladı, adamı kendine doğru çekti ve ayaklarının ucunda yükseldi. Kara kumaştaki deliklerden pırıldayan gözleri, Mukhi'nin gözlerini yakaladı.

"Bu atın çalınmasına izin verecek misin? Önlemek için hiçbir şey yapmadan çalınmasına, tek zenginliğimizin, tek fırsatımızın elimizden alınmasına izin verecek misin?"

Mukhi, ağır ağır, "Uraz'ı öldüreceğim," dedi.

"Başka biri Cahil'e sahip olduktan sonra mı? Kaybedecek bir saniyemiz bile yok. Atla... Beni de arkana al. Rüzgâr gibi uçalım."

Kızın sesindeki ateşli ataklık ve tutku, peçenin altındaki gözlerinin keskin pırıltısı Mukhi'nin ileriyi görmesine engel oluyordu. Cahil'in yularını çekerek kopardı ve ayağını üzengiye attı. Zere, çapanının eteğinden yakaladı.

"Dur," dedi. "Vakit kalmadı. Senin ağır davrandığını anlamış olacaklar."

Tabancalı bir polis onlara doğru geliyordu. Zere kavakların ardında gözden kayboldu. Mukhi, Cahil'i dövüş meydanına doğru götürdü.

* * *

Cahil, meydanın ortasında, arkadaki kamışların, çiçek açmış çalılıkların ve ırmak yolundaki dizi dizi ağaçların önünde duruyordu. Zaman zaman sabırsızlıkla eşeleniyordu. Handaki seyislerin bakımıyla yeniden pırıldamaya başlayan tüm gücü ve güzelliği karşısında seyirci sıraları boyunca bir saygı mırıltısı yükseliyordu. Onun yanında ayakta duran Mukhi, korkunç bir utanç ve acı hissediyordu. Bu atla birlikte gururunu, hazinesini, yüreğini de açık artırmaya çıkarmış oluyordu.

Uraz, durmadan gülümsüyordu.

Kaymakam önce seyircilere seslendi:

"Sayın halkımız, aygırı iyice gördünüz mü?"

"Bundan daha görkemli bir at olamaz," diye yanıtladı halk.

Kaymakam, Uraz'a sordu:

"Sen ne paha biçiyorsun, ey atlı?"

Uraz, "Emcet Han karar versin," diye karşılık verdi. "Burada onun yargısına, onun dürüst aklına denk kimse yoktur."

Emcet, Han, lacivert tespihini yeniden eline almıştı; birkaç tespih tanesini çektikten sonra hiç duraksamadan:

"Böyle bir atın fiyatı olamaz. Böyle bir ata yüz bin afgani veren –ki ben derhal vermeye hazırım– çok ucuza almış olur."

"Kabul ediyorum," dedi Uraz.

"Yüz bin... Yüz bin... Yüz bin..."

Rakam ağızdan ağıza dolaşıyordu. Orada bulunan herkes, özellikle en yoksullar, şaşkınlığa uğramıştı. En fazla şaşkınlığa uğrayansa yeşil sarıklı adamdı.

Hacı Zaman, nöbete tutulmuş gibi, seyrek ve tutam tutam sakalına doğru, "Ah, neden, neden o kadar param yok. Bozkırlardan gelen bu çılgın adam Allah'ın bir armağanı," diye söyleniyordu.

Sonunda Uraz'ın başının üzerinden bağırdı:

"Ey zengin Emcet Han, bu atı alabilecek tek adam sensin. Ve de kullanabilecek... Onun için atlının bahsini kabul etmelisin."

"Kabul," dedi Emcet Han.

"Tüm bahisleri kabul ediyorum," dedi Uraz.

Kaymakam, yanındaki yazıcıya bütün bahisleri ve bahse girenlerin adlarını yazması emrini verdi. Hacı Zaman, açgözlü bir acelecilikle eski kesesinin içinde ne var ne yok boşalttı. Koyduğu parayı belirten ilk o oldu.

"Elli iki bin üç yüz afgani."

Yazıcı, sonra, içten gelen bir saygıyla Emcet Han'a döndü.

"Bahse girecek herkes koyacağı parayı bildirdikten sonra, benim adımın karşısına, demin söylediğim miktara erişmek için ne eksik kaldıysa onu yaz."

Kimse geri durmuyordu. Herkes kazanacağından emindi. Herkes cebinde az çok ne varsa ortaya dökmüştü. Kaymakam bile. Ve son olarak da yazıcı. Emcet Han, listeyi aldı, dizlerinin üzerindeki lapis lazuli tespihinin

altına yerleştirdi ve Uraz'a, "Yüz bin afgani toplandı, korkusuz atlı," dedi.

"Teşekkürlerimi sunarım," dedi Uraz.

Gösterdiği incelik yüzeysel ve umursamazdı. Yüz bin, beş yüz bin ya da iki afgani, onun için hiç önemi yoktu! Asıl olağanüstü ve benzersiz olan, Maymana'ya dönüşünü, Mukhi'ye karşı, kendisine ve dünyaya karşı galebesini, şerefini, tüm varlığını, talihin ve sezginin tek bir atışıylan oynamak üzere oluşuydu. Ve herkese karşı tek başına. Bir şah kudreti. Tanrısal bir heves. Kaybederse, gerçekte kazanmış olacaktı. Böylesine bir kudret, hem hayata hem ölüme bedeldi.

Hayatal, Uraz'a yaklaştı. Başıboş bırakılan koçu onu bir köpek gibi izledi.

"Hayvanıma güveniyorsun, atlı," dedi, kesik kesik. "Ya büyük cesaretin var ya da zırdelisin. Ben bu iki niteliği de severim ve saygı duyarım. Teşekkürler."

Uraz telkâri kakmalı silahı olan yabancıyı dikkatle süzdü. Adamın gözlerinde alaycı pırıltıdan hiçbir iz kalmamıştı. Hayatal yerine döndü.

Kaymakam, buyruğunu verdi:

"Aygırı götürüp dikkatle gözaltında tutun. Dövüşün sonuna kadar o hepimizindir. Eyüp ve Hayatal, dövüşü başlatın."

Kalabalık, onun sözlerini sabırsızlıkla onayladı. Bahislerin yazılması uzun sürmüştü. Güneşin sıcağı bunaltıcıydı. Herkesin sinirleri yıpranmış, lime lime olmuştu çünkü çok çeşitli, sayısız ve şiddetli heyecan çekmişlerdi. Ve bütün bunlara servet kazanma hırsı eklenmişti. Kazanacakları kuşkusuzdu. Ama kazançlarının ağırlığını ceplerinde bir an önce duymak istiyorlardı.

İlk saldırı, telaşlarının karşılığını vermedi. Toslaşma olmamıştı. Toslaşacakları an küçük koçun yana kaçması, boyundan ötürü öylesine çabuk, öylesine kıvrak olmuştu

ki, *Topuz* tetikte olduğu halde yine de aldanmıştı. Siyah beyaz postu hasmının donuk, seyrek kürküne yakın ama ona dokunmadan geçti. *Topuz*, kendini hemen toparladı ve atıldı. Başının, tüm güçle savrulan bu balyozun, eğik olması, onun doğru hedef almasını engellemiyordu. Dövüş erbapları sevinçle bağırdılar:

"Bu sadece denemeydi."

"Pis hayvanı deniyor."

"Ne menem şey olduğuna bakıyor."

"Şimdi canına okur."

Biri görkemli, öbürü komik iki kafa birbirine değdi. Ya da öyle gibi göründü. Ama her zamanki o çarpışma sesi duyulmadı. Gerçekte hiç ses çıkmamıştı. Ve ilk dönen, Hayatal'ın hiçbir yara almamış, hafif adımlı, çevik koçu oldu. Fısıldaşmalar sıradan sıraya yayıldı:

"Gene atlattı, şeytan."

"Nasıl?"

"Boynuzsuz yanıyla girişti."

"Öyle! Öyle gerçekten! Gördüm!"

"*Topuz*'un başı kaydı ve onu çok ileri götürdü."

"Ama öğrendi artık. Şimdi onu haklayacak."

Gerçekten de *Topuz*'un her halinde korkunç öfkeli ama aynı zamanda temkinli bir irade seziliyordu. Artık saldırmıyordu. Karşısında ağırlığı olmayan bir yaratığa karşı hız gerekmezdi. Kısa adımlarla ve düşmanına kaçış yolu bırakmamak için başını iki yana sallayarak ilerledi. Kısılmış, kanlanmış gözlerinde sağduyu öfkeyi dengeliyordu.

Gözleri, "Saldır... saldır, bu kez seni ele geçireceğim," diyordu.

Ve konuşma yeteneği olan seyirciler, *Topuz*'un aklından geçenleri bağıra bağıra dile getiriyorlardı.

Ama saldırı olmadı. Hayatal'ın koçu tam hızla ileri atılmışken hasmına iki adım kala birden durdu ve *To-*

puz'un çevresinde bir köpek gibi sıçramaya başladı. Sağında, solunda, önünde, ardında. Ve her sıçrayışta sert, keskin bir tos vuruyordu. Bu vuruşlar *Topuz* gibi güçlü bir yaratık için hiçbir tehlike taşımıyordu. Ama onu çileden çıkarıyor, rahatsız ediyor ve soluğunu kesen kısa savunma hareketleri yapmaya zorluyordu.

Sıradan sıraya öfkeli bir homurtu yayıldı. Bu artık şaşkınlık ya da hayal kırıklığı değildi. Korkuydu kalabalığı saran. Paraları için. Anlayışları için. Bağrışmalar duyuldu:

"Şeytan dürüst dövüşmüyor."

"Sadece *Topuz*'u yoruyor."

"Bu dövüş olmaktan çıktı."

"Durdurun."

Kaymakamın alması güç bir karar üzerine uzun uzun düşünmesine gerek kalmadı. Hayatal, uzun boyunu bir santim bile eğmeden, gururundan bir damla bile eksiltmeden, başını eğerek kalabalığın isteğini kabul ettiğini belirtti. İki parmağını dudaklarının arasına sokup ıslığını öttürdü. Sesi bu sefer vahşice kısa ve keskindi . O andan başlayarak olaylar öylesine hızlı gelişti ve öyle şaşırtıcı bir biçimde gelişti ki, en ön sırada oturan Uraz bile zorlukla izleyebildi.

Hayatal'ın koçu *Topuz*'u tedirgin etmeyi bir anda kesti, geri çekildi, güç topladı ve atıldı. Şaşırmış, sinirlenmiş hasmı kendini toparlayıncaya kadar Hayatal'ın koçu onun üzerine atılmıştı bile. Ama küçük yaratık, göğsüne ya da alnına toslayacağına, *Topuz*'un dizinin altına başının boş yanıyla vuruyordu. Tam yeniden sataşma ve itirazlar yayılmaya başlamıştı ki, büyük, korkunç bir sessizlik seyircilerin üzerine çöktü. Dizin altından taşan kızıl bir çağlayan siyah beyaz kürkü lekeliyordu. *Topuz*, öfkeli, şaşkınlıktan süngüsü düşmüş gözlerle kanlı kaynağa bakıyordu. Ve küçük, uyuz koç, yeniden sal-

dırıya geçmişti bile. Küçük koçun kafası, inanması güç bir hız ve ustalıkla düşmanının iki gözünün ortasına, burnun başladığı, yüzün yaralanmaya en açık yerine bir tos vurdu. Sonra top gibi geri sıçradı ve aniden durup *Topuz*'un ölüm çırpınışlarını soğuk bir merakla seyretmeye başladı.

İlk çığlık Eyüp'ten yükseldi.

"Cinayet! Cinayet! Alçakça, pis bir hile! Başka türlü olamaz!" diye gürledi.

Sahibinin bacağına köpek gibi sürtünen küçük koça doğru koştu, elinin birini kırık boynuzun üzerinden geçirdi ve kaldırıp seyirciye gösterdi. Derin bir kırıktı.

"Kırık boynuz kama gibi, bir katilin kaması gibi keskinleştirilmiş!" diye bağırdı.

Kaymakam, kalabalığın öfkesini göstermesine fırsat vermeden, "Buna ne diyorsun, Hayatal?" diye sordu.

Silahlı adam *Topuz*'un leşine kadar yürüdü, kıvrık burunlu çarığını beyaz eldivenli ayağın üzerine koydu ve konuştu:

"Size Eyüp yanıt versin efendimiz ve şu leşin, yem olmuş hayvanın, ayağını tuzak olarak kullanmayı kendi başına mı öğrendiğini söylesin."

Hayatal, seyircilerin bir soluk almasına yetecek kadar bir süre sustu ve sonra konuşmasını sürdürdü:

"Ve sen, Eyüp, yetiştiricilerin şahı, söylesene bana, hayvanıma tüküreceğine neden dövüşten önce kırık boynuzuna bakmadın da sonra baktın? Hiç kimse, başta ben, seni bundan alıkoyamazdık."

Bu sözleri uzun bir sessizlik izledi. Şaşkınlık, küskünlük, keder ve öfkeyle beslenmiş bir sessizlik. Aşağılık bir açgözlülük ile dürüst mantık arasında yüreklerde sürdürülen acılı bir tartışma ve düşünce dolu bir sessizlik.

Ama Bamyanlılar dürüst oyuncuydular. Adalet kazandı.

İçlerini çekerek, "Gözlerimiz körleştiyse, demek ki her şeye kadir Allah böyle olsun istemiş," dediler.

Ama Hacı Zaman, onu kahreden acısının ve öfkesinin üstesinden gelemiyordu. Hozad'ın kemikli dizine vurarak hırladı:

"Beni neden uyarmadın, sahtekâr büyücü?"

Hozad, olduğu yerde sıçrıyor ve şarkı mırıldanıyor gibiydi. "Düş gören ot, gülen ot, şakıyan ot..." diyordu.

Büyük karga, kıpkırmızı gagasını açtı ve hafifçe gakladı.

Emcet Han, Uraz'a, "Cesaret kazandı, ey bozkırların atlısı!" dedi. "İnan bana, yürekten söylüyorum, en mutlu adam benim burada."

Tespihini bahis listesinin üzerinden kaldırdı ve kâğıdı kaymakama uzattı. Kaymakam, Uraz'a, "Bir saat içinde, odanda, bunların tümünü elimle sana vereceğim," dedi.

"Ve benim elimden de," dedi Emcet Han, "yüz bin afganinin eksik kalan kısmını alacaksın," dedi.

Uraz, kendi içinde boşu boşuna mutluluk duygusunu aradı. Dipsiz, sonsuz bir yorgunluktan başka bir şey hissetmiyordu.

Alçak bir sesle, "Atım," dedi.

Mukhi, Cahil'i getirdi ve Uraz'ı eyere yerleştirdi.

Uraz, seyise, "Gördün mü?" dedi.

Mukhi, hiç karşılık vermeden kıpırtısız, bomboş gözlerle baktı. Onu bağışlamamıştı; onu hiçbir zaman bağışlamayacaktı. Zaferden sonra Uraz'ın hissettiği tek ve bir anlık zevk bu oldu.

Kızıl Kaya'nın ve dev Buddha'ların dibindeki yola vardıklarında Zere, çadorunun içinde Mukhi'nin yanından geçti. Görünmeyen ağız, "Atı çözerken bana söylediklerini hatırlıyor musun?" diye sordu.

Mukhi, soluk verircesine, "Hatırlıyorum," dedi.

"Hepsini mi?"

"Hepsini."

Zere, "Onun için söylediklerini de mi?" diye fısıldadı.

Kukuletasının kara ucu Uraz'a doğru eğilmişti.

"Onları da."

"Öyleyse her şeyi bana bırak."

Kız evlerine dönen çadorlu kadınların arasında, öbürlerine benzeyen donuk bir hayal gibi gözden kayboldu.

Dördüncü bölüm

SON KOZ

I

Kova

Emcet Han ile kaymakamın getirdiği yüz bin afgani usulünce sayılmış düzgün desteler halinde Uraz'ın baş ucunda, çarpoyun üzerinde duruyordu. Uraz, Mukhi'yi çağırdı ve başıyla banknotların bulunduğu yeri işaret ederek, sesinden ziyade dudaklarıyla konuştu:

"Al bir avuç... Saymaya gerek yok. Ne gerekiyorsa al... Sonra gidiyoruz."

"Zere benimle geliyor," dedi seyis, "O daha iyi bilir."

Uraz, Mukhi'nin gözlerine yepyeni bir bakışın yerleşmiş olduğunu hemen gördü: ezici, saflığını ve ışıltısını yitirmiş bir bakış. Seyisin sesinde alışık olduğu her zamanki uysallığın bulunmadığını da fark etti Uraz. Buna sevinmek istedi ama olmadı. Şu anda sessizlik, huzur ve yalnızlıktan başka hiçbir şey umurunda değildi; dövüş sırasında heyecana kapılıp bacağını keyfince oynatmasının cezası olarak çektiği cehennem azabı ağrı, yıpranmış sinirleri, tükenmiş kasları bunları istiyordu ısrarla. Benzi mum gibi, yeşilimsi sarıydı; dudakları kül rengi. Gözleri, göz çukurlarında daha derinlere kaçmış gibiydi. Yarasından korkunç bir koku yayılıyordu etrafa.

"Çok yaşamaz artık," dedi seyis kendi kendine.

Bu düşünce bu kez de Mukhi'yi korkuttu. Ama korkusu eski korku değildi. Uraz'ın ölmesinden korkmuyor-

du artık. Bu ölümde kendisinin bir payı olamamasından korkuyordu.

Zere çadorunu çıkarıp yeniden mutfağa gitmişti. Küçük yüzünde, yarı kapalı gözlerinin üstündeki kaşları sert bir çizgi halinde birleşmişti. Seyisin avludan kendisine adıyla seslendiğini duyunca, hiç acele etmeden dışarı çıktı, kaşları hâlâ çatık.

"Haydi, pazara alışverişe gidiyoruz," dedi Mukhi. "Yol için gerekenleri sen seçersin."

"Neyle?" diye sordu Zere.

Mukhi, kocaman elini açtı. Zere, ilkin, gözlerine inanmamış gibi kuşkulu, sustu. Sonra mırıldandı:

"Ne çok para! Aman Allah'ım, ne çok para! Ömrüm boyunca bizim kabilenin tümünün eline bunun yarısı kadar para geçmedi... Gidelim. Gidelim, çabuk."

Ama çarşının dükkânları görününce Zere adımlarını yavaşlattı ve seyise:

"Satıcılar acelemiz olduğunu hiç bilmemeli. Yoksa bu kurtlar hemen fazla para istemeye kalkarlar."

Zere'nin kaşları yeniden çatılmıştı. Son alışverişini yapıp bitirinceye kadar kaşların bu ince çizgisi alnının inatçılığını, gözlerindeki uyanıklığı vurgulamaktan geri kalmadı. Uysal bir çocuk gibi ardı sıra gelen seyis, Zere'de hiç tanımadığı yeni bir kadının ortaya çıkışını hayranlıkla gözlüyordu. Ne de ağırbaşlı bir görünüşü var! Ne de dediğim dedik! Eşyadan, insanlardan, para işlerinden nasıl da anlıyor!

Almak istediği şeyler Zere'nin aklındaydı, sadece bunları alacaktı. Kurnazlıkta usta satıcılar onu daha başka şeylere özendirmeye, kandırmaya, oltalarına takmaya; işlemeli bir parçayı, bir kumaşı, bir yalancı mücevheri ona kabul ettirmeye ya da araya sokuşturuvermeye çok uğraştılar ama boşuna. Fiyat konusunda da aynı derecede dikbaşlıydı. En önemsiz bir şeyi bile satın alma-

dan önce rafları, tezgâhları, sergileri, dükkânları inceliyor, karıştırıyor, malın nerenin malı olduğunu ve kalitesini tartışıyor, işe yarayacağından kuşkulanıyor, biçimiyle alay ediyor, kısacası, öylesine büyük bir sabırla ve içten hesaplı bir tutkuyla pazarlık ediyordu ki, en açıkgöz, en tilki satıcıları bile alt ediyordu. Onlar en zavallı malın, en küçüğünden bir maden paranın bile ne denli değerli olduğunu Zere gibi yoksunluk okulunda öğrenmemişlerdi.

Zere, böylece, en ucuz fiyatlarla bir çador, türlü yiyecek, sıcak tutacak giysiler, yemek pişirmek ve yatmak için gerekli daha bir sürü öteberi satın aldı.

Bütün torbalar ve denkler bir araya toplanınca Mukhi bağırdı:

"Nasıl götüreceğiz bunları? Cahil, bunları mümkün değil, taşıyamaz."

"Haydi gidip bir katır alalım," dedi Zere ve içini çekerek ekledi:

"Katır alma işini sana bırakmam gerekecek."

Yük ve araba hayvanları pazarı kasabanın ucunda, Buddha'ların en büyüğünün karşısına düşen yerdeydi. Mukhi, satılığa çıkarılmış hayvanların bacaklarını, böğürlerini, boyunlarını yokladıktan, dişlerini gözden geçirdikten, ayaklarını kaldırıp altlarına baktıktan ve gözlerini inceledikten sonra iri, boz bir katırda karar kıldı.

"Beğendim bu hayvanı, gerçekten beğendim," dedi Mukhi, kendisini sessizce gözleyen yaşlı celebe, yüzü kırış kırış, buruş buruş, yaşlı Hazari'ye. "Güçlü bir hayvan. Mükemmel. Benzerini az gördüm doğrusu. Ne kadar istiyorsun, dede?"

Yaşlı Hazari fiyatı söyledi, Mukhi, hiç pazarlık etmeden ödedi. Sonra sorumluluğuna verilmiş her hayvanın onda uyandırdığı sevecenlikle katırı okşayıp överek Zere'nin yanına götürdü.

"Görüyorsun ya, ben de seçmesini biliyorum," dedi neşeyle.

"Kendini soydurmasını daha da iyi biliyorsun," diye çıkıştı genç kadın. "En azından iki kat fazla ödedin bu katır için."

Mukhi'nin gururu bu sözlerle en masum yanından kırıldı. Zere'ye karşılık verdiğinde, ilk defa sinirliydi.

"Ne önemi var!" dedi. "Uraz, hesaptan hoşlanmaz."

Genç kadın, gözlerini seyise dikip uzun uzun baktı. Çatık kaşlarının çizgisi özellikle sertti.

"Paralar Uraz'ın değil bizim," dedi. "Hepsi bizim."

Mukhi, katırın yelesini parmaklarıyla taramayı bıraktı. Çenesine beklenmedik bir yumruk yemiş gibi ağzı açıldı. Çok alçak sesle sordu:

"Paraların hepsi bizim mi? Ne? Yüz bin liranın?"

"Yüz bin liranın," dedi Zere.

"Ama paraları o kazandı," diye mırıldandı Mukhi.

"Neyin üstüne bahse girerek? Unuttun mu?" diye sordu Zere.

"Biliyorum," dedi seyis, "ama..."

Genç kadın, sözünü keserek yeniden sordu:

"Onun ölmesini istiyor musun sen? Hâlâ?"

"İstiyorum," diye yanıtladı Mukhi.

Önüne satın almış oldukları öteberinin yığılmış olduğu dükkâna varmışlardı. Zere, sesini alçalttı. Sert konuşmamaya ne denli dikkat ettiyse de, sesindeki yabanıl vurgular Mukhi'yi ürküttü.

"Sen onun ölmesini istiyorsun, ben de öyle. Bu işi oldu bil, inan bana..." diye fısıldadı genç kadın. "O halde söylesene, bir ölünün ihtiyaçları için kaç lira gerekir ?"

Seyis verecek yanıt bulamadı. Zere'nin dili, aklın diliydi. Ama yine de Mukhi, yüreğinin ta derinlerinde buna karşı duyduğu direnişi içinden söküp atamıyordu bir türlü. Zere'nin dili, aklın diliydi. Aklın. Doğrunun değil.

Uraz'ın ölümü – evet. İlkel adalet. O kendi bozkırını, kanını, halkını satışa çıkarmıştı. Cahil'i alıkoymak – evet. Bu da adalete uygundu. Uraz, onu da gözden çıkarmıştı çünkü. Ama paraları almak – yok! Bu olmazdı işte!

Parayı alan, Uraz'ın suçluluğundan çıkar sağlıyor, suçu onunla paylaşıyor olurdu. O halde Uraz'ı neden cezalandırsınlardı?

Zere, seyisin sessizliğini bu işe aklının yatmasına yordu.

"Sen de görüyorsun ki, bu paradan vazgeçmek için insan budala olmalı."

Mukhi, garip, bulanık bir öfkeye kapıldı. Zere'nin söylediklerine karşı, onun anlayabileceği bir kanıtı nereden bulup çıkarabilirdi Mukhi? Seyisin bakışları, ayaklarının dibindeki, parça parça boz katırın sırtına yüklenmeyi bekleyen yatak ve örtü denkleri, kap kacaklar, yiyecek torbaları, ocak ve çadır üzerinde dolaştı ileri geri. En yakınındaki torbayı tekmeleyerek sordu:

"Bunca eşyaya gözün doymadı mı hâlâ?"

Genç kadın, küçümseyen bir edayla kaşlarını çattı.

"Neden hoşnut olacakmışım?" diye bağırdı. "Bizimkiler kadar düşkün olmayan her ailenin bundan daha çok, daha iyi eşyası vardır."

O sırada, Mukhi, birdenbire Zere'yi kaybettiği duygusuna kapıldı. Karşısındaki bu yüz Zere'nin yüzü değildi. Bu yüzde çirkin bir açgözlülükten, küstah bir kendini beğenmişlikten başka bir şey yoktu. Nasıl oluyor da, şu paçavralar içindeki kız, dünkü aç dilenci, bir hazine gibi karşılaması gereken, kaderin kendisine sunduğu bu armağanları küçümsemek, beğenmemek küstahlığını gösteriyordu. O ne aşağılayıcı, buyurgan bir ses tonuydu öyle! Yöneten oydu. Buyuran o. Kendisi erkek değildi sanki.

Mukhi, karşısındaki bu yeni, aşağılık kadına bir tokat atmamak için katırın yelesine yapıştı.

"Bu hayvan seni mutlu etmeye yetiyorsa..." diye bağırdı Zere.

Mukhi, onun sözünü bitirmesine fırsat vermedi. Öfkeden kısılmış bir sesle gürledi:

"Kes sesini! Alay etmeyi kes, emir vermeyi kes! Yoksa her şeyi berbat eden o dilini koparırım senin. Verdiği nimetlerden dolayı Allah'a şükredeceğine, üstüne tükürüyorsun bu nimetlerin. Bozkırlardaki saksağanlar gibi açgözlü ve hırsızsın. Kanında tek bir temiz damla yok senin."

Zere, Mukhi'ye doğru atıldı. Aralarında sadece üç adımlık bir yer vardı. Ama kısacık ara Zere'nin başkalaşması için yetti. Şimdi elini yakalayan genç kadının, az önce nefret ettiği kadınla hiçbir ortak yanı yoktu. Alnı kırışıksız, düzgündü. Doğal yerlerini almış kaşlar, büyük bir alçakgönüllülüğün ışıldadığı gözler üzerinde yumuşak bir kavis çiziyordu.

"Seyis, koca seyis," dedi genç kadın, titrek, yakaran bir sesle. "Bu hizmetkârın konusunda ne denli yanılıyorsun. O sadece seni düşünüyor. Seni şu halinde görmeye dayanamıyor. Bak..."

Zere, Mukhi'nin kolunu kaldırdı, dirseğini ancak aşan, tarazlanmış, yırtık kol yenini gösterdi ona. Mukhi, çok utandı. Giysisinin eskiliğinden çok, bu çok eskimiş, küçülmüş çapanın açıkta bıraktığı kocaman elinden, güçlü kaslarından, kalın bileklerinden utandı.

"Yazık değil mi, korkunç bir haksızlık değil mi," diye sözünü sürdürdü Zere, dizginlemeye çalıştığı bir heyecanla. "Onca, onca çalışmanın karşılığının şu gülünç çapan olması? Oysa senin gibi yakışıklı biri en parlağına, en boluna layıktır; senin gibi güçlü kuvvetli biri en yumuşağına layıktır, senin gibi iyi biri; en soylusuna layıktır, sen büyük bir binicisin. Ah, seni üzerinde öylesine güzel giysiler, başında anlı şanlı bir sarıkla hayal ediyorum da..."

Genç kadın, şimdi iki elini de tutmuş, yavaşça Mukhi'yi kendine çekiyordu. Mukhi, onun nemli, ateş saçan gözlerinde sözünü ettiği hayali görür gibi oldu, o, gerçekten kendisiydi.

Zere'nin gözleri bir başka hayali daha karşılamak istercesine daha da büyüdü, daha da ışıldadı.

"Ya sen, benim hep böyle paçavralar içinde, yalınayak gezmemi ister misin?" diyerek konuşmasını sürdürdü. "Çin ipeklileri, Hint kaşmirleri giymeye, gümüş ve altın gerdanlıklar, gök ve kan rengi mücevherler takmaya, yasemin ve gül kokuları sürünmeye, İsfahan ve Semerkant halıları üstünde yürümeye yakıştırmayacak denli çirkin ve aşağılık mı buluyorsun beni?"

Mukhi, tüm içtenliğiyle haykırdı:

"Peygamberimize ant olsun, bu nimetlere senden daha yaraşacak kadın doğmamıştır!"

Zere, aynı içtenlikle karşılık verdi:

"Senin şerefin için böyle süsleneceğim! Senin şerefin için, seyisim benim!"

Genç kadın, bu sözleri üç kez tekrarladı. Yüzü giderek canlanan bir düşün ifadesine sesi masalların şakıyan ritmine bürünmüştü.

"Ve şerefin için," diyerek konuşmasını sürdürdü Zere. "Senin de kendi seyis ve başaların, çoban ve devecilerin, görkemli atların, yünü bereketli semiz koyun sürülerin, Baktriane cinsi kocaman develerin olacak... Yine şerefin gereği, sen bana da, sonunda bana da, işlerimi görecek, yıkayıp paklayacak, iplik eğirecek, nakış işleyecek hizmetçi kadınlar tutacaksın... Hepsi birden bir kabile olacak, sen de onların prensi... Yazları Hazaracat'ta kurulan büyük panayıra gideceğiz birlikte, sen develerin en heybetlisine binmiş..."

Mukhi, sözün tam burasında bağırdı:

"Cahil'den başka bir şeye binmek istemem ben."

"Ona kına yakacaklar," diye konuşmasını sürdürdü Zere. "Muhteşem olacak... Bana da bir tüfek verirsin... Senin yanı başında, kervanı çekerim..."

Boz katırdan hırıltılı bir ses çıktı. Mukhi, farkında olmadan okşadı hayvanı. Yoksulun hayvanı olan katırı."

Yarı kapalı gözkapakları ardından bakan Zere'nin gözlerinde artık düşlerin buğusu yoktu. Keskin bakışları Mukhi'yi gözlüyordu.

"Seyis, koca seyis," dedi, Mukhi, işitebilmek için ona doğru biraz daha eğilsin diye, yavaşça. "İşte, benim gönlümden geçenler bunlar, bana göre o afganiler bu işe yarar. Ama sadece benim gönlümden geçenler bunlar. Kafa sende. Efendi sensin."

Hayaller, düşünceler, istekler, kaygılar ve kaygılara karşı yanıtlar, Mukhi'nin kafasında birbirine karışıyor, çarpışıyordu. Uraz'ı ölmüş görüyordu, kemerinde deste deste para... Almalı mı? İğrenç bir soygun... Bırakmalı mı? Niçin? Kime? Rüzgâra, kara, çürümeye mi? Kargalara mı? Ölü soyguncularına mı? O halde kime? Onları almaya hakkı olan tek adama mı?.. Tursen'e... Tursen, ölünün babası... Öldürülmüş ölünün... Mukhi tarafından öldürülmüş... Tursen'e bu hakareti yaraştırmak! Büyük Tursen, kendi efendisi, ekmek kapısı... Ya ayaklarına kapanan bu genç kadın, ne de ufak tefek, ne de çelimsiz, doğum çığlığından beri yoksulların yoksulu, hayatı boyunca istediği hiçbir şeye ulaşamamış olan kadın... Şimdi o, bir anda, onun gerçekleşmesi en imkânsız görünen dileklerini gerçekleştirebilirdi.

Zere, saçlarını seyisin avcuna bırakarak mırıldandı:

"Nasıl istersen, öyle yaparız."

Mukhi, sırtını boz renkli iri katıra dayadı. Başı dönüyordu.

"Kervanımız olacak," diye bağladı sözü sonunda, sır verir gibi.

Bunun üzerine ağızlarından tek söz çıkmadı, yükleri ayırıp düzenlemeye koyuldular. Zere, uzun yolculuklardan yakınan bir türkü tutturdu. Bir ara susup sordu:

"Şimdi mutlusun ya, koca seyis?"

"Mutluyum," dedi Mukhi.

Yalan söylüyordu. Kararı kesin görünse de, kendinden nefret etmesine yol açıyordu. Kabahat Zere'nin miydi? Kendisinin mi? Yoksa adını bilmediği bir başkasının mı?

* * *

Çayı getiren baça, tek boynuzlu bir koç üstüne girdiği bahisle Bamyan yöresinde ansızın ünlenmiş, kahramana dönüşmüş atlıyı yarası açılmış, ölü halde yatar buldu. Hemen yanına koştu, sıcak çayı yarı açık ağzından içeri akıttı.

"Daha ver," dedi Uraz gözlerini açmaksızın.

Hiç kıpırdamadan, çaydanlığı boşalttı Uraz.

Bitince baça konuştu:

"Peygamberimize ant olsun, var gücümle koşup şifacıyı getireceğim sana."

Şifacının her şeyi yusyuvarlaktı: boyu bosu, karnı, gözleri, kalın camlı gözlükleri ve içine kıvrık tuttuğu elleri. Yüzünde sivrilik namına iri, kemerli burnundan başka bir şey yoktu. Eşikte durup odanın hastalıklı havasını kokladı, düşünceli baykuş bakışlarını Uraz'a çevirdi ve sonra baçaya dönüp konuştu:

"Su çok sıcak, bezler çok temiz, tahta parçaları çok düzgün olsun. Haydi, koş getir bunları, canım yavrum."

Tostoparlak adamın sesinde bambaşka bir neşe, dostluk ve ezgi vardı.

"Sağ ol geldiğin için, vadilerin bilgesi," dedi Uraz hafif bir sesle. "Yaram için ne yapabilirsin?"

"Yarana bir bakacağım, oğlum, o bana yapılması gerekeni söyleyecek, ben de söyleneni yapacağım," dedi adam.

Altın sırmayla işlenmiş yuvarlak kadife takkeli başını Uraz'ın yarasına eğdi ve içine kıvrık elleriyle yaralı bacağı kırık yerinden sardı. Ama ne parmakları ne de avuçları yaraya değiyordu. Bunu kırık kemiklerin, çürüyen etlerin sırrını öğrenmek için yapıyor gibiydi. Ellerini çekmeden önce şarkı söyler gibi konuştu:

"Ah oğlum, ah oğlum, bu sadık hizmetkârını neden bu denli boşladın? Şimdi bu yaranın çok uzun süre dinlenmesi, çok, çok iyi bakılması gerek."

"Bugün yola çıkmak zorundayım," dedi Uraz.

Kalın camlar ardındaki dost, bilge gözlerin baykuş bakışları Uraz'ın kanı çekilmiş yüzüne dikildi:

"Görüyorum ki, koçların üzerine oynadığın gibi bacağının üzerine de oynuyorsun. Kendini kolla. Burada oyuna sürdüğün şey, dünyanın bütün paralarından daha değerlidir."

"Ama bahsin kendisi de öyle," dedi Uraz.

"Öyleyse bu konudan söz etmeyelim artık," dedi kısa boylu adam, neşeyle.

Baça, şifacının istediklerini getirdi. Adam üstünde taşıdığı birtakım otları çıkarıp kaynar suya attı, bu suyla yarayı temizledi. Bir beze çeşitli merhemler sürüp yaranın üstüne kapattı, tahta parçalarıyla birlikte bağlayıp yerine tutturdu. Eli öyle hafifti ki, bastırdığı zaman sadece dokunuyor, dokunduğu zaman da hafifçe yalayıp geçiyor gibiydi.

"Yarına dek rahatsın oğlum, eğer tahtalar yerinden oynamazsa. Ondan sonra, en kötüsüne hazır ol," dedi şifacı adam.

"Teşekkürler sana ihtimamın için, bilgili ve becerili kişi," dedi Uraz. "Özellikle de gerçeği söylediğin için."

Başucundaki para destelerine işaret ederek sözünü sürdürdü:

"Bir zahmet, kendi ücretini de kendin al, bana ettiğin iyiliğin karşılığı olmaz ama..."

Şifacı bir para destesinin üstünden tek bir banknot çekti, parayı sarığın kıvrımları arasına soktu, sakladı ve sordu:

"Bu para yığını yeni bir bahis mi? İnsan tabiatı üzerine?"

"Belki," dedi Uraz.

Yuvarlak baykuş gözler Uraz'ı uzun uzun inceledi.

Uraz, "Yüzümde ne bulmak istiyorsun?" diye sordu.

"Biliyor musun, oğlum, bende iki çeşit ot vardır. Hastalar için olanlar, bu yakınlardan, dağlardan, gölcüklerden ve ormanlardan toplanmıştır; öbürlerini –kendim için olanları– ancak acı çekenlerin yataklarından toplarım. Sen nadir rastlanan bir bitkisin oğlum, hem de tehlikeli."

Böyle konuştu adam, sonra da sessizce çekip gitti.

Mukhi, çarşıdan döndüğünde Uraz'ı sırtını duvara dayamış, dimdik oturur buldu. Seyisin bakışları yastığın yanı başındaki boşalmış yere kaydı.

"İçin rahat etsin, para güvenli yerde," dedi Uraz.

Çapanıyla gömleğinin üst yanını açtı. Boynuna asılı muskanın her iki yanından, özenle bağlanmış, şişkin birer kese sarkıyordu.

"Vasiyetname ile para," dedi Uraz.

Çapanını kapadı, kemerini sıktı. O zaman Mukhi, kemere bir hançer sokulmuş olduğunu gördü.

"Benim özel alışverişim. Sen kendininkini bitirdin mi?" diye sordu Uraz.

"Tamamını," dedi Mukhi.

"Cahil'i getir," dedi Uraz.

* * *

Yol, dimdik yükselen kızıl bir yarın dibinden uzanıyordu. Geçmişte Buddha rahiplerinin oymuş oldukları binlerce kovukla koskocaman bir arı kovanını andıran kaya duvarı, batan güneşin ışınlarıyla tutuşmuş yanıyordu.

Batıya doğru yöneldiler. Artlarında bıraktıkları dev Buddha heykelleri, kovuklarında birer dev gölgeden başka bir şey değildi artık. Uraz, önde gidiyor, Mukhi, üzenginin yanı sıra yürüyordu. Birkaç adım geriden de boz katırla Zere geliyordu.

Zere, başını eğmiş, ayaklarının kaldırdığı toza bakıyordu. Dudakları sessiz sessiz kıpırdıyordu. Dua ettiği düşünülebilirdi. Oysa gerçekte Uraz'ı öldürmenin kendilerini en az tehlikeye sokacak yollarını incelemek, hazırlamak, sağlamak için karakterinden, açgözlülüğünden, yoksulluk ve sevgisinden doğan en canlı, işe yarar güçlerini bir araya topluyordu. Bu iş için önünde üç gün ve üç gece vardı. Bamyan'da edindiği bilgiler, mola verdikleri yerlerde anlatılanlardan aklında kalanlar, Mukhi'nin yaptığı hesaplar, hepsi, ancak bu kadar bir zaman kaldığını doğruluyordu. Genç kadın, önündeki bu sürenin akışını saat saat sayıyor ve nefret ettiği çopendozu gizlice ve en doğru biçimde öldürme yolunu seçmeden önce her birini, tıpkı pazardaki gibi, aynı sabırlı kurnazlıkla tartıyor, yokluyor, kokluyordu.

"Ne ilk gün ne de son gün zora başvurmak olmaz," diye düşünüyordu Zere. "Zor kullanınca mutlaka bir iz kalır; berelenmiş bir boyun, deşilmiş bir karın... Buralarda da, Maymana yakınlarında da tehlikeli olur bu. Oralarda herkes onu tanıyor. Koç dövüşünden beri burada da öyle. Bu hesaba göre bu gece de, son gece de olmaz. Ama eğer..."

Zere'nin dudaklarının kıpırtısı durdu. Düşüncelerini kendi kendine bile fısıldamak istemiyordu.

Eğer çopendozun ölümü, görünüşte, kazadan ya da hastalığının ağırlaşması yüzünden olursa... Uraz'ın durumunda böyle şeylerin olması doğaldı... Bu, hizmetkârlarını kuşkulardan korurdu. Bamyan Vadisi'nde, Maymana'da kim Mukhi'yi suçlayabilirdi ki? Efendisinin ölüsünü getiren, çaresiz, sadık, fedakâr seyise yazılmış vasiyetnameye kim karşı çıkabilirdi? Evet, evet, önünde daha üç uzun gün ve ondan da uzun üç gece vardı.

Genç kadın, başını göğe doğru kaldırdı, tatlı tatlı gülümsedi. Her şeyi yoluna koyacaktı, hemen.

Sorumluluğuna bırakılmış katırın birden duruvermesi Zere'nin hesaplarını daha da geliştirmesini engelledi. Cahil'in de durmuş olduğunu ve bir toz dalgasının üzerlerine doğru gelmekte olduğunu gördü. "Yine bir kervan," dedi Zere içinden kaygıyla, doruk yolunu anımsayarak.

Yürüyen toz perdesi üst üste çakan şimşeklerle aydınlandı. Hemen ardından silah patlamaları duyuldu. Zere, katırı yerinde tutabilmek için tüm gücünü harcamak zorunda kaldı. Bulanık perde yeniden çakan ışıklarla delindi. Bu kez Uraz'a, azgın bir eşek arısı sürüsü yanı başından geçiyormuş gibi geldi. Yere sıkılan kurşunların kopardığı küçük taş kırıntıları Cahil'in böğrüne çarptı. Uraz'ın hırçınlaşan elinin çektiği gem, hayvanın ağzının kenarlarını kesti, önlerinde giden insanlarla hayvanlar korkudan bağrışarak yol kenarlarındaki tarlalara ve çalılıklara sığındılar.

Uraz, Mukhi'ye, "Git bir bak," diye buyurdu.

Seyis, iki büklüm, yolun hemen kenarından düzensiz hamlelerle ilerledi ve kil rengi toz perdesinin kalın kıvrımları arasında gözden kayboldu.

Bir yaylım ateşi daha patladı. Zere, Mukhi'den başka bir şey düşünmez oldu. Klanlar arasındaki bir kavganın içine mi düşmüştü? Ya da kabileler arasında bir dövüşün? Ya yaralanır... Ölürse?.. Hep öteki yüzünden,

hakkı olmayan aygır üzerinde böbürlenip duran o sakat adam yüzünden...

Derin bir soluk aldı. Mukhi, kızılımsı bulutun içinden görünmüştü. Soluk soluğa bağırdı seyis:

"Kötü bir şey yok... Bir düğün alayı... Ta oradaki köylerden birine gelin almaya gidiyorlar."

Uraz, vadinin yol ile ırmak arasında kalan bölümünü yer yer noktalayan gösterişli yapılara gözlerini kısarak baktı. Tertemiz beyaz badanalı, mazgallı, orasına burasına kuleler dikilmiş yüksek duvarları üstünden meyve ağaçlarının tepesi, eklenti yapıların çatıları, hizmetkârların, bahçıvanların, rençperlerin, zanaatkârların oturdukları, yurtluk sahibinin konağı çevresinde kümelenmiş evlerin damları ancak görülebiliyordu. Hem yurtluk, hem köy hem hisar olan, yeşillik denizindeki bu ak adacıklar, akşamın duru alacakaranlığında refahın, düzenin, gururun barındığı yerlerdi aynı zamanda.

Ve Uraz, bu kale duvarlarından birinin ardında bekleyen kız oğlan kız gelini düşündü. O kız ki, bu akşam... Ve bir an için, bu bilmediği genç kız o barındığı yerde ve tüm saflığı içinde –taptaze, şaşırmış gülümseyişi, kızaran, erkek eli değmemiş boynu, hızlı soluk alışlarla inip kalkan göğüsleri ve açık yürekli, duygulu bakışlarıyla– Uraz'ın o zamana kadar bir şölende, bir yurdun kapısında ya da bir kuyu başında rastladığı ya da uzaktan seçebildiği ve saldırmak, yolup soymak, aşağılamak, utangaçlığını ve iffetini yok etmek için içinde dayanılmaz bir istek duyduğu bütün kızların özelliklerini kendinde topladı. Bütün bu düşlerin çılgın tutkusu, engin Bamyan Vadisi'ndeki şu köylerden birinde gerdeğe hazırlanan genç geline gelip saplandı.

"İşte geliyorlar, geliyorlar!" diye bağırdı Mukhi.

Uraz'ın gözlerinin önündeki hayal bozuldu, silindi gitti. Düşünün o ısrarlı, yakıcı sıcaklığından, o kıyıcı haz-

lar hazinesinden artakalan sadece bir yorgunluk, tiksintiye varan bir umursamazlıktı.

Bu arada, hareket halindeki bir bulutun ortasında bir alayın çizgileri belirdi. Gizemli toz perdesi üzerinde, ardı ardına, henüz biçim ve varlık kazanmamış insanlar gölgeler gibi sır dolu ve büyülüydü. Yürüyüşlerine tempo tutan davulun sesi ve bağrışmalar, ayaklarının kaldırdığı kızılımsı sisten doğuyor gibiydi. En önde bir atlı geliyordu. Çevresinde yol gösteren arkadaşlarının oluşturduğu halkayı yarmamak, bozmamak için atını çok yavaş sürüyordu. Yirmi kişi kadar vardılar; çok gençlerdi, kasları ince uzundu, yüz çizgileri keskindi. Gür, uzun, dağınık siyah saçları omuzlarından aşağıya kadar iniyor, dalgalanıyordu. Etekleri diz hizasında genişleyip bollaşan, bir kumaş kemerle belden sıkılmış bol ceketleri ve ayak bileklerinde bağlanmış bol şalvarları kol ve bacak hareketlerine tam bir serbestlik sağlıyordu. Uzun boylu bir davulcu onları izliyordu. Halkadakilerin kaldırdığı toz, davulcunun yüzünü kapatmıştı ama vücut yapısı ve ağırbaşlı yürüyüşü onun gruptakilerden çok daha yaşlı olduğunu gösteriyordu. Bununla birlikte koca davul onun elinde oylumunu ve ağırlığını yitirmiş gibiydi. Davulu kaldırıp başının üstünde çalıyor, bir o omzuna, bir bu omzuna oturtuyor, kollarını uzatıp önünde tutuyor, ara sıra da kulağına yaklaştırıp nasıl tınladığını dinliyordu. Davranışlarını tam denetim altında tutabilme yeteneği ve yaşının hareketlerine sağladığı kibirli rahatlık, uzun bedeninin, parmaklarının yarattığı ritmi kendiliğinden izlemesini engellemiyordu; bedeni davulun vuruşlarına öylesine yetkin bir kesinlik, yoğunluk ve neşeyle eşlik ediyordu ki, damarlarındaki kanın bu ritme göre aktığı sanılabilirdi. Boynun bir bükülüşü, omuzların bir salınması, ayakların yere bir vuruşu ve tepeden ayağa taşkın, erkeksi bir neşe gök kubbenin altında patlıyordu.

Gergin ten üzerindeki esin dolu, zengin ve canlı ahenk hiç kesintisiz sürüp gidiyor, yalnız bacakları değil yürekleri de hoplatıyordu yerinden.

Bu ritmin alıp götürdüğü, yönettiği, ele geçirdiği delikanlılar sıçrıyor, fırıl fırıl dönüyor, bir adım ilerleyip bir adım geriliyor, diz kırıyor, sonra yeniden ayağa fırlayıp topaç gibi dönerken de uzun siyah saçların kara kanatları başlarının üstünde uçuşuyordu. Kendilerini sınırsız bir özgürlüğe bırakmış bu bedenler yine de göze görünmez, büyülü bir bağla birbirine bağlıydı ve halka olup oynadıkları bu dizginsiz oyun, beden hareketlerini aşan, daha derindeki bir düzene, bir anlaşmaya uygundu. Onlar, bu oyunlarıyla, gençliğin mutluluğunu ve şanını, erkekliğe yaraşır dostluğu ve içlerinden birinin bu akşam kazanacağı kanlı zaferi kutluyorlardı.

Uraz, bağrışmaları, türküleri, sıçramaları, davulun şakrak gümbürtüsünü küskün bir umursamazlıkla karşıladı; tıpkı kendisine kadar ulaşıp çevresini saran toz bulutunu karşıladığı gibi. Toz geçip gidecek... Çılgınlar da... Ve yol yeniden açılacak. Derken bakışları birden canlanıverdi. Cahil'in önünde duran şu genç kız da nereden çıkmıştı? Çiçekli basma entarisinden uzanan narin boynu bir çiçek sapı gibi sallanıyordu. Küçücük kulaklarında bakır halkalar tatlı bir ışıltıyla parlıyor, saçlarını örten al şalın altından saf ve namuslu bir genç kızın ensesi görünüyordu. Oracıktaydı kız, elinin altında. En gizli en yakıcı düşüncelerinde olduğu gibi.

Sonra şu sözler geldi kulağına:

"Seyis... Koca seyis... Sadece bir an için... İyi kötü ne olacaksa, birlikte görelim."

Uraz, kendisine küfretti içinden. Yeni birkaç bez parçası yüzünden pis göçebeyi, Mukhi'nin yosmasını tanıyamamıştı!

Kız, seyise sokuldu. Toz dalgası onları kapattı. Birkaç adım ötede halka hâlâ dönüp duruyordu. Kızıl du-

manın içinden gördüğü, tanımadığı, sıradan bir kişi değildi. Mukhi'ydi o ve Cahil'e binmiş, onu almaya geliyordu, düğünlerine götürmek için.

Büyük bir şamata kulaklarını sağır etti.

"Açılın! Açılın!" diye bağırıyordu delikanlılar.

Uraz'ın öylesine yakınında dönüyorlardı ki, saçlarının altında kendinden geçmiş, tutku dolu gözlerinin parladığını görebiliyordu. Davul, Uraz'ın kafasının içinde gümlüyordu sanki.

Az öncesine kadar yolun kenarına çekilip düğün alayına saygı göstermek niyetindeydi Uraz. Ama bu bağrışmalar, bu bakışlar onu vazgeçirdi. Israr ya da tehdit eden kişiye nezaket gösterilmez, bu hakkını yitirir. Uraz, yerinden kımıldamadı.

Daha yüksek, daha sert bir tonda, "Açılın! Açılın!" diye bağırıyordu dans edenler.

Tek başına duran atlıyı dolanıp geçmek kolaydı. Ama davulun fırtınalar koparan gümbürtüsüyle durmadan deli kanları taşkınlaşan, kızışan gençler, böyle bir meydan okuyuşu kabullenemezlerdi. Halkanın başını çeken kişi geldi, Cahil'in önüne dikildi ve Uraz'a seslendi:

"Sağır mısın?"

Onun ardından gelen de aynı şeyi yaptı ve sordu:

"Kör müsün?"

Öbürleri de bir bir gelip sıralandılar ve Uraz'ın ağzını bile açmadığını, yerinden kıpırdamadığını görünce bağrıştılar:

"Hendeğe! Hendeğe!" Bütün bunlar olup biterken, delikanlıların büyülenmiş kol ve bacakları sarsılarak, davulun buyurgan, zorlu temposuna uymaktan bir an bile geri kalmıyordu. Cahil, şaha kalktı. Birkaç el birden hayvanın yularına asıldı. Uraz, kamçısını kaldırdı. Aygırı ileri sürecek, gençleri çiğneyip geçecekti. Ama birinin omzu yaralı bacağına çarptı. Acı onu felce uğrattı. "Şimdi," diye düşündü Uraz, "cahil ileri sıçrar ya da gemi azıya

alırsa , düşerim... O zaman da... Bu tüysüz soytarılara rezil olurum." Kemerine takılı hançeri almak için kırbacını dişleri arasına sıkıştırdı.

Ama tam o sırada delikanlılar oldukları yerde donup kaldılar; ağızları açık, kolları uzanmış, yumrukları sıkılı; şaşırtıcı sessizliğin ortalığa çöktüğü anda olduğu gibi, öylece. Davul durmuştu.

Davulcu davulunu özenle yolun kenarına koydu. Upuzun boyuyla doğrulup Uraz'a doğru yürüdü. Gençler, davulcuya ve bir köpek gibi ardından gelen tek boynuzlu koçuna yol açmak için geri çekildiler.

"Selam Hayatal," dedi Uraz sakince.

"Selam, ey gönlümün atlısı," dedi Hayatal. "Görüyorum ki, hâlâ tek başına herkese karşı bahse tutuşuyorsun. Yüzünü görmeden önce bu davranışından tanıdım seni."

"Sayende bir kez daha kazandım. Şükran borcum var sana bundan dolayı," dedi Uraz.

Hayatal omuz silkti, öylesine hafif ve hızlı bir silkiş ki, omzuna dayalı uzun tüfeği sallanmamış olsaydı Uraz bunu fark etmeyecekti bile.

"Sen bozkırlara gelip, büyük bir buzkaşide üzerine oynadığım zaman borcunu ödersin."

Bu sözler üzerine Uraz, kırık bacağının tüm ağırlığını, ağrısını ve işe yaramazlığını yeniden duydu.

Haşin bir sesle, "Görüyorsun ama," dedi.

"Ne görüyorum? Sallanan kırık bacağını mı?" diye bağırdı Hayatal. (Kısaca bir güldü.) "Haydi canım! Sen de benim koçum gibisin. Bir eksikliği bir yetkinliğe dönüştürebilecek adamsın sen."

Çok uzun boylu olduğundan, Hayatal'ın alnı Uraz'ınkiyle hemen hemen aynı hizaya geliyordu. Uraz, Hayatal'ın bakışlarının acımasız alaycılığında ve bağışlamaz gururunda bir anlığına sağlam ve güvenli bir dostluğun

parıldadığını gördü. Kabul etmek istemese de bu ona iyi geldi. Bununla birlikte çok doğal, rastgele bir şey yaparmış gibi Cahil'i yolun kenarına aldı.

"Güvey adına teşekkürler, gönlümün atlısı," diye bağırdı Hayatal. "Ateşlenmiş bir semaver gibi kanı kaynıyordur şimdi onun."

"Arkadaşı mısın?" diye sordu Uraz.

"Sen ne kadar arkadaşıysan, ben de öyle. Bu gençlere yolda rastladım. Davullarının zavallılığı içime dokundu. Bizim oralarda, doğu geçitlerinde, şölenlerde çalındığı gibi çalmaya koyuldum davullarını. O zaman, güvey, düğününe gelmemin mutluluğu için şart olduğuna yemin etti. Ben de kendi açımdan, yağlı kızarmış kuzuları, renk renk pilavları, kovanlardan yeni alınmış balları, biberli, baharlı yemeklerin yaktığı ağızları serinleten, bahçelerden taze koparılmış meyveleri, türküleri ve oyunları düşündüm. Hey! Hey!"

Hayatal'ın gözleriyle dişleri pırıl pırıldı. Akşama, bir konuktan öbürüne yayılarak hepsini birden, yüreklerin ateş, bedenlerin alev almış ağaçlar gibi yandığı bir büyük ocağa dönüştürecek olan düğünü düşünmek onu şimdiden neşelendiriyor, bedenini baştan aşağı titreten, kısa, ritimli hareketlerine kaynak oluyordu.

"Hey, hey! Yola koyulalım, arkadaşlar!" diye bağırdı Hayatal, "Hey! Hey!"

Sonra iki parmağını dudaklarının ucuna yerleştirip güçlü bir ıslık çaldı. Öylesine güçlü ki, Uraz, iblislerin çığırtkan borazanlarıyla karanlıklar içinde karı ve geceyi canlandırdıkları zaman ışıksız bozkırları tarayan kış fırtınalarını işitir gibi oldu.

Cahil ile güveyin bindiği at şaha kalkmaya davrandılar, binicileri onları geri tuttu. Ama iri boz katıra bakan yoktu. Hayvan ürktü, üstündeki torbalarla ve denklerle birlikte dosdoğru öne atıldı ve davulunu yeniden tıngır-

datmaya başlamış Hayatal ile halka olan delikanlılara gelip çarptı. Delikanlılar katırı kulaklarından, semerinden, kuyruğundan yakaladılar. Onu yakalamaları büyük bağrışmalara, kahkahalara yol açtı. Ama Hayatal öfkeden kısılmış bir sesle Mukhi'ye sordu:

"Budala seyis, ne diye hayvanı boş bıraktın da, eğlencemizi bozdurdun böyle?"

"Hayvana o bakmıyordu," dedi Uraz.

"Kim bakıyordu öyleyse?" diye bağırdı Hayatal.

"Hizmetçi kadın," dedi Uraz.

"Bu kadın mı... Hem de böylesine aşağılık bir kadın... Görevini boşladı ha?" diye sordu Hayatal, öfkeden çok şaşkınlıkla.

"Öyle," dedi Uraz.

Hayatal, bir adımda geldi Zere'nin önüne dikildi, öylesine tepesinden aşıyordu ki kadının, Hayatal, küçük göçebeye dev gibi uzun boylu göründü ve gürledi:

"Sen benim hizmetçim olsaydın, derini yüzerdim senin."

Ödü kopan Zere bakışlarını Uraz'a çevirdi. Korku bu bakışlara saf, çocuksu bir anlatım vermişti. Garip bir sıcaklık Uraz'ın beline yayılıp yumuşattı onu. Kırbacını Hayatal'a atarak, "Benim yerime sen adaleti yerine getir," dedi.

Hayatal upuzun boyuyla gerilip, ucu kurşunlu kalın kırbacı bütün gücüyle Zere'nin sırtına ve beline indirdi. Öyle şiddetli vurdu ki, genç kadın dizleri üstüne düştü.

"Dur! Dur!" diye bağırdı Mukhi.

Bütün yapabildiği bu oldu. Delikanlılar hemen çevresini sarıp tuttular onu. Hayatal üç kez kırbaçladı Zere'yi. Kamçının kayışı vücudunu örten ince basmayı yırttı, parçaladı. Uraz, hiç kıpırdamadan duruyordu. Sadece gözkapaklarıyla burun delikleri hafifçe titredi.

Hayatal, kırbacı Uraz'a geri verdi. Genç kadın yerinden doğrulup kalkarken küskün, sonsuz bir kinle yanan bakışlarını kendisine işkence edene değil, Uraz'a dikmişti.

"Hey! Hey! Davulumu verin!" diye bağırdı Hayatal.

Dişleri parıldamıştı yeniden. Göğsünden boğuk, ritmik bir türkü yükseliyordu. Omuzları oynuyordu. Güveyin atı eşelenip yola koyuldu. Halka, ortasında patlayan, gürleyen, gülen davulun gümbürtüsüyle sıçrayıp dönerek bir tayfun gibi ilerledi. Düğün alayının ardına kızıl bir toz perdesi gerildi.

* * *

Su ve odunun bol olduğu yerlerde –Bamyan Vadisi bu bakımdan aşırı zengindi– Uraz genellikle mola vermeden önce, akşamın kül renginin gecenin karasına dönüşmesini beklerdi. Ama bu akşam bu kuralı gözetmedi.

Güneş, batıda yükselen yüce dağların tepesinde henüz rotasında giderken, önlerine çıkan küçük bir dere kenarında Zere yere çöküp Hayatal'ın sırtında ve boynunda açtığı kanlı yaraları yıkamaya koyuldu. Seyis, Zere'yi beklemek için Cahil'i durdurdu. Ve Uraz, birden, daha ileri gitmemek için tüm vücudunun kendisine yalvardığını duydu. Bu, ne ağrıdan ne de yorgunluktandı. Şifacının yaraya gösterdiği özenin ve sürdüğü merhemlerin etkisi daha geçmemişti. Ama üzerine ta iliklerine kadar işleyen öylesine derin, sinsi bir gevşeklik gelmişti ki, aceleye getirilmeden, güvenlik içinde, sıcak ve yumuşak bir kendini bırakmışlık içinde dinlenmek istiyordu ısrarla. "Neden molayı geciktirmek zorunda hissediyorum kendimi?" diye düşündü Uraz. Acele etmeye hiç gerek yoktu. Şu bulundukları yer son derece elverişliydi: Akar

su... Yolun altına düşen bir çayırlık... Çepeçevre çalılar... Lüks bir konaklama içinse, katırın yükünü indirip açmak yeterdi.

"Cadırı kur!" dedi Uraz seyisine. "Yatağım kalın, yumuşak ve ayazdan iyi korunmuş olsun. Bir emir gibi rahat etmek istiyorum bu gece."

Mukhi, iki adımda dereye varıp Zere'nin ayağa kalkmasına yardım etti. Entarisinin yırtılmış, ıslanmış üst kısmı, dövmelerle bezenmiş ikinci bir deri gibi göğsüne yapışmıştı.

"Uraz'ın dediklerini duydun mu?" diye sordu Mukhi Zere'ye, çok alçak bir sesle.

"Duydum," diye fısıldadı Zere, kurumuş dudakları kinle bükülerek. "İyi uyuyacak o bu gece, inan bana. Bilirsin, hiç kimse ölü birinden daha derin uyuyamaz."

Mukhi, bu sözlere hiç şaşırmadı. Yürekten onayladı onu.

"Sana nasıl yardım edebilirim?" diye fısıldadı.

"Edemezsin," dedi Zere bir solukta. "O benim işim. Tek başıma halledeceğim."

Bir soluk aldı ve fısıldadı:

"Ellerini benim üzerimde kirletmek istemedi. Bir başkasını kullandı bunun için. Zevklendi de kırbaç yememden, sakat köpek."

"Nasıl yapacaksın?" diye sordu Mukhi, fısıltıyla.

"Ağıt tutanlar gibi bağırmaya başlayınca anlarsın," dedi Zere.

Kadına garip bir güç gelmişti. Katırı yularından yakalayıp dere kıyısından yukarı, Uraz'ın eyerinin çukurunda beklediği yamacın üzerine çekti.

"Ey efendimiz," dedi Zere. "Gece basmadan önce sırtını dinlendirebileceğin, Ali'ye yaraşır bir yatağın olacak, başının üzerinde de peygamberimize yaraşır bir çadır. Belki o zaman kusurumu bağışlarsın."

Genç kadının sesi duru ve tatlıydı. Kölelere özgü bir boyun eğiş, yüzüne küçük düşürülmüş bir ifade veriyordu.

"Orospu eti, köle yüreği," dedi Uraz kendi kendine. "Kırbaç gücüyle elde ediliyor ikisi de." Daha fazla düşünmedi. Uyuşukluğun hazzına kaptırmıştı kendisini.

Zere, akıl ve buyruklar vererek Mukhi'yi işe koşuyor, sıkıştırıyor, dürtükleyip duruyordu. Kendisi de canını dişine takmış çalışıyordu. Küçüklüğünden beri sayısız kez tek geceliğine kamp kurdukları zamanlarda, sille tokat ona göçebe hayatın tüm bilgi ve becerilerini öğretmişlerdi. Verdiği bütün buyruklar, bütün çabaları, her şeyin en kısa zamanda ve en iyi biçimde yapılmasını sağlamaya yönelikti. Uraz'a söz verdiği üzere çadır sağlam, dimdik, çayırın ortasında yükseldi, keçeden tavanı altına yatak yapıldı ve gereği gibi konulmuş üç taşın arasında odunlar tutuşturuldu. Bütün bunlar tamamlandığında, gökyüzünün bir ucunda, üç dişli granit bir doruğun güneş tekerleğini deldiği yerde, pembe bir ışık bir parça göksel et gibi dişler arasında titreşiyordu.

Mukhi, ellerini pantolonuna sürerek avuçlarına yapışmış toprak, ot ve ince dal parçalarını temizledikten sonra eyerden indirmek için Uraz'a yaklaştı. Uraz, onun yüzünü ve bakışlarını görünce, "Bu bana, kancığını cezalandırdığım için, kadından daha fazla hınç duyuyor," diye düşündü.

Oysa Mukhi, Tursen'in oğluna saygı duyduğu ve değer verdiği zamanlarda bile, şimdi Uraz'ı taşırken olduğu kadar dikkatli, vefalı, becerikli davranmamıştı hiç. Seyisin yüzünde okunan kin ile ellerinin hareketlerindeki yumuşaklık arasındaki uyumsuzluk o denli garipti ki, Uraz anlatılmaz bir tedirginlik duydu. Zere de koştu geldi yanına ve hasta bacağı avuçlarıyla kavrayıp, kırık kemiklerin hiç yerinden oynayamayacağı, azıcık olsun bir-

birine sürtmeyeceği biçimde tuttu. Uraz içinden, "Kırbaçlanmasına yol açan kusurunu her ne pahasına olursa olsun bağışlatmak istiyor," diye geçirdi. "Mukhi de onun çaldığı kavala göre oynuyor."

Zere, kırık bacağı sıkıca, acıtmadan tutmaya devam ediyordu. Hiç sarsılmadan yatağına götürüldü Uraz. Zere, yatağı yapmak ve çadırı süslemek için Bamyan'dan aldıklarının en güzellerini kullanmıştı. Uraz, yatağın yumuşak kucağına uzanıp dolgun kuştüyü yastıklara yaslandığı, hemen hiç ağırlığı olmayan kuştüyü yorganlar bedenini sıcacık ısıttığı ve başucuna masa yerine konmuş, üstü altın sarısı bir çevreyle örtülü küçük tahta sandık üzerinde yumuşak ışıklı bir lamba yakıldığı zaman, her ne olursa olsun, bu alışık olmadığı lüksten derin bir haz duydu. Ve kolları, bacakları, beli, tüm kasları ve kanı, kendisinin duyabilme yeteneğinden yoksun bulunduğu bir minnet duygusuyla doldu.

"Peygamber hakkı için," diye mırıldandı. "Burada iyi iş çıkarmışlar."

Zere, Uraz'ın yatağının kenarından sarkan elini öpmek için iki büklüm eğildi. Böylece Uraz'ın ona güvenini güçlendirmeyi hesaplamıştı. Oysa bu hesap yanlıştı. Uraz, dudakların eline ansızın ve uysal değişiyle içinde yüzdüğü mutluluğun bir biçimde zorlandığını, bozulduğunu hissetti. Kendini koruma içgüdüsü uyandı. Gözkapaklarını azıcık araladı ve bu göze görünmez aralıktan, doğrulmakta olan genç kadının çok iyi tanıdığı yüzünü gördü: açgözlülük, azim ve kurnazlık. "Seni piç kaltak, kırbaç korkusuna iki kat hizmet etmen iyi! Ama korku, kıskançlık, ya da kinden başka bir şey duyma yeteneğin yokken, bunları yürekten yapar görünmen?.. İşte bu yalan," diye düşündü.

"Cahil'i yanı başımda istiyorum," dedi Uraz. "Sabaha dek."

Mukhi, Zere'ye baktı.

"Efendimizin dediğini duymadın mı!" diye bağırdı genç kadın, yaltakçı bir telaşla.

Bu da yanlıştı.

Uraz hemen, "Bu kez aygır üzerine oynamıyorlar," diye düşündü. "Bu kez gözlerine kestirdikleri para... Bütün bu hizmetler ve özen benim uyumam için."

Dudaklarının kenarında belirmeye başladığını hissettiği kurt gülüşünü hemen kesti. Her şeyden önce Zere uyarılmamalıydı. Aldatanı aldatmak gerek. Kendini tam bir güvenlik içinde duyduğu izlenimini vermeliydi ona. Yanlış iz sürsündü.

Cahil'i çadırın yüksek kapı boşluğundan içeri getiren Mukhi'ye, "Su içti mi?" diye sordu.

"Doyasıya," dedi Mukhi. "Bamyan'da da iki tayın arpa yemişti."

"Onu yatağımın yanı başına bağla," dedi Uraz.

Uraz, Cahil'in bağlanması konusunda aşırı bir özen ve titizlik gösterdi. Bağlanacağı çadır kazığını, ipin düğümlenme biçimini birkaç kez değiştirtti.

Seyis, onun bütün isteklerini hoşnutlukla yerine getiriyordu. "Yap, yap bakalım," diye içinden geçirdi Uraz. "Aygıra iyi bakadur sen. Bu, Zere'nin de senin icabına bakmasına yardım edecek."

Sonunda Uraz, tatmin olduğunu belli etti.

Zere, çay tepsisiyle içeri girerek tatlı bir sesle bağırdı:

"Çayların en demlisi, en sıcağı, en şekerlisi..."

Uraz, genç kadın masa yerine kullanılan küçük sandığın üzerine tepsiyi koyup kapkara çayı fincana boşaltırken, onun hareketlerini yakından izledi. Kuşku uyandıracak hiçbir şey göremedi. Ama içeri girmeden önce çayın içine bir uyku ilacı koymuş olabilirdi.

"Önce sen bir tat bakalım," dedi. "Ağzımı yakmak istemiyorum..."

Zere, son derece tatlı, alttan alan bir sesle, "Bana büyük şeref veriyorsun, efendimiz," dedi.

Hiç duraksamadan fincandaki çayı sonuna kadar içti. Sonra fincanı iyice yıkayıp yeniden doldurdu.

"Azıcık beklersen, damağın şenlenecek," dedi. "Yemeği hazırlamaya gidiyorum."

Çadırdan çıkınca, Mukhi'nin başında beklediği ocağın yanına gidip yere çömeldi.

"Allah bizi korusun!" dedi Mukhi.

"Adına kurban olayım," dedi Zere. "Sersem, aygırı güvenlik altına aldı ya, kendi keyfinden başka bir şey düşünmüyor artık."

Çocuk gibi inlemeye başladı. O âna kadar, duyduğu öfke, canla başla gördüğü işler, düzenlediği oyunlar ve içine düşen korku ona acısını unutturmuştu. Şimdi ateşin sıcaklığıyla yumuşayıp bir an gevşeyince, teninin cayır cayır yandığını duydu. Kırbacın boynunda ve sırtında açmış olduğu ve artık kabuk bağlamaya başlamış olan oluk oluk yaralara parmaklarının ucuyla dokundu. Uzun bir inilti eşlik ediyordu bu hareketlerine.

"Acıyor, acıyor... Çok acıyor."

Mukhi, gayriihtiyari, Zere'yi kucaklayıp kendisine çekmek için kollarını uzattı ama kolları yara içindeki tene dokunmaya cesaret edemedi.

Kısık bir sesle, "Kendini iyileştirmelisin," dedi. "Senin o merhemlerin... tozların..."

"Evet, merhemler... tozlar..." diye mırıldandı genç kadın.

Kaşları çatıldı. Alevlerin oynak ışığında Mukhi'ye sanki Zere'nin alnı genişleyip yüzünün daha büyük bir kısmını kaplıyor gibi geldi.

"Önce pirinci ateşe koy," dedi Zere.

Mukhi, onun dediğini yaparken, Zere, üstünden hiç ayırmadığı, boynundaki kordona bağlı keseleri koynundan çıkarmak istedi. Ama elini boynuna götürür götür-

mez, yanan bir şeye dokunmuş gibi hemen geri çekti. İp çıplak tenine gömülmüş, pıhtılaşıp kurumuş kan ve sızıntılarla yapışmıştı. Zere entarisinden bir parça yırttı, pirincin kaynayan suyuna batırdı.

"Bırak ben yapayım, canını acıtmam, yemin ederim," dedi Mukhi, bez parçasını Zere'nin elinden alarak.

Bakım işlerinde çok becerikli olan kalın parmakları verdiği sözü doğruladı.

Kordonu çıkarıp bir ganimet gibi salladı. Keseler kolunun çevresinde oynaştı.

"Bunu mu açayım? Yoksa şunu mu?" diye sordu Zere'ye. "Zavallı sırtına hangisi iyi gelir? Zavallı boynuna?"

Zere, seyisin elini yakalayıp fısıldadı:

"Hiç dokunma onlara. Sen bu otlardan anlamazsın. Onlarda hayat da var, ölüm de."

Keseleri Mukhi'den aldı, ateşe yaklaşıp, her birini işaretleyen ipliklerin rengini birer birer gözden geçirdi. Başını sallıyordu. Güçbela aralanmış dudakları sessizce birtakım formüller sıralıyordu. Hiç kıpırdamadan duran Mukhi, bakışlarını ondan ayırmıyordu. Çok alçak bir sesle, "Ölümden söz ettin," dedi. "Uraz'ın ölümü de bu ipin ucunda, değil mi?"

Zere, çadıra doğru bir göz atarak ağır ağır yanıtladı:

"Sabırlı ol, koca seyis. Hep gereğinden fazla konuşulur."

Sanki huysuzlaşan bir çocuğu yatıştırmak istiyormuş gibi, ince, soğuk bir sesle, sonsuz kederler içinde bir göçebe ninnisi mırıldanmaya başladı. Ninniyi sürdürürken, keselerden kırmızı iplikle işaretli olanını ayırıp bağını çözdü. İçinden bir çimdik ot aldı, az bir sıcak suyla karıştırdı. Entarisinin üstünden bir parça daha yırtarak sulu karışıma batırdı.

"Bu bezi bütün yaralarımın üstüne bastır," dedi Mukhi'ye.

Seyis dediğini yaptıktan sonra, genç kadın derin, torba cepleri olan çok kalın çok ağır bir puştini sırtına geçirdi. Barut rengi bir yıldız işlenmiş olandan gayri bütün keseleri, sağ cebine, yıldızlısını da soldakine koydu. Koyun postuyla astarlanmış puştinin verdiği sıcaklık iyi geldi Zere'ye; hazla içini çekti. Dumanı tüten pilava tahta bir kaşık daldırıp tadına baktı, tuz ve biber katmaya hazırlandı.

* * *

Çadırın içinde hiçbir kıpırtı yoktu. Ne yan yatmış uyuyan Cahil'de ne de isli camının içinde yanan lamba alevinde. Ne çadırın keçeleri üzerinde kömürle çizilmiş gibi duran gölgelerde ne sırtını yastıklara dayamış yatan Uraz'da. Zihni de, duyguları da dingindi. Onları tam bir dinginliğe bırakmıştı. Tehlike ânı gelince, uyanıp yardımına koşacaklarını biliyordu. Ve tehlikenin, bu gece bitmeden geleceğini de biliyordu.

"Geldi mi o an?" diye sordu Uraz kendi kendine.

Çadırın kapı boşluğunu örten perdesinin ardından karışık fısıltılar gelmişti kulağına. Perde birden açıldı ve ateşin kırmızı şavkı önünde Mukhi'nin biçimi belirdi. Elinde sıcak sıcak yemek kokuları saçan bir tencere vardı. Seyisin ardından perde yeniden kapandı. Mukhi, dumanı tüten yemek kabını getirip Uraz'ın başucundaki küçük masanın üzerine koydu, sonra bir adım geri çekildi.

"Bekle," dedi Uraz.

Bilmediği ama er geç geleceğinden emin olduğu tehlike şimdi şu an gelmiş miydi gerçekten?

"Bekle!" dedi Uraz yeniden.

Yarı kapalı gözleriyle Mukhi'yi tartıyordu. Açıktan açığa kaba kuvvet saldırısı dışında, ondan korkacağı bir şey yoktu. "Göçebe yosmanın sadece bir aracı o," diye

düşündü Uraz. Ama hemen ardından da ekledi: "Usta ellerde bir araç öldürücü de olabilir."

Uraz, başını pencereden yana çevirip, yemeğin saçtığı kokuyu içine çekti.

"Pilav iyi, güzel kokuyor. Ne yazık ki yalnız başıma yemeyi hiç canım çekmiyor."

Uraz, bakışlarını yeniden Mukhi'ye çevirdi, ağır ağır sözünü sürdürdü:

"Buyur, sen de benimle birlikte ye, o doymaz iştahınla."

"Ne, ben mi?" diye bağırdı Mukhi.

Zere'nin o kesesi... Üzerine barut rengi bir yıldız işlenmiş olanı... Genç kadının kesenin içindeki tozu pilava kattığını sanmıyordu. Ama onun her bir hareketini iyi izlemiş miydi, bakalım?

"Ben, seninle sofraya mı oturacağım?" dedi yeniden Mukhi.

"Yolculukta efendi ve seyis yoktur, yol arkadaşlığı vardır sadece," dedi Uraz.

Sesi birden dikleşti.

"Karşıma geç otur!" diye buyurdu.

Mukhi, sandığın öbür yanına, topukları üzerine çöktü.

"Haydi başla!" dedi Uraz.

Mukhi, tam çadıra girerken, Zere'nin hırslı hırslı kulağına fısıldadıklarını anımsadı: "Ne derse yap. Her dediğini yap." Ve sağ elini tencereye uzattı... Ve bir an yine durakladı. Zere, tüm kurnazlığıyla, Uraz'ın böyle bir istekte bulunabileceğini de düşünmüş olabilir miydi?..

"Çok nazlanıyorsun bu akşam," dedi Uraz.

Hiç saklamaya çalışmadığı bir güvensizlikle kararan bakışları Mukhi'nin yüzünü inceliyordu. Seyis anladı: Bir an daha duraksarsa, Uraz'ın kuşkusu doğrulanacaktı. Kurdukları düzen onun hatası yüzünden açığa çıkacaktı. Zere'den duyduğu korku, zehirlenme korkusunu bastır-

dı. Mukhi, üç parmağını sıcak, yağlı pilava daldırdı, pirinçleri ezip yuvarladı, topak yapıp ağzına attı. Çiğnemeden yuttu hepsini.

Her ikisi de, kısa süre, zamanı kendi akışına bıraktılar, hiç konuşmadan ve kıpırdamadan. Sonra Uraz sordu:

"Güzel mi?"

"Peygamber efendimiz bile beğenir," diye mırıldandı Mukhi.

Ensesinden buz gibi soğuk terler aktığını hissetti. Ama bu ter ona cennetin çiğ damlalarıymış gibi geldi. Pilavı yemiş ve sağ kalmıştı. Bunu düşününce, içinde sevinçle karışık büyük bir açlık duydu, kocaman elini bileğine dek tencereye daldırıp kocaman bir topak çıkardı, şapırtıyla, tıkınırcasına yedi. Ardından bir daha, bir daha. Uraz'ın, her iki lokma arasında tencereyi yavaşça çevirdiğini bile gözü görmedi. Mukhi, sonunda doyup da parmaklarını birer birer yalamaya başladığında, pilav tabağının dokunmadığı yeri kalmamıştı.

"Şimdi sıra benim," dedi Uraz.

Canı çekmediği halde sırf gücünü koruyabilmek için yedi pilavı. Yemeğin tadının yerinde olması iştahına yardım etti. Harika yağlıydı. Koyun kemikleri ve iliği pilavın tadını daha da zenginleştirmişti. Üstelik, baharatın o hoş yakıcılığına alışmış ağızları bile tutuşturup zevklendirecek türde çeşnilendirilmişti pilav.

Uraz tencereyi itti, uzun uzun geğirdi ve bir el hareketiyle Mukhi'yi dışarı yolladı.

Az sonra çadırın perdesi yeniden açıldı. Mukhi, hemen ardında da Zere, geri geldi. Seyisin elinde yarı su dolu bir kova, Zere'nin elinde de üstünden sular sızan bir tulum vardı.

Zere, tatlı bir sesle, "Rahatını bir an için bozduksa, bağışla bizi efendimiz," dedi. "Mukhi, Cahil'i, ben de seni düşündüm."

Mukhi, kovayı uyuyan Cahil'in önüne koydu, genç kadın da su tulumunu Uraz'ın başucundaki küçük tahta sandığın bir köşesine astı. Çadırın kapı perdesi yeniden kapandı ve biri iriyarı, öbürü ufak tefek iki gölge ocaktaki ateşle birlikte gözden silindi.

"Uyumamı istiyorlar," diye düşündü Uraz. "Yorgun olduğumu, kendimi güvende hissettiğimi, iyi yemek yediğimi hesaplıyorlar."

Uraz, kemerine geçirilmiş hançeri çıkarıp sağlam bacağındaki çizmenin koncuna soktu. Gece nöbeti başlamıştı...

* * *

Ateş sönmeye yüz tuttu. Mukhi, birkaç dal atarak ateşi alevlendirdi. "Üçüncü kez," diye mırıldandı seyis. Zere, ona susmasını işaret etti. Sabrı tükenmişti artık. Saatlerdir bekliyorlardı. Zamanın akışı ve gecenin sessizliği içinde çadırdan bir bağrışın, bir yakarışın, bir hırıltının, bir iniltinin yükselmesini bekliyorlardı. Boşuna. Zere, daha önce de yaptığı gibi, yüzüstü yere yattı ve bir sürüngen hayvanın hafif, esnek hareketleriyle çadırın girişine kadar süzüldü, perdenin bir ucunu kaldırıp baktı. En hafiften bir esinti bile Zere'den daha fazla gürültü çıkarırdı. Uzanmış yatan Uraz, çok derin bir uykuya dalmış gibiydi. Genç kadın yine sürünerek Mukhi'nin yanına döndü. Seyis, kadının kulağına fısıldadı:

"Ya gidene kadar uyursa?"

Kadın da aynı ihtiyatla bir soru yöneltti:

"Pilavdan... Yeteri kadar yedi, değil mi?.. Sen öyle demiştin bana?"

Mukhi, başını üst üste birkaç kez öne doğru kuvvetle eğdi.

"Susuzluğu üstün gelecek, dayanamaz," dedi Zere.

O sırada Uraz'ın dudakları, damağı ve boğazı alev almış gibi yanıyordu. Hasımları aldansın diye hiç kıpırdamadan sessiz durmak istediği halde, dayanamayıp su içmeye karar verdi sonunda. Hâlâ ıpıslak olan tulumu asılı durduğu yerden aldı, alt yanından sıkıca tutup büyük bir istekle ağzına doğru eğdi. Tuluma bir bastırsa, tadına doyulmaz serinlik fıskiyesi Uraz'ı yiyip bitiren susuzluğu dindirecek, sevindirecekti. Ama Uraz'ın parmakları kıpırdamadı. Birden felce uğramış gibi oldu. Buna karşın, kafasında düşünceler ardı ardına, şimşek gibi çakmaya başladı.

Ölüm tehlikesi bu tulumun içindeydi... Mukhi'nin pilava karşı gösterdiği ürkeklik mi?.. Göstermelikti... Uraz'ın kuşkusunu başka yana çekmek için. Ya pilavın o biberi, baharı... Uykuyu kaçırmaya birebirdir bunlar... Susayıp da içsin diye konmuş... Neyi içsin? Zehiri...

Uraz'ın parmaklarında kan dolaşımı yeniden başladı. Elini hızlı hızlı çarpan yüreğine koydu.

Ateşin yanına çömelmiş olan Mukhi ile Zere, çadırdan tiz bir bağırtı duydular, ikisi birden içeri koştular. Uraz, sırtı yastıklara dayalı dik oturmuş onları bekliyordu... Gözleri pırıl pırıldı.

"Su!" dedi.

"Ama... Ama... Tulumda... Yeterince su yok muydu?"

"Cahil için," dedi Uraz.

Seyis ile göçebe kadın ancak o zaman Cahil'in uyanık, ayakta durduğunu gördüler.

"Garip, çok susamış her nedense," dedi Uraz. "Kendi suyunu bitirdi. Benimkini de verdim."

"O sudan içti ha!" diye bağırdı Mukhi, çılgınca.

"Galiba," dedi Uraz.

Seyis, bir adımda Cahil'in yanına vardı, hayvanı geriye itip kovayı devirdi.

Uraz, gözünü kırpmadan Zere'ye bakıyordu,

"Bu koca ahmaklar uykudan ansızın uyandırılınca ne de sakar oluyorlar," dedi genç kadın.

Gözlerini Uraz'ın gözlerinden kaçırmadan konuşmuştu. Uraz, bu gözlerden, hiç değilse kadının bu oyunu yutmadığını anladı. O işin farkındaydı. Uraz onu yenmişti. Hem de kadının kendisinin seçtiği alanda yenmişti. Gücünden hiçbir şey yitirmeden yenilgiyi kabul ediyordu kadın. Bir dahaki denemeye kadar, Uraz bir sevinç duydu içinde: Karşılaşma güzel olacaktı.

"Bir dakika izin ver bana," dedi göçebe kadın.

Az sonra su dolu bir testiyle geldi. Uraz bu suyu da önce onun içmesi için zorlamadı. Testiyi kaptı. Büyük, derin, harika yudumlarla suyu içti. Bu geceliğine ve Zere için ölümsüz olduğunu hissetti.

2

Çoban köpekleri

Yokuş zorlu ve dikti. Yol, gök kubbeye dokunan kaya duvarları arasından, göz alabildiğine yükseliyor, yükseliyordu. Uraz, eyerin üzerinde geriye dönüp boğazın girişindeki kaya çıkıntısına baktı. Koca Bamyan Vadisi o duvarın ardında bir anda gözden kaybolmuştu. Gümüş dere, yeşil kavaklar, aklığı göz kamaştıran hisar evler, yarların kızıllığı nasıl da yakındı... Nasıl da yakın... Ama Uraz, artık onların varlığından kuşku duyuyordu. Az önce, orada, güneşin ilk ışıkları akarsuların, apaydınlık meyveliklerin üzerinde ve köy evlerinin camlarında koşup oynaşıyordu. Burada ise, kopkoyu bir gölgeler geçidi içindeydiler ve dimdik yükselen yamaçlarda, ıssızlıktan ve mevsimi olmayan zamandan gayrı, hiçbir şey filizlenmemişti.

"Hepsi bir serap, bir düştü..." dedi Uraz kendi kendine. "O vaha... Çadır... Zafer mutluluğu... Ne zaferi? Kime karşı?"

Yiğitliğin ve onurun değil, bir yosmanın yönettiği, şu önünde giden, kasları boğum boğum, ensesi cansız budalayı mı? Gömleğinin içine sokulmuş paraları ele geçirebilmek için o piç göçebenin her çareye başvuracağını önceden kestirebilmek ne de büyük meziyetti doğrusu! Uraz tükürdü, koyu, acı bir tükürük... Koç dövüşünde, bir boynuzu kırık, hileli bir hayvan, bir başka

hayvanın kanını aldı diye kendisinde tanrısal bir kudret olduğunu sanmıştı neredeyse. Ne zavallılık! Ve dün gece, kahpenin tekine hilede üstün geldi diye ölümsüz olduğu duygusuna kaptırmıştı kendisini.

"Ne olacak bunun sonu?" diye sordu Uraz kendi kendine. "Tehlike geçince, mutluluk da geçip gidiyor... O halde... Yeniden mi?... Hep yeniden mi başlanacak?.." Müthiş yorgundu. Yorgunluk her bir yanına kurşun gibi çökmüştü. Damarlarında kanı donuyordu. Bamyan Vadisi on bin ayak yükseklikteydi. Bu dar boğaz daha da yükseliyordu. Güneş ona dokunamıyordu. Karanlık yatağında, erimeyen karların soğuttuğu bir rüzgâr akıyordu boyuna.

Ve ağrı başladı. Yapış yapış, yakıcı bir sızı dizinden tabanına yayılıyordu. Uraz, Bamyanlı şifacıyı anımsadı. "Bakımın ve merhemlerin iyi etkisi uzun sürmez," demişti kısa boylu, yusyuvarlak adam. "Ondan sonra ölüm tehlikesi altında olacaksın." Gerçekten de ölümdü bu. Etini çürütüp dağıtan, kemiklerini ufalayıp toz eden, o güzelim kırmızı kanını iğrenç bir irine dönüştüren korkunç tırtıl: ölüm. Eyere çökmüş, kamburlaşmış bedenine bakarak, "Atın üstünde doğru dürüst duramıyorum bile," diye aklından geçirdi Uraz.

Mukhi durdu, yolun ortasına yuvarlanmış iri bir kayanın üstüne çıkıp baktı ve sonra geriye doğru dönerek bağırdı:

"Az sonra boğazdan çıkıyoruz."

Yankılandı Mukhi'nin sözleri ve Uraz'a öyle geldi ki, bu sözler onu delip geçerek, tepesinden aşarak Zere'ye yöneltilmişti sadece. "Ben şimdiden bir leş parçasıyım onların gözünde. Artık kendilerini aygırın da, paranın da sahibi sayıyorlar," dedi Uraz içinden.

Böbreklerinden yükselen ağrı, ona tırtılın, hiç durmadan iğrenç halkalarını ardı ardına gererek vücudun-

daki sinirleri baştan aşağı öğütüyor, paramparça ediyormuş hissi verdi. Sonra, kemiklerini çatırdatan kavurucu bir nöbet dalgası imdadına yetişti Uraz'ın. Dar boğazdan başı dimdik çıktı. Bundan böyle artık tam anlamıyla kendinde değildi.

Önünde sonsuzluğa dek uzanan bir yayla açıldı. Kaba, sert bir külle kaplanmış gibi tozluydu yaylanın yüzeyi. Üzerinde donmuş güneşlerin göz kamaştıran parlak ölümü hüküm sürüyordu. Her türlü ışığı yoğun ve donuk kılacak kadar aydınlık, çorak kara volkan lavlarından daha kısır, meleklerin gözyaşlarından daha hüzünlü ve güzelliğin kendisinden daha güzel olan bu on beş bin ayak yüksekliğindeki ova, artık insanoğlunun toprağı değildi.

Bu ilahi bozkır evrenini çepeçevre dağlar sınırlamıştı. Bozkır, göğe öylesine yakındı ki, sadece dağların doruk çizgisi gök yüzeyini aşabiliyordu. Bu nedenle de, hiçbir dinin tanımlamadığı ve adını koymadığı tanrılar, gök kubbeye karşı bu ürkütücü ve yüce yaylanın ölçü ve görüntüsüne uygun bir duvar kuşağını örmüşe benziyorlardı. Duvarı, kaya ve ışıktan örmüştü tanrılar. Ve bu maddenin içine, hayali yolcular yararlansın diye, işaretler, araçlar yerleştirmişlerdi. Çağların karına demirlemiş, kızıl somakiden dev gemiler. Göğe asılı mercan sallar. Yıldızlara yol gösteren, deniz feneri kadar parlak dorukların tek ışığı güneş ışınlarıydı. Yer yer olağanüstü ejderhalar, devasa putlar, taşlaşmış pembe bir köpük üzerinde yükseliyordu.

Uraz, başını göğe kaldırmış, dorukların üzerinde yükselen bu ulu ve gizemli yapılardan gözlerini ayıramıyordu. Bir gölgeden farkı yoktu varlığının, öyle hissediyordu. Mukhi ise korkuyordu. Zere, ondan da çok. Dört bir yanında umutsuzca bir hayat belirtisi, bir insan izi arıyordu. Sonunda, sağına doğru, ta uzaklarda, yaylayı sınırlayan dağın yamacında belli belirsiz bir duman görebildi. Sonra bir duman kıvrımı daha. Mukhi'ye işaret etti.

Mukhi, bakışlarıyla Uraz'a sormak istedi. Ama Uraz, onu görmedi bile. Mukhi, dumana doğru yürüdü ve Cahil onu izledi. Uraz bunu da fark etmedi. Doğaüstü kayalarıyla bu ıssız dorukların, dalgınlığından, yorgunluğundan, ateş nöbetinden alıp içine attığı bu vecit halinden Uraz'ı çekip çıkarabilmek için köpeklerin gelmesi gerekti.

Küçük kafile kuzeydeki sıradağlara yaklaşırken, dumanların çıktığı yöreden garip bir gürültü duyuldu. Amansız kış günlerinin boralarını akla getiren bir ses. Oysa burada gök kıpırtısızdı. Güneş pırıl pırıldı. Uzaktan yansıyan bu gürültüde rüzgârın ne sesi ne kanatları vardı. Toprağın yüzeyinden, kaba kül örtüsünden ayrılmayan boğuk, hırıltılı, çatlak bir sesti bu. Büyüyor, kabarıyor, koşturuyordu. Yaylanın yükseltisi, enginliği ve çoraklığı, granit perdeleri ve tüm genişliğince yayılmış madensel sessizlik, hiç ara vermeden sürüp giden bu amansız ulumaya doğanın en gizemli güçlerini bile aşan büyük bir güç kazandırıyordu. Sanki kaya, bulut, kum ve ışık hep birden ve aynı zamanda ağlaşıyor, gülüşüyor, alaylı alaylı kıkırdıyordu. Ve sanki zincirlerinden boşanmış iblisleri, korkunç, tüyler ürpertici bir taşkınlıkla göklerin çöküşünü haber veriyordu.

Uraz, bütün bunlardan ne korku ne şaşkınlık duyuyordu. Bu yol, ancak bütün yolların bittiği yere varırdı. Mukhi'nin, onun hemen ardında da Cahil'in durduğunu görünce de hiç şaşırmadı: Seyisle aygır ayakları altında yer yarılsın, uçurumlar açılsın diye bekliyorlardı. Kudurgan havlamaları fark edince sonunda, "İşte, toprağın derinliklerine hapsedilmiş köpek sürüsü," diye düşündü, "insanların ve yıldızların sonu geldiğinde, yeryüzüne çıkacağı söylenen sürü."

Üç canavar köpek, taşlı ovada aynı anda göründü. Uraz, beklediği sürü sandı onları. Bodur, boğum boğum, bütünüyle titreşen kas ve kemik yığınıydılar, öfkeyle dikleşmiş sık, kısa tüyleri kükürt rengindeydi. Ak salyaya

bulanmış ağızları biçimsiz çeneleri ve parlayan sivri dişleriyle silahlanmıştı. Gözleri kızıl bir öfkeyle alev alev yanıyordu. Ve kocaman başlarında kulakları yoktu.

Hantal ama aynı zamanda ayağı tez köpekler yabanıl hayvanlar gibi hızla geliyorlardı. Uzun sıçrayışlarıyla yerden hiç yükselmiyor gibiydiler, öbür ikisinin birkaç adım önünde olanı, Uraz'ın Cahil'in böğründen sarkan bacağına saldırdı doğrudan. Uraz, kamçısını kaldırdı. Tılsımlı bir yaratığa, hayvan suretinde bir iblise karşı her türlü savunmanın boş, gülünç olduğunu biliyordu. Yine de içgüdüsel olarak kırbacını salyalı, açık ağzın ve alevli kızıl gözlerin üzerine indirdi. Sonra ölüme boyun eğerek, sarkıttı kolunu. Oysa köpek acı ve öfkeyle uluyarak geri sıçramıştı. Aynı anda, çifte atmaya hazırlanan Cahil, ayağını kaldırdı, köpek yana kaçtı. "Peygamber aşkına," dedi Uraz kendi kendine. "Ne oluyor? Kırbacımdan yara aldı. Cahil'in ayağından korktu kaçtı... Sanki sahici bir köpek."

Köpek yeniden saldırıya geçti. Uraz, bütün gücüyle köpeğin kafasının yanlarına yanlarına vurdu kırbacını, kulakların kesik olduğu yerlere. Köpek, bitmez tükenmez havlamalarla karnı üstüne yatıp kaldı. Uraz, kendinden utanarak, "Yaman şeytanmış ha," diye geçirdi içinden. "Dağ ve bozkır kurtları kapmasın diye sahibinin kulaklarını kestiği çoban köpekleri... Yaman şeytan."

Öbür iki köpek Uraz'ın yaralı bacağına doğru birlikte saldırdılar. "Açık yara, kan, çürümüş et kokusu çekiyor onları," diye düşündü Uraz. Kafası yeniden canlanmış, özgürce harekete geçmişti. Bu beklenmedik kavga sinirlerine iyi gelmişti. Gücünü kazanmıştı yeniden. Cahil'i çeviriyor, şaha kaldırıyor, kıç attırıyordu hayvana. Ve ardı ardına, durmadan kırbaçlıyordu köpekleri, tüm gücüyle, sevinç içinde.

Mukhi, elleri iri, sivri taşlarla dolu, kavga yerine doğru ilerledi. Zere, yanına koşup buyurdu: .

"Taş atma. Daha da azarlar sonra. Göçebelerin köpekleri bunlar... Bilirim ben."

Bir soluk almak için sustu kadın. Uraz, kudurgan üç köpeği kırbaçlamaya ve saldırılardan sakınmaya devam ediyordu.

"O düşmez attan," diye sürdürdü sözünü Zere. "Dövüşmek güç kazandırıyor ona. Artık onu da iyi tanıyorum."

"Aygır sakatlanabilir," dedi Mukhi.

"Bunu önlemek lazım," dedi Zere.

"Nasıl?" diye bağırdı seyis.

"Bekle," dedi Zere, "sakın ardımdan geleyim deme."

Mukhi, genç kadının havlama, kişneme, kırbaçlama ve çifte atma kasırgasına doğru yöneldiğini dehşetle gördü. Köpekler, aralıksız, Uraz'ı kovalıyorlardı. Kendilerini tamamen kudurganlıklarına kaptırmış olduklarından, Zere'ye bir an bile dikkat bile etmediler. Kadın daha da yaklaştı. Cahil'in tekmesinden kaçınmak isteyen köpeklerden biri yere yuvarlandı, döndü ve kalktı. Korkunç, kulaksız kafası, salyalar akan kalkık dudakları ve kan içinde gözleriyle Zere'nin önüne dikiliverdi birden. Genç kadın, kendini korumak için yerinden bile kıpırdamadı. Köpek hırladı, omuzlarını birleştirdi, saldırıya hazırlandı.

Mukhi, Zere yasaklamış olduğu halde, koşup onun yanına varmak istedi. Bir çığlık, seyisi yerine mıhladı: Çeşitli ses perdelerinde inip çıkan bir çığlık, boğuk ve sert. O çelimsiz, ufak tefek Zere böyle bir çığlık atamazdı. "Kimdi öyleyse?" diye sordu Mukhi kendi kendine. Kasları, ileriye doğru bir hamle için gerildi ama sonra birden gevşedi. Köpek, küçük göçebenin ayakları dibinde yere uzanıvermişti. Çığlık bir kez daha yankılandı. Ve öbür iki köpek de Uraz'ı bırakıp arkadaşlarının yanında yer aldılar. Böylece birden yatışan köpekler, son derece uyanık, anlayışlı bakışlarıyla genç kadının yüzünü inceli-

yorlardı. "Zere'nin buyruğunu bekliyorlar. Çığlığı atan o muymuş?" diye sordu seyis, kendi kendine. Zere, sorusunu yanıtlamak istiyormuş gibi, bir kolunu dumanların çıktığı yöne uzattı.

Vahşi hayvanların gözleri üst üste kırpıştı. Sonra bu kulaksız iblisler uzun sıçramalarla kuzeye, dumanın kaynağına doğru koşup gittiler.

"O çığlığı, o buyurgan çığlığı nereden öğrendin sen?" diye sordu seyis, hayranlıkla."Onlar çadır köpekleri, değil mi!" diye karşılık verdi genç kadın. "Doğrusu, dillerini şimdiden unutmuş olsaydım, ayıp olurdu."

Uraz, Mukhi ile Zere'nin yanından sanki onları görmüyormuş gibi geçip gitti. Dövüşün heyecanı, meydan okuyuşun o mutluluğu yitip yok olmuştu. Kırık bacağının uğradığı sarsıntılar, zorlandığı bükülmeler işkenceyi tazelemişti yeniden. Buna karşı Uraz'ın bildiği tek bir kendini savunma yöntemi vardı: Atının gidişini, etini kesen testerenin ileri geri hareketlerine uydurarak dosdoğru yoluna devam etmek, bayılmanın sınırına ulaşıp, hayatın tüm akışını, ne acı ne sevinç duyarak, sadece düşünce ve düş düzeyinde yaşayan bir adamın o ruhsal sığınağına yeniden yöneltmek. Ateş nöbetinin yükselişi ve çınlamaları, baş ucuna doğru tırmanan güneşin erimiş ak madenî ışınları yardım etti buna. Ağrılar yavaş yavaş bedeninin dışına doğru kayar gibiydi. Hâlâ vardı ağrı ama kendi içinde değildi artık. Ağrılar, Uraz'a yapışık, Uraz'ın eyerinde oturan ama artık Uraz'ın kendisi olmayan bir başka biniciye gitmişti. Şu paçavra bedenini armağan ettiği bu kendisinin benzeri binici, sarsıla sarsıla gidiyordu eyerde; çökmüş, ezilmiş, bitkin. Oysa Uraz, gerçek Uraz, en yüksek dorukların üzerinde at koşturuyordu. Şu masal dünyasının harika kayasıydı. Uraz, kaya Uraz'ın ta kendisiydi. Göğü yelken yapmış kocaman gemilerle yüzüyordu boşlukta. Dişleri doruklara eklemlenmiş dev ej-

derhaları okşuyordu. Ve temel taşları şu ulu sıradağlar olan tapınaklarda en sofu müminlerin, en bilgili mollaların bile bilmediği; hakikat, erdem ve nur üzerine verdikleri tüm vaazları aşan duaları buluyordu.

Kulaksız köpeklerin havlamaları çoktan kesilmişti. Tüm yaylada, küllü taşlar üzerinde Cahil'in ayaklarının çıkardığı sesten gayrı bir ses duyulmuyordu. Mukhi ile Zere'nin adımları ise hiç ses çıkarmıyordu. Seyis, aygırın arkasında, Zere'nin yanı başında yürüyordu. Uraz'ı sert bir sarsıntıdan ya da düşmekten korumak için ona kılavuzluk etmiyordu artık. "Düş, düş aşağı, çürümüş süprüntü çuvalı," diyordu içinden Mukhi, eyere yakışmayan kamburu çıkmış yaratığa duyduğu derin bir nefretle. "Düş de güneş ölünü kavursun, gece ayazı da dondursun onu."

Zere'ye baktı. Ne düşünüyordu o? Yandan gördüğü yüzünden hiçbir şey anlaşılmıyordu. Sormalı mıydı? Ama nasıl? Kaya, güneş ve gökyüzünün kutsal sessizliği hiçbir sese yer bırakmıyordu. Ama Zere kendisi konuştu; dilsizler gibi konuşmasını bilirdi o. Öyle konuştu:

"Düşerse, işini bitirmeli."

"Öyle, öyle," diye fısıldadı Mukhi.

Genç kadın, yine sadece dudaklarını kıpırdatarak konuştu:

"Ve bu göçebeleri suçsuzluğumuza tanık tutarız."

Bu konuşma karşılıklı bir fısıldaşmadan öteye gitmemişti. Ama hava en küçük bir ürpertiye bile öylesine duyarlıydı ki, kelimelerin titreşimi Uraz'a erişti. Daha doğrusu, ağrıların yeryüzünde alıkoyduğu, insan suretindeki öteki kendisine. Hiçbir şeyin erişemediği Uraz, doruktan doruğa uçmasını sürdürürken, bu öteki, peşine düşmüş leş yiyici hayvanların kokusunu alan çok hasta bir kurt gibi tehlikeyi sezdi birden.

Gerçekten de Mukhi ile Zere gücünü tüketmiş binicinin ardından benzeri bir kana susamışlıkla yürüyor-

lardı: yan yana, tek kelime konuşmadan, hiç gürültü etmeden. Bir düşse... Şakağına bir vurursun... Bir daha... Ölür gider. Tam bir kaza görünümü... Hemen, gelsin vasiyetname, gelsin paralar... Göçebelerin çadırlarına gidilir... Ağıtlar... Cenaze töreni... Ve sonunda, özgürlük! Ve de zenginlik! Onları yiyip bitiren bir isteğin gerçekleşmesi için bir baş dönmesi, bir sarsıntı, bir yana kayış yeterdi.

Bu arada güneş yükseliyor, yükseliyordu. Gölgeler kısaldıkça kısaldı, silindi gitti sonunda. At üstündeki büzülüp ufalmış, sarsak et yığını hâlâ yerini koruyordu. Tek bir pürüzü, kırışıklığı olmayan toprak göz alabildiğine uzanıyordu. Mukhi'de çakal ve sırtlanların sabrı olmadığı için, ağzını Zere'nin kulağına yapıştırıp, "Onu alaşağı edeceğim," dedi.

Genç kadın, çıkık alnını eğdi.

Mukhi, yerden tam avcuna göre yassı, iri bir taş alıp koşmaya başladı. Cahil, çok ağır gidiyordu. Seyis, ona yetişmekte güçlük çekmedi. Bir dakika daha ve sonra Uraz'ı itip eyerden düşürecekti. Mukhi, tek ayağı üzerinde, öylece sallandı kaldı. Aygırın iri, nemli gözlerinde inanmak istemediği bir anlam görmüştü... Gözlerdeki o sertlik, kendisine karşı o düşmanca bakış: Seyisine, bakıcısına, besleyicisine, kardeşine karşı...

"Olamaz... Cahil olamaz... Bana karşı olamaz... Yanlış gördüm... Öğle güneşi aldatıcıdır, o denli yüksekte," diye düşündü Mukhi. Havada kalan ayağını hırsla yere vurarak koşmaya koyuldu hızlı hızlı. Yeniden aygıra yetişti ve bakışları yeniden karşılaştı. Bu kez, kuşkuya yer yoktu. Cahil, kendisine yaklaştırmıyordu. "Neden?" diye sordu Mukhi, kendi kendine. "Neden?"

Donup kalmış, felce uğramıştı. Her zaman anladığı, koruduğu, üstüne titrediği, candan sevdiği ve karşılığında hep minnet, hep mutluluk bulduğu dünyadaki tek yaratığın şimdi birden kendisini istememesini kabullenemiyordu. Aygırla aralarındaki bu alışveriş güneş kadar

doğal, güneş kadar gerekliydi. "Öyleyse neden?" diye sordu Mukhi. "Neden?"

"Elimdeki taştan ötürü belki de..." diye düşündü seyis. Parmaklarını açtı, taşı düşürdü ve bir yargıç önündeymiş gibi, boş avcunu Cahil'e gösterdi. Ama aygır yine de tetikte durdu. Mukhi bir davrandı, Cahil yana kaydı; seyisin elinden kurtulacak kadar hızlı, Uraz'ın eyer üstünde dengesini koruyacak kadar sakınımlı, düzgün, yaylanan adımlarla uzaklaştı. Mukhi, onun arkasından baktı kaldı, Zere gelip omuzuna yaslanıncaya dek hiçbir şey yapmadan, hatta düşünmeden.

"Ne bekliyorsun? diye sordu genç kadın.

"Hiç," dedi Mukhi çok alçak bir sesle. "Aygır yanına yaklaştırmıyor beni."

"Ona bir şey söyledin mi?"

"Hayır," dedi seyis.

"Çağır onu. Seni her zaman dinler o," dedi Zere.

"Beni dinleyeceği yok," dedi seyis.

"Neden ama?" diye sordu Zere.

Garip, üzgün bir kıvanç belirdi Mukhi'nin yüzünde. Konuştuğunda sesi ciddiydi.

"Büyük buzkaşi atları, taşıdıkları biniciyi, ona kötülük etmek isteyenlere karşı, ölesiye korurlar," dedi.

"Ama bunu hayvan nereden bilsin?" dedi Zere.

"Bilir," diye yanıtladı Mukhi.

Sesinde ve gözlerinde öylesine bir güç ve inanç vardı ki, genç kadın söyleyecek söz bulamadı. "Ben, bizim çadırları bekleyen köpeklerin dilinden iyi anlarım. Bu koca seyis de neden kendi bozkır atlarının dilinden anlamasın?" diye düşündü.

Cahil, Mukhi ile Zere'den, Uraz'ı taşlardan koruyacak kadar uzaklaşmıştı. Gidişini yavaşlattı. Ama yine de ara sıra başını çevirip bakıyordu. Bakışlarından, arayı korumaya kararlı olduğu anlaşılıyordu.

Mukhi, her bakışında derin derin iç geçiriyordu. Ve her bakışında Zere fısıldıyordu:

"Sonunda mutlaka duracak."

Uçsuz bucaksız yaylada böylece yol alıyorlardı. Hayvanın içgüdüsel olarak koruduğu yarı baygın binici; arkada, epey uzaklarda, tek dostunu yitirmenin acısıyla çökmüş koca seyis ve yanı başında, kendini tamamen açgözlü hayaline kaptırmış küçük göçebe kadın.

Yol uzadı da uzadı. Yorgunluk, açlık ve susuzluk ne Uraz'ı ne de aygırını etkilemişe benziyordu. Güneş sonu gelmez yolunun ikinci yarısına girmiş ve dağların doruklarına doğru kaymaya başlamıştı. Cahil ise boyuna gidiyordu. Gölgeler yeniden belirdi. Üç yolcu ayakları dibinde, biçimleri kendilerine benzer, garip, akıcı, saydam yol arkadaşlarının ortaya çıktığını, giderek büyüdüğünü ve bozkırın taşları üzerinde kendileriyle birlikte oynaşıp yürüdüğünü gördüler. Cahil, boyuna gidiyordu. Sadece dar bir gök şeridi kızıla dönmüş güneşi dorukların en yükseklerinden ayırıyordu. Akşam ışığında doruklarının aldığı renkler, üstlerinde yükselen kayadan canavarlar ve anıtlar kadar masallar dünyasına vergiydi. Hava, yaylanın bir ucundan öbür ucuna kadar tıpatıp toprak rengine bürünmüştü, yaylayla aynı üzgün külden oluşmuş gibiydi. Cahil, boyuna gidiyordu.

Kendi kendine mi gidiyordu? Yoksa Uraz'ın kaslarının istem dışı kasılmaları mı onu dürtüklüyordu? Akşamın loşluğunda, Mukhi ile Zere'nin bulundukları uzaklıktan bunu seçebilmek olanaksızdı.

"Belki de ölmüştür," dedi Zere.

Zere, mola vermeden, yemeden, içmeden sürdürdükleri bu sonu gelmez kovalama boyunca direncini koruyabilmek için hep susmuştu. Şimdi de sesi ölçülüydü ve aşırı derecede kısıktı. O konuştuğunda uçan bir yarasanın kadife kanadı yüzüne değer gibi oldu Mukhi'nin.

"Evet, ölmüştür..." diye fısıldadı küçük göçebe yeniden.

Bu düşüncenin Zere'yi sevindirmesi gerekirken, tersine garip bir sıkıntı vardı içinde. Az sonra güneş doruklara ulaşacaktı. Ve sonra, iblislerin dünyanın ta tepesinde kurmuş oldukları bu ıssız çöle tüm kötülükleriyle dondurucu bir karanlık doğacaktı.

Zere'nin eli Mukhi'nin eline uzandı. Yardım arıyordu.

"Biniciler eyer üstünde ölünce, bozkır atları ne yapar?" diye sordu Zere yakınarak, mırıltıyla.

Mukhi, ürperdi, güçlükle konuşabildi:

"Bizim oralarda başlarını eğip dururlar... Ama burada... Bilemiyorum. Hiçbir şey bilmiyorum artık."

"Öyleyse," dedi Zere, "öyleyse aygırın peşini bırakmamak gerek değil mi? Karanlıkta, dondurucu soğukta... Sonra kaybederiz onu... Kendimiz de kayboluruz."

"İstediğimiz zaman mola vermek için her şeyimiz var," dedi Mukhi, yorgunluktan bitkin, katırın ipini çekerek.

"Ya aygır? Ya paralar? Vaz mı geçiyorsun onlardan," diye sordu Zere.

"Asla," dedi Mukhi.

Artık atla paranın peşinde değildi Mukhi ama bundan böyle durmanın kendisi için olanaksız olduğunu hissediyordu. Neydi onları Uraz'ın peşinden böylesine koşturan? Mukhi, kızıl güneş yuvarlağı ile doruklar arasındaki gök çizgisine baktı. İyice daralmıştı gök şeridi. Akşam karanlığı at üstündeki adamı eritmeye başlamıştı. Mukhi, korkusundan gözlerini kapadı. Gerçeği birden anlamıştı şimdi. Önünde giden atlı –ölü ya da diri– Uraz değildi... Bu... Mukhi düşünmemek istedi ama başaramadı. Bu, hayalet atlıydı... Hayalet atlı...

Zere hâlâ Mukhi'yi bileğinden tutmaktaydı. Damarının çılgınca, düzensiz attığını fark edince sordu:

"Hastalandın mı?"

Mukhi, onu işitmemiş gibiydi. Yapışkan bir ıslaklık Zere'nin parmaklarına yayıldı. Bu terin ne anlama geldiğini biliyordu genç kadın.

"Sen benden daha çok korkuyorsun şimdi. Neden?" diye mırıldandı.

Mukhi, ne diyeceğini bilemedi. Yurdun en karanlık köşesinde büzülüp yatmış, büyüklerin varlığını unuttuğu küçük çocukların, uyanık kalarak semaverin çevresinde toplanmış yaşlı çobanlardan, gezginci satıcılardan, gelip geçici öykücülerden duyduklarını nasıl anlatmalı ona? Öyküleri hep korkunçtur. İnsanı korkusundan altına ettirir. Çığlık atmamak için eliyle ağzını kapatmak zorunda bırakır. Kanlı krallar, dehşet saçan büyücüler... Hepsinden en korkuncu da, gece gündüz, gündüz gece, taşlık, kumsal, çalılık, kayalık demeyip durmadan giden, asırlar ve asırlar boyunca hiçbir yere varmaksızın giden o binici... Yüzü olmayan atlı... Rastladığı insanları da, bir daha geri dönmemek üzere, yardım almalarına fırsat vermeden, peşinden sürükleyip götürür o. Mukhi, bütün bunları yeniden duydu. Daha fazla ter boşandı. Dişleri takırdamaya başladı. Akşamın sisi içinde silinmeye yüz tutan atın hayaline bağlı adamın hayalini göstererek kekeledi:

"Sen bilmezsin... Bilmezsin... Bu hayalet atlı."

Zere, Mukhi'nin kolunu hırsla geri fırlattı. Seyisin bu ölçüsüz korkusu ona kendi korkusunu unutturmuştu. Elini yeniden yakaladığında, bu artık ondan yardım umduğu için değildi. Onu gütmek içindi.

"Kocakarı gibi konuşuyorsun," dedi seyise.

Fısıldamayı bırakmıştı. Dondurucu, madenî külün ve ıssızlığın olağanüstü suskunluğunda genç kadının sesi tüm dolgunluğuyla, güçlü biçimde titreşerek çınladı. Mukhi durdu, yerle göğün kendilerini cezalandırmasını bekledi. Gökten yıldırımlar düşmedi. Ayaklarının altında yer yarılmadı.

Zere, koşmaya başladı. Bir eliyle Mukhi'yi sürüklüyor, öbür eliyle katırı çekiyordu. Katırın ayaklarının toprağı dövmesi, yüklerin birbirine çarpışı Mukhi'yi yüreklendirdi. Evrenin, kaskatı, sapasağlam, yerinde durduğunu gördü. Her adımda, buradaki yerini ve yolunu daha iyi seçebiliyordu. Hayalet atlının bu denli gerçek bir dünyada işi olamazdı. Peşinden gittiği gölge adam da akşamın buğusu içinde büyümüyor, biçim değiştirmiyordu artık. Boyu bosu, biçimi, bildiğimiz ölümlülerinki gibiydi. Bindiği hayvan güzel ve güçlüydü, hepsi o kadar. Ata binmiş giden bir adam, daha ötesi yok. Bir iki dakika sonra at, Cahil, adam da, Uraz oldu. Güçten düşmüş, Mukhi'nin insafına kalmış bir Uraz. Gösterecekti ona Mukhi, o sahtekâra, o yalancıya, o haine!

Zere, bütün gücüyle seyisin koluna asıldı.

"Olmaz!" diye bağırdı, "Olmaz! Hayvanı yeniden ürküteceksin... Baksana sonunda duracak gibi artık..."

Cahil, önüne hiçbir engel çıkmadığı halde yavaşladı ve sağa saptı. Mukhi ile Zere o yöne bakınca belli belirsiz bir tepe gördüler.

O âna kadar, alacakaranlığın yanıltıcı ışığında, arkasındaki yüce dağa yapışık gibi görünmüştü bu tepe. Kaya duvarının yüzünde bir çıkıntıya, bir buruna benziyordu. Gerçekte ise, geniş bir alan tepeyi dağ kitlesinden ayırıyordu.

Tepe piramit biçimindeydi. Dorukların dişleri arasına sıkışmış güneş, bu piramidin tepesini aydınlatıyordu ancak. Ateşte kızmış bu iğnenin altını gölgeler basmıştı. Ama dar yollar boyunca basamak halinde dizilmiş küçük, basık yapılar, gözün seçebileceği kadar belirgindi henüz.

"İşte bir köy! Burada!" diye bağırdı Mukhi.

Artık sesini kısmıyordu. Zere ise yeniden fısıltıyla konuştu:

"Yolun ve gecenin iyi saatte olsunları aşkına, kapa çeneni!"

Tırnaklarını Mukhi'nin avcuna batırıp mırıldandı:

"Hazaracat otlaklarıyla yüksek geçitler arasında gidip gelen tüm göçebeler bu tepeden söz ederler. Onların mezarlığıdır burası."

"Yani... Yani bu evler..." diye kekeledi Mukhi, genç kadınınkinden daha alçak bir sesle.

"Mezar taşları," dedi Zere. "Göç sırasında ölenleri yol kenarlarına gömmüyorlar, buraya getiriyorlar."

"Ne zaman..." diye sordu Mukhi dili dolanarak, "Ne zamandan beri?"

"Oldu olası," diye yanıtladı genç kadın.

Seyis, durumu kavradı: Tepenin tüm yüzeyini baştan aşağı kaplayan yapılar, üst üste konmuş taş bloklardan yapılmış mezarlardı. Sonu gelmez göç katarları, buralardan her geçişlerinde, insan kalıntılarını bu taş yapıların altına, birbirini izleyen halkalar oluşturarak bırakmışlardı.

Ta tepede, batan güneşin son ışıklarının tutuşturduğu fener kızıllaşıyordu. Ölüler piramidi kurşun grisine, mezar taşları demir grisine bürünmüştü. Çevresinde, yayla ve akşam, ikisi de kül rengi, dalgalanıyordu.

"Dinle," dedi Zere.

Yüksek yaylaların gece rüzgârı başlıyordu, insan gibi yakınarak titreyen, uluyan ve inleyen bu rüzgâr mıydı? Yoksa, hayatlarının ilk gününden son gününe dek yollara düşmüş insanların sonsuza dek mola verdikleri bu son duraktaki, bu ıssız taşlıktaki kemikleri miydi? "İnsanların sonu, ruhlarının sonu oluyor," diye düşündü Mukhi. Üşüyordu. Hayatın köklerine kadar üşüyordu.

Ancak işitilebilir bir sesle, "Zere..." dedi. "Burada kalmamalıyız... Kalmamalıyız."

"Bekle, aygırın ne yapacağını görelim bir," dedi küçük göçebe.

Cahil, tepenin eteğinde durmuştu. Şaşkın şaşkın havayı kokluyordu. Kulakları titriyordu. Kararsız ve kaygı-

lı, başını bir o yana bir bu yana çevirip duruyordu. Böylesine uzun bir yolculuğun sonunda, postuyla, bacakları ve soluğuyla, tüm köyler gibi dinlenebileceği, ısınabileceği, yiyip içebileceği, güvenlikte olacağı bu köyü gördüğüne nasıl da sevinmişti. Oysa şimdi köyün ağzına gelince, kendisine vaat edilmiş, hakkı olan hiçbir şeyi bulamamıştı. Tek ışık yoktu. Tek ses yoktu. Ne bir hayvan ne bir insan kokusu. Esen akşam rüzgârında, ocaklarda yanan tezeğin salıverdiği o hoş kokudan da hiçbir iz yoktu. Gün boyu tüm davranışlarını kendi ayarlamış olan Cahil, şimdi karşılaştığı bu zorluğu kendi başına çözemeyeceğini anladı. Bütün ağırlığıyla eyerin üzerinde kıpırtısız duran atlının bir karar alması, ona yol göstermesi gerekirdi.

Tiz bir kişneme... Sert bir sarsıntı... Kırık kemikleri yalayan bir alev... Uraz, gözlerini açtı. Karşısındaki tepenin doruğunda tek bir kıvılcım bir an yakamozlandı ve söndü.

"Gece gelmiş," diye düşündü Uraz. Son anımsadığı, öğle güneşiydi. Bütün bu saatler boyunca ne yapmış olduğunu sordu kendi kendine. Uyumuş muydu? Bayılmış mıydı? Pek önemli değildi. Halsiz olmakla birlikte kendisini iyi hissediyordu. Kafası yerindeydi. Bedeni canlanmış, bütün buyruklarını dinliyordu. Akşamın serinliği nöbetin ateşini dengeliyor, çok hoş geliyordu yanan tenine. Uraz, bütün benliğiyle teninin, bu iki karşıt öğenin kendi yararına işbirliği ettiği garip, kesin bir çizgi üzerindeydi. Bir yandan gerçekler dünyasıyla en açık en dolaysız ilişki içindeydi; öte yandan aklın alamayacağı koşulları ve imgeleri, düşlerde olduğu gibi, en küçük bir korku ve tedirginlik duymaksızın kabul edebilme yeteneğine sahipti.

Önünde dikilen bu eve benzer yapıların ne olduğunu anlayınca –ve çok çabuk anladı– ne korktu ne de şaş-

tı. Dün, hatta bu sabah, böyle bir yerde gecelemeye dünyada gönlü razı olmazdı. Oysa şimdi orada durmuş, bu mezarların, yaylayı süpüren rüzgâra karşı koruma sağlayacağını düşünüyordu sadece.

Uraz, sağlam diziyle Cahil'in böğrüne hafifçe dokunarak tepenin eteği boyunca sürdü hayvanı. Karanlıkta mezarlar birbirine dokunuyor gibiydi. Ama çok yakından bakınca, hepsinin aynı biçimde olmadığı görülüyordu. Bunları dikmek için rastgele ya da bilinçli olarak kullanılmış taşların büyüklüğüne ve biçimine göre çeşitlilik gösteriyordu mezarlar. Bazılarının duvarları neredeyse dümdüzdü. Bazılarındaki girinti çıkıntılar ise tuhaf işaretler meydana getiriyordu. Bir tarafta saçaklar beliriyordu. Başka bir tarafta oyuklar açılıyordu. Uraz çok yavaş ilerliyordu. Yokuş yukarı, piramit mezarlığın içine götürecek bir giriş yolu arıyordu.

O sırada kayalık mezarlardan bir ses yükseldi. İnce, kırık, tükenmiş, çatlak ama bunlara rağmen muazzam, billursu bir ses. Sözcükler zamanın katları arasından süzülerek gecenin sessizliğinde tek tek beliriyordu.

"Yaklaşan sen misin, Tursen oğlu Uraz?"

Bu beklenmedik olay karşısında Cahil sendeledi. Birkaç adım geriden, yakarış ve ulumayla karışık bir çığlık koptu. Hem bir hem bir yakınma.

"Mukhi ile Zere," dedi Uraz kendi kendine. "Onlar da mezarlardan birinin bana seslendiğini duydular."

Başka bir zaman olsa, Uraz Cahil'i kırbacıyla paralar, karanlığın, soğuğun, ıssızlığın içine doğru dörtnala sürerdi... Ama bu gece hiçbir şey korkutamazdı onu, öylesine doğal geliyordu her şey ona. Uraz yanıtladı:

"Her kim isen, yanılmıyorsun. Gerçekten, Tursen babam, adım Uraz'dır."

"Dosdoğru yoluna devam et," dedi çatlak billur ses. "Beni kolayca bulursun."

Uraz, aygırı geride tuttu. Duraksadığından değil. Bu ses ona yabancı gelmiyordu da ondan. Nerede, ne zaman işitmiş olabilirdi bu sesi? Anımsayamıyordu bir türlü. Aygırı yeniden yola sürdü.

Cahil, hiçbir zaman bu denli hesaplı, kısa adımlarla gitmek zorunda kalmamıştı. Mezarların önünden geçerken Uraz hep taşların arasına bakıyor, ara sıra kamçısıyla yokluyordu. Belki bir hayalet el, kamçısının kayışından tutardı. El yordamıyla ilerliyordu. Gece bastırmıştı. Dizgini çektiği halde Cahil daha hızlı gidiyordu. Uraz nedenini anladı. Önlerinde, yerde, kestiremediği bir uzunlukta, karanlığı çizen donmuş bir şimşek gibi, kopuk kopuk bir altın iplik uzanıyordu. "Hortlakları saran alevin yansıması bu, onlarda gölge yerine geçer," dedi Uraz içinden. Dizginleri gevşetti.

Cahil'in gidişi tırıs sınırına varmıştı. "Zavallı budala," diye düşündü Uraz. "Gerçek bir ateş yanıyor sandı." Işık çizgisi hiç oynamıyordu. "Ölü benimle eğleniyor," diye düşündü Uraz yeniden. Birden kendisini ateşin önünde buldu. Gerçek bir ateşin. Birkaç kurumuş dalın yandığı küçük bir ateş. Kaba saba bir mezarın önündeki bir oyukta yanıyordu. Orada, ateşin ardında, bir adam yere oturmuştu. Bir iskelet değil. Hayalet de değil. Canlı bir adam. Sırtında uzun bir kaftan vardı. Ayakları dibinde bir heybe yatıyordu. Alevlerin ışığında yaşı belirsiz bir adamdı görünen.

"Buranın tüm huzuru üstünde olsun, ey Uraz!" dedi adam.

Uraz, eyeri üzerinde eğilebildiği kadar eğilerek yanıtladı:

"Huzur ve saygılar sana, Cümle Âlemin Atası. Sana burada rastlamam garip bir talih."

"Ben seni bekliyordum," dedi Gardi Geç.

3

Ağıtçılar

Mezarın üstüne yerleştirilmiş taşlar, alttaki temel taşlarından dışarıya doğru taşmıştı. Ön yüzün alt yanında bir tür kısa, üstü kapalı geçit uzanıyordu. Döküntüler ve çakıllar her iki uçta birer alçak duvar oluşturmuştu. Taş hücrenin yaylaya açılan tek bir ağzı vardı; çok dar bir aralık.

Gardi Geç'in yaktığı ateş bu aralığı alevden bir pencereye dönüştürmüştü. Mukhi ile Zere, Uraz ve aygırının ateşin önünde çini mürekkebiyle çizilmiş gibi kapkara gölgelerini gördüler. Zere fısıldadı:

"Bu kendisi değil, sadece hayaleti."

Mukhi, "Hayır," diye yanıtladı. "Hayır!"

Bir kez aldanmıştı. Bir kez yeterdi. Boru gibi kıvırdığı elini ağzına götürüp, "Uraz, ey Uraz, geldim," diye seslendi.

Hayalet, "Öyleyse," dedi, "beni atımdan indirmek için ne bekliyorsun?"

Zere, Mukhi'nin omzuna sarıldı, "Gitme," diye yakardı.

"Bu hayalete kulak verme."

Seyis, "Hayalet olsa, irin kokusu böyle rüzgârla yayılır mıydı?" diye sordu.

Kuzey rüzgârı alev perdesini yerinden oynattı, iki yana ayırdı. Aralıktan, sırtını mezarın duvarına yaslamış, olağanüstü zayıf bir adam göründü.

Göçebe kız, "Bak, görüyor musun, mezarın hortlağı bizi kandırmaya çıkmış!" dedi.

Mukhi bu kez duraladı. Görüntüye gelince, ona ilişkin hiçbir şey bilmiyordu. Alevden perde, aralığı yeniden kapadı ve içeridekileri gözlerden sakladı. Mukhi kararsız bir sesle bağırdı:

"Uraz, hey Uraz, orada, ateşin ardındaki, başkaları gibi bir yolcu mu?"

Uraz'ın yanıtlamasına kalmadan zayıf, çatlak billurun çınlayışını andıran bir ses geceye doğru yayıldı.

"Ateşime korkmadan yaklaş! Ruhların ısınması gereken yaşlı kemikleri olmaz!"

Mukhi, Zere'ye, "Canlı bir insan," dedi. "Ve sanırım... Sanırım..."

Seyis sözünü bitirmeden hücrenin ağzına doğru koştu ve orada ateşin oynaşan alevlerinin ötesinde Gardi Geç'in birbirini çaprazlama kesen sayısız, derin çizgilerle kırışmış, neredeyse üzerine gizemli yazılar yazılı parşömen kâğıdına dönmüş, yaşı belirsiz yüzünü gördü.

Mukhi iki büklüm oldu, ellerini donmuş toprağa dayadı ve bağırdı:

"Tanıdım seni, Cümle Âlemin Atası, tanıdım, ey Tüm Çağların Belleği... Senin sesini bir kez duyan bir daha asla unutmaz. Peygamber şahidimdir, büyük komutan Attila'nın şanlı savaşlarını anlattığın tüm bahçıvanlar, zanaatkârlar, aşçılar, çobanlar ve seyisler de unutmaz. Onun bizim ilimiz Maymana'da doğduğunu ve dünyayı fethetmeye bizim Akça kentinden yola çıktığını söylemiştin!"

Alevlerin oyunu muydu bunlar? Gardi Geç'in soluk dudaklarında bir gülümseme dalgalanır gibi olmuştu. Yaşlılık, yaşadıkları ve yorgunluk onun tüm sevinç kaynaklarını kurutmuş, tüketmişti. Ama bu yaşlı öykücü, öykülerini hâlâ severdi. Ve çok genç bir adamın, öykülerinden birini hatırlaması onu sevindirmişti çünkü bu, zaman

uçup gitse de, ölüm orağını sallasa da, öykünün oğuldan oğula tüm canlılığıyla aktarılacağı anlamına geliyordu.

Uraz, seyisle dişlerinin arasından konuştu. Hâlâ korkunç ağrılar çekiyordu.

"Beni ateşin ardına götür," dedi. "Cahil'i yanıma bağla. Çadıra gerek yok."

Gardi Geç, Mukhi'ye, "Biraz ötede bir kuyu var. Yanında kuru odun bulacaksın," dedi. "Buradan geçen her kervan, kendinden sonraki için bırakır."

Mukhi, Uraz'ın sırtını Gardi Geç'in yanında mezarın duvarına dayadı ve, "Su içirdikten sonra Cahil'i geri getiririm," dedi.

"Çay da getir, çabuk," dedi Uraz.

İliklerine dek donmuş kemikleri geceden de, taştan da soğuktu. Dişlerinin çarpmasını önlemek için çenesini ellerine dayadı.

Gardi Geç, "Seni yeniden böyle, bitik halde bulacağımı düşünmemiştim," dedi.

Uraz, güçlükle sordu:

"Nereden... biliyordun... beni bulacağını... bu tepedeki mezarlıkta?"

"Herkesin gittiği yoldan gitmeyen birinin izleyeceği tek yol, engebelerin geçit verdiği yoldur. O yol, bu yayladan geçer ve bu yaylada tek durak yeri bu mezarlıktır."

Uraz, avuçları çenesinde, yeniden sordu:

"Yenilgimi nerede öğrendin, Cümle Âlemin Atası?"

"Kalakçekan'dan Osman Bey'in ahırlarına giden yolda," diye karşılık verdi Gardi Geç.

Her ikisi de Tursen'i öylesine canlı anımsadılar ki, Tursen'in hayali o an, onları birbirinden ayırıp aralarına oturmuş gibi geldi onlara. Yine de adı söylenmedi. Her biri ilk önce ötekinin ondan söz etmesini istiyordu. Uraz'ı gururu engelledi. Gardi Geç ise bilgeliğinden sustu.

Ateş sönmeye yüz tuttu. Yaşlı öykücü onu kuru dallarla canlandırdı. Yükselen bir alev parmaklarını, bileği-

ni, sonra da yüzünü aydınlattı. Öylesine çelimsiz, öylesine saydamdı ki, bakmaya dayanamazdı insan. Sade kemik ve deri. Etten iz bile yoktu onda.

Uraz, "Bozkırdan bu kadar çabucak nasıl geldin, Cümle Âlemin Atası?" diye mırıldandı.

"Ayakları en sağlam olanlar ve en kısa yolu bilenler sadece yaşlı keçiler değildir."

Mukhi, Cahil'i hücreye getirdi, Uraz'ın yanı başına bağladı. Seyisin ardından Zere, bir çaydanlık, bir kesekâğıdı şeker ve iki fincanla girdi. Önce Gardi Geç'ten başlayarak iki adamın çaylarını koydu, sonra ufak tefek ve ince, taşların karanlığına daldı. Mukhi, onu gözleriyle izleyerek Gardi Geç'e sordu:

"Tüm Çağların ve Tüm Yerlerin Belleği, söyle bana. Bu korkunç yaylanın sonunda ne var? Buradan öte insan ne yöne gitmeli?"

Gardi Geç, koyu çayını höpürdetti:

"Üzerinde bulunduğumuz bu yüksek yayla, bir dağ duvarına gelir dayanır. Duvarda tek bir geçit vardır ve o denli diktir ki, ona Merdiven derler. Onun üzerinde yine bir düzlük vardır, küçük kara, gri taşlarla kaplıdır. Oradan aşağı Bend-i Emir'e inilir."

"Peygamber efendimize şükürler olsun, Bend-i Emir gölleri! Gerçekten mi?" diye bağırdı Mukhi.

"Gerçekten," dedi Gardi Geç. "Ve onlara ilişkin duyduğun en harika öyküler bile o büyülü suların yanında hiç kalır."

Uraz, konuşmadı. Titriyordu. Mukhi ona örtü getirmeye gitti ve döndüğünde Gardi Geç'in üzerine de bir yorgan örttü.

Öykücü, "Zahmete değmez," dedi. "Kemiklerimin üzerinde soğuğun işleyeceği bir şey yok."

Mukhi, "Zere'nin pilavı birazdan keyfini getirir, Cümle Âlemin Atası," dedi.

Yaşlı adam, iki elini birden ateşin üzerine uzattı. Elleri ışığı geçiriyordu.

"Sağ ol, ey seyis ama benim besleyecek neyim var ki?"

Yaşlı adamın gözleri Uraz'ı büyük bir minnet duygusuyla doldurmuştu. O ağır, yağlı yemeğin düşüncesi bile içini bulandırmıştı.

Seyise, "Git," dedi, "git tıkın ve bizi rahat bırak!"

Mukhi, katırın üzerindeki yükleri ve eyeri indirdi, çadırı kurmaya başladı; ne o ne de Zere geceyi mezarlara sığınarak geçirmeyi istiyorlardı. Yerin taşlı olması, işi epey güçleştiriyordu. Mukhi kendini sevinçle işine verdi. Çalışmak kaslarını yeniden ısıttı. Ocağın üç taşı üzerinde yavaş yavaş pişen baharatlı pilavın keskin kokusunu duyunca midesi bayram etti. Gardi Geç, gözlerini hiç ayırmadan Uraz'ın yüzüne bakıyordu hücrede. Bu, her tarafı, gözkapakları bile, ağrıdan kasılmış bir maskeydi.

"Acı çekiyorsun," dedi yaşlı öykücü. "Çok acı çekiyorsun."

Uraz, başkalarının kendisine acımasını genellikle bir hakaret sayardı. Kendi etini kemiğini hiçe sayan bir adama acımaya yeryüzünde hiç kimsenin hakkı yoktu. Ama bu seste ne acıma ne de kaygı vardı. Yaşlı adam, sadece bir olguyu dile getiriyordu.

Uraz, "Bu örtü, kırık kemiklerime ağır geliyor," dedi. "Üstümü açarsam, bu sefer de soğuk yaraya işliyor, didik didik ediyor."

"Sana iyi gelecek bir şey var bende."

Gardi Geç, üzerindeki abanın bir yerinden kahverengimsi bir çubuk çıkarıp bir süre ateşe tuttu. Yumuşayınca çok küçük bir parça koparıp, saydam parmakları arasında yuvarladı.

"Bu hapı bir yudum çayla yut ve bekle."

Uraz, dediği gibi yaptı. Sonra yaşlı adama sordu:

"İlacın sihirli mi, ey Cümle Âlemin Atası?"

"Öyle de denebilir. Büyücülerin en yaşlı ve en bilgesinden bir armağan."

"Adı ne büyücünün?"

"Toprak."

"Bir bitki, bir ot," diye mırıldandı Uraz.

"Haşhaş özü," dedi Gardi Geç.

"Ne!" diye bağırdı Uraz.

Birdenbire yaşlı adama doğru eğildi ve öfkeyle konuştu:

"Sen... Sen ki o denli bilge ve yaşlısın, bana ne diye adamın gücünü ve onurunu yok eden, Kuran'ın şarap gibi lanetlediği bir zehri verdin?"

"Toprağın verdiği hiçbir şey lanetlenmemiştir," dedi Gardi Geç.

Uraz yanıt verecekmiş gibi olunca, onu bir hareketiyle durdurdu.

"Telaşlanma, ey çopendoz. Kıpırdamak ve yüksek sesle bağırmak ilacın olumlu etkisine ters düşer. Sabırlı olmana yardım etmek için sana şarabın nasıl doğduğunu anlatacağım. Gel, yolda can vermiş birinin kalıntılarına barınak olan taşa başını daya, göğsünü dinginliğe aç ve beni dinle."

Gardi Geç, öyküsüne başladı:

"Çok eski zamanlarda görkemli Herat'ta Şah Şamiran hüküm sürüyormuş. Akıllı ve güçlü bir hükümdarmış. En büyük zevklerinden biri öğleden sonrasının boğucu sıcağında gölgeler, eşsiz çiçekler, fıskıyeler ve köşkler yönünden zengin asma bahçelerinde dolaşmakmış. Maiyeti de onu izlermiş; ülkenin ileri gelenleri; din adamları, kâhinler, komutanlar, ozanlar ve prensler...

Bir gün hükümdar, bir ağaç perdesinin üzerine konmuş, bilinmeyen bir kuş görmüş. Kuş öylesine güzelmiş ki hükümdar onu seyretmek için durmuş. O anda kuşun güzelim tüylerinin yakınında bir yılan başını kaldırmış.

Şah Şamiran, 'Aranızda yılanın sokmasını önleyecek biri yok mu?' diye bağırmış.

En büyük oğlu bir okla yılanı vurmuş. Kuş uçmuş ve göğün ta ötelerinde gözden kaybolmuş. Unutulup gitmiş.

Bir yıl sonra, aynı gün, aynı saatte, kuş dönmüş ve hükümdarın bahçesinin üzerinde dönmeye başlamış. Gözden kaybolmadan önce gagasından yere bazı tohumlar düşürmüş.

Şah Şamiran baş kâhinine, 'Buna ne dersin?' diye sormuş.

Ve kâhin yanıtlamış:

'Bu olağanüstü kuş sana ödülünü getirdi.'

Bunun üzerine şah, tohumların düştüğü yerin gözlenmesini buyurmuş. O güne değin hiç kimsenin görmemiş olduğu bir bitki orada büyümeye başlamış. Fazla boy atmamış ama ince dallarının üzerinde küçük, yuvarlak tanelerle dolu salkımlar belirmiş. Hiç kimse elini salkımlara sürmeye cesaret edemiyormuş. Meyvelerin suyunun öldürücü olabileceğini düşünmüşler. Yavaş yavaş salkımlar olgunlaşıp dökülmeye başlamış. Şah dökülen taneler için fidanın altına derin bir kap koydurmuş. Taneler kaba düşünce mayalanıyor ve kırmızı bir su salıyormuş. Ödül müymüş bu? Yoksa öldürücü bir zehir mi?

Hapishaneden bir kazık mahkûmunu almışlar. Şah, ona bilinmeyen sudan bir kâse içmesini buyurmuş. Şahın tüm maiyeti yanında duruyormuş. Zavallı adam verilen suyu içmiş ve gözlerini kapamış. Bir fısıltı, saray erkânının arasında dolaşmış: 'Ölüm içkisi. Şimdi ölecek.'

Mahpus gözkapaklarını kaldırmış. Gözlerinin derinliğinde neşe oynaşıyormuş. Gülümsemiş. Sonra –sesi artık zincire vurulmuş bir kölenin değil, zincire vurma buyruğu veren bir efendinin sesiymiş– bağırmış: 'Bana bir kâse daha verin!'

Şah kâsecibaşına işaret etmiş ve kâsecibaşı sadece hükümdarın dudaklarının şereflendirdiği, her yanı oy-

malı altın bir kâseye yakut rengindeki sudan doldurmuş. Şahtan sonra öbürleri de gizemli suyun tadına bakmışlar. Ve hepsine neşe ve güç gelmiş..."

Gardi Geç, bir an durduktan sonra sözlerini tamamladı:

"İşte böyle inmiş şarap, Afgan topraklarına, insanların zevki için."

Uraz, öyküyü başı öne eğik dinlemişti. Düşünceli düşünceli konuştu:

"Cümle Âlemin Atası, senin saygıdeğer ağzından gerçek, sadece gerçek duyulur. Ama öykünün geçtiği zamanlarda peygamberimiz kör dünyayı aydınlatmış ve yasak olan şeyleri Kitapların Kitabı'nda belirtmiş miydi?" diye sordu.

Gardi Geç, sık sık yaptığı gibi bu soruyu da başka bir soruyla yanıtladı:

"Ey dindar çopendoz, sen hiç İmparator Babür'den söz edildiğini duydun mu?"

"Kolu bükülmez Babür mü? Hindistan'daki o büyük Moğol mu?"

Yaşlı öykücü, başıyla onayladı ve, "Ta kendisi," dedi, "pekiyi sana göre İmparator Babür gerçek bir mümin miydi?"

"Bundan kim kuşku duyabilir? Puta tapan Hintlilere tek gerçek dini kabul ettiren o değil miydi?"

"Öyleyse, Allah adına, peygamberin kılıcı adına, fetihlere çıkan bu imparatorun Kitap'ın öğretilerine karşı çıkabileceğine inanabiliyor musun?"

Uraz, sözü dolandırmadan, "Deli olmam gerek inanmam için," dedi.

Yaşlı adamın sesi iyice yavaşladı:

"Öyleyse nasıl oluyordu da, İmparator Babür'ün zamanında, Afgan ülkesinde, tüm tulumları ve fıçıları dolduracak kadar çok şarap yapılıyordu?"

"Çünkü İslam'ın Kılıcı şarap yapıldığını bilmiyordu!" diye yanıtladı Uraz.

Gardi Geç, "Yanılıyorsun, sofu çopendoz," dedi. "İmparator dünyanın en iyi üzümlerinin yetiştiği köylere, yanında vezirleri, generalleri, şarkıcıları, ozanlarıyla gider, taze şarapları tek tek tadardı. Hatta bir gün çok güzel bir lale görmüş, ona ne denli değer verdiğini göstermek amacıyla içini en taze şarapla doldurtmuş ve o çiçekten kadehle şarabı içmişti."

"Ne diyorsun? Ne diyorsun?" diye mırıldandı Uraz.

Gardi Geç, aynı yumuşaklıkla sürdürdü konuşmasını:

"Ve yine diyorum ki, başkent Kâbil'i kuşbakışı gören bir tepeye Babür'ün buyruğuyla bir havuz kazdırılmıştı. Ve Büyük Moğol, en sevdiği dostlarını ağırlarken, bugün hâlâ orada olan havuzu ağzına kadar şarapların en değerlisiyle doldurturdu... Kendisi de, dostları da kana kana içerlerdi havuzdan."

Uraz, "Cümle Âlemin Atası! Cümle Âlemin Atası!" diye bağırdı. "Eğer senin ağzından işitmeseydim bunları..."

"Eğer bu söylediklerimden biri bile gerçek değilse, bu dil kurusun, bir daha ne efsane ne öykü ne masal anlatsın!" diye bağırdı Gardi Geç.

Uraz, başını öte yana çevirdi ve bir yanıt bekliyormuş gibi kaygılı gözlerini alevlere dikti.

"Kitapların Kitabı, Babür'ün zamanında gerçekten şimdikinin aynı mıydı?" diye sordu.

"Her satırına, her sözcüğüne, her virgülüne kadar," diye karşılık verdi Gardi Geç.

"Öyleyse değişen, onu öğretenlerin kendi anlayışları," dedi Uraz.

"Ya da duyguları," dedi Gardi Geç.

"Öyleyse o zamanların öğretmenleriyle bizim zamanımızın öğretmenleri arasında hangileri gerçeği gördü?" diye sordu Uraz yeniden.

"Ne şimdikiler ne de o zamankiler," dedi yaşlı adam.

Uraz, gözlerini ateşten ayırıp Gardi Geç'e baktı. Gözleri, kuru ot ve dalların alevinden daha fazla ışık veren içten bir ateşle aydınlanmıştı. Uraz'ın, mumyaya benzer yüzünde derin bir huzur vardı.

"Demek karar vermek sadece bana düşüyor," dedi. "Ve sadece kendi mantığıma, kendi yüreğime kulak vermeliyim."

"Her şeyde olduğu gibi," dedi Gardi Geç.

Uraz'ın kanı çekilmiş dudaklarında, her zamanki kurt gülüşüne hiç benzemeyen bir gülümseme belirdi.

"Demek niyetin beni bu noktaya getirmekti?" diye sordu.

Yaşlı öykücünün yanıtı, sayısız kırışıklarını titreten belli belirsiz bir kıpırtı oldu.

"Gerçekten, gerçekten," dedi Uraz.

Mezarın duvarına yeniden yaslandı, örtülerini düzeltti ve sürdürdü konuşmasını:

"Artık hiç acı duymuyorum. Bedenim bilgelik dolu. Zihnim bedenimin üzerinde dalgalanıyor ve hiçbir şeye şaşırmıyor."

Gardi Geç, kahverengi macundan bir parça daha yuvarladı ve Uraz'a verdi. Uraz, onu yutunca kanının, hafiflemiş, hoş tutulmuş bedeninde sihirli bir dalga gibi aktığını hissetti. Üzerini örten kalın kürklerle sert kumaşlar eline ipekten de, kadifeden de daha yumuşak geldi. Ve dünyayı, insanları ve kendisini çok yükseklerden, telaşsız ve tutkusuz yargılamak için, kendi bedeni olan bu mutlu kabuktan kopup ayrıldı.

"Nasıl oluyordu da ben herkesten ileride, herkesten üstün olmadıkça hayat benim için tüm anlamını kaybediyordu?" diye mırıldandı Uraz.

Mola verdikleri kervansarayı, oradaki bitik hayvanlar ve perişan yolcularla kendisi arasında hissettiği uyumu hatırladı.

"Sonsuza dek en önde olmak için atını durmadan kamçılayan atlı... Zavallı çılgın..."

Gardi Geç, "İyi bir atasözü vardır," dedi. "Talih sana gülüyorsa, aceleye ne gerek? Talih sana gülmüyorsa aceleye ne gerek?"

Uraz, başıyla onayladı. Huzurlu gülümsemesi dudaklarından çekilmişti. Çok uykusu gelmişti.

"Tanrılar herkesin yardımcısı olsun," dedi Gardi Geç.

"Neden tanrılar?" diye mırıldandı Uraz. "Bir tek Tanrı var."

"İnsan dünyada çok dolaşınca, buna inanmakta zorluk çekiyor," dedi Gardi Geç.

Karanlık gökyüzünden boğuk ve tekdüze bir gürültü onlara kadar geldi. Başlarını kaldırmadılar. Bu sese alışıktılar. Kaç yıldır, haftada iki üç kez, uçan makineler Afgan vadilerinin, dağlarının, bozkırlarının üstünde gidip geliyordu.

Uraz uykuya daldı. Yaşlı öykücü, ateşe bir iki dal daha attı.

* * *

Ulumalar şafakla birlikte başladı. Bu, yüreği parçalayan gamlı bir sesti.

İçinde Gardi Geç'in çömelerek, Uraz'ın uzanarak uyuduğu kayalık hücrede küçük ateş hâlâ yanıyordu. Ama artık ateşin rengi solmuştu. Doğuya bakan aralıktan güneş ışınları içeri dolmaya başlamıştı ve güneşin daha ilk parlayışında göğün mavisi insanın alevini yalayıp yutmuştu.

Ulumalar yaklaştı.

Gardi Geç'in yanaklarındaki, çok eski bir parşömendeki çatlakları andıran sayısız kırışıklar kıpırdamaya

başladı. Artık sesleri eskiden olduğu kadar iyi işitemediği için, ne olduğunu anlamak amacıyla başını elinde olmadan sesin geldiği yöne doğru uzattı. Sonra soluk kıvılcımların üzerine serptiği bir avuç çırpıyla ateşi canlandırdı, başını yeniden mezar duvarına dayadı.

Ulumalar daha da yükseldi.

Uraz da duydu sesi. Ama yine de uykusu kaçmadı. Bu, ömrü boyunca uyuduğu en şaşırtıcı uyku olmuştu. Bu uyku dinginlik, rahatlık ve yumuşak bir yokluk hissi vermişti ona. Ve aynı zamanda bedenini boş bir kabuğa çevirmişti. Gecenin tüm kokuları, karanlığın tüm solukları, iç çekişleri bu kabuğa doluyor, kâh mantık kuralları-nın kâh hezeyan dolu fantezilerin egemen olduğu düşler doğuruyordu. Bu fanteziler, düşler dünyasından değildi ve Uraz bunu biliyordu. Garip bir kudret bu hayalleri izleyip, yargılamasını sağlıyor ama aynı zamanda da kendini tümüyle onlara bırakıp, olağanüstü karmaşıklıklarına inanmaya sevk ediyordu onu. Ulumalar, Uraz'ın tenini kaplayan ve içinde tutan çınlamalı sedef kabuğun boşluğunda titreşince, kulaksız kükürt sarısı canavarların, taşlı ovada yarışan cehennem köpeklerinin hayali çopendozun içine işledi, doldu, yerleşti. Salyalı çeneler kafasının içinde birbirinden ayrıldı. Uzun dişler ağzının içinde birbirine çarptı. Uraz ne parmağını oynattı, ne gözlerini açtı. Aynı anda hem savaş alanıydı Uraz hem de savaşın seyircisi, hem oyunun kendisi hem de yöneticisi. Köpek sürüsü dolanıyor, bedeninin ortasından geçiyordu.

* * *

Zere, geniş, sıcak göğse bastırılmış kolu üzerinden çekti ve tek dizinde doğruldu.

Mukhi, uykulu bir sesle, "Nereye gidiyorsun?" diye mırıldandı.

Gözlerini açtı, sonra bir an için yine kapadı: Çadırın sık dokulu bezi ışık emmiş bir süngere dönmüştü.

Mukhi, pişmanlık ve şaşkınlıkla, "Güneş benden önce kalkmış. Nasıl olur bu?.." diye düşündü.

Şehvet gecesinin anısı geri geldi ve suçluluk duygusu silinip gitti. Kolunu uzattı, kocaman eli, kendisine öylesine haz vermiş kadının küçük, yumuşak karnını kapladı. Zere'nin teni parmakları boyunca kaydı.

"Dinle!" dedi genç kadın.

Üzerinde çok az uyudukları döşekten kalktı ve ulumaların geldiği yöne doğru döndü.

Mukhi, tembel tembel, "Köpekler mi? Dünkü gibi mi?" diye sordu.

"Dünküler çok uzakta," diye bağırdı Zere.

Kazınmış kafasını kaşıyan Mukhi, "Doğru," dedi. "Onlar sürülerini Bamyan'a doğru götürüyordur."

"Buradaki köpekleri," dedi Zere, "duymuyor musun neden uluyorlar?"

Mukhi, kulak kesildi ve fısıldayarak, "Ölü var..." dedi.

"Cenaze alayı ölüyü gömmeye geliyor," dedi göçebe kız. "Gel."

Zere'nin gözleri daha büyümüş, belirginleşmişti. Göğsü daha çok ve daha hızlı inip kalkıyordu. Seyis, sarık diye kullandığı kirli bezi aldı, başına bağlarken düşündü: "Kadınlar böyledir... Cenazeleri doğumlardan, hatta düğünlerden daha çok severler."

Zere'ye, "Artık korkmuyorsun, değil mi?" diye sordu Mukhi.

Kadın şaşırarak, "Neden?" diye sordu, "Güpegündüz neden korkayım? Bu gerçek bir ölü ve aşireti onu gömmek için gelmiş buraya. Haydi, gidelim!"

Çadırdan dışarı fırlamak için ileri atıldı ama açık perdelerin arasında kıpırtısız durdu kaldı. Yaylada saba-

hın dayanılmaz bir parlaklığı vardı. Her şey pırıldıyor, kıvılcımlar saçıyor, ışıkta titreşiyor, gözleri kamaştırıyor, kör ediyordu. Taşlı kül örtüsü, dağların çıplak duvarları, karlı, donmuş dorukları. Sanki binlerce ve binlerce kılıcın ucu, keskin ağzı pırlanta gibi yalımlanan havada oynaşıyor, titreşiyor, şimşek gibi çakıyordu.

Mukhi, boyu kendi beline ancak erişen Zere'nin ardına gelip durunca, ışık, gözlerini kılıç gibi kesti. Kendi kendine, "Namaz... Namazı unuttum..." dedi. "Allah beni cezalandıracak." Zere'yi omuzlarından tuttu, kutsal yöne doğru çevirdi, neredeyse yere fırlatırcasına yere eğdi. Kız da orada, onun yanı başında secde etti. Mukhi'nin mırıldandığını duydu:

"Birbirimize dalıp namaz saatini kaçırdığımız için yalvar Allah'a, bizi bağışlasın."

Mukhi, kendini duaya verdi. Kadın onu izlemiyordu. Alnını yere yapıştırmış cenaze alayını düşünüyordu.

Yeniden ayağa kalktıklarında tam karşılarında mezarlık tepesini gördüler. Buzlu ışıkta hiç de korkunç değildi. Mezarların basık, sağlam, düzenli görünümü insana güven veriyordu. Bu uçsuz bucaksız ovada insan ölçülerine uygun yalnız bu mezarlar vardı. En yakındakinden ince bir duman yükseliyordu.

"Bize ihtiyaçları var," dedi Mukhi.

"Sus... Dinle," dedi Zere.

Köpek ulumalarının da üstünde bir başka uluma yükseldi, öylesine yürek parçalayıcı, öylesine etkili bir uluma ki, Zere iki elini birden göğsüne bastırdı ve boğazından benzeri bir çığlık koptu. Zere bu tiz, ritimli, kesik kesik ama sonu gelmez çığlığın peşinden koştu ve yaklaşmakta olan ağıtçı kadınların arasına karıştı.

Mukhi, bakışlarıyla ona eşlik etti. Kız tepenin bir çıkıntısının ardında kaybolunca, duman tüten hücreye döndü. Dar aralıktan içeri yarı beline kadar uzandı. Uraz

ile Gardi Geç gözleri kapalı dinleniyorlardı. Cahil'in gözleri kocaman açılmıştı ve sorgular gibi seyise bakıyordu.

Mukhi, "Susamış," diye düşündü. Ve fısıldadı:

"Sabret, sabret, güzelim. Onlar uyanır uyanmaz, sana burnunu dibine daldırabileceğin kadar bol, taze su getireceğim."

Sonra, aygırın, kulaklarını titreterek, gözlerini kırpıştırarak, dudaklarını oynatarak ona her zamanki dostça yanıtını vermesini bekledi. Cahil, hiç de öyle davranmadı. Mukhi, dilini şaklattı, hafif sesle ıslık çaldı. Cahil, ince, zayıf, güvensiz bacakları üzerinde bozkırda koşmayı öğrenen bir tay olduğu zamanlardan beri bu çağrıları bilir ve severdi. Onunla seyisi arasında, insanların arasındaki sözlerden daha yalın, daha gerçek anlaşma yolları vardı. Ama aygır, bu sabah hiçbirini anlamıyor gibiydi. Kıpırtısız gözleri kuşkulu ve sert bakışlarını sürdürüyordu. Mukhi, derin bir saygıyla, "Tıpkı dün Uraz'ı yere yuvarlamayı tasarladığım zamanki gibi," diye düşündü. "Bu at hiçbir şeyi unutmuyor."

Bedenini kaya duvarların arasından geri çekti. Yayladaki çakmaktaşlarının ışıltıları gözlerini kamaştırdı. Bu öylesine çiğ, güçlü bir parıltıydı ki, gök kubbe altında yayılıp giden büyük uğultu Mukhi'ye ışığın uğultusu gibi geldi. Bu hayalden kendini kurtarabilmek için başını salladı. Zere'nin yaptığı gibi o da, ardından ağıt yakan kadınların çılgın yakarışlarının geldiği tepenin eteği boyunca yürümeye başladı.

Doğuya doğru gittikçe, patikanın yanına sıralanmış mezarların gölgesi daha da koyulaştı ve uzadı. Mukhi bu oymalı çizginin dışından yürümeye özen gösterdi. Bir süre sonra kendisiyle mezarlığın yüksek tepesi arasındaki kara, uğursuz halkanın küçüldüğünü gördü. Mezarlara doğru başını kaldırdı. Artık yamacın yarısını bile geçmiyordu mezarlar.

"Demek mezarları yapmaya güneşin doğduğu yerden başlamışlar. Batıda daha mezar olacak yerler var," diye düşündü Mukhi. Şimdi daha çıplak olan tepenin yanında daha hızlı yürümeye başladı. Tepeyi yarı dolanmıştı ki, üzerinde hiçbir mezar bulunmayan bir tümseğe vardı. Cenaze alayı, tümseğin ucundan kendine doğru geliyordu.

Peştu klanından elli-altmış kişiydiler. Yürüyerek geliyorlardı. Her zamanki gibi erkekler kakmalı, oymalı, geleneksel tüfekler taşıyor ama bilinen törelerin tersine mezarlığa doğru yol alan kafilenin önünde gitmiyorlardı. Önde, yürüyen kadınlar ve onları çevreleyen daha başka kadınlar vardı. Her yaştan, her tabakadan kadın... Ve bunlar gözleri kapalı yürüyorlardı. Kendi söyledikleri ilahilerin sürüklemesi, çekimi, kılavuzluğuyla ilerliyorlardı. Tiz perdeden ilahiler zaman zaman kesiliyor, yeniden başlıyor, kaybolup yeniden beliriyor, hiç tükenmiyor ve seyis, kadınların ağızlarını kör maskelerin açık ağızlarına benzetiyordu. Göğüslerini yumrukluyor, yüzlerini tırmalıyor, saçlarını yoluyorlardı. Üzüntülerinde, kendinden geçmişliklerinde aynı zamanda tuhaf bir mutluluk vardı...

Mukhi, ağıtçıların arasında Zere'yi bulamadı. Gözleri onları bırakıp daha uzakları taradı. Birinci kümenin ardında, kafilenin üç devesinin en büyüğünün üzerinde bir insan gördü; alayda ovanın sert külüne basmayan tek kişi. Kat kat kara peçelerin, şal ve örtülerin arasında boğulup kalmıştı; kucağında tutkuyla bağrına bastırdığı, içinden ancak nar büyüklüğünde bir kafanın çıktığı küçücük kundağı ilk bakışta görme olanağı yoktu. Yürümeyen tek kadın. Sessiz kalan tek kadın. Ölü çocuğun anası.

Kadının kapalı dudaklarına bakan Mukhi, onu saran, onunla ilerleyen ve ötekilerden daha yüksek, daha güçlü, daha çılgın, çok daha acı ve duyguyla yüklü olan

bağrışmanın ne olduğunu anlayamadı. Sonra devenin böğrüne sarılmış, başı ananın dizine dayalı bir kadın gördü. Tüm ağıtçıların sesi arasında en şiddetli yakarış onun ağzından çıkıyordu. Başlangıçta Mukhi, bu kadının kim olabileceğini kestiremedi. Kadın önünden geçerken, ancak o zaman, onun Zere olduğunu gördü.

Ulumaları Zere'nin çığlıklarıyla aynı ritimde yükselip alçalan iki kulaksız çoban köpeği, göçebe kadının ayakları dibinde yürüyordu. Bakmakla görevli oldukları sürüler ise alayın ardından darmadağın geliyordu.

Mukhi, kıpırdamadan durdu. Alayın, tepenin eteğine vardığını, daha önce konaklamış nice kervan kalıntısının bulunduğu alanın çevresinde halka olduğunu gördü. Ağıtçılar hâlâ çığlıklar atıyor, inliyor, dövünüyorlardı. Erkekler birkaç yük indirdiler, bir çadır kurdular ve ana ile büyük acısını taşıyan deveyi çökertiler. Dimdik, sessiz, kolları küçük kundağı sıkıca sarmış kadın, giysileri kocaman bir yarasa gibi uçuşarak çadıra doğru gitti. Olacak şey değil gibiydi ama ağıdın korkunç ve çılgın temposu daha da güçlendi ve soğuk, kıpırtısız kundağı yüreğine bastırmış kadın, keçe kanatların arasında gözden kayboluncaya değin sürdü. Sonra, birdenbire sessizlik sardı her yanı.

Ağıtçılar, kendi coşkunluklarıyla tükenmiş gibi, giysileri lime lime, yüzleri kan içinde yere çöktüler. Yalnız en yaşlıları ayakta kalmıştı. Yaşlı kadın, derin kırışıklarla kaplı göğsüne kadar sarkan ak saçlarını başörtüsünün altına itti, dilini dişsiz ağzında dolaştırdı ve "Gelin, kadınlar, iş başına," dedi.

"Yemek yemek çocukların hakkıdır. Erkeklerin çalışabilmek için, bizim de yeniden ağlayabilmek için güçlü olmamız gerekli."

Zere yere çömelmiş, yanağını çadırın kaba bezine dayamış, tek başına kaldı. Mukhi, onun omzu üzerinden eğilip seslenince öylesine bir sıçrayıp döndü ki, Mukhi

onun yeniden kendinden geçerek ağıda başlayacağından korktu. Karşısında şeytan çarpmış ağıtçı kadınların yüz maskesi ve sesi yerine yakaran gözler gördü ve ince, alçakgönüllü bir mırıltı duydu:

"Koca seyis, koca seyis, çocuk istiyorum. Bugüne değin rahmime hiç kuşkusuz çok çocuk düştü ama beni döven, benim olmayan değersiz adamların dölleriydi onlar... Otlarla hepsinin hakkından geldim. Ama bilemezsin, her seferinde, sonradan yüreğime nasıl hüzün çöker, ne acılar dolardı!"

İçinden ninni ile hıçkırık arası boğuk bir yakarış yükselen çadıra bir göz attı. Sonra koşan, oynayan, itişen, gülen, kız ve oğlan çocuklara baktı. Güneş çocukların esmer yanaklarında, kara gözlerinde parlıyordu. Zere ellerini Mukhi'nin ensesinde kenetledi ve tüm varlığını saran bir tutkuyla konuştu:

"Senden... Evet... Mutlaka..."

Genç kadın, Mukhi'nin ensesini bıraktı ve kolları farkında olmadan göğsünün üzerinde bir çocuk tutarmış gibi çaprazlandı.

"Güzel olacaklar, öyle güzel olacaklar ki," diye şakıdı. "Evet, en güzeli."

Biraz öteden taşa çarpan metalik bir ses duyuldu.

Mukhi, "Mezar için tepeden taş kırıyorlar," dedi. "Sen sonuna kadar kalmak istiyor musun?"

"Evet," dedi Zere, "ölen çocuk için herkesten çok ağlayacağım... Ki kader benimkileri korusun."

Mukhi, sarığının altından kazınmış başını kaşıdı.

"Benim dönmem gerek," dedi. "Vakit geçiyor."

"Git," dedi Zere. "Ben de çok kalmam. Küçücük bir mezar açacaklar."

Zere bir kez daha seyisin boynuna sarıldı ve gözlerini kendininkilere yaklaştırdı.

"Çocuklarımız güzel olacak, güçlü olacak," dedi.

Kaşları tek bir çizgi halinde birleşti. Ciddi, hırçın bir sesle ekledi:

"Ve zengin olacaklar, sana yemin ederim."

* * *

Uraz, hayallerin kendi başına buyruk, mantığın dışında ve ötesinde ama aynı zamanda mantığın onayladığı, düş ile gerçeğin aynı anlam ve kurallara boyun eğdiği o büyülü ruh halinden çıkmıştı. Kafası dupduruydu. Kıpırdamadı. Ağzı ve boğazı susuzluktan kavrulduğu halde çay getirilmesi için seslenmedi çünkü hem bedeninin hem kafasının içini saran, en ince ipekten dokunmuşçasına parlak ve yumuşak huzurun birazcık olsun bozulmasından korkuyordu.

Köpeklerin sesi artık duyulmuyordu. Sessizliğin tadı, taş hücreyi dolduran güneşinki gibiydi. Güneşin sıcaklığı ve parlaklığı, ateşin hâlâ yanıp yanmadığını görmesini önlüyordu. Gardi Geç, küllerin üzerine bir tutam kuru ot attı. Hafif bir çıtırdama duyuldu.

Yaşlı adamla konuşmak için ne kıpırdamanın ne de gözlerini açmanın gereği vardı.

Uraz mırıltılı bir sesle, "Buradan ne yöne gitmeye niyetlisin, Cümle Âlemin Atası?" diye sordu.

Yaşlı adam, aynı derecede kıpırtısız ve gözlerini açmadan, cevap verdi:

"Genellikle gideceğim yolu seçen ben olmam. Bir kamyon geçer yanımdan... Beni alır... Bir kervan geçer, onu izlerim... Yel eser, beni sürükler..."

Bir an ateşin çıtırtısını dinledi ve ekledi:

"Genellikle..."

"Ya bu kez?" diye sordu Uraz.

Yaşlı adam, ocaktan çıkan sesi dikkatle dinliyor gibiydi.

Sonra, "Bu kez biliyorum," dedi. "Dün gece gördüm yolumu."

Gardi Geç, ellerini açıp görünmeyen ateşe doğru uzattı ve parşömen rengindeki teni saydamlaştı. Sürdürdü konuşmasını:

"Birkaç gün önce Kalakçekan'da büyük Tursen'le birlikteyken, tamburada çalınan bir ezgi beni neredeyse ağlatacaktı Birkaç saattir hep kendimden bahsediyorum."

" Yani?" diye sordu Uraz yeniden.

Gardi Geç, "Yaşlılıktan da öteye yaşlandım sanıyordum," dedi. "Gerçek ölümü de, aslolan tek ölümü de aştım sanıyordum. Oysa yaşlılık da, ölüm de bana yetişti... Onlarla birlikte bir zamanlar beşiğimin sallandığı vadilere gitmek istiyorum."

"Tanrılarınla birlikte mi?" diye sordu Uraz.

"Yakılmamış olanlarla, onlar da Kâbil'de ibreti alem olsun diye tutsak edilmiş," dedi Gardi Geç. "Önemli değil. Benim yaşımda artık gerek yok tanrılara."

Taşlar üzerinde meşin tabanların çıkardığı sesle tabak çanağın şıngırtısından oluşan büyük bir gürültü hücreye doldu. Mukhi çay getirmişti. Çayın kokusu ve fincanların şıngırtısı Uraz'a ne denli susamış olduğunu hatırlattı. Dudaklarıyla burun delikleri titredi. Mukhi'nin tepsiyi önce öykücüye tutmasını beklemek için Uraz'ın büyük çaba harcaması gerekti.

Gardi Geç, "Hoş geldin, ey seyis, susuzluğumuzu gidermek için en iyi anda geldin," dedi.

Acelesinden hâlâ soluk soluğa olan Mukhi, "Duydunuz mu ağıtçıları," diye bağırdı. "Ben de gittim göçebeleri karşılamaya."

"İyi yapmışsın," dedi Gardi Geç. "Biz onların ölülerine ev sahipliği ediyoruz."

Uraz, üç fincanı devirdikten sonra sordu:

"Kimi gömüyorlar?"

"Yeni doğmuş bir bebeği," dedi Mukhi.

"Bir fincan daha," dedi Uraz.

Sonra ekledi:

"Kadın sütü ve pisliğiyle dolu küçük bir deri parçası için amma tantana."

"Çocuklar konusunda düşündüğün sadece bu mu?" diye sordu Gardi Geç.

"Çocukların atlardan daha budala, daha pis, daha gürültücü, daha talepkâr ve yetiştirilmesi daha zor yaratıklar olduğunu da düşünüyorum."

"Senin hiç çocuğun oldu mu?" diye sordu Gardi Geç.

"Karım ilk çocuğumu doğururken can verdi," dedi Uraz.

"Üzüldün mü buna?" diye yeniden sordu Gardi Geç.

Uraz, başını salladı ve cevap verdi:

"O bahar, üç il buzkaşisinde çopendoz başlığını kazandım," dedi Uraz.

Gardi Geç, sırtını Mukhi'ye döndü, duvara yaslandı ve Uraz'a, "Demek kendinden başka kimseyi sevmiyorsun?" dedi.

"Doğru değil bu," diye yanıtladı Uraz. "Sadece, başkalarını kendimden de az seviyorum"

Mukhi, tepsiyi götürdü, elinde ağzına kadar dolu bir kovayla Cahil'e su getirdi ve çabucak uzaklaştı. Uraz'ın Zere'yi sormasından korkuyordu.

* * *

Güneş yükseldikçe, ışınları hücreden uzaklaştı. Tam tepeye ulaştığı ve yaylanın taşlarını sıcaktan kavurduğu zaman Uraz'la Gardi Geç'in barınağı çoktan gölge olmuştu. Bu, sönmeye yüz tutmuş ateşin, küller arasında tek tek sayılabilecek közlerin ısıttığı ve yaldızladığı bir gölgeydi.

Suyunu içtikten sonra Cahil yeniden yatmıştı yere. Ama birden kalktı ve gelip Uraz'ın yüzünü kokladı. Uraz, Gardi Geç'e, "Aygır dinlenmeye doydu," dedi.

Cahil'i okşadı ve ekledi, "Ben de öyle... Seyisi çağırayım."

Ama böyle bir şey yapmadı. Allah vergisi bir hazzın tenini sardığını hissediyor ve bu duyguyu en son damlasına kadar tatmak istiyordu.

Atın nemli burnunu öteye iterek, "Birazdan," dedi Cahil'e.

Ama aygır söz dinlemedi ve kişnedi. Yeniden sessizlik olunca Uraz, çok uzaktan hafif köpek havlamaları işitti. Dirseğine dayanarak doğruldu. Bunun üzerine Cahil geri çekildi.

Havlamalar yükseldi, daha belirginleşti. Bir anlam kazandı. Uraz'ın şimdi duyduğu sesler şafakta duyduklarına hiç benzemiyordu. Sabahki ulumalar hüzünlü ve üzüntülüydü. Bunlarsa merhametsiz bir öfkeyi dışa vuruyordu. Üstelik sesler garip, alışılmamış bir biçimde yaklaşıyordu. Yaklaşan seslerde kovalamanın hızı ve can almaya yönelik koşuşma yoktu. Köpekler sanki kendilerini tutuyorlar ve hızlarını bir insanın yürüyüşüne uyduruyorlardı. Ve sanki izledikleri yolu belli etmek istemiyorlarmış gibi, zaman zaman sesleri kesiliyordu.

Bu gizli ilerleyiş... Bu sessizlik anları... Kurt gülüşü belirip Uraz'ın yüzüne yerleşti. Uraz'da en ufak bir gevşeklik izi kalmamıştı. Yeri kaplayan taşlar arasından en ağır, en keskin ağızlısını seçti, kamçısının ucuna bağladı; bu yeni silahın, aynı zamanda bir lobut haline gelmiş kısa kamçının sağlamlığını ve kullanışlılığını denedi. Sonra onu dişlerinin arasına sıkıştırıp kayadaki yarığa doğru, dizlerinin üzerinde, kırık bacağını arkasından sürükleyerek emekledi. Taşların kırığa çarpması ve yaraya sürtünmesi korkunç acı veriyordu. Gözlerinin önünde kıvılcımlar uçuştu. Kurt gülüşü yayıldı ve sertleşti. Acının

onu kendine getirmesi iyi olmuştu. Aşması gereken yol, adım hesabıyla önemsizdi. Ama sürüdüğü bacağın ağırlığı ve katlandığı acılar yüzünden yolu aşması epeyce zaman aldı. Yarıkla ateş kalıntısının ortasındaki, kararlaştırdığı yere gelince Uraz karnının üzerine yamyassı uzandı ve soluğunu yatıştırmaya çalıştı.

Mukhi, yeni kızarttığı yağlı gözlemeyi hâlâ elinde tutarak, çoban köpeklerinin sesine doğru koştu. İki köpeği çok uzakta, Zere'nin iki yanında gördü. Köpeklerin başları kadının ince gövdesini çerçeveliyordu. Zere boyunlarına dokundurduğu parmaklarıyla onları yönetiyordu.

Sesini duyuracak kadar yaklaşınca Mukhi, "Bu köpekler de nesi?" diye bağırdı.

Zere Mukhi'nin yanına varıncaya kadar ses çıkarmadı.

"Çocuklarımız zengin olsunlar diye," dedi.

İki yanında birer kulaksız canavarla uçar gibi koşarak Mukhi'nin önünden geçti.

Mukhi, ona yetişti ve, "Ya Cümle Âlemin Atası?" diye bağırdı.

Genç kadın karşılık vermedi, hatta seyise bakmadı bile.

"Her şeye kadir Allah'ım... Deri ve kemikten başka nesi var?.. Köpeklere buyur da ona saldırmasınlar!" diye dua etti Mukhi içinden.

Başka ne yapabilirdi? Köpekler bir anda kendisinin de boğazına saldırabilirdi ve Zere onları durdurmazdı...

Hücreye açılan aralığın önüne geldiler. Orada Zere parmaklarını çoban köpeklerinin boynuna batırdı, onları bir an kıpırtısız tuttu, sonra birdenbire, ulumadan pek ayırt edilmeyen uzun ve tiz bir çığlıkla dosdoğru ileri itti.

* * *

Uraz'ın solukları düzelmişti. Zere'nin çığlığını duyunca ağırlığını sağlam dizinin üzerine verdi. Kırık ke-

miğin, etini ve derisini deldiğini hissetti. Kurt sırıtışı suratına iyice yayıldı. Köpeklerin kudurgan sesleri hücreye erişti, duvarlarda, tavanda, yerde yankılanarak hücreyi cehennemî hırıltılarla doldurdu. Uraz, ucuna taş bağlı kamçıyı ağzından aldı. Çoban köpeğinin geniş göğsü ve açık ağzı yarıkta göründü. Uraz, sol elini kıvılcımlı küle daldırıp bir avuç aldı ve açık ağzın içine savurdu. Köpek irkildi, başını öte yana çevirdi. Uraz, kamçısını kaldırdı, kamçının ucundaki sivri taş hızla, doğrudan doğruya çoban köpeğinin kulak deliğinin altındaki çıplak yere indi. Köpek sendeledi. Uraz, bir kez daha vurmak için vakit bulamadı. İkinci canavar kayadaki yarıktan kendini içeri attı. Hızı ve cüssesi birinciyi yere yıkıp ezdi. Çarpışma çoban köpeğinin dengesini kaybetmesine yol açtı. Bacakları ayrılıp yere düştü. Uraz, hayvanın üzerine, karnı karnına gelerek yattı ve belinden çekip çıkardığı bıçakla boğazını kesti.

Canavarın ölüm çırpınmaları o denli şiddetliydi ki Uraz'ı yere fırlattı. Neredeyse bayılacaktı Uraz. Gardi Geç'in sesi onu önledi.

"Kendi kendinden daha ne istiyorsun ne bekliyorsun ey çopendoz?" diyordu yaşlı öykücü.

Uraz'ın yüzünde sıcak bir soluk dolaştı. Gözlerini açtı. Cahil'in başı kendi başının yanındaydı.

"Yat yere," diye fısıldadı Uraz.

Aygır, yerde uzanmış adama sırtını dönüp yattı. Uraz, onu iki koluyla boynundan yakaladı, kendine çekti, kaldırdı ve aygırın üzerine kapaklandı. Cahil, büyük bir özenle ağır ağır yerden kalktı. Yükü de kendisiyle birlikte kalkmıştı. At eyerli olmadığı için Uraz'a atıyla aynı deriyi paylaşıyorlarmış gibi geldi.

Uraz, Cahil'in ipini çözdü ve yarığa doğru döndürdü.

"Huzur içinde kal, Cümle Âlemin Atası," dedi Gardi Geç'e.

Yaşlı adam, "Konuklarımı her zaman eşiğe kadar geçiririm," dedi.

Aygır, köpeklerin leşleri üzerinden ilerleyip yarıkta, çevrelenmiş gibi durdu. Giysileri, yüzü, elleri pıhtılaşmaya başlayan kanla kaplı Uraz, biraz ötede duran Mukhi ile Zere'yi gördü.

Seyise, "Eyeri unutma," dedi.

Sonra yanı başında duran, kırış kırış yüzünü öğle güneşine doğru çevirmiş Gardi Geç'e dönerek, "Tanrıların seni korusun, ey Cümle Âlemin Atası," dedi.

Gardi Geç, "Ey çopendoz, sen de kendi tanrılarından sakın!" diye karşılık verdi.

Ve Uraz batıya doğru sürdü atını.

4

Beş göller

Uraz, mezarların bulunduğu tepeyi arkada bırakınca, yaylanın sonuna yaklaştığını gördü. Yaylayı kuşatmış iki dağ dizisi birbirine kavuşuyor ve ikisi arasında dimdik yükselen bir bayır görüş alanını kapatıyordu.

Cahil, hızlı gidiyordu. Adımlarını yayalara göre ayarlamak zorunda değildi artık. Sadece binicisine bağlıydı gidişi. Uraz ise ata eyersiz binmiş olduğu ve dövüş sırasında oraya buraya çarpmış, sürüklenmiş, sargıları çözülmüş kırık bacağından ötürü binbir acı çektiği halde, Cahil'i dizginlemiyordu. O da bu yalnızlıktan, bu özgürlükten hoşlanıyordu. Hatta çektiği ağrıdan bile. Şimdi ancak eski Uraz'dan artakalmış bir parça olduğu halde, yine de canavar köpeklerin kanını akıtıp işini bitirebildiği dövüşün bir uzantısı ve bedeliydi bu ağrılar. Kamçı kayışının ucunda keskin taş hâlâ sallanıyordu ve hançerindeki kanı henüz silmemişti. Bütün engellerden, bütün pusu ve tuzaklardan daha güçlü hissediyordu kendisini. Uraz, bir yol türküsü tutturdu, bozkırın kendisi ve halkı kadar engin, yaşlı ve tekdüze bir türkü.

Yaylanın sonuna çabuk vardı. Cahil durdu, Uraz sustu.

Karşılarına çok yüksek bir set çıkmıştı. Doğrudan, önden tırmanıp bunu aşabilmek için yaban keçisi olmak

gerekirdi. Kervanlar dolana dolana yanlamasına yükselen bir yol açmışlardı zamanla. Sarp, kaygan ve gevşek yol, sahanlıktan sahanlığa gittikçe daralarak ve dikleşerek yükseliyordu. "Merdiven gibi," demişti Gardi Geç. "Doğru tanımlamış," diye düşündü Uraz. Ayağı sağlam insanlarla hayvanlar bu merdiveni aşabilirdi. İyi bir at üzerinde iyi bir binici de, eğer bedenini tamamen kullanabiliyorsa, aşabilirdi. Ama bir binici, diz ve baldırlarının yardımı olmaksızın ne yapabilirdi ki? Bir eyerin desteği olmadan?

Cahil, eşeleniyor, öne arkaya sallanıyordu. "Karar veremiyor," diye düşündü Uraz. Aygır, başını arkaya doğru çevirdi. Yandan görünen bu uzun, güçlü yüzdeki tek gözde Uraz'ın hiç zorluk çekmeden hemen tanıdığı bir anlatım vardı.

"Biliyorum," dedi sıkılmış dişleri arasından. "İyi biliyorum, yalnız olsan, hiç duraksamazsın. Sırtında taşıdığın, sağlam bir insan olsa, yine öyle... Korkuyorsun... Kendin için değil... Benim için... Pekiyi, öyle olsun."

Uraz'ın kabul etmek istemediği şey, atın kendisine yardım etmesi değildi. Binicilerine yardım etmek, bütün binek hayvanlarının göreviydi. Uraz'ın kabullenemediği, Cahil'in gözlerindeki o dayanılmaz, hemen hemen insansı kaygıydı..

"Öyle olsun!" dedi Uraz yeniden.

Kamçısını kaldırdı ama ucundaki keskin taşı görünce yana çevirdi. Yine de Cahil kamçının havada şakladığını duydu ve çakmaktaşının parıltısını gördü. Yelesini silkeledi aygır. Binicisini bir hamlede tehlikeli bayırdan geçirmek için tüm kaslarını gerdi. Ama gücünü topladığı sırada, sırtında taşıdığı bu vücudun ne denli dayanıksız olduğunu, güvensiz oturduğunu anladı. Başını eğdi, dik bayırı inceledi ve son derece dikkatli adımlarla, sakına sakına ilerlemeye başladı.

Ama ne denli özen gösterirse göstersin, bayırın dikliği yüzünden yürümekten çok bir merdivene tırmanır durumdaydı. Kendi sırtı bir bayır olmuştu Uraz için. Bacaklarının butlarıyla Cahil'in böğürlerini ne denli sıksa da, her sarsılışta, Cahil'in terlemiş derisi boyunca amansızca kayıyordu aşağıya doğru.

"Tutunamayacağım," dedi kendi kendine. "Mukhi ile yosması beni yere yuvarlanmış bulacaklar. İşimi bitirmeleri zor olmayacak... Eğer buna gerek kalırsa..."

Uraz, kendisinin çağırdığı, istemiş olduğu ağrı ve acıları, pişirip kotardığı oyunları, boşa çıkarmasını bildiği düzenleri hatırladı... Bunca irade gösterisi, yeni buluş, bunca yüreklilik, sonunda boş bir tulum gibi devrilip yelkenleri suya indirmek için miydi, hem de tam sınavın sonuna yaklaşırken...

Dolambaçlı yolun eklemlendiği bölümlerden ilkinin sahanlığına çıkabilmek için Cahil, hemen hemen dikey duruma geldi. Uraz, hayvandan ayrılıp kopmakta olduğunu gördü. En ilkel içgüdülerinden biriyle kollarını aygırın boynuna doladı ve ellerini sıcak, nemli derisi üzerinde kenetledi. Böylece hayvan onu da kendisiyle birlikte yukarı çekip çıkardı. Cahil, daracık sahanlıkta ayaklarını birbirine bitiştirip durdu. Uzun uzun soludu. Aygır dengesini bulurken Uraz doğrulup oturmaya kalkışmadı. Tersine, aygıra daha sağlam tutunabilmek için, boynunda kenetlenen parmaklarını daha da sıkı sıkıya birbirine geçirmek için yararlandı bu süreden. Gerçi at üstünde böyle durmak yakışık almazdı. Ama Uraz'ın hiç umurunda değildi şimdi bu. Cahil'den başka kimse bilmeyecekti. Cahil ise nedenini biliyordu. Onaylıyordu. Yeniden tırmanışa geçmişti.

Sahanlıktan sahanlığa yükselip durdular. Yol bir eksenden öbürüne geçiyordu, bazen sağa, bazen sola, hangi yanda eğim daha az dikse o tarafa. Cahil, her sahanlıkta

duruyor, soluk alıyor, Uraz ise kırık bacağını düzeltmeye çabalıyordu. Sonra, dağa oyulmuş merdiveni yeniden tırmanmaya başlıyorlardı. Bir ara, tam tırmanırken, Uraz attan aşağıya yuvarlanmayı göze alma pahasına birden doğrulup kalktı. Yukarılarda taşların yuvarlandığını işitmişti. Gecikmiş bir kervan onlara doğru dağdan aşağıya iniyordu. Uraz'ı kendini koyuvermiş, yakışıksız bir durumda görmemeliydiler. Sonu gelmez birkaç dakika geçti. Kendi ağırlığıyla kaykıldığını, geriye doğru kaydığını duyuyordu Uraz. Tam Cahil'in yelesine yapışmak üzereydi ki, bir dağ keçisi ailesinin oynaşarak bayır aşağı indiğini gördü.

Yolun sonuna kadar başka bir olay, tehlikeli bir durum belirmedi. Cahil, kendisini hemen hemen şaha kalkmış halde tutmak için çabalayarak bayırın son basamağını da aldı ve düz yola çıktı. Uzun bir süre tek adım atmadan durdu. Bacakları rüzgâra tutulmuş kamışlar gibi sarsılıyordu. Uraz, aygırın ter ve köpüğe batmış boynunu bıraktı, bacaklarını sarkıttı, yavaş yavaş doğruldu. Aşmış oldukları bayır, üstünde olduğu hayvanın ayakları altında aşağılara doğru uzanıyordu. Başı döndü, bakışlarını başka yana çevirdi, önünde, doğudan batıya doğru, yer yer kurumuş ot kümeleri ve çalılıklarla beneklenmiş dümdüz, engin bir savan uzanıyordu. Savanın kuzeyde gelip dayandığı yüce dağlar kitle ve yükseklik bakımından Uraz'ın görmüş olduğu tüm dağları aşıyordu. Böylesine yüksekteki bir dağ duvarının önünde, uçurum kenarındakinden daha yıpratıcı, daha baş döndürücü, daha güçlü bir his duydu. Gözlere değil, ruha dokunuyordu burada sorun. Yol aldıkça daha da artan bu doğal engeller nereye dek uzanıyordu? Sonunda göğe ulaşacak, göğü tıkayacak değil di ya? Uraz, başını arkaya attı: Bulutlar bozkırdaki kadar uzaktı ondan. Bir başka şeye daha şaşırdı: Savanın üstünde güneş umduğundan da daha yüksek-

teydi. O bitmez tükenmez tırmanışlar gök kubbede bu denli az bir yer mi tutmuştu?

Her şey Uraz'ı küçük düşürüyor, alaya alıyordu: bayırlar, doruklar, güneş. Gözlerini yeniden yere indirdi ve daha rahat etti içi. Bu düz alan, bu dayanıklı, inatçı bitkiler, atını sürmesini bilenindi.

Onun atı duraksıyordu. Bacakları kendine güvenini tam anlamıyla kazanamamıştı, gövdesi yaş bir kütük gibi buğulanıyordu. "Bu yolculuk ağır geldi sana da," diye düşündü Uraz. Aklından, "Aygırı bırakayım da bir soluk alsın, dinlensin," diye geçirdi bir an. Ama sonra bayırı nasıl aştıkları aklına geldi. "Şimdi sözümü dinletmezsem, ben onun değil, o benim efendim olur," dedi kendi kendine.

Uraz, sağlam ayağının topuğunu aygırın terden kararmış böğrüne sapladı. Cahil yola düzüldü. İsteksizdi. Başı aşağıya sarkmıştı. Dizleri kesiliyordu sanki. Uraz onun bu gidişini düzeltmeye kalkmadı. Cahil sözünü dinlemişti. Daha fazlasını isteyecek değildi ondan. Kendisi de yorgunluktan bitiyor, ağrıdan kıvranıyordu. Bacağındaki sargı bezi iyice gevşemiş, işe yaramaz hale gelmişti. At üstünde gidişin sarsıntılarıyla birlikte kırık kemiğin alt kısmı da pis bezlerin ve çürümüş etin içinde sallanıyordu. Uraz, bu kokuşmuş yaraya bakamıyordu. Tiksintiden başını öbür yana çeviriyordu. Yine de bu yaraya karşı tuhaf bir minnet duygusu vardı içinde. Kendisini bayılmaktan onun alıkoyduğunu biliyordu. Bilincini koruyabilmesini onun çektirdiği işkenceye borçluydu.

Cahil yere daha sağlam basıyordu artık. Ara sıra ağzını yerde gezdiriyor, kurumuş, sert otları kokluyor, bir tutam koparıp bol salya akıtarak çiğniyordu. Bu türden yiyeceklerin peşine düşmesi için çok acıkmış olmalıydı. İyi yem yemeyeli kaç gün olmuştu?

Uraz, yaz sonlarında buzkaşi atlarının kantara konulduğunu hatırladı. Ama sadece gün boyu hiç kıpırda-

madan güneşte kalırlar, geceleri ise prenslerin yatakları kadar yumuşacık, temiz, yeni yapılmış yataklarda dinlenirlerdi. Oysa şimdi Cahil, güneşin doğuşundan batışına kadar süren yorucu bir çabadan sonra, nerede ve nasıl olursa öyle, ayakta, aç karnına uyuyordu. Uraz, elini aygırın üstünde gezdirdi. Boynunda gevşemiş, pörsük kıvrımlara rastladı. Kaburga kemikleri de ele gelmeye başlamıştı. "Onu acısından öldürüyorum," dedi Uraz kendi kendine. "Sonuna dek dayanabilecek mi? Önümüzdeki dağlar en korkuncu." Gardi Geç'in söylediklerini hatırladı bu arada. Bu son engeldi. Hindukuş'un son surları... Ondan sonra, bozkır... Cahil yorgunluktan bitse, ayakları tutulsa bile, bozkıra dek sürüklenebilecek kadar güçlü ve dayanıklı bir hayvandı. Kendisi de öyle, bu yaralı, sakat haliyle bile... Aygırı yeniden topuğuyla dürttü. Cahil, kurumuş otlar, bodur çalılar arasından daha hızlı ilerledi.

Uraz'ın gözkapakları ağırlaşmıştı. Başı öne doğru sarkmış, gidişin sarsıntılarıyla uyumlu sallanıyordu. Aygırın uzun, düzenli adımları mıydı onu beşik gibi sallayıp uyutan? Yoksa kanına karışmış haşhaşın hâlâ süren etkisinden mi vücuduna erimiş kurşun gibi ağır bir uyuşukluk çökmüştü? Bir sonuca varamadan, parmakları aygırın yelesinde, uyuyakaldı.

Kendisini neyin uyandırdığını da anlayamadı. Havanın birdenbire soğuması mı? Aygırın durması mı? İlk işi göğe bakmak oldu. Zamanın akışı, ona bayırın tepesine tırmandıkları anda olduğu gibi düzensiz geldi. Ama ters anlamda. Bir an uyukladığını sanıyordu. Oysa gök vadisinin sonuna yaklaşmış güneşe gözleri kamaşmadan bakabiliyordu. Uraz, bakışlarını çevresinde dolaştırdı ve bulunduğu yeri tanıyamadı. Savanın yerini kaya ve taş döküntüleri almıştı. Sağ yanında, kil ve kızıl kayadan çok yüksek bir set vardı. Binicisi sağlam, koşumları yerinde

iyi bir hayvanı ürkütecek gibi değildi. Ama Cahil, yarım bir insanı, eyersiz ve üzengisiz, bayırın aşağısına dek taşımak zorundaydı. Adamın hiç değilse uyumaması gerekirdi. Cahil, tam inişin başladığı yerde durmuş, bu ânı bekliyordu.

Uraz, gövdesini geriye doğru kaydırdı. Kalçaları üzerine sıkıca yerleşip öne doğru uzandı, kollarını gerdi ve elleriyle aygırın üzerine abandı. Sonra hayvanın böğürlerini gücü yettiğince sıktı.

"Uyumuyorum artık," dedi. "Yürü..."

Doğal kaya duvarı boyunca inmeye başladılar. Duvar onlara hem kılavuzluk ediyor hem bir merdiven korkuluğu yerine geçiyordu. Girintiler, çıkıntılar, dirsekler, yarıklar, yandan dolanmalar, kıvır kıvır dönemeçler... Sonu gelmez bir iniş. Uraz'a kötü bir düşün akışına kapılmış gidiyormuş gibi geldi. Binmiş olduğu kayığın burnu boyuna suya batıyor ve kendisi, kayığın kıç tarafına yapışıp tutunmak, alabora olmamak için canavar gibi uğraşıyordu. Kan beynine sıçramıştı, bakışları bulanıyor, şakakları zonkluyordu. Kollarına, bacaklarına ve butlarına kramplar giriyordu. Daha fazla dayanamadı, daha önce yaptığı gibi Cahil'in üstüne çöktü, kollarını boynuna sardı. Aşağılanmanın artık son kertesine düştüğünü sanmıştı o zaman. Oysa bu sefer içine düştüğü yüz karası durum ondan da beterdi. Şimdi, elleriyle tutunarak aygırın sırtına boylu boyunca uzanmış değildi. Oturur durumda öne doğru kaymış, aygırın boynuna gelip dayanmıştı. Güçsüz, biçimsiz, acayip bir et yığını halinde aygırın boynundan sarkıyor, durduğu yerde çalkalanıyor, hayvana ağırlık veriyor ve her sarsıntıda, tere batmış yelenin üzerinden kayıp yere düşme tehlikesi geçiriyordu. Boynundaki bu ağırlıktan ötürü öne doğru çekildiğini hisseden Cahil için bayır aşağı inmeyi sürdürmek sonunda olanaksız hale geldi. Bir soluk almak ve gücünü to-

parlamak için omzunu bir kaya çıkıntısına dayayıp durması şart oldu.

Uraz, köşeye sıkıştırılmış, tutsak, sakat, bitkin; düşünüyordu:

"Böylesine bir ayıba niçin katlanıyorum? Ölmekten hiç korkmadım ben."

Cahil'in solukları düzeliyordu. Bacakları daha az titriyordu.

"Kollarımı bir açsam, bu iş burada biter," diye sürdürdü düşüncesini. Kendisini yerde, çürümüş, kokuşmuş, paramparça gördü, duvarın dibinde geberip gitmiş bir köpek. Cahil'in boynuna sarıldı. Ölmek – evet. Bu biçimde – asla. Hayattaki utançlar temize çekilebilir, telafi edilebilirdi. Ölümdeki yakışıksızlığın ayıbı ise hiçbir zaman silinemezdi.

Cahil, dayandığı kayadan ayrıldı. Uraz parmaklarını, çene kemiklerini, gözlerini kıstı; içine paçavra doldurulmuş bir kukla gibi at üstünde bayır aşağı yollandı. Ayaz daha dondurucu, ağrı daha kudurgan, yokuş daha dikti. Kayık baş aşağı dalıyordu da dalıyordu... Derken, birden düzeldi ve durdu. Uraz'ın gövdesi kendiliğinden eski yerine, alışkın olduğu duruma geldi. Aygırın boynunu bırakmadan, ayaklarının altındaki toprağı inceledi Uraz. Kumlu bir düzlüktü bu. Uraz kollarını açtı, göğsünü şişirip temiz havayla doldurdu ve başını yukarı kaldırdı. İndikleri bayır gözden kaybolmuştu. Görüşü kesen hemen hiçbir engel kalmamıştı.

Ve Bend-i Emir önüne serilmişti.

* * *

Akşamın ışığı yumuşak olduğu halde Uraz gözlerini kapadı. Bir küme altın bulup da, ne olacağı bilinmez düşüncesiyle hemen parmaklarını altınlara daldırıp bir

avuç olsun kapmaya çalışan bir cimri gibi, gözleri sımsıkı kapalı, "Bu görüntü bir serap olabilir, hiç değilse gördüğüm kadarı bana kalsın," diyordu içinden.

Sonra gözlerini çekinerek araladı, fal taşı gibi açılmış gözlerini hiç kırpmadan bakakaldı. Serap değildi gördüğü.

Cahil'in üzerinde bulunduğu kumsaldan havaya doğru dev boyutlarda bir çukur açılıyordu. İki yandaki kızıl yarlar gittikçe genişleyerek yükseliyor, yükseliyor, gökyüzünün uzak, belirsiz sınırına dek erişiyordu, ölçüleri aşan bu yarık, suların egemen olduğu bir ülkeydi. Akıl almaz, garip bir ülke.

Çünkü yarın tepesinden gelen dalga, aşağıya doğru köpürerek akacağı yerde –neden ve hangi engelle karşılaşarak bilinmez– birden duruyor, durgun, dümdüz bir ayna oluyordu. Ama yine de hareketsiz değildi. Yüzeyi kıpırtısız, düz olsa da, gölün kenarından, toprakaltı yollardan süzülerek, birinci gölün hemen eteğinde yine göze görünmez bir engelle karşılaşıp, ikinci kez gölleşiyordu. Burada da durmuyordu su. Göze görünmeyen, mucizevi akış sürüyordu. Bend-i Emir'in suları merdiven basamakları gibi alt alta sıralanmış gölleri doldurup taşıyordu. Son gölün kıyısı, Uraz'ın üzerinde durduğu kumsaldı.

Ve o, böylesine yüce bir gizem karşısında küçücük ve çelimsiz bir yaratığa dönüşüyor; ne korku, ne şaşkınlık duyuyordu. Efsanelere, mucizelere olan sarsılmaz inancı ona bu konuda yardım ediyordu. Anlamayacak ne vardı! Dağ develeri, şeytanları, ejderleri, cinleri, yapıcıları ve kazıyıcıları burayı yarmış, kesip oymuştu. Uraz, yıldırımdan baltalarının vuruşlarını duyuyordu. Su başlarının, kendi verdikleri ölçülere göre oyulmuş bu derinliklere egemen olduklarını görüyordu.

Onlar değilse, ya kim, bilinen tüm yeryüzü ve akış yasalarına karşın suları bu biçimde düzene koyup çağlar ve çağlar boyunca böyle tutabilirdi?

Uraz düşünüyordu:

"Bunlara göl deniyor ama göl dediğin kendi kendine yeter. Boyuna akıp taşarak yeni göller doğurmaz. Çağlayan mı demeli? Ama çağlayanlar çağıldayarak, köpürerek akar. Bu sularda ise ne bir kıvrım, ne bir kırışık var. Evet, evet, yer ve gök işçileri burada doğayı aşmış, zorlamış, alt etmiş."

Uraz, bunları aklından geçirirken yeni bir mucize oldu. Su dolu dev çukurdan buzullar kadar parlak, bahar çiçekleri kadar tatlı renkte ışınlar yayılmaya başlamıştı. Güneş onların seviyesine ulaşmıştı. Işığın, göllerin yüzeyini sıyırarak geçen okları suların kıpırtısız harelerini tutuşturuyordu. Ve bu durgun alevlerden her birinin bir başka renkte oluşu büyülü etkiyi daha da artırıyordu. Donuk mavi, koyu yeşil, gök mavisi, gül pembe, katran karası – göllerin kendi derinlikleri seçiyordu kendi alevinin rengini.

Derken, sular aniden tüm göllerden çekilip gitti. Uraz buna da hiç şaşırmadı. Kırgız masallarında sözü geçen yeraltı devini anımsadı. Kol Tavısar adındaki bu dev bir yudumda göl ve ırmakların suyunu içip bitirirdi. "Mutlaka odur... Ya da kardeşlerinden biri," diye düşündü Uraz. Ve bunu aklından çıkardı.

Büyülü olaylar insanı aldattığında, düşünmek iyi değildi.

Şimdi Bend-i Emir'de benzeri hiç görülmemiş bir gökkuşağı açılıp uzanıyordu, her bir renk şeridi anıtsal bir basamak kadar genişti. Derken o da gözden kayboldu ve basamakları somaki, gök yakut, yeşim ve lapis lazuli taşından doğaüstü, ulu bir merdiven belirdi. Kızıl kayadan tırabzanların arasında bu merdiven gök kubbenin eşiğinde son buluyordu.

Güneş, yolun sonuna gelmişti. Ufuk çizgisinde bir ateş yandı ve saçtığı son ışıklar her bir taştan, mücevherlerin en arı, en parlak renklerini fışkırttı.

Bu ışık bir esinti gibi birden belirip yükselmişti. Alevi de gökkuşağını ve değerli taşlardan basamakları beraberinde götürerek aynı hızla sönüp gitti. Göller yeniden suyla doldu ama artık hepsi aynı renkteydi: Gölgelerin renginde. Sonunda, Uraz korkuya kapıldı.

"Aman Allah'ım, sen büyüksün!" diye bağırdı. "Bütün bu mucizelerin sahibi sensin."

Kıpırtısız, karanlık çağlayandan bakışlarını çevirdi. Birinci gölün karşı yakasında, dağın böğrüne sokulmuş, küçük kubbeli, kısa minareli bir mescit gördü.

"Allah'ım, sen beni duydun," dedi Uraz. "Allah'ım sen büyüksün!"

Cahil, Bend-i Emir Camii'ne yöneldi.

Su ile kaya arasında uzanan yol düz ve genişti, Uraz'ın dengede kalmasını kolaylaştırıyordu. Bu kolaylık, Uraz'ın kendisini koruma zorunluğunu ortadan kaldırıyordu. Artık çaba harcamaktan, tehlikelerden, kendinden geçip mest olmaktan kurtulmuştu. Kafasında, boğazı kesik, kulaksız köpekler, göllerin gökkuşağı altında koşuşuyorlardı. Bir sel kendisini sürüklüyor, değerli taşlardan basamaklara atıyor, çarpıyordu. Son bir sarsıntı Uraz'ı kayığından fırlattı. Cahil durmuş, kaygılı bir kişneme salıvermişti. Uraz'ın gövdesi yere değmeden, güçlü kollar onu yakaladı. Bu kolların gücü olağanüstü geldi Uraz'a. Sonra bayıldı.

* * *

Baygınlığı çok kısa sürdü. Yeniden duymaya ve düşünmeye başladığında, kendisini düşmekten kurtarmış olan kollar onu taşımaktaydı. Basık, dar, uzun bir odada buldu kendisini. Ilık havası kuyrukyağı kokuyordu. Duvarlar boyunca çarpoylar sıralanmıştı. Uraz en yakınındakine yatırıldı.

Güçlü, hızlı adımlar odanın dövülmüş toprak tabanında yankılandı. Bir rüzgâr fenerinin çiğ ışığı uzaklaştı, gözden kayboldu. Sofayı bir çömlek dolusu kor ateşin donuk ışığı aydınlatıyordu sadece.

"Sıcaklık oradan geliyor," diye düşündü Uraz.

Fenerin şavkı birden belirdi yine. Işığında yürüyen kısa boylu adamın kol ve bacakları kalın, gövdesi fıçı gibiydi. Boynu yoktu. Parlak ve sarı benizli yanakların arasında bir çizgi vardı: ağız. Bir gaga: burun. Işıltılı bir iplik: gözler. Fenerden başka, dumanı tüten bir fincan çay da getiriyordu tıknaz adam. Tek bir söz söylemeden önce, Uraz'ın çayı son damlasına dek içmesine yardım etti. Ancak ondan sonra konuştu. Sesi kalın, genç, neşeliydi.

"Bacağın çok kötü kokuyor," dedi. "Böyle uyuyamazsın."

"Neredeyim?" diye sordu Uraz.

"Allah'ın evindesin ve gelip geçen yolcusun," diye cevapladı adam.

"Atıma ne oldu?" diye sordu Uraz.

"Merak etme, gereken yapılacak. Kutabay'ın andı olsun."

"Önce aygıra bak," dedi Uraz.

"Doğru söyledin," dedi Kutabay gülerek. "Sen ona, daha çok borçlusun."

Gaz lambası uzaklaştı. Korların halesi göze hoş görünüyordu. Uraz, haşhaşın verdiği, uyuşukluğun –yarı kurşun, yarı kadife– üzerine çöktüğünü hissetti. Kutabay, elinde lambayla geri geldi. Çarpoyun ayak ucuna kaynar su dolu bir ibrikle tertemiz bezler koydu. Yarayı açtı. Rengi ve kokusu korkunçtu. Kutabay, yarayı çok dikkatli ama sertçe yıkadı, temizledi, kırık kemikleri düzeltti, elinden geldiğince sıkıca yerine bağladı. Bu hareketlerden her biri Uraz'ın sinir ve kasları boyunca, acının alevli ve köpüklü doruğuna dek yükselen bir ateş dalgası

gönderdi. Uraz hiç titremeden, bir kez bile içini çekmeden bu acılara dayandı. Onuru gereği dayanıklıydı ama yarasına Kutabay'ın bakmasını kabul etttiği için duyduğu utanç dayanmasına daha da fazla yardım etti. Sakatlanmış bedenini, kokuşmuş yarasını bir bakıcının, Mukhi'nin, Zere'nin ellerine teslim etmek – geç onları! Bunlara bakmak onların işi, görevidir. Ama çürümüş etlerini elleyen, soluyan bu yabancı...

Kutabay, lambayı kaldırıp Uraz'ın yüzünü ışığa boğarak konuştu:.

"Ne bayıldın, ne kıpırdadın. Helal olsun sana, yürekli adammışsın!"

"Ben kokmuş yarama alıştım," dedi Uraz, sert bir sesle. "Ama sen?"

Kutabay'ın ağzı ve gözleri saf bir gülüşle yayıldı.

"Senin yaran da ne!" diye bağırdı. "Cüzzamlıların yaraları yanında seninki gül kokuyor."

Korkunç sözcük bir an için Uraz'ı canlandırdı. Sormak, daha fazla bir şeyler öğrenmek istedi ama yapamadı. Ağrıları diniyordu. Bitkinliğin verdiği huzur onu ele geçirmişti. Yeniden konuşup kaygılanmaya ne gerek vardı? Sadece gözüne giren şu ışıktan...

"Lambayı götür," dedi Uraz.

Uykuda soluğu, çömlekteki korların soluğu kadar hafifti.

* * *

"Şu lanet lambayı kaldır," diye mırıldandı Uraz.

Işık ve sıcak daha da arttı. Uraz öfkeyle gözlerini açtı. Güneş ışınları sofayı baştan başa iplik iplik kesiyor, dipte yuvarlak, penceresiz bir odayı belli belirsiz açığa çıkartıyordu. Uraz hatırladı: camii... Kutabay... En azından on iki saat uyumuş olmalıydı. Yine de bitkin hissedi-

yordu kendini. Canı çay ve yemek istiyordu. Alışkanlıkla, Mukhi'ye seslenecek oldu. Ama seyis neredeydi ki? Uraz birden, telaşlandı. Ya Mukhi onun izini yitirirse?.. Harcadığı bütün çabalar, giriştiği ölüm oyunu bir işe yaramamış, boşa gitmiş olacaktı. Zehirlenip ölseydi, köpeklerin dişleri arasında paralansaydı, hatta kaya ve çalılar arasında kıkırdayıp kurusaydı, daha iyiydi.

Dışarıda iki ses konuşmaya başladı. Caminin ince, gözenekli duvarları arasından konuşmalar açık seçik duyuluyordu. Biri Kutabay'ın sesiydi... Öbürü...

"Mukhi! Mukhi!" diye seslendi Uraz, farkında olmadığı bir güç ve sevinçle.

Seyisin bir itmesiyle kapı menteşelerinden fırlayacakmışçasına çarptı. Mukhi, bir sıçrayışta Uraz'ın yanına geldi.

"Sağ!" diye bağırdı seyis. "Sağ salim! Allah'a şükürler olsun!"

Göz göze baktılar. İkisinin de gözleri aynı sevinçle parlıyordu.

"İki kardeş olsalar, kavuştuklarına bu kadar sevinmezlerdi," dedi kalın bir ses.

Uraz ile Mukhi eşikte durmuş, kendilerine gülümseyen Kutabay'ı gördüler.

"Gerçekten," diye sözünü sürdürdü caminin bekçisi. "Gerçekten, dünyada birbirlerinin her şeyi olan iki kardeş gibi."

Uraz ile Mukhi bir daha bakıştılar. Bu kez bakışlarında hiçbir duygu belirtisi yoktu. İkisi de, buluşamamaktan neden o denli korktuklarını hatırlamışlardı.

"İzimi nasıl buldun?" diye sordu Uraz, seyise.

"Bend-i Emir'e giden tek yol vardı," dedi Mukhi. "Sonra kumda Cahil'in ayak izlerini tanıdım. Ama sen bizden önce yola çıkmış ve hızlı gitmiş olduğundan, biz gece mola vermek zorunda kaldık."

"Çok susadım, karnım da çok aç," dedi Uraz.

"Çay hazır olmalı, Zere bakıyordu o işe," dedi Mukhi. "Sonra bazlamayla pilav da pişirecekti."

Kutabay, sırtını kaldırıp duvara dayamak için Uraz'ın üstüne eğildiğinde, Mukhi kapının yanına varmıştı.

"Bırak sen, o ayı gibi kollarınla!" diye bağırdı seyis, kaba bir sesle.

Dönüp çarpoyun yanına geldi. Uraz'ı kaldırdı, kaldırırken de göğsünde saklı para destelerini bir yokladı.

"Sağ ol," dedi Uraz.

Teşekkürü içtendi, işler yeniden yoluna giriyordu. Kutabay kocaman başını sallayarak, "Sen gerçekten iyi bir seyissin!" dedi. "Babam hastayken ben de yabancıların ona bakmasını istemezdim."

İçini çekti. Konuşurken koca gövdesi bir gong gibi çınlıyordu.

"Babam öldükten sonra anam köyüne döndü," diye sürdürdü sözünü. "Ben de babamın buradaki bekçilik işini devraldım."

Mukhi, her zamanki gibi tepsiyle içeri girdi.

"Ömründe böyle çay içmemişsindir!" diye bağırdı Uraz'a.

"Sen bir tat bakalım," dedi Uraz.

Göçebe kadını ve otlarını unutmuyordu. Pilav saati gelince de her iki adamı yemeği paylaşmaya çağırdı. Onlar ellerini yağlı pilava daldırırken, Uraz, Kutabay'a kuzeydeki bozkırlara giden yolu bilip bilmediğini sordu.

"Dağları aşan yolcular –ki sayıları pek azdır– bana korkunç bir boğazdan söz ettiler," diye cevapladı cami bekçisi. "Atların geçebileceği gibi değilmiş."

"Benimkisi geçer," dedi Uraz.

"Ben seni oraya dek götürürüm," dedi Kutabay.

"Bugün geç oldu artık. Siz boğazdan çıkmadan önce karanlık basar, bu da sizin ölümünüz olur. Seçim yap-

man gerek: Ya bu akşam boğazın ağzında mola verirsin ya da geceyi bu çatı altında geçirir, yarın sabah şafakta yola çıkarsın."

Uraz, hâlâ çok halsizdi ve aygırın iyice bir dinlenmesi gerekiyordu.

"Konuğun olmayı tercih ederim, ey gönlü gani bekçi," dedi Uraz.

Kutabay'ın kara kehribardan birer iplik olan gözleri içten yanan bir ateşle parladı. Sesi her zaman olduğundan daha güçlü, daha yankılı yükseldi:

"Büyük bir bayram olur benim için bu. Bu kutsal yerde bile yalnızlık insanın içine kurşun gibi çöküyor."

"Çok insan gelip geçmiyor mu buradan?" diye sordu Uraz.

"Hangi insanlar?" diye bağırdı, Kutabay. "Kâfir ülkelerden gelen, arabalarının gürültüsü dünyayı tutan o yabancılar mı? Dilimizi bilmezler. Murdar yemekler yerler! Haram içkiler içerler!"

Kutabay, içini çekip daha yumuşak bir sesle ekledi:

"Bir de cüzzamlılar!

"Cüzzamlılar!" diye tekrarladı Mukhi ürküntüyle.

Uraz, önceki gün de Kutabay'ın bu korkunç sözcüğü kullandığını hatırladı.

"Onları buraya kim getiriyor?" diye sordu.

"Eskiden beri Bend-i Emir sularının bu hastalığa iyi geldiği söylenir."

"Sen onların iyileştiğini hiç gördün mü?" diye sordu Uraz.

"Yok, görmedim doğrusu," diye yanıtladı Kutabay. "Gelirler ve bir daha da uğramazlar."

Uraz, yatağının yanından eğilerek, çarpoyun önünde çömelmiş olan bekçinin omuzlarını tutarak fısıldadı:

"Söyle bana, Kuran üstüne yemin et, söyle... Sence... Benim yarama..."

Kutabay, gözlerini yere indirerek çekingen tonda konuştu:

"Her şeye kadir olan Allah'a kalmış."

"Her şeye kadir Allah'ım!" dedi Mukhi.

"Her şeye kadir Allah'ım!" diye tekrarladı Uraz.

Üçü de gözlerini sofanın dibindeki birkaç seccade döşenmiş yuvarlak odaya çevirdiler.

Uraz, Kutabay'a, "Beni dışarı götür," dedi.

Öğlene yakındı. Günbatımında tutuşan alevlerin Bend-i Emir'in kat kat göllerini bir kez daha büyüleyebilmesi için güneşin gök kubbede daha yarı yolu vardı aşacak. Ama şimdi çiğ ve dikey inen ışınlar altında da sular tüm gizemini koruyordu. Şu yeşil, şu gül pembesi, şu gök mavisi, şu lacivert, şu zifir karası akşamın ışık oyunlarına hiçbir şey borçlu değildi. Arada tek bir fark vardı sadece: Sıvı basamakları oluşturan madde artık değerli taşlar değil, çiçeklerin taçyapraklarıydı. Gök merdiveninin basamakları şimdi parklar kadar geniş birer asma bahçesiydi ve set set göllerin kenarlarını kaplayan, üzerlerinden küçücük çağlayanların aktığı gerçek yeşillikler bu muazzam çiçeklerin bir parçası olarak görünüyordu.

Kutabay, kollarında Uraz, ağır ağır suya yaklaşırken, bir gong gibi çınlayan kalın sesi Bend-i Emir'in bu olağanüstü beş gölünün yüzyıllardan beri taşıdığı adları bir bir sıralıyordu.

"Zülfikâr," dedi Kutabay.

Sonra:

"Pudina."

Ardından:

"Panir."

"Haybat."

Daha sonra:

"Gulaman."

Kutabay, Uraz'ı gölün hemen kenarına, bir tapınağın avlusuna bırakıyormuş gibi bıraktı. Harika göller bu tapınağın basamakları; erişilmez dağlar, duvarları; bulutlarsa, kubbesiydi. Uraz mırıldandı:

"Şu uçsuz bucaksız dünyada bu suların bir eşi daha yoktur."

"Nasıl olsun ki!" diye bağırdı Kutabay. Yüce şehit Hazreti Ali sel gibi dizginsiz akan suları burada tek sözüyle durdurmuş ve bir mucizeyle bu gölleri meydana getirmiş.

"Hazreti Ali," dedi Uraz alçak sesle. "Bizzat kendisi... Hiç şaşmadım."

Topukları üzerine çökmüş olan Mukhi, konuşmaları dinliyordu. Ara sıra, oyuk bir kayanın üstünden yükselen duman yumaklarına bakıyordu. Çadırı oraya kurmuşlardı. Orada Zere vardı.

"Söylesene, ey Kutabay," dedi seyis. "Bend-i Emir'de köy var mı?"

"Tek bir tane var," dedi mescidin genç bekçisi. "Ta tepede. Kışın göller donunca, buz üstünden geçerek buraya kadar gelirler. Benim anam onların klanındandır. Allah kısmet eder de başlık parasını toplayabilirsem, ben de oradan bir kız alacağım."

"Senin gibi kendini Allah'a adamış kişi her zaman hizmetlerinin karşılığını alır," dedi Uraz.

"Dilerim bu sözlerin Yüce Allah'ıma tez elden ulaşsın!" diye bağırdı Kutabay.

Tepelerindeki kızgın güneş ortalığı kavuruyordu. İçten de, ateş nöbeti yiyip bitiriyordu Uraz'ı. İskelete dönmüş yüzünün çukurlarında ve kırışıklarında ter toplanmıştı.

"Beni de işitsin Yüce Allah," diye mırıldandı.

Suyun yüzünden bir esinti gelip geçti, serinliği Uraz'ın yüzüne dek ulaştı. Çayırların tüm bitkilerini,

kırların çiçeklerini, ormanların ağaç kabuklarıyla yapraklarını emmiş gibi duru, hafif, insana ferahlık veren bir kokuyu da beraberinde getirdi sanki esinti.

"Kokuyu duydun mu?" diye sordu Uraz, Kutabay'a.

"Göllerin içinde büyüyen bitki ve köklerin kokusu bu," dedi Kutabay. "Beş Göller burcu burcu kokar ."

"Alametler hayırlı," dedi Uraz. "Şimdi denesek iyi olur."

Kutabay suyun hemen kıyısına diz çöktü. Bir çocuğu kaldırır gibi Uraz'ı kaldırıp suyun üstüne tuttu ve kırık bacağı göle daldırdı.

"Peygamberimiz yardımcın olsun!" dedi.

Gövdesine dayanmış adamdan yükselen çığlık, Kutabay'ı hiç şaşırtmadı.

Ama Uraz'ın gururunu bilen seyis sordu:

"Neyin var?.."

"Hiç... Hiç..." dedi Uraz kesik kesik, sıkılmış dişleri arasından.

"Soğuk," dedi Kutabay, Mukhi'ye... "Bir bak."

Seyisin parmaklarını göle daldırmasıyla çekmesi bir oldu.

"Bu sular hiç ısınmaz," dedi Kutabay.

Uraz'ın dişleri çarpıyordu.

"Ne kadar... Ne kadar?" diye mırıldandı.

"Dayanabildiğin kadar," dedi Kutabay.

Zorlu bir soluk... Bir daha... Bir üçüncüsü... Uraz ta iç organlarına dek buz kestiğini duyuyordu.

"Yeter," dedi.

Kızgın güneş altında kanı bedeninde yeniden dolaşmaya başlayınca sordu:

"Cüzzamlılar daha uzun dayanabiliyorlar mı?"

"Onlar için aynı şey değil," dedi Kutabay. "Onlar hiçbir şey duymazlar. Hastalıklı etleri ölmüştür. Sonunda kendiliğinden düşüp dökülür."

Uraz, yeniden sordu:

"Onlardan... Hiç... Tiksinmez misin?"

Kutabay, karşılık vermeden önce bir durdu. Bütün içtenliğiyle yanıtlamak istiyordu soruyu.

Sonra, "Yok," dedi, "Gerçekten... Tiksinmiyorum. Onların derdi benim tüm dertlerimden öylesine büyük ki "

Uraz, tirtir titriyordu. Morarmış dudaklarından bir daha tek söz çıkmadı.

"Seni içeri götürüp sarıp sarmalamak, sıcak çay içirmek gerek sana," dedi Kutabay, otoriter bir tavırla.

Uraz'ı içeri götürdü.

Mukhi, çadırın önünde bekleyen göçebe kadının yanına vardı.

"Yarın sabah şafakla yola çıkıyoruz," dedi. "Çetin bir boğazdan geçeceğiz. Akşama bozkıra varırız."

Zere, konuşacak gibi oldu ama daha söze başlamadan Mukhi onun söyleyeceklerini aynen söyledi:

"Uraz bozkırı görmeyecek."

5

Mengene

Bend-i Emir'in beş gölü birbiri ardınca karanlıktan sıyrılıyordu. Tüm sular inci rengindeydi. Mukhi, koşumları takılmış Cahil'i, kapının önüne getirdi. Az arkada Zere, yükleri taşıyan koca katırı yularından tutmuş, duruyordu. Kutabay, elinde iki örtüyle camiden çıktı, örtüleri katlayıp aygırın eyeri altına yerleştirdi. Seyise dönüp konuştu:

"Bunlar efendin için gerekli olacak. Geceyi kötü geçirdi. Ayak bileğinde hayır kalmamış... Bir irin torbası..."

Kutabay ile Mukhi, çopendozu aygırın üzerine yerleştirdiler. Alacakaranlıkta yüzünün ne halde olduğu seçilmiyordu ama vücudunun ateş gibi yandığı giysilerinin üzerinden bile belliydi.

Yolcular küçük kumsala yöneldiler. Ortalık çabuk ışıyordu. Sudan basamaklar gri inci, pembe inci, kara inci pırıltılarıyla birer birer renkleniyordu. Göl ile yar arasındaki yol boyunca uzanan kaya duvarının tepesi tutuşuyordu. Doğa güçleri duvarın doruğundaki kayalara çeşitli biçimler vermişti. Ayakta, yana yaslanmış yatmış durumdaki doğa eliyle yapılmış bu kaba heykellerin beden ve yüzleri insansıydı.

"Bunlar geceleyin mi ortaya çıkmış?" diye sordu Uraz, yanı sıra yürüyen Kutabay'a.

"Onlar çok eskiden beri vardır," dedi cami bekçisi, "önceki gün geldiğinde çok karanlıktı da onun için görmedin sen."

Kutabay, küçük kumsalı geçtikten sonra sağ taraftaki bir patikaya saptı. Burada da doruk çizgisine doğal heykeller sıralanmıştı. Sonuncusu bir genç kızdı. Bedeni kaya duvarından tamamen ayrılmıştı. Maviliğin içine atılmış, uzanmış olarak duruyor, taştan yüzünün çok altından geçen yolcuları ta yükseklerden gözlüyor gibiydi. Onun hemen altında, dağ birdenbire ortasından yarılıyordu. Hindukuş'un son kalesini delip geçen boğaz buradan başlıyordu.

"Allah hepinizin yardımcısı olsun!" dedi Kutabay,

"Sağ ol, kardeşim," diye karşılık verdi Uraz.

Uraz'ın sesi neredeyse sevecendi. Elini gömleğinin içine sokup büyük banknotlardan oluşan bir deste çıkardı. Paraları Kutabay'ın kemerine sokarak, "Kızı çabuk al, yalnızlıktan kurtul," dedi.

Kutabay'ın güçlü yüz çizgileri bir anda şüphe, güven ve mutluluk duygularının karışımıyla altüst oldu, yumuşadı. Uraz, tedirginlik duydu. Bakışlarını Kutabay'dan ayırıp Mukhi ile Zere'ye çevirdi. Ve birden kendine geldi. Bu yüzlerde korkunç bir öfke vardı, soyulmuşlardı, kendilerinin olan para çalınmıştı onlardan. Uraz'ın bilinen o kurt sırıtışı, çökmüş avurtlarını kesti. Kutabay'ın orada olduğunu unuttu, minnet dolu sesini işitmedi bile. Seyise önden yürümesini işaret etti. Ve Mukhi'nin ardından Cahil de geçide girdi.

Geçide ancak dalmışlardı ki, durmak zorunda kaldılar. Önlerinde hiçbir şey görünmüyordu. Geçidin loşluğu akşam karanlığı kadar koyuydu. Gün ışığını görebilmek için başlarını havaya kaldırdılar. Kaya duvarlarının üstünde, baş döndürücü bir yükseklikte mavimsi bir çiz-

gi görünüyordu ancak. Bakışlarını yeniden yere indirdiklerinde geçit onlara daha dar göründü.

Sonunda gözleri yarı karanlığa alıştı. Mukhi bir adım attı, bir adım daha ve yürüyüşü giderek güven kazandı. Zemin, yekpare, düzgün kayaydı. Cahil ile ardından gelen katırın ayak sesleri mağaradaymış gibi yankılanıyordu. Seyis bağırdı:

"Dur!.. Dur!.."

Uraz, önlerine kaya koridorunu bir uçtan bir uca kesen bir iç duvar çıktığını seçebildi. Göze görünmeyen Mukhi, yeniden bağırdı:

"Bir delik var!.. Tam bir insan!.."

Sesi birden boğulup kesildi. Sesin geldiği yerde bir çeşit tünel vardı, öylesine basık ve dardı ki, Uraz, Cahil'in boynuna boylu boyunca yatmak zorunda kaldı ve dehlizin çeperleri aygırın omuzlarını sıyırdı. Kaya perdesinden kurtulunca, ışık birden patlayıverdi. Aynı anda Uraz, içeri dolan havanın saldırısına uğradı.

Hayatı boyunca böyle bir rüzgâr görmemişti. Soluğu kasırga kadar güçlü ve ahenkli, taşkın bir ırmak kadar dayanıklıydı. Yarlardan olağanüstü bir müziği söküp çıkartıyordu. Geçit, taştan bir kaval gibi türküler çağırıyor, inim inim inliyordu. Bu elle tutulmaz çılgın akış hangi kaynaktan fışkırıyordu? Bu uzun uzun dalgalanan çığlıklar, bu korkunç yakarışlar, bu sonu gelmez hıçkırıklar hangi uçurumun dibinden yükseliyordu?

"Cümle ölmüş çobanların ve yeryüzü derinliklerinin ruhları," diye düşündü Uraz.

Göz açtırmayan, kulakları sağır eden rüzgârın kırbaçlamaları altında Uraz ile Cahil sinmiş, yerlerinden kıpırdamıyorlardı. Ayakları altında dik, apaydınlık bir yokuş dosdoğru, göz alabildiğine uzanıyordu.

Yelin saldırısıyla kayaya yapışmış duran Mukhi, yerinden ayrılıp Uraz'ın önünden geçti. Tünelin girişin-

de Zere iki büklüm olmuş, bir türlü ilerleyemiyordu. Mukhi, genç kadını yokuşa bakan pervaz boyunca çeke çeke götürdü. Sonra, bütün gücüyle Uraz'a bağırdı:

"Şimdi ne olacak?"

Uraz, kamçısını öne doğru uzattı. Azgın köpeklerden birini öldürmüş olan çakmaktaşı, kayışın ucunda sallanıyordu. Mukhi, çılgınca esen yelin altüst ettiği, kinle kasılmış yüzünü göçebe kadından yana çevirip, bakışlarıyla ne yapacaklarını sordu. Uraz, yelin uğultusunu duymaz oldu. Tehlikeyi haber veren içgüdüsü yelden daha yüksek sesle bağırıyordu şimdi. Zere'nin soluk almasına izin vermemeli, ne yapılacağını bakışlarıyla seyise bildirmesine vakit bırakmamalıydı.

Uraz, kamçısını Mukhi ile Zere'nin başları arasında şaklattı. Kayışa takılı taşın keskin uçları gözlerinin önünde ışıldadı. Birbirlerinden ayrıldılar. Uraz, Mukhi'yi ensesinden yakalayıp, dik yokuşun üzerine fırlattı. Kendi ağırlığıyla yuvarlanan Mukhi, pervazdan epey uzakta durabildi ancak. Uraz, Cahil'i, pervazla Mukhi arasında kalan yere indirdi ve doğrudan seyisin üzerine sürdü. Seyis, elleri öldürme isteğiyle yanarak, bir an duraksadı. Ama kendisi Uraz'dan daha aşağıda ve Cahil'in göğsünden az daha geniş olan oluk biçimindeki yola sıkışmış olduğundan, aygırın güçlü cüssesine ve kamçının ucundaki taşa karşı bir şey yapabilecek durumda değildi. Cahil'in bacakları arasından katırın, sonra da Zere'nin pervazdan ayrılıp yokuşa girdiklerini gördü. Uraz'a sırtını döndü ve kendini yokuş aşağı bıraktı.

Aygır, seyisi zorlukla izliyordu. Dar yol uzun, yassı taşlarla döşeliydi. Ve geçip giden yüzyıllar bu taşları rendelemiş, zımparalamış, perdahlamış, parlatmış, buzdan bir yol gibi kaygan hale getirmişti. Bundan ötürü aygır her adım atışında ayağını basacağı yeri dikkatle seçmek zorunda kalıyordu. Küçük kıvrımları, çıkıntıları,

kertikleri bile arayıp bulması ve onları ayağının dayanacağı tamponlar, engeller olarak kullanması gerekiyordu. Böylesine bir dikkat ve özen gösterdiği halde ayakları yine de, kayıyor, yerden kesiliyordu.

"Ne Cahil ne ben, Mukhi olmadan bu işin altından kalkamayız," diye düşündü Uraz. "Durum böyle olunca da..."

Bununla birlikte bir yardımcıları vardı: Aşırı esen rüzgâr. Saldırısının şiddeti, yerçekiminin gücünü ve yolun tehlikelerini dengeliyordu. Cahil, bu yardımcıdan yararlanmayı çabuk öğrendi. İşine yarar bir su akıntısına dayanır gibi rüzgâra dayanıyor, adım atmak için yelin tüm gücüyle estiği anları kolluyordu.

Ardından gelen koca katır ise, yükü kalabalık ve ağır olduğu halde, hiç zorluk çekmeden ilerliyordu. Sırf merakla ara sıra başını arkaya çevirip baktığında Uraz, katırın gidişindeki rahatlığa, güvenliğe, ustalığa imrendiğini şaşarak fark ediyordu. "Buralarda budala, kaba bir hayvan bozkırların en soylu yarış atından daha güzel görünüyor," diye düşünüyordu. "Doğuştan kaderine yazılmış olanı yapıyor da ondan."

Ve Uraz yeniden Mukhi'yi gözlemeye koyuluyordu. Ve rüzgâr kocaman taş kavalı öttürüyordu. Ve güneşin eğik ışınları yolcuların soluna düşen kaya duvarından aşağı iniyor, iniyordu. Sonunda güneşin kendisi yükseklerde, çok yükseklerde artık gökyüzü olan mavimsi yarıkta göründü. Boğaz, tepeden aşağı alev aldı: doruklar, kocaman, dik kayalar, yerdeki taşlar. Hayvanlar da, insanlar da durdular. Ateş üstünde yürüyorlarmış gibi gelmişti onlara.

Mukhi, kaya duvarı ile Cahil arasından süzülüp geçmek istedi. Uraz, aygırı yan çevirip yolu kapattı.

"Bırak, Zere'yi göreyim!" diye bağırdı Mukhi.

"Olmaz," dedi Uraz.

"Sadece bir dakikalığına!" diye bağırdı Mukhi yeniden.

"Olmaz," dedi Uraz.

Seyiste itaat etme içgüdüsü ölmüştü. Hiç saklamaya çalışmadığı bir başkaldırı, kin ve öfke apaçık okunuyordu yüzünde. Uraz'ın sağlam ayağının takılı olduğu üzengiye elini uzattı. Ama amacına ulaşamadan kırbaç tam alnının ortasında şakladı. Kırbacın vurmasıyla, Mukhi'nin gövdesi arkaya kaykıldı. Mukhi, ayakları üzerinde ileri geri sallandı, sonunda dengesini yitirip yokuş aşağı yuvarlandı. Uraz, onun yuvarlanışını bakışlarıyla izlemedi bile. Hemen arkaya, göçebe kadına döndü. Tam da zamanında: Zere belinde taşıdığı makası çıkarmış, iri, boz katırın kalçasına batırıyordu. Hayvan ileri doğru atıldı. O cüssesi ve hamlesiyle öldürücü bir gülle olmuştu katır. Cahil'e çarptığı an aygır yerden kopacak, kayacak, yıkılacak, alevler yansıtan aynalar gibi parıltılı taşlar üzerinde kemikleri kırılacaktı. Uraz, kırbacı sol eline geçirdi ve orakla biçer gibi indirdi. Kırbaç katırın yüzünü kesti. Şaha kalktı. Sarsılmaları, sallanmaları, ayakları üstünde çırpınmaları hayatta kalmak için yapılan bir dansı çağrıştırıyordu. Sonunda, yeniden dengesini buldu.

Uraz, Cahil'i, sırtını kayaya dayamış duran Mukhi'ye doğru sürdü. Alnındaki delikten oluk gibi kan akıyor, yüzüne yayılıp çapanına damlıyordu. Seyis, kamçının sapını böğrüne yiyince, yeniden yola koyuldu. Ayağı kayıyor, sendeliyordu. Sonunda bir kaya çıkıntısına tutundu ve dizlerini bükerek yolun inişini izlemeye koyuldu.

Yürüyüş duraklamalarla, kaymalarla kesilerek yeniden başladı. Güneş tepelerindeki gök şeridinden kayboldu. Geçidin batı çeperinde artık hiç ışık yoktu, önlerinde, gölgeler kayalara tırmanıyordu. Yokuş, aynı diklikte ve aynı yönde bir genişleyip, bir daralarak dosdoğru sü-

rüp gidiyordu. Yokuş daraldıkça rüzgâr daha zorlu esiyor, uğultusu artıyordu.

Birden bu uğultu iki katına çıktı. Yolcular geçidin en dar bölümüne yaklaştıklarını anladılar. İlk giren Mukhi oldu ve içgüdüsel olarak hemen kollarını açtı. Kolları tam açılmadan elleri yandaki çeperlere dayandı. Cahil, omuzları kısılmış, kalçaları içine çekilmiş, kayalara sürtünerek ilerliyordu. Uraz'ın kırık bacağı şişmiş, iğrenç bir kütük olmuştu; takılıyor, sıkışıyor, eziliyordu. Acısına dayanamayıp –ömründe böyle ağrı çekmemişti– uludu Uraz. Bu kudurmuş bir hayvanın böğürtüsüydü. Ama Uraz, kendi haykırışlarını duymuyordu. Ne denli dizginsiz, ayıp sınırlarını aşan bir haykırış olsa da, yelin gürültüsü onu boğuyor, bastırıyordu. Onun için kendisini tutmaya çalışmadı Uraz. Kendisinin duymadığı haykırışlar, kokuşmuş bacağının üfürülüp, şişmiş derisi daha fazla dayanamayıp patlayana, yaranın irini dışarı fışkırıp, yırım yırım akana dek sürdü. Sonra ağrı dayanılabilir düzeye indi. Uraz'ın haykırışı kesildi.

Dar oluktan çıkınca, geçit birden genişledi. Cahil, çıkışa vardığında Mukhi, sırtını soldaki kaya duvarına dayamış, rüzgârdan korunmuş, kuytu bir köşede dinleniyordu. Cahil de karşı duvarda kuytu bir köşe buldu. Kalçalarını serbestçe oynattı. Kutabay'ın eyerin altına yerleştirmiş olduğu örtüleri sabırsızca silkeledi. Kayalara sürtünmekten örtüler kaymış, hemen hemen yere kadar sarkmış, Cahil'in arka ayaklarına dolanıyordu.

Tam o sırada Zere, saçı başı darmadağınık, rüzgârın saldırısına karşı kendini toplamaya çalışarak oluğun ağzından çıktı ve Uraz'a doğru koştu.

"Sıkışacak..." diye bağırdı. "Katır bu yola devam edemez artık. Yüklerden ötürü..."

"Kolanları kes," dedi Uraz.

"Onca mal mülk!" diye bağırdı Zere. "Onca servet!

Uraz, omuzlarını silkti.

"Senin için söylemesi kolay..." diye bağırdı göçebe yeniden.

Bakışları Uraz'ın göğsüne, kâğıt paraların saklı olduğu yere dikilmişti. Uraz, kamçısını salladı. Zere dar geçitten içeri girdi.

Mukhi, kadının ardından bir adım attı. Cahil, göğüsledi onu. Mukhi direnmedi ama yassı yüzünün kas ve eklemleri fırladı ve çok sert tahtadan yapılmışa benzer bir maske üzerinde sertleşip dondu. Uraz, bir celladın yüzü olan bu maskeye bakıp güldü ve Cahil'i ileriye sürdü.

Geçit genişliğini yitirdi; yeniden çok dik, yeri çok kaygan, azgın yelin çığlık ve hıçkırıklarıyla dolu bir dehliz oldu. Bu yakaran uğultu, kayalardan aşağı akan suyun sesini yolcuların duymasına engel oldu. Sular koyu renk kayalardan aşağı süzülerek aktığı için göremediler de.

Ama Mukhi'nin ayakları altında yer kaydı, kayboldu. Buz kesmiş bir dalganın bedenini sardığını ve kendisiyle birlikte yokuş aşağı indiğini duydu, Cahil titreyerek geri çekildi. Yerdeki taşlar, kuru oldukları zaman bile öylesine kaygandı ki, aygır dengesini zor koruyordu. Islak olduğundaysa, başa çıkılması olanaksızdı.

Uraz, o zamana kadar bu denli tehlikeli bir durumla hiç karşılaşmamış olduğunu anladı. Yukarıdan Zere ile koca boz katır geliyordu. Aşağıda, Mukhi, kaya duvarına yaslanarak doğrulup kalkmaktaydı. Ve kendisi, Uraz, olduğu yerde kuşatılmış, ne bir adım ileri ne bir adım geri gidebiliyordu. Bu tuzaktan çıkış yolu yoktu, kurtuluş yoktu. Uraz, kayalardan inen suların, yarın dibindeki çukurlara akmadan önce bastığı alanı gözleriyle ölçtü. Üç yüz... En fazla dört yüz ayak. Ya buradan geçecek, ya ölecekti.

Uraz'ın aklına bir anı geldi. Baharda sel gibi yağan yağmurlardan sonra, yapışkan bir bataklık haline gelen

bozkırda çamura saplanan tekerlekleri kurtarmak için kalas taşımayan tek araba bulunmazdı. Bozkırda çamura karşı kalas kullanılırdı... Ama burada ne yapılabilirdi? Uraz, eyerden sarkan örtülerden birini çekip aygırın önüne fırlattı. Cahil anladı, örtünün üzerine çıktı. İkinci örtü gözlerinin önüne serildi. Bir, iki adım daha... Bir an durdu, sonra uzun yüzünü Uraz'dan yana çevirdi. Uraz tek başına daha fazla bir şey yapamayacağını anladı. Mukhi, emekleyerek yokuş yukarı geliyordu. Zere, katırın ardına sığınmış, elinde makasla yokuş aşağı iniyordu. Uraz nafile bir öfkeyle kamçısını sıktı. Ne işe yarayacaktı bu kamçı? Seyis, tırmanarak yaklaşıyordu, elinin yetişemeyeceği kadar uzakta. Zere de öyle. Uraz, kadının açgözlülükle yanıp tutuşan gözlerini düşündü. Şimdi kim bilir nasıl alev alevdi. Define, sonunda onun olmayacak mıydı?

"Olmayacak, kahpe göçebe!" dedi Uraz duyulur duyulmaz bir sesle. "Peygamberimiz üstüne, olmayacak!"

Para tomarını saklı olduğu yerden çıkardı, olduğu yerde gövdesini Zere'den tarafa çevirerek, rüzgârın sarsıp hırpaladığı sol eliyle kadına doğru salladı. Kadın katırın yularına yapıştı, durdurdu hayvanı. Uraz, olanca gücüyle bağırdı:

"Diz çökün önümde!.. Hemen!"

Sağ eline bir tutam banknot aldı, parmaklarını açtı... Genç kadının yüzünde adı konmamış bir acı, bir korku belirdi. Başının üstünden, çok üstünden geçen merhametsiz bir esinti bu kâğıtları, bu hazineyi sonsuza dek alıp götürüyordu. Uçup gidişlerini izledi. Bütün bunlar Uraz'a hiç sona ermeyecekmiş gibi uzun geldi. Oysa Mukhi'nin yaklaştığını ensesinin kökünde duyuyordu. Seyis, çaresizlik içindeki Cahil'i, her an bacaklarından çekip devirebilirdi. Son banknot da boğazın derinliklerinde, gölgeler içinde kayboldu. Zere'nin bakışları yeni-

den Uraz'a dikildi. Uraz, küçülmüş para tomarından bir deste daha ayırdı. Zere, yere diz çöktü, ellerini birleştirdi. Uraz başparmağını Mukhi'nin geldiği yöne doğru gerdi. Göçebe kadın, Cahil'in yanından süzülüp geçti. Şimdi Uraz dönebilirdi. Zere, aygırın bir adım ötesinde, suratına kan bulanmış, cana susamış, hayvana benzer bir yaratığı geri çekiyordu.

Mukhi, ağır ağır ayağa kalktı; ağır ağır Cahil'in arkasında yerde yatan örtüyü almaya gitti ve ağır ağır onu getirip aygırın önüne serdi. Cahil, bir örtüden öbürüne ilerledi ve yolun su basmış bölümünü geçinceye kadar Mukhi örtüleri kaldırıp yeniden aygırın önüne sermeyi sürdürdü. Bütün bunlar olup biterken Zere kaygılı ve yalvaran bakışlarını, Uraz'ın kaldırıp rüzgârın insafına bırakmak için elinde hazır tuttuğu paralardan hiç ayırmamıştı. Ve Uraz, dünyada, rüzgârın bu sonu gelmez uğultusundan daha güzel bir zafer şarkısının olmadığını düşündü.

Sonra Zere, Mukhi'nin yanına gitti. Uraz buna karşı koymadı. En küçük bir harekette dönüşü olmayan bir uçuşa salıvereceği hazineyi gözler önünde tutmayı sürdürdü.

İnişin dikliği azaldı, yerdeki taşlar artık o denli düzgün ve yan yana değildi. Taşlar yer yer killi toprak parçalarıyla, kurumuş dikenli otlarla ayrılmıştı. Küçük kafile daha hızlı ilerliyordu şimdi. Tam da zamanıydı hızlanmanın. Doğuya düşen kaya duvarının ancak tepesinde ışık vardı. Cahil, birden başını kaldırdı, sel gibi akan yelde burun deliklerini açtı, adımlarını tırısa dek hızlandırdı, Zere ile Mukhi'yi itip geçti, onları ta arkalarda, uzakta bıraktı. Uraz da rüzgâra sinmiş acı kokuyu duydu. Düşüncesinden önce kanı tepki gösterdi ve içini yakan bir acı yüreğine doldu: mutluluk. Devasa kapı kanatları gibi açılmış yalıyarların arasında sonsuz bir genişliğin sırrına vardı.

Ve Uraz, Hindukuş'tan çıktı. Ve bozkır ayaklarının altına serildi; insanın gün boyu güneşi gökte izleyebildiği ve güneşin gözden kaybolmadan önce toprakla uzun uzun kucaklaşabilmek için ufuk çizgisinde dinlendiği bozkır...

* * *

Mukhi, bir sıçrayışta boğazın eşiğinden atladı ve soluğu kesilinceye dek koştu. Durduğu zaman bulanık gören gözlerini ovuşturmak ihtiyacı duydu. Gözlerinin yaşını sildiğinin farkında bile değildi.

"Bozkır..." diye mırıldandı Mukhi.

Buna inanamıyordu. Geriye dönüp baktı. Devasa Hindukuş seddini görüp mutlu mutlu gülümsedi.

"Beni niye bıraktın?" diye sordu Zere. "Ve bu sevinç de nereden çıktı?"

Mukhi, genç kadının geldiğini görmemişti. Titriyordu ve ablak yüzünde parlayan sarhoşlukla tatlı tatlı konuştu:

"Bozkır, Zere, bozkır..."

"Öyle, bozkır," diye bağırdı Zere. "Parasız pulsuz, aygırsız bozkır. Katırın üstü de tamtakır."

"Doğru," dedi Mukhi, ancak işitilir bir sesle.

Sevinci kursağında kalmıştı. Dağa arkasını döndü ve Uraz'a bakındı. Az ötede, eyerinin üzerinde, başı batmakta olan güneşe dönük, dua eder gibi kıpırtısız duruyordu.

Aygır, kişnedi, eşelendi. Kuzeyden gelen tiz bağrışmalar dingin havayı delip üç yolcuya dek ulaştı.

"Bu da ne?" diye sordu Zere.

"Atlı çobanlar," dedi Mukhi. "Akşamın loşluğunda göze görünmüyorlar. Gün boyu bozkırda otlamaya bıraktıkları sürüleri şimdi kaldıkları çadırların yanına getiriyorlar."

Bunları söylerken hiç tatlılaşmamıştı sesi. O da şimdi, göçebe kadın gibi, bunca tanığın yanında Uraz'ı öldürmenin zorluğunu düşünüyordu.

Uraz, yerde, Cahil'in her iki yanında birer insan gölgesinin uzadığını gördü. "Mukhi ile Zere," dedi kendi kendine. Aygır en uzun adımlarıyla yola koyulmuştu bile. Uraz, para tomarını gömleğinin içine sokup sakladı. Bunu yaparken, dayanılmaz bir boşluk, hiçbir şeyin bir işe yaramadığı duygusu doldu içine. Atı kendi haline bıraktı.

6

İpi koparmak gerek

Konak yeri bozkırlar gibi sadeydi. Gece oldu mu, ahşap kazıklara gerili telden kocaman bir dikdörtgen, sürüleri ve köpekleri koruyordu. Atlarla yük develeri aynı kazıklara dışarıdan bağlanıyordu. Erkekler için iki çadır yeterliydi. Büyüğünde beş genç çoban geceliyordu. Reisleri öbürünü en küçük oğluyla –o da henüz çocuk yaştaydı– paylaşıyordu, bu çadır da öbür çadırlar kadar boş ve çıplaktı. Döşekler toprak, yastıklar ise eyerdi.

Hayvanları henüz içeri almışlardı. İki çadırın ortasında alevleri yükselen bir ateş yanıyordu. Alevlerin çevresinde bağdaş kurup halka olmuş çobanlar, başçanın –buyruğunda çalıştıkları baş çobanın oğlu– onlara yiyecek ve çay getirmesini bekliyorlardı.

Cahil'in başı karanlık sınırını aşacak seviyeye gelince Uraz hayvanı durdurdu. Gelişine uzun süredir eşlik eden köpeklerin havlaması daha da şiddetlendi. Ama çobanlar kıpırdamadılar.

"Onurlu insanlar. Meraklarına gem vurmasını biliyorlar," diye düşündü Uraz.

Boyunlarının bükülüşünden, sarıklarının biçiminden, çapanlarının kumaşından, sessizliklerinin niteliğinden onları kendisi kadar iyi tanıdığını hissetti. Onlarla Hindukuş vadilerinde ve ötesinde bilinmeyen bozkır dilini konuştu.

Uraz, Türkmence, "Size huzur, sürülerinize esenlikler dilerim," dedi.

Ve çobanlar hep birlikte tek bir ağızdan çıkmış gibi Türkmence bağırdılar:

"Hoş geldiniz, sen ve atın hoş geldiniz!"

Cahil ışıktan halkanın içine adım attı. Sonunda çobanlar yüzlerini Uraz'dan yana çevirdiler. Kimliklerini bilmeden hepsini tanıdı Uraz. Kendi aşiretinden, kendi kanındandı hepsi. Bunu anlar anlamaz, neredeyse aygırın dizginlerini çekip karanlığa sığınacaktı az kalsın. Artık burada herhangi bir yolcu değildi o. Burası buzkaşi ülkesinin, buzkaşi tutkusunun başladığı yerdi. Büyük çopendozların ünü de üç ilde baştan başa bilinirdi. Üstelik, vardığı il, kendi ili Maymana'ydı. Bu çobanlar onun oynadığını –ve kazandığını– hiç değilse bir kez görmüş olmalıydılar. İçlerinden hiç değilse biri onu hatırlayacaktı... Ve hatırlayınca da, heyecanlanmalar, üstüne titremeler... Haberin Tursen'e ulaştırılması... Ve yenilmiş adamın, sakatın, acıklı dönüşü. Hiç kimse hiçbir zaman bilmeyecekti nelere göğüs gerdiğini, dayandığını, neleri alt ettiğini...

Uraz, maskesi yüzünden alınmak üzere olduğunda paniğe kapılan bir hırsız gibi yüzünü ne kadar uzun süre saklayabilirse o kadar saklayabilmek üzere Cahil'in boynuna eğildi. Yanağı aygırın kıllı ve pis kokulu yelesine sürtündü. Farkında olmadan elini yüzüne kaldırdı ve ilk kez ne duruma düştüğünü düşündü. Diken gibi yapış yapış bir sakal... Çökmüş yanaklar... Dışarı fırlamış sivri kemikler... Çapaklı gözler... Uraz, paçavraların örttüğü iskelete dönmüş, işe yaramaz bedeninin utanç verici durumunu düşündü. Ve sırtını doğrulttu; at üstündeki bu perişan adamın Tursen'in oğlu gururlu Uraz olduğunu kim fark edebilirdi?

Çobanlardan biri, parmak ucuyla olsun yerden hız almaya gerek duymadan doğruldu, ayağa kalktı: çekilmiş

bir yay gibi. En yaşlısıydı çobanların. Kara kuru, uzun. Tepeden tırnağa kas. Beyaz saç ve bıyık. Ama kemerli burnunun üzerinde birleşen kaşlarında –silinmez mürekkeple çizilmiş gibi düzgün, parlayan bir çizgi– tek bir beyaz tel yoktu. Bu özellik gözlerine hiç alışılmamış, içe işleyen bir canlılık veriyordu.

"Ateşin yanına buyur," dedi.

Ve durdu çünkü Uraz'ın kırık bacağını görmüştü. Cahil'in dizgininden tuttu ve onu çadırların en küçüğü olan kendi çadırlarına götürdü. Uraz'ı kucaklayıp kaldırdı ve yere yatırdı.

Uraz çok zayıf bir sesle, "Seyisim arkamdan geliyor... Bir hizmetçi kadınla," dedi. "Onları istemiyorum. Çok yoruldular."

"Rahatına bak. Onlara da, atına da bakarız," dedi baş çoban. "Ve oğlum Kadir, en küçük oğlum, sana başalık eder."

"Tüm bu iyilikler için kime teşekkür etmeliyim, ey benim bozkırlardaki ilk ev sahibim?" diye sordu Uraz.

"Adım Mizrar, Behram Han'ın sürülerinin bir bölümüne bakmakla görevliyim," dedi çobanların başı.

Cahil'in eyerini getirdi, kendininkini aldı, götürdü ve bir gaz lambası bulmaya gitti. Geri geldiğinde kocaman kemerli burnunun kanatları titredi. Bir çürüme kokusu çadırın içine yayılıyordu. Beyaz saçlı, mürekkep karası kaşlı adam Uraz'a akıl verecek gibi oldu ama lambanın fitilini kısmak ve Uraz'a iyi geceler dilemekle yetindi.

Çadırın girişindeki perde kapandı.

Çadırın girişindeki perde açıldı.

Mizrar'ın oğlu Uraz'a çay, buğday ekmeği, pilav getirdi. Uraz yiyecekleri itip çayı iştahla içti. Oğlanın akıllı, neşeli, sabırsız gözleri Uraz'ın yüzünden bir an bile ayrılmadı. Ama başa da babası kadar ince davranı-

yordu. Uraz, susuzluğunu biraz yatıştırınca, çocuk bağdaş kurup, fenerin yanına oturdu ve tek sözcük söylemeden durup kaldı. Sessizliği bozan Uraz oldu.

"Adamlarımı gördün mü?" diye sordu.

"Evet," diye yanıtladı Kadir.

Orada kesmek istedi ama beceremedi; birden yüzünü Uraz'ın yüzüne doğru eğdi ve o âna dek zorla takındığı ciddiyet bir gülümsemesiyle boşa gitti.

"Katırı da gördüm," dedi. "Kocaman ve güçlü. Ama peygamberimiz tanığım olsun, benim gözüm senin atında kaldı. Ne at ama! İnsanı ürkütecek kadar pis ama bakan göz..."

Sözcükler havada asılı kaldı. Kadir başını eğdi. Mizrar'a hasta adamla konuşmayacağına söz vermişti. Ama Uraz, yeniden sordu:

"Ne anlattılar?"

"Yorgunluktan ve açlıktan ölmek üzere olduklarını söylediler," diye yanıtladı çocuk. "Hepsi o kadar. Büyük çadırda uyumuş olmalılar."

"İyi," dedi Uraz.

Avcılar da, av da hiçbir şey söylememek konusunda anlaşmışlardı.

"Çok iyi..." diye mırıldandı Uraz.

Ama avcı kimdi, av kim? Uraz artık emin değildi. Beyni ağırlaşıyor, duygusuzlaşıyordu... Hava ağırdı; pis kokuyordu. Bütün ağırlığıyla bastıran bu uyku, bu koku... Ensesi başının altındaki eyerin üzerinde sertleşti ve Uraz gözlerini açtı. İçgüdülerinin en güçlüsü, en sağlamı, kendisini bu uyuşukluğa bırakmasını önlüyordu. Bu uyuşuklukta uykunun saflığı, iyiliği yoktu. Bu, balçığı öldürücü bir bataklık gibi yapışkan ve sinsi bir uyuşukluktu. Dinlenme değil, batıp gitmekti.

Uraz, "Yaranın zehri yayılıyor, durmadan yayılıyor," diye düşündü. "Bir dalarsam, işim bitiktir..."

Gözleri daha şimdiden, ne yaparsa yapsın, kapanıyordu. Şimdiden her şey ona başka görünüyordu; hayat, ölüm, yenilgi, ün... Bir kez daha gözkapaklarının karşı konulmaz yükünü kaldırdı. Bunu yapabilmek için tüm gücünü tüketmişti. Bir daha yapamazdı bunu.

"Kadir," diye fısıldadı. "Lambayı iyice aç, karnımın üzerine koy ve git babanı çağır."

Kısa bir süre sonra Mizrar göründü. Uraz'ın görebildiği, belli belirsiz bir şekildi sadece. Kızarmış, yaşarmış, yanan gözleri çiğ ışığa dimdik bakmaktan neredeyse kör olmuştu.

Mizrar, "Senin için ne yapabilirim?" diye sordu.

Uraz, "Yaraya bak," dedi.

Mizrar, "Biliyorum..." dedi. "Apaçık ortada."

"Ne dersin?" diye sordu Uraz.

Baş çobanın gözleri kırık bacağın ucundan sarkan iğrenç kitleye –pırtlamış, şişmiş, morarmış, kararmış et kitlesine– gitti; didik didik olmuş açık yaraya paçavra parçaları yapışmıştı ve derinin arasından, deriyi delen kemik uçları ve kıymıkları görünüyordu.

"Bir pislik yuvası ve çoktan çürümüş bir leş parçası," dedi Mizrar.

"Ne dersin?" diye yeniden sordu Uraz.

Mizrar, "Yaşamak istiyorsan ondan hemen bu gece kurtulmalısın," dedi.

"Bunu yapabilir misin?" diye sordu Uraz.

Çobanların başı alnını öylesine kırıştırdı ki, kara kaşları ile beyaz saçları arasında sadece ince bir şerit kaldı. Cevap verdi:

"Çok sayıda hayvanda başarılı oldum. Sanırım bir insan için de aynı şeyi yapabilirim."

"Kimse bilmesin," dedi Uraz.

"Yalnız oğlum bilecek, ben ona kefil olurum," dedi Mizrar.

"Hemen başlayabilir misin?" diye sordu Uraz.

"Hayır," dedi Mizrar. "Önce herkesin uyuduğundan, derin uykuya daldığından emin olmalıyım."

"Şu ışığı kaldır üzerimden," dedi Uraz.

* * *

Eyerin ardına gizlenmiş lamba çok kısık yanıyordu. Uraz'ın kaynağını bilmediği yumuşak, tatlı bir ışık, çadırı dolduruyordu. Artık ne içten ne de dıştan, o âna kadar direndiği uyuşukluğa karşı onu savunan bir şey vardı. Kendini çamurlu bir su birikintisine bırakır gibi uyuşukluğa bıraktı.

Zaman zaman bir algı, bataklığın içinden geçip bilincine ulaşıyordu. Madenî şıngırtılar, garip bir sıcaklık, yağ kokusu... Sonra gözkapaklarına sokulan bir ateş pırıltısı ve yüzünde buzlu bir serpinti.

Uraz, sımsıkı kapalı parmakları arasında kamçısı ve hançeriyle, dimdik oturmuş ışık saçan lambaya ve onun üzerindeki kartal gagası gibi burna anlamadan baktı. Bir eliyle alnını sildi. Alnı ıslaktı.

"Yüzüne su serpmek zorunda kaldım," dedi Mizrar. "Uyanamıyordun."

Uraz gözlerini kapadı; yeniden açtı. Yatağının yanında Kadir temiz bir mintan yırtıyordu. Ayakucunda kor dolu bir mangalın üzerinde şiş karınlı bir güğümden dumanlar çıkıyordu. Mangalın yanı başında küçük bir balta ile uzun, geniş ağızlı bir bıçak duruyordu. Uraz'ın bakışları çeliğin pırıltısına, keskin kenarlarından yansıyan ışığa takıldı. Silahlarını bırakıp yarasını elleriyle kapadı; elleri düşüncelerinden hızlı hareket etmişti. Aynı hızla geri çekti. Bu utanç verici davranış, sonunda, onu kendine getirdi.

Başı eyerin çukuruna düştü. Kollarını göğsünün üzerinde çaprazladı.

"Peygamber adına söylüyorum, hazırım," dedi.

"Daha değil!" diye bağırdı çobanların başı.

Çapanının cebine elini soktu ve uzun, ince, sağlam bir ip çıkardı.

"Otur," dedi Mizrar. "Seni bağlamam lazım."

Uraz gerçekten de kalktı, oturdu ama yeniden silahlarını almıştı ve sıkılmış dişlerinin arasından ıslık gibi bir sesle konuştu.

"Kimse... Asla... kanım üzerine ant olsun," dedi.

Mizrar yumuşak bir sesle oğluna sordu:

"Kadir, bacağı kesilecek bir koçu genellikle kaç güçlü çoban tutar?"

Çocuk, "En az iki," diye yanıtladı.

"Ben hayvan değilim," dedi Uraz.

"İşte onun için herhangi bir tehlikeyi göze alamam," dedi Mizrar.

Çok ilgisiz bir tonla söylemişti bunları. Kalkık kaslarının altında genelde capcanlı bakan gözlerinde şimdi hiçbir ifade yoktu.

Uraz, "Onu kararından caydırmak mümkün değil," diye düşündü.

İpe baktı. Ayak bileğinin şişmiş, çürümüş etine baktı.

"Seni asla bağışlamayacağım," diye fısıldadı.

Ve boş ellerini birbirine kavuşturup Mizrar'a uzattı.

"Öyle değil," dedi çobanların başı.

Uraz'ın kollarını tuttu, ensesinde çaprazladı, bileklerini öyle sıkı bağladı ki, derisi yarıldı, ipi belinden doladı, sağlam bacağını dizinden, sonra bileğinden sardı ve ipin son düğümünü ayağının altından atıp hiç açılmayacak biçimde sıkıştırdı. Sonra Uraz'ı döndürdü, sırtüstü kütük gibi yatırdı, sarığını çıkardı, topaç gibi sardı ve ağzına tıkadı.

Uraz, hiç karşı gelmemişti. Gururunu en kötü anda gözünü bile kırpmayarak gösterecekti. Ama her şey öy-

lesine düzgün ve hızlı olup bitti ki, Uraz farkında olmaya, acı duymaya fırsat bile bulamadı.

Mizrar dizlerinin üzerine oturmuştu. Elmacıkkemikleri, ince yüzünden kocaman çivi başları gibi fırlamıştı. Sol eli Uraz'ın baldırını yakaladı ve tüm gücüyle yere bastırdı. Kadir, lambayı havaya kaldırdı ve baltayı Mizrar'a uzattı. Parlak demir çiğ, keskin ışıkta kalktı, indi; kalktı, indi. Uraz bu cellatça hareketleri çadır bezinin üzerine düşen gölge oyunundan izledi. Belli belirsiz, boğuk bir ağrıdan başka bir şey duymadı. Vuruşların şiddeti Uraz'ı kesilen kemiğin acısına karşı uyuşturmuşken, çobanların başı baltayı bırakıp bıçağı aldı. Uraz, Mizrar'ın girişti̇ği işin anlamını kavramaya vakit bulamadan, eti ve deriyi kesti, pis leş parçasını ayağıyla kenara itti.

"Oldu bile. Öyleyse ağız tıkacına ne gerek var? Ya ip? Bu denli aşağılanma niye?" diye sordu Uraz kendi kendine. Ama aynı anda tüm düşünme yeteneğini yitirdi.

Çünkü Mizrar, bir dizini Uraz'ın karnına dayamış, kesilen bacağı kaldırmış, Kadir de dumanı tüten kazanı üzerine eğmişti. O anda çadırın bez çeperlerini dolduran gölgeler, fenerin solgun güneşi ve birdenbire üstü açılan mangalın kızıl pırıltısı, kavrulan derinin cızırtısı, kaynar yağın iç bulandıran buharı ve hepsinden korkuncu, yanan etin iğrenç kokusu, hepsi dayanılmaz acının saldırısıyla birbirine karışmış, bulanmış, yok olmuştu. Uraz'ın yürekliliği ve onuru vuran demirin, kesen demirin çilesine hazırdı. Ama kızgın yağ kesik bacağın çıplak yarasına dökülünce ne yürekliliği, ne gururu ona yardımcı olabildi.

Bedeni baştan aşağı hayvansı bir direnişle sarsıldı, çırpındı. Çırpınmaların tek sonucu ipleri daha germek, etine batırmak oldu. Acımasız eller bacağının geri kalan kısmının işkenceden bir an için olsun kaçmasını önlerken, karnına dayalı diz daha sıkı bastırdı. Bir erimiş ateş seli... Bir daha... Bir daha... Uraz artık kaslarına söz geçi-

remiyordu. Kasları çılgın bir güçle gerilip sıçrıyor, ip ve düğümlerle savaşıyordu. Çılgınlaşan dişleri tıkacı paraladı. Ağzı salya doldu. Ve çığlıklarını boğan kumaşın ardında sessizce haykırdı, haykırdı.

Kazan boşalmıştı. Kadir, dibini ve yanlarını daha önce temiz bir mintandan yırttığı parçayla özenle sildi. Kızgın yağla ağırlaşan bezi artık kanamayan kararmış bacağa bağladı.

Uraz'ın çırpınmaları dindi. Çocuk işini bitirdiğinde bedeni gevşemişti. Mizrar, tutmakta olduğu baldırı yavaşça yere bıraktı ve Uraz'ın iplerini çözüp ağzından tıkacı çıkardı. Uraz hiç kıpırdamadı. Mizrar yerdeki kesik bacağı parmaklarından tutup kaldırdı ve çadırdan çıktı. Biraz sonra dörtnala koşan bir atın ayak sesleri bozkırın üzerine inmiş karanlığın sessizliğinde yankılandı.

Kadir, Uraz'a, "Geri gelecek, emin olabilirsin," dedi. "Sadece kötü talihini buradan uzaklaştırmaya gidiyor."

Uraz işitmedi. Kendinden geçmişti.

Kadir, "Birazdan gelir, sana yemin ederim, yemin ederim!" diye bağırdı.

Artık kendisi için konuşuyordu. Babası onu kendinden geçmiş konuklarıyla yalnız bırakmıştı. Yalnız! Ne güven! Ne onur! Ama hiç kıpırdamayan, hiç konuşmayan, gözleri görmeyen, düşünemeyen bir insan için ne yapabilirdi? Ya Kadir ona bakarken ölürse? Babasının kara kaşları altındaki sevgili gözleri ne derdi o zaman?

Kadir, boğuk soluklarını daha iyi dinleyebilmek için Uraz'ın yanı başına çömeldi. Soluklar hırıldadı, zayıfladı, durdu. Hayır, daha durmadı... Tekrar boğuklaştı. Çocuğun kalp atışları bu düzensiz solukların ritmini izliyordu. Kaygısı dayanılmaz ölçüye vardı. Balmumu gibi sarı yüze daha fazla bakmaya, kesik solukları daha fazla dinlemeye dayanamayacaktı... Ayağa kalktı ve çadırın dört

bir yanına baktı. "Ne pislik!" dedi kendi kendine sevinerek. "Babam beni ayıplar."

Aletlerin ve baltanın üzerinde pıhtılaşan kanları silerek işe başladı, sonra onları mangalın yanına sırayla dizdi. Sonra büyük bir özenle, ameliyattan arta kalanları –bez parçaları, kemik kıymıkları, yumuşak et parçaları– birer birer topladı ve yaktı. Sonunda yarı dolu bir çaydanlığı ateşin üzerine oturttu.

Kendi kendine, "Sıcak çaya ihtiyacı olacak. Çok sıcak," dedi.

Bu düşünce onu hâlâ baygın yatan Uraz'a geri getirdi. Teninde ürpertiler dolaşıyordu Uraz'ın. "Nasıl da üşüyor," diye düşündü Kadir. Küçük çapanını sırtından çıkardı, Uraz'ın üzerine örttü.

Hızlı bir dörtnala gidişin sesi çadırın içinde gümbürdedi.

"Geldi! Geldi!" dedi Kadir hafif bir sesle.

Ölüm meleği çadıra uğramamıştı. Ve her şey düzenliydi... Hayır, her şey değil... İple tıkaç duruyordu. Baygın adamın bir eli onların üzerindeydi. Kadir, onları almaya çalıştı. O sırada gevşek parmaklar nemli bezi ve kaygan ipi garip bir kuvvetle kavradı ve baygın adam fısıldadı:

"Bırak... Artık bağırmayacağım... Peygamberimiz şahidimdir."

Bu çok hafif bir soluktu ve öylesine alçakgönüllü ve yakaran bir soluktu ki, hasta çığlık atmış olsa, Kadir daha az ürkerdi. Bıraktı. Sımsıkı kapalı dudaklar, kül rengi, balmumu maskenin üzerinde ince beyaz bir çizgi gibi duruyordu, öyleyse kim konuşmuştu?

Atın yeri döven ayakları çadırın önünde durdu. Kadir çadırın kapısına doğru koştu ama birden durdu. Kendisininki gibi bir babanın böylesine güvenle sorumluluk verdiği bir oğul korkmuş bir çocuk gibi davranamazdı.

Mizrar, çadırın düzenliliğini, mangaldaki çaydanlığı, Uraz'ı yarı örten küçük çapanı hemen gördü. Oğlunu omzundan tuttu ve sordu:

"Ne haber, oğlum? Her şey yolunda mı?"

Nasırlı elin yakınlığı... Sert sesin erkek erkeğe konuşan tonu... Kadir hemen karşılık vermedi; ancak kendine güvenini kazanınca yanıtladı soruyu:

"Bilmiyorum, baba. Ruhu daha bedenine dönmedi."

"Öyle olması gerekir. Ruh bedenden uzaktayken daha iyi dinlenir," dedi Mizrar.

Uraz'ın yanına uzandı, çapanını iki yana açtı ve kulağını Uraz'ın göğsüne dayadı. Ve hiçbir şey duymadı. Kara kaşları çatıldı. Hasta soluk alıyordu; öyleyse kalbi de çarpmalıydı. Mizrar, yanağını mintana daha sıkı bastırdı ve tuhaf bir hışırtı işitti. Kumaşın altına elini soktu ve eli büyük bir demet banknot buldu. Şaşkınlık onu bir an kıpırtısız bıraktı. Sonra başını yavaş yavaş salladı, afganilerden oluşan tomarını çıplak göğsün sağına doğru itti, elini onlardan açılan yere koydu, kalp atışını hemen duydu. Gömleği özenle ilikledi. Uraz'ın çapanını kavuşturdu ve Kadir'in çapanını kaldırarak kısalmış bacağa baktı. Baldır hâlâ koyu kırmızı lekelerle kaplıydı ama şiş inmişti. Mizrar deriyi yokladı: Sıcak elbette ama yanmıyor... Son olarak, kesilmiş bacağı burnuna yaklaştırdı. Kadir, onun hareketlerini dinsel bir dikkatle gözlüyordu. Mizrar oğluna, "Anlaşılmıyor," dedi.

"Bezler yağ kokuyor, keskin. Sargıyı aç. Senin parmakların benimkilerden hafiftir."

Uraz, dağlanmış yarası açıldığı zaman kıpırdamadı. Mizrar yakından kokladı, oğluna göz kırptı ve, "Oğlum, başardık," dedi. "Bağla yeniden."

Yorgunluk mu, soğuk ve gece mi, yoksa övülmenin hazzı mıydı Kadir'in ellerini hafifçe titreten? Çocuğun tırnağı çıplak ete değdi; Uraz ürperdi. Başı dümdüz yerdeydi. Açılan gözleri tepesinde Mizrar'ı gördü.

Çobanların başı ona, "Rahat ol. Leşin artık seni değil, akbabaları ilgilendirir," dedi.

"Ne akbabaları? Neden?" diye mırıldandı Uraz.

Parmakları kıvrıldı. Parmaklarının altında bir kumaşın buruştuğunu hissetti. Kendiliğinden, sol eli kırık yere –o çok iyi bildiği yere– uzandı. Eline topraktan başka bir şey gelmedi. Daha aşağıları yokladı; hâlâ sadece toprak. Eli duraladı, sonra yavaş yavaş, çekine çekine, yukarı doğru geldi... Bacak kökünü buldu, telaşlandı, dize doğru koştu, tekrar kesik yere döndü, ölçerek...

"Binebilecek miyim? Binebilecek miyim?" diye fısıldadı Uraz.

"Namusum üzerine yemin ederim," dedi Mizrar. Sesi ciddi, neredeyse resmîydi.

"Sana namusum üzerine yemin ederim ki, yakında en azgın aygırı bile bacaklarının arasında tutabileceksin. Hem de eskisi kadar sıkı."

"Allah, bu dediğini duysun!" dedi Uraz.

Sesi güçlüydü. Gözleri parlıyordu. Yanaklarına renk gelmişti ve hesaplı bir hareketle eyere yaklaştı. Eyere abandı, bir kolunu eyerin ön kasına, öbürünü arka kasına doladı. Göğsünü şişirerek bedenini doğrulttu.

"Sen erkekmişsin," dedi Mizrar, "gerçekten."

Uraz, salyalara bulanmış paçavrayı ve tere batmış ipi tutan elini açtı. Bitkin yüzünde kanı çekilmiş dudakları birbirine yapışık sıkılmış ve yüzüne ince uzun, insansı olmayan bir alay ve küçümseme ifadesi veren bir çizgi çekmişti. O sırada elinden düşen iple tıkaca bakarak, "Gerçekten ha? Gerçekten?" dedi Uraz.

Kadir tıkacın yırtık kumaşını açtı ve ciddiyetle, "Artık işe yaramaz," dedi.

"Ateşe at," dedi Uraz.

Kuşak diye kullandığı uzun kumaşı aldı, başına sarık yaptı. Beline de ipi doladı.

Bunları yapabilmek için Uraz'ın eyeri bırakması gerekmişti. Bedeni yere yığıldı. Yeniden doğrulmak için hiçbir çaba göstermedi, başını eyerin çukuruna dayalı bıraktı. Titriyordu. Kadir, kaynar çay içmesine yardım etti.

Mizrar, oğluna, "Çok sıcak tutmak gerek. Git bizim battaniyeleri getir," dedi.

Kadir, "Hemen! Bir dakikada!" diye bağırdı.

Sonunda yaşının coşkunluğuna kendini bırakabilecekti. İki sıçrayışta çadırdan dışarı fırladı.

Oğlan, üzerinde sadece gömleğiyle bozkırın buzlu gecesinde gözden kaybolunca Uraz bir şey eksilmiş gibi, boşluğa benzer garip bir duyguya kapıldı. Kendi kendine, "Neden benim böyle bir oğlum yok?" diye sordu. Duyduğu üzüntü onu çok şaşırttı. Çocuklara karşı sabırsızlık ve tiksintiden başka hiçbir duygu duymamıştı o güne kadar... Ama bu çocuk... Çok kanlı, çok iğrenç bir işte gözünü kırpmadan yardımcı olmuştu. Akıllıca ve yüreklilikle beklemişti başında... Ve bacağının üzerinde şu küçücük çapan vardı.

Birdenbire, "Burada asıl erkek senin oğlun," dedi.

Ve Mizrar karşılık verdi:

"Bir gün yüzlerce başarı kazanmış Uraz'a bakmış olmakla övünecek."

Uraz, önce konuşamadı. Sonra mırıldandı:

"Demek beni tanıdın?"

"İlk bakışta. Ama için rahat olsun, ötekiler daha çok genç. Senin oynadığını ve kazandığını birkaç kez görebilecek kadar yılı sırtında taşıyan benim sadece. Hem bilirsin, yaşlı gözler üzerinde kara kaşlar sağlam bir belleğin işaretidir."

Kadir, koşarak battaniyelerle döndü. Yüzü soğuktan pembeleşmişti.

* * *

O gece Uraz çok az uyudu. Ağrı onu uyutmadı. Ağrıların en keskini, en şiddetlisi yeni yarasından gelmiyordu. Ağrı eski kaynağında, şimdi boş olan yerde, artık leş yiyici hayvanlara fırlatılmış olan bacağının iliğinde yatıyordu. Bu garip ağrı, birkaç kez, Uraz'ın daha önce çektiği ağrıya öylesine benzedi, öylesine canlı ve gerçek bir hal aldı ki, Uraz'ın eli kırık yeri yoklamak için, kesik bacağının ötesine uzandı. Ve şaşılacak şeydi, orada boşluktan başka bir şey bulamadı. Böyle anlarda Kadir'in eyerin arkasında duran rüzgâr fenerinin kısık ışığında, küçük yüzünde kaygı ve yardım etme isteğiyle yorgunluktan büsbütün küçülmüş, çömelmiş, yanı başında oturduğunu görüyordu. Ve Uraz, çocuk biraz uyuklayabilsin diye uyuyormuş gibi yapıyordu. Sonunda, şafak sökerken, ikisi de derin bir uykuya daldı.

Köpeklerin havlamaları, çobanların bağrışmaları ve toplamaya çalıştıkları sürülerin melemeleri Uraz ile Kadir'i aynı anda uyandırdı.

"Nasılsın?" diye sordu çocuk.

"Karnım aç," diye karşılık verdi Uraz.

Sonra kendine şaşarak, "Fena halde aç," dedi.

Mangalda sadece hafif bir pırıltı kalmıştı.

Kadir, "Pilavı ısıtmak için gidip kömür getireyim," dedi.

"Hayır," dedi Uraz. "Soğuk olsun ama hemen ver."

Mizrar, çizmeleri ayaklarında, kamçısı elinde içeri girdiğinde boş tabağın üzerinde parmaklarını yalıyordu Uraz.

Çobanların başı, "Sana en iyi gelecek ilacı bulmuşsun," dedi. "İşimin başına huzur içinde gideceğim."

Uraz, kesik bacağına bakarak, "Buradakilerden kimse bilmemeli," dedi.

"Seyisin de mi?" diye sordu Mizrar.

"Hiç kimse," dedi Uraz.

Mizrar, "Onu terkime alır otlağa götürürüm. Yardımcıya ihtiyacımız var," dedi.

Sürülerin gürültüsü kumsalı aşıp tükenen küçük dalgalar halinde giderek azaldı ve yok oldu. Kadir onlardan gelen en uzak, en hafif mırıltıyı bile dinledi. Birbirine karışıp sonra düzene giren ve bozkırlarda babasının isteğine göre yol alan yumak dizilerini hayalinde izledi.

Sonunda, "Büyük dağın eteğinde otluyorlar," dedi. Orada mevsim sonuna dek ot bulunur. Kaynaklar sayesinde. Bizim buradaki kuyuyu da bu kaynaklardan biri besler."

Bu son söz çocuğa görevini hatırlattı.

"Koşup çobanların semaverini getireyim!" diye bağırdı. "Böylece akşama dek kaynar çay içebilirsin."

Çadırın girişindeki perdeler kapanır kapanmaz, onun sırma işlemeli takkesinin keçeler arasından yeniden içeri uzandığını gördü Uraz.

"Hizmetçi kadın buralarda," dedi Kadir.

Uraz, içgüdüsel bir hareketle kesik ayağını örten battaniyeleri kabarttı ve ağır ağır, "Bırak gelsin," dedi. "Ama sana benden söz ederse, dersin ki..."

Küçük, yuvarlak yüz soldan sağa, sağdan sola döndü hızla.

"Benim ona söyleyecek bir şeyim yok. O göçebe bir kadın sadece, bense baş çobanın oğluyum."

"Erkek gibi konuştun... Haydi, git şimdi..." dedi Uraz.

Daha Kadir'in başı gözden kaybolmadan Uraz duruşunu tamamen değiştirdi. Yere uzandı, battaniyeyi kesik bacağının üzerinde kabarttı, çenesini çapanının yakasının içine soktu ve yanaklarını sarığının katları arasına gizledi. Zere içeri girdiğinde Uraz'ın sadece bir iskeletin kafasını andıran derin ve boş gözyuvarlarıyla, burnunun ölü burnuna benzer kemeriydi. Genç kadına, kendisine tek söz edecek, selam verecek vakit bırakmadı.

"Huzur içinde ölmek istiyorum," dedi kadına Uraz. "Bir kez daha, sadece bir kez daha çadırımın çevresinde sinsi sinsi dolaşmaya kalkışırsan, Mizrar kırbacıyla derini yüzecek."

Uraz'ın sesi olağanüstü zayıf ama acımasızdı. Zere, gayriihtiyari omuzlarını düşürdü, Hayatal'ın kamçısıyla kopardığı deri kendini yeniliyordu. Geri geri gitti.

Biraz sonra Kadir, bakır semaveri getirdi. Uraz, fincan fincan kaynar çay içti. Yemek istedi. Ve yeniden çay içti. Ve yine yemek yedi. Gün boyunca yedi, içti. Doymak bilmez iştahı Kadir'i şaşkına çevirmişti. Pilav, bazlama, koyun peyniri... Uraz, çocuğun getirdiği her şeyi son kırıntısına, son tanesine kadar yiyip bitiriyordu. Düşüşünden bu yana ilk kez yiyeceklerin tadını, lezzetini, şifasını hissediyordu.

Akşam oldu. Sürüler döndü. Mizrar, Uraz'a pansuman yaptı. Baldırında morarma, dizinde şiş kalmamıştı. Ateşi düşmüştü. İki adam çok az konuştular Söyleyecek bir şeyleri yoktu: Her şey yolundaydı.

Uraz, o gece ve ertesi sabah hiç uyanmadan uyudu. Uyandığında hava çok sıcaktı. Gün ortasında bozkıra vuran güneşin yakıcılığını hatırladı. Yine de üzerinde bir tazelik, zihninde bir canlılık vardı. Kadir çadırda değildi. Kuyunun başında, ambarda ya da mutfak yerine geçen açık hava ocağında olmalıydı. Uraz üstündeki örtüleri atıp yarasını saran yağlı bezi bastırarak ovdu. Yakıcı, temiz, sağlıklı, tatlı bir ağrı duydu. Uraz dizini büktü. Kesik yerin üzerindeki eklem biraz zorlandı. Rahat ve kolay hareket ettirinceye kadar sürdürdü dizini oynatmayı. Sonra ellerini yere dayadı, kol kaslarını gerdi ve bacaklarını dikleştirerek gövdesini kaldırdı. Bir an, öbürünün yarısı kadar kalmış kesik bacağına baktı, sonra sert bir bel hareketiyle ileri atıldı, yere ustalıkla kondu ve kendini yeniden kaldırdı. Böylece, çadırın çevresinde gittikçe daha da hız-

lanarak, gittikçe daha çevik hareket ederek, hedefine tam anlamıyla ulaşana dek dolaştı. O âna kadar tatmadığı bir güç ve bağımsızlık duygusu doldurdu içini. Artık kendi bedenini yeniden, kendi başına yönetebiliyordu.

Kadir'in dışarıda tutturduğu bozkır türküsü, Uraz'ın kötürüm ilerleyişini durdurdu. Kendisiyle alay edilmesinden korkuyordu, eyerine geri döndü. Orada bağdaş kurup oturdu; sağlam bacak, kesik bacağı örtüyordu.

Kadir'in onu görünce şaşırması Uraz'a çok iyi geldi.

Çocuk, "Hiç kimse bacağını anlayamaz," diye bağırdı. "Yepyeni bir adam olmuşsun."

Uraz yavaşça, "Dilerim, Allah bu dediğini duyar!" dedi.

Kadir getirdiği et geçirilmiş şişleri ateşin üzerine koydu ve sürdürdü konuşmasını:

"Çok tuhaf bir mutluluk duyuyor olmalısın. Artık yolunu huzur içinde bitirebilirsin."

"Allah..."

Uraz, dileğinin sonunu getiremedi. Boğazı ve dili birdenbire kurumuştu. Doğruydu. Dostu olan bozkırı aşabilirdi, aşmalıydı. Böylece önüne engel ya da zorluk çıkmadan, sağ salim sonunu getirecekti. Sadece bir zamanlama sorunu. Ve tüm çopendozlar orada olacaktı. Tursen de. Ve, yolunu o denli dolaştırdıktan, budalaca dolaştırdıktan sonra, oraya seyisinin yardımıyla, mağlup ve sakat geri dönmüş olacaktı.

Uraz, daha bir an önce içini öylesine gurur ve neşeyle dolduran çabasını hatırladı. Pusuda, gözlerden ırak, bir kurbağa gibi sıçramak ne de büyük bir başarı, bir zaferdi ya!.. Tursen'in gözü önünde kesik bacağının Cahil'in sağrısına çarptığını hayal etti ve ölmek istedi.

Sonra bir tür umut, çok aşağılık ve utanç verici, başından savmaya çalıştığı bir umut duydu: Cahil... Ona dair hiçbir şey bilmiyordu. Ya aygır gücünü toplayamamışsa... Ya hastalanmışsa... Sakatlanmışsa....

Kadir şişleri ateşten çekip Uraz'ın burnunun dibinde salladı. Şişlerden keskin, leziz bir et ve yağ kokusu yükseldi.

"Duyuyor musun kokuyu?" diye bağırdı Kadir. "Duyuyor musun?"

"Aç değilim," dedi Uraz.

"Çok yedin de ondan," dedi çocuk. "Ben yemedim."

İri et parçalarını yuttu, parmaklarını yaladı ve karnını sıvazladı.

Uraz sabırsızlıkla, "Artık doydum," dedi. "Git atımı getir."

"Atını mı?.." dedi Kadir. "Ah, evet, hemen. Yola çıkmadan önce atının gücünü ölçmek istersin."

"Haydi, git," diye homurdandı Uraz.

İlk bakışta umudunun aşağılık olduğu kadar boş da olduğunu gördü. Büyük bir buzkaşi atının gücünü yeniden kazanmak için ne kadar kısa bir süre dinlenmeye ve bakıma ihtiyacı olduğunu unutmuş muydu? Cahil'in dinçliği tüm çadırı doldurmuş gibiydi. Uraz'ın eli aygırın karnında, göğsünde, baldırlarında, ayaklarında dolaştı; kaslarını, sinirlerini, eklemlerini yokladı. "Ona gelince, o yepyeni olmuş," diye düşündü.

Kadir, "Çobanların hiçbirinin onu yıkamaya vakti olmadı," dedi. "Seyisinin de. Sürülere bakıyor. İzin verirsen ben... Ne onur olurdu... Böylesine görkemli bir atı yıkamak!"

"Olmaz!" dedi Uraz. "Olmaz!"

Bir bu utanç eksikti: Yıkanmış, taranmış, pırıl pırıl bir Cahil ve üzerinde kir içinde, tıraşı uzamış, bitkin ve sakat binicisi.

"Olmaz!" diye homurdandı Uraz.

Çocuk ona şaşkınlık ve üzüntüyle bakıyordu. Neden böyle boğuk, kötüydü sesi? Bunu düşünmeye vakti kalmadan Uraz, Cahil'in boynunu eğdi, yelesini yakaladı

ve ona tutunarak, sağlam bacağının üstünde ayağa kalktı. Kendisini yerden kaldırmasıyla, aygırın sırtına binmesi bir oldu. Her şeye karşın, elinde olmayarak, bir anlık bir mutluluk duydu. Dizleri aygırı yakaladı, tuttu. Ama Cahil, bir bacağın yarım olduğunu hissetti. Gözlerini boş kalan yere dikti. Uraz yere kaydı, dizgini Kadir'e fırlattı ve buyruk verdi:

"Atı çadırın önüne bağla ve baban dönene kadar içeri gelme," dedi. "Düşünmek istiyorum."

Kadir safça, "Akşama kadar mı?" diye sordu.

Yanıt almadı.

* * *

Sürüler ağıllara girmişti. Melemeler ve köpek havlamaları yavaş yavaş dindi. Bozkırın soğuk, sert gecesi Uraz'ı sardı. Kadir'in başı hizasında tuttuğu bir rüzgâr lambası göründü. Daha yüksekte de, sanki ışıktan oyulmuş gibi, Mizrar'ın yüzü –karga burnu, beyaz bıyığı, kara kaşları– belirdi.

Uraz, bağdaş kurmuş, eyerin yanına oturmuştu. Yüzünde hırçınlıktan iz kalmamıştı.

Mizrar, "Seni kutlarım, ey konuğum," dedi. "Çabucak hayata döndün. Yarana son bir kez bakmama izin ver. Sonra uzun süre sağlam kalırsın."

Uraz, kesik bacağını uzattı. Mizrar, bacağı başka bir yağa bulanmış temiz bir sargıyla sardı. Uraz, baş çobana kusursuz bir incelikle teşekkür etti.

Mizrar, "Kadir yemeğini getirecek ve mangalı dolduracak," dedi. "Bu gece iyi dinleneceğini umarım."

"Çok iyi bir gece geçireceğimden emin olabilirsin," diye karşılık verdi Uraz.

Çocuk işlerini bitirince Uraz ona, "Artık sana ihtiyacım olmayacak. Bana seyisimi göndersen yeter," dedi.

Kadir, "Seyisin güçlü, iyi ve açık yürekli!" diye bağırdı. "Herkes onu çok sevdi. Onun gibi bir seyisin olduğu için çok şanslısın."

"Gerçekten öyle," dedi Uraz.

* * *

Lamba, Uraz'ın başını dayadığı eyerin ardında kısık kısık yanıyordu. Örtüler, uzanmış bedenini ve yüzünün alt kısmını tepeden tırnağa örtüyordu. Mukhi, aşağı kaymış sarığın altında Uraz'ın gözlerinden başka bir yerini göremedi. Bu gözler çadırın loş ışığında öylesine parlıyordu ki, sanki ışığın gerçek kaynağı onlardı.

"Ateş onu bitirmiş," diye düşündü Mukhi.

Üzerindeki kilimin arasından fısıldayan soluğun ne dediğini anlayabilmek için eğilmesi gerekti.

"Gidemem... Yol... Ölüm... İçimde... Tursen... Söylemelisin ona... Cahil'i... Al... Git..."

"Ne? İstediğin... bu gece mi?" diye kekeledi seyis. Çenesi titriyordu.

"Hemen," diye fısıldadı Uraz.

Mukhi'nin konuşmasını önlemek için kontrolü dışındaymış gibi elini salladı ve ölüm döşeğinde bir insan sesiyle, "Hemen... Şimdiden... Geç bile kaldın... Belki..." dedi.

Elini kilimin altına soktu, sarsak hareketlerle hışırdata hışırdata göğsünde dolaştırdı. Sonunda buruş buruş bir banknotu Mukhi'nin ayaklarının dibine koydu.

"Yol için..." diye mırıldandı.

Eli yerde gevşek ve yamyassı kaldı. Mukhi, gözlerini kapadı ve kafasını dolduran, bulandıran, şaşırtan düşüncelerin arasından seçmesi, uygulaması gereken düşünceyi yakalamaya çalıştı. Tüm para onun olacaktı... Elini uzatması yeterdi. Ama herkes uyumamıştı daha. Ya ölen adam

bağırabilecek kadar güç toplarsa... Boğmalı onu... Ama çocuk gelecek. Hiç kuşkusuz Mizrar da. Hemen, alarma geçmeli. Kovalamalı. Hayır... Önce Zere'ye sormalı.

Mukhi gözleri kapalı, el yordamıyla banknotu buldu, aldı, gözlerini sadece çadırdan çıkarken açtı. Uraz, yorganın altında bıçağının sapını sıkan parmaklarını gevşetti.

* * *

İlk dördününde olan ay, gökten silindi. Birdenbire ayaklarının altındaki toprak daha soğukmuş gibi geldi onlara. Cahil ürperdi.

"Geri dönmenin vakti geldi," diye fısıldadı Zere, Mukhi'nin kulağına.

"Evet, vakit geldi," dedi seyis.

Kendi kaldıkları yerle çobanların çadırı arasında uzanan bozkır parçasını sessizce geçtiler. Mukhi, köpekler kendisini tanısın diye büyük ağılın yakınından dolandı. Başarılı oldu. Bir-iki dağınık, tembel havlama gecenin dinginliğini bozmadı hiç. Daha büyük çadırın ise uzağından dolaştı Mukhi. Hiç kuşkusuz bu denli özen göstermesine gerek yoktu. Çünkü sağlıklı insanların, şafaktan günbatımına dek zorlu bir çalışmadan sonra nasıl derin ve ağır bir uykuya daldıklarını kendi deneyiminden biliyordu. Ve Cahil'in ayakları bezlerle sarılmıştı. Ama seyis en ufak bir tehlikeyi bile göze alamazdı, ihmal edilebilir olanları bile. Kendisine bağlı hiçbir şey, kadere bırakılamazdı. Uraz'ı öldürmesi gerekti. Buna mecburdu. Para hırsının bu zorunlulukta hiçbir rolü kalmamıştı artık. Mukhi, Uraz'ı kafasında ve yüreğinde öylesine çok kez öldürmüştü ve çabası öylesine çok kez boşa gitmişti ki, kurbanının bir kez daha kurtulmasına tüm varlığıyla karşı çıkıyordu.

Uraz'ın kaldığı çadır yıldızların ışığında biçim kazandı. Zere, ayaklarını gece kuşları kadar hafif basıyordu

yere. Mukhi, çarıklarını çıkardı ve attan yalınayak indi. Aygırı sıkıca bağladı. Dinledi. Ne bir kıpırtı... Ne bir ses... Tüm bozkırda uyanık olan tek şey çadır keçelerinin altından sızan ışık çizgisiydi... Uraz'ın başucundaki ışık... Mukhi'nin çıplak ayakları çimenlerin üzerindeki kırağıyı duymaz olmuştu. Çadırın çevresini dolanan altın ipliğe doğru geniş, sessiz adımlarla kaydı, perdeyi hafifçe araladı. Zere'nin eli ona dokundu.

"İyice bakmalıyız," diye fısıldadı göçebe.

Her şey yerli yerindeydi. Mangaldaki ateş. Eyerin öte yanında, fitili kısılmış gaz lambası. Uzanmış beden, kabarık duran başa kadar çekilmiş örtü... Mukhi'nin aklına dayanılmaz bir düşünce geldi. "Belki de artık..." Daha fazla düşünemedi. Bir sıçrayışta Uraz'ın üstüne atıldı. Zere onu izledi.

Yalnız, kız, kapıdan öteye ilerleyemedi. Ayak bileklerinden yakalanmıştı, bilekleri ezilmişti. Hemen yere düştü, sırtüstü. Ensesi yere çarptı. Seslendi:

"Seyis! Koca!.."

Ve soluğu kesildi.

Mukhi döndü. Yüzünde budala bir ifadeden başka bir şey yoktu, örtünün altında beden yerine bir çapan, baş yerine bir çizme bulmuştu. Ve Zere yuvarlanmıştı. Tek dizinin üzerine çökmüş, yırtık pırtık gömlekli bir adam onun boğazını sıkıyordu. Ve adam Uraz'a, o hasta, can çekişen yaratığa benziyordu...

Ve Uraz'ın sesiyle adam, "Hele tek parmağını kıpırdat, ben de orospunu geberteyim," dedi.

"Kıpırdatmam, kıpırdatmam," diye fısıldadı Mukhi.

Gözlerinde korku belirmeye başladı. Uraz, onu oyuna getirmişti, tüm gücünü kazanmıştı. Ve dünyanın en yumuşak, en ince boynu o parmakların insafına kalmıştı: Bir çopendozun çelikten parmaklarının.

"Buyruğun ne?" diye fısıldadı Mukhi.

"Önce atı getir, buraya, yanıma," dedi Uraz. "Ve bundan böyle daima bana kolunun ulaşamayacağı uzaklıkta dur. Yoksa..."

Parmaklarının arasındaki halkayı sıktı. Zere'nin yüzü kardı, morardı.

"Peygamber şahidim olsun, bir daha hiç, hiç, hiçbir şey yapmayacağım!" diye bağırdı seyis.

Uraz, parmaklarını gevşetti. Sıkılan boğazdan bir hırıltı yükseldi. Mukhi dışarı fırladı, Cahil'le birlikte döndü.

Uraz, "Yanına bir adım kalana dek yaklaş, bileklerini uzat," diye buyurdu.

Kuşak gibi beline sardığı ipi çözdü, bir dizini Zere'nin göğsüne bastırdı ("Ölü bacağın dizi" dedi Mukhi kendi kendine korkuyla), ona uzatılan elleri bağladı, ayakları da. Sonra Cahil'in ipini çözdü, ipe bir ilmek attı, ilmeği Zere'nin boynuna geçirdi ve göçebe kadına, "Kalk ayağa!" dedi.

Kadın sendeleyerek kalktı. Tam doğrulduğu sırada öylesine başı döndü ki, aygıra dayanmak zorunda kaldı.

"Onu tut, düşürme, iyi yürekli Cahil'im," diye fısıldadı Mukhi, "Tut onu!"

Uraz, yeniden dizlerini kırıp bacaklarının üzerine oturdu ve sımsıkı bağlı seyise baktı.

"At sana yetmez oldu, değil mi?" dedi. "Daha doğrusu şuradaki kadına yetmedi."

Uraz, başını göçebeye doğru çevirdi. Kadının aklı başına daha tam gelmemişti ama bakışlarında çarpıcı bir yoğunluk vardı. Bakışları Uraz'ın göğsüne dikilmişti. Uraz farkında olmadan elini göğsüne götürdü. Gömleğindeki yırtıklardan tenine yapışmış kâğıt paralara dokundu... Afganilerine.

O anda şaşırtıcı bir nefret tüm bedenini ürpertti. Kadını da, parayı da aynı öfke içinde birbirine karıştırdı. Kadın hâlâ yarı ölü gibiydi ama açgözlülük damarı yeni-

den kabarmıştı. Bu denli aşağılık bir çılgınlığa yol açabilen şey, paraydı. Her ikisi de yok edilmeliydi. Biri öbürünü yok etmeliydi. Kızıl bir kan perdesi gözlerini bulandırdı. Mangalda yanan kömürün yansıması sandı bunu. Yere dayalı elleri yaylıymış gibi onu mangalın yanına götürdü. Zere'nin boynundaki ilmek kadını da sürükledi peşinden. Bir tutam banknot yakaladı, kadının parmaklarının arasına sokuşturdu ve homurdandı:

"Ateşe!"

Şaşırtıcı, çılgın bir acı kadının yüzünü çarpıttı. Duraksadı. İlmek etini kesti. Afganileri közlerin üzerinde tutuştu. Bir tutam kâğıt daha. İpin yeniden hareketi... Bir alev daha... Zere gözlerini kapamak istedi. Kapayamadı. İçindeki şeytan bu paraların, bu hazinenin yanmasını, buruşup kararmasını seyretmeye zorluyordu onu.

Göğsünde tek bir lira kalmayınca Uraz çapanını giydi, Cahil'i eyerlemesi için Mukhi'nin ellerini çözdü. Sonra kendini eyerin üzerine çekti, Zere'yi kaldırdı, önüne oturttu ve Mukhi'yi boynundan eyere bağladı. Çadırdan çıkar çıkmaz, dörtnala kalktığı zamanlardaki çığlığını koyuverdi. Mizrar ve çobanları koşarak geldiler.

Uraz onlara, "Bu adamla bu kadın çadırımda beni öldürmek istediler. Tanıklık yapacağınız gün bunu unutmayın," dedi.

Karanlığa ve bozkıra daldı.

Beşinci bölüm

ADALET HALKASI

I

Uraz'ın yargısı

Her şey her zamanki yerindeydi. Gökyüzünün sınırında yeni doğmuş güneş en pırıl pırıl döneminde. Toprağa vurmuş sabah gölgeleri henüz taptaze. Osman Bey'in gösterişli atları alçak, sert kil duvarların yanında. Ahırlarda yataklıklara, yemliklere bakan uşaklar, seyisler ve çopendozlar. Ve hepsinin yerlere kadar eğilerek selamladığı Tursen.

Her gün olduğu gibi bugün de atların bulunduğu bölmelere gelmişti; güneş ve gölgelerin şaşmaz düzenliliğiyle, görünüşte, ölümsüzlüğüyle. Her zaman olduğu gibi bugün de adımlarının ağırlığı onda bir iktidar belirtisiydi, üzerine dayandığı baston da bu iktidarın bir aracı. Bol olmasına bol olduğu halde yine de iri gövdesiyle kalın kollarını sarıp biçimini belli eden çapanı içinde dimdik, kıvrım kıvrım anıtsal sarığını taşıyan başı yukarıda yürüyor, çevresindekilerin bakışlarına, geçmiş zaferlerin kırık ve yaralarıyla damgalanmış, yıpranmış, bozulmuş, çenesi köşeli asık bir yüz sunuyordu. Bu yüzün yanaklarında, çenesinde ve alnının alt yanında pütürlü bir tür kabuklaşma görülüyordu, zamanın aşındırdığı ıssız bazı kayalarda görüldüğü gibi.

Ve bu çalımlı sert görünümde hiçbir şey Tursen'in, yatağına mıhlanmış kalkamayan yaşlı bir adamı bir kez

daha giydirmek, ayağa kaldırmak, sarığını sarmak için, onu olması gereken insan haline getirebilmek için harcadığı çabayı, çektiği acıları belli etmiyordu. Olması gereken insan: Ahırların Başı ve Atların Efendisi.

Bir bölme... Sonra bir başkası. Bir at... Ardından bir at daha. Hep aynı denetim: Kıpırtısız, sessiz. Hep aynı tezcanlılık, aynı sertlik, bakışlarda aynı hakkaniyet. Tursen'in davranışları bir ayinin saptanmış, bilinen hareketleri gibi birbirini izliyordu. Aynı hesaplılık, doğruluk ve kesinlikle.

Yalnız bir hareketi bu sıkı düzenlemenin dışına çıkıyordu. Tursen'in bazen sağ, bazen sol eli kuşağına gidiyor, kamçısını bulması gereken yeri yokluyor, derken boşluğa kapanıyordu. "Bütün bir ömrün aracı, süsü olmuş bir şeyden vazgeçmek ne de zor," diye düşünüyordu Tursen. Ama sonra, ölümüne sebep olduğu genç aygırı hatırlıyor ve ölünceye kadar kuşağının boş kalmasını kabulleniyordu.

Tursen son bölmedeki son atı da görmüştü. Çopendozların en yaşlısı Taganbay, onu bir kenara çekip konuştu:

"Başkent Kâbil'den bir haber aldım. Dünyadaki efendilerin en iyisi, efendimiz Osman Bey'den."

"Gerçekten de öyledir," dedi Tursen.

"Gerçi mevkiin gereği mektup sana yazılmalıydı," diye konuşmasını sürdürdü Taganbay. "Ama Osman Bey sana verdiği değerden ve duyduğu dostluktan ötürü senden hiçbir şey istemiyor, hiçbir şey buyurmuyor sana ve eğer kabul etmek istemezsen, bunu onun kendisine değil de, bana söylemenin senin için daha kolay olabileceğini düşünmüş."

"Doğrudur," dedi Tursen.

Taganbay, boğazını temizlemek istercesine öksürdü ve yeniden söz aldı:

"Kâbil'de büyük buzkaşinin galibi onuruna yapılan kutlamalar sona ermek üzere. Çok geçmez Salih, Osman Bey'le birlikte burada olur. Bir şölen düzenlemek gerekecek."

Taganbay, yeniden öksürdü. Tursen'den bir soru gelmesini bekledi. Gelmedi. Taganbay daha hızlı hızlı konuştu.

"Efendimiz," dedi, "şölende şeref koltuğunu Salih ile paylaşır mısın, diye soruyor. Hani bir... talihsizliğe uğradığın halde..."

"Ahırlarıma bağlı bir çopendoz, ilk Şah Buzkaşisi'ni kazanıp zafer bayrağını ilime getirirse, ona saygı göstermekten beni hiçbir şey alıkoyamaz, koymamalıdır," dedi Tursen.

"Üstelik, senin atınla kazanmış," dedi Taganbay.

"Evet, öyle," dedi Tursen.

Bu söz üzerine daha da kötüledi. Unutmuştu. Uraz'ın, hayatındaki en korkunç yenilgisine Cahil üzerinde uğradığını unutmuştu. Öyle ya, zaferi Salih'e sunan Cahil olmuştu. Ama bunda şaşılacak ne vardı? O harika aygırı Uraz'a armağan ederken, yaşlılığın verdiği kıskançlıkla kötü kaderi de terkisine bindirmişti atın.

Bir avlu... Bir avlu daha... Tursen dönüşte avluların içinden bir daha geçiyordu. Güneş yükselmiş, gölgeler kısalmıştı. Kötü kaderi Uraz'ı nerelere götürmüştü acaba?

Uraz sağdı. Bundan Tursen'in şüphesi yoktu. Ölmüş olsa, Mukhi haber vermek için gelirdi. Evet, seyis, efendisiyle birlikteydi, anlaşılıyordu bu. Güneşin doğduğu yönde miydiler? Battığı yönde mi yoksa? Hindistan'da mı? İran' da mı? Hangi ülkede olursa olsun, ne önemi vardı! Birinde ya da ötekinde, fark etmez, Uraz hiçbirinde tanınmıyordu. Hiçbirinde yenilgisinin tanığı yoktu. Kutlanacak bir Salih de yoktu. "İyi etmiş, iyi etmiş," diye düşündü Tursen, acımadan uzak bir umutsuzlukla.

Birinci bölmeye geri gelmişlerdi. Sağda bir kapı ahırlara açılıyordu. Soldaki kapı da dış alana. Tursen bu ikinci kapının önünde, başası Rahim'in, kendisinin dışarı çıkmasını önlemek ister gibi dikildiğini gördü.

"Buradasın demek? Benden emir almadan?" diye sordu Tursen.

Rahim, gözlerini efendisinden kaçırmadı. Korkuyla gerilmiş küçük, zayıf yüzünde Tursen'in büyük haksızlığının –ilkinin– bıraktığı izler hafifçe titriyordu sadece. "Kamçım yanımda olsaydı, bu yaralara yenilerini eklerdim," diye düşündü Tursen. Bastonunu kaldırdı.

"Vur, benim efendim... Vur!.. Ama önce konuşmama izin ver!.." diye bağırdı Rahim.

Başını eğmemişti. Korkunun bulandırdığı bakışlarında, yapılması gereken bir görev uğruna her şeyi göze alma isteği çocukluktan uzak, öyle bir ağırbaşlılık ve inatla beliriyordu ki, Tursen bastonunu yere indirdi.

"Dinle," diye yalvardı Rahim, "sana söylemem gereken..."

Çocuğa vurmamak için harcadığı çaba aynı zamanda Tursen'in tüm sabrını da tüketmişti. Başayı çapanının yakasından yakalayıp köpek yavrusu gibi bir kenara fırlattı, kapıyı itti.

Dışarıda, malikâne halkının oturduğu konutlara giden, ağaçların gölgelediği bir yol uzanıyordu. Tursen garip bir kalabalığın yolu kestiğini gördü. Büyük, zengin malikânenin tüm adamları –bahçıvanlar, yerleri süpürenler, rençperler, duvarcılar, marangozlar, aşçılar, hizmetkârlar, sofracılar, fırında ve çamaşırhanede çalışan başalar– birkaç sıra halinde birbirlerine sokulup yarım halka olmuşlardı. Halka, Tursen'den yana açıktı ve tam ortasında, seyircilerden uzakta, rahatça görülebilecek açıklıkta, gudubet bir heykele benzeyen ata binmiş bir adam duruyordu.

Başındaki bez parçasından atının tırnaklarına dek, bilinmez bir maddeden yoğrulmuşa benziyordu; çamur, kir, çirkef, balçık gibi bir maddeden. Adamın ve hayvanın üzerindeki kıllı kısımlar kuyruk, yele veya saç sakal değildi; birinin teni, öbürünün donu yerine geçen o garip kabuğun üzerine yapışmış, vıcık vıcık bir tür yosundu.

Atlının bu hali karşısında Tursen'in duyduğu sadece tiksinti ve öfke oldu. Adamın ve hayvanının pisliğinden ötürü değildi bu. Tehlikeli engelleri aşarak, zorlu yürüyüşler ve yıkık han odalarında konaklamalarla geçen bir yolculuktan sonra insanın ne denli yıprandığını, bitkin düştüğünü Tursen herkesten iyi bilirdi. Ama binici adını hak etmiş bir binicinin molalarda, süreleri ne denli kısa ve düzensiz olsa da , atına bakmak için zaman ayıracağını da kesinkes bilirdi. En tembelleri, en beş para etmeyenleri bile, hiç değilse iyi bir konaklama yerine gelince bunu yaparlardı.

Bu atlıyı, hangi meydan okuma dürtüsü, ne biçim bir ahlak bozukluğu bu görevi yapmaktan alıkoymuş, bu rezilliğini malikânelerin en zengini ve konukseverinde gözler önüne sermeye itmişti? Ve sanki, kendi kusuru yüzünden onurunu yitirmiş bir hayvanı değil de, şanlı bir atı sürüyormuş gibi başını da atmıştı arkaya, kibirli kibirli.

Tursen'in ardındaki kapı açıldı. Ahır uşakları, seyisleri, çopendozlar birer birer dışarı çıkıp bölmenin duvarı boyunca sıralandılar. Ne en küçük bir gürültü ne bir fısıltı çıktı onlardan. Malikânenin öbür adamları gibi onlar da soluklarını tutuyor gibiydiler. "Karşılaştıkları olaylara şaşmaya, laf etmeye, tartışmaya her zaman o denli hazır olan bu adamlar şimdi niye susuyorlar böyle?" diye sordu Tursen kendi kendine. Bu tanınmayan atlı hakkında bir şey mi biliyorlardı? Tursen'in yüz çizgileri hiç kıpırdamadı. Bununla birlikte, bu yüzdeki yara izleri, pörtük

etler, oyuklar, ezilmiş kemikli çıkıntılar, en gözüpek insanları bile her zaman ürkütmüş olan, bildik bir anlatıma büründü. Küstah, rezil atlıya doğru uzun bir adım attı. Sonra birden durup kaldı. Garip bir sıkıntı basmıştı içini. Abandığı baston sarsılmaya başladı. Atın üzerini kaplayan o biçimsiz kabuğun altındaki bu güzel göğsü, boynun bu eğilişini tanıyordu Tursen. Ve işte, binicisi onu tutmak için dizginleri ağzının kenarlarını kesercesine çektiği halde hayvan, tatlı tatlı kişneyerek Tursen'e doğru ilerliyordu.

Cahil.

Öyleyse... Öyleyse... Binicisi de... Binicisi...

Tursen'in kalın dudakları, sarı dişleri üzerinde zorlukla aralandı.

"Uraz... Oğlum..."

Ve derin suskunluk içinde bu sesi duyanlar onun Tursen'den geldiğine inanamadılar. Öylesine sevecenlik dolu, yakınan bir sesti bu.

Atlı dizginleri bıraktı ve hayvanı gelip yaşlı çopendozun boynuna yüzünü dayarken, "Selam, ey saygıdeğer babam. Beni tanıman oldukça uzun sürdü. Peygamberimiz şahidimdir, böyle olacağını biliyordum," dedi.

Korkuyla dolup daha da ağırlaşan sessizlikte, bu sözleri işitenlerin daha sonra anlattıklarına göre, Uraz'ın sesinde –bitik bir durumda olduğu halde– böylesine bir hoşnutluk ve gurur hiç duyulmamıştı daha önceleri.

Uraz'ın sesinin tonu, sözlerinin anlamı umurunda mıydı Tursen'in? Uraz gelmişti ya. Ama hangi Uraz? Şimdi yanı başında, eyerine dokunabileceği kadar yakınındayken, gudubet kabuğun ve kokuşmuş sakalının altında Uraz'ın eriyip bitmiş bedenini, iskelete dönmüş yüzünü gördü Tursen. Ve yüreği genişledi, bir sıcaklık doldu içine. Olağanüstü bir güçle canlanmış kolları, geçmişte, atın üstünde durmayı becerip de kendi kendine

inemeyen küçük oğlana yardım ettiği gibi, şimdi de bu çelimsiz, ağırlığı kalmamış vücudu kaldırıp taşımak isteğiyle kıvrandı. Ama önünde, ardında ve yanlarında onun bu hareketini gözleyecek yüz tanık vardı. Hem kendisi hem de Uraz'ın onuru adına hiç kıpırdamadan durdu. Sadece kocaman ellerinin baskısı altında bastonunun ucu toprağa gömüldü. Her zamanki sesiyle sordu:

"Oğlum, neler geldi başına?"

Uraz, Cahil'i biraz geriye çekti. Ancak o zaman Tursen, Mukhi'yi ve onun ardında tanımadığı genç bir kadını gördü. Her ikisinin de bilekleri, atın eyerinden uzanan iplerle bağlanmıştı.

Ve Uraz bağıra bağıra konuştu:

"Ey saygıdeğer babam, beni öldürmeye kalkan hain seyisi sana getirdim. Göçebe kadın da ona yardım etti. Onları, olması gerektiği gibi, soyumuzun başı olan sana teslim ediyorum."

Bu sözler üzerine yükselen boğuk bir uğultu, Tursen'in kulaklarını sağır etti. Uğultu; karşısında duran rençper, işçi ve ev hizmetkârlarıyla arkasındaki duvar dibine sıralanmış, atlarla uğraşan adamlardan geliyordu. Bu dramın sır perdesi aralanmıştı. Artık duygularına yol verebilirlerdi.

Mukhi ile tanımadıkları kadının suskunluğu hepsi için şüphe götürmez bir itiraftı. Karşı konulmaz, eski töreler hepsi için yasa yerine geçerdi. Para cezasına çarptırmak, hapis ya da ölüm cezasına karar verip bu kararı uygulamak soyunun başı olan Tursen'in yetkisindeydi.

Yavaş yavaş mırıltılar kesildi. Her iki canın kaderini elinde tutan kişi konuşacaktı.

Tursen'in bastonu ellerinin altında sarsılmıyordu artık. Engin sevincinden, acımasından, sevecenliğinden hiçbir iz kalmamıştı onda. Dingindi, tepeden tırnağa, umutsuzca. O da, kendi payına, Uraz'ın sesinde dünyaya mey-

dan okuyan bir kibir bulmuştu sadece. Başka hiçbir şey yoktu bu seste. Gönülden gelen, oğuldan babaya seslenen hiçbir şey... Ve Tursen konuştu:

"Hiç kimse, senin şu halinde, bir yargıç önüne çıkamaz, ey Uraz. Git yıkan önce, berberi çağırt ve giysilerini değiştir. Ondan sonra seni dinlerim, kendi çatım altında.

Sonra Taganbay'ı çağırıp buyruğunu bildirdi:

"Şu ikisini içeri kapatın ve hiç ayrılmadan başlarında bekleyin."

Tursen, elinde olmayarak bakışlarını yeniden Uraz'a çevirdi. Ancak o zaman sakat bacağını gördü. Uraz'a seslenmek, soru sormak istedi. Ama artık çok geçti. Tutsaklarından kurtulan Uraz, hamama doğru yönelmişti.

* * *

Baş seyis, Mukhi ile Zere'yi, adamları arasından seçtiği güçlü kuvvetli birisiyle birlikte, yedek koşumların saklandığı bir bodruma iteleyip kapattı. Alçak ve sağlam kapı hoyratça kapandı yeniden. Asma kilidinde anahtarın gıcırdayarak döndüğü işitildi. Sıvasız duvarlara dayanarak sıralanmış gem, dizgin ve eyerleri aydınlatacak, hava deliğinden gelen ölgün, kasvetli ışıktan başka ışık kalmadı. Kösele kokusu içini bulandırıyordu insanın.

Zere, Mukhi'yi omuzlarından yakalayıp bağırdı:

"Bizi bu delikte, bu kuyuda mı tutacaklar böyle?"

"Uzun sürmez," dedi Mukhi alçak sesle. "Tursen çabuk karar verir."

Zere'nin dişleri, ta karnının içinden kabarıp gelen bir titremeyle birbirine çarptı. İnleyerek konuştu:

"Bizi öldürtecek. O korkunç moruk."

"Adaletli adamdır," dedi Mukhi.

"Geliyorlar, geliyorlar," diye fısıldadı Zere. "Geldiler bile!"

Baş seyis, içeri girdi, yere bir testi su ile bayat bazlama koyup sırtını duvara dayadı.

"Sana bunları vermemi söylemediler ama ben baban Baytaş'ın hatırı için getirdim. Gençlik arkadaşımdı baban."

"Ah, iyi yürekli Akkul, Allah razı olsun senden," dedi Mukhi.

Sesinde, omuzlarının düşüklüğünde zavallı bir alçakgönüllülük vardı.

Baş seyis, çekinerek sordu:

"Uraz'ın suçlamaları... Doğru mu? Nasıl olur?"

Mukhi'nin çenesi göğsüne düştü.

"Yüreğime bir şeytan girdi herhalde," diye mırıldandı.

Akkul, içini çekti, çıkmaya davrandı ama Zere onun önünü kesti. Hemen yere diz çöktü, baş seyisin elini yakalayıp öptü. Bir sinir krizine tutulmuşçasına bağırdı:

"Yalvarırım sana, büyük yargıç efendimize söyle, bütün suç Mukhi'de, sadece onda!.. Ben zavallı, zayıf bir hizmetçi kadınım! Hem ona de ki..."

Akkul, Zere'yi itti. Kapı çarpıp kapandı. Anahtar kilitte gıcırdadı.

"Bütün suçu ben üzerime alırım, için rahat etsin," dedi Mukhi, göçebe kadına.

"Çok iyi edersin!" diye bağırdı kadın. "Beni neyle suçlayabilirler ki? Zehirle mi? Toprak zehirli suyu çoktan içip bitirdi. Köpekler mi? Onlar kan ve irin kokusuna gelip saldırdılar."

Mukhi'nin bedeni bağdaş kurduğu bacaklarının üzerine çöktü. Çenesi yine göğsüne değiyordu. Zere, tepesine dikilmiş, zehirli, yılan ıslığına benzer bir sesle konuşmasını sürdürüyordu:

"Hep senin kabahatin. Hep kararsızdın... Bekledin durdun... Sürekli benim seni dürtüklemem, yüreklendir-

mem gerekti. Sendeki güç bende olsaydı, uzaklardaydım çoktan, özgür, zengin ve güzel... Oysa şimdi..."

Zere, sinir içinde elini lime lime giysilerine, kirden kabuk bağlamış yüzüne götürdü ve var gücüyle Mukhi'nin ayakları dibine bir tükürük fırlattı. Sonra testi ile bazlamaları aldı, olabildiğince seyisten uzak bir köşeye oturdu, oburca yiyip içmeye koyuldu.

* * *

Toprakların verimliliğini artıran binlerce arktan biri Tursen'in evinin önünden geçiyordu. Malikânedeki kaynaklardan gelen neşeli su bugün de sabah türküsünü söylemekteydi. Güz çiçeklerinin başı, esintiye uyarak oynaşıyordu.

Açık pencerenin önüne çektiği çarpoyun üzerine kamburunu çıkararak oturmuş olan Tursen, oynaşan çiçeklerin yanardöner ışıltısına ve neşeli suyun türküsüne nedenini bilmediği bir şükran duyuyordu. Tursen, ne zaman kaygı ve sabırsızlıkla, "Kendisini bu denli bitkin düşüren, kir pas içinde bırakan bir yolculuğa neden gerek gördü? O iyi yürekli, vefalı Mukhi nasıl oldu da adam öldürmeye kalktı?" diye sormaya başlayıp, çarpoydan kalkmaya, tutsak bir hayvan gibi odada dolanmaya hazırlansa, her seferinde çiçeklerin hareketini daha dikkatle gözlemeye, arktaki suyun şırıltısını daha yakından dinlemeye zorluyordu kendisini. Zaman, suyla birlikte akıyor, taçyapraklarıyla birlikte uçup gidiyordu.

Yoldan, atların ayak sesi duyuldu. Tursen, kendini göstermeden dışarıyı görebilmek için duvara yapışıp bekledi. Uraz, Cahil'e binmişti, yanında da iki genç çopendozla gelip kapının önünde durdu. Sakalı kısa ve hançer ucu gibi sivri kesilmişti. Yanakları tertemiz, sarığı ve çapanı yeniydi. Cahil'in silinmiş, kaşağılanmış tüyleri

güneşte ayna gibi parlıyordu. Taranıp örülmüş kuyruğu ile yelesi rüzgârda keyifle dalgalanıyordu.

"Ahırda iyi iş çıkarmışlar," diye düşündü Tursen gayriihtiyari. Başı pencerenin kenarını biraz aştı. Sakat oğlunu hiç gözden kaçırmaması gereken an gelmişti. Uraz, eyerden, sağ ayağının üzerine hafifçe basarak, herhangi sağlam bir adamın atlayacağı gibi atladı. İki genç çopendoz da attan indiler. İkisi iki yana geçip kollarını Uraz'ın koltuk altlarından geçirdiler. Uraz, bu kollara koltuk değneklerine dayanır gibi dayanarak kille sıvanmış kapının önüne dek sekti. Hep birlikte eve girip gözden kayboldular.

Tursen, şeref konuklarına ayrılan sofraya dek gelip yerine oturabilmek için Uraz'ın yapacağı kesik, zahmetli hareketleri düşündü bir an. Başını kederle salladı. Uraz'ı, sakat bir insan olarak ilk kez kendini idare ederken yalnız bırakmakla iyi etmişti doğrusu.

Şeref sofrası koyu renk ağaçtan bir dizi kemerle bir iç avluya açılıyordu. Avlunun ortasında fıskıyeli bir havuz ile birkaç ağaç vardı. Sofranın üç duvarı boyunca üzerleri halılarla örtülü ve yastıklarla dolu şilteler dizilmişti.

Tursen sofraya geldiğinde, Uraz, sırtı dipteki duvara dayalı, köşeye yakın bir yere bağdaş kurup, kesik bacağı görünmeyecek biçimde oturmuştu. Tursen onun karşısına, öbür duvarın dibine, tüm ağırlığıyla çöktü. Yerine ancak yerleşmişti ki Rahim gelip büyük bir tepsiyi yere bıraktı. Çay takımlarının yanı sıra, beyazpeynir, koyun kavurması, tatlılar ve badem kurabiyesiyle yüklüydü tepsi. Rahim fincanlara çay koyup gitti. Tursen ile Uraz, başları önlerine eğik, yiyip içtiler. Ara sıra Tursen, gür kaşlarının altından oğlunun yüzüne kaçamak bir bakış atıyor, sonra yine bakışlarını başka yöne çeviriyordu. Şimdi, o iğrenç maskeden arınmış haliyle Uraz'ın yüzü –rengi,

zayıflığı ve fırlamış kemikleriyle– Tursen'in tanıdığı yüzün mumdan yapılmış küçültülmüş bir modeli gibi görünüyordu. Tursen, bu yüze baktıkça ad koyamadığı, bu yüzden de ona daha dayanılmaz gelen bir acı duyuyordu. Uraz'ın öleceğinden mi korkuyordu? Acıyor muydu ona? Bir sevecenlik duygusu muydu? Nereden bilsin? Upuzun yaşamı boyunca bu tür duyguları hiç tatmamıştı. Şimdi bildiği, yüreğini yakan bir güçle bildiği tek bir şey vardı: Uraz onun oğluydu... Onun oğlu, gerçek oğlu.

Ah! Tursen her lokmada, her yudumda Uraz'ın boynunda inip çıkan kocaman, sivri âdemelmasını gördükçe, yerinden kalkıp güçlü kolunu şu sıskalaşmış omuzlara, incelmiş boyna dolamayı öylesine istiyordu ki!

Güneş yükselmiş, avluya sıcak basmıştı. Bozkırların bir yırtıcı kuşu –şahin, kartal ya da atmaca– avlunun üstünden uçtu. Uraz, birdenbire konuştu:

"Çok yakın uçuyorlar... Orada... Göçebe mezarlarının olduğu yaylada."

Tursen, iliklerine kadar dondu. Bu, aklı başında bir adamın sesi değildi. Tursen, baş başa, yalnız kaldıklarından beri ilk kez bakışlarını açıkça oğlunun yüzüne dikti. Hayatla alışverişini kesmiş gibi derinlere kaçmış gözleri sönmüş, sonsuz bir kederle körleşmiş gibiydi.

"Orada Cümle Âlemin Atası'nı tanrılarıyla birlikte beni bekler buldum," diye konuşmasını sürdürdü Uraz. (Öylesine alçak bir sesle konuşuyordu ki, Tursen işitebilmek için ona doğru eğilmek zorunda kaldı.) "Kulaksız canavarları nasıl öldürdüğümü gördü o... Kokuşmuş bacağımı sürükleyerek..."

Donuk gözleri birden tutuştu; gözçukurlarındaki kara korlar, sanki ilk görüyormuş gibi Tursen'e dikildi.

"Hastaneden kaçtım," diye bağırdı Uraz. "Çünkü beni yabancı bir kadının eline bıraktılar, erkekten kaçma-

yan, gâvurun teki bir kadın. Çıplak tenime dokunuyor, buna hakkı olduğunu sanıyordu."

"Peygamberimiz üstüne yemin eder misin buna?" diye sordu Tursen.

Bunu sorarken gür kaşları tamamen yukarı kalkmıştı.

"Ederim," dedi Uraz.

Tursen'in yüzü her zamanki ilgisizliğine büründü.

"Pekiyi oğlum," dedi. "Anlat..."

Ama Uraz susuyordu. Tursen'e yanakları daha da çökmüş, kül rengi daha da koyulaşmış gibi geldi.

"Dediğimi duymadın mı?" diye sordu.

Uraz başıyla onayladı. Tursen'i duymuştu elbet. Sözcüklerin sadeliği altında saklı hoşnutluğu, gururu hiçbir zaman unutmayacaktı. En küçük oğlu Kadir ona saygı gösterdiğinde Mizrar'ın ses tonu da böyleydi. Ve bu ses tonu –Aynı! Aynı ton!– Uraz'a öyle bir iç rahatlığı, ferahlık, mutluluk vermişti ki, daha fazla konuşmak istemiyordu. Niye konuşacaktı? Yolculuğu amacına ulaşmıştı. O korkunç dağları geçmenin de ötesinde, zaman ve mekânda hayat boyu sürmüş olan yolculuğu amacına ulaşmıştı.

"Tursen benden yana... Benim dostum o, benimle gurur duyuyor... Söyleyecek başka sözüm kalmadı," diye düşünüyordu Uraz, dinginlik ve şaşılası bir mutluluk içinde. Sonra bu sessizlik ürküttü onu. Nihayet oğluyla gururlanan, ondan hoşnut olan Tursen'in bu duygularının zayıflamasına, silinmesine izin veremezdi Uraz. Bu duyguları daha da güçlendirmeli, zenginleştirip güzelleştirmeli ve o gururlu yaşlı yüreğe bir daha silinmemecesine yerleştirmeliydi.

"Hastane, bir şey değil... Ondan sonrasını öğrenince... O zaman... Gerçekten... İşte o zaman..." diye düşündü Uraz.

Canlı bir renk geldi yanaklarına.

"Dinle, ey büyük Tursen!" diye bağırdı. "Oğlunun neler geçirdiğini, nelerin üstesinden geldiğini bir dinle!"

Uraz'ın sesi boğuk, çatallıydı, derin boğazların taşları üzerinde kaynaşarak akan sel suları gibi güçlü ve zorlu... Ve o hırçın sular gibi bazen bir mırıltıya dönüşecek kadar alçalıyor, bazen yükselerek gümbürdüyor ve tek başına, hasta, çoğu kez can çekişir durumda nelere karşı koyduğunu anlatıyordu.

Uraz, geçtiği yerlerin düşmanca koşullarını, vahşi iklimi, kaba saldırıları ve sinsi ölüme karşı hiç ara vermeden hep tetikte bekleyişini, olayların her birine gerçek değerini ve anlamını vererek anlatabilmek için, geçirdiği bütün sınavları tek bir görüntü halinde Tursen'in önüne sermek istedi. Ve bu ihtiyacını gidermek için, düzensiz, gelişigüzel, kendisini anılarının akışına kaptırarak konuşmaya başladı. Öyküsü ne zamanı ne mekânı hesaba katıyordu. Günler atlıyor, geri dönüyor, yeniden ileri gidiyor, yeniden geçmişe dönüyordu. Ama olayları açıklayan, birbirine bağlayan tek söz geçmiyordu öyküsünde. Kanındaki kokuşma, kovadaki zehir, kör yeraltı geçitleri, yüksek küllü yayla, uçurumların insanı ezen cenderesi, büyük Peştu kervanı, cüzzamlıları iyileştiren göl, kulağı kesik köpekler, canına kastedenlerin düzenlediği oyunlar ve giriştiği saldırılar, kesik bacağın üzerine akıtılan kızgın yağ... Yolculuğunun bütün bu aşamalarını birbirine bağlayan hiçbir şey yoktu anlattıklarında, çoğu kez yarı ölü durumda olan bedenini uçurumlardan doruklara, bitkinlikten çevikliğe, bir tuzak ve pusudan öbürüne canlı tutmuş, bu sınavlardan zaferle çıkarmış bir iç gücün almaşık, tutkulu, hemen hemen doğaüstü çabalarından başka hiçbir şey yoktu.

Uraz hareket etmeden, gözleri kapalı anlatıyordu. Gözlerini uzun aralıklarla, Tursen'e ancak bir göz atacak kadar açıyordu. O zaman tüm duygulardan daha kutsal bir heyecan duyuyordu. Çünkü bu zamana dek hiç

kimsenin, kendisinin bile görme hakkını elde edemediği bir şeyi görebiliyordu şimdi: Babasının, en zorlu acıların ve öfkenin bile hiçbir zaman değiştiremediği o donmuş görkemlilikten sonunda sıyrılmış olan yüzünü. Tursen'in yüzündeki maskenin sapasağlam ahşabının, içindeki üstesinden gelinmez güçlerin ağırlığı ve baskısı altında çatlayıp yarıldığı söylenebilirdi. Ve kalın gözkapakları kırpışıyordu. Ve kalın dudakları gevşiyordu. Ve yanaklarındaki derin çizgiler kıpırdıyordu. Ve kalın, gür kaşları oynuyordu. Ve şakağındaki yara izi üzerindeki fırlamış morumsu damar atıyor, atıyordu.

Bu karmaşanın değerini dünyada hiç kimse Uraz kadar iyi bilemezdi. Çektiği bütün yorgunluk ve acıların, uğradığı aşağılanmaların ve korkunç baygınlıklarının, hatta düşüş ve yenilgisinin bedeli umduğunun ötesinde ödenmiş oluyordu.

"Kâbil'den şah sancağını getirseydim bu yüz bana böylesine açılmazdı," diye içinden geçirdi Uraz. Tursen'in yüzündeki dengesizliğin sürmesini sağlamak ve yüzünün o her zamanki katı ve kibirli ağırbaşlılığa yeniden bürünmesini önlemek için şu anlattığı felaketlere, hatta daha kötülerine yeniden katlanmayı seve seve göze alırdı.

Ama bir an geldi, anlatacağı bir şey kalmadı. O cehennem yolculuğunda birçok kez olduğu gibi şimdi de kendisini yine zayıf, bitkin, içi boşalmış hissediyordu. Gövdesi, arkasındaki duvara dayalı yastıkların üzerine yaslandı. Başı dönüyordu. Vurgulu bir uğultu kulaklarını dolduruyordu. Ateş nöbetinin uğultusu muydu bu? Zafer davullarının vuruşları mıydı yoksa? Bilemiyordu. Bu ne olduğu belirsiz uğultu arasından Tursen'in sesi Uraz'a kadar ulaştı.

"İç!" diye buyuruyordu ses, "Haydi iç!.."

Uraz'ın bedeni yastıklardan ayrıldı, babasını bir süzdü ve gözlerine inanamadı ilkin. Tursen, büyük Tursen,

ailenin başı olan Tursen, onun için, Uraz için, oğlu, kölesi için, fincana çay koyup şekerini atmış, uzatıyordu içsin diye. Uraz, fincanı Tursen'in elinden kaparcasına aldı ve gözlerini kaldırıp bakmaya cesaret edemeden içmeye koyuldu...

Tursen, omuzlarını geriye atıp yavaş yavaş doğrulttu. Uraz, geleneğe ne denli aykırı düştüğünü belli etmişti ona. Ve Tursen bu aykırılığı fark edince de, oğlunun çektiği acılarla yanan yüreğinin ona yardım etme ihtiyacını –yakışıksız bir davranışta bulunmak pahasına da olsa– ne güçlü duymuş olduğunu anladı, önünde alçakgönüllüce eğilmiş sarıklı başa baktı ve birden en haşin sesle konuştu:

"Hiçbir buzkaşide hiçbir zafer senin bu dönüşünle bir tutulamaz."

Bu övgü, Uraz'ın yolculuğu boyunca tutkulu bir inatla aramış, istemiş olduğu övgünün ta kendisiydi, sözcüğü sözcüğüne. Hep bunu istemiş, düşlemiş, çılgınca bunu sayıklamıştı. Bu amacı uğruna işkencelere katlanmış, savaşlar vermişti. Şimdi bu övgü kulaklarında çınlıyor ve yenilgisini silip götürüyordu. Daha da fazlası: Şah Buzkaşisi'ni kazananın da üstüne çıkıyordu bu övgüyle. Ne var ki, bu övgüyü işitmek hiçbir yankı uyandırmamıştı şimdi içinde.

Ne sevinç ne gurur hatta ne de bir ferahlama vardı içinde. Hiç, hiçbir şey yoktu. Sanki bedeni boşalmış, düşüncesi ölmüştü. Ancak göz açıp kapayacak kadar süren bu hali Uraz'a hiç bitmeyecek gibi geldi. Sonra içini saran çılgın bir öfke onu yeniden hayata döndürdü. Kendisine yönelik bir öfkeydi bu. İliklerinde çürümüş, lanetlenmiş ne vardı ki, onu, kendisine sunulan, hak ettiği, vazgeçemeyeceği, dünyada en değerli şey olan bu ödülden yoksun bırakıyordu? Babasının, büyük Tursen'in sunduğu bu armağandan? Onu anlayan, onaylayan, kutlayan, onun yerine acı çeken babasının. Babası, dostu, tek dostu.

Tamamen içgüdüsel bir hareketle –Bir çaresizlik, bir imdat çağrısı mı?– Uraz'ın gövdesi çay tepsisi üstünden Tursen'e doğru eğildi ve ikisinin başı arasında ancak bir karış kadar bir yer kaldı. Tursen'in yüzü Uraz'ın tüm görüş alanını, aynı zamanda tüm dünyayı kapattı. Ve Uraz onun o yersiz görünen umursamazlığına şaşırmadı artık. Tursen'in yüzüne eski maske yine gelip yapışmıştı; onu kendi içine kapayarak; yine gizli, yine erişilmez kılarak. Serüvenlerini acı ve tutkuyla dinlemiş olan adam neredeydi şimdi? Uraz bunu sordu kendi kendine. Bir baça gibi kendisine çay sunan adam neredeydi?

"İşte her şey o noktada koptu," diye düşündü Uraz, sezgisinin şaşmaz kesinliğiyle. "Tedirgin olduğunu, hem kendi payına hem onun adına utandığını hissetti. Bunu hiçbir zaman bağışlamayacak, ne beni, ne kendisini."

Tursen bakışlarını oğlundan ayırmaksızın, "Maceranın tamamını biliyorum artık, ey Uraz," dedi. "Bundan ötürü kutlarım seni. Şimdi Mukhi hakkında bilgi sahibi olmanın da vakti geldi. Yargımı bekliyor."

"Ona ilişkin her şeyi biliyorsun," dedi Uraz.

"Seni öldürmek istediğinden şüphe yok," dedi Tursen. "Ama niçin?"

Tam o sırada Uraz, gerçekten, seyisin davranışının nedenini açıklayacak hiçbir şey söylememiş olduğunu anımsadı. Savsakladığından mı? Yoksa kasten mi? Şöyle dedi:

"Mukhi, aygırı ele geçirmek istiyordu, hepsi bu."

Tursen, sarığının kıvrımlarını sıvazlayarak düşünüyordu: "Çok yoksul bir seyis... Böyle bir aygır... Hazır fırsat... Olabilir... Ama Mukhi? Çocukluğundan beri en saf en uysal en sadık olan Mukhi?"

Tursen, Uraz'a sordu:

"Neden seni öldürme ihtiyacı duydu? Cahil'e binip kaçması yeterdi."

"Bir hırsız olarak yaşamak ürkütüyordu onu," dedi Uraz. Ben ölünce, kanunen at onun olacaktı. Bir kâtibe vasiyetname yazdırmıştım."

"Öyle mi?" dedi Tursen. "O kâğıdı Mukhi'ye mi verdin?"

"Yok," dedi Uraz. "Gömleğimin içinde sakladım."

"Öyle mi?" dedi yine Tursen. "Mukhi bunu biliyor muydu?"

"Biliyordu," dedi Uraz.

"Seni hemen mi öldürmeye kalktı?" diye sordu Tursen, "Kâğıdı alabilmek için?"

"Hayır," dedi Uraz.

Bu konuda tek söz daha söylememeye karar vermişti ama yine de ekledi:

"Göçebe kadın kışkırttı onu."

"Ya!" dedi Tursen. "Sen ona yolda rastladın, yanına aldın, değil mi? Sana hizmet etsin diye?"

"Yok," dedi Uraz. "Seyis istedi onu."

"Yeter," dedi Tursen. "Bilmem gerekeni biliyorum artık."

Tursen, dirseklerini bağdaş kurduğu bacakları üzerine dayadı, yüzünün alt kısmını da kocaman nasırlı avuçlarının içine aldı. Bunu dingin kafayla düşünmek istediğinden yapmamıştı. Çene ve boynundaki kaslarının ve sinirlerinin kasılıp sertleştiğini gözlerden saklamak içindi sadece. Düşünmek, tartmak, ölçüp biçmek; bunları yapabilecek durumda değildi. Tursen'in istediği, beklediği tek şey; aklının, kanını, karnını ve tenini kasıp kavuran yabanıl, hayvansı öfkeyi alt etmesine yardımcı olmasıydı. Oysa kafasından geçen düşünceler bu öfkeyi daha da körüklüyor, alevlendiriyordu.

"Hastane konusunda... Pekâlâ... Edep, gurur öyle gerektirir..." diyordu Tursen kendi kendine. "Ama ondan sonra... Ruhu, kaderi, hayatı üzerine kumar oynayıp dü-

zenler kurmaktan başka bir şey yapmamış. Akıl almaz bir yol seçmiş dönüş için... Dünyanın en saf yürekli insanını ayartıyor, onun ahlakını bozuyor... Kendine suç ortağı yapmak için... Bir yosmayı da yanına alıyor... Üstelik bacağını feda ediyor..."

Tursen çenesindeki kasılmaları hâlâ avuçları içinde gizleyebiliyordu ama her an daha kesik kesik çıkan, çapanını göğsünde bir indirip bir kaldıran soluklarını bastıramıyordu artık.

"Bense," diye düşünmeyi sürdürdü Tursen, "Bense o sıralarda... Acı ve vicdan azabı içinde kıvranıyordum... Kendi kusurum yüzünden yitirdiğim oğlum için kan ağlıyordu yüreğim... Oysa o, kibirli, budala, hain adam, yenilgisini unutturmanın yollarını aramaktan başka bir şey yapmıyormuş."

Tursen'in elleri şimdi yumruk olmuş, çenesini eziyordu. Artık düşünemiyordu, bas bas bağırıyordu içinden: "Bir çocuk gibi, kibirle yoğrulmuş, sütü bozuk bir çocuk gibi... Düzeltilmesi, yola getirilmesi gereken bir çocuk..." Tursen kuşağını tutup sıktı, bir parmağıyla Uraz'ın kamçısına işaret ederek kısık dudakları arasından buyurdu:

"Ver onu!"

Uraz verdi. Vermemezlik edemeyeceğini biliyordu. Babasının onu amansızca döveceğini de biliyordu.

Tursen, kamçısının sapını istekle, mutlulukla sıktı. Nihayet ona kavuşmuştu!

Avcunda sıktığı bu düzgün tahta parçası, ucunda sallanan şu kayış örgü Tursen'e nasıl da bir iktidar, bir güven veriyordu!

Kayışın sallantısının durmasını bekledi. Artık öfke ve çaresizlik ona egemen değildi. Şimdi, öfkeden çılgına dönmüş biri değil, oğlunun yüzünü kırbaçlayacak güçlü, bilge, adil bir adamdı.

Kırbaçtan kurtulmak için yana dönmesi, eğilmesi, kendini koruması gereken bu yüz birden ileri uzandı, kayışın önüne attı kendini. Ve Tursen bu yüzde yakıp kavuran, dayanılmaz bir sabırsızlık gördü. Bir iskeletin çukuruna batmış gözler, "Vur, çabuk vur!" diyordu. "Vur ki, artık ne yapacağımı bileyim ben de!"

Kamçı, Tursen'in elinde belli belirsiz sallanıyordu. Düşünüyordu Tursen:

"Ya beni öldürmeye kalkacak, ya da kendisini buna katlanmaya zorlayacak... Her halükârda, ona bir vurdum mu, aramızda her şey bitecek. Onu kaybettiğimi sanmıştım... Geri geldi... Ama bu kez, dönüşü olmayacak."

Tursen, kamçının kayışını iki parmağı arasına alıp ucunu inceledi.

"Kulaksız köpeği öldüren taşın aşındırdığı yer daima belli olacak," dedi.

Uraz, iki elini birden yüzüne götürdü. Başını arkaya itmek için mi? Kaygı izlerini yüzünden silmek için mi? Hiçbir şey bilmiyordu artık.

Çöken sessizlik çok uzun sürdü. Tursen, ağır ağır yerinden kalktı, Uraz'ın yanına geldi, kocaman elini oğlunun omzuna bastırıp kırbacı kucağına fırlatarak konuştu:

"Ben artık kamçı kullanmıyorum, fark ettin mi?"

"Nedenini sormak bana düşmezdi," dedi Uraz.

"Doğru," dedi Tursen. "Ama sana bunun nedenini söylemenin zamanı geldi."

Güçlü elini Uraz'ın etsiz, sivri omuz kemikleri üzerine daha da bastırdı ve hırıltılı solukları Uraz'ın alnını yaladı.

"Kamçımı kullanma hakkımı yitirdim," dedi Uraz'ın tepesindeki ses. "Çünkü ben, Ahırların Başı ve Atların Efendisi olan ben, kamçımla genç, kusursuz bir aygırı öldürdüm, hizmetinde olduğum Osman Bey'in en iyi aygırını."

Tursen, Uraz'ın titrediğini ve fısıltıyla sorduğunu duydu:

"Sen mi?"

"Ben," dedi Tursen. "Kendi işlediğim büyük bir kusurun hıncını ondan çıkarmak için."

Tursen'in avuçları Uraz'ın omuzlarına öyle bir abandı ki, Uraz'ın sırtı kamburlaştı. Tursen her sözcüğünü tartarak sözünü sürdürdü:

"Dinle, ey Uraz, iyi dinle. Bir insan öfkeye kapılır da düşünmeden bir günah işler ama sonra bunu Yüce Allah önünde ve özellikle kendi vicdanı önünde kabul ederse, insan olan insan bu günahını başını dik tutarak hatırlayabilir. Ama bir haksızlığı önceden tasarlayıp, hesaplayıp, soğukkanlılıkla sonuna kadar götüren bir kimsenin bir daha kendi yüreğiyle ve ruhuyla yüz yüze gelmesi artık olanaksızdır."

Tursen, güçlükle doğruldu. Yaşlı eklemleri çıtırdadı. "Gün doğarken çarpoydan kalktığım zamanki gibi," diye düşündü. Yeniden söze başladı. "Şimdi aklını başına topla, ey Uraz. Soyumuz adına adaleti yerine getirmek sana düşüyor."

"Bana mı!" diye bağırdı Uraz.

"Evet," dedi Tursen. "Bu görevi sana bırakıyorum."

"Geleneği değiştirmek niye?"

"Çünkü," dedi Tursen, "seni bütün bir gün dinlesem, bir başka gün de Mukhi'yi dinlesem, fark etmez, yine de sen gerçeğin efendisi olarak kalacaksın."

"Gerçeğin," dedi Uraz, yarı işitilir bir sesle.

"Gerçeğin sesini duyduktan sonra bana haber ver," dedi Tursen.

Kalın, pörsük gözkapakları bakışlarını gizledi. Soluk alışları kesilir gibi oldu.

Uraz fincana çay koydu ama bir yudum içip bıraktı. Çay soğumuştu... Tatsızdı... Tepsi kahvaltı artıklarıyla ya-

pış yapıştı... "İstediğimi elde ettim," diye düşündü Uraz, "hatta daha da fazlasını. Adaletten bana ne? Hangi adalet hem de?" Suyun tekdüze ezgisini dinledi uzun süre. Kesik yeri ağrımaya başladı. Bacağını uzattı, acı geçinceye dek bekledi, sonra yeniden büktü.

Tursen'e, "Çağırt onu," dedi.

Hiçbir şeye karar vermemişti.

* * *

Asma kilit gıcırdadı. Taze hava akımı ağır kösele kokusunu biraz olsun hafifletti. Baş seyis Akkul, eşikte durup bağırdı:

"Yargı saati geldi."

Mukhi, öylesine halsiz hissediyordu kendisini, ayağa kalkabilmek için elleriyle yere abanmak zorunda kaldı. Eğilip bir uçuruma bakmış gibi başı dönüyordu. Zere'yle göz göze gelince baş dönmesi kesiliverdi. Korkunun ağırlığı altında ezilmişti göçebe kadın. Ona yardım etme isteği Mukhi'ye gücünü yeniden kazandırdı.

"Senin için korkacak bir şey yok..." dedi. "Sadece beni çağırıyorlar."

"Yaklaşma, yaklaşma bana!" diye bağırdı Zere. "Kötü kaderini kendine sakla. Bana bulaştırabileceğin kadar bulaştırdın onu zaten. Seni tanıdığım gün, hiç yaşanmamış gibi silinip gitsin isterdim!"

Mukhi, alçak ve tatlı bir sesle konuştu:

"Benden hoşlandığını, dostum olduğunu sanıyordum."

"Başka bir adam olduğunu sandığımda, öyleydi," dedi göçebe kadın.

Dışarıda güneş güzeldi. Ağaçlarda yemişler olgunlaşıyor, arklarda sular şakıyordu. Ama Mukhi için her şey

ölüm kokuyordu. Ona bildirilecek olan Tursen'in ölüm hükmü değil. Kendi içinde taşıdığı ölüm.

* * *

Tursen ile Uraz aynı yerde oturuyorlardı; aralarında, Rahim'in taze çay, temiz fincanlar ve şekerli yiyeceklerle yeniden donattığı kahvaltı tepsisi vardı.

Üç seyis ile Akkul, Mukhi'yi iç avludan geçirerek sofanın sınırına, Tursen'in tam karşısına getirdiler.

"Ardımızdan gelenler var, ey Tursen," dedi Akkul. "İçeri gelsinler mi?"

"Yok," dedi Tursen. "Bu aile içi bir iş. Ama sizler tanık olarak kalın."

Tursen, boğazını temizlemek için ağzını çayla doldurup gürültüyle tükürdü, sonra törensel bir ağırbaşlılıkla konuştu:

"Herkes önünde sizler tanıklık edin: Soyum adına yargılama hakkımı biricik oğlum Uraz'a aktarıyorum. Bundan böyle onun yasası, benim yasamdır."

Tursen, sözünü bitirince gözlerini ayakları altındaki halıya dikti ve bir daha hiç kıpırdamadı. Seyisler, Uraz'a doğru döndüler.

Uraz, Mukhi'yi gözlüyor, onun böyle paçavralar içinde, bu denli kirli olmasına şaşıyordu. Daha birkaç saat önce kendi derisinin de kirden kabuk bağlamış, üstünün başının lime lime olduğunu unutmuştu. Bir parmağını düzgün yanaklarında, yeni çapanın üzerinde gezdirdi. Her zaman kendisine ve giysilerine büyük özen gösterirdi. Mukhi'ye hiç acımıyordu. Şu kendini salıvermiş, öne eğik baş... Şu gevşemiş, cansız kollar... "Bir bostan korkuluğu... Ya da ipe çekilmiş bir adam gibi," diye düşündü Uraz tiksintiyle.

Bir sessizlik –fıskıyenin şırıltısı bu sessizliğin ayrılmaz bir parçasıydı– çökmüştü ortalığa, sonsuzluğa dek sürecekmiş gibi. Seyislerden biri kendini tutamayıp yerinde kıpırdandı. Tabanlarının yere sürtüşü yanındaki seyisi titretti, kızgın havayı hıçkırır gibi içine çekti. Tutukluyu bekleyen seyislerin iç sıkıntısı Uraz'a kadar yayıldı, içine işledi, kafasını karıştırdı, kamçıladı onu. Bundan da öte, kıpırtısız kütük gibi oturan Tursen'in buyurgan sabırsızlığını anladı. Ama yargısı neydi? Öbürleri kadar Uraz da bilmiyordu bunu.

Gözlerini Mukhi'ye dikmiş düşünüyordu: "Bütün bu insanlar, solukları kesilmiş, senin kaderinin ne olacağını öğrenmeyi bekliyorlar. Sen, sen ise..." Uraz, ölümüne de yaşamına da karar verecek iktidarı elinde tutarken, alay eder gibi umursamaz görünen bu adama karşı korkunç bir kin duydu. "Sonucu öğrenince yine kılın kıpırdamayacak mı, göreceğiz bakalım," diye geçirdi içinden.

"Kaldır başını!" diye buyurdu.

Sessizlik daha da yoğunlaşmış, hassaslaşmıştı. Fıskıyenin şırıltısı bu sessizliğin bir parçası değildi artık. Kendi keyfince, kendi kaderine uyarak şakıyıp akıyordu.

Mukhi'nin yüzü şimdi gözler önüne seriliydi: Hiçbir ifade taşımayan kirli bir maske. Kir ve çamur gözlerinin içine kadar dolmuştu sanki. Bu gözler çamur renginde ve çamurdan yapılmış gibiydi. Uraz'a dikilmiş çamurdan bu iki bilye onu tanımıyor, hatta görmüyor gibiydi. Birden onun gençliğini, saflığını, insanlara güvenini ve dostluğunu anımsadı Uraz. Bu duygularla dopdolu bakışları ne güzeldi o zamanlar. Bir insanı bu denli yıkabilen hayattan korktu, nefret etti Uraz. "Hayat değil onu bu hale sokan, benim, sadece ben," dedi kendi kendine. Fıskıyenin şırıltısı bir sel gümbürtüsüyle doldurdu kulaklarını. Daha fazla düşünme yeteneği bulamadı kendisinde. Sesi, sessizlikte yüksek, renksiz ve donuk, yankılandı; kendisi-

ne yabancı bir gücün zorlamasıyla dökülürcesine çıktı sözler ağzından.

"Seni tüm suçlarından aklıyorum," dedi Uraz eski seyisine. "Özgürsün."

Mukhi'nin ne yüzünde ne bedeninde tek bir kas kıpırdamadı. Aynı şekilde soluk alıp vermeye devam ediyordu. Buna karşılık, yargılamaya tanık olanların hepsi uzun, derin bir soluk alıp verdiler. Bu ses senfonisinde sadece tek bir soluğu, ona övünçlüymüş gibi gelen bir soluğu işitti Uraz: Tursen'inkini. Ve yargısını bildirdikten sonra ilk hissettiği, keder ve aşağılanma duygusu oldu. Bir kez daha babasının isteğine boyun eğmişti. Bir kez daha, ikinci adam olmuştu sadece; babasının bir yansıması. Ve son derece pahalı bir bedel karşılığı tasarlayıp uyguladığı ve ödediği bir sınavın sonucu bu olmuştu işte. Peygamber hakkı için, bu işi bu noktada bırakamazdı. Peygamber hakkı için, bir şeyler yapmalıydı, sadece ona, Uraz'a özgü, babasının isteklerinin ve yetkisinin ötesinde bir şey, öyle bir şey ki hem ona meydan okusun hem gözlerini kamaştırsın... Ama ne? Ne?

Uraz, az kalsın sevincinden bağıracaktı. Tursen'in gözünde Mukhi suçlu değildi. Bir tuzağın, bir oyunun kurbanıydı... Ama aygır? Aygır?.. Ya aygır?.. Ah! Tursen, adaletin tam anlamıyla yerini bulmasını istemiyor muydu?.. Peygamber hakkı için, istediğini elde edecekti!..

Uraz'ın sesi bir kez daha yankılandığında sessizlik sürüyordu hâlâ. Uraz'ın sesi garip bir sıcaklık, bir yoğunlukla ısınmıştı. Bağırdı:

"Evet, özgürsün ey Mukhi!" diye bağırdı. "Ve bundan böyle Cahil senindir!"

Bu sözler üzerine baş seyisle adamları artık kendilerini tutamadılar. Bağrışmalarında şaşkınlık, şüphe ve kıskançlık vardı. Uraz'ın canını sıkmaktan başka işe yaramadılar. Ama Tursen'in yüzünde ödülüne kavuştu. Öf-

keden yüzündeki yara izleri morarmıştı; gür, sert kaşları, kalın dudakları ve derin çizgilerle oyulmuş kırışıkları kıpır kıpırdı.

"Cahil'i nasıl yetiştirip eğittiğini hatırlıyor," diye düşündü Uraz. "Şimdi konuşacak, beni engelleyecek."

Tursen, yüzü her zamanki sert dinginliğini yeniden kazanıncaya dek bekledi.

"Susun," dedi seyislere. "İşittiğiniz sözler benim kanımdan olanların yasasıdır."

Sonra Mukhi'ye döndü:

"Cahil gerçekten senindir," dedi.

"Gerçekten," diye tekrarladı Mukhi.

Seyisin duruşunda, bedeninin herhangi bir yerinde hiçbir değişiklik olmadı.

"Ya Zere?" diye sordu.

Tursen ile Uraz kendilerini tutmakta usta oldukları halde, ellerinde olmadan birbirlerine baktılar. Suçunun bağışlanması, özgürlük, eşsiz bir aygır; Mukhi, bütün bu mucizelere karşı ilgisizdi.Kahpe göçebeden gayrı hiçbir şeyin önemi yoktu onun için.

Uraz, Mukhi'ye bakmadan, "Yarın buradan toz olup gitsin, gözüme görünmesin," dedi.

Tursen, Uraz'la yalnız kalınca, Rahim'i çağırıp, "Bana kamçımı getir," diye buyurdu.

Ve baça kamçıyı getirdiğinde, Tursen, oğluna, "Kuşağıma sen geçir onu," dedi, "ne de olsa onu bana geri vermek için geldin."

2

Zere gerdekte

Malikânede hâlâ çok eski dönemlerden kalma birkaç yurt vardı. Osman Bey'in ataları sürüleriyle birlikte bu yurtları da buralara getirmişler ve kuşaktan kuşağa, efendilerin konutları zamanla toprağa temel atmış yapılara dönüşünceye dek bu yurtlarda oturmuşlardı. Şimdi, ağaçlar arasındaki açık alanlarda ve dupduru suların aktığı kuytularda kurulu bu yurtlarda büyük şölenlere gelen konuklar arasında zenginlikleri ya da mevkileriyle önde gelenler arasında kendileri için bey konağında yer bulunamayanlar ağırlanırdı.

Uraz, yargılamasını bitirdikten sonra Osman Bey'in yaşlı kâhyası bizzat yol gösterip –saygı belirtisi– Uraz'ı bu yarı yerleşik, yarı göçebe barınaklardan birine götürdü. Yurdun çevresi koruluktu. Ağaçlar arasında buz kesmiş bir su kurdelesi kıvrılarak akıyordu. Peşlerinden iki seyis de geldiği halde, kâhya, Uraz'ın attan inmesine yardım etti ve onunla birlikte Moğol çadırının içine girdi. Bir yandan da anlatıyordu:

"Yurtların içinde en az rüzgâr tutanı budur. Şiltenin, altına da üç tane yeni halı serdirttim. Hizmetindeki bir adam ile bir at, sürekli dışarıda bekliyor olacaklar."

Uraz, hiç anlamadığı bu sözlere, kendisi de ne dediğini bilmeden, teşekkür ederek karşılık verdi. Derin,

garip bir yorgunluk, yolculuğunun en kötü dönemlerinde bile duymadığı ölçüde bedenini olduğu kadar zihnini de kıskıvrak kavramıştı. Tursen'in loş sofası, fıskıyenin şırıltısı, yumuşak yastıkları, tadı yerinde zengin kahvaltı sofrası; hiçbir gün, hiçbir yolculuk, başından geçen hiçbir olay onu bunlar kadar bitkin, içi boşalmış hale getirmemişti. Yalnız kalır kalmaz kendini yatağa attı, atmasıyla da uyuması bir oldu. Ne var ki, durup dinlenmeksizin yol alma alışkanlığından ve bu kaldığı yerin niteliğinden olacak, uykuya dalarken Uraz'ın içinde yolculuğunun daha henüz sona ermediği hissi vardı.

Suda boğulan bir adam gibi tüm duyularını ve canını yitirmişçesine derin uyuduğu halde bu duygu öylesine yakından ve ısrarla izledi ki onu, sonunda, ölü dalgaların derinliğinden yeniden su yüzüne çıktığında bile aynı duyguyu buldu içinde: "Yola düzülmeli," dedi kendi kendine. Kol ve bacaklarını uzatıp gerindi, eklemlerini tatlı tatlı çıtırdattı. Uzun, çok uzun zamandan beri vücudu böylesine kıvrak, çevik, dipdiri olmamıştı. Hemen harekete geçmek için bir şeyler yapmak istiyordu. "Yola çıkmalı," diye söylendi yeniden. Dizleri üzerinde doğruldu ve yatağının yanına bir çift koltuk değneği konmuş olduğunu gördü.

Bir önceki günün olayları, sırayla, bir anda belleğinde canlandı. Sersemledi bir an. Bu yurt da nesiydi? Bir hayal mi? Bir taş ev kadar ağır ve oturaklı. Bedenine yeniden sahip mi olmuştu? O da bir yalandı. Bedenini kullanabilmesi için şu tahta araçlardan yararlanması gerekiyordu. Uraz, değnekleri alıp koltukaltlarına yerleştirdi, karmakarışık duygular içinde, ne denli kullanışlı, dost, işe yarar oluşlarına şaştı, hemen yurttan dışarı attı kendisini.

Ahırlara bakan uşaklardan biri sorgun ağacı çitine sırtını dayayarak topukları üzerine oturmuş bir türkü mırıldanıyordu. Tüyü yolunmuş bir serçeyi anımsatan,

ince, zayıf, yaşlı bir adamdı. Ağlamaklı gözlerinde büyük bir saflık okunuyordu.

"Bu koltuk değnekleri nereden geldi?" diye sordu Uraz.

"Öyle derin uyuyordun ki, içeri girip onları yatağının yanına bıraktığımı duymadın bile. Büyük Tursen'in buyruğu üzerine getirdim onları," dedi adam.

"Kendisi nerede?" diye sordu Uraz.

"Ahırları dolaşıyor," dedi uşak.

Ardından en yakın koruluğu işaret ederek sordu:

"Orada eyerlenmiş bir at bekliyor. Getireyim mi?"

"Yok," dedi Uraz.

"Çay getireyim öyleyse? Pınarın yanında semaver kaynıyor."

"İstemez," dedi Uraz.

Koltuk değnekleri üzerinde döndü, içeri girdi, kendini yatağa atıp değnekleri başının üstünden uzağa, göremeyeceği bir yere fırlattı.

"Babamdan gelen ilk armağan," dedi kendi kendine ve alaylı alaylı sırıttı, farkına varmadan. Tursen'in bölmeden bölmeye dolaşması gözlerinin önüne geldi; tüm görkemliliği içinde, sadece onun dolaşabileceği biçimde, sadece kendi kendinin benzeri olarak, ölümsüz... Oldu olası hep Ahırların Başı ve Atların Efendisi'ydi ve sonsuza dek öyle kalacaktı.

Dışarıdaki çelimsiz, yaşlı uşak yeniden türküsüne, bozkırların en eski ezgilerinden birine başlamıştı. En eski zamanlardan beri ozanlar, öykücüler, kervancılar ve dilenciler kendi yüreklerini boşaltıp ferahlatan sözleri bu türkünün dokusuna uydurup söylemişlerdi. Şimdi yaşlı uşak da bu oyunu oynuyor, bu ihtiyacını gideriyordu belki de. Uraz'ın umurunda değildi. O babasının hayatını düşünüyordu. Düzenli, her günü, her saati önceden saptanmış, düzenlenmiş... Peygamber hakkı için, hayatı ya-

şına ve şanına yakışıyordu da. Kendisi ise, kendisi, Uraz... Hayatta kendine ait bir damı, bir atı bile olmamış Uraz... Buzkaşiden buzkaşiye yaşayan, ölü mevsimlerde ise çarşı ve kervansaraylarda vakit geçirip kazandığı zaferlerden eline geçen paraları köpek, bıldırcın, koç ve deve güreşlerinde harcayan Uraz...

Bir gün önce Tursen'e başından geçenleri anlatırken duyduğu o büyük sevince ne olmuştu? Sevinç yerine şimdi içinde bir bunalım, bir bıkkınlık vardı. Her giriştiği işten sonra içine dolan hep bu duyguydu, hep aynı duygu... Ne var ki, o zamanlar yeniden bir tuzak kurmak, yeni bir ölüm tehlikesi yaratmak gücünü bulurdu kendisinde. "Bir yere, bir şeye ulaşmanın hiç önemi yok... Yolun kendisi önemli olan," diye düşündü Uraz. O anda içinden yükselen dilek, umutsuzluğunun ne denli büyük olduğunu gösterdi Uraz'a: O cehennem yolculuğunun sürüp gitmesi, hiç sona ermemesi için öbür bacağını, evet, sağlam bacağını da vermeye hazırdı.

Derin, güçlü bir soluk aldı. Kanı canlı, dolu dolu akıyordu bedeninde. On beş saatlik bir uyku ona taptaze bir güç kazandırmıştı. Birden çiçek açıveren bu gücün etki ve dürtüsüyle bağırmak geliyordu Uraz'ın içinden. Ama neye yarardı ki bu güç şimdi?

Kendisini bir güzel kandırmış, aldatmış olan yurdu kinli bakışlarla süzdü. O sırada ufak tefek bir insan gölgesinin içeri süzüldüğünü gördü.

Arkadan vuran ışık ve gelenin başında dalgalanan örtü, yüzünü seçmesini engelliyordu. Geleni "sıska ihtiyar" sanıp sinirlendi. Defolup gitmesi için bağıracaktı ki, durdu. Gelen o olamazdı. Yaşlı uşak kırık, zayıf sesiyle tekdüze türküsünü geveleyip duruyordu çadırın dışında.

Gölge, tereddüt ederek iki adım attı. Bir kadındı... İki adım daha: Zere'ydi bu.

Uraz'ın ilk yaptığı, kesik bacağını altına sokup saklamak oldu. Sonra genç kadına sordu:

"Buyruğumdan haberin yok mu?"

Zere, içeri girdiğinden beri eğik tuttuğu başını kaldırmadan fısıldadı:

"Haberim var, efendim. Gün ışırken yola çıkmaya hazırlandım da. Ama sana saygılarımı sunmadan yola çıkamazdım."

"Neden?" diye sordu Uraz kabaca.

"Suçumu bağışladığın için elini öpmem gerekirdi," diye yanıtladı Zere.

Yurdun ortasında durmakta olduğu yerden, genç bir hayvanın birden boşanmasını andıran çevik, kıvrak, uyumlu bir hamleyle halı ve yastık yığınından yapılmış yatağın yanına geldi, diz çöküp dudaklarını Uraz'ın parmaklarına değdirdi.

Ancak ondan sonra yüzünü Uraz'a göstermeye cesaret edebildi ve haykırdı:

"Yargıcım sen olunca, ölüm cezasına çarptırılmam gerekirdi. Çünkü sen biliyordun."

Uraz, genç kadının yüzünde, böyle bir anlatımı daha önce hiç görmemişti. Yüzü sanki ovula ovula yıkanmış, tüm açgözlülükten, kurnazlığından ve bayağılığından arınmıştı. Ve bu iğrenç zar sıyrılıp atılınca, iyilikbilir bir yüz çıkmıştı ortaya, saf ve alçakgönüllü.

"Bu kez yalan söylemiyor, çok korkmuş ölmekten," diye düşündü Uraz. Bu gözleminin hiç önemi yoktu onun için. Ama kadının bir sözü çok derinde, çok gizli bir yerine dokunmuştu Uraz'ın.

"Sen biliyordun," demişti göçebe kadın. Uraz kaderin sınır çizgisi üzerinde onunla karşılıklı nasıl cirit attıklarını hatırladı. İçine onun zehir attığı kova... Üzerine onun saldığı kulaksız canavarlar... Onun kışkırtması, itelemesi, gütmesiyle Uraz'ı öldürmeye kalkan Mukhi... Ve bu denemelerin her birinden sonra gözlerini kaçırmadan, karşılıklı bakışmaları... Zere'nin bakışları, "Bu-

gün beceremedim, yarın başaracağım," derdi. Ve kendi bakışı ona karşılık verirdi: "Görürüz."

Şimdi de göçebe kadının gözlerinde böyle bir bakış aradı. Ama bu gözlerde bir hayranlık ışığından başka hiçbir şey bulamadı.

Zere için, kir pas içinde, saçı sakalı karmakarışık, sakat, gözleri, çukurları içinde ölü gözünü andıran, leş gibi kokuşmuş atlı ile bu yakışıklı, tertemiz; ütülü, kalın, pahalı ipek çapanının altından güzel hamam kokuları saçılan bu adam arasında ortak ne olabilirdi ki?

"Bir prens benim canımı bağışladı," diye düşünüyordu Zere. "Bense onun canını sıkıyorum şimdi."

Hızla mırıldandı:

"İyiliğini asla unutmayacağım, efendim. Her gün yollarda senin için hayır duası edeceğim."

Zere geri geri kapıya doğru gitti. Yurdun sonuna geldiğinde, Uraz, kendi yaptığına kendisi de şaşırarak, bağırdı:

"Bekle!"

Kadın durdu. Ve Uraz, yine kendi yaptığına şaşırarak buyurdu:

"Gel buraya!"

Zere, o hafif yürüyüşüyle yaklaştı. Uraz, onun geri gelişini bakışlarıyla izlerken genç kadının varlığına duyduğu ihtiyacın nedenini anladı. Zere, orada bulundukça yüksek yayladaki göçebe mezarlığı, rüzgârın uğuldadığı, zemini kaygan kaya geçidi, Bend-i Emir sularındaki gökkuşağı da yurdun içine girmiş oluyordu.

Zere'yi yanında tutmak için duruşunu değiştirmeden, aklına ilk gelen soruyu sordu:

"Mukhi'yi gördün mü?

"Gördüm," dedi göçebe kadın.

"Nasıl?" diye sordu Uraz.

"Nefret ediyorum ondan," dedi Zere. "Hâlâ daha yıkanmadı. O kocaman uzun kolları kırık odun parçaları

gibi iki yanına sarkmış... Suçunu bağışlıyorsun. Atı ona veriyorsun... Tek bir neşeli söz çıkmıyor ağzından, bir gülümsemiyor bile. Nefret ediyorum ondan."

"Öyleyse, neden onu elde etmek için o kadar uğraştın?"

Göçebe kadının tavrında birden çok garip bir değişiklik oldu. Yumulup geri geri gitti, bir eli havada, gözlerinin hizasında, sanki birtakım dayanılmaz hayalî yaratıklara karşı kendini savunmak istiyormuş gibiydi. Elde edilememiş, başarısızlığa uğramış aşklarının anılarına karşı... Uraz'ın kibirli güzelliğinin, pahalı giysilerinin, eski Moğol çadırının bu zenginliğinin yanında insana ürküntü verecek kadar aşağılık görünen aşkları... Zere, ömründe ilk kez kendi kendinden utandı.

"Kaderim kötü gitti," dedi, zor işitilir bir sesle. "Bilmiyorum..."

Sözünü bitirme gücünü bulamadı kendinde. Zorlu solukları göğüslerini oynatıyordu. Ve onların tatlı çukurundan kulakmemelerine dek bronz tenini bürüyen pembelik, entarisinin kaba işlemelerle süslü açık renk kumaşı üzerine eğilmiş boynuna zayıf, masum bir hava vermişti.

Gizli kaynaklardan satın alınmış yeni giysisi, beklenmedik utangaçlığı, yeni yıkanmış körpe teni, çekingen ama ateşli bakışları... Uraz baktı, baktı, "Bir gelin kız gibi," dedi içinden, Sadi'nin dizeleri, farkına bile varmadan, kendiliğinden canlanıverdi zihninde.

O zaman, sağlığına kavuşmuş vücudunun cinsel açlığı, büyük serüveninin özünü genç göçebede yeniden yakalayabilme isteği, o erişilmez körpe kızları kirletmek, ezip paralamak için duyduğu yasak, yapışkan tutku birbirine karışıp birleşerek olağanüstü bir isteğe dönüştü. Zere'yi yerden çekip aldı.

Bir an sonra, kadın yatağının üzerinde yatıyordu. Bir an sonra giysisi paramparçaydı. Uraz, bıçağını, deştiği

karnın dibine dek daldıran bir katilin kudurganlığıyla, bu yırtıklardan birinin arasından kadının içine daldı.

Zere, şaşkınlıktan, acıdan tiz bir çığlık attı. Uraz'ın yüzü bir kurt sırıtışıyla hayvanlaştı.

"Bağır! Bağır!" dedi kısık, kapalı dudakları arasından. "Bu daha bağırmak mı? Sen daha ne acılar çekeceksin."

Ve güçlü çopendoz, hemen, el ve bacaklarını, koyun kemiklerini ufalamaya alışkın dişlerini, kesik başla teke leşlerini hasmından yırtıcı kuş pençeleri gibi çekip alan, yakalayıp tutan tırnaklarını, hepsini, çılgın, yasak tutkusunu, açlığını doyurmak amacıyla seferber etti. Yeni yeni bulduğu, geliştirdiği işkencelerin hazzıyla kendinden geçen bir cellattan başka bir şey değildi. Kötülük etmek için bütün gücü yerine gelmişti. Alçakgönüllü, temiz yürekli, utangaç ne varsa, sınırsızca hepsini paramparça etmek hakkı verilmişti ona. Bir bedeni her türlü acıya, hayâsızlığa zorlamak ve bundan haz duyan dokularını, hücrelerini, iliklerini bu yoldan sonuna dek doyurmak hakkı... Ve her an daha da şiddetlenen bir yırtıcılıkla, tüm insani ölçüleri aşacak derecede zevk almaya çalışıyordu bundan.

Zere'nin çığlıklarının ardı arkası kesilmiyordu. Onun her çığlığında Uraz, daha çılgın, daha tadına doyulmaz bir dalganın bedenini kapladığını hissediyor ve daha zalim bir işkence biçimi arayıp buluyordu. Tüm varlığını doruktan doruğa, uçurumdan uçuruma alıp götüren dalgaya kendini bırakıyor, o cehennemî cennetinin yalımlarından ve gölgelerinden hiçbirini kaçırmamak için gözlerini sıkı sıkı kapalı tutuyordu.

Giderek, bu kara büyü oyunlarıyla oynaya oynaya Uraz'ın duyuları körelmeye başladı. Alçalmanın ve acı çekmenin yalnızca sesini işitmek yetmiyordu artık. Gözlerini de beslemek, doyurmak gereğini duydu. Gözlerini açıp yüzünü Zere'nin yüzüne yaklaştırdı. İçi hazla dolup

taştı ilkin. Attığı çığlıklarla gerilmiş, çarpılmış, yarılmış bu ağız, görmeyi beklediği ağızdı. Ama sevinci çok kısa sürdü. Kendisininkiyle karşı karşıya, arkaya doğru kaykılmış yatan ve bu yatışıyla olağanüstü bir boyut kazanan bu yüzün başka hiçbir yeri acı çeken ağızla uyumlu değildi. Neden yanakları, şakakları ve alnı içten vuran bir ışıkla parlamış, güzelleşmişti? Bu gergin, dolgun, mutlulukla titreşen ten de ne oluyordu? Bu kutsal vecit de neydi? Ya bu dünyadışı bir mutluluğun azabıyla kamaşmış bu bakışlar?

Zere'nin ardı arkası kesilmeyen çığlıklarının tonu ve anlamı birden değişti Uraz için. Bu sesteki şaşkınlığı tanımıştı şimdi: Aynısıydı –sadece daha yoğun, daha yitik– küçük göçebelerin kampındaki ateşin yanında, Mukhi'nin Zere'ye attırdığı çığlıkların aynısı.

Bunu anlayınca, Uraz'ın içini saran duygu dayanılmazdı. Hiçbir zaman, hiç kimse onu böylesine aldatmış, onunla böylesine eğlenip alay etmiş değildi. Şehvet şarkısını, acı dolu çığlıklar sanmıştı. El değmemiş bir kıza acı çektirmek istemiş –çektirdiğine de inanmıştı– oysa utanmaz bir orospuyu zevkinden kıvrandırmıştı sadece.

Ağzının kenarları ak köpüğe bulandı. Eli altındaki bedenin en duyarlı yerini aradı. Davulcu Hayatal'ın kırbacıyla kadının göğsünde açtığı oluk gibi dar, uzun yaranın izini gördü. Körpecik ince bir deri yarayı örtmeye başlamıştı. Uraz, tırnaklarını geçirip yarayı baştan aşağı yırttı, Zere'nin karnı öyle bir hopladı ki, Uraz'ı da birlikte hoplattı ve kadının ağzı acıyla burkulmuş bir delik olup çıktı. Attığı çığlık gerçi öbürlerinden daha tiz, daha zorluydu ama aynı zamanda hepsinden daha coşkun, daha sevinçliydi de.

Uraz, bir eliyle Zere'nin saçlarını, öbür eliyle boğazını yakaladı ve başını yere çarparak homurdandı:

"Canın acımıyor mu senin?"

"Ölesiye," diye mırıldandı kadın.

Ve kendinden geçmiş bir gülümsemeyle iki dudağı bir an birleşti, Uraz'a bir şeyler söylemeye çalıştı ama ne mümkün? "Ey, zehrin, köpeklerin ve korkunç dağların üstesinden gelen, çamur, ateş ve irinden yoğrulmuş atlı; ey bu sarayların ipekliler içindeki efendisi, ey ömrümün tek prensi, vur, ısır, derimi yüz benim; aşağılık bir kadınım ben! Sen bundan ne denli zevk alırsan, benim payıma düşen zevk de o denli büyük olur."

Kadın, aklından geçen bu düşünceler üzerine, köleliğiyle mest, kendini büsbütün kapıp koyuverdi yarı tanrısının sonu gelmez zevklenmelerine. Birbirleriyle sarmaş dolaş oldukları halde, yine de kadınla kendisinin ayrı türden insanlar olduklarını anlayamadı Uraz. Zulmünü iki katına çıkardı. Ama işkence ettiği eti daha da kışkırtmaktan, tutuşturmaktan ve doyurmaktan başka bir sonuç elde edemedi. Ve düşündü o zaman: "Bütün yenilgilerinin öcünü alıyor benden böylece. Zaferini önlemek için öldürmekten başka çare yok."

Uraz, parmaklarını göçebe kadının boynuna geçirmişti ki, birden ensesine ve beline alevden bir ok saplanmış gibi oldu. Yatışmış, durulmuş bedeni kadından ayrıldı. Birkaç dakika hiçbir şey düşünmeden ve hissetmeden yatıp kaldı. Sonra yanı başında düzenli, mutlu soluk aldığını işitti. Hiç yerinden kıpırdamadan, yakarışla, kudurmuş bir gözdağının karışımı olan bir fısıltıyla konuştu:

"Defol! Derhal!" dedi.

Zere, yine geri geri giderek yurttan dışarı çıktı. Yarı çıplak, yıkıma uğramış bedeni üzerinde başını bir kraliçe gibi tutuyordu.

3

Cahil'in öcü

Zere, önünden geçerken yaşlı uşak hâlâ sırtı sorgun ağacı çitine dayalı, topukları üzerine çömelmiş oturuyordu. Başını kaldırıp bakmadan, mızmız sesiyle sonu gelmez türküsünü gevelemeyi sürdürüyordu. Dalları yurdu gölgeleyen bir ağacın ardından Mukhi göründü.

Yıkanmıştı. Tıraş olmuş, temizlenmiş yüzünde yolculuğun yorgunluğu, geçirdiği zorlu olayların izleri görülüyordu. Yuvarlak yanakları artık alttaki kemik yapısını gözlerden gizleyemiyordu. Tüm yüz çizgileri, çivi başlarını andıran elmacıkkemiklerine asılıymışçasına sarkıyordu. Teni toprak rengi, çekik gözleri anlamsızdı. Üstünde yine eski, küçülmüş çapanı vardı, incelmiş kollarının bilek kemikleri fırlamıştı. Hızla boy atmış, büyüme çağının sıkıntıları içindeki bir oğlan çocuğunu anımsattı Zere'ye.

"Ne istiyorsun benden?" diye sordu kadın.

Mukhi soruyu anladı mı acaba? Göçebe kadının yüz ve bedenindeki yaralara, kanlı sıyrıklara, çiziklere, diş izlerine kederli bir ürküntüyle bakıyordu. Kadın taşı gediğine daha iyi koyabilmek ister gibi şöyle bir dikeldi, omuzlarını gerdi. Böylece daha bir büyümüş gibi bağırdı:

"Uraz yaptı."

"Biliyorum," dedi Mukhi. "İşittim."

Zere'nin, yediği tokat ve yumruklarla şişip yarı kapanmış gözlerinde güçlü, dingin bir gurur parladı. Yeniden sordu:

"Ne istiyorsun?"

"Seninle birlikte buradan gitmek," dedi Mukhi.

Zere, yoluna gitmeye davrandı. Mukhi, entarisinden tutmak istedi onu. Tuttuğu parça elinde kaldı. Kadının önünü kesip yalvardı:

"Dinle, dinle beni peygamber hakkı için. Ben bir iş bulur çalışırım. Cahil de bizim artık. Onu sen nasıl istersen öyle yaparız."

Zere hiç ses etmedi. Mukhi'nin içinde acınası bir umut belirdi. Kadının kaşları çatılmıştı. Yüzü her zamanki o kumaz, açgözlü ifadesine bürünmüştü yine. Yüzündeki yara ve berelerden, özellikle yarı kapanmış gözünden ötürü, tiksinti veren bir küstahlıkla büsbütün açığa çıkmıştı bu ifade.

"Ona atı sattırır, parayı alırım... Gece olur olmaz da çeker giderim," diye geçiriyordu aklından göçebe kadın. Mukhi, yerinden kıpırdamaya, soluk almaya bile cesaret edemeden bekliyordu. Bu sessizlik içinde, yaşlı ahır uşağının mırıldandığı türkünün sözleri Zere'nin kulağına kadar geldi. Beceriksizce düzülmüş, sade dizelerdi bunlar:

Adaleti getirdi yerine
Gelir gelmez Uraz'ımız
Ah! Korusun onu Allah
Tüm çopendozlar içinde!

Türkünün ilk sözlerini işitir işitmez Zere başını arkaya attı. Gök kubbenin tam tepesinde parlayan güneş alnına vurdu. Kaşları çözülüp düzeldi. Açgözlülük ve ikiyüzlülüğün izleri silindi gitti, dingin ve yüce bir kendine güvenden başka bir şey kalmadı yüzünde.

Yaşlı uşak susmuştu. Dudakları, yeni dizeler bulma peşinde kıpırdayıp duruyordu. Zere, bakışlarını gökyüzünden yere indirdi. Mukhi'yi görünce şaşırdı.

"Beni de birlikte götürecek misin?" diye sordu Mukhi alçakgönüllülükle.

"Götüremem," dedi Zere içten, tatlı bir sesle.

Mukhi'nin sorusunu böyle yanıtlamayı düşünmemiş, istememişti. Kendisi değildi, o yalancı, hırsız, almaya ve satmaya eli yatkın küçük göçebe kadın değildi bu karşılığı veren. Türkülerin şanını şimdiden kutladığı, adamın yüce ve korkunç zevk alıp verme yeteneğinden ötürü seçtiği kadının; o kahramanın, o prensin ilk dölünü karnında taşımayı uman kadının yanıtıydı bu. Şu ağlamaklı kaba herifi, her şeyi kabullenmeye hazır şu miskin dilenciyi nasıl koynuna alabilirdi ki? Ve onu alaya alıp aldatarak, soyarak, kendini de onun gibi aşağılatmaya, onun seviyesine düşürmeye nasıl razı olabilirdi?

Dizginsiz bir şehvetin haz ve işkencelerinin altüst ettiği, bozduğu bir yüzü birden düzgün, ağırbaşlı bir ifadeye büründüren, her ikisinin de bilemedikleri o gizemli gücün adını koyabilme yeteneği ne Mukhi'de ne Zere'de vardı. Ama yine de, onurun genç kadının yüzüne erdemi yerleştirdiğini görünce Mukhi'nin dizleri kesildi, Zere'nin yolundan çekildi. Kadın güz çiçekleriyle bezenmiş koruluk ve çalılıklar arasında gözden kayboldu. Mukhi, onunkine ters yönde rastgele yürüdü. Kolları, kurumuş ağaç dalları gibi omuzlarından sarkıyordu.

* * *

Uraz, üstünden atamadığı –ve atmak da istemediği– bir uyuşuklukla yatıp kaldığı yatağının üzerinde dirseğine dayanarak şöyle bir doğruldu. Dışarıda cılız bir ses türkü söylüyordu:

Bu beyliğin Uraz'ı
Hem şerefi hem şanı

Uraz, alnını kırıştırarak dikkatle dinledi, başını salladı. Ezgiyi tanımıştı, bozkırların soylu efsaneleri ve masalları bu ezgiye uydurularak anlatılırdı. Ama kendi adı ne arıyordu bu türküde?

Ses sürdürüyordu türküyü...

Dere, tepe, ovada
Yayılıyor şanın uçarcasına
Uraz, Tursen oğlu
Yelden bile daha hızlı

Türkü kesildi. Uraz kendini yeniden yatağa bıraktı. Efsanelerin ezgisine uydurulmuş bu vurgulu dizeler kendisini övüyordu gerçekten. Tüm malikâneye yayılacaktı bu dizeler, sonra çevredeki çarşılara. Bu yaşlı ahır uşağından daha usta öykücülerle ozanlar türküyü daha güzel dizelerle zenginleştirecekler ve atlıların, dev sırtında sallana sallana giden kervancıların ağzında bu dizeler köyden çayhanelere atlayarak bozkıra baştan başa yayılacaktı. Zafer buydu işte... O denli istediği zafer... Toz olmuş ölülerin zaferi... İçinde yattığı prenslere yaraşır bu yurdun bir mezar, kendi dağılmış kemikleri üzerinde yükselen bir anıt olduğu duygusuna kapıldı Uraz.

* * *

Yaşlı uşak türküsünü daha fazla sürdüremedi. Tırısa kalkmış birkaç atın ağaçlar arasındaki açıklığa yaklaşmakta olduğunu duydu. Az sonra Rahim, yurttan içeri girmişti bile. Tursen'in kendisini dere boyundaki ağaçların altına çağırdığını söyledi Uraz'a.

"Benim için hazır bekletilen atı getir," dedi Uraz.

Rahim, dışarı çıkar çıkmaz Uraz da ayağa kalktı. Tek ayak sekerek yurdun kapısına gitti, atın sırtına atladı hemen. Baça önde, Uraz arkada, üstü birbirine geçmiş dal ve yapraklarla örtülü, yanından küçük bir su akan yuvarlak bir çardağa vardılar, iki seyis yumuşacık çimenlerin üzerine parlak renkli halılar sermiş, semaveri ateşlemiş, eyere asılı heybelerden kap kacak ve yiyecek çıkarıyorlardı.

Uraz, attan inip babasının karşısına oturmadan önce, seyislerin işlerini bitirmelerini bekledi. Sonra babasıyla her zamanki gibi karşılıklı selamlaştılar. Seyisler atları götürdüler. Tursen, Uraz'a sordu:

"Koltuk değneklerini aldın mı?"

"Aldım," dedi Uraz.

"Denedin mi?" diye sordu Tursen.

"Denedim," dedi Uraz.

"Sana uydu mu?" diye sordu yine Tursen.

"Tam tamına," dedi Uraz.

"Neden onlarla gelmedin?" diye sordu Tursen.

"İşte," dedi Uraz.

Bir oğlun babasına, hele Tursen'e, böyle bir karşılık vermesi düpedüz saygısızlıktı. Tursen, umursamaz göründü. Sakatlığını yüzüne vuracak bir aracı gönderirken, oğlunun buna çok kızacağını biliyordu. Ama Uraz'ın yeni durumun koşullarına bir an önce, geciktirilmeden alıştırılması gerektiğini de biliyordu.

"Atın üstünden attığı bir çocuk, hemen yeniden ata bindirilmezse, bir daha asla eyer üzerinde güvenle oturamaz," diye düşünüyordu Tursen. Yumuşak bir sesle konuştu:

"Oğlumda saygı ve görgünün sadece bir bacağa bağlı olduğunu bilmiyordum," dedi.

Uraz, ses çıkarmadı. Tursen bir elini pilav dolu tencereye daldırdı. Acı baharatla çeşnilenmiş, rengi kararmış,

üzerine parça parça koyun eti dizilmiş, yağdan pırıl pırıl, safranlı pilavı avuçladı. Avuçladığını yedikten sonra parmaklarını, el ayasını yalayıp oğluna sordu:

"O koltuk değneklerini tanımadın mı sen? Benimkiler."

Uraz da pilava dalmak üzereydi. Kolu bir an havada asılı kaldı.

"Ne?" dedi. "Bunlar mıydı?"

"Sağ dizim yarılıp sol uyluk kemiğim kırıldığında bunları kullanmıştım," dedi Tursen.

Uraz, elini tencereye daldırıp bir avuç safranlı pilav aldı. Ama tadına varamadı pilavın. Aklı otuz yıl öncesine gitmişti. Ününün doruğunda olan Tursen'in avlularda, ahırlarda, Devletâbad Çarşısı'nda bu değneklerle sekerek gidişi gözünün önünde canlandı.

"Geçici bir zaman içindi," dedi Uraz.

"Biliyor muydum ben geçici olduğunu?" diye sordu Tursen.

Pilavın içinden kemikli bir et alıp sarı dişleri arasında parçaladı. Sonra sordu:

"Sen benim hiç küçük düştüğümü gördün mü o zamanlar?"

"Yok, tam tersi," dedi Uraz, elinde olmayarak.

O günlerde malikânede olsun, kasabada olsun, Tursen'e her zamankinden daha içten bir hayranlık ve dostluk göstermiş olan insanların yüzü belleğinde canlandı.

"O yaşta, daha kolay kabullenir insan," dedi Uraz.

Tursen, ağır ağır omuzlarını gerdi. Sarı gözlerinin keskin bakışlarını Uraz'a dikerek cevap verdi:

"O zamanlar ben, senin bugün yaşamış olduğundan daha az yaşamıştım. İyi hesap et."

Uraz, hesapladı. Sayıyı kabul etmedi. Bir daha hesapladı. İnanması gerekti sonunda. Daha o zamanlar kendisine çok yaşlı görünen Tursen, evet bu kocamış adam, o günlerde şimdi Uraz'ın olduğundan daha gençti.

Uraz, sarı gözlerin bakışlarından kurtulmak için obur gibi pilav yemeye koyuldu.

"O günleri iyi hatırlamam meziyet sayılmaz, ey Uraz," dedi Tursen. "Henüz buranın Ahırlar Başı değildim o günlerde."

Başını önüne eğdi, gözlerini yarı kapadı ve Rahim'den çay istedi.

"Bana da," dedi Uraz.

Tursen yeniden konuştu:

"İşte bu işi üzerime alalı da yirmi yılı buldu. Çok uzun bir süre bu, gerçekten... Ama üstesinden gelecek başka hiç kimse de yok... Senden gayrı."

Uraz'ın elindeki fincan, tabağı üzerinde şıngırdadı. Fincanı yanı başına, yere koydu. Bunu yaparken, kendini toparlamak ve Tursen'in sunduğu bu emeklilik, bu bir kenara çekilme önerisine karşı duyduğu ürküntüyü belli etmeksizin konuşabilmek olanağını buldu.

"Şeref duyarım," dedi, "ama bu onurlu iş benim yeteneklerimin ötesinde."

"Yarına dek bir düşün," dedi Tursen. "Yarın Osman Bey dönmüş olacak."

Bunu dedikten sonra Tursen, Uraz'la konuşmak istediği son konuyu, en zor konuyu ele aldı.

"Salih'le birlikte dönmüş olacak," diye ekledi.

"Salih..." diye tekrarladı Uraz, dudakları bembeyaz kesilerek. "Salih."

Zaferini kutlamak için yedi gün sonra büyük bir şölen düzenlenecek. Salih, Osman Bey'in sağına oturacak. Benim sağımda da sen olursan, onur duyarım.

"Koltuk değneklerimle mi?" diye sordu Uraz. Umutsuzca, babasının vereceği yanıtın öfkeli olmasını diledi içinden. Oysa sade, içten bir yanıt geldi. "Bu daha da iyi olur," dedi Tursen.

Uraz, kendisini tutsak düşmüş, hapsedilmiş, zincire vurulmuş hissetti. Kader hiçbir çıkış yolu, hiçbir kurtu-

luş olanağı bırakmıyordu artık. Salih'in zaferini kutlamaya katılmak mı? Dayanılmazdı bu aşağılanmaya. Hiç göze görünmemek mi? Yakışık almazdı, alçakça bir kaçış olurdu. Hangi yolu seçerse seçsin gururu kırılacaktı. Ömrünün sonuna dek kendi kendinden tiksinecekti.

İnsanlardan ve onların doğrularından, doğadan ve doğanın yasalarından nasıl, hangi yoldan, bir kez daha kaçabilir, herkesin çılgınlık sayacağı bir davranışla alınyazısına meydan okuyup, kaderi zorlayarak yeniden biçimlendirebilirdi? Hastaneden kaçtığı zaman Mukhi ile Cahil vardı elinin altında. Uraz açısından seyis ölmüş sayılırdı artık. Ama aygır?

Uraz, tırnaklarını üzerinde oturduğu kırmızı halının tüylerine batırdı.

"Yarın yanıtımı bildiririm," dedi. "Yalnız bugün Cahil'i almak istiyorum."

Tursen, kendi ısrarlı bakışları karşısında donmuş gibi duran oğlunun yüz çizgilerini daha büyük bir dikkatle, yoğunlukla inceledi. Hiçbir anlam seçemedi bu yüzde.

"Neden olmasın?" diye yanıtladı. Cahil'e gereken bakım ve özen gösterildi. Mukhi'ye gelince, ahırlarda bile görünmedi.

* * *

Baş seyis Akkul, Cahil'i kendisi getirmek istemişti. Aygır patikada görününce, sık yaprakların örttüğü, gölge dolu loş çardak birden aydınlanmış gibi geldi Tursen'e. İçi ısındı, kanında sevinç dalgaları dolaştı. Gönül güneşinin ışıkları sarı gözlerinde yansıdı.

Tüm yağlardan, işe yaramaz etlerden arınmış olan Cahil en uygun biçimini, gerçek özünü bulmuştu. Seyislerin bakımı ve ustalığı sonucu derisi yabanıl hayvanların tüyleri gibi parlak, ipekli bir kumaş gibi pırıltılıydı. Kas-

ların nefis kıpırtıları bu paha biçilmez kumaşı ardı ardına harelendiriyordu. Ve Maymana ilinin en usta ellerinin, fırçalamış, taramış, düzeltmiş, okşamış olduğu yelesi boynunun nefis, kusursuz kemeri üzerinde dalgalanıyor ve boynun taşıdığı ince, uzun yüzün iri gözlerinde nar rengi bir yalım parlıyordu.

Kuşkusuz, Cahil hiç bu denli güzel olmamıştı.

O da bunun farkındaydı.

Ve sanki bu güzelliğini tüm olanakları ve yanlarıyla değerlendirmek istercesine, kendisini çardağın eşiğinde tutan adama karşı yalandan sabırsızlanma, direnme numaraları yapıyordu. Yeri ön ayaklarıyla eşeliyor, yarı şaha kalkıyor, ayak bileklerinin inceliğini, sağrılarının sağlamlığını, göğsünün genişliğini gözler önüne seriyordu. Ve yelesi dalgalanıyordu. Ve iri gözlerinde al bir çiçek oynaşıp gülüyordu.

"Yakına getir," dedi Tursen, seyise.

Seyis, Cahil'in ayaklarından birini kaldırıp bağırdı:

"En pahalı halılara bile basabilir bu hayvan. Ayakları bizimkinden daha temiz."

"Doğru, doğru," dedi Tursen tatlılıkla.

İki yaşlı adam ortak bir anlayış ve övünçle bakıştılar. Çağlar boyu suların durmadan ovalayıp yıkadığı deniz kabukları bile Cahil'in ayaklarından daha temiz pak olamazdı.

Ayaklarını büyük bir hazla birer birer halının üstüne koydu, hafif adımlarla dans eder gibi halının üstünde ilerledi. Boynu, kuğu boynu gibi eğilip kalkıyor, nazlı nazlı salınıyordu.

"Bak, bak Uraz, nasıl senin eline doğru geliyor," diye bağırdı baş seyis.

"Onu buraya bu güzel oyunları için getirtmedim," dedi Uraz.

Sert, hırçın sesi Tursen'i fena yaraladı.

"Kuşkusuz, Cahil senin için yeterince güzel bir hayvan değil," dedi.

Uraz yanıtladı:

"Sen koltuk değneklerini kullandığın günlerde onların güzel olup olmadığına baktın mı?"

Baş seyisin daha yerinden kıpırdamasına bile kalmadan Uraz tek ayağına basarak kalkmış, eyer çatısıyla ön kasına tutunarak kendisini yerden kaldırıp eyerin üzerine oturtmuştu. Sürdü atını, ağaçlar arasında gözden kayboldu; ince, güçlü, mağrur...

İki yaşlı adam, derin, ortak bir anlayışla bir kez daha bakıştılar. Bir biniciyle hayvanının birbirine bu denli yakıştığını hiç görmemişlerdi.

* * *

Oyun oynamaktan vazgeçmesi için, Cahil'i dizleri ve dizginleriyle uyardı. Aygır istemeyerek bu buyruğa boyun eğdi. Sert, hırçın bir hal aldı gidişi.

"Hadi, hadi, cilvelerinle yumuşayacak bir moruk değilim ben," diye düşündü Uraz.

O anda garip bir acı duydu içinde. Düşündüğü doğru değildi, Tursen'in davranışında yaşlılığının hiç etkisi yoktu. Babasının hayatında her zaman bir Cahil yer almıştı. Ve Tursen için at her zaman her şeyden önce gelirdi.

Uraz çocukken ne zaman hastalansa, Tursen bundan bir tür tiksinti duyar, oğlanın bakımını hep kadınlara bırakırdı. Ama bir tay hastalanmaya görsün, hiç başından ayrılmaz, geceleri bile ahırda, tayın yanı başında yatardı. Uraz'ın belleğinde ansızın bir anı canlandı: Ahır... Yarı karanlık... Ve orada Tursen, kendisini, küçük oğlunu bir kez bile kucağına alıp okşamamış olan Tursen, küçük, küçücük, çırılçıplak, sırılsıklam bir tayı canlı bir oyuncak

gibi geniş göğsüne bastırmış tutuyor, sallayıp canlandırmaya çalışıyordu.

"Yeni doğmuş bir Cahil'di," diye düşündü Uraz. Ve bunca yıl sonra yalnızlığın acısı, tıpkı o günkü gibi, aynı şiddetle yüreğini parçaladı. Her zaman yaptığı gibi, bu acıyı da hemen gurura dönüştürdü: "O günden sonra değil miydi?" dedi kendi kendine. "Asla, hiçbir at için yüreğim titremedi? Ne acı ne sevinç, hiç kimse, hiçbir şey duygularımı etkilemedi, egemenliği altına alamadı; alamayacak da. Hele bir atın bunu başarması insanlardan da zor."

Bir at ha? İnsan bir atı kendisi için seçer, atı düşünerek seçmez. Kendi çıkarı için ona bakar, atın çıkarı için değil. Kötüleyince de, yerine bir başkasını alır.

"İster bir Cahil ol, ister olma," diye birdenbire yüksek sesle konuşmaya başladı Uraz. "Benim eyerim, kırbacım için varsın, ben istediğim için... Gerisi..."

Uzun bir ağaç dalını hedef alıp kırbacını indirdi. Dal, bıçakla kesilmiş gibi ikiye bölündü.

Ağaçların altından çıkınca, bozkıra giden bir patikaya girdiler. Cahil, başını kaldırıp havayı derin derin içine çekti. Ormanların o ağaç kabuğu, yosun ve kurumuş yaprak kokusu, tatlımsı, çürüyen bitki kokusu değildi şimdi içine çektiği. Bitki örtüsü kurumuş, kaba, sıcak toprağın kokusuydu; sınırsız genişliğin ve sonsuz özgürlüğün soluğuydu burun deliklerine dolan. At; yelesini silkeleyip kişnedi. Uraz, hırsla dizginleri çekti:

"Ben isteyene dek bekleyeceksin," dedi. "Acele edecek bir şey yok."

Yurttaki prenslere yaraşır tutsaklığını, koltuk değneklerini, Salih'in onuruna verilecek şöleni düşündü. Kendi kendine sordu: "Dönüşü olmayan bir yolda insan neden koşsun?"

Uraz, gözlerini kıstı. Ne olursa olsun, kendisi için dönüş olmayacağı kesindi. Pekiyi amacı neydi? Rus sınırı

yakındı. Sonra, ver elini Taşkent, Semerkant. Eskiden, beyazların soyundan büyük çarın hüküm sürdüğü zamanlarda, Tursen ilk gençliğinde oralara gidip çarşıları, camileri gezmişti. Sınırı geçmek kolaydı. Şimdi sınırın her iki yanında polis ve askerler bekliyordu. Uraz, küçümsemeyle başını salladı. Gerçekten istese... Ama istiyor muydu acaba?

Uraz, aygırı rahvan gidişine bıraktı. Semerkant... Evet... İran yöresinde de bilmediği çok yaman çöller varmış. O çöllere dalar, yiter giderdi... Bir de, güneşin doğduğu yöndeki yerler... Mezar-ı Şerif ilinden, Katagan ve Bedehşan'dan sonra, Afgan topraklarının ta öbür ucunda Kale-i Pence, o gizemli geçit vardı. Öylesine yüksek, öylesine yüksektir ki, dünyanın damına erişir... Ak tüylü camızlar sırtında yolculuk edilir... Kardan adam oralarda oturur... Uraz bu düşler içinde malikâne topraklarından çıktı. Çıkar çıkmaz da düşünce, tasarı, düş, hiçbir şeyin önemi kalmadı onun için.

Bozkırdan başka hiçbir şeyin. Önünde uzanan bozkırdan. Onun bozkırından.

Ve bu bozkır bir akşamüstü yorgun, bitik, kokuşmuş, heyecan ve güçsüzlüğünden ağlamaklı bir adamın – Uraz'ın artık kendisiyle özdeşleştirmediği adamın– Hindukuş'tan çıkınca karşılaştığı o yükselen gölgelerle sınırlanmış, küçülmüş, küllü bozkır değildi. Bu, ot denizi göz alabildiğine dalgalanan ve güneşi dünyanın her yerinde olduğundan daha büyük, daha gururlu; göğü daha engin ve daha yüksek olan uçsuz bucaksız bozkırdı. Yelde uçan dizi dizi kanatlı bulutları ve kokusu, özellikle kokusu, evet, acı pelin kokusuyla ve şaşılası özgürlüğüyle sonsuzluğa doğru atılıp uzanmış bozkır.

Tüm bozkır. Önünde. Onundu bozkır.

Onundu, bozkır için ikinci bir kez doğmuş olan onun. Zengin giysileri içinde tertemiz, güçlü ve kıvrak,

eyer üstünde... Ve yarışın kendisi için ne amacı ne de geri dönüşü olan atlı, bozkır gibi özgürdü, dünyada hiç kimsenin olmadığı ve olamayacağı kadar özgür... Ve atı da artık kire, çamura, tere batmış; aç, derisi sıyrıklar içinde değildi. Güzellik ve güçte eşi, benzeri olmayan bir aygırdı dizlerinin arasında sıktığı. Kendisi gibi o da bu bozkırın oğluydu. Kendisi gibi, bu titreşen enginlikte eriyip gitmek isteğiyle yanıp tutuşuyordu. Artık güzelliğini gösterme çabasında da değildi. Sanki şimdiden kendi hızının rüzgârıyla kırbaçlanıyormuş gibi, boynu ileri uzanmış, burun delikleri genişlemiş, kulakları geriye doğru yatmıştı. Parlak tüyleri güneş ışınları ve sabırsızlıkla yakamozlanıyordu.

Uraz, içinde kabaran istekte, derisi, kemikleri, sinirleri ve tüm kanıyla Cahil'le bir ve bütündü. Her geçen an bu istek daha da alevleniyordu. Beklemek, azap ve işkenceydi. Ama aynı zamanda bu isteğin ateş nöbetinde ve sancılarında sözle anlatılmaz bir haz vardı. Boyun eğmemek gerekirdi bu isteğe. Dayanmalı, dayanmalıydı, azap ve haz yoğunlaşana dek, en zorlu noktasına erişip sonunda ondan kurtulmak aynı ölçüde baş döndürücü bir sevinç doğurana dek dayanmalıydı.

Cahil'in boynuna eğilmiş, çekik gözleri hemen hemen kapalı, çökmüş avurtları üzerinde elmacıkkemikleri iyice sivrilmiş, Uraz dizginleri çekiyor, çekiyor, çeliğin aygırın dişlerine çarpışını dinliyor ve fısıldıyordu: "Yok... Bekle daha..."

Böylece, hem birbirleriyle uyumlu hem çelişir bir halde, Uraz ile aygırı bozkırın sınırında, öne doğru uzanmış duruyorlardı. Uraz, hayvanın tüm bedeninin ateşli bir sabırsızlık, bir hamle hırsıyla öylesine kasılıp düğümlendiğini hissetti ki, çözülüp boşaldığı zaman bu sakat halinde eyer üstünde kalıp kalamayacağını kendi kendine sordu. Ve bu düşünce ona kararını verdirdi. Kurt gülüşü

yüzüne yayıldı. "Şimdi görürüz," dedi içinden. Dizginleri gevşeterek dizlerini Cahil'in böğürlerine batırdı. Moğolistan içlerinden Volga boylarındaki çobanlara dek çağlar boyunca tüm binicilerin acı kokulu, boylu otların cinlerine seslenip meydan okumak için attıkları yabanıl çığlığı salıverdi.

Tutunmuştu. Hamlenin tüm zorluğuna karşın. Sıçrayışın şokuna karşın. İlk andan dörtnala koşuşun çılgınlığına karşın. Tutunmuştu.

Uraz, bir kez daha gururun zevkini tattı. Ama ancak bir an için. Hemen ardından, bütün öteki duyguları boş, bayağı kılarak bir başka duygu, bir mutluluk doldu içine. Bozkır gibi engin bir mutluluk. Gökkubbe kadar yüksek. Güneş kadar yüce gönüllü. Pelin kokulu yel kadar arı.

Aygır koşmaktan çok uçuyordu. Havada ileri doğru uzanmış, asılı, yere ancak bir vuruşta yeniden havalanmak için değiyordu. Uraz'ın yüzü uçuşan yeleye gömülmüştü; bedeni hafif, tüm düğümlerinden çözülmüş, sıvı gibiydi. Ve bozkırın üstünden ama ona bu denli yakın uçarken, bu toprak, bu otlar ve kendi varlığının özü birbirine karışmış gibi geliyordu ona.

Hayvanın karnı altından akıp giden yabanıl halının dokusunu oldu olası öyle iyi biliyordu ki Uraz, şimdi bu hızla uçarken bile argaç ve atkı ipliklerini ayırt edebiliyordu bu halının. Bozkırın kurumuş ot kümelerindeki küçük kemirgenler, üzerlerine ansızın yıldırım gibi inen atlıdan ürküp yeraltı yuvalarına kaçar, ya da çukurlara sinip yamyassı toprağa yapışırken, Uraz onları ağız biçimlerinden ve tüylerinden tanıyordu. Ve Uraz hayalinde bozkırın bu küçücük halkını görebiliyordu; aygırın ayak seslerinin duyulabildiği yerlere dek hepsi tetikte, hışır hışır, fısıltılar içindeydi.

Yüksek yerleri çok geçmeden karla örtecek kışı düşündü. Kararmış gök altında ak fırtınalar, çalılar üzerinde

iğne ucu kırağı, atların soluklarının kalın kalın buğulanışı ve attıkları her adımda buzların çıtırdaması...

Sonra gökyüzü açılıp yükseliyor, ufuk çizgisi uzaklara kayıyor, karlar eriyor, bozkır çatlayıp yarılıyor, pınarlar, dereler, ırmaklar, geçici seller şırıldıyor, uğulduyor, kaynaşıp çağıldıyordu. Ve o sonsuzluk içinde bin bir renkli taçyaprakları bahar yelinde salınarak ansızın patlıyor, bir baştan bir başa çiçeğe kesiyordu. Dört bir yanı çiçek basıyordu. Yoksul kulübelerin ve yıkık ağılların damlarında, kalıntıları arasında şaşılası bahçeler bitiyordu. Ve otlar öylesine boy atıyor, öylesine yoğun oluyordu ki, at üstünde bir adam bile taze pelin kokusuyla kendinden geçerek içine gömülüp kaybolurdu.

Ve böyle koşturuyordu Uraz bozkırda, tüm görkemi ve suskunluğu içinde, dört mevsimi ardı ardına geçerek. Ve günlerden bir gün evrenle ve kendi kendisiyle barış içinde ve mutlu olduysa eğer, işte bu anlardaydı o. Ama Uraz, kaderden ve kendisinden her zaman daha fazlasını isteyen türden bir adamdı. Tekdüze, durağan bir mutluluk, mutluluk olmaktan çıkardı sonunda onun için. Başını atın yelesinden kaldırdı, doymak bilmez isteklerini doyuracak besini aradı çevresinde.

Gün, sonuna yaklaşmıştı. Gökyüzünde akşamın ateşi tutuşmuştu bile. Gökte yüzüp giden bulutlar masallardaki kenarları koyu kızıl işlemeli kuşları andırıyordu. Bulutların aşağısında bozkır kartalları süzülüyordu; kanatlarını germiş, gece basmadan önce son bir av peşindeydiler. Uraz ateşten kanatlı bulutlara, kayar gibi süzülen yırtıcı kuşlara umutsuz bir kıskançlıkla baktı. Ne hafiftiler! Ne hızlı! Cahil ise ne kadar ağır ve yavaştı!

Kamçı aygırın sırtında şakladı.

Ama kırbaç, tersine, frenledi aygırı. Cahil yavaşladı, başını Uraz'dan yana çevirdi. Uraz yelenin telleri arasından, erimiş pembe güneşin vurduğu kendisine soru so-

ran iri bir göz gördü: "Bu haksızlık da ne oluyor? Var gücümle koştuğumu sen de biliyorsun. Nasıl mutluyduk üstelik."

Uraz'ın kanı alev alır gibi oldu. Atı söz dinlemiyordu! Atı ona ders vermeye kalkıyordu! Bütün gücüyle ve aygırın kaçmasına fırsat vermeyecek hızlı vuruşlarla kırbacını üç kez burnunun üzerine indirdi.

Cahil şaha kalktı, çılgın bir kişneme salıverdi ve bir hamlede ileri doğru fırladı.

Uraz, aygırın tüm hareketlerinin aynı zamanda kendi bedeninin hareketi olduğunu kesinlikle biliyordu. Dizleri, omuzları ve beli Cahil'den önce ama Cahil'le uyumlu işliyordu. Hiçbir şey gafil avlayamazdı onları. Uraz'ın solukları Cahil'in nal seslerini izliyordu.

Cahil sürekli kişniyordu. Uraz'ın ağzını yırtarcasına bozkır yeline karşı salıverdiği ardı arası kesilmeyen çığlıkları, aygırın geriye doğru yatmış kulaklarında uğulduyordu. Ve bozkır yeli, hem binicinin bu çılgın çığlıklarıyla atının kudurgan yakınmalarını hem de bu azgın gidişten ötürü aygırın ağzına ve böğürlerine toplanan köpükleri, sabunlu bir su birikintisi gibi, topak topak alıp götürüyordu.

Bu köpüklerle yüzü ilk ıslandığında, Uraz'ın ardı ardına Cahil'e indirmekte olduğu kırbacı havada asılı kaldı. Bütün bu hayhuy arasında, eski binici içgüdüsü yine de kendisini belli etmişti. "Hayvanı çatlatacağım," diye düşündü. Ama hemen ardından da, "Niye esirgeyeyim onu?" İkimiz için de artık hiçbir mola amaç, dönüş yok ki..." diye geçirdi içinden.

Haykırışı daha da şiddetlendi. Daha hızlı, daha sert vurdu aygıra. Bu zalimliğin en üst noktasıydı. Hep, sınırları aşma çabasındaydı. Bir an için bunu elde etti de. Ve mest olarak düşündü: "Gökte yüzen kuğuların, uçan kartalların işi kolay. Onların, rüzgâr var yardımcıları. On-

ların kanatları var. Benimse yalnız kendi isteğim, kendi irademvar."

Derken, sol yanında yerde, önden koşan kocaman, kara, uğursuz bir kuş gördü: Kendi gölgesiydi bu, batan güneşin ışıklarının Cahil'in gölgesiyle birleştirdiği kendi gölgesi... Ne yaparsa yapsın, bu kuşu asla geçemeyecekti, yetişemeyecekti bile ona. Kamçısının kayışı boşlukta sallandı, dizleri azıcık gevşedi.

Cahil öylesine apansız durdu ki, ayakları toprağa çakılmış gibi oldu. Şaha kalktı, hemen hemen dikeydi. Uraz tek üzengiden de kurtuldu, eyerden koptu ve bir sapandan fırlayan taş gibi gölgesinin üzerine düştü; birden insan boyutlarına inmiş, küçücük kalmış gölgesinin...

Bu tür bir düşüş; sıradan bir binicinin ölümü olurdu. Uraz yere yumulup tortop olmuş, kesik bacağı sağlam bacağının altına sokulmuş halde düşmüştü. Ve aklı başındaydı: "Aygır bana oyun oynadı," diye düşündü. "Onu böylesine koşturan kırbaç değildi. Yapacağım ilk yanlışta beni kolayca fırlatıp atabilmek için koşturdu. O sırada gölge kuş göründü..."

Uraz otların yumuşak örtüsü arasından toprağın sertliğini hissedene dek kulağını yere bastırdı. Dörtnala giden bir atın yarattığı titreşimler açık seçik yansıyordu toprakta. Malikâne yönünde uzaklaşıyordu sesler...

Bozkırda her şey susuyordu: Ne bir kuş sesi ne bir kemirgenin hışırtısı, ne bir böceğin titreşimleri ne havada en küçük bir kıpırtı. Ufukta alevden bir nakış ışıldıyordu. Uraz'ın otlara abanmış yüzü bu ışıltıyla aynı hizadaydı. Bu ateşten dantelin eriye eriye ipincecik bir ışık çizgisi haline gelişini –en son kıvılcımına dek– seyretti.

Ve her şeyi bir arada ve aynı anda gördü: Akşam serinliğinde canlanmış, yükünden kurtulmuş, ahırların özlemiyle koşan aygır... Oraya eyeri boş varışı... Şaşkınlık... Endişe... Tursen'e haber verilişi... Yardıma koşma

hazırlıkları... Meşaleler, gaz lambaları... Ve nihayet, lambaların ışığında atından hak ettiği dersi alan kendini beğenmiş binici; atının üstünde tutunamayan çopendoz; gururu ve şöhreti patlamış mesaneye dönmüş bir sakat yaratık.

"Ben bu!.. Ben!.." diye mırıldandı Uraz.

İnlememek, bağırmamak için çene kemiklerinin tüm gücüyle yeri ısırdı. Ot ve toprak doldu ağzına. İğrenç karışımı hemen tükürüp attı, sırtüstü döndü ve ilk yıldızları gördü gece göğünde. Ne yapmalı, ey Allah'ım, ne yapmalı? Aramaya çıkanların elinden kurtulmak için nereye gömebilirdi kendisini? Nerede ölebilirdi tek başına, gece karanlığında, gururunu ve yarattığı efsaneyi yitirmeden? Ölülerin sonu gelmez yalnızlığına yaraşır onca yerden birinde düşüp çürümeye neden bırakmamıştı kendisini? Neden hayata öylesine sarılmıştı? Cahil'in yelesine?

Yüksek sesle ve sınırsız bir kinle tekrarladı Cahil'in adını: Cahil... Tüm uğursuzluklar ondan gelmişti. Şah Buzkaşisi'nden şimdi uğradığı bu son alçaklığa dek. Uraz, bakışlarını gökyüzüne kaldırdı. Sayıları çoğalmış, ışıkları daha parlamış yıldızların arasına ayın ilk dördününün ince yayı sokulmuştu. Uraz yürekten bir ant içti: "Peygamberimiz üstüne, başıma ne gelirse gelsin, bu lanetlenmiş atın boğazını keseceğim."

Kesik damar gözünün önüne geldi: Köpüklenerek fışkıran sıcak kan, çöküp giden, kurban edilmiş aygır... Kendini daha iyi hissetti Uraz.

Hilal gökyüzünde tırmanıyordu. Bozkırın üzerinde hafif, puslu bir ışıltı titreşiyordu. Uraz, elini sol yanına götürdü. Ansızın, hangi hastalık bu sarsıntılara, bu düzensiz çarpıntılara yol açmıştı? Ne olduğunu anlaması uzun sürmedi. Yüreği değildi atan. Bir hayvanın ayak sesleriydi bunlar. Yeniden toprağı dinlemesine gerek

yoktu. Dörtnala koşuşun gürültüsü bozkırın sessizliğini dolduruyor, sarsıyordu. Ve yaklaşıyordu... Yaklaşıyordu...

Paniğin kara dalgası tüm duyularını ve düşüncelerini bastırdı. "Seyisler! Tursen! İşte geldiler!" dedi Uraz kendi kendine. Sağlam bacağı üzerinde doğrulduysa da duramayıp hemen yere düştü yeniden. Derken şaşkınlığı geçmeye başladı. Bu gelenler malikâneden olamazlardı. Cahil, çok hızlı gittiği halde ancak varıyor olmalıydı oraya. Sonra, onlar olsa, ışıklar görünürdü. Ya geç kalmış bir atlı yurduna dönüyordu, ya acelesi olan bir yolcu gece karanlığında at koşturuyordu... Başka birisi değil... Atı çok yakınından geçse bile, Uraz'ı özellikle aramayan hiç kimse bu karanlıkta sık otlar içine gömülmüş gölgeyi seçemezdi.

Ama mantığının bol bol ortaya döktüğü bu yatıştırıcı düşünceler Uraz'ın kaygısını yatıştırmaya yetmiyordu. Gövdesi yerden koparcasına dimdik doğruldu ve gözleri, hilal ışığının yarı karanlık bir su gibi ışıldadığı engin otlağa dikildi. Bu enginlik içinde binicisiz bir at hayalinin belirdiğini, giderek boy, kilo ve öz kazandığını gördü. "Sürüden ayrılmış bir at..." diye düşündü Uraz. At on adım kadar ötesindeydi şimdi. Hızını hiç kesmiyordu. Sonunda, boynunun biçiminden ve göğsünün genişliğinden bunun Cahil olduğunu anladı. Ama o olduğuna gerçekten inanabilmesi için aygırın gür sesle kişnemesini işitmesi gerekti. "Yolunu kaybetmiş... Bozkırda dönüp duruyor... Yok... Ben onu çılgına çevirdim... Beni paralamaya geliyor... İşimi bitirmeye... Yanımda bir bıçak olsaydı..."

Cahil geliyordu. Uraz yere çöktü, yumuldu: Dizleri karnına dayalı, kolları başına dolanmış. Cahil dörtnala geldi, geldi tam bu tortop olmuş insanın önünde yere çakılmış gibi birden durdu, binicisini sırtından attığı zaman yaptığı gibi. Bu hepten sert duruşun sarsıntısıyla toprak titredi. Uraz, otların hışırdadığını duydu. "Bıçağım olsaydı... Tam dizinin arkasına... Vaktim olacakmış..."

diye düşündü. Ve atın tepmesini bekledi; kaburga kemiklerini kıracak, göğsünü çökertecek, yüzünü paramparça edecek tekmeyi... Hiçbir şey olmadı oysa. Aygır kıpırdamıyordu... Soluk alışlarının düzelmesini bekliyor olmalıydı. Derin, azıcık hırıltılı soluklarını Uraz'ın yüzüne üfürüyordu. Derken Cahil ağır ağır yere çöküp binicisinin yanı başına uzandı. "Dinleniyor... Hazırlanıyor... Bir anda..." diye geçirdi içinden Uraz.

"Bir bıçak, ah bir bıçak!.." Elini bir uzatsa, şahdamarı oracıktaydı.

Uraz, birden titremeye başladı. Kasları, kemikleri, eklemleri, iç organları, hepsi, titriyordu. Cahil nemli, ateş gibi yanan başını usulca, çok usulca getirmiş Uraz'ın omzuna dayamıştı. Uraz bir kolunu başından indirdi, sırtını doğrulttu ve biraz geriye doğru kaykıldı: Aygırın gözleri ay ışığı dolmuş sıvı aynalar gibiydi. Uraz ömründe hiçbir zaman, hastalık nöbetinin en zorlu tuttuğu sıralarda bile, bu denli titrememişti. Altında, yer sarsılıyordu. Gökte, yıldızlar sallanıyordu. Cahil, Uraz'dan biraz uzaklaştı. "Vuracak mı?.. Ürküttüm mü onu?.." diye sordu kendi kendine. Yok... Aygır ne kızmış ne de ürkmüştü. Sadece konumunu değiştirmiş, dizleri üzerine çöküp oturmuştu. Uraz parmaklarını otların içine öylesine derin daldırdı ki, pütürlü sert toprak tırnaklarını kırdı. Titreyen vücudunun içi boş bir tulum gibi yansıttığı bu sarsıntılardan başka Uraz hiçbir şeyi anlamıyor, bilmiyor, duymuyordu. Mırıldandı bu arada ya da mırıldandığını sandı: "Sen ne arıyorsun burada?.." Cahil, iri gözleri ay ışığıyla dopdolu, başını eğdi, sonra Uraz'ın dikkatini çekip çekmediğinden emin olmak için yeniden kaldırdı. Sonra ağır ağır ama çok belirgin bir biçimde, başını arkaya, eyere doğru çevirdi.

Yer ve göğün derinlerinde her şey durdu. Uraz da durdu. Cahil'in gözleri yeniden Uraz'ın gözlerine dikildi.

O zaman Uraz içinden gelen, kişiliğine hiç uygun olmayan, kendi doğasına, inançlarına ters düşen bir duygusal atılımla kollarını Cahil'in boynuna doladı ve yanağını yanağına dayadı. Peygamber hakkı için, dünyada bu aygırdan daha soylu bir yaratık yoktu. Haksızlığa karşı koymuş, onurunun intikamını almıştı. Ama öfkesi geçince, suçluyu bağışlamıştı. Buzkaşi eğitiminin sonucu muydu bu? Yok, değildi. Uraz, köpüğe batmış böğrüne yaslanarak Cahil'e daha da sokuldu. Bu yorgunluk ve ter kokusu... O boğucu geçitler, öldürücü yokuşlar, göçebe kemiklerinin dinlendiği yayla, Bend-i Emir... Cahil onu nasıl da kollamış, sallayıp uyutmuş, korumuş, kurtarmıştı... Şimdi bir kez daha kurtarıyordu onu.

Uraz, kollarını biraz gevşetti. Harika bir dinginlik yayıldı her yanına. Bu sessizlikte, Cahil'in boynundaki damarların attığını duydu. Onun şahdamarını keseceğine ant içtiğini hatırladı. Usulca, derin bir saygıyla, dudaklarını aygırın damarları boyunca gezdirdi. Bunu yaparken, bir yandan da, dıştan bakan bir yabancı gibi kendi yaptığını, görüyordu. Hiç şaşmadı bu yaptığına. Biliyordu ki bu davranışından ötürü o, Uraz, asla pişmanlık duymayacaktır.

Eyere bindi. Cahil dönüş yoluna düzüldü, önce tırısta, sonra rahat bir dörtnala gidişle. Uraz, dizginleri eline almadığını fark etti, sevinçle gülümsedi. Bir tutam yeleyi parmaklarına doladı. Az sonra bir şaşkınlığa daha uğradı. Türkü mırıldanan bir ses duymuştu. Kendi sesiydi bu. Sadi'nin dizelerini geleneksel ezgiye uyarlayarak söylüyordu.

Bu dizeler, sonunda, Uraz için de öteki insanlar için taşıdığı anlamı taşıyordu artık.

* * *

Uraz, koruluk içindeki açıklığa vardığında, gecenin karanlığı o denli yoğun değildi. Yurdun kapısında topukları üzerine çökmüş bir adam bekliyordu. Uraz, kendisinin hizmetine verilmiş yaşlı seyis sandı onu. Adam ayağa kalkınca yanıldığını anladı.

"Hayırlar olsun," dedi Mukhi. Sesi kuru, anlatımdan yoksundu.

Uraz aynı ses tonunda karşılık verdi:

"Hayırlar olsun..."

Her ikisi de karşısındakinin yüzünü ana çizgileriyle belli belirsiz seçebiliyordu, ara sıra dişlerin minesi ve gözler bulanık bir ışıltıyla yakamozlanıyordu. Hepsi buydu.

Önünde duran adamın gecenin silikleştirdiği yüz çizgilerindeki ifadeyi seçmenin anlamı yoktu Uraz için. Biliyordu onun ne olduğunu: Mukhi, Cahil'i istemeye gelmişti. Kendi atını. Kendi malını. Uraz'ın resmî, geri alınmaz bir belgeyle kanıtlayıp Mukhi'ye aktardığı malı.

İşte ancak o zaman –onu kaybetmekte olduğundan dolayı– Uraz, Cahil'in kendisi için ne büyük bir değer kazandığını anladı. Yüreği, ruhu, tüm hayatı. Onun yelesini keyfince okşamak, kişnediğini duymak, gözlerindeki renk değişimlerini, gülüşü, sevecenliği, bilgeliği ve yürekliliği görmek özgürlüğünden yoksun kalırsa hayatın bir anlamı kalmazdı Uraz için. Dünyanın tüm atları bir yana, Cahil, biricik Cahil, bir yanaydı. Dostu, kardeşi, kurtarıcısı, çocuğu. Onun uzun, soylu başının omzuna yaslanması ve kalın, yumuşak dudaklarının yanaklarını okşamasıyla başlamayacak bir günün bundan böyle ne değeri, ne anlamı olabilirdi?

Uraz, Mukhi'nin ağzının –bir gölge ve ak bir ışıltı– küstah bir sırıtışla açıldığını sandı. "Yarın Cahil onun omzunu, onun yanağını okşayacak." diye düşündü. Aynı anda ve aynı şiddetle hem ölmek, hem öldürmek isteği duydu içinde.

"Aygırı mı istiyorsun?" diye sordu Mukhi'ye.

"Yok," dedi Mukhi.

Uraz, Mukhi'yi kolundan yakalayıp bağırdı:

"Ne o, dostum, yoksa onu bana geri vermek mi istiyorsun?"

"Sana satmak istiyorum," diye yanıtladı Mukhi.

Karşısında duran belirsiz, bulanık gölgenin yüz çizgileri birden belirginleşti, keskinleşti gibi geldi Uraz'a. Konuştuğunda, kararlı, ısrarlı bir şey vardı seyisin sesinde.

"Kadınların tadını aldıktan sonra, şimdi bir tane de benim kendimin olsun istiyorum. Ama Zere gibisini değil. Benim olacak, evleneceğim bir kadın. Sen de biliyorsun, babalarının kefil olabileceği güzel, körpe kızlar pahalı."

Birden kutsal bir korkuya kapılmışçasına, Uraz, Mukhi'nin kolunu salıverdi. Bir kadın, Mukhi için bir kadın, Cahil'den daha değerliydi! Sordu:

"Ne fiyat istiyorsun?"

"Fiyatını en iyi sen bilirsin," dedi Mukhi. (Sesinde açgözlülüğün, alayın, kölece yaltaklanmanın garip bir karışımı vardı.) "Bamyan'ı anımsarsan..."

Koç dövüşü... Cahil'e karşılık oynanan paranın tutarı... Nasıl, nasıl yapabilmişti bunu? Yüreği nasıl elvermişti? İrkıyım gölge Uraz'a yaklaştı. "Ey adaletli Allah'ım," dedi içinden Uraz. "Bu iğrenç seyiste bana verdiğin cezayı görüyorum."

Uraz'ın suskunluğu Mukhi'yi korkuttu. O kadar para alabileceğini ummakla delilik etmişti. Uraz sözleşmeyi bozacaktı şimdi. Onu orada alıkoymak ve yumuşatabilmek için Mukhi, elini onun dizine koyup bağırdı:

"Sakın o denli çok para istediğimi sanma, Uraz, bir an için bile. Ben de biliyorum, sen ne bir beysin, ne bir han. Ama..."

"Ne kadar?" diye sordu Uraz.

"Ah! Zengin olacak kadar değil elbet," dedi Mukhi, yapmacık bir gülüşle. "İşte, yetecek kadar..."

Uraz seyisin bir elini yukarı kaldırdığını sezdi. Anlamıştı: İsteklerini parmaklarıyla bir bir sayarak bildirecekti.

"Başlık parasına, bir ev almaya ve başlangıçta bir süre evi geçindirmeye yetecek kadar bir para. İşte hepsi bu."

"Ne kadar?" diye sordu Uraz yeniden.

"Sana yarın hesabı bildiririm," dedi Mukhi.

"Yol ver öyleyse!" dedi Uraz.

Ve Cahil'i doğrudan Mukhi'nin üzerine öyle bir sürdü ki, eski seyisi kendini korumak için geri sıçramak zorunda kaldı.

"Cahil'i ilk sana sundum çünkü eskiden senin aygırındı. Fiyatı beğenmezsen Devletâbad pazarında kolayca alıcı bulurum."

Uraz kocaman çadıra at üstünde girdi. Ortasına varınca da eyerden aşağı süzüldü. Tek ayağı üzerine basarak Cahil'in koşumlarını çıkardı. Aygır hemen yere uzandı. Uraz eğilip hayvanın alnını okşadı, lambayı kısabildiği kadar kıstı ve sekerek yatağına gitti. Ama yatağın kokusuna dayanamadı: Zere, Zere'nin teni, ter kokusu... Acı ve hazla kıvranmaları... Uraz geri dönüp eyeri yastık yaparak aygırın yanına uzandı. Cahil uyumuştu bile.

"Hayvanı yordum, bitirdim," diye düşündü.

Yorgunluktan ötürü aygırın çok belirgin ve çok hızlı inip kalkan böğürlerinde ıslak, kara lekeler vardı. Kesik, hırıltılı soluk alışları burun deliklerini titretiyordu. Uraz, hayvanın yüzüne eğildi. Burnunda kesikler, pıhtılaşmış kan damlaları... Onun... kırbacının işi... Fısıldadı aygıra:

"Dinlen, dinlen güzelim... Yarın prenslere yaraşır, sana yaraşır biçimde bakılacaksın. Yarın..."

Uraz, başını eyere koyup gözlerini kapadı. Yarın... Mukhi... Para... Hangi para? Tek lirası yoktu. Babasının

sırtından geçiniyordu. Buzkaşi mevsimi için yeni bir sözleşme yapsa? Sakat adamla sözleşme yapılmaz. Uraz dişlerini gıcırdattı. Zere'ye yaktırıp kül ettiği para destelerini düşündü. O halde... O halde... Cahil mezada mı çıkarılacak? Olmaz öyle şey! Mukhi'nin kanına girmeli daha iyi, köpek herifin... Ama sonra? Kendisi hapiste... Cahil... Ya Cahil... Yeryüzünde yapayalnız.

Uraz, aygırın kamına doğru kaydı, bacakları arasına kıvrılıp yattı. Ama yine de hiç uyku girmedi gözüne.

* * *

Tursen, her zamanki saatte kötürüm, bitik, kocamış bir adamı ahırların görkemli efendisine dönüştüren işkence zincirini işletmeye başlamıştı. İşin daha ilk aşamasındaydı ki, –bacaklar çarpoydan aşağıya sarkıtılmış, ayaklar yerde, gövdesini yataktan kaldırmak için elleri iki bastonuna abanmış– kapalı kapının ötesinden garip bir gürültü yükseldi, önce Rahim'in bağıran sesi:

"Girme, yalvarırım, girme. Olmaz. Sen bile giremezsin. Kimse, hiç kimse giremez."

Sonra Uraz'ın kudurgan sesi:

"Çek elini kaftanımdan, baça! Çek, yoksa peygamber hakkı için..."

Tursen, artık kendi yüzüne söz geçiremediğini, yüz çizgilerinin kendisine itaat etmediğini, dehşetli bir panikle kendisini küçük düşürdüğünü anladı. Hay Allah! Yüce Allah! Öylesine büyük bir titizlikle sakladığı, değer verdiği, utanç duyduğu bir haldeyken basılmıştı! Onu, bu halde –çıplak olsa daha iyi– bu uzun iç gömleğiyle, sarıksız, saçları darmadağın çarpoyun kenarında kıpırdayamadan otururken, elleri sakat gibi bastona yapışmış; yatak çarşafları kirli çamaşır yığını gibi birbirine dolanıp yuvarlanmış, yorganlara karışmış görmeleri... Ah Yüce

Rab! Yaşlılığını, güçsüzlüğünü, çirkinliğini, zavallılığını gözler önüne böylesine sermek olur mu? Hem de kimin gözlerinin önüne? Bunları asla görmemesi gereken adamın gözlerinin önüne! Uraz'ın, kendi öz oğlunun.

Sofadan kavga gürültüsü ve Rahim'in iniltisi işitildi: "Ellerim!.. Ah, ellerim!.." Kapının tokmağı gıcırdadı.

"Ey her şeye kadir Allah'ım!" diye yakındı Tursen. Doğaüstü son bir çabayla ağır vücudunu iğrenç yataktan koparıp kaldırmak; siperi, kalkanı, kurtarıcısı olan tahta kapı kanadına dek onu sürüklemek istediyse de, bedenine söz geçiremedi. Kapı ardına kadar açıldı. Uraz, göründü.

Tursen'in utançtan morarmış kanı yanaklarına, alnına yayıldı, şişmiş şakaklarında zonkladı, boynunun damarlarını maviye boyadı. Ellerini yüzüne götürmek için davrandı. Ama hiçbir şey yapamadı. Birdenbire üzerine gelen yakıcı dalga aynı hızla zayıflayıp çekildi. Göğsü hafifledi. Yüreği yeniden atmaya başladı. "Neden, ey yüce Bilge? Neden?" diye sordu Tursen kendi kendine. Sorunun yanıtı, kapı kapanırken, öte yanda kalan Rahim'den geldi:

"Baçanı bağışla, ey efendim. Değnekleriyle vurdu, parmaklarımı kırıyordu..."

Ancak o zaman Tursen, kanının daha önce kavramış olduğu gerçeği bu kez aklıyla da kavradı. Uraz gelmişti, kuşkusuz ama koltuk değnekleriyle. İnsanların en gururlusu Uraz, kibri, gösterişi, gururu bir yana bırakmıştı. Koltuklarının altına sokulu tahta parçalarına, boş pantolon paçasının kesik bacağının ucunda sallanmasına ve değneklerinin acıması tıkırtısına aldırış etmeden ona geliyordu.

"Gerçekten, benim ondan, onun benden gizleyecek nesi var?" diye düşündü Tursen, mutlu ve samimi bir şaşkınlıkla, böyle düşündüğünün farkına bile varmadan.

Uraz, çarpoyun yanına kadar geldi ve bağırdı:

"Ahırlara gitmeden önce seninle mutlaka görüşmem gerekiyordu!"

"Seni dinliyorum," dedi Tursen, rahatça.

"Mukhi evlenmek istiyor!" diye bağırdı Uraz, daha yüksek bir sesle.

"Biliyorum," dedi Tursen. "Sen dün bozkırda koştururken Akkul bana söyledi. Onun kızını almaya niyetleniyormuş."

"Seçmiş bile," dedi Uraz. "Kızı aldıktan sonra onu bir evde oturtması, beslemesi gerek. Onun için de Cahil'i satılığa çıkarıyor; köpek, pis domuz..."

"Cahil onun," dedi Tursen, alçak sesle.

"Olmaz! Peygamber hakkı için olmaz! Cahil hiçbir yere gidemez!"

Her bağrışında koltuk değneklerinden birini yere vuruyordu.

"Dikkat et," dedi Tursen, "düşeceksin."

Uraz'ın tek ayağı üzerinde sallandığını görmüştü. Onu tutmak için elini uzattı. Elindeki baston kaydı, yere yuvarlandı.

"İki sakat," diye düşündü Tursen ama hemen ardından da unutuverdi bunu, tıpkı, karmakarışık bir yatağın üzerinde iç gömleğiyle oturmakta olduğunu unuttuğu gibi... Uraz'ın hiç utanç duymadan, açık yüreklilikle çektiği bu acılar... Sakat bir adamın bu yapmacıksız davranışları...

"Otur şuraya," dedi Tursen.

Uyurken bozulmuş, dağılmış saçlarıyla, etleri pörsümüş, kül rengine dönmüş, yıpranmış, çentik çentik boynu arasındaki yüzü yeniden alışılmış iktidarını, ağırbaşlılığını kazanmıştı. Uraz, koltuk değneklerini yanı başına koyarak çarpoyun kenarına oturdu.

"Ne olacak şimdi?" diye sordu Tursen.

"Bana aygır gerekli," dedi Uraz, yabanıl, sert bir sesle.

"Dünyada başka atlar da var," dedi Tursen tatlılıkla.

"Bir tek Cahil var," dedi Uraz. "Sadece o."

Tursen bir şey demeden başını salladı. Ömrü boyu yüzlerce ve yüzlerce binici tanımıştı. Atını seven her binici hep aynı inançta olurdu. Eğer kendi atı bir başkasınınkinden daha yavaş ise, mutlaka ya daha dayanıklı, daha kullanışlı, ya daha zeki, daha iyi huylu, ya da daha sadık bir hayvan olurdu. Evet, kuşkusuz, atlarını seven biniciler hep birbirine benzerdi. Ama Uraz?

Uraz dayanamayıp sordu:

"Sen bir şey demiyorsun. Niye? Cahil'in bütün yarış atlarından daha hızlı, daha usta, daha yürekli olduğunu, kendinden hiçbir şey esirgemediğini sen herkesten daha iyi bilirsin. Hem de atların en güzelidir o."

Tursen, başını sallıyordu boyuna.

"Dün korulukta onu sana getirdikleri zaman bütün bunları hiç gözün görmüyor gibiydi ama..." dedi Tursen.

"Cahil'i tanımıyordum daha," dedi Uraz.

Ve bir gün önce kendisinin aygıra, sonra da aygırın ona yaptıklarını anlattı. Oğlunu dinlerken Tursen kendi öldürdüğü genç aygırı anımsadı. Geride bıraktığı tüm yılların yükünden daha ağır gelen bir acıma duygusunun yüküyle başı öne doğru eğildi, eğildi. Oğluna mı acıyordu? Kendisine mi? İnsanlara mı? Hayatın zorluğuna, mutsuzluğuna mı?

Uraz, sustu. Tursen, başını kaldırıp sordu:

"Mukhi ne fiyat istiyor?.. Ne kadar?"

Uraz, tıpkı eski seyisi gibi davrandığını hiç fark etmeden bir parmağını kıvırdı:

"Başlık, bu bir."

Sonra ikinci parmağını kıvırdı:

"Bir ev."

Sonra üçüncü parmağını:

"Evi bir süre geçindirecek para."

Kaygıyla Tursen'e baktı. Yaşlı adam, iki elini tek baston üzerine koymuş, eski gömleğinin altında geniş sırtı kamburlaşmış, gözlerini hiç ayırmadan nasırlı, biçimsiz ayaklarına bakıyordu.

"İyi," dedi sonunda Tursen. "İyi... Başlık için ben Akkul'a söz veririm. Eve gelince... Kalakçekan'daki ev var işte... Geçim için de benim tarla."

Odaya zorla girdiğinden beri Uraz ilk kez bir sıkıntı duydu. Gururu incindiğinden değil. Onu umursadığı yoktu artık. Ama adalet duygusu yara almıştı: Çok fazla şey elde ediyordu doğrusu.

"Kalakçekan mı?" dedi, duraksayarak. "Günü geldiğinde... Sen istemiyor muydun..."

"O günün şafağı daha sökmeye bile başlamadı, oğul!" diye bağırdı Tursen.

Bundan daha içtenlikli olamazdı Emekliliği düşünmek mi? Tursen mi emekli olacak? Uraz, yardımına ihtiyaç duyduğunda? Onun daha da fazla yardıma ihtiyacı olacak. Zamanın sonuna kadar. Bastonuna hafifçe dayanıp boynunu ve omuzlarını doğrulttu, gömleğinin yumuşak kumaşı altında iri gövdesi eski güçlü biçimini aldı.

"Gözleri nasıl da genç..." diye düşündü Uraz.

Ansızın bu parlak gözlerin üzerine bir çeşit karanlık çöktü.

"Kalakçekan'daki ev, biliyorsun..." dedi Tursen düşünceli düşünceli, "O evin sahibi..."

Durdu. Uraz, annesini hâlâ sağ biliyordu. Nasıl olmuştu da Tursen böyle yakışıksız davranmış, konuyu savsaklamış, sonra da Uraz'a söylemeyi unutmuştu? Uraz geldiğinden beri önemli olayların üst üste gelişinden ötürü olmalıydı.

"Sana söylemem gerekir," dedi Tursen. "Annen sizlere ömür..."

"Cümle Âlemin Atası söylemişti bana, o göçebe mezarlığında," dedi Uraz kısaca. "Nur içinde yatsın."

"Nur içinde yatsın," dedi Tursen ağır ağır. "İyi bir kadındı. Evet... O zamanlar ilgisizliğimden ötürü anlamamıştım ama sandığımdan da daha iyi bir kadındı."

"Ölmüş karısından daha söz etmek isterdi ama Uraz sabırsızlanan bir sesle tekrarladı:

"Nur içinde yatsın."

Ve koltuk değneklerinde doğruldu.

"Ne oluyorsun, oğlum?" diye sordu Tursen tatlılıkla.

"Hemen gidip... Mukhi'ye bunları söylemek istiyorum."

"Git öyleyse," dedi Tursen. "Haydi, git!"

Uraz, bir an önce yola koyulmak için kapıya doğru hızla atıldı ama hemen vazgeçip koltuk değnekleri üzerinde geri döndü. Eğildi, dudaklarını babasının sağ omzu üzerine kondurdu. Ömründe hiçbir kokuyu solumak ona babasının bu ekşi, mayhoş gece teri ve yaşlılık kokusunu solumak kadar güzel, değerli gelmemişti.

Koltuk değneklerinin birkaç geniş hareketiyle eşiğe vardı.

"Kapıyı kapa, iyi kapa!" diye bağırdı Tursen korkuyla. Ve o sırada Rahim, her zaman olduğu gibi dışarıda bekliyordu.

4

Helal

Osman Bey'in Maymana iline Şah Buzkaşisi ödülünü kazandıran çopendozu Salih'in onuruna verdiği tantanalı şölen bir hafta sonra gerçekleşti.

Bu gecikme gerekliydi. Çünkü bazıları, çok uzaklarda olan yüzlerce konuğa çağrı gönderilmesi sorunu vardı. Onca ağzı doyurmak için sürü sürü koyunun, dağ gibi meyve ve sebzenin bir araya getirilmesi; kasapların, aşçıların, tatlıcıların, aşçı yamaklarının işe koşulması; saymakla tükenmez halıların, minderlerin, kap kacağın yüklerden çıkarılması sorunu vardı.

Tursen, büyük günün sabahında her zamanki denetlemesini bitirir bitirmez, atının üzerinde şölen alanına yollandı.

Malikânede bu alanın adı Zafer Gölü'ydü. Bu adın Osman Bey'in büyükbabasından kaldığı söylenirdi. Akarsuların ve kanalların beslediği, içi tuğla örülü kocaman dikdörtgen havuzu kazdıran oydu. O dönemde, bugün artık havuzun kenarlarını tamamen kaplamış, sık, yüksek, kayın, gürgen, kavak ağaçlarının dikilmesini buyuran da oydu. Son üç kuşak boyu malikânenin, hatta ilin en önemli şölenleri, havuzla ağaçlar arasında uzanan bu bakımlı, güzel çimenlikte yapılıyordu.

Tursen oraya vardığında, yığınla uşak harıl harıl alanı süslemekle meşguldü. Bazıları kucak dolusu çiçeği

getirip çimenlerin üzerine serpiyor, bazıları el yıkamak için kullanılan ibriklere su dolduruyor, daha başkaları her şeyin yerli yerinde, kusursuz olması için uğraşıyordu. Bir kısmı da, omuzlarına dek suya girmiş, havuzun üstünde yüzen yaprakları ve dalları topluyordu. Bu son hazırlıkların dışında dekor tamamdı. Ve o denli görkemliydi ki, bu tür şölenlere alışık olan Tursen bile onayını belirtmek istercesine durup durup dilini şaklatmaktan kendini alamadı.

Büyük dikdörtgen havuzun çevresi, bir parmak boş yer kalmamacasına, halıcılığıyla ünlü Maymana ilinin en güzel halılarıyla döşenmişti. Bu yumuşacık yola, kumaşları şenlik fişekleri gibi parıldayıp göz alan minder, örtü, yorgan, yastık yığınları birbirine değecek şekilde serilmişti. Hepsi bu kadar değildi. Sık yapraklı ulu ağaçların diplerine de bir sürü oturacak yer yapılmış, minderler ve örtüler konmuştu. Orada, dalların altında, sıcak ortalığı kavurduğu sürece, Osman Bey'in konukları şölenden önce dinlenebilecekler, gölgenin, meyvelerin, sütlü yiyeceklerin, serin nargile dumanının tadını çıkarabilecekler, isterlerse konuşacaklar, isterlerse kestireceklerdi.

"Böyle şatafat hayatımda görmedim," diye düşündü Tursen kendi kendine. "Ama gerekli bu. İlimiz böyle zafer görmemişti bugüne dek. Şahın bayrağı!"

Ağır bir bezginlik omuzlarına çöktü. Ağzına acı bir tat doldu, içinden, "Neden, ah, neden bugün kutlanan kişi Uraz değil?" diye düşünmüştü. Ama sonra gerçeğin sesini duydu, "Eğer Uraz kazanmış olsaydı, genç aygır senin kırbacınla nasıl öldüyse, sen de kıskançlığın kırbacıyla öyle ölecektin." Tursen ta içinden inledi, "Ama ben artık o insan değilim ve Yüce Allah'ım bunu biliyor!" Ve gerçeğin sesi onu yanıtladı: "Kurnazlığa kalkma, ey artık çok yaşlanmış çopendoz. Sen başka bir insan olduysan –ve Allah bunu çok iyi biliyor– senin isteğin yerine gelip Uraz yenildiği için oldun."

O sırada, hazırlıklarda hiçbir şeyin eksik kalmaması için Osman Bey'in kâhyası at üstünde eşkinle geldi. Beyaz saçlı, pembe tenli, şişman, çok iyi bir biniciydi kâhya. Onunla Tursen arasında çoktan beri yerleşmiş derin bir sevgi ve saygı vardı. Sesini duyuracak kadar yaklaşınca bağırdı kâhya:

"Selam sana, ezeli dost!"

"Selam sana, her günün dostu!" diye yanıtladı Tursen.

Ve bu karşılama, yakasını bırakmayan bir üzüntüyü atmasına aracı olduğu için her zamankinden daha sıcak bir sesle ekledi:

"Ellerine sağlık, ellerine sağlık. Zafer Gölü hiç bu denli adına yaraşır olmamıştı."

Herkes bilirdi Tursen'in dümdüz açık yürekliliğini ve yargılarının ciddiyetini. Böyle bir ağızdan böylesine az işitilir bir övgü duymak, kâhyanın yumuk kapaklarının içine gömülmüş çekik gözlerini ateşböcekleri gibi sevinçle parlattı. Ama yanıtı, her zamanki gibi yalın ve açık yürekliydi:

"Hak ettiğimden çok daha büyük dostluk gösteriyorsun bana. Bir insan, bedeni rahat ettirip gözü okşayan şeyleri benim kadar severse, kendi hoşuna gittiği kadarını yapması başkalarını hoşnut etmek için yeterli oluyor."

İki yaşlı binici atlarını havuzun çevresinde, ağaçların altında, yan yana sürdüler. Her şey tamamdı.

"Artık için rahattır," dedi Tursen.

"Daha değil," dedi kâhya. "Daha en zoru var..."

Sarığının kıvrımları arasından yukarıdan aşağı doğru yazılı dar ve uzun bir kâğıt çıkardı ve iç çekerek konuştu:

"Herkesi kendisine yaraşır yere oturtmak."

"Gerçekten zor, gerçekten," diye homurdandı Tursen. "Haydi, sağlıcakla kal."

Kâhya, o denli şişman bir adamdan beklenmeyecek kadar çevik ve sert bir hareketle Tursen'in atının yularına yapıştı.

"Dostum," diye bağırdı, "seni yolumun üzerine çıkaran kadere yardımseverliğini ekle. Bana akıl ver, yardımcı ol."

"Benim böyle işlere pek aklım ermez," dedi Tursen.

"Burada gerekli olan akıl değil, her konuğun gerçek değerini biçebilmek," dedi kâhya.

"Ver şunu," dedi Tursen.

Şerit gibi kâğıdı aldı, kolunun uzanabileceği kadar uzağa tuttu ve üzerindeki kara yazıları sökmeye uğraştı. Sökünce de sesli bir mırıltıyla adları okudu. Ensesini kaşıdı. Yeniden okudu. Bu kez sakalını kaşıdı.

Gerçekten olağanüstü zor bir işti bu. En ileri gelen konuklar bakımından değil. Onların yerleri eski törelerle ve bu özel durumda da, şölenin yapılacağı yerin niteliğiyle saptanmıştı çoktan. Böylece, Osman Bey'in yeri, dikdörtgen havuzun yanlarından birinin ortasındaydı. Onun karşısında, havuzun öbür yanında, Maymana valisi oturacaktı. Osman Bey'in solunda Şah Buzkaşisi'nin üç başkanı, sağında Salih, onun yanında Tursen, onun yanında da Uraz yer alacaktı. Valiye gelince, onun soluna Osman Bey'in şimdiden ailenin reisi sayılan en büyük oğlu ve ev sahiplerinden sonra en varlıklı, en nüfuzlu iki toprak ağası, sağına da ilin askerî birliklerine komuta eden general, atlı polis müdürü ve dağlı savaşçılar bozkırı fethettiği zaman oraya yerleşmiş olan Peştu aşireti reisi oturacaktı.

Şölene çağrılmış olmalarını malikânedeki hizmet sürelerinin uzunluğuna ya da uzaktan akrabalığına borçlu olanları oturtmak da o denli güç değildi. Evlilik bağıyla akrabanın akrabası olanlar, bir amcanın kayınbiraderinin yeğenleri, ana tarafından dede olanın üçüncü karısının torunları –yeter ki bunların varlıkları akrabalıkları kadar zayıf olsun– baş bahçıvan, öbür seyisleri yöneten baş seyis, baş çoban ve yazıcıların en okumuşu ve konukları eğlendirmek için getirtilmiş çalgıcıların ve şar-

kıcıların hepsi havuzun iki ucundaki dar yanları dolduracaklardı. İleri gelenler gibi, onların da şölendeki yerleri kendiliğinden belliydi. Tıpkı hayatta olduğu gibi.

Ama ikisi arasında öbürleri, orta dereceli, hali vakti yerinde, görevleri olağan, soylu ailelerden gelen, sayıları kabarık öbür konuklar vardı. Bunlar ikinci dereceden toprak sahipleri, yüksek memurlar, Devletâbad'ın zengin tüccarları ve ailenin asıl üyeleriydi. Bunların hiçbirinin ötekine gerçek bir üstünlüğü yoktu. Hiçbirinin yeğ tutulmasını gerektiren bir ayrıcalığı da yoktu. Onları gereği gibi oturtabilmek için çok titiz ölçülere başvurmak zorunluydu. Her birinin kişiliğini oluşturan öğeler tartılmalı, tüm nitelikleri değerlendirilmeliydi. Varlığı ve soyu, kudret ve dostluğu, nüfuzu ve gerçek değeri bir arada hesaplanmalıydı.

Tursen ile kâhya, kâh durarak kâh atlarını ağır ağır sürüp listeyi elden ele geçirip tartışarak bilgeliklerini denkleştiriyorlardı. Bir tarafa toplumun herkesçe kabul edilen değerlerini, öbür tarafa onu eşitleyen kesin sırayı koymuşlardı. Çoğu zaman yargıları aynıydı. Görüş ayrılığına düştükleri zaman ise, uzun sürmüyordu anlaşmazlıkları. Yine de Tursen, bazen dostuna gereğinden fazla uzun sürüyor gibi görünen süreler boyu sessiz ve düşünceli kalıyordu. Böyle zamanlarda kâhya yaşlı çopendozun adalet konusunda böylesine titiz davranmasına hayran oluyordu.

Ama aslında, o sırada, Tursen'in kafasında yer alan konuğun özenle yerleştirilmesine gerek yoktu. Onun yeri günlerden beri belliydi. Tursen'in sağında... Uraz... Oysa Tursen, atıyla halıların, yastıkların önünden geçerken, hayalinde konukların düzenlediği gibi oturduklarını görüyordu ama yine de yakasını bırakmayan bir kaygı doluyordu içine. Konukların hepsini, hatta az tanıdıklarını bile, gerçekten oradaymışlar gibi yerlerinde görüyor-

du. Onca çaba harcadığı halde, Uraz hariç, hepsini... Şuradaki sırada sadece Uraz'ın yeri boştu.

"Bu kötü bir önsezi mi acaba?" diye düşündü Tursen.

Ve öbür konukların gerçek ya da yüzeysel değerlerini tartıp ölçerken bu kaygı bir an bile çıkmıyordu içinden.

Cahil'in geri alınmasından bu yana Uraz'ın sanki malikâneden yok olduğunu anımsadı. Şafakla birlikte atını bozkıra sürüyor, ancak gece olunca yorgun, tere ve köpüğe batmış, dönüyordu. Cahil'i ahıra kendi götürüyor ve ertesi gün yeniden aynı şeyi tekrarlamak üzere orada, atın yataklığında uyuyordu. O sabah yine yok olmuştu ortadan...

Kâhya konukların adlarını ve sıra numaralarını yazmak için arkalarından gelen yazıcıya, "Tamam, becerdik, hem de iyi becerdik!"

Sonra Tursen'e döndü, "Hem de zamanında bitirmişiz, dostum. Bak," dedi.

Yüksek ağaçların duvarını yaran patikalardan ilk konuklar çimenliğe geliyordu. Bunlar en kendi halinde konuklardı ve uygundu böyle erken gelmeleri. Böylelikle, bu çağrıyla kendilerine gösterilen onurun hem bilincinde olduklarını hem de bundan dolayı duydukları gönül borcunu kanıtlamış oluyorlardı.

"İyi," dedi Tursen. "Gidip atlar için ne yapıldığına bakayım."

Arkadaşının göbeği üzerinde gerilmiş, yeşil çizgili, krem renginde, pırıl pırıl ipek çapana baktı ve ekledi:

"Ve iş giysilerimi değiştireyim."

Her zamanki gibi Tursen'in adamları üzerlerine düşeni tam yapmışlardı. Sıra sıra ağaçların ardında, oldukça derinlemesine sıra sıra kazıklar çakılmıştı. Bağlanan atların erişebileceği kadar yakın yerlere düzgün sıralar halinde, yığın yığın ot ve su dolu tekneler konmuştu.

"İyi olmuş," dedi Tursen baş seyisine. "Git şölen için giyin, Akkul. Malikânenin eski adamları geldiler bile."

Akkul, gözlerini yere indirip, "Senden bir ricada bulunabilir miyim, ey Büyük Tursen?" diye sordu.

"Çabuk ol," dedi Tursen.

"Sana yalvarırım, izin ver, yakında damadım olacak Mukhi'yi getireyim de ailemin onuru artsın," dedi baş seyis.

Tursen düşündü: "Havuzun uzak ucundaki kalabalığın arasında bir fazla bir eksik, ne fark eder?.."

Ve yanıtladı:

"Getirebilirsin."

Sonra dizginleri toparladı ve hiç umursamazmış gibi bir sesle, "Uraz'ı gördün mü?" diye sordu.

"Bu sabah da Cahil'i alıp gitti," dedi Akkul. "Her zamankinden biraz daha geç..."

Tursen, Rahim'i evinin kapısında buldu. Baça her zamanki gibi üzengiyi tuttu ama her zamankine benzemeyen kasılmış, kendine yabancı bir biçimde. Ve bir kukla gibi kaskatı, doğruldu. Yeni giysilerinden ötürü kımıldayamaz olmuştu; ilk kez giydiği çiçekli bir kaftan, sivri burunları yukarı kıvrık yeni çarıklar. Üstelik, efendisinin armağanı olan parlak bir kumaşı küçük, havı dökülmüş, gündelik takkesinin çevresine sarık gibi sarmıştı.

Tursen, atı baçaya bırakıp odasına girdi. Rahim, çarpoyu örten battaniyeleri cilalı bir tahta gibi dümdüz etmiş, üzerine Tursen'in fırçalanmış, ütülenmiş ve doğal kıvrımlarına göre yerleştirilmiş şölen giysisini tüm görkemi ve sadeliğiyle bırakmıştı. Çapanın ham ipeği hem yumuşak hem gösterişsiz hem kalın hem hafifti; üzerinde en ufak bir süs bile yoktu ve tek rengi, güz değmiş yaprakların altın pırıltılı, sıcacık, zengin tonuydu.

Tursen, "Son buzkaşimde kazandığım ödül. Beş yıl geçti bile," diye düşünmekten kendini alamadı.

Komşu ilde teke ölüsünü Korkunç Maksud'un elinden Adalet Halkası'nın yanı başında, Mezar-ı Şerif'in

genç devi zafer çığlığı "Helal"i savurmak üzereyken, öylesine yaşlı olduğu halde, kapmıştı.

Ham ipekten bol çapanı sırtında, Tursen yeniden atına bindi ve Rahim'i terkisine alıp yola düzüldü. Başını arkaya çevirmeden sordu:

"Uraz gelmedi mi?"

Rahim, "Ah, sana söylemeliydim, efendim!" diye bağırdı. "Bekliyor muydun onu?"

"Eyeri sıkı tut," dedi Tursen.

Ve atını dörtnala sürdü.

Hep dörtnala giderek atlar için hazırlanmış yeri –şimdi orası dolmuş ve hareketlenmişti– geçti, ağaçların yüksek duvarı arasında Zafer Gölü'nün çimenliğine çıkan geçitlerden birine daldı. Ancak havuzu çevreleyen halılara gelince durdu. Rahim, aşağı atlayıp efendisinin attan inmesine yardım etti. Ve kıpırtısız durdu.

"Atın nereye götüreceğini bilmiyor musun?" diye gürledi Tursen.

"Elbette... Hemen... Gidiyorum," diye kekeledi baça.

Ağır ağır, ayağının altında yer kayıyormuş gibi güvensiz adımlarla yürüdü. Gördüklerine inanabilmek için ikide bir gözlerini açıp kapıyordu. Onca güzellik, onca şatafat, birbirinden üstün onca insan!

Konuklar, giderek daha önemli konuklar, Tursen'in yokluğunda ardı ardına gelmişti. Bunlar, daha önce gelen konuklar gibi atlarını kazıkların yakınında bırakmıyor, tersine çimenliğe dek atlarının üstünde geliyor, orada atlarını kendi seyislerine ya da malikânenin seyislerine bırakıyorlardı. Atların gelişi gidişi, gücü, güzelliği, eyerlerinin zenginliği, madenî pırıltısı, havuz ile ağaçlar arasındaki çimenliği harika bir canlılık ve hareketle doldurmuştu. Efendilere gelince, ağaçların gölgesine serpiştirilmiş minderlere ve yastıklara doğru kibir ve görkemle yürüyor, sonra onlara yaslanıp dinleniyorlardı. Toprak sahip-

leri ve ünlü zengin tüccarlar en güzel çapanlarını giymiş, en güzel sarıklarını sarmışlardı; yüksek memurlar Avrupai giysiler içindeydi, yalnız başlarında en seçme, en yumuşak astragandan kalpakları vardı. O sırada görünen çopendozların üzerindeyse ilde ilk kez görülen, Şah Buzkaşisi'nde giydikleri ceketler ve binici pantolonları vardı.

"Uraz nerede?" diyordu Tursen durmadan içinden. "Hani bana söz vermişti?"

Gelen atlıların sayısı arttıkça ve ağaçların altındaki kalabalık büyüdükçe kaygısına gem vurabilmesi giderek zorlaşıyordu. Kaygısı artıp yüreğine erişince Tursen öfkeyle, "Haydi, haydi, ihtiyar, sakin ol! Uraz'ın bacağı onun için yeterli bir özür. Daha gelebilir. Edep ve terbiyeye böylesine aykırı davranmaz, davranamaz. Daha vakit var üstelik..." diyordu kendi kendine.

Ama zaman hızla akıyordu. Osman Bey'in oğulları malikânenin efendisi adına konukları karşılamak için atlarından iniyorlardı bile. Osman Bey, töreye göre, en yüksek seviyede oldukları için doğal olarak en son gelecek konuklarını karşılamak üzere malikânenin sınırında bekliyordu.

Zaman geçiyordu. Herkesten daha geç gelme ayrıcalığına sahip konuklar bile yerlerini almışlardı. O sırada ağaç dizilerinden birinin ardından bir arabanın kornasını üç kez çaldığı duyuldu. Ağaçların arasında uzun, geniş, üstü açık, ateş kırmızısı bir otomobil göründü. Arkada, şeref konuğu olan Salih'in iki yanında Osman Bey'le vali oturuyorlardı. Önde, şoförün yanında, gözleri hemen hemen kör, üstü başı neredeyse lime lime, çok yaşlı, çok zayıf bir adam –tüm Maymana'nın en çok saydığı din adamı– vardı. Onun yanında da büyük emir Abdurrahman'ın fetihten sonra bozkıra yerleştirdiği Peştu aşiretinin reisi oturuyordu. Reisin göğsü ve boynu güçlü, saçları gürdü. Omzuna oymalı, kakmalı bir tüfek geçir-

mişti; iki fişeklik, siyah kaftanının üzerinde çaprazlanmıştı. Otomobilin hemen ardından bir grup atlı geliyordu: Osman Bey'in iki özel hizmetkârı, valinin sekreteri ve çok uzun boylu, çok zayıf, omuzunda bir tüfekle bir başka Peştu; gözleri küstahlık derecesinde cüretkâr ve gördüğü her şeyi eğlenceli buluyormuş ve tüm dünyayı alaya alıyormuş gibi bir adam. Kendisinin de hizmetkârlardan biri olduğu belliyken otomobilin kapısını açmak için ileri atılmayı başkalarına bıraktı ve atının dizginlerini bir seyise fırlattı.

Osman Bey, altın simli krem rengi Çin ipeklisinden giysisi ve sarığıyla göz kamaştırarak otomobilinden indi. Koyu renk giysisi, gri kravatı ve başında değerli bir kürkten kalpağıyla ağırbaşlı Maymana valisi onu izledi. Ama Salih, yer açılır açılmaz, kanepenin üzerine fırlayıp ayağa kalktı. Onu orada kurt postundan başlığı ve sırtında bir yıldız gibi yayılmış bir kuzu derisiyle, herkes gördü. Bir övgü mırıltısı yükseldi ve Salih Şah Buzkaşisi'nde kazandığı bayrağı başının üzerinde sallayınca mırıltı kükremeye dönüştü. Arabanın kapısı üzerinden yere atladı, kısa konçlu çizmelerinin yüksek topuzları çimenlere gömüldü.

Tursen tükürecek gibi oldu. Edepsiz gösteri... Sirk soytarısı... Pazaryeri hokkabazı... Tursen biniciliğin şanı adına acı çekiyordu. Hayatını dolduran o büyük oyunu adına, ili adına acı çekiyordu. Uraz'ı ve onun sessiz gururunu düşündü, bu düşünceyle içi ferahladı biraz. Ama hemen ardından da içi burkuldu bu düşünceyle. Uraz konuk olduğu halde gelmeye gerek görmemişti.

Osman Bey, özel bir sevgi ve saygı göstererek Tursen'e, "Yanımızda kal, ahırların değerli başı ve çopendozların en şanlısı... Hep birlikte gölgelerin serinliğine gidelim ve şölenden önce ağızlarımızı tatlandıralım," dedi.

Osman Bey, vali, hoca efendi ve Peştu Reisiyle birlikte, havuzun doğusundaki ağaç dizisinin tam ortasında on-

lar için hazırlanmış minderlere oturdu. Tursen de onların yanında yerini aldı. Fişekler kuşanmış savaşçının ardındaki bir ağaç gövdesine de uzun boylu, ince yapılı, neşeli, alaycı gözlü yabancı yaslandı. Koşuşan hizmetkârlar türlü türlü sütlü yiyecek, kurabiye ve meyve getirdi. Ve önemli kişiler bir bir gelip Osman Bey'in omzunu öperken, Tursen, yaşlılığın ona bahşettiği benzersiz duruşuyla, delici bakışlarını konuk saflarına, hatta en uzaktakilere dikmiş, umutsuzca bakınıyor, adeta kazı yapıyordu.

En arkada, yeni giysiler içinde Mukhi'yi fark etti. Bir kolunu yakında kayınbabası olacak Akkul'un omzuna dolamış olan Mukhi'nin yüzünü büyük bir kahkaha ikiye bölmüştü.

"Çopendoz olmayı hayal ederdi," diye düşündü Tursen, "Peygamber hakkı için hâlâ olabilir de. Güzel bir atı ele geçirebilmek ve bir kadının peşinden bin bir tehlikeyle dolu dünyayı dolaşabilmek uğruna efendisini öldürmeye kalktı... Neredeyse başarıyordu da bunu. Ve şimdi orada, bir aile reisi olup yerleşmiş bile, mutlu... Tüm şeytanlarından tek bir serüvenle ve sonsuza dek kurtulmuş... Oysa Uraz..."

Tursen'in gözlerini dikip baktığı insanların yüzü bulanık bir kitleden başka bir şey değildi. Gözleri dertli olduğundan değil, kafası dertli olduğundan. "Ne!" diyordu Tursen kendi kendine. "Ne? Uraz'ın küçük bir evi, biraz toprağı, mutfakta bir karısı, burunlarını sileceği bir çocukları olsun ve şu ahmak gibi mutlulukla gülsün, diyecek noktaya mı geldim yoksa?" Oğlunun acımasız, doymak bilmez dudaklarındaki kurt gülüşünü hatırladı ve gururun bir iksir gibi ihtiyar kanını bir kez daha canlandırdığını hissetti. Uraz için hiçbir zaman emeklilik, sığınak, in, güvenlik söz konusu olamazdı.

Tursen, alnını yumruğuna dayadı. Uraz'ın o zorlu yaşam tutkusu muydu onu oğlundan nefret ettiren? Ya

da onun için mi Uraz'ı bu denli seviyordu? Yoksa onu hep sevmiş miydi? İçin için korktuğu, sevgisi yüzünden çok acı çekmekten korktuğu için mi ondan böyle nefret etmişti?

Şimdi, şu an çektiği gibi bir acı çekmekten mi korkmuştu?

Uraz nerede olabilirdi? Ne yapıyordu?

"İşte!" diye bağıracaktı Tursen, az kalsın.

Daha iyi görebilmek için yastıklarından doğruldu, sonra gövdesinin koca kitlesini yastıklara bıraktı yeniden. Gelen binici Uraz değildi... Sadece bir haberciydi. Osman Bey'in akrabalarından birinin adamıydı ve son anda hastalanarak yatağa düşen efendisinin gelemediğinden ötürü bağışlanmasını dilediğini söylemek için son hızla gelmişti.

Tursen, yüksek ağaçların gölgelerine baktı. Gölgeler uzuyor, yapay göle kadar uzanıyordu. Ama gölgeler gölün çevresini kaplayıp serinletinceye kadar şölen başlamayacaktı. Belki de o zamana değin...

"Hiç kimse, hiç kimse Uraz'dan söz etmese o âna dek," diye dua etti içinden Tursen.

Sanki duası kabul edilmiş gibi –kader miydi, yoksa Osman Bey'in bir işareti miydi– o anda çalgılar çalmaya başladı. Tamburanın yakarışları... Gümbürdeyen davul... Okşayan zurna... Gizemli bir sessizlik oldu o anda. Bu ülkede sınıfı ya da soyu ne olursa olsun, herkes tutkuyla severdi müziği. Ve o gün müziğin hizmetindekiler, sanatlarında ün yapmış, çayhanelerin sayvanlarında, kapalı çarşıların ara sokaklarında, büyük evlerde, yoksul evlerde, cenazelerde, törenlerde yıllardır çalgı çalmış adamlardı. İlde bir zamanlar çobanlık etmiş, türkü söylemekteki ustalığı ve şaşmaz belleğiyle ün yapmış yaşlı bir adam onlara eşlik ediyordu.

Tursen, hepsinden çok çobanı dinliyordu. Adamın sesinde esen rüzgârın fısıltısını, boy atmış pelinlerin hı-

şırtısını, karanlık basarken konak yerlerinde yakılan ateşlerin dumanı gibi hüzünlü türküleri duyuyordu.

Tanıdık ezgi yükseldikçe –önce zurna, sonra tambur, sonra davul ve en sonunda insan sesi– bu ezgilerin en eskisini, belki de çağdan çağa, sayısız atlıya, sayısız kervana sonsuz yollarında sonu gelmez serüvenler anlatan türkü yükseldikçe, Tursen tüm duygularının, kafasının ve yüreğinin huzura kavuştuğunu hissetti.

Yaşlı çoban bir kez daha ezgiyi alıp ona koşmalar, efsaneler, masallar, öyküler düzdü. Tursen'in kocaman başı, çizik çizik yıpranmış yüzü ezgiyi, tatlılıkla ve ciddiyetle takip ediyordu.

Birden ensesinin kasıldığını, bir odun parçası gibi dik ve sert hale geldiğini hissetti. Türküde Uraz'ın adı geçmişti. Olamazdı. Allah aşkına, olabilir miydi bu? Uraz'ın adı o büyük başarıların, efsanelerin arasında söylenebilir miydi? Uraz, çağların ününe katılabilir miydi? Böyle bir şey duyabilmesi için Tursen'in duyularının bozulmuş, beynine bir yumruk yemiş ya da onu cin çarpmış olması gerekirdi.

Ama yeniden duydu oğlunun adını... Ve türküdeki övgünün bağlamını çıkardı... Uraz'ın dönüşü... Macerası... Yüksek adaleti... Bunama alametiydi bu. Kutsal hastalık...

Öyleydi de neden vali, Osman Bey'e doğru eğilip yavaşça, "Söylentiler kente dek ulaştı," dedi. Ve Osman Bey, neden onu, "Seni temin ederim, hepsi doğru," diye yanıtladı.

Ve ne malikâne ahalisi ne de bölgenin çopendozları şaşkınlık göstermişti. Bazıları türkünün sözlerini ihtiyar çobandan önce söylüyordu!

Tursen'in gözleri Salih'i aradı. Ve sadece onun yüzündeki, hakkı elinden alınmış, oyuna getirilmiş insan ifadesi, oğlunun şaşırtıcı kaderine inanmaya zorladı onu. Ve içinden bağırdı:

"Uraz! Neden burada değilsin, Uraz? En güzel gününü kaçırıyorsun. Şerefini lekeliyorsun!"

Gölgeler havuzun kenarlarına ermişti. Osman Bey, Salih'i omzundan tutup şölen yerine doğru götürdü.

* * *

Bağdaş kurup kendine ayrılan mindere oturan herkes, en sade konuktan Osman Bey'in kendisine kadar herkes, imtiyazlarını, tutkularını ve dertlerini bir an unutup gözlerinin önüne serilen güzelliği, harika düzeni, süsleri ve bu dekor içinde öbür konukları seyretti. Hangi tarafta oturmuş olurlarsa olsunlar, güneşin eğik ışınları altında bir ayna gibi gökkuşağının renklerini yansıtan gölü, yerlere yayılmış, orayı bir cennet yoluna çeviren, peygamberin konuklarına yaraşır divanlar, minderler ve dinlenme yerleri oluşturan parlak renkli halılar ve yastıklar görüyorlardı. Zengin giysiler de bu görkemle uyumluydu. İran'ın pırıltılı, çiçekli ipeklileri. Harika dokunmuş nefis bozkır yünlüleri. Altın ve gümüş simli Hint kumaşları. Bu kabarık, dökümlü giysiler için öylesine bol kumaş harcanmıştı ki, her biriyle daha birer adam rahatça giydirilebilirdi. Kumaşların modelleri, renkleri, desenleri, süslemeleri öylesine değişik ve zengindi ki, orada toplanmış yüzlerce çapan içinde birbirine eş olan yoktu. Yeşim taşı ya da taze filiz yeşili. Gül, çilek ya da şafak pembesi. Gök ya da lapis lazuli mavisi. Kuru yaprak ve safir sarısı. Mor, al, kırmızı, eflatun, fildişi beyazı, güvercin grisi. Tek renkli, kalın ya da ince çizgili. Altın ve gümüş işlemeli. Dolup taşan dallı kumaşlar. Ve bu çiçek açmış giysiler görkemli sarıklarla taçlanmıştı. Ve bu nefis, göz kamaştırıcı yumuşaklığın ortasında, çopendozların kaba deri ceketleriyle kurt kürkünden başlıkları yabanıl liken bürümüş sert ağaç kütükleri gibi göze batıyordu.

Konukların en yoksulu, en zavallısı, en çirkini bile, tüm bu zenginliğin ve kudretin bir parçası olma duygusuyla ve onlarda kendi yansımasını hayal ederek yoksulluğunun ve zavallılığının yükünden kurtulmuştu. Kaderin yüzüne güldükleri de kendi varlıklarının, kudret ve başarılarının, öbürlerininkinin de katkısıyla desteklendiğini, büyüdüğünü, yüksele yüksele o zamana kadar erişemedikleri bir düzeye ulaştığını hissettiler.

Zafer Gölü'nün çevresinde Salih kadar hiç kimse bu böbürlenme sarhoşluğuna kapılmamıştı. Şölen, kendini beğenmişliğini iyice ortaya dökmesi için eşi bulunmaz bir fırsat sağlamıştı ona. Tüm bu görkem nedendi? Tüm bu şatafatın amacı neydi? Onun içindi bütün bunlar, Salih için. Bu efendi ve başkan kalabalığını, ilin şimdiye kadar görmediği böylesine büyük bir toplantıda bir araya getiren hangi yıldızdı? Şah bayrağı, hemen önünde, mavi sarı brokar bir yastığa dikilmişti. Elinin kolayca ulaşabileceği kadar yakınındaydı. Onun elinin, zafer kazanmış, yenilmez, eşsiz fatihin elinin! Salih'in!

Konuklar çapanlarının kıvrımlarını düzeltip, kollarını sıvayıp, baçaların değerli ibriklerden döktüğü sulara avuçlarını uzatırken, Salih durmadan bayrağı taşıyan yastığı düzeltiyor, bir parmak boyu, ya da bir kılpayı ileri, geri, yana itiyor, hep rüzgâra karşı durmasını ve kumaşın sürekli dalgalanarak şanına şan katmasını istiyordu.

Salih'in yanında oturan Tursen, dosdoğru ileri bakıyor, bakışları havuzu, konukların başlarını, ağaçların tepesini aşıyor, gözlerini ne kıpırdatıyor ne de kırpıyordu. Ne Salih'i, ne yastığını görüyordu. Orada hiç kimseyi görmüyordu gözü. Hiçbir duygu hissetmiyordu. Yalnızca, tamamen acıya kesmiş bedeni sağ yanındaki boş yeri, boşluğu, açık yarayı hissediyordu. Uraz orada değildi! Uraz artık yoktu!

Bir anda Tursen onun öldüğüne o denli inandı ki, bunun üzerine Kitapların Kitabı'na el basardı. Türkülerle nam salmış bir adam, ateşin başına oturmuş bir sakat olarak bütün ömrünce o türküyü dinlemeye nasıl dayanabilirdi? Ve o anda Tursen, Uraz'ı öylesine iyi anladı ve içinde hissetti ki, kendisi Uraz oldu sanki. Ve orada, kendi kemikleriyle aygırlarının kemikleri aynı tümseğin altında yatan geçmiş zamanların şanlı kahramanları gibi, sonsuzluğa dek uyumak için sevgili aygırını bozkıra sürdü.

Havuzun her iki yanında birer hizmetkâr bulutu belirdi. Bunlar ağaçların ardına gizlenmiş açık hava mutfaklarından, yirmi çeşit sarı, yeşil, pembe, mor, dağ gibi pilavlar, kızarmış kuzu butları, koyun eti geçirilmiş şişler, piliçler, tatlılar ve acı salçalar taşıyorlardı. Uşaklar ve başçalar ileride dizi dizi sıralandılar ve elleri havada, davetlilere koşmak için Osman Bey'in işaretini beklediler.

Salih, daha fazla dayanamadı. Birden Tursen'e dönüp, "Oğlun şah bayrağını selamlamaya gelmeyecek kadar hasta mı?" diye sordu. "Oysa bana dediklerine göre..."

O anda Osman Bey uşaklara işaret etti. Ne o işaretini tamamlayabildi ne de Salih sözlerini.

Bir çığlıkla hepsi taş kesilmişti. Oradaki tüm konuklar bu tür çığlığı bozkırda duymuşlardı. Ama bu şimdi işittikleri öylesine zorlu, çılgın, tiz bir çığlıktı ki, hepsinin ta iliklerinde yankılandı. Hava titredi, su ürperdi. Ve yaprakların gölgeleri arasında, dörtnala gidişinin hızıyla çimenlere yapışırcasına uçan bir at fırladı.

"Cahil..." diye mırıldandı Tursen.

Eyer boştu. "Uraz aygırına acımış. Kendisine değil," diye düşündü Tursen.

Ağaçlarla göl arasındaki yol böyle bir hamle için tehlikeli olabilecek derecede dardı.

Ahırlarda ve avlularda görevli olanlar, "Çılgın At! Kaçmış! Binicisiz!" diye bağrıştılar.

Konuklar arasında korkanlar oldu. Bunlar kentli tacirlerdi. Kınalı sakalları, giysilerinin yenleri, sarıkları ileri geri oynuyordu. Kalkacak gibi oldular.

Atlara alışık olanlar, "Yerlerinizde oturun. Hayvanı çopendozlara bırakın," dediler.

Cahil'e en yakın üç çopendoz atın yularına, ağzına atılmaya hazır ayağa kalkmışlardı. Ama Cahil onlara yaklaşınca, onca deneylerini ve cesaretlerini bir yana bırakıp geri sıçradılar. Çığlık tekrar tekrar duyuluyor, sanki Cahil'in göğsünden geliyordu.

O sırada aygır tek bir hareketle çark etti, geriye döndü, hızını kesmeden göl boyunca koştu. Yanlarda oturanlar atın karnının altına uzanmış bir adam gördüler.

Ancak bir inilti, bir soluk, bir iç çekiş için vakit bulabildiler. Adam gözden kaybolmuştu. Ama atın gözlerden ırak yanından öylesine çabuk ve kolayca eyerin üzerine çıkmıştı ki, dostu düşmanı onun kim olduğunu hemen tanıdı.

Maymana, Katagan, Mezar-ı Şerif atlıları, "Uraz," dediler.

"Uraz," diye tekrarladı hara sahipleri.

"Uraz," diye fısıldadı Osman Bey'in adamları.

"Uraz... Uraz... Uraz..."

Bu ad, içeriden ve dışarıdan, Tursen'in şakaklarına vurdu, çarptı. Peygamber hakkı için, Uraz yaşıyordu. Hem de nasıl çılgınca! Demek Cahil'le birlikte gizlice uğraştıkları, bozkırda, gün doğumundan günbatımına dek uğraştıkları buymuş! Sakatlanmış bile olsa, adı Uraz olursa büyük bir çopendozun, her zaman büyük bir çopendoz olacağını göstermek. Tursen kafasında, tek bir imge halinde, sakat binici ile harika atın günbegün, saatbesaat nasıl çalıştıklarını, eğitildiklerini, birleştiklerini gördü. İblis! Şölenin kıvamını bulduğu şu anda bir hayalet, bir şimşek gibi ortaya çıkıvermek için her şeyi planlamış, düzenlemiş, hesaplamış, hazırlamış.

Töresel bir şöleni kesmeye, konukları ve ev sahibini şaşırtmaya, töreleri, adabı, ağırbaşlılığı, alçakgönüllülüğü atının nalları altına almaya hakkı var mıydı, yok muydu? Tursen şaşkın başını şiddetle salladı. Artık bilmiyordu. Öylesine çok şeyde yanılmıştı, öylesine yanılmıştı ki...

Şimdi koşunun gümbürtüsü ardına doğru geliyordu. "Havuzun bu yanında," diye düşündü Tursen. "Bakmayacağım." Ama tüm kararlılığına karşın, çevresindeki heyecan onu bakmaya zorladı. Başında kurt postundan başlığı, sırtında sadece ince bir gömlek, kamçısı dişlerinin arasında, Uraz'ın eyerinden atladığını, tek ayağı üzerine indiğini ve bir eliyle Cahil'in eyerine tutunmuş olduğu halde atın gidişine ayak uydurduğunu gördü. Acı ve öfke Tursen'in yüreğini aynı şiddetle dağladı. "Sersem, budala! Çılgın köpek!" diye bağırdı içinden. "Öteki bacağını da kıracak, deli. Koltuk değnekleri yerine tekerlekli arabayla dolaşmaya mahkûm olacak." Uraz, bir yandan havuzu fır dönerken, aygırının sırtına çıkmıştı bile. "Kim bilir bozkırda kaç kez düştü, kaç kez Cahil onu yerden kaldırdı?" diye düşündü Tursen.

Yabanıl çığlık bir kez daha ortalığı sarstı. Uraz, başlığını çıkarıp elinde salladı, öne doğru fırlattı, eyerinden aşağı daldı ve başlığı başında yeniden eyerin üstünde göründü. Pek çok kişi onu alkışladı.

Bundan sonra kaynakları tükenmiş gibi oldu. Cahil'in boynuna yamyassı uzandı, yüzü atın yelesine gömülü yeni bir numara yapmadan havuzun çevresinde dörtnala koşturdu atını. Bir daha. Bir daha... Ve bir daha.

"Yeter, yeter!" dedi Tursen içinden. "Bir insanın yapabileceği her şeyi yaptın. Deneyecek, kanıtlayacak bir şey kalmadı artık. Geldiğin gibi git. Bundan sonra rezil olacaksın, bozacaksın her şeyi..."

Gerçekten de konuklar, kendi hallerine bırakılınca, birer birer kurtuluyorlardı büyüden. Gözleri Uraz'dan

ayrıldı. Fısıldaşmalar başladı. Osman Bey, Salih'in ardından Tursen'e eğildi ve alçak sesle sordu:

"Oğlun bize daha başka soylu gösteriler hazırladı mı?"

Tursen, "Sanmam," demek niyetiyle ağzını açtı ama ağzından şu sözlerin döküldüğünü işitti:

"Elbette. En güzelini..."

Bunun üzerine Salih konuştu:

"Hani nerede kaldı öyleyse bu büyük beceri ey Tursen? Sen de bizden iyi biliyorsun ki Uraz'ın dağarcığında artık bir şey kalmadı."

"Bekle, göreceksin," diye homurdandı Tursen.

Sözlerinin güven ve gerçeklikten yoksun olduğunu kendi kulakları da işitti. Oğlunun ne istediğini artık anlayamıyor, sezemiyordu. Salih omuz silkti, şah bayrağını taşıyan yastığın brokar kumaşını okşadı ve kesik bir kahkahayla Osman Bey'e döndü.

O sırada konukların Uraz'a duyduğu öfke artıyordu. Bazıları kendilerine karşı saygısız davranıldığını düşünüyor, bazıları da kokularını duydukları nefis yemekleri tatmak için sabırsızlanıyordu. Uraz, büzüldükleri yastıklara öylesine yakın geçiyordu ki, dörtnala giden Cahil, onlara neredeyse sürtünüyordu. Tek yanlış bir adım, vurulup yaralanmaları için yeterliydi. Giderek daha yüksek sesle bunu belirttiler.

Salih'in ardından Osman Bey yeniden Tursen'e doğru eğildi. Artık gülümsemeye çalışmıyordu. Acele acele konuştu:

"Uraz kendinde değil. Talihsizliğinin etkisi. Sen kesin olarak..."

"Bekle, bekle, göreceksin!" diye bağırdı Tursen.

Aynı sözcükleri bir dakika önce Salih'e söylemişti ama bu kez sözcükler, inancın, içtenliğin gücünü taşıyordu. Ve pişmanlığın. Ah, nasıl olmuştu da Tursen, Uraz'ın bittiğine, tükendiğine, kendini boşuna harcadığına ina-

nabilmişti? Yaşlı budala, kocamış bunak, nasıl olmuştu da Uraz'ın dönüşlerini giderek daha daralttığını fark etmemişti? Tıpkı durup pençe atmadan önce bozkır kartallarının, şahinlerinin gitgide daha küçük daireler çizerek dönmeleri gibi.

Osman Bey, başını üzüntüyle salladı ve dediğim dedik bir tonda konuştu:

"Çok geç, dostum. Sen durduramazsan, ben durdurmak zorunda..."

Malikânenin efendisi sürdüremedi konuşmasını. Tüm konuklar birden irkildi. Mırıltı ve suçlamaların üzerinde davulun soluğu, tınlaması ve gümbürtüsü duyuldu. Osman Bey kaşlarını çattı. Kimin buyruğuyla çalgıcı?.. Ama çalgıcı suçlu değildi. Davul başkasının ellerindeydi; Peştu reisinin adamı gibi hareket eden omzu tüfekli, bakışları alaylı, uzun boylu, ince yabancının. Vuruşlarının bozkır davulcularının ritmiyle ortak hiçbir yanı yoktu. Onun ellerinde, onun çaldığı davul, derin, yakıcı çağrısı insanın kanına bir neşe ve meydan okuma türküsü gibi giren yabanıl bir ses olmuştu. Birdenbire, vurgulu, tiz, çın çın, kendinden geçmiş ve insanı kendinden geçiren bir ses Uraz'a doğru yükseldi:

Heya! Heya!
Hatırlasana,
Heya! Heya!
Tek boynuzlu koçu,
Heya! Heya!
Hayatal senden yana!
Heya! Heya!

Uraz, dörtnala gidişini kesmeden yüzünü gömdüğü yeleden başını kaldırdı ve bedenini aygırın boynundan ayırıp doğruldu. Tursen, oğlunun ağzında kurt gülüşünü gördü. Oyunun doruğuna yaklaştığını hissetti. Ve tek bir

isteği, tek bir acısı vardı: Uraz'a yardım etmek. Çünkü geçmişin bir sürü anısı arasından, atının şaşılası bir atlayışla üzerine çıktığı kulübenin damında Uraz'ın, "Baba! Senin için ne yapabilirim?" diye bağıran, yakaran sesini duyduğu an belleğine dolmuştu. Ve Tursen yüreğinin derinliklerinden, "Oğlum, oğlum, senin için ne yapabilirim?" diye bağırdı.

O anda Uraz, ortasında Osman Bey, Salih ve Tursen'in oturduğu sıranın ardındaki çimenlikte fırtına gibi koşturuyordu atını. Ve sanki babasının seslenişini duymuş gibi bütün gücüyle bağırdı:

"Çekil, ey büyük Tursen, sağa doğru çekil!"

Tursen hiç düşünmeden ellerini halıya dayadı, hâlâ bağdaş kurmuş durumda, bedenini yastıklardan kaldırdı ve tek bir çabayla yanındaki boş yere oturttu.

Daha hareketini tamamlamadan, Cahil'in soluğu, kasılmış ensesini ısıttı ve kocaman, insan suretinde sarmaşık gibi bir şey, kendisiyle Salih'in arasında açılan boşluktan süzüldü ve brokar yastığa uzandı.

Tursen'e çevresinde zaman ve devinim sonsuza dek durmuş gibi geldi ve aynı zamanda düşünceler kafasının içinde koşuştu, çarpıştı, çatırdadı. Demek Uraz'ın planladığı buymuş! Cambazlık hünerlerinin en güçlüsü, en tehlikelisi. Çopendozun tek üzengiyle asılı olarak kendini ileri fırlatması, uzanması, havada yüzüyor gibi asılı kalması, hasmından teke teke leşini koparıp alması, yukarı doğru uçması, mucizeye benzer bir hareketle eyerine oturması.

"Büyük buzkaşide bunu yapayım derken kendini sakatladı," diye düşündü Tursen kendi kendine. "Orada, dengesini sağlayan sağlam bir bacağı vardı. Şimdi –olanaksız– öbür bacağını da feda edecek... Sersem! Kendini beğenmiş, sersem! Soytarı!" Ama Tursen ne denli hakaret sıralasa da, öfkesi bir türlü kabarmıyordu. Uraz'ın bu korkunç tehlikeyi onu seyredenler için göze almadığını biliyordu. O sonu gelmez kendi kendini aşma ihtiyacıydı

ona bunu yaptıran. Ve Tursen dua etmeye başladı: "Şeytan, oğlumu pençesine alan ey ateş şeytanı, peygamber bugün seninle birlik olsun."

Sarmaşık dalgalandı, titredi, Tursen'in böğrüne çarptı. "Bir kemiğini kırdı," diye düşündü Tursen. Ve sonra solunda bir boşluk kaldı; harika bir boşluk. Ve ardında bir dörtnala gidiş; harika bir gidiş. Gözleri brokar yastığa kaydı. Boştu. Tursen kendini geriye attı. Uraz, şah bayrağı başlığında dalgalanarak son hızla uzaklaşıyordu.

Sessizlik –Hayranlık mı, şüphe mi, öfke mi, yoksa yapılan hareketin şaşkınlığı mı?– öylesine ağır, öylesine yoğundu ki, Tursen'e hiçbir şey ve hiç kimse bu sessizliği bozamaz gibi geldi. Uraz, hangi taraftan, ağaçların arasındaki hangi geçitten geçip gözden kaybolacaktı? Bayrağı hangi bilinmez köşede, bozkırın hangi gizli tümseğinde saklayıp, gözlerden ırağa gömecekti? Salih kalkmaya davrandı ama hareketini tamamlayamadı.

Uraz, gölün ucunda kaçmak yerine döndü. Ve Cahil, bir daha ileri atıldı. Müthiş hızının rüzgârı Uraz'ın başarıyla salladığı bayrağın kumaşını doldurdu.

"Allah'ım, ne yapmak istiyor?" diye fısıldadı Tursen. Bir saniye sonra o da, herkesle birlikte, anladı.

Boş bıraktıkları yere gelince Cahil, şahlandı. Uraz'ın bedeni atın yelesi boyunca yukarı dikleşti. Bayrak uzanmış kolun ucunda titredi, bir cirit gibi havada uçtu ve tahtasının sivri ucu yastığın ortasına saplandı.

O anda Tursen, hayatında ilk kez kendini tutamadı. Kocaman ellerini göğe kaldırdı ve daha önce hiç duymadığı çatlak, gürleyen bir sesle bağırmaya başladı:

"Helal! Helal!" Tüm çopendozlar ona katıldı. Sonra da konuklar. Ve Hayatal'ın elindeki davul, sıçradı, yuvarlandı, dans etti. Peştu reisi silahını havaya sıktı.

Uraz atının sırtından kayarak indi, Tursen'i hafifçe sola itip kendisini onca zamandır bekleyen yerine oturdu.

5

Tursen'in uyanışı

Maymana ilinde gün ağarmaya başlıyordu. Sırtüstü dümdüz yatmış olan Tursen –sırtı da öylesine genişti ki, çarpoyu bir kenarından öbürüne kaplıyordu– kabaca yontulmuş ağaç kütüğünü andırıyordu.

Gözlerini açtığı zaman gördüğü bulanık, solgun, kül rengi ışık, her sabah, şafaktan şafağa, karşılaştığı renk tonundaydı. "Ne bir saniye daha erken ne de daha geç," diyordu ona gördükleri. Uyanışın mahmurluğu içinde, odanın loşluğu kadar bulanık olan bilinci duyularının üstünde yüzüyordu.

Yalnızca odanın tavanını seçebiliyordu: Boz bir alan, girintili çıkıntılı. Çarpoyun baş ucunda, sağına ve soluna dayalı duran iki baston kara birer çizgi halinde Tursen'in dünyasını sınırlıyordu. Her sabah olduğu gibi. Avluya açılan dış kapı usulca kapandı. Tursen'in aptes alması için Rahim çeşmeden su getirmeye gidiyordu. Her günkü gibi. Ve Tursen böylece, kendi bedeninin cenderesine sıkışmış yatıyordu, bekleyerek. Uzun, çok uzun zaman bekleyecekti, cenderenin somunları birer birer gevşeyinceye dek. Her şey, her sabah olduğu gibiydi.

Ama yine de, bu yarı uyku halinde, aklının gömülü kaldığı bu yarı karanlıkta, ağır bir sıkıntı duyuyordu yüreğinde. Çevresinde ve kendi içinde bir yalan dönüyor,

bir tuzak kurulmuş gibi geliyordu ona. Işık, eşyalar, baça, kendi bedeni, her sabahki gibi aynı saatte aynı yerde oldukları halde, aynı değildiler. Bir tutarlılık, denge, güvenlik kalmamıştı bütün bunlarda. Derken Tursen'in zihni birden aydınlanıverdi: Uraz yoktu.

Tüm gücünü ve arzusunu işe koşarak, doğrulup kalkmaya çalıştı Tursen. Ama bedeninin hiçbir parçasına, hiçbir kasına söz geçiremedi. Bu korkunç çabasına karşılık, sadece, yüreğinin çılgınca çarptığını duydu. Tüm varlığını bir tiksintidir kapladı. Güçsüzlüğünden ötürü değil. Hiç yakınmadan ve acınmadan ona katlanmayı öğrenmişti. Utancı, çok iyi bildiği böyle bir durumda, böyle bir davranışın hiçbir sonuç vermeyeceğini de bildiği, bilmesi gerektiği halde, kendisini tutamayıp bu çabaya girişmiş olmasındandı. Duyduğu öfke, acı ve şaşkınlık, katlanılması gerekene sahici bir insan gibi katlanmak yürekliliğine, sabrına baskın çıkmıştı.

Tursen başı dönünceye, kendini kaybetme sınırına gelinceye dek soluğunu tuttu. Böylece düşünce ve duyguyu yok etti kendinde. Yeniden soluk almaya başladığında, bu davranışının ürünü olan huzur, bilgelik, yüksek düzeyde bir gurur yeniden benliğini doldurmuştu.

Bir gün önce kendisini bir yandan bir yana savurmuş, altüst etmiş olan heyecan çalkantılarını hatırladı. Düştüğü o yanlışlar, korkular... Umutsuzluk ve çılgınlıklar... "Hiç kendimde değildim," diye düşündü. "Uraz'da ve Uraz'la yaşıyordum." Evet... Yaptıklarının özürü buydu belki de... Bu yaşında, öylesine güçlü, yepyeni, bilmediği bir duygunun belirmesi... Ama artık bu duyguyu bildiğine, öğrenmiş olduğuna göre... Yakışık almayan böyle bir iç kargaşasına bir kez daha kendini kaptırmaya hakkı yoktu artık.

"Elinde olmayan bir olayı hiç sarsılmadan kabullenebilen insan gerçekten insandır ancak," diye düşündü Tur-

sen. "Sevilen bir kimse söz konusu olduğunda bunu yapabilmek çok daha zor, bunu da anlıyorum. Ama olsun. Şefkatin sevinç ve acıları da bu kuralın dışında değildir. Bu duygular da, dünyada güneşin aydınlattığı, gecenin kararttığı ne varsa onun bir parçasıdır."

Başına ne gelirse gelsin kabullenmeye, yüreğindeki kaygı ve korkuları bastırmaya, alt etmeye ant içti Tursen. Kendisi adına ant içti. Ve Tüm Kâinata Egemen Olan adına. Ancak ondan sonradır ki, Uraz'ı düşünmek iznini verdi kendisine. Ve bedeninin tutsaklığı içinde, oğlunun bir önceki günkü davranışlarını büyük bir dinginlikle belleğinde izledi, çok yüksek bir kalenin tepesinden bir yabancıyı gözler gibi.

Şölen bitmek üzereydi. Her şey düzene girmiş, bol bol yenilip içilmişti. Dudaklar, sakallar, hatta bazı kişilerin kol ağızları, yağ içinde parlıyordu. Baharat, koyun budu kızartması, şiş kebabı, kesmik ve ayran kokuları havuzun ve konukların üstünde, havada yüzüyordu. Maymana valisi Salih'in zaferini kutlamıştı. Sonra da Osman Bey. İlin buzkaşi başkanı yarışmayı kazanmış olan çopendozdan şah bayrağını törenle almıştı. Bayrağı gelecek yıla kadar saklayacak, zamanı geldiğinde yeni yarışma için onu Kâbil'e geri götürecekti.

Tursen'den başka hiç kimse artık Uraz'la ilgilenmiyordu. Uraz şiltenin üzerine dimdik oturmuş, başını arkaya atmıştı. Herkesten kaçırdığı yüzü akşamın altın saçaklı, mercan işlemeli ilk bulut gemilerinin yüzmeye başladığı gökyüzüne dönüktü.

Tursen, o ânı neden böylesine canlı ve güçlü hatırladığını sordu kendisine. Başardığı işten sonra Uraz'ın sonunda iç huzuruna kavuştuğunu ve ömrünün sonuna dek bu huzur içinde birlikte yaşayacaklarını mı sanmıştı? "Benim yaşımda bile insan, olanaksızın olabileceğini yine de ummak mı istiyor, bu olanaksıza her şeyden çok gereksinme duyduğunda..." diye düşündü Tursen.

Gölgeler aydınlanıyordu. Tavanı daha iyi seçebiliyordu şimdi. Gönül gözü tamamen özgür kalabilsin diye gözlerini kapadı.

Uraz'ın yüzü hep göğe doğru dönüktü. Peştu reisinin arkadaşının, elleri davula türkü söyletip oynatmayı o denli iyi bilen yabancının kendisine doğru geldiğini görmedi.

Tursen, hiç hoşlanmamıştı bu adamdan, işinin, halinin, sınıfının ne olduğu belirsizdi. Gezgin bir çalgıcı mı? Değil. Bir savaşçı tüfeği vardı omzunda. Reisin koruyucularından biri miydi? O da değildi. Aşiret reisiyle çok ahbapça konuşuyordu. Kendisi de bir reis miydi? Neyin? Davranışlarında evi barkı olmayanların serbestliği, umursamazlığı vardı, üstü başı da öylesine. Serserinin teki miydi? Neyle geçiniyordu öyleyse? Upuzun vücudunun hareketlerindeki rahatlık, başını tutuşundaki gurur, yüz çizgilerindeki sertlik bir asalağınkine, bir dilencininkine benzemiyordu. Hele o gülen gözleri... Bu gözler Tursen'i özellikle tedirgin ediyordu çünkü hiçbir şeye, hiç kimseye saygı duymayan bir gülüştü bu gözlerdeki. Uraz, havuzun çevresini dolanırken, sanki aralarında gizli bir ortaklık varmışçasına ona seslenmek, o savaş çığlığını atmak hakkını nereden almıştı bu adam? Ve Uraz'ın o âna değin gergin ve sert olan yüzü neden bu yabancıyı görünce birden yumuşayıp neşelenivermişti?

Tursen o anda duyduğu kaygıyı anımsadı. Bir önsezi miydi? Öyle de olsa, ne önemi vardı?

Yabancı adam, gelip topukları üzerine çöktü. Uraz bir kolunu onun boynuna dolayıp, "Ne mutlu bir rastlantı, Hayatal, ne mutlu bir rastlantı!" diye bağırdı.

Yabancı adam yanıtladı:

"Sana önceden söylemiştim, çopendoz. Nerede iyi yemek, iyi eğlence, iyi para varsa, beni hep orada bulursun."

Bir koç dövüşünden, tek boynuzlu bir hayvandan, bir düğün alayından söz etmeye daldılar sonra. Hayatal

sesini giderek daha da alçaltı. Tursen ne konuştuklarını duyamadı. Adam sözünü bitirdiğinde Uraz'ın gözleri akşam karanlığında iki ateşböceği gibi parladı ve dudaklarında bir kurt gülüşü belirdi.

"Peygamber hakkı için," dedi, "bana güvenebilirsin."

Hayatal havuzu dolanıp öte yanda, Tursen'in tam karşısında oturan Peştu reisinin yanına gitti. Kulağına kısaca bir şeyler söyledi. Bunun üzerine reis geniş, neşeli bir kol hareketiyle Uraz'ı selamladı. Sonra öbür konuklar gibi o da Osman Bey'e veda etmek için yerinden kalktı.

Bu konuk kalabalığını uğurlamadan önce Osman Bey şöyle dedi:

"Hepsi gittikten sonra, bizim orada, kendi aramızda şöleni tamamlarız."

Tursen, adabıyla teşekkür etti Osman Bey'e ama Uraz hiç ses çıkarmadı. Tursen çok alçak sesle sordu:

"Niye susuyorsun?"

Uraz, anlaşılmaz, kıpırtısız bakışlarını babasına dikti, kendi geleceğine bakan bir adamın bakışlarıydı bunlar.

"Ben burada olmayacağım," dedi. "Göğsü fişekli reisle birlikte gidiyorum. Üç ilde buzkaşi mevsimi başlamak üzere... Bu oyunlara onun adına girip kazanacağım. Bir prens aylığı alacağım. Kazandığım bütün ödüller de bana kalacak... Bundan önce hiç at yarıştırmamış. Her şeyi bana bırakıyor... Sakat olduğum halde. Sakat olduğum için."

Peştuların başı Osman Bey'in yanına giderken Uraz'ın önünden geçti ve gülümsedi ona, sakalı yağ içindeydi. Uraz, fark etmedi bunu. Tursen'e anlatıyordu:

"Çok eskiden beri ünlü çopendozlar olmuştur. Sen en büyüklerinden birisin. Ama bacağı kesik bir çopendozun buzkaşi oynayıp kazandığını duydun mu hiç? Eh, bundan sonra böyle bir çopendoz olacak işte, o da Uraz.

Ve peygamber hakkı için, gelecek yıl şah bayrağını Cahil'in üstünde, bugün aldığı gibi alacak.

Uraz sustu, biraz soluğu kesilmişti. Onun sesi yerine bir başka ses duyuldu bu sırada. Hayatal'ın sesi. Birden Uraz'ın yanı başında belirmiş, bir elini onun omzuna koymuştu.

"Atların dinlendiği sıcak mevsimlerde de," diyordu, "çarşıdan çarşıya, koç dövüşünden deve dövüşüne, bir şölenden öbürüne, tüm doğum, cenaze ve düğün törenlerini dolaşırız..."

O sırada Peştu reisi atına binip yanlarına gelmişti. Bir seyis de Uraz için Cahil'i getirmişti. İkisi at üstünde yan yana uzaklaştılar. Hayatal da sonu gelmez yürüyüşlere alışkın uzun, kuru bacaklarıyla onların ardından gitti.

Seher vakti soğuktu. Tursen'in vücudu, yorgan ve örtü yığını altında buz kesmişti. Ama yüzünü nemli ve fena bir sıcak basmıştı. Uraz çekip giderken duyduğu utanç aynı şiddet ve acımasızlığıyla şimdi yeniden, yatakta yatarken üzerine çökmüştü. Böyle birdenbire, kaçarcasına gidiş... Atının üstünde bir çuval gibi oturan o aşiret reisi... Hele o arkadaşı, sırıklar üzerinde yürür gibi yürüyen, o kim olduğu belirsiz dilenci, silahlı serseri... Hangi oyunların oyuncusuydu? Hangi pazarlıkların aracısı?.. Hem Uraz hem onun kanından olanlar için ne onur kırıcı bir durum!..

Tursen kafasına dolan bu düşünceleri dağıtmak ihtiyacı duydu, gözlerini açtı. Oda aydınlanmıştı. Tepesindeki tavan hepten açığa çıkmıştı, çatlak, çizikler içinde, lekelerle beneklenmiş. Şafaktan şafağa sayısız kez ufku bu sıvaları dökülen tavanla sınırlanmış olarak uyanmıştı ama şimdi bu sabah kendi yaşlılığını yansıtan bir ayna gibi gördü onu, çatlaklarında ve küflerinde kocamışlığının çizgilerini buldu. Tavandaki bu yansıma onunla konuşmaya başladı:

"Nedir bu denli kaygılandığın? Kime yönelik? Uraz için mi kaygılanıyorsun, gerçekten? Suçu ne onun? Kime haksızlık ediyor? Sadece kendisine. Bundan da emin misin ama? Dün yaptıklarından sonra burada kalması daha mı iyi olurdu? Böyle mi düşünüyorsun gerçekten? Yaptıkları, büyük başarıydı kuşkusuz. Ama çok yakışıksız bir davranıştı da. Malikânenin efendisi hiçbir zaman unutmayacak bunu. Öbür beyler, hanlar ve benzerleri de..."

Tursen tavana bakmaktan ve oradaki ikinci benliğine akıl danışmaktan vazgeçti. Şimdi kendi başına düşünüyordu. Sadece Peştu reisi Uraz'a yardım elini uzatmış, ona ikinci bir şans tanımıştı... Aslında, reis de değil, öbürü... Sırık bacaklı adam... Davulcu... Tüfeği işlemeli boş gezenin boş kalfası... Reise akıl veren, o şaşılası öneriyi yapmasını kulağına fısıldayan Hayatal'dı.

"Ne bilirim?" diye düşünüyordu Tursen. "Belki de bu olup bitenlerden ötürü yüzyıl sonra eşi benzeri olmayan tek ayaklı bir çopendozun öyküleri anlatılacaktır... Ben oğluma ne sundum ki?.. Bir çift koltuk değneğiyle ahırlarda bir iş!.."

Tursen'in çevresindeki ışık, seher vakti titreşimlerine girmişti. Uraz'ın Peştuların orada uyanışını hayal etti. Hindukuş'un öte yakasına özgü görenekleri, dilleri ve yüz çizgileriyle gelip bu ile yerleşmiş olan aşiretin; o derin vadilerin, yüksek dorukların insanları. Bu düzlüklerde, bu otlar diyarında kök salmayı başarmışlardı. Oysa Uraz'ın, acı pelinler kadar bu bozkırın çocuğu olan Uraz'ın ne evi ne ocağı vardı. Kaderin ne garip bir cilvesi...

Tursen'in gür kaşları çatıldı, kalın dudakları büzüştü. Bu alın yazısı gerçekten yeni bir şey miydi Uraz için? Onun ne zaman, nerede durduğu, yerleştiği görülmüştü ki?.. Buzkaşide yalnız bir kurt gibi hep tek başına yarışmıştı. Hangi bey en çok para verirse, onun hesabına... Ölü mevsimlerde de oyunlarda, dövüşlerde bahse tutu-

şarak üç ili dolaşırdı... Hiçbir zaman bir malı mülkü olmamıştı. Bir atı bile...

"Öyleyse," dedi Tursen kendi kendine, "öyleyse... Uraz için hiçbir şey değişmiş değil... Kendisinde de bir değişiklik yok... Her insanın kaderi kendinde, kendi içinde saklı demek ki..."

Odada loşluktan iz kalmamıştı. Tursen'in zihninde de öyle.

"Mukhi için de durum böyle," diye düşündü Tursen.

Düşüncesi geleceğe doğru kaydı: "Baş seyisimin kızıyla evleneceği için Mukhi'nin düğününde bulunacağım... Uraz'ın katılacağı buzkaşilere de babası olduğum için gideceğim... Ve her sabah atları dolaşacağım. Çünkü... Çünkü ben de böyle bir adamım."

Tursen birden düşünmeyi bıraktı. Sabahın artan ısısıyla eklemlerinin yağlanıp yumuşaması, kol ve bacaklarının gevşemesi, hareket yeteneğini yeniden kazanması gereken saat gelip geçmişti bile, ışığın niteliğinden anlıyordu bunu. Yerinden kımıldamaya çalıştı. Boşuna. "Onca heyecan... Onca yemek... Az bir uyku..." dedi kendi kendine. Evet, öyle! Hiç durmadan gece geç saatlere dek oturmuştu, yemeklere hakkını vermiş, konuşmaları aksatmadan sürdürmüştü. Konuklar dayanıklılığını övmüşlerdi. Ama şimdi ne büyük bir bedel ödeyecekti bunun için.

Bilgelik, huzur, zihin açıklığı uçtu gitti Tursen'den. Gövdesini yerinden kıpırdatma, kaldırma çabasına girişti öfkeli, korkmuş ve şaşkın. Çabaladı da çabaladı. Ama sadece kollarına söz geçirebildi. Yatağa dayalı duran bastonları kaptı... Hiçbir şey yapmadı onlarla da. "Bu sabah beni ne ahırlarda ne de avlularda görecekler. Oysa her zamankinden çok bu sabah oralarda gözükmem gerek..."

Gülümsemeleri görebiliyor, söylenecekleri kestirebiliyordu. Bir gece bir şölende bulunmaya görsün, Ahır-

ların Başı ertesi gün yatağından çıkamıyor... Kendisini hiç saymayacaklar bundan böyle, hiç korkmayacaklar ondan... Büyük Tursen'in işi tamam.

Sofadan bir su şırıltısı geliyordu. Rahim, her sabah yaptığı üzere, testiye su dolduruyordu. Elinde olmayarak Tursen'in boğazından boğuk, acılı bir çığlık koptu:

"Baça! Gel buraya, baça!"

Rahim'in, duyduklarına inanmayan, korkmuş, bunun için de her zamankinden daha çocuksu çıkan sesi yükseldi.

"Beni mi çağırıyorsun?.. İzin veriyor musun?" diye soruyordu.

"İşittin ne dediğimi, domuzun oğlu," diye homurdandı Tursen.

Kapının tokmağı yavaş yavaş, çekine çekine çevrildi. Kapı bir parmak, bir parmak daha açıldı, yarıya gelince durdu. Rahim, ilkin, tepesine bir bez parçası sarılmış küçük, yassı suratını soktu aralık kapıdan içeri; ardından da, yırtık pırtık çapanının sardığı sıska omuzlarını. Sonra odaya girdi ve taş kesilmiş gibi eşikte donup kaldı.

Güçsüzlüğünü ve kocamışlığını böyle gözler önüne sermenin utancı ve içine itildiği, kıstırıldığı bu onur kırıcı durumu bir an önce sonlandırmak için duyduğu öfkeli sabırsızlık, ağız dolusu saymaya, küfretmeye dönüşmek üzereydi. Ama Tursen, tam ağzını açarken, Rahim'le göz göze geldi. Bu gözlerdeki ifadeden beklenmedik kesinliği tartışılmaz bir sonuç çıkardı Tursen. Başanın bu denli korktuğu Tursen'in kendisi değildi. Kutsal, yasak odaya girmek hakkının ansızın verilmesinin doğurduğu saygılı, şaşkın korkuyla çocuğun gözleri böyle iri iri açılmış ve daha çukura kaçmış, daha yaşlanmış bir görünüm kazanmıştı.

"Bu denli büyük bir saygıyı hiçbir şey hiçbir zaman azaltamaz," diye düşündüğünü şaşırarak fark etti Tursen.

"Yaklaş," dedi.

Rahim, başı iyice öne eğilmiş, çarpoyun yanına geldi.

"Şu örtüleri al yere at," dedi Tursen.

Baça dediğini yaptı.

"Ayak bileklerimi, dizlerimi, kol ve omuzlarımı güzelce ov, bütün gücünle," dedi Tursen.

Rahim bu dediklerini de yerine getirince yeni bir buyruk daha verdi:

"Tüm yastıkları, yorganları arkama yığ. İyi. Şimdi tut ellerimden, kaldır beni."

Küçük baça, çarpoyun tahta çerçevesine dayanıp arkaya doğru gerilerek var gücüyle efendisini kendisine doğru çekmeye başladı. Tursen, ensesinin, sonra bel kemiğinin kızağa alınıp yavaş yavaş çekildiğini, kurtulduğunu hissetti. Şöyle bir davrandı, belini kırarcasına, kalkıp oturdu. Kasları ısınıyor, eklemleri çözülüyordu. Ama ayaklarını yere indirebilecek denli değil. Tursen avuçlarıyla çarpoya abanıp kendi ekseni üzerinde dönerken Rahim de bacaklarını birer birer tutup aşağıya sarkıttı.

Yaşlı çopendoz, zorlu bir soluk aldı. Son bir utanca daha, en kötüsüne, katlanması gerekiyordu. Küçük bir çocuk gibi giydirilecekti şimdi.

"Giysilerimi getir," dedi sıkılmış dişleri arasından.

Rahim, kapı arkasında iri bir çiviye asılı şalvarı almaya gitti. Şalvar boldu, Tursen'in bacakları kolayca geçti paçalarından. Ama kalçalarından yukarı sıyırıp beline çekmek zorluk çıkardı. Tursen, iki bastonuna dayanarak gövdesini bir parmak olsun çarpoydan kaldırabilmek için boşuna çabaladı.

Çok uzaklardan gelirmişçesine hafif, ince bir ses duyuldu o zaman:

"Sağa eğil biraz... Az biraz... Azıcık..."

Tursen söyleneni yaptı. Kumaş, kalçasını sıyırarak yukarı çekildi.

"Şimdi sol yanına, ne olur..." diye fısıldadı incecik ses.

Tursen bunu da yaptı ve yeniden tam oturur duruma geldi. Şaşılası becerikli parmakların belindeki uçkuru ve öndeki yırtmacın kordonunu çekip bağlamaya koyulduğunu fark etti. Bu parmakları durdurmak istedi, durdurabilirdi de. Ama buna vakit kalmadı. Parmaklar pek tez canlı, pek ustaydı. Tursen uzun ömründe bu denli küçüldüğünü hiç bilmiyordu. "Beni bu halimde Uraz görecek olsa..." dedi Tursen kendi kendine. "Ah, oğlum, sana nasıl imreniyorum, sakat olsan da..."

Çapanın giyilmesi zor olmadı. Rahim, giysisinin iki yakasını çekip Tursen'in göğsünde kapatırken başları aynı hizaya geldi. Tursen, baçası'nın yüzünü daha iyi görebilmek için biraz geriye çekildi. Bu yüzü iyi tanımıyordu. Kuşkusuz kendi halinde, iddiasızdı ama alttan alta gizli ve güçlü bir kendine güveni vardı. Zayıf ve zavallıydı ama bir mutlulukla aydınlanmış, sevinçli bir minnetle parlamıştı. "Bana yardım etmesine izin verdiğim için şimdi gözünde daha büyük, daha saygıdeğer oldum," diye düşündü Tursen. Rahim'i harekete geçiren içgüdünün ne olduğunu anlamaya çalıştı ama bir ad koyamadı buna. Kendi kendinden duyduğu utanç ve tanığa duyduğu hınç yüzünden ölmek ve öldürmek isteğine kapılmaksızın kendisine baktırabileceği, bu haldeyken onunla ilgilenecek biri vardı şimdi.

İlk güneş ışını odaya girip Tursen'in yüzüne değdi. Teni, yüzündeki kırışıkların çukurları haz duydu bundan. Gözlerini kapayıp başını salladı, omuzlarını oynattı hafifçe. "Kocamış bir at gibiyim," diye düşündü. Acı duymadı bu düşünceden.

Tursen'i kaplayan iyilik duygusu birden yok oldu. Rahim, Tursen'in başına sardığı apak pamukluyu getirmekteydi ona. Çok değerli bir ipekliymişçesine, birbirinden ayrı tuttuğu kollarının üzerine yaymış olarak ge-

tiriyordu ak dokumayı. Tursen hırsla çekip aldı sarık bezini başadan.

"Ben kendim sararım," diye homurdandı.

Giyinirken en zor, en acılı, en uzun zaman alan bir işti bu. Neyse ki kaslarıyla eklemleri bu çabaya girişebilecek denli yumuşamış, bir işleklik kazanmıştı. Tursen, daha ilk hareketleri yapar, ilk ağrıları duymaya başlarken öfkesinin dağılıp gittiğini gördü. "Hangi şeytana uydum böyle?" diye geçirdi içinden. "Başanın bana bakmasını, vücudumu ellemesini kabul ediyorum da sonra başıma dokunmak istedi diye kinleniyorum ona."

Tursen'in omuzları işkence çekiyordu. Yine de dişlerini sıkıp, başladığı işi sürdürüyordu. Çatlak bir çıngırağın şangırtısını andıran bir ses belleğinde canlandı o sırada. "Çabuk yaşlan, ey Tursen!" diyordu bu ses. "Kendi içinden çabuk yaşlan. Sana öğüdüm ve senin için dileğim bu." Tursen'in dudakları kıpırdamadı ve içinden verdiği yanıtı yalnız kendisi işitti:

"Varıyorum oraya, ey Cümle Âlemin Atası, varıyorum. Ama Allah bilir ya, çok hazin! Çok da zor!"

Takati kesilen, ağrısına dayanamadığı kolları dizlerinin üzerine indi. Çarpoyun tahtaları çatırdadı. Rahim, efendisine doğru şöyle bir davrandı.

"Yok..." dedi Tursen başasına. "Başlanan işi bitirmek gerek."

Sakin, dostça konuşmuştu. Sözünü sürdürdü:

"Bak, iyi bak nasıl sardığıma. Kim bilir, belki yarın sana düşer bu iş de."

Tursen'in kolları yeniden yukarı kalktı. Parmakları görkemli sarığını sarıp sarmalamaya, düzeltmeye, kıvrımlarına, her bir yanına son yetkin biçimini vermeye koyuldu. Gardi Geç'in anısı hiç aklından çıkmıyordu. Yaşı belirsiz öykücünün, başkalarını korumanın ve başkaları tarafından korunmanın insanlar için zorunlu oluşu

konusunda söylediklerini hatırladı. Tüm insanlar için bir zorunluluk. Bunu hiç bilmeyenler ve istemeyenler için bile. Tursen, Uraz'ı düşündü... Ardından Rahim'i... Ve mırıldandı.

"Ey Cümle Âlemin Atası! Senin bilgeliğin gerçekten çok büyük ve çok derin."

Tursen, kollarını ağır ağır iki yanına indirdi. Sarığı alışılmış düzenliliğini, görkemini almıştı. Derin bir soludu, iki bastonuna dayanıp fazla güçlük çekmeden ayağa kalktı. Yerine gelen gücü bir dalga gibi yeniden tüm bedenine yayılıyordu. Kapıya doğru bir adım attı.

"Bir dakika," diye bağırdı Rahim. "Bir dakikacık, efendim."

Baça, çarpoya koştu, her zaman olduğu gibi yastığın yanında duran kamçıyı alıp Tursen'in yanına döndü. Kamçıyı efendisinin kemerine geçirdi.

"Tamamen unutmuştum onu," dedi Tursen, duyulur duyulmaz bir sesle.

Baçanın kendisine bakan, kirli, mutlu yüzüne şaşarak baktı. Kir ve mutluluğun altından düzgün kapanmış bir yaranın izleri görülüyordu.

"Bu kesik izlerini ömrünün sonuna dek taşıyacaksın," dedi Tursen, ses tonunu değiştirmeksizin.

Rahim, bir an için kendi halinde ve çekingen olmaktan çıktı. Küçük yüzünü yiğitçe yukarı kaldırdı. Gözleri efendisinin sarı gözlerine korkusuzca baktı. Ve yanıtladı:

"Allah'a şükrederim bundan ötürü. Yaşlandığım, çok, çok yaşlandığım zaman, Cümle Âlemin Atası gibi, yanaklarımdaki bu izlerden herkes büyük Tursen'e hizmet etmiş olduğumu anlayacak. Ve bu beni onurlandıracak. Ve oğullarımın torunları bundan ötürü saygı görecek."

Tursen iki bastonuna dayanarak bir adım attı. Düşünüyordu: "Yarışlarımın, zaferlerimin en güzeli bile sonunda unutulup gidecek olan ünümü birkaç yıl daha

sürdürmeye yaramayacak da, bir çocuğun yüzünü paralayan haksızlığımın izleri belki bunu sağlayacak."

Rahim dans eder gibi hafif adımlarla yürüyüp Tursen'in önüne geçti. Yaşlı çopendoz sofaya çıktığında, Rahim, toprak testiyi hafifçe eğmiş, elinde tutuyordu.

Tursen, bastonlarını bir köşeye bıraktı. Sırtını duvara dayayıp aptes aldı. Bunu bitirince, bacakları üzerinde daha sağlam durabildiğini fark etti. "Her günkü gibi tek baston yetecek," dedi içinden ve büyük bir başarı kazanmış gibi sevindi. Oyunun alışılmış kurallarına direniyor sandığı vücudu bu kurallara yeniden uyuyordu şimdi. Dışarıda güneş Tursen'i hiç alışmadığı denli iyi karşıladı. İnsanın tenini onun kadar iyi ısıtan bir başka giysi olamazdı. İliğe kadar işleyen ışınları eklem ve kemikler için olağanüstü bir iksirdi. Boynunda, omuzlarında, belinde, bileklerinde, dizlerinde ve topuklarında hiçbir tutukluk kalmamıştı. Damarlarında kanı iyi akıyor, yüreği düzgün çarpıyordu. "Neler oluyor bakalım bugün?" diye sordu Tursen kendi kendine. Sorusunun yanıtını hemen buldu: Güneş daha iyi ısıtıyor çünkü her zamankinden daha yüksekte. "Sabah namazını da kaçırdım," diye düşündü Tursen.

Pişmanlık uzun sürmedi. Süremezdi de. Mutluluğu kolayca bozulmayacak denli canlı ve yoğundu. Gardi Geç'in bir sözünü hatırladı yine:

"Bir insan, hangi kaderi gerçekleştirmek için dünyaya getirilmişse onu en iyi biçimde gerçekleştirmesi, duaların en doğrusu, en iyisidir."

İşte kendisi, Tursen, bu sabah bir çocuktan yardım istediği zaman bunu yapmış değil miydi?

Avlulara doğru yürümeye başladı. Bastonu yine görkemliliğinin bir simgesiydi, sarığı ise bir taç. Seyislerle çopendozlar her gün olduğu gibi bugün de onu kendi kişiliğine sadık kalmış göreceklerdi: Ahırların Başı ve At-

ların Efendisi... Hayat hâlâ güzeldi, iyi ve namuslu. Ne kadar sürerdi? Yine yaşı belirsiz öykücüyü anımsadı. Doğduğu vadilere ulaşabilmiş miydi acaba? Hayatı orada sönmüş müydü öngördüğü gibi?

Tursen tatlı tatlı gülümsedi, öleceği zamanı kim önceden bilebilirdi ki? Belini doğrulttu; başını daha da kaldırıp dikleştirdi; ayaklarının altındaki sert toprağı daha bir titretti. Rahim'in, kendi yardımıyla yataktan kalkmış, yıkanıp giyinmiş bu kocamış ama olağanüstü, yıkılmaz, ölümsüz adamı, büyük Tursen'i büyülenmiş gözlerle izlediğini hissetti.

Le Four à Chaux
AVERNES
16 Ekim 1966